

90

Digitized by the Internet Archive
in 2014

STANDARD OF THE
... ..

DENON - 10 - 1875

MINERAL - 10 - 1875

...

...

...

...

...

...

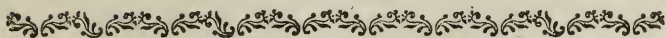
...

NATUURLYKE HISTORIE
OF
UITVOERIGE BESCHRYVING
DER
DIEREN, PLANTEN
EN
MINERAALEN,

Volgens het SAMENSTEL van den Heer

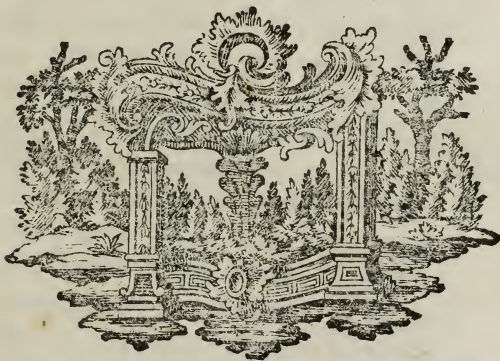
L I N N E U S.

Met naauwkeurige Afbeeldingen.

TWEEDE DEELS, DERDE STUK.

D E B O O M E N.

TE AMSTERDAM,
By de ERVEN VAN *F. HOUTTUN.*
M D C C L X X I V.

INHOUD VAN DIT STUK.

TWEEDE AFDEELING.

DE BOOMEN.

- XIII. HOOFDST. *Beschryving van de BOOMEN, die veel meer dan twintig Meeldraadjes hebben, deswegen POLYANDRIA of Veelmannigen genaamd, tot welken, behalve veele Uitheemsche, gelyk de Gom Gutta, Orleane, Kruidnagelen-Boom, ook de Linden, Tulpenboom en anderen behooren.* Bladz. 1
- XIV. HOOFDST. *Beschryving van de BOOMEN, wier Bloemen vier Meeldraadjes hebben, waar van twee langer, twee korter zyn, deswege Tweemagtige genaamd, DIDYNAMIA, hoedanig maar weinige Boomen voorkomen.* 102
- XV. HOOFDST. *Beschryving van de BOOMEN, in wier Bloemen de Meeldraadjes samengegroeid zyn, of uit één Grondstuk voortkomen, deswege den naam van Enkelbroederige, MONADELPHIA, voerende.* 128
- XVI. HOOFDST. *Beschryving van de BOOMEN, wier Bloemen de Meeldraadjes dubbeld samengegroeid of uit twee Grondstukken voortkomende, hebben, deswege Dubbelbroederige, DIADELPHIA, getyeld.* 162
- XVII. HOOFDST. *Beschryving van de BOOMEN, in wier Bloemen de Meeldraad-*

jes uit drie of meer afgezonderde Lig-
haamen voortkomen, deswegen Veel-
broederige, POLYADELPHIA, ge-
naamd, tot welke de Kakau- benevens
de Oranje- en Citroenboom, als ook
de Kajupoetic-Boom, behooren. Bladz. 185

XVIII. HOOFDST. *Beschryving van de BOO-
MEN, in wier Bloemen de Meeldraad-
jes, op de een of andere manier, met
den Styl samengevoegd zyn, deswege
Manwyvige GYNANDRIA genaamd.* — 226

XIX. HOOFDST. *Beschryving der EENHUI-
ZIGE BOOMEN, Monoikia, dus ge-
naamd, om dat op een zelfden Stam
Mannetjes en Wyfjes-Bloemen, van
elkander afgezonderd, voorkomen; ge-
lyk plaats heeft in de Berken-, Beu-
ken, Eiken, Pyn- en Denne-, in de
Moerbezie-, Nooten, Karstengen en
veele andere Boomen.* — 244

XX. HOOFDST. *Beschryving van de TWEE-
HUIZIGE BOOMEN, Dioikia, dus ge-
naamd, om dat de Mannetjes- en
Wyfjes-Bloemen, in dezelve, op
byzondere Stammen van een zelfde
Soort groeijen, gelyk in de Wilgen,
Popelieren, Terbenthyn-, Mastik-
Boom en andere.* — 452

XXI. HOOFDST. *Beschryving van de VEEL-
WYVIGE BOOMEN, Polygamia, in wel-
ke de zelfde Soort Mannelyke of Vrou-
welyke en Tweeslagtige Bloemen
draagt; gelyk de Lotus, Eschdoorn,
Esfchen, Vygen- en andere Boomen.* — 568

AAN;

AANWYZING DER PLAATEN.

en der Bladzyden,

alwaar de Figuren aangehaald of beschreeven worden.

PLAAT XII. Afbeelding van VEEL-
MANNIGE Boomen. tegenover Bladz. 49

*Fig. 1. Een Kruidnagel - Takje
met Nagelen, bl. 49*

*A. Een doorgesneeden Kruid-
nagel met*

*B. Een dito zonder Bloem-
knop.*

*C. De ontlooken Kruidnagel-
Bloem.*

*D. De Moernagel of Vrucht
des Nagelbooms.*

*E. Het daar in beslooten
Zaad. Zie bl. 50-53*

*Fig. 2. Een Kaneel - Appel Booms
Takje met de Vrucht. bl. 89*

NB. Op deeze Plaat is alles byna Natuurlyke grootte.

PLAAT XIII. Afbeelding van ENKEL-
BROEDERIGE Boomen. ————— Bladz. 135

*Fig. 1. De Adanfonia of Meloen-
boom, ten opzigt van de
Bloem- en Vruchtmaking.
Zie bl. 140*

A. De Bloem van agteren.

B. Dezelfde doorgesneeden.

C. De Vrugt aan haaren
Steel.

D. Doorsnyding van de Vrugt.

E, F. De Zaadkorrels.

Fig. 2. Een jonge Spruit of
Scheut van dien Boom. bl. 143

Fig. 3. Een Takje van den Dui-
velsboom, *Morisonia*,
met de Vrugt daar aan,
de Bloem en 't Zaad daar
nevens. Zie bl. 161

NB. Op deeze Plaat is alles zeer verkleind.

PLAAT XIV. Afbeelding van VEEL-
BROEDERIGE Boomen. tegenover Bladz. 187

Fig. 1. Een Takje met Bladen van
den Kakau-Boom.

a. De Bloem daar van, aan
een Stukje Schors zittende in
de Natuurlyke grootte.

A. Dezelve sterk vergroot
van binnen, en

B. van agteren of van buiten
gezien, om de deelen der
Vruchtmaaking klaar voor
't Oog te brengen. zie bl. 188

C. Een jong Vruchtje in de
Nat. grootte.

PLAAT XV. Afbeelding van VEEL-
BROEDERIGE Boomen. ——— Bladz. 217

De Bloem en Vruchtmaa-

kende deelen van den Kaju-
poetie Boom ten naauw-
keurigste door 't Mikros-
koop bescbouwd; als

Fig. 1. Een Bloemtakje met de
Bladen in de natuurlyke
grootte: zie bl. 217

A. Een half geopend Bloem-
pje, dat by

D. Vergroot doorgesnee-
den vertoond wordt.

B. De Bloemgeopend, met
baare Meeldraadjes en
Styl, welke laatst by

C. Afzonderlyk, in de
Bloemkelk, is voorgesteld
by sterke Vergrooting. bl. 218

Fig. 2. De Zaadhuisjes van dien
Boom, met de Bladen in
de Natuurlyke grootte. bl. 220

E. Een Zaadhuisje aanmer-
kelyk vergroot.

F. Het uiterste Puntje van
een Blad, als f, sterk ver-
groot, om de Olie-Blaas-
jes te doen zien. bl. 222

NB. De aanwyzing der overige Letteren kan men in de
Text vinden.

PLAAT XVI. Afbeelding der in-
wendige structuur van som-
mige Houten, meest van
EENHUIZIGE Boomen, tegenover Bladz. 413

Fig.

Fig. 1. In een Schyfje van een Eikebooms Takje.

Fig. 2. In een dito van den Balsam-Pynboom.

Fig. 3. In een van den Italiaanschen Pynboom.

Fig. 4. In een van den Lorkenboom.

Fig. 5. In een van den Levantischen Pynboom.

Fig. 6. De Terbenthynvoerende Vaten overlangs. Zie aangaande dit alles. bl. 414-417

Alwaar de aanwyzing der Letteren is verklaard.

PLAAT XVII. Afbeelding van VEELWYVIGE Boomen.

tegenover Bladz. 579

Fig. 1. Een Takje van den Witten Lymboom, Clusia, met Blad en Vrucht: zie bl. 579

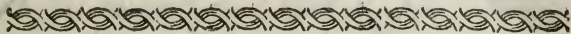
Fig. 2. De wortelschietende Vygeboom van Koromandel, met zyne Vruchten. bl. 673.

Alles zeer verkleind: doch de Vrucht, daar onder, nader aan de Natuurlyke grootte.

BESCHRYVING

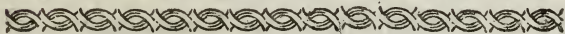
DER

PLANTEN.

TWEEDE AFDEELING.

DE BOOMEN.

XIII. HOOFDSTUK.

Beschryving van de BOOMEN, die veel meer dan twintig Meeldraadjes hebben, deswegen POLYANDRIA of Veelmännigen genaamd, tot welken, behalve veele Uitheemsche, gelyk de Gom Gutta, Orleane, Kruidnagelen-Boom, ook de Linden, Tulpenboom en anderen behooren.

Wy komen thans, in het Stelzel der Sexen, tot die Klasse, welke de POLYANDRIA bevat, zynde zodanige Plantgewassen, waar in het getal der Meeldraadjes ver boven de twintig en somtyds tot eene verbaazende menigte loopt; derhalve te regt *Veelmannige* genaamd. De Heer LINNÆUS heeft dezelve wederom, A naar

II. naar het getal der Stylen of Stempelen, in
 AFDEEL. één-, twee-, drie-, vier-, vyf-, zes- en veelwy-
 XIII. vigen onderscheiden. De Eenwyvigen, onder
 HOOFD- welken byna alle de Boomen behooren, zyn
 STUK. door zyn Ed. gesmaldeeld naar het getal der
 Bloemblaadjes, 't welk in de Boomen van dee-
 ze Klasfe meest vier of vyf is. Het eerste
 Geslagt dan voert den naam van

R H E E D I A.

Naar den hoog lofwaardigen H. VAN RHEE-
 DE tot Draakestein, weleer Gouverneur aan de
 Kust van Malabar, door wien dat voortreffe-
 lyke Werk, de Malabaarse Kruidhof, in de
 Wereld gebragt is, door Pater PLUMIER
 VAN RHEEDIA getyteld.

De Kenmerken zyn, een vierbladige Bloem,
 zonder Kelk; de Vrucht een driezaadige Bezie.

I. *Rheedia*
lateriflora.
 Zydbloe-
 mige.

(1) *Rheedia met Eyvormige Bladen, de Bloe-
 men zydelings.*

Onder deezzen bynaam is door den Heer
 LINNÆUS dat Amerikaansche Gewas voor-
 gesteld, hetwelke gedagte Pater afbeeldt, als
 Boomachtig met enkele Takken; de Bladen
 Eyvormig, gepaard, gesteeld, effenrandig, dik,
 gea-

(1) *Rheedia Foliis ovatis, Floribus lateralibus. Mibi. Rhee-
 dia. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 641. p. 358. Van Rhee-
 dia Folio subrotundo, Fructu luteo. PLUM. Gen. 45. T. 257.*

geaderd : veel Bloemsteeltjes by elkander , die eenbloemig zyn , in de Oxelen : de Bloem uit vier holronde Blaadjes , die niet aan elkander sluiten , bevattende zestien Meeldraadjes , in ieder Blaadje vier , en een plat Vruchtbeginzel , dat eene Citroenachtige , Vleezige Vrucht wordt , waar in twee of drie , langwerpige Eyronde Pitten.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.

(2) *Rheedia met Lancetswyze Bladen , de Bloemen in gesteelde Kransjes.*

II.
Rheedia
umbellata.
Krans-
bloemige.

De Heer N. L. BURMANNUS heeft een andere , onder den bynaam van *Javaansche* , voorgesteld , aanmerkelyk van de voorgaande Soort verschillende. De Takken , naamelyk , bestaan uit Leedjes ; de Bladen hebben eene Lancetvormige figuur : zy zyn glad met korte ruige Steeltjes. Uit de Oxels der Bladen komen dikwils drie Steeltjes voort , ieder gedeeld in vier eenbloemige. De Bloemen zyn geel , gelyk de Vrucht in de Amerikaansche.

C A M B O G I A.

De Kenmerken , behalve die van deeze Afdeeling , bestaan in eene vierbladige Bloem en vierbladige Kelk ; de Vrucht een Appel met agt

(2) *Rheedia (javanica)* Foliis lanceolatis umbellis pedunculatis. BURM. *Fl. Ind.* p. 118.

A 2

II: DEEL, III, STUK,

II. agt Holligheden , waar in enkele Zaaden ver-
 AFDEEL. vat zyn.
 XIII.

HOOFD. De eenigfte Soort (I) voert den bynaam van
 STUK. *Gutta* , om dat de bekende *Gom Gutta* of

I. *Gutta Gamba* van deezen Boom haare afkomst
 Cambogia heeft. Hy voert, aan de Kust van Malabar,
 Gutta. den naam van *Coddam-Pulli*, wordende *Gho-*
 Gom Gut- *raka* genoemd van de Cinghaleezen. Het is
 ta Boom. een hooge Boom , met eene wyd uitgespreide
 Kroon , wiens Stam twee Man naauwlyks om-
 armen kunnen. Het Hout is witachtig , de
 Bast ziet van binnen geel , van buiten rood-
 achtig , hebbende eene zwartachtige Schors. De
 Bladen , die by paaren aan de Takjes groeijen ,
 op korte Steeltjes , zyn langwerpig rond , met
 de Punt een weinig over de eene zyde geboo-
 gen , dik en styf , van boven donkergroen , van
 onderen bleeker met uitpuilende Ribben , zuur
 van Smaak , zo wel als de Bloemen , die rood
 en geelachtig zyn , zonder Reuk , uit vier hol-
 le Bladjes bestaande , en in 't midden een
 Vrughtbeginzel hebbende , waar in de Ribben
 van de toekomstige Vrught zichtbaar zyn. Hier
 rondom staan witachtige Meeldraadjes met O-
 ranjekleurige Topjes. De Vrughten , aan Steel-
 tjes van een Duim lang hangende , zyn rond ,
 van grootte als een Oranje-Appel , met agt ,
 ne-

(I) Cambogia. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 650. p. 361.
Amoen. Acad. I. p. 402. *Fl. Zeyl.* 195. *Mat. Med.* 257. *Cod-*
dam-Pulli. RHEED. *Mal.* I. p. 41. T. 24. RAJ, *Hist.* II.
 p. 1661. BURM. *Fl. Ind.* 119.

negen of tien Ribben en een klein Knopje van ^{II.}
 boven, eerst groen, dan geel, en ryp worden- ^{AFDEEL;}
 de witachtig, rins van Smaak. In 't midden ^{XIII.}
 zitten langwerpige Zaaden, van grootte als een ^{HOOFD-}
 Vingerlid, die platachtig zyn, van Kleur blaauw- ^{STUK.}
 achtig zwart. ^{Gom Gut-}
^{ta Boom.}

Deeze is de *Carcapuli* van ACOSTA, doch
 een andere de *Carcapuli* van LINSCHOTEN,
 die van de Cinghaleezen *Kanna Ghoraka*, dat
 is Zoete Ghoraka geheten wordt, hebbende de
 Vrucht maar van grootte als een Kers en geheel
 zoet van Smaak. Van deezen laatsten maakt
 de Heer J. BURMANNUS in zyne *Thesaur-*
us Zeylanicus uit HERMANNUS gewag,
 onder den naam van Indiaanschen Boom, die
 de Gummi Gutta uitgeeft, met een zoete ron-
 de Vrucht, van grootte als een Kers. Om-
 streeks de Stad Colombo, op Ceylon, groeit
 deeze en heeft een zeer fraay aanzien, met
 ronde, groene vette Bladen, en een Vrucht,
 die veel naar eene Morel of Kriek gelykt, zyn-
 de eetbaar, zoet en bevattende vier dunne
 Zaadjes in een Slymerig Vleesch. Mooglyk zal
 de Landstreek het verschil in deeze Boomen
 maaken: mischien zyn het Verscheidenheden,
 gelyk in onze Appel- en Kerseboomen, en hoe
 veel anderen, plaats heeft. 't Is ten minste
 zeker, dat beide deeze Boomen de gedagte
 Drogerij uitleveren.

Verwonderlyk is 't, welke eene verandering ^{De Gom}
 van naamen dezelve heeft. De gemeenste, ^{Gutta.}

II. echter, zyn die van *Gummi Gutta*, *Gamandra*,
 AFDEEL. *Ghitta femou*, *Gambodium* & *Cambogium*; wor-
 XIII. dende dezelve gemeenlyk in 't Fransch *Gomme*
 HOOFD- *Gutte*, in 't Nederduitsch *Gittegom*, geheten.
 STUK. *Gom Gut-*
ta Boom. Den Ouden was zy geheel onbekend, en is fe-
 dert veel meer tot Verwstof, dan tot Medicyn
 gebruikt. In 't voorste der voorgaande Eeuw
 kreeg CLUSIUS 'er eerst wat van, en ver-
 moedde het een Sap te zyn van een Soort van
Euphorbium. Anderen maakten daaromtrent
 weder andere Gissingen, tot dat eindelyk de
 waarheid ontdekt werdt. De vermaarde HER-
 MANNUS, zelf een Ooggetuige geweest zyn-
 de, verhaalt, dat die Gom uit de gedagte Boo-
 men zypelt, wanneer de Bast gekneusd is, wor-
 dende dan door de Zon verdikt. De Indiaanen
 gebruiken dezelve byna niet dan tot eene Verw-
 stof, maar met de Vruchten des Rooms hebben
 zy veel op, in de Geneeskunde, gebruikende
 die om te stoppen, en het Sap om te laxeeran.
 De Gutte - Gom is, gelyk wy weeten, een
 sterk Purgeermiddel, maakende een dunnen Af-
 gang zonder Pyn; doch de Gifte moet tot
 eenige Greinen bepaald zyn, of door andere
 bygevoegde Middelen verbeterd; dewyl zy an-
 ders geweldig doet braaken en zoude eenen
 Bloedloop veroirzaaken kunnen. Zy komt in
 verscheide Samengestelde Middelen der Hoog-
 duitfche Apotheeken.

B I X A .

II.

AFDEEL.

XIII.

HOOFD-

STUK.

Dit Geslagt heeft de Bloem tienbladig, de Kelk vyftandig en de Vrucht is een Stekelig, tweekleppig, Zaadhuisje.

De eenigste Soort (1), daar van bekend, voert den naam van *Urucu* by SLOANE, dien van *Orleana* by andere Autheuren. BAUHINUS noemt het een *Mexikaanfche Boom*, welke Nootdraagende is, met Vruchten als Karftengen. Die gelykenis, echter, moet ik zeggen, is wat ver gezogt. HERMANNUS noemtze *Orellana* met Blaasjes als die der Klisfen. Deeze overeenkomst is oock niet volmaakt. Men stemt toe, dat het de *Byxa* der Amerikanen van OVIEDUS zy, waar mede de Geslagtnaam strookt, en het Geneesmiddel tot verwen dienftig, van HERNANDEZ.

I.
Bixa
Orellana.
Orleana.

Hetzelve komt, zegt men, van een Boom, die wit Hout heeft en eene bruine Schors, de Bladen overhoeks geplaatst, zynde langwerpig, Hartvormig, en wel een half Voet lang, met Steelen van twee of drie Duimen, geribd, bly groen. Aan de enden der Takken komen Tros-

(1) *Bixa*. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 654. p. 362. *Hort. Cliff.* 211. *Mat. Med.* 266. ROYEN *Lugdbat.* 477. BROWN. *Jam.* 254. *Orleana* f. *Orellana* *Folliculis* *Lappaceis*. PLUK. *Alm.* 272. T. 209. f. 4. COMM. *Hort.* I. p. 65. f. 33. *Arbor Mexicana Fructu Castaneæ Coccifera*. C. B. *Pin.* 419. *Urucu*. SLOAN. *Jam.* 150. *Hist.* II. p. 52. T. 181. f. 1. BURM. *Fl. Ind.* 120.

II. Trosfen van Bloemen, op korte Steeltjes, ieder van grootte als een Roos, bevattende een groote menigte van Meeldraadjes, die geel zyn, met purpere Toppen, hebbende zeer weinig Reuk. Op de Bloem volgt de Vrucht, die een Haauw of Peul is, langwerpig pieramidaal rond, of eigentlyk vierkantig, gelyk HERNANDEZ te regt aanmerkt, mogende de grootte wel by die van een Pruim vergeleeken worden. Hy noemt den Boom *Achiotl*, en zegt, dat dezelve de grootte en gedaante van een Citroenboom heeft, met Bladen, in figuur, ruuwheid en groente, naar die der Olmen gelykende; de Bloemen groot en gesternd, uit den witten roodachtig, met eene Vrucht die naar een Egel zweemt, wegens een menigte van uitsteekende Puntjes, die wel ruig en ruuw, maar niet scherp noch kwetzende zyn. Als deeze Haauwen ryp zyn, dan vindt men 'er roodachtige Korrels in, die de Handen rood maaken, wanneer menze behandeld, en gedroogd door wryving in Water een roode Verw uitgeeven. Zy zyn aan beide zyden als met de Vingers samengedrukt, het welk ik ook in de mynen waarneem, hebbende ongeveer de grootte van Cicers of kleine Erwtten. Gedagte Emulsie is wat bitterachtig doch anders wel van Smaak, en wordt geacht Zweetdryvende te zyn, tegen Venynen dienstig.

De Verw-
stof Rou-
kou ge-
naamd.

Deeze Verwstof, *Orleane* of *Roukou* genaamd, waar van menigvuldige Plantagiën in het Gebied der Franschen omstreeks Cayenne in Amerika

zyn,

zyn , en welker Vertiering aldaar het voornaamste bestaan der Franschen is , wordt ook in de ^{II.} ^{AFDEEL.} ^{XIII.} ^{HOOFD-} ^{STUK.} ^{Orleans.}
 Nederlandfche Volkplantingen , inzonderheid aan de Rivier Esfequebo , geteeld. Men maakt 'er Brooden van , sommigen van vyfentwintig , anderen van twee of drie Ponden zwaar , tot verzendinge naar Europa , die veele Jaaren duuren kunnen ; maar de fynste Soort komt in kleine Koekjes over. Met Pis gemengd verschaffen deze eene Verw , welke het Linnen onuitwischaar kleurt. De Wilden nogthans , die het Zaad , alleenlyk in de Handen , met Olie wryven , haalen 'er een veel hooger en schooner Rood uit , dan anders met Water geschiedt. De Kleur is eigentlyk , gelyk ik ook in myne gewreevene Zaaden bevind , geelachtig of Oranje-rood , en derhalve wordt deeze Verwstof van sommige Boeren tot het kleuren van de Boter gebruikt , dat nogthans de zoetigheid wat vermindert. De Wilden bestryken 'er hun Lighaam mede , 't welk hun voor het Steeken der Muggen en voor ander Ongediert beveiligt. Men kan zulks ten deele toeschryven aan den sterken Reuk , dien dit Zaad versch zynde heeft , en welke in de Koecken , in Europa overkomende , ook nog plaats heeft , zweemende naar dien van Violieren. Het Hout des Booms gebruiken zy om door wryving Vuur te maaken. De Wortel geeft een goeden Smaak aan 't Vleesch , daar men dien by kookt , en , in de Saufen gedaan , de Kleur en Reuk van Saffraan.

II.

SLOANEA.

AFDEEL.

XIII.

HOOFD-

STUK.

De opgegevene Kenmerken zyn, een vyfbladige afvallende Bloem en Kelk : de Stempel doorboord : de Vrucht een Bezie met een Dop, die gedoornd, veelzaadig is en gaapende.

Daar zyn twee Soorten van, wier eerste haaren naam bekomen heeft ter vereeringe van den vermaarden HANS SLOANE, President der Koninglyke Societeit van Londen, door wien een zo voortreffelyk Werk over de Planten van Jamaika aan 't licht is gegeven.

I.

*Sloanea
dentata.*
Gerande.

(I) *Sloanea met Hartvormig ovaale getande Bladen, de Stoppeltjes gekarteld.*

De *Sloanea* van PLUMIER hadt Karstengen-Booms Bladen. Die van LOEFLING was een middelmaatige Boom, aan Beeken groeiende in Zuid-Amerika, met lange flappe Takken dezelve overfchaduwende. Zyn Ed. vindt van honderd tot tweehonderd Meeldraadjes in de Bloemen, en het Vruchtbeginzel hadt eenen Draadachtigen Styl, die eens zo lang was, met een Stempel die daar een hol Pypje geleeck.

(1) *Sloanea* Foliis cordato-ovatis denticulatis, Stipulis ferratis, *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 655. p. 362. LOEFL, *Itin.* 311? *Sloanea*. *Hort. Cliff.* 210? *Sloanea* ampliis Castanea foliis, Fructu echinato. PLUM. *Gen.* 49. *IC.* 244. Castanea Foliis oblongo-ovatis ferratis, Fructu rotundo, maximo, echinato. MILL, *Dict.* Apeiba. MARCGR, *Bras.* T. 123. RAJ. *Hist.* 1643.

leek. De *Apeiba* van Brafil is, volgens MARC-
 GRAAF, een groote Boom, zig in veele Tak-
 ken uitbreidende, en de Bladen aan Bosfen
 hebbende, met gesternde geele Bloemen, die uit
 vyf Blaadjes bestaan, zynde zeer aangenaam van
 Reuk. De Vrugt, welke hy van grootte als
 een Appel voortbrengt, is rond, samengedrukt,
 van buiten Stekelig en Wollig als een Spons,
 uit den Mosachtigen bruin. Dezelve barst,
 ryp zynde, in drieën open, en bevat een Bol-
 letje van kleine Zaadjes samengehoopt, doch
 van geen gebruik.

II.
 AFDEEL.
 XIII.
 HOOFD-
 STUK.

(2) *Sloanea met Bladen die ongekarteld en uit-
 gerand zyn.*

II.
Sloanea
emargina-
ta.
 Uirge-
 rande.

Van deeze, die door het gemelde verschilt, is
 door den Heer CATESBY, onder den naam
 van *Anona* met Laurierbladen, die aan het end
 ingesneeden zyn, en eene samengedrukte, brui-
 ne, ruuwe Vrugt, welke in het midden een
 lange Punt heeft, de afbeelding gegeven.

T R E W I A.

De Geslagtnaam strekt ter vereeringe van wy-
 len

(2) *Sloanea Foliis oblongis integerrimis emarginatis. Syst.*
Nat. XII. Anona Foliis Laurinis in summitate incisis, Fructu
compresso scabro, fusco, in medio acuminis longo. CATESB.
Car. II. p. 87. T. 87.

II. len den vermaarden TREW, Hofraad en Lyf-
 AFDEEL. Arts van zyne Keizerlyke Majesteit, door wien,
 XIII. behalve andere geleerde Werken, de zo keur-
 HOOFD- lyk van den Heer EHRET te Londen geteken-
 STUK. de Planten niet minder fraay, met levendige
 Kleuren, in tien Decaden aan 't licht gegeven
 zyn.

De menigvuldige Meeldraadjes draagt dit
 Gewas in eene driebladige Kelk, waar onder
 het Vrugtbeginzels zit, dat eene driezaadige
 Bezie wordt.

I. De eenigste Soort (1) is door den vermaarden
 Trewia COMMELYN voorgesteld onder den naam
 nudiflora. van Trosdraagende Malabaarse Boom, die eene
 Naakt- driehoekige Vrugt heeft, in de Zandige Land-
 bloemige, ftreeken van Malabar huisvestende, en aldaar
 Canschi genaamd, in de Brachmansche Taal Schi-
 vanni. Dit is een hooge Boom, op Zandige
 plaatsen groeiende, met een dikken Stam,
 hebbende, zo wel als de Takken, een Afch-
 graauwe Schors. De Bladen zyn spits ovaal,
 zeer lang gesteld en gelyken veel naar Pope-
 her-Bladen. De Bloemen komen Ristwyze aan
 een gemeenen Steel voort, bestaande uit drie
 bleekgroene Blaadjes en een menigte van Meel-
 draadjes. Als de Bloemen open gaan, raakt de
 Boom alle zyne Bladen kwyt, die hy ten tyde van
 de

(1) Trewia. Syst. Nat. XII, Tom, II. Gen. 1239. p. 362.
 Arbor racemosa Malabarica Fructu triquetro. COMM. Fl. Mal.
 30. Canschi, Hort. Mal. I. p. 76. T. 42. BURM. Fl. Ind.
 298.

de rypwording der Vruchten weder aanneemt. II.
 Zy zyn driezydig, dik van Vleefch, drie Zaa-^{AFDEEL.}
 den bevattende. De Wortel, afgekookt, zou^{XIII.}
 door beftryking tegen 't Voet-Euvel dienen. ^{HOOFD-}STUK.

M A M M E A. Prammenboom.

De Kenmerken van dit Geflagt, 't welk zy-
 nen naam van de Pramachtige figuur der Vrug-
 ten heeft, zyn opgegeven te bestaan in eene
 vierbladige Bloem en eene twebladige Kelk ;
 de Vrucht een zeer groote Bezie met vier Zaa-
 den.

Twee Soorten zyn 'er van bekend, eene
 Amerikaanfche, naamelyk en eene Oostindifche,
 als volgt.

(1) Prammenboom, die de Meeldraadjes kor-
 ter dan de Bloem heeft. I.

Mammea
Americana
 Westindi-

Deeze Westindifche Boom, van ouds *Ma-*
may of *Mamei* genaamd, is door O V I E D O
 voorgesteld als de grootte van eenen Walnoot-
 ten-Boom, met dergelyke Bladen, en eene
 Vrucht

(1) *Mammea* *Staminibus Flore brevioribus*, *Syst. Nat.* XII.
 Gen. 656. p. 362. *Mammea* *Foliis ovalibus &c.* BROWN. *Jam.*
 248. *Mammei magno Fructu Persicae sapore.* PLUM. *Gen.* 44.
lc. 170. *Mamay.* J. BAUH. *Hist.* I. p. 172. DALECH. *Hist.*
 1836. LAET. *Amer.* 356. *Malus Persica maxima &c.* SLOAN.
Jam. 179. *Hist.* II. p. 123. T. 217. f. 3. *Arbor Indica Mamei*
dicta. C. B. *Pin.* 417. RAJ. *Hist.* 1665.

II. Vrucht van twee Vuisten groot hebbende, of
 APDEEL. ook kleiner. Anderen vergeleeken dezelve by
 XIII. een Kwee-Appel en sommigen by Persiken of
 HOOFD- middelmaatige Nooten. SLOANE noemt hem
 STUK. *Prammen- boom.* *zeer groote Persiken-Boom*, met ronde glin-
 stende gladde Bladen, en een zeer groote rim-
 pelige ruuwe Vrucht. De Heer JACQUIN,
 die hem onlangs naauwkeurig op zyne Groei-
 plaats waargenomen heeft, spreekt 'er aldus
 van.

Het is een regtstammige Boom, met reden
 onder de schoonsten van Amerika te tellen,
 wegens zyne digte, breede en aanzienlyke
 Kroon. De Stam, agt Voeten hoog, rust op
 een dikken langen Penwortel, zo dat men hem
 bezwaarlyk kan verplanten. De jonge Takken
 zyn vierkantig: de Bladen ovaal of Spatelvor-
 mig, effenrandig, stomp, *zeer glad en glanzig*,
 Lederachtig, stevig, met evenwydige dwars-
 Streepen, kort gesteld, gepaard, vyf of agt
 Duimen lang. Hy heeft eenbloemige, korte,
 Steeltjes, op de sterkste Takken verspreid, met
 zoetruikende witte Bloemen, van anderhalf
 Duim breed. De Kelk is wel altoos zeer diep
 ingesneeden, en dus in tweeën verdeeld, maar
 eenbladig aan den grondsteun (*). Dikwils is
 de-

(*) Het komt 'er hier juist op aan, of de twee Bladjes
 van de Kelk van onderen aan elkander vast zyn of niet; 't
 welk zekerlyk deeze Heer zal waargenomen hebben.

dezelve ook in drieën gefneeden, met een vyf- of zesbladige Bloemkrans; doch zulks wordt, door het inscheuren van 't een of ander Bloemblaadje of Slip veroorzaakt. De Vrugt, die rondachtig is, komt, naar het getal der Pitten, waar van één of twee dikwils misdraagen, somtyds ook eenigermaate drie- of vierkantig voor, hebbende van drie tot zeven Duimen middellyn. Zy is met een dubbele Schors bekleed, waar van de buitenste, Lederachtig, een Linie dik en taay, uit den bruinen geelachtig, en door gekruiste Insnydingen overlans verdeeld, niet dan by brokken afgehaald wordt van de daar onder leggende. Deeze binnenste Schors is dun en geelachtig, en moet voorzigtig van het Vleesch afgescheiden worden, want, zo men een gedeelte daar van mede kaauwt, veroorzaakt zulks eene bitterheid in de Mond, die zig wel niet aanstonds openbaart, maar dikwils twee of drie Dagen byblyft. Niet minder bitter is het Vleesch dicht aan de Pitten; zynde hetzelfde, voor 't overige, ongemeen lekker, bly geel en tevens van een aangenaame, Kruidrige, Reuk. Men kan het, even als dat der Meloenen, in brokjes snyden, en dus wordt het, by sommigen, in gesuikerde Wyn, op Tafel gezet, om, indien 'er nog eenig bitter aan mogt zyn, hetzelfde daar af te spoelen. Door dit Vleesch in Syroop te kookken, maakt men 'er eene Marmelade van, welke de Reuk en Smaak der Vruchten

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
Prunella
baum.

II, ten lang behoudt. Uit de Bloemen flooken die
 AFDEEL. van Martenique een Liqueur, *Eau Creole* ge-
 XII. naamd, welke men houdt voor den geurigsten
 HOOFD- naamd, welke men houdt voor den geurigsten
 STUK. Morgendrank. De Spaanschen en Engelschen
 noemen den Boom *Mamei*, de Franschen *Abri-*
Prammen-
boom. *cotier*, zo ik denk, om dat het Vleesch der
 Vrugten naar dat der Abrikoozen zweemt(*).

Volgens anderen noemen de Engelschen hem
Mammee, *Momin* of *Toddy* - Boom, en het
 Sap, dat men uit de ingesneeden Takken
 tapt, *Momin* - of *Toddy* - Wyn, daar men
 maar een Glaasje te gelyk van drinken moet,
 zynde dezelve zeer verkoelende, afdryvende
 en dienstig tegen het Graveel en den Steen.
 Het wordt voor de lekkerste Vrucht op Hispan-
 jola gehouden.

De Heer JACQUIN geeft een Afbeelding
 van deeze Vrucht en van de Pitten, waar uit
 blykt, dat dezelve uitermaate ruuw zyn en
 langwerpig, naar Amandelen in de Bolster ge-
 lykende; merkende ook aan, dat de Vrucht
 maar ééne holligheid heeft. Zyn Ed. heeft
 van deezen Boom tweeflagtige Bloemen waar-
 genomen, en ook Mannetjes - Bloemen, dat
 is zonder Vrugtbeginzel, op den zelfden of op
 een anderen Boom, zynde de Kelk, Bloem-
 krans en Meeldraadjes, in beiden even-
 cens.

(2) Pram•

(*) JACQ. *Amer. Hist.* p. 263. Tab. 181. Fig. 82.

(2) Prammenboom, die de Meeldraadjes langer dan de Bloem heeft. II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.

De Heer OSBECK vindt deeze Soort, by zyn vertrek, op het Prinsen-Eiland by Java (*), alwaar die aan de Oevers, (van de Rivier, geloof ik, daar zy Water schepten,) over 't Water hing. Op denzelven bevonden zig groote zwarte Mieren, die het beklimmen van deezen Boom zeer moeielyk maakten, dat zyn Ed. nogthans doen moest, om de deelen der Vruchtmaaking te beschryven. Hy bevondt de Kelk tweebladig, de Bloem vierbladig, de Meeldraadjes in groote menigte, Draadachtig dun, korter dan de Styl, doch langer dan de Bloemblaadjes, die langer waren dan de Kelk. De Meelknopjes waren byna rond en klein: het Vruchtbeginzel omgekeerd Eyvormig. De Boom was zeer Takkig en neigde met den Top nederwaards. De Bladen, by bosfen staande aan de uiterste enden der Twygen, waren ongesteeld, glad, Vleezig, aan de punten een weinig gekarteld, met beurtlingse dwars-Ribben. II.
Mammea
Asiatica.
Oostindi-
sche. De

(2) *Mammea* Stamibus Flore longioribus. OSB. It. 278.
Mammea maxima Foliis longioribus &c. BROWN. *Jam.* 248?
Mali Persicae *Mameya* Folio longiore Arbor maxima, Cortice
fulcato cinereo amaro. SLOAN. *Jam.* 180. *Hist.* II. p. 124?
BURM. *Fl. Ind.* 120.

(*) Dit Eilandje legt in 't inkomen van de Straat Sunda, ter regter hand, een weinig benoorden den Westhoek van Java. *Habitat in Java.* OSBECK, zegt LINNÆUS.

B

II. De Heer LINNÆUS, schoon hy den Heer
 AFDEEL. OSBECK aanhaalt, moet een nader beschry-
 XIII. ving van deeze Boom ontvangen hebben, zeg-
 HOOFD- gende, dat de Bloemblaadjes driemaal zo lang
 STUK. als de Kelk en de Meeldraadjes tweemaal zo
 lang als de Bloem zyn; de Bladen des Booms
 een Voet, de Vrugt vierhoekig. Zyn Ed.
 stelt twyfelach.ig, of het de Mamey-Boom
 met langere Bladen en eene gevoorde, Afch-
 graauwe bittere Schors, van SLOANE en
 BROWNE op Jamaika waargenomen, zy.

O C H N A.

De Kenmerken zyn, een vyfbladige Bloem
 en Kelk; de Vrugten eenzaadige Besfen, op
 een rondachtig Kusfentje zittende.

Twee Soorten komen in dit Geslagt voor,
 als volgt.

(1) *Ochna met de Trosfen op zyde.*

I.
Ochna
Squarrosa.
 Ceylon-
 sche.

Dus onderscheidt de Heer LINNÆUS deeze
 Soort, tot welke niettemin de *Jabotapita* met
Kaneelbladen en geairde Bloemen, welke de
 Heer J. BURMANNUS uit het Kruidboek
 van

(1) *Ochna Racemis lateralibus.* *Sysz. Nat.* XII. Tom. II.
 Gen. 657. p. 362. *Jabotapita Cinnamomi folio, Floribus*
spicatis. BURM. *Zeyl.* 123. T. 56. β. *Arbor Africana, subro-*
tundo Folio. margine denticulis acunis aspero &c. FLUK. *Alm.*
 41. T. 263. fig. 1, 2. BURM. *Fl. Ind.* 120.

HERMANNUS zo fraay in Afbeelding ge-
 bragt heeft, door hem betrokken wordt. Onze II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
 Hoogleeraar, ondertusfchen, zegt daar van
 duidelyk, de enden der Takken loopen in een
 Tros van Bloemen uit. Waarfchynlyk zou de
 Ridder deeze Soort wel door de effenrandige
 Bladen onderscheiden hebben, indien zyn Ed.
 niet geoordeeld hadt, wegens de zonderlinge
 Vrugten; daar toe ook den Afrikaanfchen of
 liever Kaapfchen Boom van PLUKENETIUS;
 die de Bladen rondachtig, aan den rand met
 fcherpe Tandjes en vyfbladige donker paarfche
 Bloemen heeft, ten minfte als eene Verfchei-
 denheid te moeten t'huis brengen. Doch het
 Geflagt van deeze Ochna is wat duifter (*).

(2) Ochna met de Trosfen aan 't end der
 Takken. II.
Ochna
Jabotapita
sa.
Brafili-
aanfche.

Deeze Amerikaanfche, thans van de ande-
 re afgezonderd, en door PLUMIER in Af-
 beelding gebragt, is de *Jabotapita* der Brafi-
 liaanen, komende, volgens PISO, aan de Oe-
 vers voor. Het is een Boom van middelbaare
 hoogte, die eene graauwe oneffene Schors en
 week

(* *Racemi persistunt squarrosi infra Folia a caesp Pedicel-
 lorum & fructificationum*, zegt LINNÆUS.

(2) *Ochna Racemis terminalibus*. † *Jabotapita pyramidata*
 Flore luteo Fructu rubro. PLUM. Amer. 42. Ic. 153. *Jabota-
 pita*. MARCGR. Bras. 101. Arbor baccifera racemosa Brasiliën-
 fis; Baccâ trigonâ prolifera. RAJ. Hist. 1632.

II. week doch taay Hout heeft, met Bladen,
 AFDEEL. welke bleekgroen zyn, en, aan zekere Takjes
 XIII. Trosfen van menigvuldige Bloemen, vyfbla-
 HOOFD- dig, geel, van een zeer aangenaame Reuk.
 STUK. De Vrugt komt ook Troswyze voort, naame-
 lyk op ieder Steeltje een Bezie, van grootte
 als een Kerfen - Steen, byna Kegelvormig of
 als driehoekig; maar op ieder Bezie zitten drie
 of vier anderen zonder Steeltjes, Eyvormig,
 van de zelfde grootte als de onderste; allen
 zwart en een zwarte Kleur afgeevende, zon-
 der Korrels en van een samentrekkende Smaak.
 Van dezelve wordt niet alleen het zelfde ge-
 bruik, als van onze Europifche Myrtillen of
 gedroogde Myrte - Beziën, gemaakt, maar
 ook een Olie voor de Huishouding daar uit
 geperst. RAY noemt het een *Trosdraagende*
Brafiliaanfche Boom, die driehoekige Besfen
 met Kindertjes voortbrengt (*).

G R I A S.

In dit Geflagt is de Bloem vierbladig, de
 Kelk in vieren gedeeld: de Stempel ongesteeld
 Kruiswyze: de Vrugt Pruimachtig met een
 Pit, die agt Sleuven heeft.

De

(*). By THEOPHRASTUS fchynt *Ochrè* een Wilden Peere-
 boom, wegens de verftikkende wrangheid der Vrugten, te
 betekenen, dat hier op weinig past. Van *Grias* vind ik in
 't geheel, noch het gebruik noch de betekenis, ergens.

De eenigste Soort (*), daar in voorkomende, heeft den bynaam van *Cauliflora*, om dat zy de Bloemen en Vrugten, even als wy dit in de Blimbing gezien hebben*, tot den bloeten Stam uitgeeft. De vermaarde SLOANE, die dit Gewas aan de Oevers van de Rivier Cobre, op Jamaika, gevonden hadt, stelt het voor, onder den naam van *zeer groote Perfikboom*, naar de Palmboomen gelykende, die den Stam niet Takkig heeft, met uitermaate lange Bladen, en eene vierbladige bleek geele Bloem, gelyk de Vrugt uit den Stam voortkomende. Volgens BROWNE zyn de Bladen drie Voeten lang en Spatelvormig, de Bloemen over den Stam en de Takken verspreid. Deeze Autheur hadt 'er den naam van 't volgende Geflagt aan gegeven.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
I.
Grias
Cauliflora.
Stambloei-
jende.
* U. STUK.
Bladz. 475.

CALOPHYLLUM. Schoonblad-Boom.

De Kenmerken zyn, een vierbladige Bloem en eene dergelyke Kelk, die gekleurd is; de Vrugt een Klootronde Pruim.

Van dit Geflagt zyn twee Soorten, beiden in de Indiën huisvestende, als volgt.

(1) Schoon.

(1) Grias. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 659. p. 362.
Calophyllum Foliis tripedalibus ovatis &c. BROWN. *Jam.* 245.
Palmis affinis Malus Perfica maxima &c. SLOANE *Jam.* 179.
Hist. II. p. 122. T. 217. f. 1, 2.

B 3

II. (1) Schoonblad-Boom, met oyaale Bladen.

AFDEEL.

XII.

HOOFD-
STUK.

I

*Calophyl-
lum Ino-
phyllum.*
Bintangor-
Boom.

De bynaam is de benaaming, welke de Hoogleeraar J. BURMANNUS aan deeze Soort, op Ceylon groeiende, wegens de fraaye structuur der Bladen, die zig als een Spier in de Ontleedkunde vertoonen, gegeven hadt. Van deeze schoonheid der Bladen is ook de Geslagtnaam afgeleid. Onder de Kaneelboomen, op dat Eiland, komt dezelve veel voor, hebbende Sneeuw witte Bloemen, uit agt Blaadjes samengefeld, klein en Troswyze samengevoegd, doch zeer welriekende. De Vrugten zyn rond en eetbaar, van grootte als de Walnooten, onder een Vleezigen Bolster en Houtigen Dop een bittere Pit bevattende, die een geel Olieachtig Sap uitgeeft.

Hier toe behoort de *Zee - Bintangor - Boom* van RUMPHIUS, ongemeen groot en dik van Stam, doch byna altoos op zyde leggende aan het Strand, even of hy met zyne Kruijn in Zee kwam kyken. De Schors is byfter ruuw en leelyk, byna als eene Krokodils-Rug; maar de Bladen, in tegendeel, zyn zeer schoon, door de gedagte Streepjes, die schuins van de mid-

(1) *Calophyllum* Foliis ovalibus. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 658. p. 363. *Fl. Zeyl* 201. Arbor Indica Mali Medicæ amplioribus foliis. PLUK. *Alm.* 41. T. 147. f. 3. Bintangor maritima. RUMPH. *Amb.* II. p. 211. T. 71. Ponna f. Ponnamaram. *Hort. Mal.* IV. p. 79. T. 38. RAJ, *Hist.* 1525. BURM. *Fl. Ind.* 120.

middelrib afloopen , gemeenlyk agt Duimen ^{II.}
 lang en vier of vyf Vingeren breed , geelachtig ^{AFDEEL}
 groen , glad en ftyf als Parkement Zy ftaan ^{XIII.}
 by paaren in 't kruis aan de Takken. De ^{HOOFD-}
 Bloemen , uit negen of tien witte Blaadjes ^{STUK.}
 famengefteld , bevatten een menigte van kleine
 Meeldraadjes , met geele Knopjes en in 't
 midden een rond Vrugtbeginzal. De Reuk is
 zeer aangenaam , als die van witte Leliën. De
 Vrugten hebben de gedaante en grootte van
 een Snaphaans Kogel , zynde zeer glad en ef-
 fen , aan den Boom Spaanfch groen , doch af-
 gevallen geel wordende , en dan komt uit den
 gebarften Bolfter een regt rond en glad Bol-
 letje te voorfchyn , dat in een vooze Dop een
 zeer Olieachtige Pit bevat , daar men de Olie
 uit kan perfen , die geel van Kleur is , en wat
 fcherp fchynt te zyn , dewyl menze uitwendig
 gebruikt , om allerley Schurft en Ruidigheid
 van het Vel weg te neemen. Ook wordt zy tot
 branden gebezigd. Deeze Vrugten noemt men ,
 deswegen , *Geele - Gom - Appelen*. Bovendien
 bevat de geheele Boom een dergelyk Sap , 't
 welk zig in de Bladen en Schors als een geel-
 achtige Gom vertoont. Het Hout , ook daar
 van doordrongen , is ongemeen duurzaam ,
 doch grofdraadig en daar door dienftig tot
 Wielen en Affuiten voor zwaar Gefchut ; alzo
 het niet fplyt door het infflaan van Nagelen ,
 ja het wil naauwlyks in de langte gekloofd
 worden. Niettemin laat het zig ook , met

II. zwaaren arbeid , polyften , en is dan tot Kisten en ander Schrynwerk zeer bekwaam.

AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. De *Ponna* of *Ponna-Maram* van Malabar , die mede hier toe betrokken wordt , is ook een Boom van ongemeene grootte , wel negentig Voeten hoogte en ongeveer twaalf Voeten dikte hebbende , met eene wyd uitgespreide Kroon. De Schors van den Stam is insgelyks zeer ruuw en zwartachtig , het Hout byna wit , geevende een geelachtig , Lymerig , Sap uit , dat door de Zonneschyn tot eene Gom verhardt , welke van sommigen Gutta Gamba is genoemd geweest. De Bladen , niettemin , schynen wat ronder te zyn , als by die der Plompen vergeleken wordende , dik , glad en glanzig , van boven donker , van onderen bleek groen , en op dergelyke manier , als gemeld is , gestreept , met vergulde Randen , zuur van Smaak. De Bloemen , naar die van de Hepatica zweemende , zyn agtbladerig , wit , met geele Meeldraadjes , zoet van Reuk. De Vruchten komen met die van den Bintangor-Boom van Water-Indie overeen. Men wil , dat hy niet zeldzaam drie Eeuwen lang Vrucht draage.

II. *Calophyllum Calaba.*
Geele Gom
Appel-
Boom.

(2) Schoonblad-Boom met stomp Eyvormige Bladen.

Dee-

(2) *Calophyllum Foliis ovatis obtusis.* Flor. Zeyl. 202 JACQ. Hist. 269. T. 165. Hort. Cliff. 206. ROYEN Lugdbat. 476.

Ino-

Deeze Soort , waar van de Heer J. BUR-
MANNUS de Afbeelding gegeven heeft , de-
zelve door eene in vieren gedeelde Bloem van
de andere *Inophyllum* onderscheidende , is de
Tsjerou-Ponna , dat is *Kleine Geele Gom Ap-
pelboom* , van Malabar , dus wegens de kleinte
der Vruchten genaamd , die omtrent met onze
Kornoelje-Besfen strooken. RAY noemt den-
zelve daarom *Malabârische Kornoelje - Boom*
met Plompen-Bladen. Hy heeft den bynaam
uit den koker van Pater PLUMIER , die hem
Calaba tytelde ; want hy komt ook in de West-
indiën voor , alwaar hy dus van de Wilden ge-
heten wordt. Op Martenique is hy zeer gemeen,
en wordt dus van den Heer JACQUIN be-
schreeven.

„ Het is een hooge Boom , die niettemin
„ kort boven den Grond reeds Takken uit-
„ geeft , weshalve men 'er , bekwaamelyk , tot
„ Haagen in de Tuinen gebruik van maaken
„ kan. De jonge Takken zyn vierkantig ; de
„ Bladen Eyronnd , Spatelvormig of langwerpig ,
„ stomp , aan het end uitgegulpt , effenrandig ,
„ glad , stevig , met evenwydige dwars-Streep-
„ jes , kort gesteed , gepaard , vier Duim lang.
„ Uit de Oxelen komen losse Trosfen voort ,
„ van een Duim langte , meest uit zeven Bloem-
„ pjes

Inophyllum Flore quadrifido. BURM. *Zeyl.* T. 60. *Tsjerou-Ponna.* *Hort. Mal.* IV. p. 21. T. 39. BURM. *Fl. Ind.*
120.

B 5

II. „pjes bestaande , die wit en zoetruikende
 AFDEEL. „ zyn , van vier Blaadjes met geele Meel-
 XIII. „ knopjes. De Vrucht is groen , met weinig,
 HOOFD „ hard en groen Vleesch , eene Noot influi-
 STUK. „ tende , die glad en geelachtig is , met eene
 „ witte Pit , daar de Wilden Olie uit persen
 „ tot dagelyks gebruik”. Zy Ed. kon echter
 niet gelooven , dat deeze de zelfde ware met
 den *Tsjerou-Ponna* van Malabar , zo even ge-
 meld. Hy heeft 'er tweeslagtige Bloemen van
 waargenomen met ongeveer tien , en Mannet-
 jes - Bloemen aan den zelfden of aan een an-
 deren Boom , met ongeveer zestig Meeldraad-
 jes: een groot verschil, waarlyk, in de Vrucht-
 maakende deelen van eene zelfde Plant , die van
 zyn Ed. , zo wel als de *Mammea* , waar me-
 de zy veel overeenkomst heeft , tot de *Poly-
 gamia Monoikia* betrokken wordt.

Behalve deeze twee , heeft de Heer N. L.
 BURMANNUS in dit Geslagt nog drie Soor-
 ten opgetekend , die door den Heer LINNÆUS
 niet in aanmerking genomen zyn; te weten,
 een *Calophyllum Nagasfarium* , dat de Bladen
 Lancetvormig en ongeaderd heeft , wordende
Nagasfi geheten door de Javaanen : een *Ca-
 lophyllum Akara* , onder den naam van *Akara
 Patsjori* in de Malabaarse Kruidhof afgebeeld,
 en een *Calophyllum Solattri* , dat langwerpig
 Eyvormige , gestreepte , zeer gladde Bladen
 heeft , de Bloemen op gemeene Steeltjes aan
 de zyden , terwyl de Akara dezelve Pluims-
 wy-

wyze aan de enden der Takken vergaard heeft (*). II.

AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK,

T I L I A . Lindeboom.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn , een vyfbladige Bloem met de Kelk in vyven verdeeld: de Vrucht een drooge ronde Bezie , met vyf hokjes en vyf kleppen , van onderen opsplytende.

Twee Soorten komen 'er in voor , de eerste van onze gewoone Europifche , de andere van de Noord - Amerikaanfche Lindeboomen.

(1) Lindeboom , wiens Bloemen geen Honigbakje hebben.

I.
Tilia
Europica.
Europifche Linde.

Onder deezen tytel komen onze gewoone Linden voor , die in 't Italiaanfch den Latynfchen naam *Tilia* , in 't Spaanfch den naam van

(*) Zie BURM. *Flor. Ind.* p. 121.

(1) *Tilia Floribus Nectarario destitutis.* *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 660. p. 363. *Tilia Hort. Cliff.* 204. *Fl. Succ.* 432 , 471. *Mat. Med.* 262. *Phil. Bot.* 259. ROYEN *Lugdbat.* 477. DALIB. *Paris.* 153. *Tilia femina folio majore.* C. B. *Pin.* 426. *Tilia urbana.* GESN. *Tab. III.* β. *Tilia montana maximo folio.* C. B. *Pin.* 426. γ. *Tilia femina Folio minore.* *Ibid.* δ. *Tilia Ulmi folio , femine hexagono.* RAJ. *Angl. Cat. Ed.* III. p. 473. ε. *Tilia foliis molliter hirsutis , Viminibus rubris , Fructu tetragono.* *Ibid.* ζ. *Tilia Bohemica , Foliis minoribus glabris , Fructu oblongo &c.* TILL. *Pis.* 165. T. 49. f. 9.

AFDEEL. II. van *Teia*, in 't Fransch dien van *Tilleul* of
XIII. *Tillot* voeren. De Hoogduitsche naam komt
HOOFD- nagenoeg met den Hollandschen overeen, van
STUK. welken ook de Engelsche, *Lime*, *Line* of
Linden - Tree, weinig verschilt en de Sweed-
Linde- sche is *Linn*, waar van waarschynlyk de naam
boom. van onzen wydberoemden Ridder zyne afkomst
 heeft. Immers zyn Ed. verhaalt, dat in zeker
 Dorp van Smaland zig een zeer groote Linde-
 boom bevondt, naar welken de Dorpelingen *Ti-*
liandri, dat is Lindemannen, en *Linnæi* ge-
 noemd werden.

Deeze Boomen schynen Inboorlingen te zyn
 der Gemaatigde deelen van Europa, komende
 zelfs in de Zuidelyke deelen van Sweeden me-
 nigvuldig voor. Zy kreunen zig niet aan een
 sterken Vorst. Men vindtze echter weinig in
 de Bosfchen; want zy beminnen een vetten,
 zwaaren Grond. Overal worden zy, zo we-
 gens de fraaiheid van hunne Kroon, als de
 schoonheid van hunne blygroene Bladeren, en
 het aangenaame lommer, dat zy door de digt-
 heid van hun Loof uitleveren, tot Laanen,
 Haagen en beschuttingen voor de Zon, in Plan-
 tagiën, op Buitenplaatsen, als ook in en om de
 Steden gebruikt. RAY merkt aan, dat hy in
 de voornaamste Steden van Holland de Graf-
 ten of Kanaalen, midden door dezelve heen
 loopende, wederzyds bezet gevonden hadt met
 Lindeboomen; doch in onze Stad, Amsterdam,
 heeft, gelyk wy weten, zulks geen plaats.

In Grootte en duurzaamheid des Levens worden deze Boomen, hoe teder ook op 't Oog, van weinigen in Europa overtroffen. RAY schryft, dat hy in Engeland een Lindenboom hadt gemeten, die op dertig Voeten Stams zestien Ellen of omtrent 48 Voeten omtreks hadt, dat is ten minste 16 Voeten middellyn, zegt de Heer ADANSON; overtreffende dus ver, den beruchten Lindeboom van Neustadt in 't Wirtembergfche, welke omtrent 10 Voeten middellyn hadt en eene Kroon van 400 Voeten omtreks, breed zynde Noord en Zuidwaards 145, Oost- en Westwaards 119 Voeten. Deze Boom rekende men, gelyk ik bevoorens gemeld heb*, niet veel minder dan vierhonderd Jaaren oud te zyn.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
Langlee-
vendheid.

* II. D.
I. Stuk,
bladz. 130.
De Bast
en het
Hout.

In Hoogte, evenwel, munten de Linden, wegens hunne uitgebreide Kroon, zo zeer niet uit. De Stam schiet ongemeen regt op en de Takken spreiden egaal, naar alle kanten; zo dat een Lindeboom zig dan eerst regt fraay vertoont, wanneer hy onbesnoeid en onbedwongen groeit. Hy levert dus een voorbeeld van een edelen aart onder de Boomen uit. De Schors, in de jongheid effen en Afchgraauw, wordt in 't vervolg graauw en barstig, bedekkende den Bast, *Liber* of *Philyra* genaamd, die dun en zagt is, en zeer bekwaam om op te schryven; weshalve dezelve oudtyds en voor de uitvindinge van ons Papier, daar toe, zo wel als het Hout gebezigd werdt. MUNTING verhaalt,

een

II. een Boek daar van gezien te hebben, dat meer dan
 AFDEEL. duizend Jaaren oud was (*). Wegens het Hout,
 XIII. dat wit van Kleur is en zagt, wordt hy ech-
 HOOFD- ter van de Franschen geteld onder het *Mort*
 STUK. *bois*, dat men wel van *Bois mort* of dood Hout
 onderscheiden moet, als betekenende alleen-
*Linde-*lyk Hout van eene bleeke of doodsche Kleur.
boom. Door zyne zagtheid is het zeer gemakkelyk te
 bewerken, en, om dat het in 't geheel geen
 Kwasten, als ook byna geene Draaden heeft,
 zo laat het zig tot allerley fyn Snywerk ge-
 bruiken. De Plaatsnyders in Hout, de Beeld-
 snyders, inzonderheid die Lofwerk maaken,
 bedienen 'er zig van, zo wel als de genen,
 die Leder op een Plank moeten snyden, om dat
 het de Snee der Werktuigen niet verfstompt. Het
 is den Worm weinig onderhevig. Men maakt 'er
 Spalken van, en wil, dat de beste Kolen tot
 Buskruid daar van gebrand worden.

De Bladen. Ten opzigt van de Bladen is eene aanmer-
 kelyke Verscheidenheid onder deeze Boomen.
 De Bladen der Linden zyn in 't algemeen
 byna rond, in eene Punt uitloopende, zeer
 dun en zagt, doch men vindt 'er met groote en
 met kleinere Bladen; welk verschil wel voor-
 naamelyk van de Groeyplaats en Grond afhan-
 gen mogt. Evenwel spreekt C. BAUHINUS
 van eenen Berg-Linde met zeer groote Bla-
 den,

(*) Dergelyk Boek, eene nog niet uitgegevene Verhande-
 ling van CICERO bevattende, werdt in 't Jaar 1662, zo men
 verhaalt, te Brusfel, voor den Keizer gekogt, tegen agtdui-
 zend Guldens.

den , daar hy geen Vrugt aan waargenomen hadt , en die hy derhalve voor den Mannetjes-Linde van THEOPHRASTUS hieldt, en van eene Wyfjes - Linde met kleine Bladen. Deze laatste komt in de Graaffchappen Esfex en Lincoln , in Engeland , menigvuldig in de Bosfchen en aan de kanten der Wegen voor , zo dat menze *Wilde Linde* noemt en by de Boeren *Bast* , om dat zy van de Schors veelal hunne Touwen maaken , gelyk in Sweeden ook gefchiedt. Deeze Boom fchynt maar in wildheid van aart van de anderen en gewoone Linden te verfchillen , die waarfchyntlyk uit deezen zyn voortgeteeld.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Linde-
boom.*

Deeze laatste was *basterd - Peperdraagende* van RAY genoemd , wegens de Zaadhuisjes , die , gelyk men weet , in de Linden doorgaans rond zyn en wat grooter dan Peperkorrels. Naderhand nam die vermaarde Kruidkenner in Engeland een Lindeboom waar , met Olmen-Bladen en een met zeshoekige , als ook een anderen met vierhoekige Vrugten , die de Bladen zagte-lyk ruig en de dunne Takjes rood hadt. Deeze beiden verfchillen aanmerkelyk van de gewoone Linden. TILLIUS beeldt , in zyne befchryving van den Kruidtuin van Pifa , eene Boheemfche Linde af , die kleine gladde Bladen heeft , en eene langwerpige , wederzyds gefpitfte , zeer kleine geribde Vrugt.

De
Bloefem.

Ik heb zo even van Mannetjes- en Wyfjes Linden gewag gemaakt. Deeze benaamingen zien alleen daar op , dat fommige Linden zeer zeld-

II. zeldzaam , en naauwlyks om het zevende , of
 AFDEEL. agtste Jaar eens bloeijen en dan evenwel volko-
 XIII. mene Vruchten draagen , die men deswegen Man-
 HOOFD- netjes noemt ; terwyl de Wyfjes gewoonlyk al-
 STUK. le Jaaren met Bloesem beladen zyn. Uit de
Linde-
boom.
 Oxels der Bladen komen lange Bladerige Riempjes voort , die uit het midden van haar middelrib een Steeltje uitgeeven , dat zig in verscheidene Bloemsteeltjes verdeelt , maakende dus een Trosje van geele vyfbladige Bloempjes , met veele witte Meeldraadjes gevuld , welke geele Knopjes hebben. De vyf Slippen van de Kelk , die wit en fineerig zyn , omvatten deeze Bloem , welke , hoewel geen eigentlyk zogenaamd Honigbakje hebbende , van de Byën zeer bemind wordt , die op deeze Linde - Bloesem veel Honig vergaderen. Buitendien is de aangenaame Geur , welken dezelve door Laanen , Dreeven en Straaten verspreidt , iedereen bekend , strekkende in het daar van gedestilleerde Water tot een Hoofd- en Hartsterkend Geneesmiddel , inzonderheid beroemd tegen de Stuipen en Valende Ziekte.

De Vrucht. De beroemde **TOURNEFORT** heeft de Vrucht van den Lindeboom , als ééne holligheid hebbende , die twee Zaaden bevat , afgebeeld en beschreeven. Dit schynt te sryden tegen de opgegevene Kenmerken ; doch de Heer **LINNÆUS** heeft waargenomen , dat maar één Zaadkorrel gewoonlyk tot rypheid komt , de overigen zydewaards weg drukkende , waar door de
 Vrucht

Vrugt eenhuizig voorkomt aan de genen , die II.
 het niet nauwkeurig onderzoeken. AFDEEL.

Deeze Besfen of Vrugten , tot Poeijer ge-XIII.
 maakt , worden tegen het bloeden uit de Neus , HOOFD-
 wanneer men hetzelve in de Neusgaten propt , STUK.
 zeer aangepreezen. Niet minder roemt men Linde-
 de Bladen , uitwendig gebruikt , om de Zwel- boom.
 lingen der Voeten te doen verslaan , en de Slym ,
 uit den Bast getrokken , is tegen Brand en Won-
 den van dienst , zo wel als het Afkookzel der
 Bladen om kwaade Zweeren in de Mond en Keel
 te zuiveren. Zy zweeten aan den Boom een
 foort van Honig uit , die de Handen kleverig
 maakt , en door dezelve in Water af te spoelen
 bekomt men een zagt Laxeerende Drank.

(2) Lindeboom , wiens Bloemen een Honig-
 bakje hebben. II.

Tilia
Americana,
 Ameri-
 kaanſche
 Linde.

In Noord - Amerika heeft de Heer KALM
 een Soort van Linden waargenomen , die vyf
 Schubben , rondom het Vrugtbeginzel geplaatst ,
 hadden , welke aan de Wortels der Bloem-
 blaadjes gehecht waren. Dezelve maaken dan
 het Honigbakje uit , waar door deeze van de
 Europiſche Linden verſchilt. De Heer CLAY-
 TON noemt hem , Linde met grootere geſpit-
 ſte

(2) *Tilia Floribus Nectario instructis.* KALM. *Tilia Foliis*
majoribus mucronatis. GRON. *Virg.* 58. *Tilia amplissimis*
glabris Foliis , nostrati similis. PLUK. *Alm.* 181.

C

II. ste Bladen. PLUKENETIUS maakt ook van
 AFDEEL. eenen , met zeer groote gladde Bladen , uit
 XIII. Maryland , gewag , hebbende de Bladen zeer
 HOOFD- naar die der Olmen gelykende , en dus aan de
 STUK. eene zyde breeder , aan den Rand gekarteld.
 Linde- Aan anderen , van de Europeische Soort , geeft
 boom. hy Hazelnooten- en Berken-Bladen.

L A E T I A.

De Planten van dit Geslagt hebben de Kelk
 vyfbladig ; de Vrugt eenhuizig , driekantig ; met
 Korrelachtig Vleezige Zaaden.

Twee Soorten komen 'er van voor , beiden
 Amerikaansche , waar van de ééne geen Bloem-
 blaadjes heeft , als

I.
Laetia
apetala.
 Gebrekly-
 ke.

(I) *Laetia met Bloemen zonder Bloemblaad-
 jes.*

Deeze , onder den naam van *Guidonia* voor-
 gesteld door BROWNE , was *Laetia* getyeld
 door LOEFLING , die dit Gewas in laage
 Bosfchen nevens Cumana , een Stad in 't Land-
 fchap van dien naam , op 't Noord-end van
 Zuid - Amerika , beoosten de Karacques , vondt.
 De

(I) *Laetia Floribus apetalis.* JACQ. *Amer.* 24. *Hist.* 167.
 T. 108. *Amer. Acad.* V. p. 413. *Guidonia Laetia.* LOEFL.
Itin. 190. *Guidonia Foliis ovatis , utrinque porrectis , alter-
 nis , quandoque crenatis , Racemis laxis Alaribus.* BROWN.
Jum. 249.

De Héer JACQUIN heeft het, zo als het hem in de Boschen by Karthagena voorgekomen was , afgebeeld , en dus beschreeven als een Boom van twintig Voeten hoogte die uit den Stam , zo wel als de Calaba van Martenique digt by den Grond , reeds Takken uitgeeft , die meest aan de enden Bladen draagen , welke ovaal of Spatelvormig , en somtyds aan 't end uitgegulpt zyn , met fyne Tandjes gekarteld , glanzig , gesteed , anderhalf Duim lang. Uit de Oxels komen Steeltjes voort , die zig in drie Bloemsteeltjes verdeelen , met Bloemen die uit een vyfbladige witte Kelk bestaan , gelykende in grootte en reuk veel naar die van den Haagdoorn. Zy bevatten omtrent veertig Meeldraadjes , met dubbelde Knopjes voorzien. De Vrugten hadt zyn Ed. altoos van Vogeltjes of Infekten zodanig uitgeknaagd gevonden , dat hy niet ontdekken kon , of het een droog Zaadhokje dan een Bezie ware ; doch dezelve hadt maar ééne holligheid , bevattende hoekige , Vleezige Zaa-

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.

(2) *Laetia met volkomene Bloemblaadjes.*

II.
Laetia
completa.
Dee-
Volkome-
ne.

(2) *Laetia Floribus completis. Syst. Nnt. XII. JACQ. Amer. 24. Hist. 167. T. 183. f. 60. Thamnia Foliis ovatis, levis- sime crenatis, late virentibus, nitidis, alternis, Petiolis brevibus, Pedunculis geniculatis? BROWN. Jam. 245.*

C 2

II. Deze , onder den naam van *Thamnia* door
 AFDEEL. BROWNE voorgesteld , zo het schynt , nam
 XIII. zyn Ed. in dergelyke Bosfchen waar , als een
 HOOFD- Boompje van negen Voeten , met weinig ver-
 STUK. schillende Bladen ; doch de Bloem hadt hier
 vyf Blaadjes , zo lang als die van de Kelk , en
 de Vruchten , flaauw driehoekig , uit den geelen
 rood , geleecken , voor haare gaaping of op-
 splyting , naar Besfen , bevattende dergelyke
 Zaaden.

E L Æ O C A R P U S .

In dit Geslagt bestaat de Bloem , zo wel
 als de Kelk , uit vyf Blaadjes , doch die diep
 ingefneeden als met Franje zyn. De Vrucht is
 Pruimachtig met een gekrulden Steen.

De Geslagtnaam is daar van afkomstig , dat
 de Vrucht naar eene Olyf gelykt , en men
 noemtze in Oostindie , volgens COMMELYN ,
Wilde Olyven. Maar ééne Soort is 'er van
 opgetekend , die wegens de Bladen den by-
 naam van *ferrata* , of *Zaagswys*' getande ,
 voert (1). De Heer J. BURMANNUS heeft
 de Plant *Elaiocarpus* met *Zaagswyze Laurier-*
 bla-

I.
Eleocar-
pus ferra-
ta
 Oostindi-
 sche Olyf-
 boom.

(1) *Elæocarpus*. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 663. p.
 363. *Flor. Zeyl.* 206. *Elaiocarpus Foliis Lauri ferratis*, *Flori-*
bis spicatis. BURM. *Zeyl.* 93. T. 40. BURM. *Fl. Ind.*
 121. *Ganitrus*. RUMPH. *Amb.* III. p. 160. T. 101. *Perin-*
Kara. *Hort. Mal.* IV. p. 51. T. 24. RAJ. *Hist.* 1546. *Dendr.*
 42.

bladen en Aairswyze Bloemen , getyteld. De- II.
 zelve wordt *Weralu* genoemd van de Ceylonee- AFDEEL.
 zen. Zyn Ed. merkt aan, dat het een schoo- XIII.
 ne Boom is , wiens Bladen aan den rand stomp HOOFD-
 getand zyn , het welk ook uit de Afbeelding STUK.
 blykt , doch schynen my taamelyk lang gesteed Oostindi-
 te zyn , geevende uit de oxels lange Bloem- sche Olyf-
 Aairen , waar van de Bloemen neerhangen. Zo boom.
 het getal der Bloemblaadjes vier is , dan heb-
 ben dezelve zestien ; zo het vyf is , twintig
 Meeldraadjes , en eenen enkelen Styl. De
 Vruchten worden onryp van de Inlanders in
 Pekel ingelegd , met een weinig Olyf- Olie ,
 waar door dezelve een Smaak , die naar den
 Smaak van Olyven gelykt , bekomen.

De *Perin-Kara* van Malabar , een Boom
 van ontzaglyke grootte , met dergelyke Bladen ,
 die eerst zuur , vervolgens bitter van Smaak
 zyn , en zoetruikende witte Bloemen aan der-
 gelyke Aairen groeiende , heeft mede eene
 Vrucht , die volmaakt naar een Olyf gelykt ,
 zo dat men hem te regt den *Oostindischen*
Olyfboom noemen zou kunnen , indien niet de
 Vruchten , ryp zynde , donker paarsch waren ,
 en van een aangenaamen rinsen Smaak. Onryp ,
 wanneer dezelve wrang zyn , legt menze mede
 in Pekel en Azyn , en dan strekken zy , gelyk
 by ons de Kappers en Augurkjes , tot verfris-
 ching by de Kost.

De Ambonsche *Ganiter - Boom* van RUM- Ganiter-
 PHIUS , die wegens de Bloemen tot dit Ge- Boom.

II. flagt fchynt te behooren , moet zekerlyk een
 AFDEEL. andere Soort zyn , dewyl hy de Vrugten niet
 XIII. Eyvormig maar rond als een Kogel heeft. Hy
 HOOFD. is mede een van de hoogfte Woud-Boomen ,
 STUK. en heeft dergelyke ftopp getande langwerpig
Ganiter-
Boom. ovaale en Lancetswyze Bladen , ftaande ook
 meest aan 't end der Takken. De Vrugten
 hangen aan lange Risten als Aalbesfen. De
 grootften zyn als een Snaphaans - Kogel , de
 kleinften als Erwtten. Het Gevogelte is 'er on-
 gemeen gretig naar , en dus fchiet 'er voor de
 Inlanders weinig van over : maar het gene dier-
 baarst is blyft doch voor hun bewaard , te
 weten de Steen , die zig als een fraay gewerk-
 te ronde Knoop vertoont , hebbende in 't mid-
 den een Gaatje , dat byna doorgaat , en vyf Naa-
 den , waar tufchen hy aartig , als half verhe-
 ven , gegraveerd is. Derhalve wordt , door ge-
 heel Indie , veel werks van deeze Steenen ge-
 maakt , welken het armfte Volk zo menigvul-
 dig in de Bosfchen kan opraapen , dat men een
 geheel Last of drieduizend Ponden , daar van ,
 op Java, Baley en Madura , voor zestig Reaa-
 len hebben kan. Dit is echter maar gemengd
 Goed , ver de meeften door 't leggen op den
 Grond bedorven : men zoekt 'er die regt bruin ,
 glad en klein , doch van egaale grootte zyn ,
 uit , tot het maaken van Paternosters voor de
 Priesters en Braminen. Van de genen , die dus
 uitgezocht zyn , wordt de Hand vol wel betaald
 met tien Reaalen , en dan rygenze tufchen twee

Ganiters dikwils een Gouden Kraal. Men heeftze, om die reden, zelfs begonnen na te maken van hard Hout. De Javaanen weeten deeze Boomen, door het affchillen van een gedeelte van de Schors, kleine *Ganiters* te doen draagen. Een Snoertje van dezelve wordt door hun de Kinderen dikwils, tegen Betovering, om de Armen of Beenen gedaan.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Ganiter-
Boom.*

„ RUMPHIUS maakt gewag van verscheide
„ Soorten (zegt LINNÆUS). Ik heb in de
„ Ceylonfche 20, in de Javaanfche 8, in de
„ Burmannifche 16 en 20 Meeldraadjes, en
„ onlangs een andere Soort of Verscheidenheid
„ gezien, daar de Kelk in vyven verdeeld was
„ met drie Bloemblaadjes, agt korte Meeldraad-
„ jes, Rolswyze gaapende Knopjes, het Vrucht-
„ beginzel boven, de Styl draadachtig met een
„ enkelden Stempel” (*).

L E C Y T H I S. Potboom.

In dit Geflagt zyn de Bloem en Kelk, beiden, zesbladig: daar is een Tongachtig Honigbakje, 't welk de Meeldraadjes draagt: het Zaadhuisje als een Pot met een Dekzel, bevattende veele Zaaden.

Twee Soorten komen 'er thans in voor, beiden in Amerika huisvestende.

(I) Pot-

(*) *Mantisfa altera.*

II. (1) Potboom met ongesteelde, Hartswoys³
 AFDEEL. ovaale, byna effenrandige Bladen.
 XIII.

HOOFD-
 STUK.

I.
Lecythis
major.
 Groote
 Potboom.

Deeze, door den Heer LOEFLING waargenomen, is een zeer groote Boom, welke van de Spanjaarden *Olleto*, dat is Potboom, genoemd wordt. Hy draagt de Bladen aan de enden der Takken, zo wel als de Bloemen, die Aairswoyze samengevoegd zyn, wit van Kleur, bestaande uit zes ongelijke Bladen, de vier bovensten rondachtig, met den Rand schuins omgeboogen; de twee ondersten langwerpig en uitgebreid. Het Honigbakje, dat geel is en uit één Blaadje bestaat, heeft de figuur van een Tongetje, en is opwaards omgeboogen, van binnen gevuld met een menigte Meeldraadjes, die rondom het Vruchtbeginzel, tot welks doorlaating het van onderen doorboord is, hunnen oorsprong hebben. Dit Vruchtbeginzel is platachtig met een Puntje, hebbende geen Styl, maar een Kegelvormigen stompachtigen Stempel. Het Honigbakje, in figuur en Kleur volmaakt naar een Eijerdoijer gelykende, en de drooge Houtige Vrucht naar een Potje, hadt LOEFLING 'er den Griekischen naam *Lecythis*, welke het een zo wel als het andere betekent, aan gegeven.

(2) Pot-

(1) *Lecythis Foliis sessilibus cordato-ovatis subintegerrimis.*
Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 664. p. 363. *Lecythis Ollaria.* LOEFL. *It.* 189. *Jacapucaya.* MARCGR. *Bras.* 128. *Plg.*
Bras. 135.

(2) Potboom *met gesteelde , Lancetvormige ,* II.
Zaagswys' getande Bladen. AFDEEL.
 XIII.

HOOFD-

De Heer JACQUIN heeft deeze Soort in ^{STUK.}
 de Boschen by Karthagena menigvuldig waar- II.
 genomen. Het is een fraaije Boom , wel zes. *Lecythis*
 tig Voeten hoog wordende , met lange Tak- ^{minor.}
 ken gekroond , die Bladen , als gemeld is, Potboom.
 heeft en Trosfen aan 't end der Takken , be-
 staande uit groote witte Bloemen , ieder op een
 kort dik Steeltje. De Vrugten zyn uitermaate
 hard en bruin , van twee Duimen middellyn , een
 Potje met zyn Dekzel niet kwaalyk vertoo-
 nende. Het Dekzel valt 'er , als de Vrugt ryp
 is , af ; dan volgt de uitgedroogde Pap en de
 Zaaden , maar het ledige omgekeerde Potje
 blyft dikwils twee Jaaren aan den Boom. 't
 Getal der Zaaden is agt of daar omtrent. Men
 gaf voor , dat zy een lekkerny voor de Aapen
 waren , weshalven de Ingezetenen den Boom
Ollita de Mono , dat is Aapen Potjes Boom ,
 tytelden , doch zyn Ed. hadt 'er geen Aapen
 mede pleizieren kunnen. Sommigen verzekeren
 hem dat zy eetbaar , anderen dat zy Veny-
 nig waren. De Bloemen waren altoos bezet
 met een Soort van zwarte Wespen , die op
 't aanraaken van dezelve zeer vinnig waren ,
 vervolgende zelfs den genen , van wien zy ge-
 tergd

(2) *Lecythis Foliis petiolatis lanceolatis ferratis.* JACQ. *Amer.*
Hist. 168. T. 109.

C 5

II. tergd werden met geheele Zwermen, verschei-
 AFDEEL. de Schreeden van den Boom. Zyn Ed. hadt
 XIII. te Weenen zulk slag van Vrugten, uit Brasíl
 HOOFD- gebragt zynde, gezien, die grooter waren dan
 STUK. eens Kinds Hoofd, bevattende ook veel grooter
 Zaaden. Deeze zullen van den *Jacupucaja*
 van MARCGRAAF zyn geweest, welke tot
 de voorgaande Soort behoort.

V A T E R I A.

De Geslagtnaam is zekerlyk van den vermaarden VATERUS, door zynen Lyst der vreemde Planten van den Wittenbergfen Tuin, als anders, in de geleerde Wereld bekend, afgeleid.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, een vyfbladige Bloem en in vyven verdeelde Kelk: het Zaadhuisje driekleppig, eenhuizig, driezaadig.

I. Maar ééne Soort is van hetzelfde bekend (1),
Vateria
Indica.
 Harstboom. die onder den naam van *Indische*, naar den Amandelboom gelykende, met eene genavelde Vrugt, welke een bloote Pit heeft, alleenlyk door eenen Kusfenswyzen Bolster gedekt zynde, voorgesteld is door RAY. Men houdt hem voor de *Pance* van den Malabaarsen Kruidhof, dat een

(1) *Vateria. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 666. p. 364. Fl. Zeyl. 204. Pance. Hort. Mal. IV. p. 33. T. 15. Amygdala affinis Indica, Fructu umbilicato, Nucleo nudo, Cortice pulvinato trifido testo. RAJ. Hist. 1428. PLUK. Alm. 28.*

een zeer sierlyke Boom is , ongeveer zestig ^{II.}
 Voeten hoog , met een Stam van by de zestien ^{AFDE EL.}
 Voeten omtreks , hebbende een dikke Afch- ^{XIII.}
 graauwe Schors , welke , gekwetst zynde , een ^{HOOFD-}
 Vogt uitgeeft , dat door de Zonneschyn geel , ^{STUK.}
 hard en zo broosch wordt als Glas. De Bladen ^{Harst-}
 zyn rondachtig gespitst , dik en glad , gesteed , ^{boom.}
 een Span lang en een Hand breed , van boven
 groen , van onderen geelachtig , bitter van
 Smaak , doch zonder Reuk. De Bloemen , Zon-
 neschermswyze vergaderd , bestaan uit vyf dik-
 ke , witte Blaadjes , in 't midden een menigte
 Mceldraadjes hebbende , van een aangenaame
 Lelie - Reuk , doch bitter van Smaak. De Vrug-
 ten , naar Walnooten in de Bolster gelykende ,
 zyn langwerpig rond , van onderen smaller en
 aldaar met de omgeboogen Kelk gekroond , van
 boven als gezegd is , gedekt met eene groote
 Pit , naar een Amandel gelykende , welke bitter
 is en samentrekkende. De Boom groeit overal
 aan de Kust van Malabar , is altoos groen ,
 brengt jaarlyks Vrugten voort , en blyft , zegt
 men , wel driehonderd Jaaren vrugtbaar. Van
 de Stammen der jonge Boomen maakt men
 Masten , en van die der oude Boomen , door
 uitholling , Vaartuigen , welke wel zestig Man
 voeren kunnen. De gedagte Harst , uit den
 Stam , Wortel , Vrugten , voortkomende , dient ,
 als zy in Olie gesmolten is , in plaats van Pek
 of Teer , en strekt ook tot een zeer goeden
 Wond-

II. Wond-Balfem , komende , zo 't fchynt, veel
 AFDEEL. met de Gom Animé overeen (*).
 XIII.

HOOFD-
 STUK.

CARYOPHYLLUS. Kruidnagelboom.

De Kenmerken van dit Geflagt zyn eenvoud-
 dig. De Bloem is vierbladig, de Kelk in vier-
 ren gedeeld en dubbeld : de Vrugt een Bezie
 met één Zaad , voortkomende van het Vrugt-
 beginzel onder de Bloem.

I. Maar ééne Soort, wederom , is hier van op-
 Caryophyl-
 lus Aroma-gegeven (1) , welke den gewoonen Kruidnagel-
 ricus. Boom uitmaakt, en tevens den Wilden begrypt.
 Kruidna-
 gel-Boom. De natuurlyke Groeyplaats van dezelve is op
 de Molukkes , in een heete , drooge , ja byna
 verfhrocide Grond , welken die Eilanden heb-
 ben. Deeze Grond is hun zo eigen , dat menze
 op andere plaatsén niet heeft kunnen voortkwe-
 ken ; ten minste tot die volkomenheid niet
 brengen als op Ambon en daar omstrecks. Dit
 heeft de Nederlandsche Oostindische Kompagnie ,
 nu omtrent anderhalve Eeuw , in bezitting doen
 blyven van deeze Goudmyn der Speceryën (†).

Ik

(*) In Notis ad *Hort. Malabaricum*.

(1) Caryophyllus. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 669. p.
 365. *Hort. Cliff.* 207. *Mat. Med.* 26. Caryophyllus Aromaticus
 fructu oblongo. C B. *Pin.* 410. Caryophyllus Aromaticus
 Ind. Orient. Fructu clavato monopyreno. *PLUK. Alm.* 83. T.
 155. f. 1. Caryophyllus. *CLUS. Exot.* 16. RUMPH *Amb.* II.
 p. 1. T. 1, 2, 3. BURM. *Fl. Ind.* 122.

(†) In 't jaar 1627 is de Ed. Kompagnie eerst volkomen
 in 't bezit geraakt van den Nagel-Handel.

Ik moet de Historie van deezen Boom kortelyk ontvouwen. Meer dan agthonderd Jaaren zyn de Kruidnagelen bekend geweest. De Arabieren spraken 'er reeds van in de Tiende Eeuw. De Chineezen , al vroeg gedagte Eilanden bevaarende , bragten dezelve , die onder de Ingezetenen , wegens de hitte van 't Klimaat , in geen achtig waren , van daar in hun Land , en ontdekten de waarde van deeze Specerye. Zy verhandeldden die , naderhand , aan de Spanjaarden en Portugeezen , welke de Nagelen in Europa overvoerden , en dezelve tot een hoogen Prys vertierden aan de Engelschen en Nederlanders. Toen Koning PHILIPS onze Natie en Engeland , in het stuk van Koophandel , geheel de wet wilde stellen , namen de onzen het besluit , om zelf Speceryën te gaan haalen uit Oostindie , en zy maakten zig , in 't voorst der Zeventiende Eeuwe , geheel meester van de Molukkische Eilanden , en in 't byzonder van *Mackjan* of *Machian* , dat voor de Moederplaats der Nagelboomen gehouden werdt. Op Ambon , alwaar die door de Portugeezen in menigte geplant waren , heeft zig onze Natie , na dat dit Eiland hun ontweldigd was , sedert wel het voornaamste gevestigd , en , door de Inlanders van alle de Molukkes aan zig te onderwerpen , is het onze Oostindische Kompagnie gelukt , de Engelschen buiten dien Handel te houden ; inzonderheid door de Nagelboomen te vernielen op alle

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Kruidna-
gel-Boom.*

II. deze Eilanden , uitgenomen vier , te weten
 AFDEEL. *Ambon, Omo, Anemo en Nasfelau* (*), welke
 XIII.
 HOOFD- een genoegzaame veelheid , ja veel meer dan
 STUK. genoeg tot den Nagel-Handel der gedagte Ed.
Kruidna- Kompagnie , in Europa , uitleveren (†). Te
gel- Boom. gemakkelyker kan men deeze Boomen uitge-
 rocid houden , om dat die op hunne Groeiplaats
 zeer kiefch zyn , willende niet tieren in de Ge-
 bergten , maar alleen aan den Omtrek en op
 een bekwaamen afstand van het Strand , daar zy
 geen aandoening hebben van de Zee-Lugt. Op
 de groote Eilanden , Java , Borneo , en zelfs in
 dat gedeelte van Celebes , 't welk Makasfar ge-
 noemd wordt , zyn wel de Plantsoenen overge-
 bragt , doch zy droegen 'er geen Vrugt. Zo is
 dan de Groeiplaats van deeze Specery tot den
 Molukfen Archipel , beoosten Celebes , bepaald.

De Nagelboom is te tellen onder de sierlykste
 Boomgewasfen. Hy gelykt in Loof en Kroon
 naar den Laurier , doch wordt wel zo groot als
 een Beukeboom. Doorgaans verdeelt zig de
 Stam , vier of vyf Voeten boven den Grond ,
 in eenige dikke Takken ; geevende overal dun-
 ne

(*) RUMPHIUS noemt deeze drie Eilandies , die men
 als tot Banda behorende aanmerkt , *Oma, Honimoa* en
Nusfalaut. Dit zullen waarschynlyk de oifsprongelyke of In-
 diaansche naamen zyn. De hier van my gebruikte , naar de
 Hollandfche Uitspraak gefchikt , zyn uit BARCHWITS , *Oostind.*
Reifefchreibung , Chemnits 1730 , in Octavo , ontleend.

(†) In één Jaar heeft men 2 millioenen Hollandfche Fonden
 Kruidnagelen , op Ambon , ingeogst. RUMPH.

ne Takjes uit, die met elkander eene pieramiedswyze Kroon maaken. Het Hout is hard en de Takken zyn taay. De Bladen komen in gedaante veel met de Laurierbladen overeen, doch zyn langer gestield, aan de kanten effen, geenszins gekarteld, aan de onderzyde geelachtig, aan de bovenzyde hoog groen, en zo glanzig, als of ze met Gom bestreeken waren. Dat zy smaller zouden zyn dan de Laurierbladen, gelyk de meesten willen, blykt my niet. In Mey komen aan deeze Boomen de jonge Bladen, die roodachtig of licht bruin zyn, uit, en kort daar na openbaaren zig, aan de enden der dunne Takjes, Trosfen van Bloemknoppen, die in de vierde Maand de figuur hebben van Kruidnagelen, naamelyk naar boven allengs verbreedende en zig aldaar in vier punten verdeelende, waar tusfchen een rond Bolletje begreepen is. Dit Bolletje opent zig, en vertoont zeer kleine Bloemblaadjes, waar tusfchen een menigte van Meeldraadjes begreepen zyn; doch in anderen blyft het geslooten, en middelerwyl wordt de Nagel roodachtig hetwelk het Kenmerk is om dezelve in te zamelen.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Kruidna-
gel - Boom.*

Men ziet hier uit de reden der Nederduitfche benaaming van *Nagel*, in 't Latyn *Clavus*; dewyl dit Schepzel eenigermaate gelykt naar een Houten Nagel, dien de Timmerlieden gebruiken, of naar een kort stomp Spykertje. De Chineefche naam is *Tenghio*, waar van de

De Nage-
len.

Ma-

II. Maleijers en Molukkanen *Tsjenke* gemaakt hebben, en de Javaanen *Chanke*; doch de regte inlandsche naamen zyn *Boa Lawan*, *Boengoe Lawan* en *Bugu Lawan*, dat is een Vrucht of Bloem die naar een Spyker gelykt. Men plagtze in 't Neerduitsch ook wel *Groffels - Nagelen* te heeten, volgens den Franschen naam *Geroffles* en *Cloux de Geroffle*, 't welk eene verbaftering van *Caryophyllus* is. In 't Engelsch noemt men ze *Cloves*, in 't Spaansch *Clavo*, in 't Hoogduitsch *Wurtz - Nagelein*, dat is *Specery - Nagelen*.

AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
Kruidnagel-Boom.

Zonderling is 't, dat zig in deeze onvolmaakte Schepzels van de Vrucht des Booms deszelfs geheele Specery - achtigheid als geconcentreerd bevindt. De Kruidnagelen, immers, door Vuur en door de Zonneschyn sterk gedroogd, leveren de kragtigste Specery, mooglyk, die 'er in de Wereld bekend is, uit. Ik behoef van derzelve nuttigheid in de Huishouding niet breedvoerig te spreken. In de Indiën gebruikt menze zeer weinig, om dat zy zo heet zyn, en sehynt dus deeze Specery meest ten dienste van de gemaatigde Lugtstreeken des Aardbodems geschapen. In kleine veelheid geeven zy de Spyzen een aangenaamen Geur en Smaak. Niet minder lekkerheid zetten zy de gedestilleerde Geesten of Liqueuren by. In de Geneeskunde dienen zy, zo uit als inwendig, tot Hoofd-, Hart- en Maagsterking, midts men de grootheid der Gifte tot een Scrupel op zyn hoogst

hoogst bepaale. Meest echter is de gedestilleerde of uitgeperste Olie van dezelve in gebruik, die de Nagelen in heetheid nog oneindig te boven gaat. Voorts komen zy in verscheide samengestelde Winkelmiddelen.

II,
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Kruidna-
gel-Boom.*

De Kruidnagelen zyn niet het onderste van de Vrucht, gelyk sommigen zig verbeeld schynen te hebben (*), maar de Kelk met het ingeslooten Zaad of eigentyke Vruchtbeginzel zelf. RUMPHIUS, immers, merkt aan, dat 'er wel eenig verschil is tusfchen de Nagelen, die op Ambon groeijen; zynde sommigen wat grooter, anderen wat kleiner, en eenigen byna wit blyvende, die men van 't Wyfje meent te komen: doch hy zegt uitdrukelyk, dat men verkeerdelyk de gewoone Kruidnagelen van de Moernagelen, als of die elk van een byzonderen Boom, de eerften van het Mannetje, de anderen van het Wyfje kwamen, met AVICENNA onderscheidt; aangezien op alle de regte Nagelboomen deeze Schepzels, indien menze niet afplukt, de Vruchten worden, hetwelk de zogenaamde *Moernagelen* zyn.

Na dat, naamelyk, de Nagelen, voorgemeld, het Bloeizel, 't welk by uitftek welriekende is, bestaande uit de Bloemblaadjes en Meeldraad-

*Kruidna-
gel- Tak-
je.*
Pl. XII.
Fig. 1.

(*) De Hypocarpis, Clavis dictis, Caryophyllorum Aromaticorum. Mirum hoc Aromatis Indorum genus, majus et fere in fastigio Seminiferum, minus Semine carens, &c.
BOERH. *Chem.* VOL. I. p. 114.

II. draadjes , afgeworpen hebben , dan openbaart
 AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. *Kruidnagel-Boom.* zig in 't Kroontje van de Nagel een Ringetje , en in dat Ringetje of Cirkeltje een klein week Puntje zegt RUMPHIUS: welk een en andere ik thans ook in een Takje met Kruidnagelen en Bladen , dat ik in Liqueur bewaar , en hier in *Fig. 1.* Plaat XII , heb laten afbeelden , zeer duidelyk beschouw. 't Gezegde Puntje is zekerlyk het topje van den Styl en het Ringetje misfchien het Honigbakje. Aan het zelfde Takje bevinden zig oók eenigen met ronde Bolletjes , hoedanigen insgelyks voorkomen onder de gedroogde Nagelen. Dit Takje moet dan geplukt zyn juist in die staat , wanneer de Nagelen ter drooging tot Specery bekwaamst zyn. Van beiden één neemende , en dezelve in de langte doorsnydende , bevind ik dat 'er van binnen het Zaadbeginzel , onder aan dien Styl , in vervat is , en in het gezegde Bolletje de Bloem , zo dat deszelfs opening en splyting de tweede Kelk moet maaken , die waarschynlyk afvalt met de Bloem. Sommigen , geloof ik , zullen gedacht hebben , dat de gezegde Bolletjes de Zaden waren , en uit dien hoofde zullen de Kruidnagelen *Hypocarpia* zyn genoemd geweest , dat is Voetjes van de Vrugt.

Door nauwkeurige beschouwing van deeze doorgesneedene Kruidnagelen , onder het Mikroskoop , ben ik van het gezegde verzekerd geworden. Immers ik bevind in die met het Bolletje , gelyk by Letter A , hoe hetzelfde in
 zy-

zyne bekleedzels , rondom den Styl, een menigte van Meeldraadjes (*Stamina*) bevat , met rondachtige Meelknopjes (*Antheræ*) en zelfs tevens , op het Glazen Plaatje , ook het Stuifmeel (*Pollen*) gezien. Daar uit is dan blykbaar , dat die Bolletjes geen Zaadhuisjes zyn , noch Zaaden van de Kruidnagelen. By Letter B vertoon ik de helft van den doorgesneeden Kruidnagel zonder Knopje , die nevens de andere aan het zelfde Takje zat. Hier ziet men , hoe het Zaadbeginzel (*Ovum*) reeds in grootte een weinig toegenomen is , en door een klein Buisje gemeenschap met den Styl heeft , wiens buitenste dikke Rok , omgeslagen , 't gezegde Ringetje maakt , dat ik voor het Honigbakje houde , geevende aan zyn Rand de Meeldraadjes uit. 't Is waar , dat hetzelfde zig een weinig Vierkant vertoont , doch het verschilt zeer van de vier styve Hoorntjes , welken de Heer LINNÆUS aan het Vruchtbeginzel (*Germen*) toeschryft , als daar in uitloopende , beneden het Kasje van de Bloem (*). Men ziet hier duidelyk , dat het gezegde Zaadbeginzel van het Honigbakje , zo wel als van de algemeene Kelk , zynde het *Germen* of *Ovarium* , geheel is afgescheiden , hebbende alleen

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
Kruidna-
gel-Booms.

(*) *Germen oblongum magnum , Corniculis quatuor rigidis patentibus terminatum , infra Receptaculum Floris. Stylus simplex , Receptaculo quadrangulo insertus , Stigma simplex. Gen. Plant. Ed. V. p. 231.*

II. leen , door middel van een Steeltje , gemeen-
 AFDEEL fchap met het onderfte en dus waarfchynlyk
 XIII. met het Mergachtige des Booms : terwyl oog-
 HOOFD- fchynlyk de buitenfte Bast of Schors het Bloem-
 STUK. bekleedzel , en de binnenfte Bast de Bloem-
Kruidna-
gel- Boom.
 blaadjes formeert , komende , dus , al het ove-
 rige der Vruchtmaaking uit het Houtige , Vaa-
 tige en Mergachtige van den Steel , Takken
 en Stam voort , gelyk in de algemeene be-
 fchouwing van de Eigenschappen der Planten
 is voorgedragen (*). Het Honigbakje kroont
 het Zaadbeginzel , en de gezegde Hoorntjes
 behooren tot de Kelk of 't Vruchtbeginzel (*Ger-*
men) , kroonende naderhand de Vrucht (*Peri-*
carpium) welke het Zaad bevat (†). Hier is
 't immers waar , gelyk **T**OURNEFORT zo
 dikwils gezegd heeft , *Calyx abit in Fructum*.

De Moer- Het eene blykt uit de Afbeelding van een
 nagelen. Bloem , uit **R**UMPHIUS by Letter C , den
 Stempel niet enkeld , maar als een Kruisje voor-
 ftel-

(*) Zie het I. DEELS I. STUK van deeze *Natuurlyke*
Hiftorie , bladz. 77 , 78.

(†) De Heer LINNÆUS zegt , in *Philosophia Botanica* , p.
 93 , *Germen est Ovarium , quum contineat Seminum rudimenta ;*
 en laat 'er onmiddelyk op volgen , *Pericarpium est Ovarium*
fecundatum. De Kruidnagelen zyn dan weezentlyk het *Ova-*
rium , dat vervo'gens het *Pericarpium* wordende , van zyn
 Ed. (in *Gen. Plantarum*) gezegd wordt , met de famenlui-
 kende Hoorntjes van het *Germen* gekroond te zyn ; terwyl de
 vier Hoorntjes , welke zyn Ed. bedoelt , tot de *Calyx* of
 het uitwendige van den Kruidnagel , dat is tot het *Germen* of
 Vruchtbeginzel , behooren.

lende; het andere uit die van de zogenaamde *Moernagelen*, welke de Vruchten van den Kruidnagel-Boom zyn, by Letter D. Ik heb 'er zodanig één, uit myn Simplicie-Kas, gedroogd doen afbeelden, komende nagenoeg, en, wat het daar in begreepen Zaad E aangaat, volmaakt met de Afbeelding van RUMPHIUS overeen. Deeze Autheur merkt aan, dat wanneer de Nagelen, in die staat gelyk zy aan ons Takje voorkomen, nog twee of drie Weeken aan den Boom blyven, dezelve alsdan langs hoe meer uitzwellen, terwyl het Kroontje zig meer en meer famentrekt, tot dat zy eindelyk wel een Lid van een Duim lang en zeer dikbuikig worden, bevattende onder een dunne Schil een Zaad als een Koffyboon, 't welk door een bogtige Streep, als 't ware, in tweeën is verdeeld. Dit zyn de *Anthophylli* der Geneeskundigen, die maar weinige Speceryachtigheid bezitten, vallende het volgende Jaar van zelf van den Boom. Men kanze ook, ryp zynde, afplukken, en dan worden zy wel in Suiker ingelegd, om op Zee tegen een kwaade Maag en 't Scheurbuik te gebruiken. By de Javaanen en Chineezen maakt men 'er gebruik van tot Tovermiddelen. SALMASIUS oordeelt met reden, dat men deeze Moernagelen veeleer *Caryophylli*, en de regte Kruidnagelen *Anthophylli*, als nog in 't bloeijen staande wanneer zy geplukt worden, behoorde te noemen. Doch de gewoonte moet ons hier, gelyk altoos, de wet

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
Kruidnagel-Boom.

II. stellen. Zeer duister zyn derhalve by WEIN-
 AFDEEL. MANN, op Plaat Nomm. 324, de Bloemen van
 XIII. den Nagelboom als de Moernagels voorge-
 HOOFD- steld; doch dit wordt door de beschrijving op-
 STUK. gehelderd.

Konings- Behalve de gewoone zyn 'er die men Ko-
 Nagelen. nings - Nagelen noemt, in 't Maleitsch *Tsjenke-
 Radja*, in 't Latyn *Caryophyllus Regius*. De
 eenige reden dier benaaming is, dat zy by de
 Koningen en Vorsten der Indiaanen in onge-
 meene achting waren, wegens haare zeldzaam-
 heid. Men hadt 'er, naamelyk, maar één of
 twee Boomen, en wel op het voorgemelde Ei-
 land *Mackian*, de Moederplaatse der Kruidna-
 gelen, van gezien. 't Verschil der groeiing is
 groot, dewyl zig aan de enden der Takjes ge-
 geschubde Aairen in plaats van Nagelen, of met
 een foort van Nagelen daar tusfchen vervat,
 vertoonden; des men alleenlyk dezelve hieldt
 voor een misgewas of monstreus voortbrengzel,
 gelyk zig aan eenen Boom, op de Kust van Hitoe,
 in 't jaar 1693 vertoonde, die in plaats van Na-
 gelen alleenlyk zulke geschubde Aairen voort-
 bragt, niettemin sterk van Smaak en Reuk.
 Zou dit ook van den Ouderdom dier Boomen
 afkomstig kunnen zyn? Hoe 't zy, men vindt
 'er onder den naam van *Caryophyllus spicatus*,
 die de Indiaanen *Tshinka - Popoua* heeten, by
 PISO gewag van gemaakt. De Indiaanen ry-
 gen deeze Aairen aan een Touwetje, om ze
 wegens den aangenaamen Reuk als Ringen aan

de Armen te draagen. De Konings-Nagelen II.
 zyn in 't Werk van WEINMANN, op Plaat N. AFDEEL.
 325, zo veel uit de beschryving derzelven XIII.
 blykt, zeer wel vertoond. HOOFD
STUK.

Men vindt in de Bladen, Schors, het Hout, wilde
 de Wortels en Vrugten van den Ambonschen Nagel-
 Kruidnagel - Boom, ook wel eenige Reuk, boom.
 doch op ver na de kragt niet van de Kruidna-
 gelen. Even zo is het gelegen met den *Wil-*
den Nagelboom, die voorkomt op alle de Spe-
 cery - Eilanden. Hy verschilt in gestalte weinig
 van den tammen of regten Nagelboom, doch
 evenwel zo veel, dat men hem daar van kan
 onderscheiden. Hy groeit wat hooger, door-
 gaans met een enkelen Stam opschietende en
 heeft een breeder Kroon. De Bladen zyn groo-
 ter, en groeijen niet by Paaren volmaakt in 't
 kruis, maar scheef. Gewreeven zynde, heb-
 benze eene wilde Nagel - Reuk met eenige Zuur-
 te gemengd, waar aan zy kenbaar zyn. De
 Schepzels komen ook aan Kroontjes voort, maar
 veel minder in getal en hebben eenigermate de
 figuur van Nagelen, doch zyn wel eens zo
 groot, met veel kleiner Hoofdje. De Bloem- en
 Vrugtmaaking verschilt weinig en de Vrugten
 zyn ook een soort van Moernagelen, maar met
 een Bolster, die Vleezig is en zuurachtig, ge-
 lyk de Wilde Jamboezen hebben. Deeze
 worden aan de Vogelen tot Spyze overgela-
 ten, die naar dezelve, zo wel als naar de
 regte Moernagelen, zeer gretig zyn, en dus

II. door middel van de Korrels of Zaadén, die zy
 AFDEEL. met den Afgang loozén, zo wel de wilde als
 XIII. de tamme Nagelboomen voortplantén.

HOOFD- Sommigen willen, dat deeze Wilde door
 STUK. verbastering uit den tammén Nagelboom ont-
 staat, waar van RUMPHIUS niet vreemd
 schein te zyn. De regte Kruidnagelen zyn
 wel eens met die van den Wilden Boom ver-
 valscht geworden. Mooglyk zyn die Nagel-
 boomen, welken men, aan de Vaste Kust van
 Indie, op Madagaskar en elders aantreft, van
 dergelyken aart. Ten minsten worden die, welke
 PLUKENETIUS noemt Kruidnagelen van een
 flaauwe kragt van Malabar, met Blad en
 Bloem zeer groot, hier t'huis gebragt.

S Y M P L O C O S.

De Kenmerken van dit Geslagt, dat zynen
 naam van de zeldzaame samenvoeging in de
 Bloem heeft, zyn, vyf Bloemblaadjes, de Kelk
 in vyven verdeeld, de Meeldraadjes in de
 Bloemblaadjes ingeplant.

I. Maar ééne Soort komt 'er in voor (1),
Symplocos welke den bynaam van Marteniekse voert, om
Martini- dat zy op dat Eiland door den Heer JAC-
cenfis. QUIN is waargenomen. Het was een Takkige
 Marteniekse. Boom,

(1) *Symplocos. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 677, pag. 369. JACQ Amer. 24. Hist. 165. Tab. 175. Fig. 68. Cofer. LOEFL. Itin. 309.*

Boom, van vyfentwintig Voeten hoogte, welke de Bladen Eyvormig, spits, Zaagswyze getand, glad, Lederachtig, gefteeld, in eene onbepaalde plaatsing heeft, de Bloemen wit, van Reuk als die der Haagedoorn. Zy bestaan uit vyf Blaadjes, die als een Pypje famengevoegd zyn, bevattende een menigte van Meeldraadjes in drie of vier ryën aan het Pypje van de Bloem, van binnen, in 't ronde aangegroeid, worden de de onderften allengs korter. Zy voegen, door hunne inplanting, de zyden der Bloemblaadjes zodanig famen, dat 'er de Bloem als eenbladig door wordt, niettegenstaande zy vyfbladig is. De Vrugt hadt zyn Ed. niet gezien.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.

Hier toe wordt een Gewas betrokken, by de Indiaanen van Pirimi in Zuid-Amerika *Cofser* genaamd, het welke de Heer LOEFLING aldaar waarnam, als zynde een Boomachtige Heester, met langwerpige Bladen, hebbende eene Pypachtige Kelk, die tweetandig is, en vier Bloemblaadjes, langwerpig en overend staande, benevens twintig Meeldraadjes, in vier Bondeltjes of ryën verdeeld, een weinig korter dan de Bloem, die schoon wit is van Kleur. Het schynt my derhalve met dat Marteniekse weinig overeenkomst te hebben.

De Boomen, die Veelmannig zyn en maar éénen Styl of Stempel hebben, thans door my beschreeven zynde, gaan wy, dewyl 'er onder de Twee- en Driewyvigen geen voor-

II. komen, tot de *Vierwyvigen* over. Van dezelve
 AVDEEL. ven zyn geen andere bekend, dan de twee
 XIII. HOOFD- volgende Geflagten.
 STUK,

T E T R A C E R A .

De Kenmerken zyn , een zesbladige Kelk en vier Zaadhuisjes , welke de vier Hoornen maaken, daar dit Geflagt zynen naam van heeft.

I. De eenigfte Soort (1), daar van bekend, voert den bynaam van *Volubilis*, om dat het een Klimmend Gewas is, wordende van PLUKENETIUS getyteld, *Amerikaanfche Boom*, naar de *Winde gelykende*, welke by de Ingezetenen van Barbados de *Breedblad-Boom* heet, met Zaagswys getande Bladen. Hier toe be- trekt LINNÆUS den *Amerikaanfchen Beu- keboom*, met zeer groote Olme - Bladen, en vierdubbelde Zaadhuisjes, van dien zelfden Autheur. De Heer BROWNE, die hem *Tetracera* genoemd heeft, geeft 'er groote Spatelswys' ovaale Bladen, met een Punt, aan, en by SLOANE komt dit Gewas voor, onder den naam van *zeer groote*, misfchien Pruimdraagen-
 de

(1) *Tetracera*. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 683. p. 371. *Hort. Cliff.* 214. *Petræa* Floribus spicatis, scabris Lauri foliis. *AMM. Herb.* *Tetracera* Foliis amplis ferratis obovatis &c. *BROWN. Jam.* 255. *Fagus Americanus* &c. *PLUK. Amaltb.* 87. *Arbor maxima forte Prunifera* &c. *SLOAN. Jam.* 184. *Hist.* II. p. 130. *RAJ. Dendr.* 43. *Arbor Americana* *CONVOLVULACEA* &c. *PLUK. Alm.* 48. T. 146. f. 1.

de Boom, die een Hennipachtigen Bast heeft, II.
 met zeer lange en breede Bladen. Het was AFDEEL.
 een zeer groote, hooge, wyd uitgespreide XIII.
 Boom, hem veel voorgekomen in digte Bos- HOOFD-
 schen op 't Eiland Jamaika. Zyn Ed. vermoeden, ten opzigt van de Vrugten, schynt echter geen plaats te hebben, dewyl die, als gezegd is, tweehoornig zyn. STUK.

C A R Y O C A R .

Dit nieuwe Geslagt, door den Heer ALLAMAND aan den Ridder opgegeven, heeft de Kelk in vyven verdeeld, gekleurd, met de Slippen stomp, holrond, afvallende: vyf Bloemblaadjes, die ovaal, holrond en groot zyn: veel Draadachtige Meeldraadjes, met langwerpige Knopjes. Het Vrugtbeginzel is rond, met vier Stylen (soms minder) en stompe Stempels, wordende een Vleezige Pruim, die Klootrond en zeer groot is, met vier driekantig ovaale Nooten, welke Netswyze gesleufd zyn, bezwangerd.

De eenigste Soort (I), die den bynaam van Nootdraagende voert, is een hooge Boom met drievoudige Bladen; de Kelk en Bloemen paarfch. Dezelve draagt Vrugten van grootte als eens Menschen Hoofd, waar, van de Pit-
 I.
Caryocar
Nuciferum.
 Nootdraagende.
 ten

(I) *Caryocar. Mantisf. alt. p. 154, 247.*

II. ten eetbaar zyn en smaaken als Amandelen. De
 AFDEEL. Groeiplaats is aan Rio de Berbice en te Es-
 XIII.
 HOOFD. sequebo.

STUK. Onder de Vyf- en Zeswyvigen van deeze
 Klasse geene Boomgewasfen voorkomende, gaan
 wy tot de *Veelwyvigen*, dat is die zo wel
 veele Stylen als veele Meeldraadjes hebben,
 over. Het eerste daar onder voorkomende
 Geslagt is.

D I L L E N I A. Roos-Appel Boom.

Dus genaamd naar den geleerden DILLE-
 NIUS, door wien, uit Duitschland afkomstig,
 de Planten van den vermaarden Kruidhof van
 den Heer SHERARD, te Eltham in Engeland,
 zo pragtig aan 't licht gebragt zyn, buiten en
 behalve zyne andere Kruidkundige Werken;
 gelyk den Lyst der Kruiden, die omstreeks
 Giesfen groeijen, enz.

Behalve de Veelman- en Veelwyvigheid,
 voorgemeld; maakt eene vyfbladige Kelk en
 Bloem, benevens veelzaadige Huisjes, die sa-
 mengegroeid en met Pap gevuld zyn, de Ken-
 merken uit.

I. Maar ééne Soort, wederom, kwam in het-
 zelfve voor (1), welke den bynaam van *Indica*
 heeft, als in de Oostindiën huisvestende. Zy
 voert

(1) *Dillenia. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 688. p. 373.*
Hort.

voert by RUMPHIUS den naam van *Son-* II.
gium, in 't Neerduitsch *Roos-Appel Boom*, ^{AFDEEL.}
 om dat de Vrucht, die Appelachtig is, niet ^{XIII.}
 kwaalyk naar een geslooten Peonie-Roos ge- ^{HOOFD-}
 lykt. Op sommigen van de Oostindische Ei- ^{STUK.}
 landen komt hy voor, hebbende eenen Stam ^{Roos-Appelboom.}
 van omtrent twee Voeten dik. Aan de Kust
 van Malabar, daar de Indiaanen hem *Syalita*
 noemen, bereikt hy wel de hoogte van veer-
 tig of vyftig Voeten. De Bladen zyn lang-
 werpig, een Span lang en een Hand breed,
 donker groen, van boven glanzig, sterk ge-
 ribd, en aan de kanten fcherp, doch grof, ge-
 tand. De Oostindische heeft de Bladen veel
 grooter, aan jonge Boomen by de twee Voe-
 ten lang, en wel een Span breed. Ieder Blad
 komt uit een foort van Beursje voort, dat zig
 in tweeën opent. De Bloem is een ronde
 Knop, uit zes Lederachtige Bladen bestaande,
 welke een menigte Meeldraadjes insluiten, die
 het Vruchtbeginzel, dat uit veele Stylen be-
 staat, omringen. Als deeze Bloem, die veel
 naar een witte Roos gelykt, en niet minder
 aangenaam van Reuk is, eenige Dagen gebloeid
 heeft, dan sluiten de Bladen zig, in plaats van
 af te vallen, en blyven geslooten, binnen de
 Bla-

Hort. Cliff. 221. *Songium*. RUMPH. *Amb.* II. p. 14. T. 45.
Syalita Hort. Mal. III. p. 39. T. 38, 39. RAJ. *Hist.* 1707.
Malus Rosea Malabarica, Syalita dicta. PLUK. *Nant.* 124.
 BURM. *Fl. Ind.* 124.

II. Bladen van de Kelk, tot dat de Vrugt ryp is
 geworden, als wanneer zy zig voor de tweede
 maal openen, en dan op nieuws als een Roos,
 die de Vrugt, uit veele Zaadhuisjes bestaande,
 in 't midden heeft, vertoonen. Dit doet veelen
 van de Inlanders zig verbeelden, dat deeze
 Vrugt voorkomt zonder Bloem. Het binnenste
 Vleesch, de grootte hebbende van een ge-
 schilden Oranje - Appel, en op dergelyke manier
 in veele, gemeenlyk in twintig Stukken, ver-
 deeld, is hoog geel en Slymerig, bevattende
 ieder deel omtrent agt Zaadkorrels. Deeze
 Appelen, ongeopend, gebruiken zy even als
 zuure Limoenen, om de Saus van Visch fmaa-
 kelyk te doen zyn. Als dezelve zig aan den
 Boom geopend hebben, is 't een blyk van
 hunne rypheid, en dan wordt dit Sappige Vleesch,
 dat rins of zuurachtig is, zo raauw als ingepe-
 keld, van de Inlanders tot eene versnapering
 gegeten.

AFDEEL.
 XIII.
 HOOFD-
 STUK.

Roos-Appel Boom.

Een andere Soort van dit Geslagt schynt, zo
 de Heer LINNÆUS thans aanmerkt, te zyn
 de *Sangius* van RUMPHIUS (*), welke door
 deezen Autheur gezegd wordt, Mannelyk en
 Vrouwelyk te zyn, alzo de eene Boom alleen-
 lyk Bloemen, de ander Vrugten draagt. Voor
 het overige zou dezelve weinig van den beschree-
 venen verschillen: Hy behoort mede tot de
 hoo-

(*) *Amb. II. T. 46. ex Auluario. Zie LINN. Mant. al-
 tere.*

hooge Woudboomen. De Vruchten van het Wyfje hebben van buiten vyf rondachtige, zeer dikke, holle Bladen, die zig openende eenen Appel vertoonen, van gedaante als een gefchilden Sinaas-Appel, doch wel zo groot als een Pompelmoes, en dewyl de buitenfte Bladen gekleurd zyn, waar binnen deeze Appel, als een Hazelnoot in zyn Bolfter, of gelyk de Braamboozen in haar Kelk, vervat is, zo geeven zy den Boom een fchoon aanzien. Op Celebes heeft men 'er drie veranderingen van. De gemeenften zyn geelachtig of van een Appelkleur: anderen witachtig en deeze zyn taamelyk zoet: anderen zien roodachtig en deeze worden zelden raauw gegeten, wegens haare zuurheid. Evenwel maakt de Land-aart hier in een groot verfchil. Op Java worden ze meeft voor de Zwynen gelaten. Men heeft 'er, die van de Boomen vallende zeer lekker zyn. Op Makasfar noemt menze *Boeboeken*, om dat het Hout veel van Wormen wordt doorgevreten; doch Roos-Appels is de gemeenfte en befte naam.

L I R I O D E N D R O M. Tulpenboom.

De Geflagt naam is afgeleid van de gedaante der Bloem, welke ten deele naar een Lelie, ten deele naar een Tulp, of liever ook naar een Roos gelykt.

De

II. De Kenmerken zyn, negen Bloemblaadjes,
 AFDEEL. vervat in eene driebladige Kelk; de Vrugt
 XIII. Pynappelswyze als uit Schubben samenge-
 HOOFD- hoopt.
 STUK.

Twee Soorten komen 'er in voor, als volgt.

(I) Tulpenboom *met gekwabde Bladen.*

I. Zeer bekend is dit Noord - Amerikaansche
 Lirioden- Gewas geworden, door zyne voortplantinge in
 dron Tuli- ons Wereldsdeel. Men vindt, door den be-
 pifera. roemden HERMANNUS, onder den naam van
 Tulpdraa- *Virginische Tulpdraagende* Boom, mooglyk al-
 gende. lereerst, de Afbeelding daar van uitgegeven,
 doch alleen met de Bladen, hebbende die Hoog-
 leeraar 'er de Bloemen niet van gezien. Uit
 Zaaden, door den Oxfortschen Hoogleeraar
 BOBARTUS aan hem gezonden, maakte zyn
 Ed. de gising, hoedanig de Vrugten mogten
 zyn; maar dezelve kwamen niet op. Men
 hadt toen reeds, onder dien naam, in de Leid-
 sche Akademie - Tuin een Boom van meer dan
 eens Mans langte, welke federt tot een taamelyke
 grootte

(1) *Liriodendron Foliis ovatis.* Syst. Nat. XII. Gen. 689. p. 373. Hort. Cliff. 223. Hort. Ups. 154. GRON. Virg. 60. ROYEN *Lugdbat.* 494. KALM. *Itin.* II. p. 322. TREW. *Ehret.* T. 10. *Tulipifera Arbor Virginiana.* HERM. *Lugdbat.* 612. T. 613. *Tulipifera Virg. tripartito Aceris folio.* PLUK. *Alm.* 379. T. 117. f. 5. & T. 248. f. 7. CATESB. *Car.* I. T. 48. SELIGM. *Vog.* I. B. Pl. 96. RAJ. *Hist.* 1798. β . *Tulipifera Carolina- na,* &c. PLUK. *Alm.* 379. T. 68. f. 3.

grootte is gekomen, welig tierende in de vaste Grond. Die, welken hy zo groot als een Ocker-nooten-Boom, in den jaare 1683, op een Lust-plaats buiten Londen gezien hadt, en daar reeds over de twintig Jaaren was geweest, droeg ook geen Bloem noch Vrugt.

II.
AFDEEL
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Tulpen-
boom.*

Men vindt 'er thans, onder den naam van *Liriodendron* met hoekige geknotte Bladen, een zeer schoone Afbeelding van, met de Bloem en Vrugt, in de uitmuntende Verzameling der Tekeningen van den Heer EHRET, door wylen den Roomsch Keizerlyken Lyf-Arts, TREW, en in 't Werk van WEINMANN eene taamelyke met de Bloem, doch die van CATESBY, thans ook in 't Werk van SELIGMANN over de Vogelen, is niet zeer fraay, hoewel mooglyk niet minder naauwkeurig, wat de Gestalte der Bladen aangaat, welken PLUKENETIUS by de Bladen van Eschdoorn, in drie Kwabben verdeeld, met de middelste als afgesneden, heeft vergeleeken. Gezegde CATESBY merkt aan, dat de Bloem meer naar die van de zogenaamde Kievits-Eijeren-Plant, dan naar Tulpen of Leliën zweemt. Uit zyne Afbeelding weet ik niet, wat oordeel daar over te vellen. Hy merkt aan, dat het een zeer grootte Boom wordt, hebbende dikwils den omtrek van dertig Voeten. Dit moet men niet van de Kroon, maar van den Stam verstaan, waar uit de Wilden zo wel als de Europeaanen

E

in

II. in Noord - Amerika , veelal hunne Kanoos of
 AFDEEL. Schuiten maaken , door den Stam uit te hollen ,
 XIII. gelyk de Heer KALM aanmerkt , spreekende 'er
 HOOFD- aldus van.
 STUK.

*Tulpen-
 Boom.*

„ De Tulpenboom groeit , overal , in de Wil-
 „ dernissen van dit Land (*). De Kruidkundi-
 „ gen noemen hem *Liriodendron* en den Tulp-
 „ draagende Boom ; dewyl zyne Bloemen , zo
 „ wel wat de grootte als de Kleur en het uit-
 „ wendige fatsoen aangaat , eenigermaate naar de
 „ Tulpen gelyken. De Sweeden geeven 'er den
 „ naam van *Kanoetra* , of by verkorting *Knutra*
 „ dat is Kanoos - Boom , om de gezegde reden ,
 „ aan : maar van de Engelschen , in Pensylvanie ,
 „ wordt hy alleenlyk *Poplar* , dat is Popelier ,
 „ geheten. Men houdt hem voor den hoogsten
 „ en diksten onder alle Boomen van Noord - Ame-
 „ rika , en wil dat hy onze grootste Boomen in
 „ Europa in hoogte zoude evenaaren ; doch de
 „ witte Eiken en Dennen , zelfs hier te Lande ,
 „ zullen hem niet veel wyken. t'Is ondertus-
 „ schen zeer bevallig in 't Voorjaar , of in 't laatst
 „ van Mey , wanneer hy in volle bloesem staat ,
 „ een zo grooten Boom , twee Weeken lang ,
 „ geheel met Bloemen bedekt te zien. Zyn Loof
 „ heeft iets byzonders , 't welk de Engelschen
 „ dee-

(*) Pensylvanie naamelyk. CATESBY merkt aan , dat dee-
 ze Boom in de meeste strecken voortkomt van Noord - Ame-
 rika , van den Zuidhoek van Florida af , tot in Nieuw-En-
 geland toe.

„ deezen Boom, op eenige plaatfen, *Oud Wyfs* II.
 „ *Hembd* doet noemen. Men gebruikt zyn Hout AFDEEL,
 „ tot veelerley Timmerwerk, van het kleinste af, XIII.
 „ tot het grootfte toe. Daar worden Balken, HOOFD-
 „ Planken, Ribben, Latten van gezaagd; Hys- STUK.
 „ blokken, Houten Bakken, Lepels van gemaakt; *Tuipen-*
 „ het dient tot Kisten, Kasfen en allerley Schryn- *Boom.*
 „ werk. Ik heb een taamelyk groote Koornschuur
 „ gezien, die met alles en alles gebouwd was van
 „ een eenigen Tulpenboom. Een groot gebrek,
 „ echter, is 'er in, dat het, naamelyk, gelyk ons
 „ Vuuren-Hout, door de nattigheid sterk uitzwelt
 „ en door de droogte dan wederom geweldig barst
 „ en scheurt. Men heeft het tweederley, geel-
 „ achtig en wit van Kleur. De Bast of Schors
 „ kan in ongemeen dunne Blaadjes, gelyk het
 „ Moskovifch Glas, gefcheiden worden. De Bla-
 „ den, gekneusd, worden tegen Hoofdpyn om 't
 „ Hoofd gebonden. Aan Paarden, met Wormen
 „ geplaagd, wordt het Poeijer van de Schors
 „ droog ingegeven. Veelen verbeelden zig ook,
 „ dat de Bast der Wortelen, tegen de Koorts,
 „ niet minder dienftig zy, dan de Kina. De
 „ Boom groeit zo wel op hooge als laage Landen,
 „ doch, daar de Grond zeer nat is, wil hy niet
 „ wel voort”.

De Bloemen van deezen Boom zyn groen-
 achtig, van buiten geel en rood, van binnen
 gevuld met een menigte van hoog geele of Oran-
 jekleurige Meeldraadjes. Zy bestaan uit zes

II. Afdeel. XIII. Hoofd- stuk. *Tulpenboom.* lange, smalle, aan 't end Spatelswys' verbreedende Bloemblaadjes, die, in eene Klokswyze figuur samengevoegd, de grootte en figuur byna van een kleine Tulp, of van de Kievits-Eijer-Bloemen hebben, doch dikwils zig ook uitspreiden als een Roos. De Kelk is driebladig en valt eer af dan de Bloem, wier Meelknopjes, zeer smal, op zyde gehecht zyn aan de Meeldraadjes, en deeze omringen een pieramiede van samengehoopte Vrugtbeginzels, zonder Stylen, maar ieder een ronden Stempel hebbende. Daar is geen Vrugthuisje: de Zaaden zitten onder aan den Grondsteun van een platte Schub, byna gelijk in de Pynappelen samengevoegd, naar welker Pitten zy ook wel gelyken.

Als eene Verscheidenheid is door LINNÆUS tot deeze Soort betrokken de *Tulpenboom van Karolina*, die de Bladen langer en hoekiger heeft, by PLUKENETIUS, waar van ik geen byzondere beschryving vind.

II. *Liriodendron Liliifera.* Leliedragende. (2) *Tulpenboom met Lancetswyze Bladen.* Deeze Soort is ontleend van den Boom, dien RUMPHIUS noemt *Berg-Sampacca* of Wilden *Sampacca* - Boom, eigentlyk, volgens de Maleitse Taal, *Tsjampacca*, een Gewas, daarmede ook tamme Boomen van heeft, wier Bloesem on-

(2) *Liriodendron Foliis lanceolatis.* Syst. Nat. XII. BURM. Fl. Ind. 124. *Sampacca montana.* RUMPH. *Amb.* II, p. 204. T. 69.

ongemeen lieflyk ruikt. De Wilde Sampacca is hoog en regt van Stam: de Bladen zyn van figuur als die der Perfikboomen en ityf: de Bloemen, van negen Blaadjes, waar van drie het Bekleedzel uitmaaken, zyn aan den Boom bleek geel, doch afgebroken worden zy ras bruin, terwyl de onderfte helft wit blyft, van reuk als Mispelen. Het middelstuk wordt een enkele Vrucht, van grootte als een Pruium, doch uit Schubben famengefteld; zo dat de rype Vrucht in omtrent twintig Huisjes van één valt, ieder een platten, rooden Korrel verbergende. Het Hout der oude Boomen geeft, wanneer men 'er in kapt, een aangenaamen Reuk, daar de Indiaanen Oliën en Zalven geurig mede maaken. Dit is het voornaamfte gebruik dat men van deezen Boom heeft, die in het hooge Gebergte der Eilanden van Oostindie, doch zeldzaam, groeit.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Tulpen-
boom.*

M A G N O L I A.

De Kenmerken van dit Geflagt, dat zynen naam van den beroemden Kruidkundigen MAGNOLIUS, Hoogleeraar te Montpellier, heeft, zyn, een driebladige Kelk en negen Bloemblaadjes: de Vrucht beftaat uit tweekleppige gefchubde Zaadhuisjes met uithangende Besfen, die het Zaad bevatten.

Vier Soorten komen van hetzelfde voor, altemaal in Noord - Amerika groeiende, als volgt.

E 3

(I) Mag.

II. (1) *Magnolia met Lancetswyze aanblyvende*
 AFDEEL. *Bladen.*

XIII.

HOOFD-
STUK.

I.
Magnolia
grandiflo-
ra.
 Grootbloe-
 mige.

De Bloem van deeze Soort is de allergrootste onder al het Geboomte, zo de Heer LINNÆUS aanmerkt. Een keurlyke Afbeelding van dit fraaije Gewas vindt men in 't gezegde Werk van EHRET door TREW, waar uit blykt, dat de Bladen van onderen geelachtig ros zyn. Men geeft 'er, in zekere Verzameling van Engelsche gekleurde Platen, Laurierkers-Bladen aan. Het is een ongemeen groote, Roosachtige, witte Bloem, welke hetzelfde versiert; hebbende, volgens de Afbeelding, meer dan een Span of by de tien Duimen middellyn, met Bloembladen van byna een half Voet lang en een Hand breed. Het groeit in Florida en Karolina.

II.
Magnolia
glauca.
 Blaauwbladige.

(2) *Magnolia met langwerpig Eyronde van*
onderen blaauwachtige Bladen.

Dat

(1) *Magnolia* Foliis lanceolatis perennantibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 690. p. 373. *Magn.* Fol. lanceolatis persistentibus &c. *MILL. Dict.* T. 172. *Magn.* altissima Flore ingenti candido. *CATESE. Car.* II. p. 61. T. 61. M. maximo flore. *TREW. Ehret.* T. 33. *Magn.* altissima Laurocerasi folio, Flore ingenti candido. *Aman. Angl.* T. 14.

(2) *Magnolia* Foliis ovato-oblongis, subtus glaucis. *Syst. Nat.* XII. *Magn.* Foliis ovato-lanceolatis, *Hort. Cliff.* 222. *GRON. Virg.* 61. *KALM. It.* II. p. 324. *Magn.* Lauri folio subtus albicante. *DILL. Eth.* 207. T. 168. f. 205. *CATESE. Car.* I. T. 39. *SELIGM. Vog.* I. B. Pl. *TREW. Ehret.* T. 9.

Tu-

Dat sommigen deeze Bladen van anderen ^{II.} blaauwachtig, anderen witachtig noemen, wordt ^{AFDEEL.} opgehelderd door de omschryving van ^{XIII.} PLU-^{HOOFD-} ^{STUK.} KENETIUS, die het een Virginifchen *Tulpenboom* tytelt, met Laurierbladen, welke aan de agterzyde gekleurd zyn met een blaauwen waafem, Pynappeltjes en Besfen draagende. By RAY vindt men het *Tulpdraagende Laurierboom* met gekelkte Besfen geheten, met Bladen die van anderen uit den Afchgraauwen of Zilverkleurigen purperachtig zyn. De Heer KALM zegt, dat men dit Gewas, in Pensylvanie en Nieuw Jerfey, op veele plaatfen, in fchraale Moerasfige Velden aantreft. De Europeaanen noemen het aldaar de *Beverboom*, om dat de Bevers naar de Schors zeer gretig zyn: doch sommige Engelschen noemden hem ook *Swamp-Sasfaphras*, anderen de *Witte Laurier*. Men vindt, zegt hy, deezen Boom ook veel Noordelyker dan Pensylvanie, alwaar die tegen 't end van Mey begint te bloeijen. Behalve het ongemeene fieraad, dat dezelve diestyds aan de Bosfchen geeft, zyn de Bloemen van eenen zeer aangenaamen en zo fterken Reuk, dat men de nabyheid deezer Boomen, op een half Kwartier gaans, dikwils gewaar wordt; in-

Tulipifera Virginiana, Laurinis Foliis, averfâ parte rore coeruleo tinctis, Coni-baccifera. PLUK. *Alm.* 379. T. 68. f. 4. Laurus, Tulipifera, Baccis calyculatis. RAJ. *Hift.* 1690 & 1798, N. 4.

E 4

II. DEEL III. STUK.

II. zonderheid tegen den avond. De Bloesem houdt
 AFDEEL. wel twee of drie Weeken stand, en het is,
 XIII. geduurende dien tyd, zeer vermaakelyk door
 HOOFD- de Wildernisfen te reizen. De Besfen, die als
 STUK. aan Draadjes van de Vruchten afhangen, ryp
 zynde, staan ook sierlyk, door haare schoon
 roode Kleur, en zyn lekker, wordende tegen de
 Hoest en Borstkwaalen gepreezen. Men laatze
 in Rum of Brandewyn aftrekken, waar van
 men dan 'smorgens een Slok neemt. Het Af-
 kookzel van den Bast zou tegen den Buikloop
 dienen, zo wel als dat der Takken tegen Ver-
 kouwdheid en Jicht, als een Sweetsdrank. Van
 het Hout wordt tot Schaaven gebruik gemaakt.

CATESBY zegt, dat deeze Boom gemeen-
 lyk zestien Voeten hoog wordt, groeiende
 oirsprongelyk in Karolina en Virginie, op vog-
 tige plaatsfen, doch, in drooge Gronden of in
 Tuinen verplant, fraaijer wordende; des men
 hem 'er veel tot sieraad en om den lieflyken
 Reuk nahoudt. Hy wordt ook de Kleine Tul-
 penboom genoemd.

III.
Magnolia
acuminata.
 Spitsbladi-
 ge.

(3) *Magnolia met langwerpig ovaale gespitsfe-
 Bladen.*

Dee-

(3) *Magnolia* Foliis ovato-oblongis acuminatis. *Syst. Nat.*
 XII. Magn. Fol. ovato-lanceolatis acuminatis, annuis, Flori-
 bus obtusis. MILL. *Diff.* Magn. Flore albo, Folio majore
 acuminato, haud albicante. CATESB. *Car.* III. T. p. 15.
 GRON. *Virg.* 61. KALM. *It.* II. p. 324.

Deeze, die de Bladen jaarlyks vallen laat , en dezelve van onderen groen heeft, is een byzondere Soort, welke, volgens CLAYTON, alle anderen in dikte en grootte overtreft. Mooglyk zal die van den Heer KALM, in de Boschen van Pensylvanie en Noordelyker, waargenomen, zo even gemeld, deeze veeleer zyn. De Heer MILLER zegt, dat dezelve de Bloemen stomp heeft.

II.
AFDEEL,
XIII.
HOOFD-
STUK.

(4) *Magnolia met Lancetswyze Bladen, de buitenste Bloembladen ahangende.*

IV.
Magnolia
tripetala.
Driebladi-
ge.

De Heer CATESBY, van deeze een Afbeelding geevende, noemde ze *Magnolia* met een zeer wyde witte Bloem en eene hoogroode Vrucht. Dat de Bloem, echter, zo groot niet als die van de eerste Soort zy, blykt uit de Afbeelding, welke de Heer TREW zo van de gedaante van 't Gewas, als van de deelen der Bloem- en Vruchtmaaking, ten naauwkeurigste aan 't licht gegeven heeft. De Bloembladen zyn ook veel smaller, en de drie buitenste derzelven, die bovendien in Kleur van de

(4) *Magnolia Foliis lanceolatis, Petalis exterioribus dependentibus. Syst. Nat. XII. Magn. Foliis lanceolatis amplissimis annuis. MILL. Diff. Magn. amplissimo Flore albo, Fructu coccineo. CATESB. Car. II. T. p. 80. Magn. Foliis ovali-oblongis, ad basin & apicem angustis, utrinque virentibus. TREW. Ehret. T. 62, 63.*

II. de anderen verschillen, hangen nederwaards af,
 AFDEEL. of zyn omgeslagen en geelachtig groen. Men
 XIII. zou die voor de Kelk, ten minste voor het
 HOOFD. Bloembekleedzel, aanzien. Voor 't overige is
 STUK. de Bloem geheel Sneeuw-wit. In de Afbeel-
Magnolia. ding van den Heer EHRET zyn de Bladen
 van Kleur, zo 't schynt, wederzyds donker
 groen met een blaauwen Glans. Deeze Soort
 groeit natuurlyk in Karolina, ter hoogte van
 zestien of twintig Voeten, volgens CATES-
 BY, wordende *Umbella-Tree* of Zonnescerm-
 Boom genoomd van de Engelschen. De Stam
 wordt zelden dikker dan vyf Duim over 't
 kruis, hebbende een witte Schors en zagt Spon-
 gieus Hout; de Bladen doorgaans dertig Dui-
 men lang en vyf Duimen in 't midden breed,
 zyn eenigermaate Zonnescermswyze of als
 een Kroontje aan 't end der Takken geplaatst,
 komende de Bloem in deszelfs midden voort.
 De Heer EHRET vondt 'er, in 't jaar 1760,
 een bloeiende in de Tuin van den Heer GOR-
 DON, voornaam Hovenier by Londen, waar
 van de gedagte Afbeelding is ontleend.

M I C H E L I A.

De Kenmerken van dit Geslacht, dat naar
 den Kruidkundigen MICHELIUS zynen naam
 heeft, zyn, een driebladige Kelk, waar in vyf-
 tien Bloemblaadjes: de Vrugten veele vierzaa-
 dige Besfen.

Als

Als de eenigste Soort (1) is hier toe betrokken geweest, de *Sampacca* van RUMPHIUS, of *Tsjampiacca*; niet de *Berg-Sampacca*, die de tweede Soort van Tulpenboom uitmaakt, maar de gemene of tamme *Sampacca-Boom*, welken de Europeaanen, te Batavia, *Druivenboom* tytelen, wegens de Tros wys' hangende Vrugten. Het is een middelmaatige Boom, dien men in de Tuinen, door geheel Indie, aankweekt wegens den lieflyken Reuk der Bloemen, welke *Oranje-Bloemen* wegens de Kleur genoemd worden, en *Hoeren-Bloemen* om dat 'er het Maleitsch Vrouwvolk het Haar mede optooit; doch zulks is onder dezelve de algemeene Mode. De Reuk deezer Bloemen is geil en sterk, maar het Hoofd minder bezwaarende dan die der Cananga-Bloemen, trekkende naar den Reuk van Narcisfen. Men betreft 'er toe den *Champacam* van Malabar, dat een hoo-ge Boom is, met den Stam wel anderhalf Voet dik, op Zandige plaatsen groeiende, wiens Bladen een Span lang, drie of vier Duimen breed, en dus langwerpig zyn met een finale Punt, donker groen van kleur; de Bloemen, uit derzelve Oxels voortkomende, agt buitenste Blaadjes,

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
I.
Michelia
Champaca.
Geele.

(1) *Michelia Foliis lanceolatis. Syst. Nat. XII. Gen. 691. p. 374. Michelia. Fl. Zeyl. 144. OSB. Itin. 93. Sampacca. RUMPH. Amb. II. p. 199. T. 67, 68. Champacam. Hort. Mcl. I. p. 31. T. 19. RAJ. Hist. 1641. BURM. Fl. Ind. 124.*

II. AFDEEL. XIII. HOOFD-STUK. jes, en wederom agt daar binnen hebbende, omringende de Meeldraadjes, die, even als in de Magnolia, dicht rondom de Vruchtbeginzels geplaatst zyn. De Smaak deezer Bloemen is famentrekkende, de Reuk aangenaam. Uit ééne Bloem komen, dat zonderling is, veele van elkander gescheidene, tros wys' aan een Steeltje hangende, Zaadhuisjes of Vruchten, welke de gedaante van een Balzakje hebben, bevattende ieder zeven of agt Nierachtige Zaaden.

Behalve de Bloemen heeft men weinig gebruik van deezen Boom, op Ceylon *Hapughaha* genaamd, alwaar van deszelfs Hout Scheeden gemaakt worden. 't Getal der Bloemblaadjes, van den dubbelen Krans, werdt door den Heer OSBECK op Java veertien, van RUMPHIUS, op Ambon, vyftien of zestien, en aan de Kust van Malabar, als gezegd is, zestien waargenomen: zo dat vyftien, gelyk in de Kenmerken gezegd wordt, het gemiddelde getal is. Het wordt onder de Javaanen als een byzondere Eer aangemerkt, Luiden van meer Vermogen of Aanzien met zodanige Bloemen te beschenken,

(2) *Michelia met Eyronde Bladen.*

II. *Michelia*
Evonimoides.

Als eene nieuwe Soort heeft de Hoogleeraar Witte. N. L. BURMANNUS hier bygevoegd de

Wil-

(2) *Michelia Foliis ovatis.* BURM. *Flor. Ind.* 124. *Saupacca sylvestris.* RUMPH. *Amb.* I. p. 202, T. 68. *Michelia Foliis lanceolato-ovatis.* LINN. *Mant. prima.* p. 78.

Wilde Sampacca van RUMPHIUS, by de Ja-
 vaanen, zegt zyn Ed., *Tsjampacca-Conneng*
 getyeld, die de Bladen Eyvormiger in de ge-
 droogd overgezondene heeft, dan zy in de ge-
 dagte Afbeeldingen zyn. Deeze Wilde heeft
 de Bloemen wit, en veel flapper van Reuk,
 en dezelve krygen, schoon in de Tuinen ge-
 teeld zynde, nooit die kragten van de andere
 Soort. De jonge Bladen wat gekneusd en in
 Water geweekt, tot dat het roodachtig wordt,
 doen de Amboineezen in de Oogen om het
 Gezigt op te helderen. Met den bynaam van
Tsjampiacca heeft onze Ridder deeze Soort ook
 aangenomen.

II.
 AFDEEL.
 XIII.
 HOOFD-
 STUK.

U V A R I A . Druiveboom.

De Kenmerken zyn, een driebladige Kelk en
 zes Bloemblaadjes: de Vrucht-Trosfen, die den
 naam aan dit Geslagt geeven, bestaan uit een
 menigte van vierzaadige Besfen.

Twee Soorten zyn daar van aangetekend, als
 volgt.

(I) Druiveboom met effenrandige Bladen.

I.
 Tot *Uvaria*
Zeylanica.
Ceylon.

(I) *Uvaria Foliis integerrimis.* *Syst. Nat.* XII. Gen. 692. p. 374. *Uvaria. Fl. Zeyl.* 224. *Uva sylvestris Zeylanica* Mali Armeniacæ sapore, *Uves de Mato* Lusitanis. BURM. *Thes: Zeyl.* p. 231. *Funis Musarius.* RUMPH. *Amb.* V. p. 78. T. 42. Narum-Panel. *Hort. Mal.* II. p. 11. T. 9. RAJ. *Hist.* 1636. *Conferantur Canangæ* RUMPH. *Amb.* II, T. 65 & 66. f. 2. BURM. *Fl. Ind.* 124.

II. Tot deeze Soort, welke *Ceylonsche Wilde*
 AFDEEL. *Druif*, met den Smaak van Abrikoozen, ge-
 XIII. noemd was door den vermaarden HERMAN-
 HOOFD- nus, wordt betrokken het *Pisang-Touw* van
 STUK. RUMPHIUS, 't welk een Rankgewas is, by
Druive- de Boomen op kruipende, in 't Latyn *Funis*
boom. *Mufarius*, en dus geheten, om dat de Vruchten,
 die aan Trosfen hangen, eenigermaate naar de
 Pisang of Banannen gelyken, of liever, om dat
 de Bloemen 'er den Reuk van hebben. Deeze
 bestaan uit zes Blaadjes, omringende een Heu-
 veltje van Vezeldraaden, dat aangenaam is om
 te eeten. Men vindt 'er, op Ambon en de na-
 buurige Eilanden, eene breed- en smalbladige
 Soort van, beiden aan de kanten der Bosfchen
 groeiende. De Vruchten, als kromme Vingers,
 vol gepakt met ronde platte Boontjes, strekken
 meest tot Voedzel der Aapen, die men 'er me-
 de in Strikken vangt, wordende de Schors van
 de Wortelen en het Hout in de Medicynen ge-
 bruikt.

Van gelyken aart is de *Narum-Panel* van Ma-
 labar, die een Heester is van vyf of zes Voeten
 hoog, doch langs de Boomen wel ter hoogte
 van twee of drie Mans langten opklimmende.
 De Bladen zyn, gelyk in de Ambonsche, lang-
 werpig en donkergroen, doch de Vruchten fchy-
 nen 'er wat kleiner te vallen, hebbende maar
 een Duim langte. De Wortels, het Hout,
 de Bladen en Vruchten, hebben altemaal een
 Kruidrigen Reuk, inzonderheid de Schors,
 uit

uit welke een Olie gestookt wordt , welke niet aangenaam van Reuk en bitterachtig is , en tegen verscheide Gebreken dienstig , zo wel als de Wortelen , in Water gewreeven , en de uitgeperste Olie der Vrugten gebruiken de Malabaaren tot verzagting in Wonden , inzonderheid van de Peesachtige deelen , Pynen en Samentrekkingen.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.
*Druive-
boom.*

Schoon hier van geen byzondere aangenaamheid des Reuks gemeld wordt , betreft men 'er doch toe de *Cananga - Boomen* van RUMPHIUS , wier Bloemen in aangenaamheid van Reuk de meeste anderen overtreffen. De Tamme is een taamelyk hooge Boom , die deswegen overal , op de Oostindische Eilanden , by de Huizen en in de Tuinen , of ook aan de Wegen nagehouden wordt. De Stam mag een Vadem in 't ronde haalen. De Kroon is lugtig: de Bladen staan aan dunne Takjes , gelyk in de Perfikboomen , zynde somtyds wel een Span lang en een Hand breed , bly groen , dun en slap hangende. De Bloemen komen tusfchen en agter de Bladen by bosjes voort. Men zouze byna voor Kwastjes of Kwispels aanzien , als uit zes lange , smalle , neerhangende Bladen bestaande , tusfchen welken een Hoofdje vervat is , dat een Knopje heeft , waar uit de Vrugt voortkomt , die de gedaante heeft van eene Kegelvormige Knoop , van binnen met eenige weeke Korrels gevuld , welke van de Vogels veelal worden

*Cananga-
Boomen.*

op.

II. opgegeten , en dan door den Afgang geloosd ,
 AFDEEL. hetwelk deeze Boomen vermenigvuldigt.
 XIII.

HOOFD- Hoewel deeze Vrugten ook aan Trosfen groei-
 STUK. jen , kan ik toch in dit alles weinig overeenkomst
 met den gedagten Druiveboom bespeuren. De
Canarga-
Boomen.
 Reuk deezer Bloemen , als uit dien van Narcis-
 sen en Kruidnagelen samengesteld , is ongemeen
 sterk , doch zeer bemind by de Indiaanen , die
 dezelve zeer gaarn by zig in het Haar of in de
 Kleederen draagen , als ook in de Huizen en
 Bedsteeden uitspreiden , alwaar die haaren Reuk
 behouden tot den derden dag. Zy mengen de-
 zelve onder den Tabak , dien zy rooken ,
 of onder de Pinang , welke zy kaauwen. Op
 Bruiloften en Maaltyden worden 'er de Huizen
 mede versierd. Ook maaken zy , door deeze
 Bloemen , met die van de Sampacca , in Olie
 af te trekken , een welriekende Zalf daar van ,
 met andere Speceryën en Kurkuma , om zig het
 Lighaam daar mede te besmeeren. Dit doet
 inzonderheid het Vrouwvolk , meenende dat die
 geele Kleur haar bevallig maakt. De gedestil-
 leerde Olie van deeze Bloemen is , inzonderheid
 te Batavia , by de Ligtekooijen zeer in ach-
 ting , en wordt van haar , by Druppeltjes , zeer
 duur betaald. Inderdaad deeze Olie , waar van
 iets door den meergemelden RICHTER , te
 Batavia lang in de Apotheek geweest , door hem
 zelf gestookt zynde is medegebragt , en my ter
 proeve vereerd , bevind ik zeer lieflyk , doch
 als menze by zig draagt of veel ruikt het Hoofd

zwaarende , -gelyk RUMPHIUS dien aangaan- II.
de zegt. AFDEEL.

Behalve de tamme zyn 'er ook Wilde Cananga-Boomen, waar van RUMPHIUS drierley beschryft, een Driebladigen, een Smal- en een Breedbladigen. De eerste wordt , wegens de driebladigheid der Bloemen, dus geheten. De Vruchten hebben de grootte van Pruimen en bevatten drie platte Korrels, leggende in een Slymerig Vleesch. Van de Pitten deezer Korrels wordt , door de Indiaansche Vrouwtjes , een welriekende Zalf of *Boborri* gemaakt. De Smalbladige komt in gedaante naast aan den Tammen , doch heeft Vruchten als Hazelnooten , mede aan Trosfen groeiende. De Breedbladige stemt , wat de Bladen aangaat, meest met den Sampacca-Boom overeen. Van allen zyn de Korrels welriekende , en de versche Bloemen slap, maar gedroogd zynde byna zo sterk van Reuk als die van den Tammen Cananga-Boom.

XIII.
HOOFD-
STUK.

(2) *Uvaria met Zaagswys³ getande Bladen.* II.

De hier bygevoegde *Japansche*, van KAEM- Uvaria
PFER beschreeven, is maar een kleine Heester, Japonica.
met Takken van een Vinger dik, met eene Japanische.
Schors

(2) *Uvaria Foliis ferratis.* Syst. Nat. XII. Frutex viscosus procumbens, Folio Telephii vulgaris æmulo, Fructu racemoso. KÆMPF. Amœn. 476. T. 477.

F

II. Schors zo lymerig , dat een klein Stukje , daar
AFDEEL. van afgerukt en gekaauwd , den Mond en Keel
XIII. met Slym vervult. De Bladen gelyken naar die
HOOFD van de gewoone Hemel-Sleutels , zynde lang-
STUK. werpig ovaal , aan beide enden spits , met een
 Steeltje ; twee , drie of vier Duimen lang , in
 't midden niet wel half zo breed , fomtyds uit-
 gegulpt of gegolfd , aan de kanten met uitstee-
 kende Puntjes getand , styf en dikchtig , glad
 en bleek groen. Aan een Steeltje van ander-
 half Duim , dat dun is en groen , hangt een
 ronde Groep van dertig of veertig Besfen als
 Druiven , die op een ronde Knop zitten , digt
 tegen elkander aan , byna gelyk de Moerbeziën
 of Braamboozen. Ryp geworden zyn deeze Bes-
 fen rood , las op de Tong , en bevatten Nier-
 achtige Zaadkorrels , van eene leelyke scherpe
 Smaak. De Knop , waar op deeze Besfen ge-
 zeten hebben , gelykt , in grootte en gedaan-
 te , naar een Aardbezie. Van de Bloemen
 maakt K A E M P F E R geen gewag ; maar de Vrucht
 betrek dit gewas tot de Druiveboomen.

A N N O N A.

De Kenmerken zyn met die van het voor-
 gaande Geslagt overeenkomstig , uitgenomen dat
 de Vrucht een rondachtige als 't ware geschub-
 de Appel is , met veele Zaaden.

Agt Soorten komen van hetzelfde voor , als
 volgt.

(1) An-

(I) *Annona met Lancetswys' ovaale, gladde, glanzige, vlakke Bladen en gedoornde Vrugten.*

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.

Deeze Soort verschilt van de anderen, door haare groote op 't Oog gedoornde Vrugt. Zy valt zo wel in Oost- als in Westindie, en is duister, van waar zy haaren naam en afkomst hebbe: alzo het zeker is, dat men haar in Westindie reeds lang by den naam van *Anona* gekeud heeft, en, aan den anderen kant, uit de aantekening van den Hoogleeraar J. BURMANNUS blykt, dat de Inlanders op Ceylon haar *Anon* heeten. Volgens RUMPHIUS noemt menze, in Oostindie, dikwils *Manoa* of *Menona*, op Ambon *Nonas*, welke naamen veel overeenkomst met *Anona* hebben. Waarschynlyk zal die naam, door de Spanjaarden of Portugeezen, eerst in Westindie daar aan gegeven, en door dezelve, zo niet het Gewas zelf, in Oostindie zyn overgebracht. Weleer schynt zy

(1) *Annona Foliis lanceolatis glabris, nitidis, planis; Pormis muricatis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 693. p. 374. Hort. Cliff. 222. GRON. Virg. 61. ROYEN Lugdbat. 494. JACQ. Obs. p. 10. T. 5. Annona Fol. oblongo-ovatis nitidis &c. BROWN. Jam. 254. An. Indica latifolia &c. PLUM. Alm. 31. T. 134. f. 2. An. Ind. Fructu Conoide viridi &c. Ibid. 32. T. 135. f. 2. An. maxima Fol. latis splendentibus &c. SLOAN. Jan. 203. Hist. II. p. 166. T. 225. Anona. COMM. Hort. Amst. I. p. 133. T. 69. MER. Sur. T. 14. Guanabanus Fructu molliter aculeato. PLUM. Ic. 143. f. 1.*

F 2

II. DEEL. III. STUK.

II. zy onder den naam van *Guanabanus* bekend
 AFDEEL. geweest te zyn, welke 'er ook door Pater PLU-
 XIII. MIER aan gegeven is. Dus spreekt 'er de Heer
 HOOFD- MIER van. Dus spreekt 'er de Heer
 STUK- JACQUIN van.

Zuurzak-
 Boom.

„ Schoon veele, ja wel zeer vermaarde Reï-
 „ zigers en Kruidkundigen, deezen Boom be-
 „ schreeven, en verscheidene ook door Afbeel-
 „ ding opgehelder hebben, oordeelde ik het
 „ nogthans den Liefhebber niet onaangenaam
 „ te zullen zyn, indien ik, een Ooggetuige
 „ geweest, met de Figuur daar van ook een
 „ breeder beschryving uitgave. De Afbeelding
 „ van MERIAN, naamelyk, wel beter dan de
 „ anderen, heeft de Bloem al te zeer gerimpeld.
 „ De Tekening van SLOANE is de beste niet,
 „ om dat de Bladen zelden zo klein zyn, en
 „ dat in de Vrucht, die van de kleinsten is, de
 „ Netswyze streepen ontbreken. Door PLU-
 „ MIER is ook de Vrucht niet gelukkig getrof-
 „ fen.

„ Ik heb deeze Anona op de meeste Karibi-
 „ sche Eilanden, wel inderdaad wild by de Dor-
 „ pen, doch nooit midden in de Gebergten of
 „ op woeste plaatfen, gevonden; weshalve ik
 „ vermoede, dat dezelve eertyds van elders in
 „ die Landen overgebracht zy. De geheele Boom
 „ heeft een zwaaren walgelyken Reuk, die de
 „ rype Vruchten alleen minder besmet. Het
 „ schynt min of meer eene Geslagt - Reuk te
 „ zyn, welke in deeze Soort boven anderen
 „ doorstraalt. Op Velden of in lugtige Boschen

„ vry groeiende , krygt hy ongevaar de grootte II.
 „ van een Peereboom , maar , van de nabyftaan. ^{AFDEEL;}
 „ de Boomen geprangd , blyft hy een Heefter. ^{XIII.}
 „ Dus heb ik 'er ook Heiningen van gemaakt ^{HOOFD-}
 „ gezien , die beftand waren tegen 't geweld ^{STUK.}
 „ der fterkfte Winden. Het Hout is witachtig ^{Zuurzak-}
 „ en niet zeer vast , met eene Afchgrauw brui- ^{Boom.}
 „ ne Schors bekleed. De Elswyze punten van
 „ de Takjes of eerfte beginzels der Bladen zyn
 „ Oranjekleurig : de Bladen langwerpig ovaal ,
 „ fpits , effenrandig , glad en glanzig , plat , Le-
 „ derachtig van boven donkergroen , van on-
 „ deren bleeker , overhoeks , kort gefteeld , drie
 „ of vier Duimen lang. Enkelde Bloemsteel-
 „ tjes , ieder met één Bloem , dik en eindelyk
 „ Houtig , komen verfpred , dikwils aan de
 „ oudfte Takken , en fomtyds ook uit den Stam
 „ zelf voort : want de jonge Takjes zouden de
 „ Vrucht niet draagen kunnen. De Bloem , die
 „ groot en bleek Zwavelkeurig is , heeft de
 „ volgende Kenmerken”.

Een zeer kleine blyvende Kelk , verdeeld in drie Hartvormige , holle , gefpitfte Slippen. De *Bloemblaadjes* zes in getal , Hartvormig , hol- rond , Lederachtig , zeer dik , zeer groot , wyd uitgestrekt , ongefteeld ; zynde de drie binnenften beurtlings kleiner en ftomp , de buitenften fpits getipt en wyder open. *Meeldraadjes* zyn 'er naauwlyks ; maar een groote menigte van overendftaande *Meelknopjes* , waar mede het *Vruchthuisje* dicht bezet is. Op hetzelve , dat eene

II. rondachtige figuur heeft, zit een dergelyk Zaad-

AFDEEL.

XIII.

HOOFD-

STUK.

Zuurzak-
Boom.

beginzel, zonder *Styl*, geheel bedekt met stompe *Stempels*. Het *Zaadhuisje* is eene Eyronde, zeer groote Bezie, dikwils krom, bekleed met eene gladde Schors, welke flauw Netswyze verdeeld is en gewapend met niet kwetzende, groenachtige Doorens; waar in veele langwerpige gladde Zaaden, die in 't ronde geplaatst zyn, huisvesten.

„ De Vrugt is altoos meer of min Hartvor-
 „ mig, verschillende in grootte, als van vyf
 „ tot negen Duimen lang, en overdwars drie
 „ of zes Duimen dik zynde. De Schors, van
 „ de rype Vrugt, is uit den geelen groenach-
 „ tig, dik, doch broofsch, door Streepen ver-
 „ deeld in Ruiten, wier middelpunt zig tot een
 „ zagt Doorntje verheft. Het Vleesch is wit-
 „ achtig, Sappig, welriekende, Boterachtig,
 „ eetbaar, van een byzonder aangenaamen
 „ Smaak, zoet met een weinig rinsheid. Het
 „ fchynt samengesteld te zyn uit een menigte
 „ van Pieramiedjes, wier Toppen in het midden
 „ van de Vrugt famenloopen, ieder één Zaad
 „ bevattende. Men plukt doorgaans de Vrug-
 „ ten onryp, op dat zy niet van 't Steeltje op
 „ den Grond zig te barften vallen zouden. Men
 „ zetze, na dat zy eenige Dagen gelegen heb-
 „ ben en murw geworden zyn, op Tafel en
 „ houdtze taamelyk in waarde. Alzo zy te
 „ week zyn, om met een Mes geschild te wor-
 „ den, breekt men ze met de Hand, en schept

„ 'er

„ 'er met een Lepel de Pap, of zuigt met den II.
 „ Mond de Stukken uit, werpende den Bast AFDEEL.
 „ weg, die iets onaangenaams en Terpenthyn XIII.
 „ achtigs heeft. Tot verfrisfchinge, in heete HOOFD-
 „ Ziekten, pryzen de Inlanders dezelve zeer STUK.
 „ aan; maar een nieuwlings aangekomen Euro- Zuurzak-
 „ peaan vindt 'er geen Smaak in. De rypen Boom.
 „ kunnen niet lang bewaard worden. Van de
 „ onrypen maaken fommigen Wyn, die wit is
 „ en tegen de Kanker in de Mond der Kinderen
 „ gepreezen wordt. Anderen kookenze, met
 „ Water en Suiker, tot eene niet onfmaakelyke
 „ Spyze. De driejarige Boom, uit Zaad ge-
 „ teeld, geeft, zo men zegt, reeds Vrugten.
 „ Ik heb twaalf Boompjes daar van, reeds
 „ Vrugtdraagende, een Arm dik, tien Voeten
 „ lang, met een klomp Aarde uitgedolven, in
 „ 't jaar 1756 van Martenique naar Weenen
 „ overgezonden, die 'er allen levendig geko-
 „ men zyn: de meesten derzelven groeijen
 „ nog weelig in de Keizerlyke Tuinen, maar
 „ zy geeven zelden Bloem en nooit Vrugten.
 „ De Engelschen noemen dit Gewas *Sour-Sop-*
 „ *Tree*, dat is Zuurfopboom, de Franschen
 „ *Corosfolier*, naar 't Eiland Kurasfau, by hun
 „ *Corosfol* genaamd, van waar men denzelven
 „ eerst overgebracht acht te zyn: de Hollanders
 „ *Zuurzak - Boom*, als die Zakken met Zuur
 „ voortbrengt; maar de Spanjaarden geeven 'er
 „ den Indiaanfchen naam, *Guanaban*, aan. De
 „ *Tsjaka - Maram* van den Malabaarfchen Kruid-

II. „ hof , III. Deel pag. 17. T. 26, 27, 28 ,
 AFDEEL. „ fchynt een van deeze verfchillende, en ande-
 XIII. „ re niet wel bekende Soort, van Anona, te
 HOOFD- „ zyn.”
 STUK.

Zuurzak-
 Boom.

Dus verre de Heer JACQUIN. 't Schynt dat deeze Vrugten de Puntjes fomtyds ftyver en Doornachtig hebben. Immers SLOANE betreft ook tot deze Soort, dien Boom welken de Engelschen *Prickly - Apple*, of Stekeligen Appel noemen, hebbende een groene, Kegelvormige, als met Schubben gedoornde Vrugt, en deeze zou, volgens PLUKENETIUS, niet alleen de *Araticu - Ponhe* van Brafil, maar ook de *Atamaram* van Malabar zyn, welke tot de volgende Soort is t'huis gebragt.

Wat den gemelden *Tsjaka - Maram* aangaat, deeze behoort zekerlyk tot de Anona's, van welken in dat Werk gezegd worden wel dertig Soorten op Malabar te zyn, die ten opzigt van de Vrugten verfchillen, doch hoofdzaakelyk te betrekken zyn tot twee, naamelyk die het Vleefch fmaakelyk en Honigzoet, of laf hebben en onfmaakelyk. De Appel is wel een Span breed en twee Span lang, dus als de grootfte Soort van Meloenen of Pompoenen, weegende niet zelden vyfentwintig Pond. Dezelve heeft den Bast groen, dik, en met dikke Schubben, die gedoornd zyn, als met Diamanten, bobbelig bezet; de zelfftandigheid van binnen als Room, met Pitten als Karftengen, die ook eetbaar zyn. De Vrugt wordt *Jacqueira* van de Por-

gegezen en Soortfacken van de Hollanders ge- II.
heten. AFDEEL.

XIII.

HOOFD-

(2) *Annona met langwerpige Bladen, de Vrug-* STUK.
ten als 't ware stomp geschubd.

II. 1

Annona
Squamosa.

Kaneel-
Appel.

Pl. XII.

Fig. 2.

Tot deeze Soort, welke geen Stekels heeft, maar van bvitē als met Schubben is bekleed, wordt betrokken de *Annona met langwerpig Eyronde*; gegolfde, geaderde Bladen, driebladige Bloemen en getepelde Vrugten van BROWNE, als ook de *Anona met kleinere ruikende Bladen*, en eene Kegelvormige geschubde, kleine, zoete Vrugt van SLOANE, die daar toe de Wilde *Cachimas* van ROCHEFORT betreft. De onzen noemen hem *Kaneel-Appel-Boom*. Ik zal hier wederom de beschryving van den Heer JACQUIN gebruiken.

„ Deeze Boom komt ook menigvuldig in de
„ Tuinen op de Karibische Eilanden voor, en
„ groeit thans omstreeks de Bouwlanden in 't
„ wilde; zynde mischien eertyds van elders
„ daar heen gebragt. Zy valt kleiner van Ge-
„ was, wordende zelden meer dan dertien Voet
„ ten

(2) *Annona Foliis oblongis, Fructibus obtuse subsquamatis.*
Syst. Nat. XII. JACQ. Obs. 13. T. 6. f. 1. Annona Fol. ob-
longo-ovatis, undulatis, Venosis, &c. BROWN. Jam. 256.
An. Foliis odoratis minoribus &c. SLOAN. Jam. 205. Hist.
II. p. 168. T. 227, RAJ. Dendr. 77. Anona tuberosa. RUMPH.
Amb. I. p. 138. T. 46. Aramaram. Hert. Mal. III. p. 21.
T. 49. BURM. Fl. Ind. 125.

F 5

II. „ ten-hoog. Het witachtige Hout is met een
 AFDEEL. „ bruinachtige Schors bekleed. De Boom maakt
 XIII. „ een fraaije maar niet zeer digte Kroon. De
 HOOFD- „ Bladen zyn langwerpig, spits, effenrandig,
 STUK. „ glad, door menigvuldige Adertjes gegolfd,
 „ *Kanceel-* „ vuil en uit den geelen groenachtig van Kleur,
 „ *Appel.* „ ruikende, vier of vyf Duimen lang, kort ge-
 „ steeld. Uit de Takjes, inzonderheid die niet
 „ van de jongsten zyn, ja ook uit den Stam
 „ zelf, daar die zig in Takken verdeelt, komen
 „ enkele Steeltjes, ieder met ééne Bloem,
 „ voort. De Bloemen zyn Lederachtig, uit
 „ den groenen geel, zwaar van Reuk, en zes-
 „ bladig, niet driebladig, gelyk BROWNE ge-
 „ meend heeft, komende in Kenmerken en
 „ grootte volmaakt met die der volgende Soort
 „ overeen. De Vrugten zyn, niet alleen by
 „ de Inlanders, maar ook by de meeste Euro-
 „ peaanen, in groote agting. Zy zyn Eyvor-
 „ mig rond, van verschillende grootte, ge-
 „ meenlyk als eens Mans Vuist. De Bast,
 „ blaauwachtig groen en met Daauw bedekt, is
 „ zeer broosch, en overal bezet met groote,
 „ dikke, stompe, ongelyke Tepels, die als
 „ Schubben over elkander heen leggen. In de
 „ rype Vrugt scheiden dezelve ligt van mal-
 „ kander, en niet zelden blyft 'er een gedeel-
 „ te van de Vleezige Pieramide, onder 't af-
 „ haalen, aan zitten, waar toe zy behooren;
 „ doch men kan deeze Schubben, wegens haa-
 „ ren zeer onaangenaamen Terpentbyn-Smaak,
 „ „ niet

„ niet mede op-eeten. Het Vleesch, dat wit II.
 „ en week is, heeft eenen byzonder aangenaam- AFDEEL.
 „ men, Kruidigen, Wynachtig zoeten, Reuk XIII.
 „ en Smaak. Men plukt en eet deeze Vrugten HOOFD-
 „ op den zelfden tyd van 't Jaar als de Zuurzak- STUK.
 „ ken, en op even de zelfde manier. De *Kaneel-*
 „ Zaaden zyn zwart, men telt 'er omtrent veer- *Appel.*
 „ tig in ieder Vrugt. Als de Boom verplant
 „ wordt, laat hy zyn Bladen vallen, en geeft
 „ dan dikwils weder rype Vrugten, voor het
 „ uitkomen van de nieuwe Bladen. Ik heb
 „ van deeze ook verscheidene, reeds Vrugt-
 „ draagende, van Martenique overgezonden,
 „ die in de Keizerlyke Tuinen tot nog toe wel
 „ tieren en eenige maalen gebloeid, doch nooit
 „ Vrugt gegeven hebben.
 „ De Bladen van deezen Boom, door kneu-
 „ zing klein, en met Zout tot een Pap gemaakt
 „ zynde, zouden tot rypmaking van hardnek-
 „ kige Gezwellen dienen, zo de Schryvers van
 „ den Malabaarsen Kruidhof verzekeren. In
 „ dat Werk is 't Gewas wat sober afgebeeld,
 „ zo wel als by SLOANE, die de Vrugt alleen
 „ regt goed heeft. RUMPHIUS vertoont een
 „ gedoornden Tak, hoedanigen ik nooit heb
 „ waargenomen. Zyne beschryving niettemin
 „ komt met deeze Soort volmaakt overeen. De
 „ GUANABANUS van EHRET by TREW,
 „ Tab. 49, schynt my toe de zelfde niet te zyn
 „ met den onzen: want de Vrugten verschillen
 „ te veel in grootte en Kleur, de Bladen in fi-
 „ „ guur.

- II. „guur. De Engelschen noemen hem *Sweetfop-*
 AFDEEL. „*Tree* of Zoete Sop Boom; de Franschen *Pom-*
 XIII. „*mier de Canelle* of Kaneel-Appel; de Hol-
 HOOFD- „*landers Steen- Appel Boom*, als groeiende op
 STUK. „*Steenachtige plaatsfen.*”
Kaneel-
Appel.

De Heer LINNÆUS betreft thans tot deeze Soort de *Indische Anona*, met eene groenachtig geele Vrucht, den Bast ruuw en geschubd, met kleine zwartachtige Pitten hebbende, by PLUKENETIUS; als ook den *Guanabanus* met ruikende Bladen en eene rondachtige geschubde Vrucht, van PLUMIER. De eerstgemelde zou *Honig- Appel* by de onzen, en *Suiker- Appel* by de Engelschen genoemd worden: benaamingen die daar op beter, dan op den vorigen, passen. Immers RUMPHIUS, by wienze *Geknobbelde Anona*, op 't inlands *Manna Papuwa* heet, getuigt, dat deeze veel smaakelyker zelfs dan de gewoone Anona is, hebbende eene byzondere Geurigheid, als van Rooze-water. Het Gewas hadt men van Ternate op Amboina overgebracht, zynde, zo men meende, van de Papous- Eilanden afkomstig.

De Vrucht van deezen Kaneel- Appel Boom, zo wel als van de Zuurzakken, uit Westindie, in Fleschen gegroeid, bezittende, en wel de eerstgemelde aan een Takje met Bladen, zo heb ik daar van de Afbeelding hier, in *Fig. 2*, op Plaat XII, willen mededeelen. Aanmerkelyk is 't, dat deeze Vruchten thans niet groen, maar Koffykleurig bruin, zig vertoonen, zynde waar-

schyn-

fchynlyk door het Vogt dus veranderd : want men getuigt , dat dezelve haare Groenheid aan den Boom behouden , tot dat zy door rypheid op den Grond vallen , barftende dan in zo veele Stukken van één , als 'er Schubben zyn. Sommigen noemenze licht- , anderen geelachtig of Pappegaay - groen.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.

(3) *Annona met Lancetswyze Bladen , de Vrugten Eyronde en Netswyze gestreept.*

III.
Anona
reticulata.
Vlaade-
Appel.

Deeze Soort verschilt van de voorgaande , doordien de Vrugten niet gedoornd , noch geschubd zyn , maar eene effene Schors hebben , welke als Netswyze in Ruiten is afgeperkt. Volgens deeze gesteldheid van de Vrugt , moet het de *Anona - Maram* van den Malabaarsen Kruidhof zyn , zo wel als de eerste of gemeene *Anona* van RUMPHIUS ; doch het schynt naauwlyks de *Guanabamus* met eene Goudgeele zagt gedoornde Vrugt te kunnen zyn van PLUMIER , niettegenstaande onze Ridder dien thans daar toe betreft. SLOANE , die deezen Boom *allergrootste Anona* tytelt , met langwerpige smalle Bladen en een zeer groote geele Kegelvormige Vrugt ,

(3) *Annona Foliis lanceolatis , Fructibus ovatis reticulato-areolatis.* Syst. Nat. XII. JACQ. Obs. 14. T. 6. f. 2. *Annona Fructibus oblongis , undulatis , Venosis.* BROWN. Jam. 256. *Annona maxima Foliis oblongis angustis , &c.* SLOAN. Jam. 204. Hist. II. p. 167. T. 226. CATESB. Car. II. T. 62. RAJ. Dendr. 77. *Annona - Maram.* Hort. Mal. III. p. 23. T. 30 , 31. *Annona.* RUMPH. Amb. I. T. 45. BURM. Fl. Ind. 125.

II. Vrugt, den Bast glad in Perkjcs verdeeld heb-
 AFDEEL. bende, merkt aan, dat de Engelschen dezelve
 XIII. *Custard-Apple*, naar zekere Vlaade, van Melk
 HOOFD- en Eijeren gemaakt, noemen. Zie hier de be-
 STUK. schryving door JACQUIN.
*Vlaade-
 Appel.*

„ Onder de aanhaalingen heb ik die van Plaat
 „ 86, uit het Tweede Deel van CATESBY,
 „ door LINNÆUS, weggelaten: aangezien de
 „ bulten tusfchen de afperkende Streepen in de
 „ Afbeelding, in de beschryving ook aangemerkt
 „ en de zesbladige Bloem, van die der volgen-
 „ de Slymerige Anona verfchillende, een ande-
 „ re en van alle de Soorten my bekend en van
 „ LINNÆUS onderscheidene Soort, fchynen
 „ te ftellen. De Figuren van SLOANE en
 „ RHEEDE zyn taamclyk goed, hoewel in
 „ beiden de Perkswyze Tekening der Vrugt
 „ kwaalyk uitgedrukt is. Ik heb dit door myne
 „ Afbeelding getragt te verbeteren. Het is een
 „ Kroonboom. veel uitgebreider en hooger dan
 „ de voorgaanden, doch voor 't overige aan den
 „ Kaneel - Appel Boom gelyk. De Reuk is wal-
 „ gelyker; de Bast wat ongelyker. De Bladen
 „ komen in Kleur en figuur overeen; verfchil-
 „ lende daar in, dat zy fpijter en veel langer,
 „ en evenwel niet breeder zyn. De Bloemfteel-
 „ tjes en Bloemen zyn eveneens, hebbende de
 „ volgende Kenmerken”.

De *Kelk* is in drieën verdeeld en zeer klein,
 met de Slippen Hartvormig, hol, gefpitst. Zes
 Lederachtige, ongesteelde Blaadjcs heeft de

Bloem,

Bloem, waar van de drie buitenften, beurtlings, langwerpig, ftomp, zeer dik en groot, aan de Rug verheven rond, van binnen hoekig, den Grondfteun holrond en zeer wyd gaapende; de drie binnenften Eyvormig en veel kleiner dan de Slippen van de Kelk zyn. Men vindt naauwlyks *Meeldraadjes*, maar een menigte van *Meelknopjes*, die regt overend geplaatst zyn op het Vrugthuisje, waar op het *Zaadbeginzel* zit, geen Styl hebbende, maar bedekt zynde met een menigte van ftompe *Stempels*. Dit alles komt nagenoeg met de eerfte Soort overeen; maar de *Vrugt* is een groote Hartvormig ronde Appel, die een gladde Schors heeft, door Streepen Ruitswyze afgeperkt, bevattende veele langwerpige, famengedrukte, gladde Zaaden.

„ De Vrugt is byna altoos grooter dan een
 „ Vuist, en heeft eenigermate de figuur van
 „ een Ofsen-Hart. Zy is glad, niet met eenige
 „ verhevene Schubben of Bulten, maar door
 „ Netswyze Streepen in ongelyke meestal vyf-
 „ hoekige Ruiten afgeperkt Ryp zynde is zy
 „ vuil geel, fomtyds ook roodachtig, wordende
 „ door lang of onvoorzigtig handelen bruin en
 „ dan in 't kort bedervende. Het Vleefch is
 „ witachtig, week, zoet, naauwlyks Smaak of
 „ Reuk hebbende, en alleen van de Inlanders,
 „ ja zelfs niet van allen, gegeten wordende.
 „ Voor 't overige komt zy met de anderen
 „ overeen. De onrype Vrugten, aan ftukken
 „ gefneeden en gedroogd, zyn van zeer goe-
 „ den

II.
 AFDEEL.
 XIII.
 HOOFD-
 STUK.
*Vlaade-
 Appel.*

- II. „ den dienst, tot het stoppen van een langduur-
 AFDEEL. „ rigen Buikloop. Deze Soort groeit van zelf
 XIII. „ op de Karibische Eilanden. De Franschen
 HOOFD- „ noemenze *Cachiman Cœur de Bœuf* of Ofsen-
 STUK. „ Hart, de Engelschen *Custard-Apple Tree*,
 „ dat is Vlaade - Appel”.

Snot-
 Appel. De gemeene Oostindische Anona van RUMPHIUS, die door LINNÆUS tot deeze Soort betrokken was, wordt door JACQUIN t’huis gebragt tot eene nieuwe Soort (*), *Slymige Anona* genaamd, om dat het Vleesch Slymeriger is dan dat der anderen en niets aangenaams in de Smaak heeft. RUMPHIUS pryst hetzelfde ten dien opzigte ook niet veel, zeggende dat het mal zoet is, van zelfstandigheid byna als Potkaas en smaakende als gebraden Queën. JACQUIN vindt deeze wild groeiende in de Boschen op Martenique, komende in gestalte volmaakt met de andere overeen, doch het buitenste van de Bloem samengegroeid hebbende, en de Slippen tevens zo wyd uitgebreid, dat de geheele Bloem niet kwaalyk naar een hedendaagsen Hoed geleeke. De Perkjes van de Vrugt waren bultig, en evenwel niet getepeld of gedoornd. Van de Franschen werdt dezelve *Cachiman morveux*, dat is Snotterige Cachiman, geheten. Ik heb ze derhalve *Snot - Appel* genoemd.

(4) An-

(*) *Anona Foliis oblongis, Fructibus areolatis, Corollis extimis monopetalis.* JACQ. *Obs.* P. I. p. 16.

(4) *Annona met langwerpige, stompachtige, gladde Bladen en geperkte Vruchten.* II. AFDEEL. XIII.

HOOFD-STUK.

Hoe klein het verschil in de Kenmerken ook voorkomen moge, wordt deeze nogthans, van den Vlaade-Appel Boom, door de Engelschen onderscheiden, en, om dat hy aan de Rivieren groeit, *Water-Appel* getyteld. De stompheid der Bladen, die volgens BROWNE Eyvormig zyn, schynt het voornaamste verschil uit te maken. SLOANE geeft 'er zwartachtig groene Laurierbladen aan, en eene kleinere, Kegelvormige, geele Vrucht. Het is, volgens hem, een Boom van dertig of veertig Voeten hoog, met den Stam zo dik als een Man om zyn middel, draagende Vruchten van grootte als een Vuist, uitwendig eerst groen, daarna geel, van binnen Zaaden hebbende als Boeren Boonen, die in Oranjekleurig Vleesch zitten, dat niet zeer aangenaam doch eetbaar is, en van de Inwooners op Jamaika wel gegeten wordt.

IV. *Annona palustris.* Water-Appel.

(5) *Annona met Lancetswys' Eyvormige Bladen, de Vruchten Kegelvormig en glad.* V. *Annona glabra.* Dee. Gladd.

(4) *Annona Foliis oblongis obtusiusculis glabris, Fructibus areolatis.* Syst. Nat. XII. *Annona uliginosa, Foliis nitidis &c.* BROWN Jam 256. *Annona Fol. oblongis obtusis glabris &c.* MILL. Dict. *Annona aquatica, Foliis Laurinis atro-virentibus, Fructu minore conoide luteo &c.* SLOAN Jam. 205. Hist. II. p. 169. T. 228. f. 1. RAJ. Dendr. 78. *Annona Americana juxta Fluviorum ripas &c.* FLUK. Alm. 32. T. 240. f. 6.

(5) *Annona Foliis lanceolato-ovatis, Fructibus conoidibus*

G

gla-

II. Deze wordt door CATESBY voorgesteld ,
 'AFDEEL. onder den naam van allergrootste Anona , met
 XIII. breede Bladen en eene zeer groote geele Ke-
 HOOFD. gelvormige Vrucht , die eene gladde Schors heeft.
 STUK. Dezelve zal dan geheel zonder Doorens , Schub-
 ben , Bulten , Knobbeltjes of Perkjes zyn , en
 dus begryp ik niet , hoe dezelve vallen kan on-
 der de algemeene bepaaling van de Geslagts - Ken-
 merken der Annona door LINNÆUS , wanneer
 zyn Ed. zegt : „ de Vrucht is een zeer groote ,
 „ Eyvormig rondachtige Bezie , met eene Schub-
 „ achtige gestippelde Bast bekleed , met ééne
 „ holligheid , waar in veel Zaaden nestelen.”

VI. (6) *Annona met Lancetswyze Bladen en in*
Annona drieën gedeelde Vruchten.
triloba.
 Drie-
 kwabbige.

De Afbeelding van deeze is door TREW
 zeer fraay , volgens de Tekening van EHRET ,
 die dezelve naar een Tak , welken CATESBY
 uit Amerika medegebragt heeft , gemaakt hadt ,
 uitgegeven. Men ziet daar in , hoe de geelach-
 tige gladde Vrucht de gedaante van den Balzak
 van een Ram eenigermaate uitdrukt , doch drie-
 kwab-

glabris. *Syst. Nat.* XII. *Annona maxima*, Foliis latis, Fructu
 maximo luteo conoide, cortice glabro. CATESB. *Car.* II. T.
 64.

(6) *Annona* Foliis lanceolatis, Fructibus trifidis. MILL.
Dict. T. 35. *Annona* Fr. lutescente lavi, &c. CATESB. *Car.*
 II. T. 85. TREW. EHRET. T. 5, DU HAMEL. *Arbr.* I. p. 56.
 T. 19.

kwabbigheid kan ik daar in niet bespeuren. De Heer MILLER, evenwel, merkt aan, dat de Vrucht in drieën is gedeeld. Beide deeze Soorten komen in Karolina voor.

II.
AFDEEL.
XIII.
HOOFD-
STUK.

(7) *Annona met Lancetswyze gladde, glanzige, gestreepte Bladen.*

VII.
Annona
Asiatica.
Oostindi-
sche.

Deeze krygt van onzen Ridder den bynaam van *Oostindische*, (want *Asiatica* moet dit betekenen,) om dat zy natuurlyk, dat is Wild, voortkomt in Oostindie. Ten minste is zodanig door den Hoogleeraar J. BURMANNUS voorgesteld, die op Ceylon den naam van *Alughas* voert, waar van de Wortel door de Verwers gebruikt wordt om eene roode Kleur te maaken. Zyn Ed. sprak niet van de Vrucht, doch twyfelde of het ook de gemeene Anona, *Manoa* genaamd, van RUMPHIUS, mogte zyn. LINNÆUS betreft 'er toe de *Guanabanus* van PLUMIER met de paarsche Vrucht, welke JACQUIN tot de Netswys' geperkte of Vlaade-Appel betrokken hadt, en daar toe zoude, volgens gedagten Heer BURMANNUS, de Anona met eene hoogroode Vrucht, van Ceylon, behooren.

(8) An-

(7) *Annona Foliis lanceolatis glabris nitidis lineatis. Hort. Cliff. 222. Fl. Zeyl. 225. ROYEN Lugdbat. 494. Annona sylvestris. BURM. Zeyl. 21. BURM. Fl. Ind. 125. Guanabanus Fructu purpureo. PLUM. Sp. 43. Ic. 143. f. 2.*

G 2

II. (8) *Annona met Lancetvormige Wollige Bladen.*

AFDEEL.

XIII.

HOOFD

STUK.

VIII.
Annona
Africana.
 Afrikaan-
 sche.

Deeze Soort krygt den bynaam van *Afrikaan-*
sche, mooglyk, om dat zy uit Afrika oirsprong-
 gelyk wordt geacht te zyn, hoewel L I N N Æ U S
 zelf de woonplaats stelt in Amerika. Zy onder-
 scheidt zig van de anderen door de Wolligheid
 der Bladen, die volgens de Afbeeldingen in lang
 zo smal en spits niet als in de voorgaande zyn.
 Immers, wanneer men die Afbeelding van EHRET
 beschouwt, zou menze veeleer spits ovaal noe-
 men. Aldaar wordt de benaaming gebruikt
 van Pater FEUILLEE, die dit Gewas in Peru
 vindt, alwaar hetzelfde gemeenlyk den naam van
Cherimolla by de Spaanschen voert, en met veel
 zorgvuldigheid wordt aangekweekt.

Die Pater beschryft hetzelfde als een Boom,
 niet hooger groeiende dan twaalf Voeten, wiens
 Bladen naar 't ovaale trekken, met eene stompe
 punt, lang vyf of zes Duimen, met een
 kort Steeltje, van boven bly groen, van onderen
 bleek groen. De Bloemen bestaan uit drie
 Bladen, van binnen wit, van buiten groenachtig,
 en komen voort uit een driepuntige Kelk,
 die

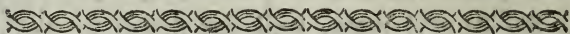
(8) *Annona Foliis lanceolatis pubescentibus, Hort. Cliff.*
 222. ROYEN *Lugdbat.* 494. *Guanabanus Fructu subcœruleo.*
 PLUM. *Gen.* 43. *Guanabanus Perseæ folio, Flore intus albo,*
exteriori virescente; Fructu nigricante squamato. FEUILL. *Pe-*
ruv. Tom. III. *Hist. des Pl.* p. 24, T. 17. TREW. EHRET.
 Tab. 49?

die doorgaans beneden een Blad ontspringt. II.
 De Vrucht is Hartvormig, met indrukkingen, ^{II. DEEL.}
 welke de Oppervlakte als gefchubd maaken, ^{XIII.}
 doorgaans van buiten bruin grys en volmaakt ^{HOOFD-}
 ryp zynde zwartachtig, van binnen een zoet- ^{STUK.}
 achtig wit Vleefch hebbende, dat naar Pap
 gelykt, gemengd met veele Zaaden van Koffy-
 kleur, die agt Lynen lang, vier breed en twee
 dik zyn. „ By de Spaanfche Inboorlingen des
 „ Lands wordt deeze Vrucht voor de befte ge-
 „ houden, die men 'er heeft: zy geeven 'er de
 „ Kranken van te eeten, zonder fchroom (zegt
 „ die Pater,) maar, welk een deugd 'er de Pe-
 „ ruviaanen ook in vinden mogen, het is zeker,
 „ dat één van onze Peeren of Pruimen beter
 „ zy dan alle de *Cherimollos* van Peru.”

Wylen de beroemde Heer en Keizerlyke Lyf-
 Arts TREW heeft, in de verklaaring van zy-
 ne hier door onzen Ridder bedenkelijk aange-
 haalde Plaat, breedvoerig over alle de Soorten
 van Anonaas geredeneerd, billykende tevens de
 Naams-verandering in *Annona*, om dat *Anona*
 van barbaarfche afkomst is; welke naauwgezet-
 heid nogthans niet dan moeielykheid baart (*).
 Men vergelyke, volgens hem, met deeze Soort,
 de

(* Het Latynfche woord *Annona*, dat Leeftogt betekent,
 is immers op deezen Boom niet meer dan op veele anderen toe-
 pasfelyk, en men behoorde veeleer eenige verandering, tot
 onderscheiding, daar in te maaken, om de dubbelzinnigheid
 te vermyden.

II. de Anona Plant, daar MERIAN op de Derde
 AFDEEL. Plaat van haar Infekten-Werk de Afbeelding
 XIII. van geeft, onder den naam van *Kleine Zuur-*
 HOOFD- *zakken*. Dezelve schynt, inderdaad, wat de
 STUK. Gestalte belangt, hier mede veel overeenkomst
 te hebben. Zy groeijen, zegt zy, Boomswy-
 ze en draagen volgens haare Afbeelding geschubde
 Vrugten, die van buiten geel zyn, van binnen
 vol wit Merg, met zwarte Zaaden. Zy val-
 len klein en slegt, en zyn derhalve van weinig
 dienst.

XIV. HOOFDSTUK.

*Beschryviag van de BOOMEN, wier Bloemen
 vier Meeldraadjes hebben, waar van twee
 langer, twee korter zyn, deswegen Twee-
 magtige genaamd, DIDYNAMIA; hoedanig
 maar weinige Boomen voorkomen.*

De Klasse der Tweemagtige Planten (*Didy-
 namia*,) in het Stelzel der Sexen, is
 zeer uitgebreid, als bevattende byna alle de
 genen, welken de Derde en Vierde Klasse van
 TOURNEFORT, met *onregelmaatige en gelip-
 te eenbladige* Bloemen, uitmaaken: want in
 deeze heeft byna altemaal plaats, dat van de
 vier Meeldraadjes, die zy hebben, twee naast
 aan elkander langer, twee korter zyn. De fi-
 guur

guur van de Bloem schein zulks te vereisfchen. II.
 Zeer weinigen , nu , komen onder deeze Plan- AFDEEL.
 ten Boomachtig voor , hoewel 'er genoeg Hee- XIV.
 fters onder zyn. Het eerste Geflagt van dien HOOFD-
 aart voert den naam van STUK.

B I G N O N I A.

L I N N Æ U S hadt deeze Klasfe in twee Ran-
 gen onderscheiden , waar van de eene , onder
 den tytel van *Gymnospermia* , de Zaaden naakt ;
 de andere , onder dien van *Angiospermia* , de-
 zelve als in een Vat of Kuipje begreepen heeft.
 Van deeze laaften , naar de verdeeling van de
 Kelk , in twee , drie , vier , vyf of meer Slip-
 pen , byzondere Onderdeelingen gemaakt heb-
 bende , komt de *Bignonia* onder de genen voor ,
 die de Kelk in vyven gedeeld hebben , zynde
 haare Kelk Bekerachtig : de Bloem , die ook in
 vyven gefneeden en van onderen Buikig is , heeft
 een Klokswyze Keel : de Vrucht is een Peul met
 twee holligheden , die Vliezig gewiekte Zaaden
 bevat.

Van de zeventien Soorten van dit Geflagt ,
 het welke zyn naam van den beroemden T O U R -
 N E F O R T , ter vereering van den Abt B I G -
 N O N , bekomen heeft , zyn veelen klimmende
 Rankgewasfen , doch fommigen ook Boomach-
 tig , welke laaften ik hier zal befchryven.

II. (1) *Bignonia met enkele, Hartvormige, drie-*
 AFDEEL. *voudige Bladen, den Steel regtopstaande,*
 XIV. *de Bloemen tweemannig.*
 HOOFD-
 STUK.

I In 't algemeen is deeze Bignonia Boomach-
Bignonia tig of als een Boom voorgesteld. DU HAMEL
Cayana. noemt dezelve, in zyn Werk over de Boomen,
Catalpa- een Boom met Bladen van blaauwe Syringen en
 Boom. eene paarsche Bloem. By CATESBY vindt
 men hem afgebeeld, onder den naam van *Bignonia met Orleane-Bladen*, de Bloem vuil wit, met geele en paarsche Vlakken besprengd; de Vrucht een zeer lange, smalle Haauw. Om die reden hadt de Heer JACQUIN 'er den bynaam aan gegeven van *longissima* of uitermaate lange Bignonia, met enkele Eyvormige Bladen, een regten Steel en tweemannige Bloemen, beschryvende dezelve aldus.

Het is een fraaije, regtopstaande Kroonboom, wel veertig en dikwils meer Voeten hoog, met enkele, Eyvormige, spitse, effenrandige, gegolfde, glanzige, gepaarde of drievoudige Bladen

(1) *Bignonia Foliis simplicibus cordatis ternis, Caule erecto, Floribus diandris. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 759. p. 415. Bignonia Foliis simplicibus ovatis, Caule erecto, Floribus diandris. JACQ Amer. Hist. 182. Bign. Fol. simpl. cordatis. Hort. Cliff. 317. ROYEN Lugdbat. 289. BURM. Fl. Ind. 131. Bignonia arborea &c. BROWN. Jam. 264. Bign Arbor &c. PLUM. Spec. 5. 1c. 57. Bign Americana &c. DU HAMEL Arbr. I. p. 104. T. 41. Bign. Urucu foliis &c. CATESB. Car. I. T. 49. SELIGM. Vog. Kawara Fofagi. KAFMPF. Jap. T. p. 842. Cumbulu. Hort. Mal. I. p. 75. T. 41?*

den, twee Duimen lang, op een dun Steeltje van één Duim, komende meest aan de enden der Takjes voort. De Trosfen, aldaar ook uitspruitende, Pluimswys' en zwak, bestaan uit ongeveer veertig Bloemen, die zoetruikende en witachtig zyn, met twee vrugtbaare en drie onvrugtbaare Meeldraadjjes voorzien. Zeer dunne rondachtige Haauwen, van twee Voeten lang, bedekken dikwils de geheele Kroon, dat aartig is om te zien. De smalle, wederzyds gespitsde Zaaden, zyn met Wol bekleed, en dit onderscheidt haar van de mede-Soorten. Van de Ingezetenen op St. Domingo, daar dit Gewas veel groeit, wordt het *Zwarte Eik* genoemd, wegens de deugdelykheid van het Hout.

De Boom, door CATESBY in de binnenlandfche deelen van Karolina gevonden, en door Zaad in de bewoonde Landstreeken voortgeteeld, alwaar hy om 't Sieraad in de Tuinen nagehouden werdt, groeide maar twintig Voeten hoog, hebbende de Haauwen ruim een Voet lang en een Vinger dik. De *Kawara-Fisagi*, door KAEMPFER in Japan waargenomen, was van grootte als de Granaatappelboom, zynde door hem een Boompje genoemd met Klisfenachtige Bladen, die fomtyds ge-oord zyn, een vyfbladige Bloem en smalle zeer lange Haauwen, met een Niervormig zeer dun Zaad, dat wederzyds gebaad is. De Bladen en Bast hebben eenen leelyk bitteren Smaak. Het Afkookzel der Haauwen wordt de Aam-

II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.
*Catalpa-
Boom.*

II. borstigen ingegeven; de Bladen op pynlyke
 AFDEEL. deelen gelegd, en de Zenuwen zeer streclende
 XIV. geacht te zyn.
 HOOFD-
 STUK. Wat den *Cumbulu* van den Malabaarsen

Kruidhof aangaat, die door SYEN in de Aante-
 tekeningen een *Malabaarse Nootboom* met eene
 Smeerige Noot en een gekapte Bloem genoemd
 wordt (*): dezelve kan, wegens de Vrugten,
 die de figuur van Nooten hebben, en aan Tros-
 sen groeijen, naauwlyks tot deeze Soort behoo-
 ren, hoe zeer ook de Bloemen naar die van dit
 Geslagt gelyken. Zy hebben de figuur van een
 Huik, zynde geel van Kleur en niet onaange-
 naam van Reuk.

De klimmende Soorten overstappende, kome
 ik tot de

X. (10) *Bignonia met gevingerde Bladen, de*
Blaadjes effenrandig en Spatelvormig.
Bignonia
pentaphyl-
la.
 Vyfbladi-
 ge.

Deeze is door CATESBY in Karolina waar-
 genomen als een Heester van tien Voeten hoog,
 maar zy wordt, volgens SLOANE, op Ja-
 mai.

(*) *Nux Malabarica unguosa*, Flore cucullato. SYEN in
 Notis. *Fl. Malab.* 190.

(10) *Bignonia Foliis digitatis, Foliolis integerrimis obova-*
tis. Hort. Cliff. 497. *Bignonia arbor pentaphylla, Flore roseo,*
major & minor, Flore Roseo, Siliquis planis. FLUM. Sp. 5.
 CATESB. *Car.* I. T. p. 37. SELIGM. *Veg. I. Pl.* 74. *Nerio*
affinis Arbor Siliquosa, &c. SLOAN. Jam. 154. *Hist.* II. p.
 62. RAJ. *Dendr.* 114. *Guari-pariba. MARCGR. Bras.* 108. T.
 118.

maika een zeer groote Boom, dien men 'er II.
White Wood, dat is Wit Hout noemt, groei- AFDEEL.
jende veel op vogtige plaatfen en aan de kan- XIV.
ten der Rivieren, zo aldaar, als op andere Ei- HOOFD.
landen van Amerika. Dezelve heeft de Schors, zo STUK.
wel als het Hout, dat zeer hard is, wit. De
Bladen vallen jaarlyks af, en dan blyft de
Boom eenige Weeken kaal; middelerwyl be-
gint hy te bloeijen, krygende Bloemen, welke
wit zyn en wanftallig, naar die van den Doorn-
Appel gelykende, waar op vierkante Haauwen
volgen, als van den Oleander, met veele Zaa-
den bevrugt, zynde vyf of zes Duimen lang.
De Karolinifche heeft de Bloemen Roozekleurig.

(II) *Bignonia met gevingerde Bladen, de* XI.
Blaadjes effenrandig en gespits Eyvor- *Bignonia*
mig. *Leucoxy-*
lon.

Wit Hout
 Boom.

Dit verfchil der Bladen, alleen, onderscheidt
deze van de voorgaande Soort. Het is, volgens
MILLER, een *Bignonia*, die de onderfte Bla-
den gevingerd, de bovenfte enkeld of drievoudig
heeft. Het *Leucoxyton* van PLUKENETIUS,
een Haauwdragende Boom, met Oleander-
Bloemen en gewiekte Bladen, die vyfbladerig
is,

(II) *Bignonia Foliis digitatis, Foliolis integerrimis ovatis*
acuminatis. Syst. Nat. XII. Bignonia Foliis imis digitatis
&c. MILL. Diff. N. 10. Leucoxyton Arbor Siliquosa, quinis
Foliis, Floribus Nerii, alato Semine. PLUK. Alm. 215. T.
200. f. 4.

II. is , wordt hier t'huis gebragt. Dit verschilt wei-
 AFDEEL. nig van gevingerd en SLOANE hadt denzel-
 XIV. ven tot den voorgaanden *Wit Hout Boom* be-
 HOOFD- trokken. Men wil, dat dezelve het Witte Bra-
 STUK. filie -Hout zoude uitleveren. Mooglyk zal dee-
 ze de naar den Oleander gelykende Boom zyn
 van voorige Autheuren, die Trosfen van Zaad-
 peulen heeft, een Voet lang, welke door de
 schubbigheid der Zaaden in de eerste opslag voor
 Adders werden aangezien.

De volgende Soorten wederom Heesterachtig
 of Rankgewassen zynde, gaa ik tot de twee
 laatste over.

XVI.
Bignonia
Indica.
 Oostindi-
 sche.

(16) *Bignonia met dubbeld gevinde Bladen, de*
Vinblaadjes ongekarteld, byna Hartvor-
mig, spits.

De *Peuldraagende Malabaarse Boom* van SYEN,
 met Hartvormige Bladen en eene zeer groote,
 platte, langwerpige Vrucht, is de *Palega Paja-*
nelli van den Malabaarsen Kruidhof, welke
 BREYN tot de *Clematis* betrokken hadt, en
 genoemd, „ zeer groote Malabaarse Boomach-
 „ tige, met Ockernooten-Bladen, de Vinblaad-
 „ jes

(16) *Bignonia foliis bipinnatis, foliolis integris, subcordatis, acutis. Fl. Zeyl. 236. Arbor filiquosa Malabarica Cordato Folio &c. RAJ. Hist. 1741. Palega Pajanelli. Hort. Mal. I. p. 77. T. 43. β. Arbor Siliq. Mal. Folio majore mucronato. RAJ. Hist. 1741. Pajanelli. Hort. Mal. I. p. 79. T. 45. BURM. Fl. Ind. 131.*

„jes rondachtig , een zeer groote witachtige
 „stinkende Bloem en zeer breede platte Haau-
 „wen draagende.” By **TOURNEFORT** heet
 dezelve *Bignonia* met Hartvormige Bladen. Het
 is een hooge Boom , op Zandige plaatsen groei-
 jende , die een week , witachtig Hout heeft ,
 dat zeer Draadig is ; den Stam wel twee Voe-
 ten dik. De Ribben der Bladen , waar aan de
 Vinblaadjes als in de Eschenboomen staan ,
 hebben een gemeene Rib of Bladsteel , van wel
 vyf of zes Ellen lang. De Bloemen , die by
 Trosfen aan de enden der Takken groeijen , zyn
 Klokvormig met een langen Hals , en zeer groot.
 Hier volgen de Vrugten op , als Slagzwaarden ,
 drie Span lang , een Hand breed en omtrent een
 Vinger dik , bevattende ontelbaare Zaaden.

Als eene bysoort wordt hier toe , door onzen
 Ridder , betrokken de *Pajanelli* van Malabar ,
 welken **SYEN** door een grooter gespitst Blad
 van den anderen onderscheidt ; hoewel dezelve ,
 bovendien , de Bladen niet dubbeld , maar enkeld
 gevind heeft. De Vinblaadjes zyn veel grooter ,
 een Span en daar boven lang en veel langwer-
 piger dan in de voorgaande Soort , doch al het
 overige is nagenoeg het zelfde , zelfs tot den
 Stank en de bitterheid der Bladen toe , welken
 gekneusd de Indiaanen dienen , om met eenige
 andere zaaken een zwarte Verw voor het Lin-
 nen te bereiden. Van de Wortels en derzelve
 Bast , maakt men , uit- en inwendig , in Afkook-
 zel gebruik , als een Geneesmiddel.

(17) Big-

II. (17) *Bignonia met dubbeld gevinde Bladen,*
 AFDEEL. *de Vinblaadjes Lancetvormig, ongekar-*
 XIV. *teld.*
 HOOFD-
 STUK.

XVII. Een middelmaatige Boom, met breede Pok-
Bignonia houtbooms - Bladen, en blaauwe Bloemen als
cœrulea. die van 't Vingerhoedkruid, door CATESBY
 Blaauwe. op de Bahama - Eilanden waargenomen, maakt
 deeze Soort uit, welke LINNÆUS in Karoli-
 na plaatst. De Vruchten zyn platte rondachtige
 Haauwen, gemeenlyk twee Duimen middellyns
 hebbende, en gevuld met kleine, gewiekte
 Zaa-den. Door de rypwording springt deeze
 Vrucht in twee Stukken, en werpt dus de ge-
 dagte Zaa-den uit.

CITHAREXYLUM. Vedelhout - Boom.

Dit Geslacht heeft de Kelk vyftandig, Kloks-
 wyze; de Bloem Trechtersvormig en Raderach-
 tig, met de Slippen van boven ruig en even
 groot. De Vrucht is een Bezie met twee Zaa-
 den, welken ieder twee holligheden hebben.

In hetzelfde komen twee of drie Westindi-
 sche Soorten voor, als volgt.

(1) Ve-

(17) *Bignonia Foliis bipinnatis, Foliolis lanceolatis integris.*
Syst. Nat. XII. Arbor Guajaci latiore folio, Bignoniæ Flore
cœruleo, Fructu duro in duas partes disfiliente, &c. CATESB.
Car. I. T. p. 42. SELIGM. Veg. I. Pl. 84.

(I) Vedelhout-Boom met ronde Takken, de Bloemkelken getand. II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.

Deeze, onder den naam van *Heesterachtig Citharexylon* met een Afchgrauwe Schors en langwerpige Eyvormige Bladen door BROWN voorgesteld, en door PLUKENETIUS Laurierbladige Amerikaanse Boom, met de Bladen breed wit geaderd, geheten, komt by PLUMIER onder den naam van Boomachtige Trosdraagende Jasmyn, met Laurierbladen, voor. De Heer JACQUIN, die dit Gewas in de Boschen op 't Eiland Martenique waarnam, zegt dat het een Takkige Kroonboom is, van twintig Voeten hoogte, met een ronden Stam, op 't meeste een Voet dik. De Bladen zyn langwerpige ovaal, wederzyds gespitst, effenrandig, glanzig, dikwils gepaard, somtyds overhoeks en ook wel drievoudig, doorgaans meer dan een half Voet lang. Aan ieder zyde hebben de Steeltjes, van boven, dikwils eenige weinige Klierachtige Kuiltjes, uit welken, in jongere Boomen, Druppeltjes Honig zweeten. Van de vier Meeldraadjes in de Bloem, zyn twee een wei-

(1) *Citharexylum Ramis teretibus, Calycibus dentatis.* Syst. Nat. XII. Gen. 760. p. 416. *Citharexylum fruticosum, Cortice cinereo, &c.* BROWN. *Jam.* 264. *Cith. Arbor Laurifolia Americana &c.* PLUK. *Alm.* 108. T. 162. f. 1. *Jasminum arborescens racemosum, Foliis Lauri.* PLUM. *lc.* 157. f. 1.

II, weinigje langer dan de anderen. De Bloemen
 AFDEEL. zyn klein, wit en hebben een aangename Reuk.
 XIV.
 HOOFD- Daar op volgen sappige, gladde, zagte, ronde
 STUK. Besfen, die eerst groen zyn, dan rood en einde-
 lyk zwart worden. Zy maaken hangende Tros-
 fen uit, van byna een Voet lang. In het Vlek
 St. Pierre zyn zeer bevallige Wandeldreeven
 van deeze Boomen. De Ingezetenen noemen
 die *Bois cotelet*, wordende het Hout daar van
 tot het maaken van Vedels, Cythers en ander
 Musiektuig gebruikt: weshalve het mooglyk dat
 gene zal zyn, 't welk men by de Konstenaars
Resonantie - Hout noemt. Die van Barbados
 geeven 'er, deswege, den naam aan van *Fid-
 dle - Wood*, dat is Vedelhout.

II. (2) Vedelhout-Boom, met ronde Takken,
 de Bloemkelken geknot.
*Citharexy-
 lum cauda-
 tum.*
 Gestaaete.

Deeze Soort, wederom, is door BROWNE
 genoemd Heesterachtig *Citharexylon*, met byna
 ovaale Bladen, de Steeltjes met Voetjes, de
 Kelken geknot, de Trosfen aan 't end der
 Takken langer. Zy zou derhalve nader schy-
 nen te komen aan de gemelde van PLUMIER,
 welke de Trosfen uitermaate lang heeft, volgens
 den Hoogleeraar J. BURMANNUS (*): doch
 de

(2) *Citharexylum* Ramis teretibus Calycibus truncatis. *Syst.*
Nat. XII. Cith. Fruticosum, Foliis sub-ellipticis, &c. BROWN.
Jam. 265. T. 28. f. 2.

(*) *Citharexylon* Racemis longissimis. PLUM. *Ic.* T. 175.

de Bladen zyn daar in niet Spatelvormig, ge-
lyk LINNÆUS van deeze aantekent. Op Ja-
maika komt dezelve voor.

II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.

(3) Vedelhout - Boom met vierkantige Tak-
ken.

III.
*Citharexy-
lum qua-
drangula-
re.*
Vierkantig.

Deeze Soort, ten opzigt van dit Kenmerk
weezentlyk verschillende, is door den Heer
JACQUIN ook op Martenique waargenomen;
doch zy komt, in alle andere opzigten, zo
volmaakt met de voorgaande overeen, dat zyn
Ed. niet ontkennen durfde, dat die wel een
zelfden oirfprong mogten hebben. De Stam
en de voornaamste Takken, alleenlyk, waren
stomp vierkantig met vier Sleuven; de Besfen
rood. Van de Ingezetenen werdt deeze *Bois
cotelet carré* geheten,

H A L L E R I A.

Deeze Geslagtnaam strekt ter vereeringe van
den beroemden Heer ALB. VAN HALLER,
door wien, behalve veele andere geleerde Wer-
ken, ook een zeer uitvoerige beschryving der
Planten van Switserland aan 't licht gegeven
is.

De Kenmerken zyn: de Kelk in drieën, de
Bloem

(3) *Citharexylum* Caule arborea, quadrangulati. JACQ.
Amer. 186. *Citharexylon* Ramis tetragonis. *Syst. Nat. Veg.*
XIII. p. 472.

II

II. DEEL. III. STUK.

II. in vieren gedeeld : de Meeldraadjes langer dan
 AFDEEL. de Bloem : de Vrucht een Bezie met twee hol-
 XIV. ligheden.
 HOOFD-
 STUK.

Niet meer dan ééne Soort is door LINNÆUS hier van opgegeven (1), onder welke zyn Ed.

I. *Halleria*
lucida.
 Gladbladi-
 ge.
 J. BURMANNUS met den naam van *Lonicera* uitgegeven en afgebeeld zyn, begrypt. Onze Hoogleeraar noemt de eene *Lonicera* met spitse Zaagswys' getande Bladen, een hangende Bloem en eene langwerpige Vrucht : de andere, *Lonicera* met glanzige gespitse getande Bladen en eene ronde Vrucht. Zyn Ed. merkt aan, dat die beiden Boomen zyn, in de Boschen groeiende, en de hoogte bereikende van veertien Voeten. De Bladen, zo wel als de Bloemen en Vruchten, schynen in de beide Soorten byna eveneens te zyn, doch de Bloemen verschillen zeer met de opgegevene Kenmerken, als de Kelk in vyven verdeeld, de Bloem Trechterachtig en aan den Rand niet ingesneeden hebbende, en van de tweehuzigheid der Vruchten wordt niet gesproken. Het zyn een soort van Besfen, naar die der Nagtschade zodanig gelykende, dat zyn Ed.

(1) *Halleria*. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 761. p. 416. *Hort. Cliff.* 323. Hall. Fol. ovatis longitudinaliter serratis. ROYEN. *Lugdbat.* 289. *Lonicera* Fol. lucidis &c. BURM. *Afr.* 244. T. 89. f. 2. *Solanum* Flore Periclymeni. AMM. *Herb.* 591. β . *Halleria* fol. lanceolato-ovatis superne serratis. ROYEN *ut supra.* *Lonicera* Folio acuto serrato. BURM. *Afr.* 243. T. 89. f. 1.

Ed. het Gewas, in 't Boek van wylen den Ed. Heer WITSEN, Heesterachtige Nagtschade genoemd vindt. Het zoude, volgens den Hoogleeraar VAN ROYEN, door BOERHAAVE onder den naam van *Afrikaansche Kamperfoelie*, met flaauw getande Pruiombooms Bladen, hoogroode Bloemen en zwarte Besfen draagende, zyn voorgesteld.

II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.

CRESCENTIA. Kalabas-Boom.

De Kenmerken zyn: de Kelk in twee gelyke deelen gesneden; de Bloem gebocheld: de Vrucht een Bezie die gesteeld is, eenhuizig zynde met veele Zaaden, welken ieder twee Holigheden hebben.

Van dit Geslacht was maar ééne Soort door onzen Ridder voorgesteld, onder welke zyn Ed. de aanmerkelyke Verscheidenheden begreep, welke, ten opzigt van de Bladen en de Vrucht, daar van in Amerika zyn waargenomen. Hy zeyd 'er in 't algemeen van, dat het een Boom is met zeer lange, enkele, waterpas uitgestrekte Takken, wiens Vrucht, op byzondere Stammen, onder anderen in grootte verschilt van een Duim tot een Voet middelyn. Thans maakt zyn Ed. twee Soorten daar van, als volgt.

II. (1) Kalabas - Boom *met Wigachtig Lancet-*
 AFDEEL. *vormige Bladen.*
 XIV.

HOOFD-
 STUK.

I.
Crescentia
Cujete.
 Langbladi-
 gt.

Deeze is door den Heer JACQUIN waar-
 genomen, als een Boom van twintig Voeten
 hoog, welke, door zyne manier van groeiing,
 van alle andere Boomen ligtelyk onderscheiden
 wordt; te weeten, door zyne lange, dikke,
 waterpasse Takken, aan welken de Bladen by
 troppen hier en daar verspreid groeijen. Zy
 komen, naamelyk, veelen by elkander uit een
 zelfden Knobbel voort, zynde langwerpig ovaal,
 aan beide enden spits, donker groen, vier of
 vyf Duimen lang. Eenbloemige, enkele Steel-
 tjes, komen uit de dikke Takken en den Stam,
 somtyds maar een Handbreed van den Grond
 af, voort. De Bloem is groot, somtyds ge-
 heel groen, dikwils uit den paarschen, rooden
 en geelen, aartig gemengeld; maakende een
 wyde, langwerpige Buis uit, welke een bochel
 heeft, en aan den Rand in vyven is gesneeden.
 Deeze Bloemen verwelken niet maar verrotten,
 geevende dan een Krenghachtigen onverdraaglyk
 lee-

(1) *Crescentia Foliis cuneato-lanceolatis.* Mant. alt. Cres-
 centia. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 762. p. 416. LOEFL.
 It. 225. *Crescentia Cujete.* JACQ. Amer. 175. T. 111. Cres-
 centia Foliis lanceolatis, utrinque attenuatis. Hort. Cliff. 327.
 MILL. Diff. N. 1. *Cujete Foliis oblongis & angustis.* PLUM.
 Gen. 23. Ic. 109. Arbor Americana Cucurbitifera. COMM.
 Hort. Amst. I. p. 137. T. 71. β . *Cujete angustifolia*, Fruc-
 tu minori. PLUM. Gen. 23. γ . *Cujete minima* Fructu duro.
 PLUM. Gen. 23.

leelyken Stank. 't Getal der Meeldraadjes doorgaans vier, is fomtyds vyf, waar van dus drie langer dan de twee overigen zyn. Op byzondere Boomen is de Vrugt in figuur verschillende, sommigen hebben die Klootrond anderen rondachtig of Eyvormig, en de grootte verschilt, van de middellyn van twee Duimen tot die van een Voet. Men vindt 'er zelden, zegt ROCHEFORT, op eenen Boom twee van de zelfde gedaante, doch de Heer JACQUIN merkt aan, dat deeze Verscheidenheden zeer bestendig zyn.

Uit hoofde van deeze Vrugten wordt de Boom van de Franschen *Calebasfier* genoemd, dat is *Kalabas - Boom*: want de Vrugten hebben byna de hoedanigheid van onze Kalabassen. Binnen een Houtige Schors, uit welke zy bestaan, is een Pap begrepen, die een aangenaame rinsheid heeft, en tevens voedzaam is, zo dat de Jaagers zig daar van in het door kruisen der Boschagiën, zo op de Karibische Eilanden, als aan de Kust van Zuid - Amerika, veel bedienen. Ook kookten 'er de Ingezeten des Lands eene Syroop van, die ongemeen beroemd is tegen Borstkwaalen, Kneuzingen en inwendige Kwetzuuren. Als die Pap 'er uit is, dan strekt deeze Schors of Dop tot het maaken van allerley Vaatwerk, 't welk de Wilden, in hunne ledige Uuren, daar van zeer fraay weeten te vervaardigen. Van de kleinen maaken zy Lepels, Potjes en Doosjes: van de

II. grooten niet alleen Kommen en Bakken , maar
 AFDEEL. ook Korfjes , door het uitsteeken der kanten.
 XIV.
 HOOFD- In een Pot , daar van , kan Water ettelyke
 STUK. maalen over 't Vuur gekookt worden , eer die
Kalabas- verbrande. De buitenste Oppervlakte weeten
Boom. de Wilden en Negers met aartig Snywerk ,
 zwart of rood op een witten Grond , zodanig
 te versieren , dat deeze Kalabassen , dus , in de
 Kabinetten der Liefhebbers dikwils bewaard
 worden. De Karibeen noemenze dan *Coui* , en
 daar van zal de bynaam *Cujete* misfchien af-
 komftig zyn.

Men ziet hier uit dat dit Gewas , met den
 Geslagtnaam *Crescentia* , ter gedagtenisse van
 den Italiaanfchen Kruidkenner CRESCEN-
 TIUS , door onzen Ridder gedoopt , te regt den
 naam van *Kalabas - Boom* voeren mag. Het was
 ook door den vermaarden COMMELYN een
Kalabasdraagende Amerikaanfche Boom gety-
 teld. De Heer J. BURMANNUS merkt aan ,
 dat PLUMIER aanmerkelyke verfchillendheden
 in de Bladmaaking waargenomen heeft : het welk
 dan ook aanleiding gaf , tot het afzonderen van
 deze Soort ; naamelyk

II. (2) *Kalabas - Boom met Lancetswys' Eyyor-*
mige Bladen.
Crescentia
Cucurbiti-
fera.
 Rondbladi-
 ge. Dat

(2) *Crescentia Foliis lanceolato - ovatis. Mant. alt. p. 250.*
Crescentia Foliis oblongo - ovatis , Fructu rotundo , Cortice
fragi-

Dat dezelve den naam van Kalabasdraagende in onderscheiding van de andere voert, is zonderling, aangezien hy een Vrucht draagt met eenen broofchen Dop. Men betreft 'er toe den Kalabasdraagende Boom van PLUKENETIUS met rondachtige famengetropte Bladen, een ovaale Vrucht, en Hartvormige Zaaden, die in een zwarte Klomp beslooten zyn, en dus ook den Amerikaanschen Kalabas-Boom van SLOANE, met rondachtige Bladen; doch dezelve schynt voor 't overige nagenoeg met den voorgaanden overeen te komen.

II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.
Kalabas-
Boom.

(3) Kalabas - Boom met effenrandige Eyyormige Bladen, die aan de Tip gespitst zyn.

III.
Crescentia
ovata.
Ovaalbla-
dige.

Deeze Soort heeft de Hoogleraar N. L. BURMANNUS, als van de eerste verschillende, voorgesteld, en 't is zonderling, dat de Heer LINNÆUS dezelve niet tot de tweede Soort betrokken heeft. Op 't Eiland Java is zy groeiende gevonden.

G M E -

fragili. MILL. *DiÆ.* N. 2. Cujete latifolia, Fructu putamine fragili. PLUM. *Gen.* 23. *Ic.* 109. Cucurbitifera arbor, subrotundis foliis confertis, Fructu ovali. PLUK. *Alm.* 124. T. 171. f. 2. Arbor Cucurbitifera Americana, Folio subrotundo. SLOAN. *Jam.* 206. *Hist.* II. p. 172. RAJ. *Hist.* 1667.

(3) *Crescentia* Foliis ovatis integerrimis, apice acuminatis. EURM. *Fl. Ind.* 132.

H 4

II.

G M E L I N A.

AFDEEL.

XIV.

HOOFD-

STUK.

De Geslagtnaam strekt tot vereering van den beroemden Heer G M E L I N , Hoogleeraar te Petersburg , door wien uit liefde voor de Natuurlyke Historie , in het veeljaarg doorkruizen der afgelegenste deelen van Siberie , geen moeite is ontzien , om de Kruidkunde met een groot getal van onbekende Plantgewassen te verryken , welken hy ten deele reeds aan 't licht gegeven heeft.

De Kenmerken zyn , een byna viertandige Kelk , de Bloem in vieren gedeeld , Klokvormig : twee Meelknopjes dubbeld , twee enkeld : de Vrugt Pruimachtig met cenen tweehuizigen Steen.

Maar ééne Soort was hier van door L I N N Æ U S opgegeven , maar de Heer N. L. B U R M A N N U S heeft 'er twee anderen bygevoegd , zo dat ik thans drie Soorten van dit Geslagt beschryve.

I.

Gmelina
Asiatica.
Oostindi-
sche.

(1) *Gmelina met gepaarde Doorens, waterpas gestrekt.*

Tot

(1) *Gmelina* Spinis oppositis horizontalibus. BURM. *Fl. Ind.* 132. *Gmelina*. *Syst. Nat.* XII. Gen. 763. p. 417. *Flor. Zeyl.* 230. *Michelia spinosa* Floribus luteis. AMM. *Act. Perop.* VIII. p. 218. T. 18. *Prunus Indica sylvestris* Fructu flavo Pyriformi. BURM. *Zeyl.* 197. *Lycium Maderaspatanum* &c. PLUK. *Alm.* 234. *Jambosa sylvestris parvisolia*, RUMPH. *Amb.* I. p. 129. T. 40.

Tot deeze Soort was door onzen Ridder II. t'huis gebragt, de *Dematha* van Ceylon, wel-^{AFDEEL.}
ke door den Hoogleeraar J. BURMANNUS^{XIV.}HOOFD-
genoemd werdt *Indifche Wilde Pruumboom*,^{STUK.}
met eene geele Peer-gelykende Vrugt, welke
de Trosdraagende was van RAY, aan de Kust
van Malabar *Tani*, in 't Nederduitfch *Heilpee-*
ren genaamd, om dat derzelver Pitten bekwaam
waren tot geneezing van zekere Landziekte.
Het is een groote Boom, met een dikken Stam,
wiens Vruchten naar groote Peerachtige Prui-
men gelyken, hebbende een roode Schil, het
Vleefch groen en Sappig, maar fmaakeloos.
Thans wordt hier toe de *Wilde kleinbladige*
Jamboes - Boom, van RUMPHIUS, t'huis ge-
bragt, welke ook een hooge Boom is, met
ronde Takken, de Bladen gepaard, gefteeld,
Eyvormig, van onderen Wollig hebbende,
dikwils met een fpits Kwabbetje aan ieder zyde.
Aan de Oxels der Bladen komen Doornen voort,
tegenover elkander, horizontaal, aan de Punt
ruig, van langte als de Bladfteelen. De Bloe-
men, die op Steeltjes ftaan, groeijen aan 't end
der dunne Takjes. Dezelfen zyn gevuld met
hoogroode Meeldraadjes, gelyk alle bloeiende
Jamboezen, hebbende blaauwachtige Knopjes.
De Vrugt is een kleine Jamboes, mede Rooze-
rood. Het Hout wordt tot den Huisbouw, of
ook tot het maaken van Vaartuigen, gebruikt.

II. (2) *Gmelina met gepaarde Doorens, die over-*
 AFDEEL. *end staan.*
 XIV.

HOOFD- Dit Kenmerk onderscheidt deeze Soort, wel-
 STUK. ke op Kormandel groeit, en van de Inlanders
 II. *Gmelina* Care geheten wordt; doch de Heer N. L.
Coroman- BURMANNUS merkt aan, dat menze in de
delica. beide Indiën vindt, en derhalve hadt zy den by-
 Korman- naam behooren te hebben van de volgende
 delfche. Soort. Zyn Ed. betreft hier toe den *Rhamnus*
 met zeer kleine tropswyze groeiende Palmbla-
 den, en met lange Doornen gewapend, welke
 door SHERARD aan SLOANE was medege-
 deeld, zynde van Jamaika afkomstig.

III. (3) *Gmelina met overhoekze Doornen, de*
Bladen langer hebbende.
Gmelina
Indica.
 Javaan-
 sche.

Deeze wordt *Doery Rockan*, en de eerste
 Soort *Doery Radak* genoemd by de Javaanen,
 groeiende die beiden op Java. Zy heeft een
 bogtigen Steel of Stam: de Bladen zyn enkeld
 of staan ieder op zig zelve, met zeer korte
 Steeltjes, stompachtig, Hartvormig, gekarteld
 zyn-

(2) *Gmelina Spinis oppositis conjugatis erectiusculis.* BURM.
Fl. Ind. 132. *Rhamnus Foliis Buxeis confertim nascentibus*
Spinis longis armata. SLOAN. *Jam.* 216. *Hist.* II. p. 100. T.
 207. f. 1. *Lycium Maderaspatanum &c. minoribus Foliis.*
 PLUK. *Phyt.* 234. T. 97. f. 2.

(3) *Gmelina Spinis alternis, Foliis longioribus.* BURM. *Fl.*
Ind. p. 132.

zynde: 't Gewas heeft zeer eenvoudige Doorens, langer dan de Bladen, dikwils aan de Oxelen of beneden het Blad geplaatst.

II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.

A V I C E N N I A.

De Geslagtnaam is van den Arabifchen Geneesmeester AVICENNA ontleend, die in de Elfde Eeuw overleedt, en onder anderen over de kragten der Planten gefchreeven heeft.

De Kenmerken zyn, een Kelk in vyven verdeeld, en eene Bloem met twee Lippen, waar van de bovenfte vierkant is: de Vrucht een Lederachtig vierhoekig Zaadhuisje, met één enkel Zaad.

Twee Soorten komen in dit Geslagt voor, beiden in de Westindiën huisvestende, als

(1) *Avicennia met Hartvormig ovaale van onderen Wollige Bladen.*

I.
Avicennia
tomentosa.
Wollige.

Van deeze Soort geeft de Heer JACQUIN de volgende beschryving. Het is een Takkige Boom van twintig Voeten hoog, de Bladen lang-

(1) *Avicennia Foliis cordato-ovatis subtus tomentosis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1237. p. 426. JACQ. Amer. Hist. p. 178. Bontia Foliis oppositis, pedunculis spicatis. Sp. Plant. II. p. 391. BURM. Fl. Ind. 138. Bontia Foliis integris, oblongis, oppositis &c. BROWN. Jam. I. p. 263. Donatia. LOEFL. Hist. 193. Mangle Laurocerasi foliis, SLOAN. Jam. Hist. I. p. 66. Avicennia. Fl. Zeyl. 57. Mat. Med. 42. Sp. Plant. I. p. 110.*

II. langwerpig ovaal , stomp , van boven glad en
 AFDEEL. groen , van onderen met een digte , fyne , gry-
 XIV. ze Wolligheid bezet hebbende , en dik gesteed.
 HOOFD- Ten opzigt van de Bloem en Vrugtmaaking
 STUK. komt die met de volgende Soort overeen. Zyn
 Ed. betreft er toe de *Bontia* met effenrandige ,
 langwerpige , gepaarde Bladen , van BROWNE ,
 de *Donatia* van LOEFLING en de *Oepata* van
 Malabar , die door de Nederlanders aldaar *Zout-*
boom genoemd wordt volgens COMMELYN.
 Ook zou de *Mangles - Boom* met Laurierkers-
 Bladen en vierbladige witte Bloemen , van SLO-
 ANE op Jamaika gevonden , hier toe behooren.

Zout-
 Boom.

Wat den gedagten Zoutboom aangaat , dezelve
 wordt beschreeven als een schoone Boom , met
 eene uitgebreide Kroon , wel zeventig Voeten
 hoog en omtrent zestien Voeten dik , met wit-
 achtig Hout en roodachtige Wortelen , die van
 een Zoutigen Smaak zyn : de Bladen zyn ge-
 paard , langwerpig rond , van boven groen en
 glad , van onderen Afchgrauw : de Bloemen
 klein , wit , welriekende , vierbladig met vier
 Meeldraadjes en groeijen Troswyze : de Vrug-
 ten Kegelvormig spits , platachtig , onder een
 dikken groenen Bolster een soort van Amandel
 als een Boon insluitende , die bitter van Smaak
 is , en de eigenschap heeft , van nog in de Bol-
 ster vervat , en buiten den Grond , (zo ik het be-
 gryp ,) de beginzels van Wortels en Bladen uit
 te schieten. De Boom groeit op de Oevers der
 zoute Wateren , inzonderheid by Cochin : de
 Pit-

Pitten der Vruchten worden , na dat zy , door lang weeken en kookten in Water , van haare meefte bitterheid ontbloot zyn , van de Inlanders' gegeten.

II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.

De Heer LINNÆUS hadt , op het voetfpoor van anderen , de Vrucht van deezen Boom , die dan , gelyk de Noot van den Catsjoe-Appel , in haare Bolfter of Bast een fcherp , bytend Vogt bevatten zou * , voor het waare *Anacardium* der Apotheeken , 't welk van Malakka en de Philippynfche Eilanden komt , gehouden. De Engelfchen en Portugeezen noemen het gemeenlyk *Malakka-Boonen*. De Heer JACQUIN verzekert , in tegendeel , dat de *Anacardia* geenszins Nooten van deezen Boom zyn ; ja dat men den Boom nog niet kent , waar van dezelve komen. Op zyne vermaaning heeft onze Ridder de *Avicennia* , die te vooren door zyn Ed. onder de *Tetrandria* geplaatst was , hier onder de *Didynamia* te regt gebragt.

Het Ang-
cardium.

* Zie II.
STUK , bl.
406.

(2) *Avicennia met Lancetvormige , wederzyds gladde , Bladen.*

II.
Avicennia
nitida.
Gladde.

Deeze , door gedagten Heer alleen op de Zee-Oevers van Martenique waargenomen , wordt onder de Mangliers of Manglès-Boomen geteld ,

(2) *Avicennia Foliis lanceolatis , utrinque nitidis. Syst. Nat. XII. Avicennia Foliolis utrinque nitidis. JACQ. Amer. Hift. p. 177. T. 112. f. 1.*

II. teld, en van de Franschen *Paletuvier gris* gehe-
 AFDEEL. ten. Het is een Takkige Boom, die wel veer-
 XIV. tig Voeten hoog groeit, met Lancetvormige,
 HOOFD- spitse, effenrandige, kort gesteelde, gepaarde
 STUK. Bladen, die glad en glanzig zyn, drie Duimen
 lang. Aan de enden der Takken geeft dezelve
 Trosfen uit van Bloemsteeltjes, wier Bloemen
 klein en wit zyn, eenbladig, met de onderste
 Lip in drieën gesneden, de bovenste vierkan-
 tig: zo dat men hier een voorbeeld, zo zeld-
 zaam, van een hoogen Boom met eigentlyke Ge-
 lippte Bloemen heeft. De Vrucht is een Leder-
 achtig Zaadhuisje van eene scheef Eyvormige
 figuur, platachtig, stomp, cenhuizig, tweeklep-
 pig, doch nooit open gaande aan den Boom.
 Het bevat één Zaadkorrel of Boon van de zelf-
 de figuur, uit vier Vleezige Plaatjes samenge-
 steld, welke de Zaadkwabben zyn. De Wor-
 tels, zig onder den Grond naar alle kanten ver-
 spreidende, maakten een groot Bosch van Sprui-
 ten, naar Aspergies gelykende, doch of dezel-
 ven jonge Boomen wierden, als nog geen Bla-
 den hebbende, kon zyn Ed. niet verzeke-
 ren.

De *Bontia*, waar van de eene Soort, met den
 bynaam van *Daphnoides*, thans een byzonder
 Geslacht uitmaakt, zal ik hier, om de naver-
 wantschap, nog byvoegen.

B O N T I A.

II.
AFDEEL.
XIV.
HOOFD-
STUK.

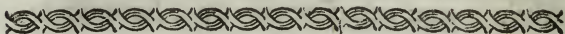
De Kenmerken bestaan ook in een vyfdeelige Kelk en eene gelipte Bloem, maar die de onderste Lip omgekruld heeft. De Vrucht is Pruimachtig, met een scheeve tip, bevattende ook een enkel Boonachtig Zaad.

De eenigste Soort (1) voert den gezegden naam, om dat haare Bladen veel naar die van de *Laureola*, ook wel *Daphne* genaamd, zweemen. DILLENIUS noemtze *Bontia*, die naar de *Laureola* gelykt, en PLUMIER steltze voor, als Boomachtig, in de gedaante van *Thymelæa*. By PLUKENETIUS komt een *Wilde Olyfboom* van Barbados voor, welke finalle, vette, en flauw gekartelde Bladen heeft, hier t'huis gebragt. Deezen hadt hy vernomen eene Gom uit te geeven, welke naar de Gom Elemni geleck; doch zo veel RAY kon zien, in een Takje door D. SHERARD aan hem gezonden, waren de Bladen niet gekarteld. De Boom hadt menigvuldige Bladen aan de Takken, een Handpalm lang, een Duim breed, gespits, en onder de groote Bladen waren eenige kleinere vermengd. De groeyplaats is in de Westindiën.

De

(1) *Bontia*. *Syst. Nar.* XII. Tom. II. Gen. 791. p. 426. JACQ. *Am. Hist.* p. 178. T. 173. f. 46. *Bontia arborescens* Thymelææ facie PLUM. *Gen.* 32. *Bontia Laureolæ facie*. DILL. *Elsh.* T. 49. f. 57. *Olea sylvestris Barbadenfis*, Folio angustato, pingui, leviter crenato, PLUK, *Alm.* 269. T. 209. f. 3. RAJ. *Dendr.* 47.

II. De Klasfe der Viermagtige Planten, *Tetradyna-*
 AFDEEL. *namia*, levert geen Boomen en zelfs maar wei-
 XIV. nig Heesters uit. Ik gaa derhalve tot de vol-
 HOOFD- gende over.
 STUK.

XV. HOOFDSTUK.

Beschryving van de BOOMEN, in wier Bloemen de Meeldraadjes samengegroeid zyn, of uit één Grondstuk voortkomen, deswegen den naam van Enkelbroederige, MONADELPHIA, voerende.

Deeze Klasfe, die daar van haaren naam heeft, dat de Meeldraadjes als op een Voetstuk zitten, en niet, gelyk gewoonlyk, ieder op zig zelf uit den bodem van de Bloem ontspringen, is naar het getal derzelven van LINNÆUS in Vyfmannige, Zevenmannige, Negen-, Tien-, Twaalf- en Veelmannigen, gefmaldeeld. Onder de laaften komen de meeste Boomen voor.

B R O W N Æ A.

Dit Geslagt heeft zynen naam van den vermaarden Engelschman BROWNE, door wien een zo schoon Werk over de Plantgewasfen van Jamaika is aan 't licht gegeven.

Bc.

Behalve het gemelde zyn de Kenmerken; de Kelk in vyven gedeeld en een dubbelde Bloemkrans, de buitenste éénbladig, de binnenste vyfbladig.

II.
AFDEEL-
XV.
HOOFD-
STUK.

Maar ééne Soort komt van hetzelfde voor (1), die wegens de Hoogroode Kleur der Bloemen den bynaam voert. De Heer JACQUIN heeft dezelve aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika waargenomen, als een Boom van agttien Voeten hoogte, door zyn Gewas niet fraay, maar aanzienlyk wegens de schoonheid van zyne Bloemen. Deszelfs harde, geelachtige Hout is met een Afchgrauwe Schors bekleed. De Bladen zyn ovaal, gespitst, effenrandig, glad, gepaard, kort gesteld, drie Duimen lang, by twee of drie Paaren gehecht aan een zelfde Takje. De gemeene Bloemsteeltjes, die kort en Takkig zyn, naar Knoppen gelykende, draagen by de tien Bloemen, van drie Duimen lang, in neerhangende Trosfen. Zy hebben een roosfen Kelk, een rooden Krans en geelachtige Meeldraadjes. De Vruchten hadt zyn Ed. niet gezien, zo min als de Heer LOEFLING, wiens *Hermefias*, in 't Spaanisch *Rosa de Monte* of Berg-Roos, hem de zelfde Plant schein te zyn, hoewel hy 'er nooit elf Meeldraadjes aan gevonden hadt. LINNÆUS hadtze, deswegen, onder de Elfmanti-

I.
Brownæa
coccinea.
HOOGROOD-
de.

gen

(1) Brownæa. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 833. p. 452.
JACQ. Amer. 26. Hist. 194. T. 121. Hermefias, Rosa de Monte. LOEFL. It. 278.

I

II. gen geplaatst ; doch naderhand in de Rang der
 AFDEEL. Negenmannigen , zeggende dat LOEFLING
 XV. 'er negen Meeldraadjes aan toefchreef : maar
 HOOFD- zyn Ed. erkent thans , dat die Heer 'er , altoos
 STUK. en beftendig , elf Meeldraadjes in waargenomen
 heeft (*).

C O N N A R U S .

Behalve , dat het getal der Meeldraadjes , ge-
 lyk in de volgende , tien is en de Styl enkeld ,
 zo wel als de Stempel , komt hier in aanmer-
 king , een tweekleppig Zaadhuisje , met ééne
 holligheid en één Zaad.

I. De eenigfte Soort (1) , deswegen den bynaam
 Connarus van éénzaadig , dat zonderling is , voerende , is
 door den Hoogleeraar J. BURMANNUS afge-
 beeld , onder den naam van *Ceylonsche Driebla-
 dige Rhus* , in de gedaante van Turksche Boon-
 en , met menigvuldige ge- aairde Bloemen. In
 het Kruidboek van den beroemden HERMAN-
 NUS voert dezelve den naam van *Indifche ,
 Boomachtige , éénzaadige Phaseolus* , welke in
 een roode Haauw ééne Boon voortbrengt. In
 des-

(*) Stamina undecim femper Loefflingio. *Mant. alt. Fila-
 menta undecim quod constans & curiosum. LOEFL. Reize ,
 p. 359.*

(1) Connarus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 830. p. 452. *Rhus
 Zeylonicus trifoliatus , Phaseoli facie , Floribus copiosis spicatis.
 BURM. Zeyl. 199. T. 89. Phaseolus arborescens Zeylanicus
 monocarpus. RÁJ. Suppl. 438. Fl. Zeyl. 248. BURM. Fl. Ind.
 144.*

deszelfs *Museum Zeylanicum* was zy genoemd, II.
 Driebladige, Peuldraagende, Rankenboom, *Ra- AFDEEL
delisawael by de Ceyloneezen of *Radalya*, en XV.
 de Vruchten zouden eene Slymigheid hebben, HOOFD-
 mooglyk tot wasfchen dienftig, gelyk de Zeep- STUK.
 nooten. LINNÆUS zegt, dat het een Boom
 is: BURMANNUS noemt het een Boomachtige
 Plant, die hard Hout heeft, met eene zwartach-
 tige Schors bekleed, de Bladen Eyvormig, ef-
 fenrandig, dik, met hun drieën op een gemee-
 nen Steel zittende, en, zo het fchynt, aanbly-
 vende. Op den top van den Steel komt een
 Tros van kleine Bloempjes voort, even als plaats
 heeft in de Sumach. De Groeciplaats is op Cey-
 lon.*

HUGONIA.

Deeze heeft een vyfbladige Bloem met vyf
 Stylen, en de Vrucht is eene Pruim met den
 Steen gestreept.

Hier van komt ook maar ééne Soort voor (1), I.
 welke den bynaam van *Mystax* voert of Baard- Hugonia
 boom, in 't Malabaarsch *Modera Canni*; om Mystax.
 dat de Takjes, waar aan de Bladen staan, met Baard-
 eene boom,

(1) *Hugonia spinis oppositis revolutis. Syst. Nat. XII: Tom.*
 II. Gen. 831. p. 452. *Flor. Zeyl.* 249. *Ægoceras Arbor*
Zeylanica, Lauri fructu, Cortice Costum olente. *RAJ. Dendr.*
 45. *Mystax Frutex Baccifer Malabaricus*, Fructu calyculato,
 rotundo, monoplyreno. *RAJ. Hist.* 1570. *Modera Canni, Hort.*
Mal. II. p. 29. T. 19. *BURM. Fl. Ind.* 144.

II.
AFDEEL.
XV.
HOOFD-
STUK.
Baard-
Boom.

eene Wolligeruigte als gehaaid zyn. Hy groeit op Zandige plaatfen, Heefterchtig, twee Mans langten hoog. Aan de Takken zyn, onder de Bladen, gepaarde, korte, ftyve Doorens; omgeboogen, zo dat zy met den Tak evenwydig ftaan. De Wortel heeft een aangenaame Kruid-derige Reuk, en wordt, zo wel als de Bast, tot een Zweetdryvend Geneesmiddel gebruikt. De Vruchten zyn ronde, geele Besfen. LINNÆUS noemt het een Boom, en verbetert de Kenmerken, door zyn Ed. te vooren uit den Malabaarfen Kruidhof opgemaakt, volgens de Plant zelve, dus. „ De Bloem, die uit vyf, „ rondachtige, groote, gaapende Blaadjes be- „ ftaat, heeft een Lederachtige Kelk, van vyf „ ovaale, holle, blyvende Blaadjes. 't Getal „ der Meeldraadjes is tien, die Elsvormig zyn, „ van het midden naar onderen tot een Bekertje „ famengegroeid, van langte als de Bloemkrans, „ met rondachtige, dubbelde Knopjes. Het „ Zaadbeginzels, binnen dat Bekertje vervat, „ is Eyronde, en heeft drie Draadachtige Sty- „ len, van langte als de Meeldraadjes, met ge- „ knopte Stempels.” Hoe dat dan deeze Bloem Vyfwyvig zyn kan, verftaa ik niet.

In het Kruidboek van HERMANNUS ftaat, volgens den Heer N. L. BURMANNUS, aangetekend, dat de Bast van deezen Boom zeer bitter en Kruid-derig is, hebbende den reuk van *Iris Florentina* of liever van *Violen*, en wordende te Goa, in Oostindie, in plaats van *Costus* gebruikt. De monfters verfchillen, zo zyn Ed. aanmerkt, inzonder-

derheid door de Bladen, welken de Javaansche Eyvormig heeft, van grootte als die van den Persikboom; de Ceylonsche kleiner ovaal met een Punt en uitermaate zwart, en, die in 't Kruidboek van PETIVER, Lederachtig, als de Bladen van de Beerendruif: doch in alle deeze monsters kwamen de gepaarde omgeboogen Doorens voor.

II.
AFDEEL.
XV.
HOOFD-
STUK.

P E N T A P E T E S .

Tot den Rang der Twaalfmannigen onder de Enkelbroederige Gewassen is dit Geslagt betrokken, niettegenstaande in 't zelve het getal der Meeldraadjes twintig is, waar van vyf langer dan de anderen zyn, zonder Meelknopjes. Hier van zal de Geslagtnaam zyn afgeleid. De Vrucht is een vyfhokkig Zaadhuisje, met veele Zaaden.

De eerste Soort is een Jaarig Kruid of Zaay-Gewas, maar de twee anderen zyn Boomachtig, als volgt.

(2) Pentapetes met Eyvormige uitgegulpte Bladen. II.
Dee-
Suberise-
hum.
Smalbladi-
ge.

(2) *Pentapetes Foliis ovatis repandis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 834. p. 456. Amoen. Acad. I. p. 407. Pentapetes. Flor. Zeyl. 250. Pterospermadendron Suberis folio anguloso, subtus insano, Floribus albis. AMMAN. AË. Petrop. VIII. p. 215. T. 16. Arbor Champaccæ Suberis Folio, Fructu ligneo, Seminibus alatis referto. PET. Mus. 349. BURM. Fl. Ind. 144.*

II. Deze en de volgende zyn, als een nieuw Ge-
 AFDEEL. slagt; onder den naam van *Pterospermadendron*,
 XV. om dat het Gewiekte Zaaden heeft, voorge-
 HOOFD- steld door den beroemden AMMANNUS. Zyn
 STUK: Ed. geeft 'er de Bladen van den Kurkboom aan,
 en betreft 'er toe den Boom, dus door PETI-
 VER onderscheiden, die een Houtige Vrugt
 heeft, gevuld met gewiekte Zaaden. De Tak-
 ken, zegt hy, van deezen Boom zyn regt, met
 weinige Zytakjes, hebbende eene van buiten
 bruine Schors, van binnen groen, en het Hout
 is ook groenachtig van Kleur: de Bladen drie
 Duim lang en half zo breed, aan de Punt met
 hoeken, van boven groen, van onderen grys
 of witachtig. De Bloemen zyn taamelyk groot
 en Roosachtig, bestaande uit vyf Blaadjes van
 een Duim lang, wit van Kleur. Zy hebben
 veele Meeldraadjes van de zelfde langte, en
 eenen krommen Styl. De Kelk is in vyven ge-
 deeld, en van buiten met eene rosse Wolligheid
 bekleed, byna zo groot als de Bloem. Het Vrugt-
 beginzel wordt eene Houtige, bruine, langwer-
 pige Vrugt, van grootte als een Ockernoot,
 door rypwording aan 't end opsplytende in vyf
 Kasjes, ieder veele Zaaden bevattende, die lang-
 werpig, samengedrukt, gelyk die van den Ahorn-
 boom gevleugeld, ros van Kleur zyn met een
 witte Pit. Men houdt dit voor den *Welagha*
 der Ceyloncezen.

(3) *Pentapetes met Hartvormige uitgegulpte Bladen.* II. AFDEEL. XV.

HOOFD-

Deeze verschilt, volgens den Heer AMMAN, van de andere, door de Bladen breeder, stomper, uitgesneden en met Ooren; de Bloembleden langer en smaller; de slippen van de Kelk langer, dikker en stomper te hebben. De Vrucht is ook grooter; te weeten vier of vyf Duimen lang en by de twee Duimen dik, bevattende dus veel grooter Zaaden dan de voorgaande Soort.

III. *Pentapetes Acerifolia.* Breedbladige.

In het Vertoog van AMMAN vindt men dat dit Gewas ge-oorde Bladen heeft, zynde *Foliis Auritis*; waar van by aanhaaling, in de Akademische Vermaaklykheden, gemaakt is, *Foliis accretis*, en eindelyk *Folio Aceris* (*). Hier van zal de bynaam, *Acerifolia*, afkomstig zyn, dat is met Ahornbooms-Bladen; waar van zy inderdaad de figuur eenigermaate hebben. Ik acht deeze Boomen, door den bynaam van Breed- en Smalbladige, genoegzaam onderscheiden.

A D A N S O N I A.

De Kenmerken van dit Geslacht bestaan in eene

(3) *Pentapetes Foliis cordatis repandis.* Syst. Nat. XII. Pterospermadendron *Foliis auritis*, Flore fructuque majore, AMMAN. *Ibid.* p. 216. T. 17, 17. EURM. *Fl. Ind.* 145.

(*) *Spec. Plant.* II. p. 959.

II. eene enkele, afvallende, Kelk, de Bloem be-
 AFDEEL. vattende, welke een zeer langen Styl heeft
 XV. met veele Stempels, voortkomende uit den
 HOOFD- Koker, dien de famengegroeide Meeldraadjes
 STUK. maaken, zeer menigvuldig in getal: des deeze
 Boom, zo wel als de volgenden, tot de *Monadelphia Polyandria* behoort. De Vrugt is een
 Houtig Zaadhuisje, met tien Holligheden, be-
 vattende een Meelachtig Merg, waar in veele
 Zaaden nestelen.

De Fransche Heer ADANSON, Lid van de
 Koninglyke Akademie der Weetenschappen van
 Parys, naar wien dit Geslacht billyk den naam
 draagt, heeft de eenigste Soort daar van (1),
 allereerst, ten naauwkeurigste Wereldkundig
 gemaakt. In 't byzonder is door zyn Ed. de
 waare gesteldheid der Bladen, (weshalve 'er
 LINNÆUS den bynaam van Gevingerde aan
 geeft,) en die der Bloemen, omtrent welken
 men zeer in 't onzekere was, waargenomen.
 Van de Vrugt hadt men reeds taameelyk goede
 Afbeeldingen, zo by ALPINUS, onder den
 naam van *Baobab* of *Bahobab*, als by CLUSIUS,
 onder dien van *Abavo* of *Ahavi*, welken Boom
 hy

I.
Adansonia
digitata.
 Meloen-
 boom.

(1) *Adansonia. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 336. p. 456. Baobab. ALP. Ægypt. 66. T. 67, 68. Baobab sive Abavi. BAUH. Hist. I. p. 110. Abavo arbor, radice tuberosâ. C. B. Pin. 434. Guanabanus Scaligeri. BAUH. Hist. I. p. 109. RAJ. Hist. 1371. CLUS. Exor. Libr. II. Cap. 1. Monogr. ADANSONI. Mem. de l'Acad. R. des Sciences, de 1761, Quart. 10. p. 218.*

hy oordeelde den *Guanabanus* van SCALIGER II. te zyn. Daar uit bleek, dat deeze Vrugt zo AFDEEL. XV. zeer naar een langwerpige Meloen gelykt, dat HOOFD- ik 'er zo wel den naam van *Meloenboom* aan gee- STUK. ven mag, als dien van Kalabasboom aan de *Cres- Meloen- centia Cujete* hier voor beschreeven *; te meer, * Bladz. dewyl 'er ook wel de naam van *Calabassier*, en ^{116.} door de Negers die van *Goui*, zeer naar dien van *Coui*, in de Westindiën bekend, gelykende, aan gegeven wordt: terwyl het zeer verschillende Boomen zyn. De Franschen noemen deezen, wiens eenigste Natuurlyke Groeyplaats Afrika, en wel inzonderheid deszelfs Westkust in 't midden, en dus byna het heetste des Aardbodems, schynt te zyn, gemeenlyk *Pain de Singe*, dat is Aapenbrood.

De vermaarde CLUSIUS, die in de Vyftiende Eeuw leefde, hadt zodanig een Vrugt onder den naam van *Abayo* en *Abavi* ontvangen, die door eenige Engelsche Matroozen uit Ethiopie, waarschynlyk van de Kust van Guinee of Senegal, was medegebragt. Deeze Vrugt, zegt hy, geleek volkomen naar die, welke zo onagtzaam door PROSPER ALPINUS, onder den naam van *Baobab*, was beschreeven. Dezelve hadt omtrent een Voet langte en zestien Duimen omtreks, zittende aan een Steel van twee Voeten lang en een Vinger dik. By den Steel was die Vrugt wat dunner, en liep aan 't andere end in een Punt uit, zynde van buiten met flaauwe Sleuven getekend, en den Bast,

II. die taamelyk dik en hard was, met een groene
AFDEEL. Wolligheid bekleed hebbende. Van binnen was
XV. dezelve door zekere Peezen overlans verdeeld,
HOOFD- tusfchen welken zig eene witte Mergachtige
STUK. zelfitandigheid bevondt, van eene zuurachtige
*Meloen-*ge Smaak, waar in zwarte Nierachtige Zaaden
boom. nestelden, met eene fmaakelyke Pit, zynde
aan Draaden gehecht. De Bladen, welken AL-
PINUS by die van den Citroenboom vergelee-
ken hadt, waren inderdaad enkeld en van die
gedaante, aan het eerst opfchietende Stammet-
je, maar, wanneer hetzelve Takken begon te
krygen, dan veranderden die Bladen, en groei-
den met hun tweeën, drieën, viereñ, ja zelfs
met hun vyven aan een gemeenen Bladsteel,
byna als die der Lupinen of van den Paarde-
Karstengeboom, zynde het middelste, tegenover
den Steel, langst; gelyk hy dezelve, dus ge-
vingerd, afbeeldt.

De Heer ADANSON bevondt, door zyne
Waarneemingen aan de Kust van Senegal, dee-
ze beschryving taamelyk met de Natuur over-
eenkomstig, doch van de Gestalte des Booms en
deszelfs Eigenschappen, en inzonderheid aan-
gaande de Bloemen, hadt hy gelegenheid tot
een naauwkeurig onderzoek.

Gestalte. De Baobab, zegt zyn Ed., zou men misfchien
wel voor den grootften Boom des Aardbodems
mogen houden. Egter munt dezelve in hoogte
zo zeer niet uit, als in uitgebreidheid van zyne
Kroon, welke zig gelyk een Bosfchagie ver-
toont,

toont, zestig of zeventig Voeten verheven, en van honderdtwintig tot honderdvijftig Voeten breed. Zynē Stam, naamelyk, heeft niet meer dan tien of twaalf Voeten hoogte, maar de omtrek is wel vyfenzestig of zeventig Voeten, dat eene dikte van byna vyfentwintig Voeten maakt. Men kan zig hier uit eenig denkbeeld vormen van de Gestalte deezes Booms, wiens onderste Takken, ter langte van vyftig of zestig Voeten zig uitstreckende, van 't waterpas allengs naar den Grond neigen, zo dat men den Stam naauwlyks kan zien. De Wortels spreiden zig, digt onder den Grond, nog veel verder uit; hoewel hy eenen Penwortel heeft, die diep in 't Aardryk dringt. Men behoeft niet te vraagen, of ook de goedgunstige Schepper deese Boomen tot beschutting van het Gedierte onder de heete Lugstreek, en in de gloeiende Zand-Woestyne tuschen Senegal en Kaap Verde, tot aan 't Land van Galam, wel honderd Mylen binnenslands, en wie weet in hoe veel andere Gewesten van Afrika, tegen de brandende Zonneschyn verordend heeft.

De Bast van den Stam en Takken, omtrent drie vierden Duims dik en Afchgrauw, is op 't aanraaken Vettig en glad, als of de Boom gevernist ware, van buiten; van binnen groen met roode Stippels: het Hout zeer zagt en taamelyk wit. Aan de jonge Takjes of Looten, wier Bast groenachtig en een weinig met Haar bezet is, komen de Bladsteelen, niet gepaard, maar

II.

AFDEEL.
XV.HOOFD-
STUK.Meloen-
boom.

II. maar overhoeks voort, welken aan 't end Waai-
 AFDEEL. XV. jerachtig bezet zyn met een getal van drie of
 HOOFD- meer, doorgaans van zeven Bladen. Dezelve
 STUK. zyn taamelyk dik en glad, ongekarteld, van bo-
 ven bly, van onderen bleek groen, met schuin-
 Meleer-
 boom. fe Ribbetjes, ter wederzyden van de middelrib,
 geaderd. De figuur deezer Bladen is langwer-
 pig ovaal, tweemaal zo lang als breed, aan de
 beide enden puntig. De langte der grootften
 is omtrent vyf Duimen; (naamelyk die van het
 middelste Blad;) terwyl de overigen allengs ver-
 kleinen naar den Steel, even als in de Paarde-
 Karftengen.

De „ Een Boom zodanig als de Baobab, zegt
 Bloemen. „ zyn Ed. behoorde Bloemen te hebben ge-
 Pl. XIII. „ evenredigd naar zyne grootte. Ook gaan de-
 Fig. 1. „ zelve, in Afmetingen, alle de Bloemen
 „ van Boomen, die ons bekend zyn, zelfs die
 „ der Plompen en van de Laurier-Tulp, *Mag-*
 „ *nolia* genaamd, te boven. Nog in Knop zyn-
 „ de, formeeren zy een Bol van by de drie
 „ Duimen middelyn, en open gaande hebben
 „ zy vier Duimen langte op zes Duimen breed-
 „ te (*). Twee of drie komen 'er aan ieder
 „ Takje, hangende ieder aan een Cylindrisch
 „ Steeltje van een Voet lang en byna een half
 „ Duim dik, dat uit de oxels van een der laag-
 „ ste

(*) Het schynt dat de Heer ADANSON, dit schryvende,
 niet gedacht heeft op de Eerste Soort van *Magnolia grandiflora*
 bygenaamd, (zie bladz. 70 hier voor.) Ook kan ik,
 alzo de Bloemen rond zyn, die Afmetingen niet begrypen.

„ste Bladen schiet , en drie Schubbetjes hier II.
 „ en daar verspreid heeft , welke in grootte en AFDEEL.
 „ figuur gelyken naar de genen , die ik gezegd XV.
 „ heb de Bladsteelen te vergezellen , (*Stipules*) HOOFD-
 „ Stoppeltjes genaamd. Zy vallen af , zo wel STUK.
 „ als die , by het ontluiken van de Bloem” *Melom-*
booms.

Van dit alles kan men een klaar denkbeeld krygen , uit de Afbeelding van het bloeiende Takje van dezen zonderlingen Boom , door zyn Ed. in Afbeelding gebragt : zie onze PLAAT XIII. *Fig. 1* , alwaar tevens by Lett. A de Bloem van agteren vertoond is , om den Kelk te beschouwen , die zyne Tippen omgekruld heeft , en in vyven is gedeeld. De Bloem bestaat , zo de Heer ADANSON aanmerkt , uit vyf Blaadjes , byna rond , uitwaards omgeboogen , wit , taamelyk dik , met eenige Haartjes doorzaaid , en overlans met veele Streepjes gaderd. Van anderen hebben zy een Nagel , die hun aanhecht rondom het middelpunt van den Kelk. Voorts ziet men , by B , de doorsnyding van de Bloem , waar zig de Koker openbaart , dien de Meeldraadjes , wier getal in eene Bloem ongevaar zevenhonderd is , door hunne vereeniging formeeren ; terwyl derzelve bovenste helften , met Meelknopjes voorzien , zig ombuigen , maakende een sierlyken Krans , die naar een Manchet gelykt. Ook vertoont zig het Vrugtbeginzel in de gedagte Koker , met zynen langen Styl , die zig naar boven een weinig kromt , en aan den Top gekroond is met van tien tot veertien

Pris.

II. Prismatieke Lighaampjes, die taamelyk groot en Haarig zyn, (*Stigmata*) Stempels genaamd.

AFDEEL. XV. De Vrugt is, gelyk men dezelve by C ziet

HOOFD- afgebeeld, van figuur byna als een Meloen,

STUK. hebbende de langte van één of anderhalven

Meloen- Voet, de dikte van vier tot zes Duimen, en
boom. hangende aan een ronden Steel, die twee Voc-

ten lang is en een Duim dik. De Bast is Houtig, byna een Kwartier Duims dik, en bekleed met een groene Wolligheid, welke 'er af gewreeven zynde, dan vertoont de Vrugt zig zwartachtig, met eenige ondiepe Slevven overlans, en dus byna als een Meloen geribd. Zo veele Ribben als 'er zyn, zo veele Kamertjes komen 'er, by het dwars doorsnyden, in deeze Vrugt voor. Vliezige middelschotten, naamelyk, die in den As famenloopen, verdeelen deeze Vrugt overlans, en maaken Afdeelingen als by D, die, terwyl dezelve nog frisch en vogtig is, gevuld zyn met eene Spongieuze zelfstandigheid, wit van kleur, in welke de Zaaden zitten; maar, als deeze Vrugten oud en verdroogd zyn, dan zyn niet alleen de Middelschotten van den As der Vrugt afgeweeken, en hebben de figuur van een Sikkel, maar de weeke zelfstandigheid is verhard, en maakt Klompjes met Draadjes als by E, waar in het Nierachtige Zaad F vervat is met zyn eigen Draadje, 't welk 'er als de Navelstreng van uitmaakt. Men ziet hier uit, hoe CLUSIUS heeft kunnen zeggen, dat de Zaaden Draadjes hebben, terwyl

ei-

eigentlyk maar één Draadje tot dezelve behoort, en de overigen tot het Spongieuze Vleesch, 't welk dezelve bekleedt.

Het Kiempje, in dit Zaad vervat, wordt, als hetzelve in den Grond gestoken is, aan de Kust van Senegal, in de tyd van één Maand, een Scheut van een Voet hoog, gelyk dezelve in *Fig. 2*, is afgebeeld. Hier ziet men, hoe deeze Scheut een Knobbeligen Wortel heeft, die van anderen aan het gantsche Gewas is toegeschreeven. Daar boven vertoonen zig de Zaadkwabben, die de eerste Blaadjes uitmaaken, terwyl de volgende langwerpiger en getand zyn, doch enkel, tot dat zy eindelyk twee- en driedig worden, en by de verdere opgroeiing eene Waaijerachtige figuur bekomen. In de eerste Zomer krygt de Boom aldaar by de vyf Voeten hoogte, en één of anderhalf Duim dikte, terwyl men hem in Vrankryk, schoon op Broey-Bedden en in Broeykasfen gezaaid, in de zelfde tyd, tot niet meer dan een Voet hoogte en een half Duim dikte heeft kunnen brengen. Deeze Boom verliest zyn Bladen in November, neemt in Juny nieuwen aan, bloeit in July, en brengt zyne Vrugten tot rypheid in de Maanden Oktober en November, zegt de Heer A D A N S O N. Het komt my zonderling voor, dat dezelve in die Gewesten meer dan het halve Jaar Bladerloos zy.

De Leeftyd deezer Boomen zou zig, zo de gedagte Heer uit Waarneemingen meent te kunnen

II.
AFDEEL.
XV.
HOOFD-
STUK.
*Meloen-
boom.*
Opfchie-
ting
Fig. 2.

II. AFDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Meloen-boom.* nen besluiten , verscheide duizend Jaaren zyn , en dat men den oorsprong der diksten dus mooglyk wel van den Zondvloed af zou kunnen rekenen. Hy vondt 'er naamelyk , op zeker Eilandje , van vyf of zes Voeten dik , daar Jaargetallen in gesneden waren , zelfs van de Veertiende Eeuw , en dus moesten die Boomen by de vierhonderd Jaaren oud zyn. Op dit Eilandje , evenwel , kan de Groeiplaats wel zo gunstig niet geweest zyn , als aan de Vaste Kust of in 't Bosch by Kaap Verde , waar hy deeze Boomen zo ontzaglyk groot en dik , als gemeld is , aantrof , en dus zal ik den waarschynlyken Ouderdom van dezelve , gelyk zyn Ed. elders doet , maar op tweeduizend Jaaren stellen.

Gebruik. De Baobab is voor de Negers van een aanmerkelyke nuttigheid. Zy droogen de Bladen , en maaken 'er een Poeijer van , *Lalo* genaamd , daar zy dagelyks eenige Neepjes van in hunne Kost doen. 't Schynt dat de Ondervinding hun geleerd heeft , dat de verzagtende eigenschap van dit Poeijer tot hunne Gezondheid dienstig zy. De Heer ADANSON zelf hadt zig , zo hy meende , door een Aftrekzel der gedroogde Bladen voor den Buikloop en heete of Rotkoortsen , die de Vreemdelingen anders aldaar zo veel aantasten , en voor eene scherphheid in 't Wateren , welke 'er in 't heetst van 't Jaar gemeen is , behoed. De Vrugt , in 't byzonder , heeft , versch zynde , een verfrischend , aangenaam Merg ; dat zyne rinsheid lang behoudt ,

houdt, en in de gedroogde Vruchten ook eetbaar is; des dezelve van de Mandingues, die geheel Afrika doorreizen, als eene Koopwaar naar de Zuidelyke deelen van Afrika, en door de Arabieren naar Marokko en andere Ryken van Barbarie, ja zelfs naar Egypte vervoerd worden. Op die wyze zal 'er de vermaarde ALPINUS kennis aan gekreegen hebben, die 'er aldus van spreekt.

II.
AFDEEL.
XV.
HOOFD-
STUK.
*Meloem-
boom.*

„ De Bahobab is een Vrucht van grootte als
 „ een Citroen, naar een Kalabas gelykende,
 „ van binnen bevrugt met harde zwarte Zaa-
 „ den, wier enden naar elkander toe geboogen
 „ zyn, vervat in een zelfstandigheid als die der
 „ Kalabassen, welke in de versche Vruchten
 „ vogtig is en rood, van eene zuure, niet on-
 „ aangename Smaak. In de verschroeiide dee-
 „ len van Ethiopie wordt het zuure Merg van
 „ de versche van den Boom gesneden Vrucht,
 „ door Vermogende Luiden met Suiker getem-
 „ perd zynde, niet alleen zeer verfrischende
 „ en Dorst leschende, maar ook zeer verkoe-
 „ lende bevonden. Aldaar gebruikt men hetzel-
 „ ve, zo ik versta, tegen alle Heete Ziekten
 „ en Rottige, inzonderheid Pestilentialle, Koort-
 „ sen: zo wel door de Pap met Suiker te eeten,
 „ als het uitgeperste Sap met Suiker gemengd
 „ te drinken, of de Syroop, daar van gemaakt.
 „ Te Kayro ook, daar men de versche Vrug-
 „ ten niet heeft, geeft men de zodanigen het
 „ Poeijer in, van derzelve Merg, dat van de
 „ K „ zelf-

II. „ zelfde kragt als de *Terra Lemnia* bevonden
 AFDEEL. „ wordt : welke Aarde by veelen in zeer ge-
 XV. „ meen gebruik is, zo tegen Pestilentiaale Koort-
 HOOFD- „ fen, als Bloedspuwing, den gewoonen, roo-
 STUK. „ den en Bloedloop, als ook tot bepaaling der
Meloen- „ Stonden, enz. Eenigen neemen daar tegen
boom. „ een Vierde Loots van deeze Aarde, tot een
 „ fyn Poeijer gemaakt, en in Weegbree - Wa-
 „ ter gesmolten, in ; terwyl anderen het Af-
 „ kookzel, anderen het Aftrekzel gebruiken.”

Van den Stam deezes Booms maaken de Ne-
 gers een zonderling gebruik. Hy wordt dikwils
 door vermolming hol, vooral de genen wier
 Penwortel schade lydt van Steenige Gronden,
 en met deeze uitholling doen de Negers hun
 voordeel, maakende daar van een foort van Lyk-
 Kelders voor zulk Volk, als zy de gewoone Eer
 van begraving onwaardig keuren. Dit zyn hun-
 ne Poëeten, Musikanten, Trommelflagers en
 Potzemaakers, die hunne Dansfeesten regelen,
 en waar voor zy in 't leven een groot ontzag,
 als dezelve voor Tvenaars houdende, maar
 na de dood een afschrik hebben, waanende dat
 de Aarde, Zee of Rivieren, daar men derzel-
 Lyken in wierp, hier door betoverd zouden wor-
 den. Zy hangen die derhalve in de holten van
 zodanige Boomen op, en sluiten den ingang met
 een Plank toe ; alwaar dan die Lyken uitdroo-
 gen tot Momies, zonder dat zy gebalsemd zyn.

Behalve de Vermolming is deeze Boom nog
 eene andere Ziekte, wel is waar niet gemeen,

onderhevig : naamelyk een foort van weekwor-
ding der Houtige Vezelen, die hem onbekwaam
maakt om Stormwinden te wederstaan. De
Heer Adanson zag 'er, in 't jaar 1749, op ze-
ker Eilandje, naby het Eiland van Senegal, een,
wiens Stam dus door een Rukwind was gebro-
ken. Hy werdt toen wel door een groo-
te menigte Wormen van Boktorren bewoond,
doch deeze oordeelde hy de oirzaak daar van niet
te zyn, maar dagt veeleer, dat de Eijeren der-
zelve, wegens de weekheid des Houts, daar
in gelegd waren, even als men zulks in rottige
Wilgen Stammen gebeuren ziet.

II.
AFDEEL.
XV.
HOOFD-
STUK.

B O M B A X. Kapokboom.

De Kenmerken van dit Geslagt, dat ook tot
de Veelmannigen behoort, zyn, een Kelk in
vyven verdeeld: de Vrucht een Houtig Zaadhuis-
je, met vyf Hokjes en vyf Kleppen, waar in
de Zaaden met Wol bedekt zyn, en een vyf-
hoekig Kasje, dat de Middelschotten uitgeeft.

Van hetzelfde zyn thans vier Soorten opgege-
ven, die in de beide Indiën voorkomen, als
volgt.

(1) Kapokboom met vyfmannige Bloemen.

I.
Bombax
Schoon pentan-
drum.
Dons-
boom.

(1) *Bombax Floribus pentandris. Syst. Nat. XII. TOM. II.*
Gen. 835. p. 457. JACQ. Amer. 26. Hist. 191. Bombax Fo-

K 2

liis

II. Schoon deeze maar vyf Meeldraadjes heeft, is hy niettemin tot dit Geslagt betrokken, als
 AFDDEEL. XV. HOOFD-STUK. *Donsboom.* maakende den *Javaanschen Kapokboom* uit, op de Kust van Malabar *Panja - Panjala* genaamd, en onder de Nederlanders *Donsboom*, volgens COMEMLYN. Men vindt hem ook in de Westindiën, op de Karibische of Voor-Eilanden van Amerika, volgens den Heer JACQUIN, die hem beschryft als een Boom van dertig en meer, ja niet zelden honderddertig Voeten hoogte (*). Het Hout is witachtig, ligt en Draadig: de Schors eerst groen en eindelyk bleekbruin, een half Duim en daar boven dik. De Stam, die regtop staat, is zeer ongelyk van gedaante, dikwils in 't midden dikker dan omlaag, en somtyds dertig Voeten hoog, eer hy Takken uitgeeft. De oude Boomen zyn gemeenlyk sterk gevleugeld, met Ribben die om laag wel vyf Voeten uitsteecken. De geheele Oppervlakte, zo van den Stam als van de Takken, is gemeenlyk bezet met groote, sterke, Houtige Doorens, die echter somtyds geheel ontbreeken, en dan is de Bast

liis digitatis, Caule inermi. *Fl. Zeyl.* 220. *Hort. Ups.* 148. *Bombax* Foliiis digitatis, brachiis erecto-patentibus. BROWN. *Jam.* 277. *Xylon* Caule inermi. *Hort. Cliff.* 175. ROYEN *Lugdbat.* 437. *Gosypium* Javanense *Salicis* folio. C. B. *Pin.* 430. *Eriophoros* Javana. RUMPH. *Amb.* I. pag. 194. T. 80. *Panja-panjala.* *Hort. Mal.* III. p. 59. T. 49, 50, 51. RAJ. *Hist.* 1899. BURM. *Fl. Ind.* 145.

(*) Quos etiam non raro centum excedit. JACQ. Ik versta dit niet anders, hoewel de sprong wat groot is.

Bast doorgaans voos als Kurk. De Doorenszyn ^{II.}
 of rond en Elsvormig , of plat en langwerpig ^{AFDEEL.}
 vierkant , wanneer zy de Punt getand hebben , ^{XV.}
 en , als menze van de Schors afrukt , blyft 'er ^{HOOFD-}
 flegts een witte Vlak over. De Kroon is uitge- ^{STUK.}
 breid , digt van Loof , en regelmaatig , indien ^{Dons-}
 de Boom op plaatfen groeit , daar hy niet bloot ^{boom.}
 ftaat voor den Noordoosten Wind. De Bladen
 zyn gevingerd , zeven op een Steel , glad en
 glanzig , fpits ovaal , Jaarlyks afvallende. Naar
 't end der Takken toe , komen Trosfen voort ,
 van een menigte fchoone Bloemen , bleek Roo-
 zekleurig ; waar van hy rekende , meer dan twintig-
 igmaal honderdduizend aan een volwasfen Boom
 te zyn , die een aanzienlyke Kroon hadt. Hier
 op volgen groote , gladde , bruine Komkommer-
 achtige Vrugten , die langwerpig ovaal en rond
 doch fomp zyn , bevattende een bruine Wol-
 ligheid als Zyde , welke , door den minften Wind
 in de Lugt gevoerd wordende , ligt in den Mond
 en Neusgaten , van den genen , die ze behan-
 delt , vliegt ; zynde van weinig gebruik by de
 Ingezetenen. De Reuk der Bloemen kwam hem
 voor als van Kaas , en dit zal de reden zyn , dat
 de Franschen hem *Fromager* of Kaasboom hee-
 ten : terwyl de Engelschen 'er den naam aan gee-
 ven van *Silk Cotton - Tree* , of Zyde - Katoen
 Boom.

De Vrugt van dezen Kapokboom , daar ik van
 heb die vyf Duimen lang en anderhalf Duim
 dik zyn , komt zeer wel overeen met de afbeel-

K 3

ding,

II. ding, welke CLUSIUS geeft van zódanige Haau-
 AFDEEL. wen, in 't jaar 1599 uit Oostindie medegebragt,
 XV. als komende van Boomen, die rondom de Stad
 HOOFD- Bantam, op Java, groeiden, en waar van BAU-
 STUK. HINIUS zyn Javaanschen Katoenboom met Wil-
Dons- ge-Bladen gemaakt heeft: maar, dat deszelfs
boom. Bladen zo smal, ja zelfs smaller dan die der
 Wilgen zouden zyn, gelyk CLUSIUS verstaan
 hadt, komt met de beschryving van RUMPHIUS
 niet overeen, die zegt, dat de Bladen zes of
 zeven Duimen lang en aan 't begin twee Dui-
 men breed zyn, staande doorgaans zéven by
 elkander op een Steel. Nog minder strookt
 hier mede de Afbeelding; maar de Kelkswyze
 figuur van de Bloem is aldaar, met die van den
 Heer JACQUIN overeenkomstig, zeer wel ver-
 toond, gelyk ook de aartige figuur der Meel-
 knopjes, die zeer groot, bogtig en op het Meel-
 draadjé beweeglyk zyn. RUMPHIUS erkent
 ook, dat men van deeze Kapok, in Oostindie,
 tot het vullen van Kussens, Bultzakken en Bed-
 den, gebruik maakt, als zynde dezelve te kort
 om gesponnen te worden gelyk Katoen. Zy
 is byzonder lugtig en Veerkragtig; zo dat men
 deeze Kussens, Zakken of Bedden, maar een
 weinig behoeft te laten uitkloppen, om de Ka-
 pok, nedergedrukt zynde, weder te doen op-
 ryzen tot haare voorige lugtigheid. De Zaa-
 den, los daar in verspreid, moeten 'er zorg-
 vuldig uitgedaan worden, en deeze worden van
 de Inlanders met Smaak gegeten.

RUMPHIUS die hem deswegen *Eriophoros* II.
 noemt, merkt ook aan, dat het een groote AFDEEL.,
 Boom is, wiens Stam van onderen omtrent een Hoofd-
 Vadem dikte heeft, en eene witachtige graau-
 we Schors, met Doornen bezet, groeiende de STUK.
 Hoofdtakken doorgaans met hun drieën daar
 aan, op de zelfde hoogte, waterpas, en dan
 wederom drie daar boven; doch de genen, die
 men dikwils afkapt om meer Vrucht te draagen,
 deswegen Wyfjes genaamd, hebben een onge-
 regelde gedaante. Nergens, in Oostindie, zegt
 hy, groeijen die Boomen zo menigvuldig als
 op Java; des de Kapok aldaar zeer gemeen is.
 Zy vallen ook op de andere groote Eilanden van
 Indie. Op Banda vindt menze langs de Straa-
 ten geplant. De Gestalte zweemt veel naar
 die der Pynboomen, wordende deeze Boom,
 aan de Kust van Malabar, wel veertig of vyf-
 tig Voeten hoog.

(2) Kapokboom met veelmannigige Bloemen, en
 vyfyngerige Bladen.

II.
Bombax
Ceiba.
 Kaasboom.

Dus wordt deeze Soort onderscheiden door
 den

(2) *Bombax* Floribus polyandris, Foliis quinatis. JACQ.
Amer. 26. *Hist.* 192. T. 176. f. 71. Xylon Foliis digitatis
 Caule aculeato. *Fl. Zeyl.* 221. *Hort. Ups.* 148. Xylon Caule
 aculeato. *Hort. Cliff.* 75. ROYEN. *Lagdbat.* 437. *Gossypium*
arborescens Caule spinoso. C. B. *Pin.* 430. *Gossypium arborescens*
 &c. SLOAN. *Jam.* 159. *Hist.* II. p. 72. BURM. *Fl. Ind.* 145.

K 4

II. den Heer JACQUIN, die ook een Afbeelding
 AFDEEL. van de Vruchten geeft, welke aanmerkelyk van
 XV. die der voorgaanden verschillen. Zy waren
 HOOFD. die der voorgaanden verschillen. Zy waren
 STUK. de helft kleiner, eer Vyg- dan Komkommer
 Kaasboom. achtig, gaande niettemin in vyven open, en
 zig dan als Sterren vertoonende. De Bloemen
 hadt hy menigvuldig droog, onder deeze Boomen,
 gevonden, behoudende verscheide Maanden
 haare natuurlyke gedaante. Dezelfen waren
 kleiner, doch veel fraaijer dan die van de eerste
 Soort. Aan deeze hadt hy altoos Doornen
 waargenomen, en op dien voet is waarschynlyk
 hier ook de Ceylonsche Katoenboom, met ge-
 vingerde Bladen en een gedoornden Stam, t'huis
 gebragt, niettegenstaande de voorgaande ook
 doorgaans Doornen heeft, welke 'er niet af-
 gaan dan door den Ouderdom, het geen ook
 in deeze plaats heeft, ten minste zo het die
 is, welke SLOANE beschryft als den Westin-
 dischen Katoenboom, op Jamaika en de ande-
 re Karibische Eilanden in 't wilde groeiende.
 De Spanjaarden geeven 'er den naam van *Cei-
 ba* aan, en het schynt die te zyn, welke, ook
 aan de Kust van Afrika groeiende, door de
 Negers van Senegal *Benten* genoemd wordt,
 waar van de Heer ADANSON, onder den naam
 van *Gedoornde Kaasboom*, aldus spreekt.

„ De *Benten* overtreft in hoogte alle andere
 „ Boomen van Senegal, gelyk de Aapenbrood-
 „ Boom, genaamd *Calebassier* (*), dezelfen in
 „ uit-

(*) Dit is de Meloenboom, hier voor, bladz. 1366 enz. be-
 schreeven.

„ uitgestrektheid en dikte te boven gaat. Men ^{II,}
 „ heeft 'er van honderdtien en zelfs van hon- ^{AFDEEL.}
 „ derdtwintig Voeten hoogte , wier Stam agt ^{XV.}
 „ of tien Voeten op 't meefte in middellyn houdt, ^{HOOFD-}
 „ en uitermaate regt is, tot vyftig , zestig en ^{STUK.}
 „ dikwils meer Voeten langte ongetakt. De
 „ Sleuven , of Vleugelachtige Uitstekken , die
 „ dikwils langs den geheelen Stam voorkomen ,
 „ verminderen de fchoonheid niet , welke hy
 „ aan zyne witachtige Schors en verheveneron-
 „ de Kroon verfchuldigd is. Van deezen Boom
 „ is het dat de Negers , door dezelfs Stam ,
 „ waar van het Hout zeer zagt , taay en ligt is ,
 „ uit te hollen , hunne *Pirogues* maaken. Die
 „ van de Gambia , de grootfte Bentens tot hun-
 „ nen dienst hebbende , maaken daar van ook
 „ de grootfte Schuiten. Zy hebben 'er van
 „ veertig of vyftig Voeten lang , op vier of
 „ vyf Voeten breedte en een weinig minder
 „ diepte (*).

(3) Kapokboom met veelmannige Bloemen en ^{III.}
 zevenvingerige Bladen. ^{Bombax}

Hier wordt thans de Katoenboom uit Oost- ^{heptaphyl-}
 in- ^{lum.}
^{Woldoorn.}

(*) *Voyage au Senegal*, p. 93, 94.

(3) *Bombax Floribus polyandris*, Foliis septenatis. JACQ.
Amer. 26. *Hift.* 193. *Gosypium* five *Xylon Arbor Orientale*,
digitatis Foliis lavibus &c. PLUK. *Alm.* 172. T. 88. f. 4.
Moul-clavou. Hort. Mal. III. p. 61. T. 52. RAJ. *Hift.* 1899.

II. indie, met gevingerde gladde Bladen, eene vyf-
 AFDEEL. hokkige Vrugt, die met een witte glinsterende
 XV. hokkigheid gevuld is, van PLUKENETIUS,
 HOOFD- t'huis gebragt door den Heer JACQUIN, die
 STUK. ook daar toe betreft den *Moul-elavou* van Ma-
Waldoorn. labar, welke *Waldoorn* genoemd was door de
 Nederlanders. Het is een Boom, dikwils een
 Stam hebbende van vyftig Voeten hoog, eer-
 sty eenige Takken uitgeeft, en dezelve zyn
 met zo fcherpe Doornen bezet, dat hy nimmer
 van de Aapen beklommen wordt. De Bloemen
 zyn zoetruikende, van grootte als de Handpalm:
 de Vrugten even als die van den Kapokboom
 en haare Wolligheid dient tot het zelfde gebruik.
 De Heer JACQUIN, ondertusfchen, had aan
 deeze Soort, in de Westindiën, en wel by Kar-
 thagena, even als de voorgaande, en van de
 zelfde Gestalte als de eerste en tweede Soort,
 voorkomende, nooit Doornen, maar altoos de
 Schors mismaaft en monstreus Kurkachtig, waar-
 genomen. De Bladen waren gevingerd, ten
 minste zeven op een Steel, en geheel ongekar-
 teld. De Bloemen hadt zyn Ed., even als in
 de voorgaande Soort, flegts droog gezien. De-
 zelve hadden omtrent vierhonderd Meeldraad-
 jes. De Vrugten kwamen met die van de eerste
 Soort volmaakt overeen. Hy werdt van de
 Spaanfchen ook *Ceiba* geheten.

(4) Kapokboom met vyfkwabbige, gespitsfe, II.
 van onderen Wollige Bladen. AFDEEL.

XV.
HOOFD-

Onder deeze bepaalingen is eene Soort van dit STUK.
 Geslagt door den Ridder in zyne *Flora Zeylani-* IV.
ca voorgesteld geweest, aan welke de Hooglee- Bombax
 raar N. L. BURMANNUS den bynaam geeft Gosypium
 van *Conga*, zo 't schynt om dat dezelve onder num.
 dien naam, als een dikke Appeldraagende Boom, Katoenachtige.
 van dertig Voeten hoogte, door den Heer O U T-
 GAARDEN, opgegeven was. Men betreft 'er
 toe, de Ketmia met een in vyven gedeeld, van
 onderen witachtig Blad, de Bloem geelachtig,
 het Zaad Wollig, van den Heer J. BURMAN-
 NUS, in deszelfs *Thesaurus Zeylanicus* geboek-
 staafd, welke de *Cudu - Pariti* van den Mala-
 baarsen Kruidhof zoude zyn, dat eene eigently-
 ke Katoenboom is. De Heer LINNÆUS merkt
 ook aan, dat deeze van een Soort van *Gosyp-*
ium, religiosum bygenaamd, naauwlyks dan door
 de Wolligheid der Bladen, en de afgezonderde
 Meeldraadjes, verschille. Deeze Soort zou dan
 niet tot de Klasse der *Monadelpia* behooren.

S T E W A R T I A.

De Kenmerken zyn, een enkele Kelk, een
en-

(4) *Bombax Foliis quinquelobis acuminatis, subtus tomen-*
tofis. Syst. Nat. XII. Xylon Foliis &c. Fl. Zeyl. 222. Ket-
mia Folio quinquefido, &c. BURM. Zeyl. 136. Bombax Con-
ga. BURM. Fl. Ind. 145.

II. enkele Styl, met den Stempel in vyven ge-
 AFDEEL. deeld: de Vrugt een drooge Appel zynde, die
 XV. HOOFD- vyfkwabbig, éénzaadig is, en in vyf Stukken
 STUK. van elkander springt.

I. De eenigste Soort (1), in dit Geslacht voor-
 komende, voert den bynaam van *Malacoden-*
dron of liever *Malachodendron*, daar aan gege-
 ven door MITCHELIUS. De Heer LIN-
 NÆUS heeft dit Gewas, in de Verhandelingen
 der Koninglyke Akademie van Upsal in Swee-
 den, beschreeven, en de Afbeelding van het-
 zelve is ook door den Heer CATESBY aan
 't licht gebragt. De Heer CLAYTON stelt
 het voor, als naar de *Magnolia* gelykende, met
 langwerpig ovaale, gespitse, Zaagswys' getan-
 de Bladen, die van onderen bleeker zyn. DU
 HAMEL telt het onder de Boomen. Het heeft
 Bladen als van den Kerseboom, die zeer scherp
 getand zyn, van onderen Wollig ruig, zegt
 LINNÆUS. De groeyplaats is in beschaduw-
 de, vette, vogtige Gronden, van Virginie.

C A M E L L I A.

De Kenmerken van dit Geslacht, dat den
 naam van den Kruidkundigen CAMELLI heeft,
 zyn een veelbladige Kelk, waar van de Bladen
 Schubs-

(1) *Stewartia*. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 847. p. 464.
Alt Ups. 1741. p. 79. T. 2. CATESB. *Car.* III. p. 13. T.
 13. DU HAMEL. *Arbr.* II. p. 284. T. 78. GRON. *Virg.* 101.
Malacodendron. MITCH. *Gen.* 16.

Schubswyze op elkander leggen, zynde de bin-
 nensten grootst. II.
 AFDEEL.
 XV.

De eenigste Soort, daar van voorkomende (1), heeft den bynaam van *Japonica*, om dat hier HOOFD-
 STUK.

een Gewas bedoeld wordt, 't welk door den I.
 Camellia
 Japonica.
 Chine-
 sche Roos. vermaarden KAEMPFER in Japan is waargenomen; doch wy noemen het *Chineesche Roos*.

Men vindt daar van veele Verscheidenheden, van welke hy'er twee opgeeft als de voornaamsten. De eene *Jamma Tsubakki*, dat is Wilde of Berg-Roos, genaamd, heeft enkele Bloemen.

Het is een Heester van grootte als een Boom, uit een korten Stam veele Takken spreidende, die een dunne Schors hebben, maar het Hout zeer hard. De Bladen gelyken volmaakt, zegt hy, naar die der tamme Kerfenboomen, maar zyn wat styver, harder, en wederzyds glanzig. De Bloemen, uit een geschubde Knop voortkomende, gelyken veel naar die der Eglantier-Roozen. Derzelver Blaadjes zyn hoogrood. In 't midden hebben zy een Koker als een Kroon, die tot zyn rand meer dan honderd Meeldraadjes uitgeeft, Vleeschkleurig wit met geele Knopjes. Men ziet daar uit, waarom dezelve tot deeze Klasse is betrokken. Op de Bloemen volgt zeldzaam

(1) *Camellia. Syst. Nat. XII, Tom. II. Gen. 848. p. 465.*
 BURM. *Flor. Ind.* p[153]. *Tsubakki. KAEMPFER Amoen. Exot.*
 850-852. T. 851. *Rosa Chinenfis. EDW. Av. II. p. 67. T.*
 67. SELIGM. *Vog. II. Band. Pl. 29. Thea Chinenfis, Pimenta*
jamaicensis folio, Flore roseo. PET. Gaz. T. 33. f. 40

II. zaam een Vrucht, van eene Peerachtige figuur;
 AFDEEL. anderhalf Duim lang, bruin, Houtig en gaapen-
 XV. de, met drie Holligheden, en in ieder een Zaad
 HOOFD- de, met drie Holligheden, en in ieder een Zaad
 STUK. byna van grootte als een Hazelnoot, met eene
Chineefche
Roos. rimpelige Oppervlakte, die ros is, van binnen
 een witachtig Vleefch hebbende, van eene Smee-
 rige Smaak.

KAEMPFER merkt aan, dat dit Gewas veel naar den Theeboom gelykt, en dat van een kleiner Soort, *Safanqua* genaamd, de Bladen dikwils by de Thee gedaan worden, om derzelver aangename Reuk, en het Aftrekzel derzelven gebruiken de Vrouwlieden tot het wasfchen van haar Hoofdhaar. Voorts spreekt hy van dubbelde Chineefche Roozen, een Handpalm groot, van verfchillende Kleuren. Zodanig eene dubbelde bloeiende Chineefche Roos, in Engeland aangekweekt, is door den Heer EDWARDS fraay in afbeelding gebragt.

M E S U A.

De Kenmerken van dit Geflagt, dat zynen naam van den vermaarden Arabifchen Geneesheer M E S U E heeft, beftaan in een enkelde vierbladige Kelk en Bloem; een enkelen Stamper; zynde de Vrucht een vierhoekige Noot, met één Zaad.

I.
Mesua
Ferrea.
 Kaffanje-
 Roozen
 Boom.

Hier toe behoort ééne Soort (1), welke den

(1) *Mesua Foliis lanceolatis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen.*

den bynaam van *Ferrea* voert wegens de hard-
 heid van deszelfs Hout, by de Portugeezen ^{AFDEEL.}
Pao Ferrao, by onze Natie, op Ceylon, ^{XV.} *Tzer-*
hout genoemd wordende, zo de Hoogleeraar J. ^{HOOFD-}
 BURMANNUS aantekent. De Nederlanders, ^{STUK.}
 aan de Kust van Malabar, noemen de Bloemen, ^{Kastanje-}
 volgens COMMELYN, ^{Roozen} *Kastanje - Roozen*. ^{Boorn.} Het
 is aldaar een zeer grootte Boom, die eene Kroon
 als de Linden heeft, met eene gladde geelachtig
 roefse Schors, de Bladen langwerpig rond,
 dik, van boven glanzig groen, van onderen
 met een blaauwen Waafem als de Druiven; de
 Bloemen naar die der Eglantier-Roozen gely-
 kende, doch wit van Kleur en zeer aangenaam
 van Reuk, waar op Vruchten volgen, die Kloot-
 rond, zyn en in Kleur, gelyk derzelve Pitten,
 wier getal drie of vier is, in grootte, figuur en
 Smaak, veel naar Karftengen gelykende. Men
 ziet dan, dat de gezegde naam niet oneigen is.
 In de Wortels, Schors en Bladen, ja, om kort
 te gaan, byna in de geheele Boomen, heerscht
 een Kruidrige Geur en eene bittere Smaak;
 weshalve men 'er tot Sweetmiddelen en Tegen-
 giften gebruik van maakt. De jonge Vruchten
 zyn met zekere Gom bekleed, welke ook scherp
 is en van een Aromatieken Reuk.

Thans

665. p. 465. *Fl. Zeyl.* 203. Arbor naghas seu ferrea. BURM.
Zeyl. 25. Balutta-tsiampacam s. Castanea rosea Indica. *Hort.*
Mal. III. p. 63. T. 53. RAJ. *Hist.* 1680. BURM. *Fl. Ind.*
 121. Nagasfarium. RUMPH. *Amb.* VII. p. 3. T. 2.

II. Thans betreft de Heer LINNÆUS tot de-
 AFDEEL. ze Soort ook de Nagasfari van RUMPHIUS,
 XV. welke, gelyk ik gemeld heb, door den Heer
 HOOFD. N. L. BURMANNUS tot het Geslagt van Ca-
 STUK. N. L. BURMANNUS tot het Geslagt van Ca-
 Nagasfi. *lophyllum* betrokken was *: en inderdaad, dat
 * Zie bladz. 26. Gewas, *Nagasfi* genaamd by de Javaanen, ver-
 schilt in alle opzigten zeer. Het blyft een laa-
 ge Boom, van zes Voeten hoog; de Bladen ge-
 lyken naar Wilge- of Olyfbooms-Bladen. De
 Vrucht, onryp zynde, zweemt naar een Eikel,
 en behoudt, ryp wordende, zyn Puntje, gaan-
 de in drie of vier deelen open, en dan een
 enkelen Korrel uitleverende, hard en van bin-
 nen hoog geel, die zig in tweeën laat deelen.
 Het eenigste is, dat de Bloemen een zeer aan-
 genaamen Reuk hebben, welken zy gedroogd
 nog lang behouden, wordende derzelve gedroog-
 de Blaadjes, die daar Foelie gelyken, te koop
 gebragt, en in de Medicinaale Kruiddoozen ge-
 plaatst. Egter is deeze Boom ongemeen zeld-
 zaam, en naauwlyks te vinden dan op Java en
 Baly, daar men hem zorgvuldig aankweekt, en
 by de Huizen nahoudt, om de verkwikking van
 zyne geurige lommerryke Schaduw. Van de
 gezegde eigenschap des Houts vind ik ten op-
 zigt van deezen Boom niets gemeld.

M O R I S O N I A.

Naar den beroemden MORISON, Hooglee-
 raar te Oxford geweest in 't midden der voor-
 gaan-

gaande Eeuw , die een uitvoerig Werk over de geheele Kruidkunde aan 't licht gegeven heeft , is dit Geslagt genaamd.

II.
AFDEEL.
XV.
HOOFD-
STUK.

De Kenmerken zyn: een enkelde Kelk , in tweeën gedeeld : een vierbladige Bloem : één Stamper. De Vrucht een Bezie met een harden Dop , welke in ééne Holligheid veele Zaaden bevat , en gesteed is.

Maar ééne Soort komt al wederom in hetzelfde voor (1) , besluitende thans de Klasse der Enkelbroederige Planten. Dezelve voert den bynaam van *Amerikaansche* , om dat zy in dat Wereldsdeel alleen is waargenomen. Pater PLUMIER vondtze aan de Vaste Kust van Zuid-Amerika ; de Heer JACQUIN by Karthagena en op Martenique , alwaar de Ingezetenen 'er den naam van *Bois Mabouia* , of Duivels-Boom , aan geven. Hy is , zo zyn Ed. hem beschryft , een niet fraaije Boom , zelden hooger dan vyftien Voeten. De Bladen zyn langwerpig ovaal , stomp of gespitst , effenrandig , Lederachtig , een Voet op 't hoogste lang , met een taamelyk langen Steel. Uit de Takken komen , hier en daar , korte dikke Bloemsteelen voort , doorgaans ieder met vier of vyf Bloemen , die slaauw van Reuk zyn en vuil wit , naauwlyks een Duim breed , uit vier Blaadjes bestaande , die in een

I.
Morisonia
Americana ,
Duivels-
Boom.
pl. XIII.
Fig. 34

(1) *Morisonia. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 642. p. 465.*
Morisona arbor. Nucis Juglandis folio. PLUM. Gén. 36. Ic.
203. JACQ: Amer. Hist. p. 156. T. 97.

L

II. eenbladige Klokswyze Kelk vervat zyn. De
AFDEEL. Meeldraadjes zyn in de onderfte helft, gelyk in
 xv.
HOOFD- alle de Planten van deeze Klasfe, tot een Ko-
STUK. ker famengegroeid. Het Vruchtbeginzel, op
 een Cylindrifch Voetje zittende, heeft geen
 Styl, maar eenen geknopten Stempel. De
 Vrucht is Kloottrond en groot, (gelyk in onze
 Afbeelding **PLAAT XIII. Fig. 3**, van hem
 ontleend,) bruin met Roestkleurige Stippen,
 van binnen maar ééne Holligheid hebbende,
 waar in witachtig Vleefch. De Zaaden, daar
 in neftelende, zyn wit en hebben eene Nier-
 achtige figuur. Van deeze Vrucht werdt, zo
 veel hem bekend was, tot Spyze geen gebruik
 gemaakt; doch zyn Ed. verklaart tevens de
 Naamsreden niet, welke om eene Vergiftige
 hoedanigheid zou doen denken.

XVI. HOOFDSTUK.

*Befchryving van de BOOMEN, wier Bloemen
 de Meeldraadjes dubbeld famengegroeid of uit
 twee Grondftukken voortkomende, hebben, des-
 wegen Dubbelbroederige, DIADELPHIA,
 genaamd.*

De Klasfe van *Diadelphia*, in het Stelzel der
 Sexen, bevat alle de genen, wier Bloe-
 men van **TOURNEFORT** *Papilionacei*, dat is
 Vlin-

Vlinderachtige, om dat zy naar een Vlinder of Kapel gelyken, getyeld zyn. Naar het getal der Meeldraadjes worden zy, wederom, in Vyf, Zes-, Agt- en Tienmannigen gefindeeld. Veele Heesters, doch weinige Boomen, komen onder dezelve voor, als volgt.

S A R A C A.

De Kenmerken zyn, een Trechterswyze Bloem, die in vieren gedeeld is, zonder Kelk; met drie Meeldraadjes ter wederzyde van de Keel: de Vrucht een Haauw met een Steel voorzien.

Maar ééne Soort heeft dit Geslagt (1), die den bynaam van Indische voert, als in Oostindie door den Heer KLEINHOF waargenomen zynde. De Heer N. L. BURMANNUS heeft de afbeelding van een Takje daar van gegeven. Het is een Boom, die de Bladen gevind, overhoeks geplaatst, uit drie of vier paaren van Vinblaadjes bestaande heeft, zonder Sluit-Blaadje: zynde dezelve langwerpig en gesteeld. De Bloemen groeijen aan Trosfen, en maaken Hoofdjes, die uit Schubbetjes bestaan. Op Java groeit dit Boomgewas.

II.
AFDEEL.
XVI.
HOOFD-
STUK.

I.
Saraca
Indica.
Indische.

Dit Geslagt behoort tot de Zesmannigen; onder

(1) Saraca. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gén. 1267. p. 469. Mantisf. Gen. p. 13. Spec. p. 98. Saraca arborescens. BURM. Fl. Ind. 85. Tab. 25. fig. 2.

II. der de Agtmannigen komen geen Boomen voor,
 AFDEEL. maar de Tienmannigen leveren 'er eenigen uit,
 XVI. als
 HOOFD-
 STUK.

N I S S O L I A.

Waar van de Kenmerken bestaan in eene Vyftandige Kelk ; de Vrucht eenzaadig, uitloopende in een fmalle Wiek.

'Twee Soorten, beiden Westindifche, komt 'er van voor, die ik hier moet befchryven.

I. (1) *Nisfolia met een regtopftaanden Boomachtigen Stam.*
Nisfolia arborea.
 Boomachtige.

De Heer JACQUIN merkt aan, dat het een onaanzienlyke Boom is, van twaalf Voeten hoog, wiens Takken dikwils taay en flap zyn, hebbende de ondersteuning van andere Boomen noodig. De Bladen, die gevind of drievoudig zyn, vallen Jaarlyks af, hebbende de Vinblaadjes ovaal, dun en glanzig. Zo in de oxels als aan de enden der Takken, komen famengeftelde Aairen voort, van vier Duimen lang, met kleine ongefteelde Bloemen, zonder Reuk en byna zonder Kleur. Een enkel Zaad, dat Niervormig rond en plat is, rypt in een Zaadhuisje dat in een lange Wiek uitloopt. Men vindt het

(1) *Nisfolia* Caule arboreo erecto. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 853. p. 472. JACQ. *Amer.* 27. *Hist.* 199. Tab. 174. fig. 43.

het Gewas by Karthagenā veel in de Bosfchen, wordende *Juan Gomez* genoemd van de Ingezetenen.

II.
AFDEEL.
XVI.
HOOFD-
STUK.

(2) *Nisfolia met een Heesterachtigen, windenden Stam.*

II.
Nisfolia
fruticosa.
Heester-
achtige.

Dit is een ongedoornde Heester, die zig om de nabuurige Boomen slingert en opklimt tot de hoogte van vyftien Voeten. Hy heeft een groot getal Bladen, die gevind zyn en overhoeks geplaatst. De Vinblaadjes zyn ovaalachtig, anderhalf Duim lang. Aan de jonge Takjes komen een menigte van Bloemsteeltjes, die een gebladerde Fluim maaken, dikwils een Voet lang en zeer fraay, van Vlinderachtige Bloemen, die zeer klein, geel en reukeloos zyn. De Vrucht is een langwerpige ronde Haauw.

P T E R O C A R P U S .

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, een vyftandige Kelk: het Zaadhuisje Zeisfenvormig, gebladerd, met knobbels, waar in eenige enkele Zaaden.

Twee Soorten komen 'er van voor, als volgt.

(1) Pte-

(2) *Nisfolia* Caule fruticoso volubili. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 853. p. 472. JACQ. *Amer.* 27. *Hisp.* 198. Tab. 179. f. 44.

L 3

II. DEEL. III. STUK.

II. (1) *Pterocarpus met gevinde Bladen.*

AFDEEL.

XVI.

HOOFD-

STUK.

I.
Pterocar-
pus Draco-
vinbla-
dige.

Dit is de gene, daar ik te vooren, in de beschryving van den anderen *Draakboom*, gewag van gemaakt heb (*). Hy voert den zelfden bynaam, om de zelfde reden, naamelyk dat hy een roode Harst, Draakenbloed genaamd, uitlevert. LOEFLING nam hem in Zuid-Amerika waar, en meent, dat de Oost-indische een byzondere Soort van dit Geslacht zy. Het is deeze, welken COMMELYN *Indischen Draakboom*, die Peuldraagende is, met Popelierbladen, getyeld heeft, zynde de *Lingoa-Boom* van RUMPHIUS, welke gerekend wordt onder de hooge Woudboomen, en waar van men het Hout, in Indie, veel tot Timmeren Schrynwerk gebruikt. De Bloemen van deezen Boom zyn geel en zoetruikende, byna als de Muurbloemen of geele Violieren: de Vrugten zyn platte kromme Haauwen, van grootte als een Ryksdaalder, veel naar die der

Se-

(1) *Pterocarpus Foliis pinnatis. Syst. Nat. Veg. XIII. Pterocarpus. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 854. p. 473. Mat. Med. 522. Draco arbor. LOEFL. Iin. p. 266. Draco arbor Indica filiquosa, Populi folio. COMM. Hort. Amst. I. p. 213. T. 109. Lingoum. RUMPH. Amb. II. p. 205. T. 70. JACQ. Amer. Hist. 283. T. 183. f. 92.*

(*) Zie 't voorg. II. STUK., blad. 229. De *Draakboom*, aldaar beschreeven, die in deeze Landen wel voort wil, in de Winterhuizen, heeft in onze Amsterdamsche Hortus Medicus thans de hoogte van veertig Voeten.

Senebladen gelykende, en bevattende in 't mid- den cenige langwerpige Zaaden. Het Hout is insgelyks aangenaam van Reuk, doch zeer on- gelyk van Kleur, ten deele wit, ten deele rood; gelyk men ook een witten Lingoa - Boom heeft, wiens Hout geheel wit is: doch alle de Soorten geeven uit de gekwetste Schors, inzonderheid aan de Takken, een licht-rood Sap, 't welk dun is, doch wel dra stolt tot een heldere Gom, die donker-rood besterft, als gestold Bloed, zynde ongemeen famentrekkende, en derhalve behoorende tot het zogenaamde Draaken - Bloed. Het roode Hout van deezen Boom is wegens zyne schoonheid in groote achting, by de Indiaanen zo wel als by onze Natie.

De Heer JACQUIN, die, wegens de gedagte Gom, aan deeze Soort den bynaam van *Offi-* ^{Draaken-} ^{Bloed.} *cinalis* geeft, merkt aan, dat het een Boom is van dertig Voeten hoog, zyn Ed. in de Bos- schen van het Eiland Tierra Bomba voorgeko- men, doch waar van hy geen Bloemen of Vrug- ten hadt gezien. Het Hout was wit en vast, geevende geen de minste Harst; de Schors dik en roſachtig bruin, waar in, wanneer men de- zelve overdwars doorsneed, zig wel haast eenige Bloedroode Stippen vertoonden: ja, de infnydin- gen op verscheide plaatsen maakende, was de ge- heele Stam in 't kort bedekt met glinsterend roode Traanen, die 'er by nederliepen, wor- dende in eenige Minuuten, inzonderheid als de Zon heet schein, hard, en dan onder den naam

II. van Draakenbloed ingezameld. Het Hout, de
 AFDEEL. Bast en Bladen, hadden een famentrekkende
 XVI. Smaak. Elf Vinblaadjes aan een gemeenen Steel,
 HOOFD- maakten het Lcof uit. Het Landvolk gebruikte
 STUK. Stokjes van den Bast tot Tandestookers. Wel-
 eer werdt deeze Harst of Gom naar Spanje ge-
 zonden, doch dit geschiedde thans niet meer,
 hoewelzy nog van de Ingezetenen *Draakenbloed*
 genoemd werdt.

II.
Pterocar-
pus eca-
staphyllum.
 Enkelbla-
 dige.

(2) *Pterocarpus met enkele Eyvormig gespit-*
ste Bladen, die van onderen Fluweelachtig
zyn.

Dit Gewas, te vooren door den Ridder onder
 de *Hedysara* betrokken, en van BROWNE
Ecastaphyllum getyteld, wordt thans, met dee-
 zen bynaam, t'huis gebragt tot het Geslagt
 van *Pterocarpus*, doordien het Zaadhuisje ge-
 vleugeld is. Men vindt het by PLUMIER
Klimmend Spartium, met Citroenbooms-Bladen
 en witte Bloemen, die by bosjes aan de Knoo-
 pen groeijen, getyteld. Het zou ook de Draa-
 kenbloeds-Boom van LOEFLING zyn. De
 Heer BERGIUS heeft allereerst de Vrugt aan

2t

(2) *Pterocarpus Foliis simplicibus ovatis acuminatis, subtus*
Sericis, Syst. Nat. Veg. XIII. Hedysarum ecastaphyllum.
Sp. Plant. 1052. Ecastaphyllum frutescens reclinatorum &c.
 BROWN. *Jam. 299. Spartium scandens Citri foliis, Floribus*
albis &c. PLUM. Sp. 19. Ic. 246. f. 2. TOURNF. Inst. 645.
Sanguis Draconis. LOEFL. Lin. 273. N. 27.

't licht gegeven van dit Gewas, 't welk op Jamaïka en by de Havana, op laage Plaatsen, groeit.

II.
AFDEEL.
XVI.
HOOFD-
STUK.

Het heeft een Stam van zeven of agt Voeten langte, met Takken die bruinachtig en fyn gestreept zyn, van onderen glad, van boven ruig; overhoeks bezet met spits ovaale, effenrandige, gesteelde Bladen, van boven glad, van onderen met een fyne Wolligheid begroeid, hebbende rondachtige Steeltjes. Uit de Oxels der Bladen komen Trosjes van kleine Bloempjes voort, die een Klokswys Kelkje hebben, zynde Vlinderachtig, van Kleur uit den blaauwen paarsch. 't Getal der Meeldraadjes is tien, tot twee gelyke Lighaamen samengegroeid, met kleine Meelknopjes. Het Vrugtbeginzel heeft een korten Styl, met een stompen Stempel. De Vrugt is een rondachtige Haauw, wederzyds plat, gebladerd, stomp, van onderen ruig, van boven met een uitgebreiden Rand; een weinig geaderd, gesteeld, een Duim groot, Kurkachtig, met ééne Holligheid, bevattende weinige Niervormige Zaaden.

E R Y T H R I N A. Koraalboom.

De Kenmerken zyn, een tweelippige Kelk; de Bloem de bovenlip uitermaate lang en Lancetvormig hebbende.

Van dit Geslagt zyn thans vyf Soorten aange-

L 5

te.

II. tekend, waar onder de eerste niet tot de Boomen behoort; deshalve ik begin met

AFDEEL.
XVI.

HOOFD-
STUK.

II.
Erythrina
Corallo-
dendrum.
Gelala-
Boom.

(2) Koraalboom, die driebladig is zonder Doornen, den Stam Boomachtig en gedoornd hebbende.

De bynaam is van den beroemden TOURNEFORT afkomstig, die een Geslagt gemaakt heeft van deezen naam, welke zo veel als *Koraalboom* betekent, wegens de Kleur van de Bloemen, die zo vuurig rood zyn, dat de Oogen op dezelve schemeren. Hier van is de Geslagtnaam, *Erythrina*, afgeleid. Men heeft een West- en Oostindische van deeze Soort, De eerste voert, by BROWNE, den naam van Boomachtige gedoornde en niet gedoornde, welke driebladig is met Ruitswyze Bladen, wordende de *Amerikaansche Koraalboom* by COMMELYN getyteld. De Oostindische, hier van weinig verschillende, voert in de Malabaarse Kruidhof den naam van *Mouricou*, in 't Nederduitsch *Slackhout*, *Washout* en *Olyphants-Boom*,

(2) *Erythrina Foliis ternatis inermibus, Caule Arboreo aculeato.* Syst. Nat., XII. Tom. II. Gen. 855. p. 473. Veg. XIII. p. 535. Hort. Cliff. 354. Hort. Ups. 207. Flor. Zeyl. 275. ROYEN *Lugdat.* 573. *Erythrina arborea* &c. BROWN. *Jam.* 288. *Silique sylvestris spinosa.* C. B. *Pin.* 402. *Coral Arbor Americana.* COMM. *Hort. Amst.* I. p. 211. T. 108. *Mouricou.* Hort. Mal. VI. p. 15. T. 7. *Gelala Littorea.* FUMPH. *Arab.* II. p. 230. T. 76. BURM. *Fl. Ind.* p. 154.

Boom heetende, volgens dien zelfden Autheur. II.
 By RUMPHIUS komt dezelve voor, onder AFDEEL.
 den naam van *Gelala - Boom*; en wel in 't by- XVI.
 zonder van *Strand- Gelala - Boom*; alzo 'er meer HOOFD-
 Soorten van zyn, en wordt aldus beschreeven. STUK.
Keraal-
boom.

In grootte, en dikte van Stam, gelykt deeze veel naar een Eik, doch de Stam is zo hoog niet, verdeelende zig, laager by den Grond, in zwaare Takken, die wel een effene Schors hebben, doch overal met dikke styve Doorens bezet zyn, zo dat menze niet beklimmen kan. De Bladen gelyken naar die der Turksche Boonen, staande drie op een Steel; maar zyn grooter en gladder. De Bloemen komen veel by elkander voort, aan een lange Tros, en zyn van eene zeer ongeregelde gedaante, hoewel menze tot de Vlinderachtigen betreft. De drie onderste Blaadjes zyn zeer klein, in een Trechterswyze Kelk vervat; maar het bovenste is lang en groot, hebbende de figuur van een omgekeerd Schuitje, omvattende in 't eerst de Meeldraadjes, tien in getal, doch ongelijk van langte. De geheele Bloem is ongeveer een Pink lang, en Vuurig rood van Kleur, bedekkende, wanneer zy afvallen, den Grond als met rood Scharlaken, en haare schittering is zo groot, dat de gemeene Man de schaarsheid van Visch, in de bloeytyd van deezen Boom, daar aan toeschryft. Immers, hy groeit op de Stranden van alle de Oostindische Eilanden, hoewel men hem, op sommigen, ook binnenlands aantreft. Omtrent den

II. den Middag is de Slaap der Planten in de famen-
 AFDEEL. luiking der Bladen zichtbaar. De Makasfaren
 XVI. noemen hem *Caja Madjannang*, dat is ftıl Blad;
 HOOFD- om dat men gewoon is de groene Takken rond-
 STUK. om een Wooning te fteeken, daar eene Kraam-
 Koraal- vrouw legt; ten einde men daaromftrücks geen
 boom. Gerugt maake. De Takken worden als Paalen
 of Palisfaaden gebruikt tot het maaken van lee-
 vende Haagen. De Loeries, wier Kleur veel
 overeenkomst met die der Bloemen heeft, zit-
 ten in menigte op deezen Boom, wanneer hy
 bloeit, en pikken het Vrughtbeginzel uit de Bloe-
 men, dat anders een Peul wordt, van een Hand-
 breed lang en een Pink dink, zeer knobbelig,
 wegens de Zaaden, daar in vervat, welke naar
 Paardeboonen zweemen, zynde fomtyds wat
 roodachtig van Kleur, doch wordende niet raauw
 gegeten. Het Hout is wit, week en tot Tim-
 merwerk onbekwaam.

III.
Erythrina
piffa.
 Geylamde.

(3) Koraalboom, die driebladig is met Door-
 nen, den Stam Boomachtig en gedoorn-
 hebbende.

Deeze wordt de *Witte* Gelala - Boom genoemd,
 in onderscheiding van den voorgaanden, (dien
 men de *Zwarte* tytelt,) en in 't byzonder de *Ge-
 ylamde* of *Geschilderde*, om dat de witte Rib
 en

(3) *Erythrina Foliis ternatis aculeatis, Caule arboreo acu-
 leato. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. utsupra. Gelala alba. RUMPH.
 Amb. II. p. 234. T. 77. BURM. Fl. Ind. p. 154.*

en Aderen Schilderachtige Vlammen maaken op de Oppervlakte der Bladen, byna gelyk zulks plaats heeft in de Lieve Vrouwe Distel, doch breeder gevland. De Boom kroont zo sterk niet uit, maar voor 't overige strookt hy zeer met den anderen, zo wel in Loof, als in Bloem- en Vrugtmaaking. Als de Bloemen te voorschyn komen, werpt hy al zyne Bladeren af. Hy komt zeldzaamer dan de andere voor, en wordt, wegens de fraaiheid zynere Bladen, meer bemind van de Indiaanen.

II.
AFDEEL.
XVI.
HOOFD-
STUK.

Koraal-
boom.

(4) Koraalboom, die driebladig is, met de Steeltjes eenigermaate gedoornd en geklierd; den Stam niet gedoornd.

IV.
Erythrina
Crista
Galli.
Haane-
kam.

Deeze, in Brasil huisvestende, wordt ongedoornde driebladige Koraalboom van PETIVER getyteld, en aldus beschreeven. De Takken zyn samengedrongen; de Bladen, langwerpig ovaal, effenrandig, drie op een Steeltje, dat van onderen dikwils een of twee kromme Doorens heeft, en wederzyds, daar het de zyd-Steeltjes afgeeft, geklierd is, hebbende ook twee Kliertjes aan 't midden. Twee of drie

(4) *Erythrina Foliis ternatis, petiolis subaculeatis glandulosis, Caule arboreo ineruni. Syst. Nat. Veg. XIII. p. 534. Coral arbor non spinosa trifolia. PET. Mus. 760. RAJ. Dendrol. 109. VANDELLI mss. Erythrina Laurifolia. JACQ. Obs. III. p. 1. T. 51.*

II. drie paarfche Bloemen komen, elk op haar eigen Steeltje, uit de Oxels voort, leggende agterover. Zy hebben een Klokswyze tweelippige Kelk: een Hartvormig ovaal, omgeboogen, uitgegulpt, Vaandel: de Wieken zeer klein, korter dan de Kelk: den Kiel smal, Zeisenvormig; gefpitst, byna zo lang als 't Vaandel: de Meeldraadjes tweebroederig, de negen onderfte byna geheel famengegroeid, van langte nagenoeg als de Kiel: de Knopjes langwerpig, zo wel als 't Vrugtbeginzel, dat Haairig is en de Styl Els-vormig; de Stempel met een zeer klein Stipje gemerkt. In de Tuin van Upfal is dit waargenomen. De Portugeezen geeven hem den naam van *Crista di Gallo*, dat is Haanekam.

Koraalboom.

De Heer JACQUIN heeft, volgens een gedroogd Takje met Bloemen, dat zig in de Verzameling van den Heer L. T. GRONOVIVS bevondt, waarschynlyk uit Virginie afkomstig zynde, de Afbeelding van dit Gewas gegeven. Zyn Ed. noemt het *Latierbladige Koraalboom*, en dus kan het de zelfde niet zyn, welke op de Agtste Plaat, in 't Werk van EHRET door TREW, voorkomt, onder den naam van Driebladige, Amerikaansche ongedoornde, met de Bladen meer gefpitst en bleekroode Bloemen: want de Bladen van dezelve byna driehoekig zyn. Dewyl men 'er een gedoornden Tak aan vindt, en de Kliertjes aan de Bladsteelen ontbrecken, heeft LINNÆUS dezelve, zo 't schynt, niet in aanmerking genomen.

(5) Koraalboom met enkelde langwerpige Bladen. II.
AFDEEL.
XVI.

Dat deeze de Bladen enkelde heeft, onderscheidtze niet alleen van de andere Soorten, maar bovendien de platheid der Haauwen of Zaadpeulen; welke in de Afbeelding van PLUMIER blykbaar is. Indien de Bladen wel door hem getekend zyn, dan hebben derzelver Steelen hunne inplanting niet aan den rand, maar van onderen; zo dat zy zig hol en Schildvormig vertoonen; dat nog een verdere onderscheiding maakt van de andere Soorten.

P I S C I D I A . Vifchboom.

Van dit Geslagt zyn de Kenmerken tot onderscheiding een spitse Stempel en een Peul, die aan vier zyden gevleugeld is.

Het bevat twee Soorten als volgt.

(1) Vifchboom, die de Vinblaadjes Eyvormig heeft. I.
Piscidia
Erythrina
Kleine.

Dec-

(5) *Erythrina* Foliis simplicibus oblongis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. ut supra. *Corallo dendron* Folio singulari oblongo, Siliquâ planâ. *PLUM. Sp.* 21. *Io.* 102. f. 1.

(1) *Piscidia* Foliolis ovatis. *LINN. Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 856. p. 473. *Erythrina* Foliis pinnatis &c. *Spec. Pl.* I. p. 707. *Ichthyomethia* Foliis pinnatis ovatis &c. *BROWN. Jam.* 296. *Coral arbor polyphylla, non spinosa, &c.* *SLOAN. Jam.*

II. Deeze, voorheen door LINNÆUS in het
 AFDEEL. Geslagt der Koraalboomen begreepen, voert des-
 XVI. wegen den bynaam van *Erythrina*. SLOANE
 HOOFD- hadt hem getyteld *Veelbladige ongedoornde Ko-*
 STUK. *raalboom*, met Esfchenbooms - Bladen, die eene
Visch- Peul draagt met Bladerige Wieken als van eene
boom. Water - Molen. Het is de *Basterd - Acacia* met
 gevleugelde Peulen van PLUMIER, onder den
 naam van *Robinia* met takkige Steeltjes en ge-
 vliemde Peulen voorgesteld door den Hooglee-
 raar J. BURMANNUS. BROWNE geeft 'er
 den zeer gepasten Griekschen Geslagtnaam
Ichthyomethia aan, die daar van afgeleid is, dat
 zy de Visfchen dronken maakt, zo dat die aan
 de Oppervlakte van 't Water komen en zig
 met de Handen laten grypen. Deeze uitwer-
 king heeft men van gekneusde Bladen en Tak-
 jes in 't Water te finyten: doch de zelfde ei-
 genschap heerscht in verscheide Amerikaansche
 Plantgewassen, welken doorgaans *Barbasco* ge-
 noemd worden, als waren zy met het Kruid,
Verbascum genaamd, overeenkomstig. Deswegen
 voert thans dit Geslagt den naam van *Piscidia*,
 en ik heb het *Vischboom* getyteld.

De Heer JACQUIN, die hem op Jamaika
 doorgaans aan de gemeene Wegen waarnam,
 zegt dat het een regtopstaande, doch onge-
 schikte Boom is, van vyfentwintig Voeten hoog,
 dien

Jam. 143. *Hist.* II. p. 39. T. 176. f. 45. *RAJ. Dendr.* 108.
Pseudo-Acacia Siliquis alatis. PLUM. Spec. 19. *lc.* 233. f. 2.
JACQ. Amer. Hist. 209. *LOEFL. Itin.* 275.

dien men gemakkelyk door zyne gedaante van de andere kan onderscheiden. Zyne gevinde Bladen vallen jaarlyks af. De Bloemen, die uit eene eenbladige Kelk voortkomen, zyn Vlinderachtig, en hebben tien Meeldraadjes. Zy komen by Trosfen voort, en hebben geen den minsten Reuk. De Peulen, die platachtig zyn met vier zeer breede Vliezige Wieken overlans, bevatten in ééne holligheid veele Niergelykende Zaaden.

II.
AFDEEL
XVI.
HOOFD-
STUK.

De Engelschen noemen deezen Boom *Dogwood - Tree* (*), zegt SLOANE, die aanmerkt, dat men met den Bast der Wortelen, tot Poeljer gewreeven en in Zakjes gedaan, door dezelve in de Rivier te waschen, of ook door alleenlyk den gekneusden Bast daar in te smyten, de Vischen op de gezegde manier dronken maakt; zynde dezelve niettemin zeer goed om te eeten en gezond.

(2) *Vischboom, die de Vinblaadjes Spatelvormig heeft.*

II.
Piscidia
Carthagi-
nensis.
Grootc.

Behalve dit onderscheid der Vinblaadjes; die naar het end niet spits, maar stomp, loopen, hoewel zy daar somtyds een Puntje hebben, komt

(*) De Karolinische Bloemryke Kornoelje-Boom voert dien zelfden naam. Zie het voorgaande II. STUK, bladz. 65.

(2) *Piscidia Foliolis obovatis.* JACQ. *Amer.* 27. *Hist.* 210. *Phaeolis accedens Coral arbor polyphyllos* &c. PLUK. *Alm.* 293. *Phyt.* T. 214. f. 4.

M

II. komt deze Soort met de voorgaande in ge-
 AFDEEL. daante overeen, doch valt wel eens zo groot.
 XVI. By Karthagena is dezelve, door JACQUIN,
 HOOFD- in de Bosfchen aan de Zeekust waargenomen.
 STUK. LINNÆUS vraagt, of het ook eene Verfchei-
 denheid zy van de voorgaande.

G E O F F R O Y A.

De Kenmerken van deeze zyn, een Kelk in vyven verdeeld; een Eyvormige Pruiwvrugt, met eenen platachtigen Kern of Steen.

De Heer JACQUIN heeft aan dit Gewas, ter nagedagtenisse van den beroemden G E O F F R O Y, door wien een zo vermaard Werk over de Drogerijën aan 't licht gegeven is, den gemelden naam, dien hy echter *Geoffræa* gespeld hadt, toege-eigend. Zyn Ed. hadt hetzelfde aan de Zandige Zee-Kust, by Karthagena in de Spaansche Westindiën, waargenomen, en dus is 'er maar ééne Soort, tot nog toe, van bekend (1), aan welke hy den bynaam van *Spinosa*, dat is Gedoornde, geeft, welken onze Ridder behoudt. De Boom is niet fraay, Takkig, regtstammig, twaalf Voeten hoog. Aan den Stam en de dikke Takken heeft dezelve Elsvormige Doornen, ongeveer een Duim lang. De Bladen

I.
Geoffroya
spinosa.
 Gedoornde.

(1) Geoffroya. *Syst. Nat.* XII. Gen. 378. p. 490. Geoffræa. JACQ. *Amer.* 28. *Hist.* 207. T. 180. f. 2. Geoffræa. *Sp. Plant.* II. p. 1043. Umari. MARCGR. *Bras.* 121. RAJ. *Hist.* 1518.

den zyn gevind , met eene glatte Rib , waar
aan doorgaans vyftien langwerpige , ftompe ,
glatte ; effenrandige ; Vinblaadjes. Uit de oxels
der Biaden komen enkele , digte Trosfen voort ,
van drie of vier Duimen lang ; welke bestaan
uit kort gefteelde Vlinderachtige Bloemen , van
een vuile Oranjekleur , die een leelyken Stank
wyd en zyd verfpreden. De Vrugt gelykt niet
kwaalyk naar een Amandel in de Bolfter , zyn-
de ook met een korte , fyne Wolligheid be-
kleed , van Kleur uit den geelen groenachtig. Zy
heeft een zagt , zoet Vleefch , dat walgelyk
ruikt en geelachtig is , befmettende de Handen
met naauwlyks uitwifchbaare Roestkleurige Vlak-
ken. De Steen ; die witachtig is ; bevat een
witte Pit , welke Meelachtig is en van eene fa-
menttrekkende Smaak.

II.
AFDEEL.
XVI.
HOOFD-
STUK.
*Gedoorn-
de.*

Zeldzaam is het , aan een Gewas , dat eene
Vlinderachtige Bloem heeft , eene Pruiwvrugt
te ontmoeten , en hier uit blykt , dat men van
zulk flag van Bloemen niet altoos , met zeker-
heid , een Peul of Haauw verwagten of voor-
zeggen kan.

R O B I N I A.

De Kenmerken van dit Geflagt , dat zynen
naam van eenen Franschen Kruidkundigen , R O-
B I N genaamd , heeft , zyn ; de Kelk in vieren
gedeeld , en eene bultige , langwerpige Peul-
vrugt.

M 2

Het

II. Het bevat agt Soorten, waar van de meeste
 AFDEEL. Boomachtig zyn, als volgt.

XVI.
 HOOFD-
 STUK.

I.
Robinia
Pseudo-
Acacia.
 Zoethout-
 Boom.

(1) *Robinia*, waar van de Trosfen éénbloemige
 Steeltjes hebben, de Bladen oneffen gevind
 zyn, met Doornachtige Stoppeltjes.

Deeze, in Virginie voorkomende, gelykt der-
 maate naar de *Acacia*, dat menze *Basterd-Aca-*
cia bygenaamd vindt. RAY noemt het een
 Boom van aanzienlyke Gestalte, uit Virginie in
 Engeland overgebracht, doch aldaar niet gebloeid
 hebbende. De Heer CLAYTON heeft aldaar
 waargenomen, dat deeze Boom digte Trosfen
 van witte Bloemen uitgeeft, en noemt hem de
Zoetruikende Sprinkhaan - Boom. De groene
 Wortels, gekneusd zynde, hadden den Reuk
 van Zoethout. Anderen merken aan, dat de
 binnenste Bast van deezen Boom, in Smaak, zo
 veel overeenkomst daar mede heeft, dat de
 Engelschen hem aldaar den *Zoethout - Boom* ty-
 telen. Hy werdt, zo RAY aanmerkte, ver-
 keerdelyk voor de *Amerikaansche Acacia* van
 ROBINUS gehouden. De Vrugten zyn glad-
 de Zaadpeultjes.

(2) Ro-

(1) *Robinia Racemis pedicellis unifloris.* &c. *Syst. Nat.*
 XII. Tom. II. Gen. 879. p. 490. *Veg.* XIII. p. 556. *Hort.*
Ups. 212. *Robinia aculeis geminatis.* *Hort. Cliff.* 354. GRON.
Virg. 105. ROYEN *Lugdhat.* 372. *Pseudo - Acacia Siliquis*
glabris. BOERH. *Ind. alt.* 2. p. 39. *Acacia Americana Siliquis*
glabris. RAJ. *Hist.* 1719. SEB. *Kab.* I, T. 15. f. 1.

- (2) Robina, waar van de Trosfen éénbloemi-ge Steeltjes hebben, de Bladen oneven gevind zyn, de Takken en Stam ongedoornd.
- II.
AFDEEL.
XVI.
HOOFD.
STUK.

Deeze Soort is, volgens den Heer JACQUIN, een ongedoornde regtopstaande Boom van twaalf Voeten hoog, die de Bladen overhocks, gevind en glanzig heeft, bestaande meest uit zeven, zelden uit vyf en nog zeldzaamer uit elf Vinblaadjes. Dezelfen zyn Eyvormig, stomp, uitgegulpt, effenrandig, gestield, twee Duimen lang. Uit de oxels der Bladen komen Bloemtrosfen voort, van een half Voet lang, uit Vlinderbloemen samengefeld, die de Kleur en Reuk hebben van Violen. Te Karthagena in het Kreupelbosch kwam zyn Ed. dit Gewas, in July en Augustus, bloeiende voor. Men vindt het, by PLUMIER, Basterd-Acacia met Esfchenbladen en Violetkleurige Bloemen getyeld.

II.
Robinia
violacea.
Paarsch-
bloemige.

- (7) Robinia met Bladen, die oneffen gevind zyn, Trosfen in de oxels, den Stam niet gedoornd maar Stekelig.
- VII.
Robinia
hispida.
Stekelige.

Dee-

(2) *Robinia Racemis pedicellis bifloris, Foliis impari-pinnatis.* Syst. Nat. XII. Veg. XIII. JACQ. Amer. 28. Hist. 210. T. 177. f. 49. Pseudo-Acacia Fraxini foliis, Floribus violaceis PLUM. Spec. 19.

(7) *Robinia Racemis axillaribus, Foliis impari-pinnatis, Caule inermi hispido.* Syst. Nat. Veg. XIII. Mant. 101. Robinia Sepium. JACQ. Amer. Hist. 211. T. 179. f. 101.

II. Deze Soort schynt te zyn, welke JACQUIN
 AFDEEL. vervolgens onder den naam van *Robinia des*
 XVI. *Haagen* beschryft, zynde een Boom, die wel
 HOOFD- tot dertig Voeten hoog groeit, en in gestalte
 STUK. veel gelykt naar de Eerste Soort, verdeelende
 zig in byna regtopstaande, zeer lange Takken.
 De Bladen zyn gevind, tien Duimen lang,
 doorgaans uit elf Blaadjes samengefeld, vallen-
 de Jaarlyks af. Uit derzelver Oxels komen Tros-
 sen voort, van reukelooze Roozekleurige Bloe-
 men. De Peulen zyn glad en bruinachtig.

Dit Gewas wordt by de Spaanschen, te Kar-
 thagena, veel gebruikt tot het maaken van Haa-
 gen of Omtuiningen; doch baart dit Ongemak,
 dat, indien men dezelve niet jaarlyks af-
 kapt, door het wegspringen der Zaaden de Ak-
 ker of omleggende Grond een geheele Bos-
 schagie wordt. Afgekapt zynde geeft de Boom,
 in één Jaar wederom Takken uit, van wel
 twaalf Voeten lang, geheel met Bloemen be-
 laden. Düs schynt dat Gewas veel te gelyken
 naar onze Vlierboomen. De Ingezetenen noe-
 men het *Mata - Raton* of Rottendooder, om
 dat het zo veele Stokken verschaft, die tot het
 doodflaan van dit Ongediert bekwaam zyn.

III. (3) *Robinia met Bladen die oneffen gevind zyn,*
Robinia drie-
visis.
 Zogte.

(3) *Robinia Racemis Pedicellis ternis, Foliis impari-pin-*
natis, Caule inermi. Syst. Nat. XII. Fig. XIII. Cytisus Fo-
lis pinnatis. Sp. Plant. I. p. 741. Phaeolo accedens Arbor

driesteelige Trosfen , en den Stam geheel ongedoornd. II.
AFDEEL.
XVI.

Deeze , in Oostindie voorkomende , zoude het naar de Roomsche Boonen gelykende Boomgewas van PLUKENETIUS zyn , ongedoornd en zagt van Bladerloof. De Peul is langwerpig ovaal , samengedrukt en gespits ; de Kelk eenigermate geknot. Aan ieder Tandje van de Tros zyn drie Bloemsteeltjes aangehecht. Het was te vooren *Cytisus* met gevinde Bladen genoemd geweest. HOOFD-
STUK.

ÆSCHYNOMENE. Schaamboom.

De Grieksche naam , welke somtyds aan het Kruid , dat men Mimosa noemt , en met reden , gegeven wordt , is , mooglyk wegens de overeenkomst van het Loof , alhier toegepast op een Geslagt van Plantgewassen , welks Kenmerken zyn : een tweelippige Kelk ; de Vrucht een Haauw met geknotte Leedjes , ieder één Zaad bevattende.

In dit Geslagt vindt men zeven Soorten aangetekend , waar van de twee eersten tot de Boomen behooren , als volgt.

(I) Schaamboom met zeer groote Bloemen en Draadachtige Haauwen. I.
Dee-
Æschynomene grandiflora.

Coral dicta &c. PLUK. *Phys.* 293. T. 104. f. 3. BURM. *Fl.* Grootbloemige.
Ind. p. 163.

(1) *Æschynomene* Caule arboreo, Floribus maximis, Leguminibus Filiformibus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 888. p. 492. *Veg.*

M 4

XIII.

II. Deze was te vooren *Robinia* genoemd ge-
 AFDEEL. weest. COMMELYN oordeelt ze naby te ko-
 XVI. men aan de *Sesban*, een Egyptifch Gewas, door
 HOOFD- men ALPINUS afgebeeld, en RAY vergelyktze by
 STUK. de *Galega*. In de aangehaalde *Turia* van RUM-
Schaam- boom. PHIUS vind ik een blyk van de Draadachtig-
 heid der Haauwen, die ongemeen dun zyn, op
 de langte van anderhalf Voet naauwlyks zo
 dik als de Schaft van een Schryfpen, 't welk een
 aanmerkelyke byzonderheid van dit Gewas uit-
 maakt. Ten anderen merkt LINNÆUS aan,
 dat de Bloemen de grootften onder alle de Vlin-
 derbloemen zyn, hebbende de grootte van een
 Hoender - Ey, en grooter dan de overige dee-
 len. Het is een laage Boom, zeer dun van Loof,
 hebbende veele broosche Takken, met gevinde
 Bladen van eene aanmerkelyke langte en kleine
 Vinblaadjes, evenwel veel grooter dan die van
 de Tamarinden, met welken zy overeenkomen
 in de eigenschap van tegen den avond zig famen
 te trekken of te sluiten, en 's morgens weder-
 om, als de Zon boven de Kimmen is, zig te
 openen. Wanneer men een Takje van den Boom
 breekt dan sluiten de Vinblaadjes zig ook, doch
 gaan vervolgens niet weder open. Bezwaarlyk
 zal men dit van eene zelfde oirzaak afleiden.

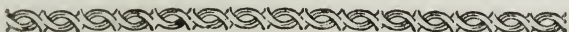
Van

XIII. p. 559. *Robinia Pedunculis subdivisis &c. Sp. Plant. I.*
 p. 722. *Sesban affinis Arbor Indiæ Orientalis. BREYN. Prodr.*
 I. p. 47. COMM. *Mal.* 241. *Galegæ affinis Malabarica. RAJ.*
Hist. 1734. *Turia. RUMPH. Amb. I. p. 188. F. 76. Agaty.*
Flor. Mal. I. p. 95. T. 51. BURM. Fl. Ind. p. 169.

Van de Bloemen en Vrugten wordt tot Spyze II. gebruik gemaakt, en van de Bladen tot een Ge-^{AFDEEL}neesmiddel, zo uitwendig tegen Kneuzingen, ^{XVI.} als in een Gorgelrank, enz. ^{HOOFD-STUK.}

(2) Schaamboom, met de Leedjes der Haau- II. ^{Æschynomene Ar-}wen half Hartvormig en glad. ^{borea.}

Deeze Soort, zig in de Leidse Akademie-^{Groote.}Tuin bevindende, is door den Hoogleraar A. VAN ROYEN voorgesteld, als den Stam effen hebbende, doch verder vind ik ze nergens beschreeven.

XVII. H O O F D S T U K.

Beschryving van de BOOMEN, in wier Bloemen de Meeldraadjes uit drie of meer afgezonderde Lighaamen voortkomen, deswegen Veelbroederrige, POLYADELPHIA, genaamd, tot welken de Kakau- benevens de Oranje- en Citroenboom, als ook de Cajupoetie-Boom, behooren.

De Klasse van *Polyadelphia*, welke de Agtiende is in het Stelzel der Sexen, bevat niet meer dan elf Geslagten, onder welken

(2) *Æschynomene* Caule Arboreo laxi, Leguminum Articulis semi-cordatis glabris. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. ROYAN *Lugdunat.* 324. *EURM. Fl. Ind.* p. 169.

M 5

II. ken zeven tot de Boomen behooren. Zy worden, volgens het getal der Meeldraadjes, in

AFDEEL. XVII. vyf-, twaalf-, twintig- en veelmannigen onderscheiden.

HOOFD-STUK.

THEOBROMA.

Een driebladige Kelk, waar in een Bloem vervat is, die uit vyf Blaadjes bestaat, welke gewelfd en tweehoornig zyn, hebbende vyf Honigbakjes, op ieder van welken vyf Meeldraadjes zitten, die door de holte van het Bloemblaadje gedekt zyn; maaken de Kenmerken van dit Geslagt uit.

Drie Soorten komen thans in hetzelfde voor, waar van de eerste de Kakau-Boom is, allen uit Westindie afkomstig zynde.

I. (I) *Theobroma met geheel effenrandige Bladen.*

Theobroma
Cacao.
Kakau-
Boom.

Wegens de Nooten in de Haauw vervat, die men gemeenlyk *Kakau* noemt, is deeze als naar den Amandelboom gelykende voorgesteld door BAUHINUS. In 't algemeen geeft men

(1) *Theobroma* Folis integerrimis. *Syst. Nat.* XII. Tom. II. Gen. 900. p. 508. *Veg.* XIII. p. 580. *Hort. Cliff.* 397. *Mar. Med.* 364. *Cacao.* CLUS. *Exot.* 55. SLOAN. *Jam.* 134. *Hist.* II. p. 15. T. 160. MER. *Surin.* T. 26 & 63. GEOFFR. *Mar. Med.* 409. CATSEB. *Car.* T. p. 6. *Arbor Cacaoifera Americana* PLUK. *Alm.* 40. T. 268. f. 3. *Amygdalis similis Guatimalensis.* C. B. *Pan.* 442. TOURN. *Inst.* 660. T. 444.

'er den naam van *Cacao* aan , dien de Mexi-
 kaanen aan deeze Vrugt geeven , terwyl dezel-
 ve , in andere deelen van Amerika , *Cacavi* of
Cacavate geheten wordt. Toen de Spanjaar-
 den Mexiko overheerden , waren 'er de Kakau-
 Nooten voor Geld gangbaar. CLUSIUS kreeg
 deeze uitheemsche Vrugten van de genen , die
 de Oevers van Peru , in de Zuidzee , aangedaan
 hadden , en naderhand zyn dezelve in zo alge-
 meen gebruik gekomen , dat men 'er thans aan-
 zienlyke Plantagiën van heeft , in de Volkplan-
 tingen der Europeaansche Natiën , wordende
 dit Gewas ook in Oostindie aangekweekt.

De Kakau-Boom is , volgens PLUMIER ,
 wel niet zeer groot maar aanzienlyk , inzonder-
 heid met Vrugten beladen zynde. Hy heeft een
 regten Stam , dikwils zo dik als eens Menschen
 Dye , doorgaans vier of vyf Voeten hoog , met
 een ruuwen bruinen Bast , zig verdeelende in
 Takken van een Arm dik , en deeze wederom
 in dunner Takken en Twygen , waaraan , over-
 hoeks , Bladen groeijen van tien of negen Dui-
 men lang en vier Duimen op 't breedste , van
 onderen bleek , van boven donker groen. Dee-
 ze hebben een Steeltje , en gelyken veel naar
 de Bladen van den Citroenboom , zynde , tus-
 schen de evenwydige Zydribben , zeer sierlyk
 Netswyze geaderd.

De Bloemen waren , zegt LINNÆUS , van
 niemand nog wel afgebeeld , veel minder be-
 schreeven. Uit een gedroogd monster daar van ,

aan

II.
 AFDEEL.
 XVII.
 HOOFD-
 STUK.
*Kakau-
 Boom.*

II. aan zyn Ed. door SLOANE vertoond, kwam
 AFDEEL. derzelver Structuur, naar oogenschyn; volko-
 XVII. men overeen met die der Bloemen van de
 HOOFD- volgende Soort, verschillende grootelyks van
 STUK. alle anderen (*). In 't Werk van SLOANE
Kakau- Boom. zyn die Bloemen, ondertusfchen, veel gebrek-
 kelyker afgebeeld, dan in 't Werk van ME-
 RIAN, njettegenstaande de beschryving van
 SLOANE taamelyk overeenkomstig is met de
 Natuur. Hy zegt, dat de Bloemen bestaan uit
 vyf Kelkblaadjes, vyf haakige Bloemblaadjes,
 verscheide Meeldraadjes en een Styl, van een
 zeer bleek paarsche kleur. Zy komen, even
 als in de Blimbing van Oostindie, uit de dik-
 ke Takken en den Stam, enkeld of by Tros-
 sen voort, hangende ieder aan een dun Steel-
 tje nederwaards.

Een Blommetje van deezen Boom, benevens
 het afgebeelde Takje met Bladen, hier op
 PLAAT XIV, in *Fig. I*, vertoond, op zig
 zelf aan een Stukje van den Bast zittende als
 by *a*, door den Heer RICHTER uit Oostin-
 medegebragt en my ter onderzoekinge door den
 Hoogleeraar BONN vergund, heeft my over-
 tuigd, dat de opgegevene Kenmerken geens-
 zins met de Bloem van den Kakau - Boom
 strooken. Dit Blommetje, naamelyk, met het
 Mikroskoop onderzoekende, bevond ik het zo-
 danig, als het hier, slerk vergroot zynde,
 by Letter A van binnen, en by Letter B van

(*). In *Horto Cliffortiano*, loc. citato.

agteren , is afgebeeld ; waar in zeer duidelyk de volgende deelen der Vrugtmaaking zig openbaaren.

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.

De *Kelk* is vyfbladig , bestaande uit smalle Lancetswyze Blaadjes , op de zyden gekarteld , aan de punten ruig. De *Bloemblaadjes* zyn vyf , zeer lang en smal , doch aan 't Grondstuk breed en Helmachtig hol , aan 't end Spatelswyze uitloopende , niet gehoornd , maar voorzien met kleine Tandjes , en geelachtig van Kleur , met een aartig Netswys' Geweefzel van roodachtige Adertjes doorschynende. Hier binnen is vervat een Vyfhoornig *Honigbakje* , tot dicht naar onderen toe verdeeld , van Kleur Kastanje bruin , bevattende vyf zeer dunne geelachtige *Meeldraadjes* , die zig omkrommende tusfchen de Hoornen van het Honigbakje doorkomen , en ieder drie witte *Meelknopjes* hebben ; benevens een enkelen Vingerachtigen *Styl* , wiens *Stempel* of Punt in tweeën is gefpleeten. Het *Steeltje* , daar de Bloem op rust , of liever aan hangt , is , zo wel als de Hoornen van het Honigbakje , bezet met fyne Haairtjes (*).

*Kakau-
Boom.*

Dus fchynt de Kakau - Boom veeleer tot de Klasse der Vyfmannige Planten , dan tot deeze te behooren : want de Meeldraadjes komen onder by het Vrugtbeginzel van elkander afzonderd

(*) Dit alles ia zeer wel met de befchryving , welke PLUMIER van de Bloemen des Westindifchen Kakau - Booms geeft , overeenkomstig.

II. derd voort, gelyk nader blykt uit het jonge Vrucht-
 AFDEEL. je, door dien zelfden Heer medegebragt, en hier
 XVII. by C; in middellyn eens vergroot zynde, voorge-
 HOOFD. steld; waar aan zig nog dezelve, benevens de
 STUK. Bladen van de Kelk en de Hoornen van het Ho-
Kakau-
Boom. nigbakje bevinden. Veelen van deeze Bloemen
 vallen af, doch van de overblyvende verandert de
 Stamper in een Komkommerachtige Vrucht, van
 een half Voet of wat langer, en ongeveer drie of
 vier Duimen dik. Deeze Vrucht heeft, overlans,
 negen of tien uitpuilende Ribben; zy is geheel
 Wrattig, en ziet wel in 't eerst uit den groenen,
 doch wordt vervolgens, aanrypende, geelachtig,
 en eindelyk donker - rood, hoewel nog bezet
 blyvende met geele Stippen. Zy hangt aan een
 Steeltje van dikte als een Schryfpen en een Duim
 lang, vertoonende, als menze dwars doorsnydt,
 een dubbelen Bolster, waar van de buitenste dik
 en geelachtig, de binnenste dunner en witach-
 tig is, bevattende omtrent dertig Pitten, weinig
 grooter dan een Olyf en Hartvormig, die men
 Kakau - Nooten noemt. Dezelve zyn bleek
 paarschachtig en bestaan uit een Meelachtige zelf-
 standigheid, van eene samentrekkende Smaak,
 doch ongemeen vet, leverende, wanneer menze
 in Water kookt, een Pond van deeze Nooten
 meer dan een half Pond dikke Olie uit.

Deeze Boom bloeit twee of driemaal in 't
 Jaar; zo dat men hem byna altoos met Bloem
 en Vruchten te gelyk beladen ziet, volgens de
 aanmerking van MERIAN, welke twee Af-
 beel.

beeldingen daar van gegeven heeft. Zy merkt ^{II.} aan, dat de Boomen zo hoog als Appelboomen ^{AFDEEL,} worden, en dat de rype Vrugten Citroengeel ^{XVII.} zyn. Hier omtrent kan eene aanmerkelyke ver- ^{HOOFD-} scheidenheid plaats hebben, alzo men, volgens ^{STUK.} HERNANDEZ, vierderley Kakau-Boomen in ^{Kakau-} de Westindiën heeft, wel meest in grootte, ^{Room.} doch ook in de Kleur der Vrugten verschillen- de. Dus komt ook vierderley Kakau in de Win- kelen voor, volgens GEOFFROY, door Land- aart, dikte en eigenschap, verschillende, te we- ten: Grootte en Kleine van Nicaragua, gemeen- lyk *gros* & *petit Caracque* genaamd, die aan- genaamer van Smaak is, hoewel drooger, en Grootte en Kleine van de Eilanden, *gros* & *pe- tit des Isles*, die vetter is, doch minder aange- naam van Smaak, komende van de Fransche Eilanden in de Westindiën. De grootste van de Caracques wordt voor de beste, en de klein- ste van de Eilanden voor de slegste gehou- den.

De Kakau, op zig zelf raauw gegeten, geeft ^{De Cho-} een grof Voedzel, verdikkende het Bloed en ^{kolaad.} de Vogten; middelerwyl, wegens haare groote Vettigheid, de Maag bezwaarende en Verstop- pingten maakende, indien men 'er veel van ge- bruikt. De Mexikaanen hebben, om die reden, uitgevonden, dezelve eerst zagtjes te branden, mengende dan Kruideryën daar onder, en ma- kende dus daar van de zogenaamde *Chokolade*, die algemeen bekend is. Men houdt de gene, ^{wel.}

II. welke, in de Westindiën bereid zynde, tot ons overgebracht wordt, voor de beste. In Europa, evenwel, wordt zy ook redelyk goed gemaakt. Ten dien einde is het best, onder die van de Caracques, welke drooger is, wat vette Kakau van de Eilanden te mengen, doende by het Deeg een Poeijer van Baniljes, Kaneel en witte Suiker, met een weinig Ambergrys, en dit alles wel ondereen wryvende. Dus bereid is de Chokolade; in Water of Melk gesmolten, een zeer voedzaame versterkende Drank, die de Minnedriften opwekt, doch aan Menschen, wier Bloed te dik, te zwaar of te Olieachtig is, deswegen van een Galachtig Temperament gerekend te zyn, nadeel doet. Hoe kan dan, met reden, de naam van dit geheele Geslacht, als ware de Chokolaad een Goden-Drank, daar van afgeleid worden? De Olie of het Vet, uit de Kakau geperst, is uitwendig zeer verzagtede.

(2) *Theobroma met Zaagswys' getande Bladen.*

II.
Theobroma
Guazuma.
Basterd-
Ceder.

De Boom, genaamd *Guazuma* met Olmen-
Bla-

(2) *Theobroma Foliis ferratis. Syst. Nat. XII. utf. Veg. XIII. Mant. 455. Hort. Cliff. 379. ROYEN Lugdbat. 47. Guazuma Arbor Ulmifolia. PLUM. Gen. 36. Ic. 144. Cenchramedia Jamaicaensis Ulmifolia. PLUK. Alm. 92. T. 77. f. 2. Alni fructu Morifolia arbor, Flore pentapetalo flavo. SLOAN. Jans. 135. Hist. II. p. 18. RAJ. Dendr. II.*

Bladen by PLUMIER, is thans , hoe ver- II.
 schillende ook van Vrugt , tot dit Geslagt be- AFDEEL.
 trokken. De Vrugt , naamelyk , komt naby aan HOOFD.
 die der Elzen, gelyk SLOANE aanmerkt, die STUK.
 'er Moerbezie - Boom Bladen aan geeft, en vyf- Basterd-
 bladige geele Bloemen. Hy beschryft dit Ge- Ceder.
 was , op de Velden van Jamaika waargenomen ,
 als een Boom , van dikte als een Mensch om
 zyn Middel , en veertig Voeten hoog worden-
 de, met een bruine en gescheurde Schors. De
 Bladen hebben de langte van drie Duimen en
 zyn half zo breed by het Steeltje, dat de lang-
 te van een Kwartier Duims heeft. Myns oor-
 deels gelyken dezelve, volgens de Afbeeldin-
 gen, meer naar Olmen- , dan naar Moerbezie-
 Bladen. Die van EHRET, door TREW aan
 't licht gegeven, is ongemeen fraay. De Meel-
 draadjes verdeelen zig niet in vyf, maar slegts
 in twee Meelknopjes. LINNÆUS hadt gezegd
 van drie (*). Dit alles doet een groot onder-
 scheid blyken, tusfchen deeze en de voorgaan-
 de Soort. De Vrugt is zo Meelig, dat men
 in onvrugtbaare Saizoenen daar van op Jamai-
 ka gebruik maakt tot Beeften - Voeder , zo
 SLOANE aanmerkt, en dus deeze Boomen
 veelal in 't afhakken spaart, wordende deeze
 Vrughten, die wat Balfem- of Harstachtig rui-
 ken,

(*) *Antbera terma* (waarfchynlyk *terna* ,) *Syst. Nat.* XII.
 Tom. II. 508.

II, ken, ook wel van de Menschen gegeten. De
 AFDEEL. Ingezetenen noemen hem Basterd Cederboom.
 XVII.

HOOFD-
 STUK.

(3) *Theobroma met Hartvormige zevenhoekige Bladen.*

III.
Theobroma
augusta.

Ik vind geen reden aangetekend voor den Bynaam van deeze, wier Vrucht tot nog toe onbekend is.

C I T R U S. Citroenboom.

De Kenmerken van dit Geslacht zyn, een vyfbladige Kelk, vyf langwerpige Bloemblaadjes: twintig Meeldraadjes, tot verscheide Lichaamen samengegroeid: de Vrucht Sappig met negen Holligheden.

Drie Soorten vind ik in hetzelfde opgetekend.

I.
Citrus
Medica.
 Citroen-
 boom.

(1) *Citroenboom met ongeveleugelde Bladstelen.*

Deeze plagt *Malus Medica* genoemd te worden,

(3) *Theobroma Foliis Cordatis septem-angularibus. Syst. Nat. Veg. XIII. p. 580. Syst. Nat. III. p. 233.*

(1) *Citrus Petiolis linearibus. Syst. Nat. XII. Gen. 901. p. 508. Hort. Cliff. 379. Hort. Ups. 236. Mat. Med. 366. ROYEN Lugdun. 266. Malus Medica. C. B. Pin. 435. f. Limon vulgaris. FERR. Hesp. 193. Malus Limonia acida. C. B. Pin. 436. BURM. Fl. Ind. 173. Citreum & Limon. TOURNEF. Inst. 620, 621.*

den, als uit Medie afkomstig zynde, waar van hy hier den bynaam heeft. Tot een Geslagt- naam gebruikt LINNÆUS den eigen naam van den Citroenboom, en voegt dezelve den Limoenboom als eene Verscheidenheid by. Zy verschillen, inderdaad, zo in de figuur der Vruchten, als in hoedanigheid, een weinig; hoewel men ze gemeenlyk ondereen mengt. Ook komen deeze Boomen en de Oranjeboomen elkander nader dan de Appel- en Peereboomen, dewylze op elkander zig laten Enten. In Italie is men gewoon, tot de aankweeking van de Citroen- en Limoenboomen, altoos Oranje- Stammen te verkiezen; doch dit wordt by ons niet goedgekeurd, om dat zy die Stammen knobbelig overgroeijen, en hierom is het best tot de Enting of Afzuiging van alle deeze Gewassen hun eigen Stammen te verkiezen: niet-tegenstaande de Limoen- Stam fraaijer is en de Oranje- Stam de Winterkoude beter tegenstaat.

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.
*Citroen-
boom.*

De middelste deelen van Asie, omstreeks en beoosten het Beloofde Land, en Zuidelyker in Perse, schynen de Natuurlyke Groeiplaats te zyn van den Citroenboom, die van daar zal overgebracht zyn in de Landen aan de Middellandsche Zee, tot in Portugal en Spanje, en eindelyk in de Westindiën. De Citroenen groeijen evenwel te Suriname in 't wilde, volgens MERIAN, aan Boomen zo groot als onze groot-

N ste

II. ste Appelboomen (*), en dat men die op Ceylon ook wild zou vinden, fchynt de Hoogleeraar N. L. BURMANNUS te onderstellen. De zelfde Boom, nogthans, met kleine Limoentjes, welken zyn Wel Ed. uit het Werk van den Hoogleeraar zyn Wel Ed. Vader aanhaalt, is door hem te vooren tot de *Limonia* betrokken, en de Afbeelding ziet op de voorgaande. Ook fchynen my alle de *Limones* en *Limonelli* van RUMPHIUS, gelyk voorheen gemeld is *, tot dat Geflagt en niet tot het tegenwoordige te behooren. In derzelve afgebeelde Bloemen openbaart zig het Kenmerk van den Citroenboom niet, en de Vruchten zyn 'er zeer van verschillende. RUMPHIUS zelf merkt aan, dat alle de Citroenen in Indie aan Heefterachtige Boomen of Struiken groeijen, die van den Citroenboom der Ouden, welke zyne Groeiplaats aan den Berg Atlas hadt, grootelyks verschillen, waar van men eertyds die kostbaare Tafeltjes maakte, bekend onder den naam van *Mensæ Citreæ* & *Citrinæ* (†). Anderen, evenwel, verbeelden zig, dat dezelve van Cederen-Hout waren, en dus by verbastering genoemd werden, in plaats van *Cedrindæ*, 't welk groote waarfchynlykheid heeft (‡).

AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.

Citroen-
boom.

* II. STUK,
bladz. 444.

Wat

(*) *Verand. der Surin. Insekten.* bl. 28. T. 28.

(†) RUMPH. *Herb. Amb.* II. p. 100.

(‡) HOFFMAN *de Medicam. Officinalibus.* p. 485.

Wat hier van zy, men vindt een zogenaamden *Cederaat* - Boom, welke van sommigen voor den eigentlyken Citroenboom gehouden wordt. FERRARIUS noemt denzelve *Malum Cedrium* en geeft daar van vyf Soorten op, doch anderen tellen maar vier Soorten, houdende de Citroen van verscheiderley gedaante voor eene Speeling der Natuur. Die wy Cederaat noemen heeft eene gekarbonkelde bly - geele Schil, minder dik dan in de gemeene Citroenen, en het Vleesch is verdeeld door tien Vliezen, zonder Korrels, vol van een aangenaam zuur Sap, zynde de Takken met scherpe Doornen bezet. In lieflykheid en kragt van Geur is deeze uitmuntende. Men heeft ook een halfslagtige of *Hermaphrodiet* - Cederaat, welke half Oranje is, half Citroen, en dus een zeer wanstaltige Vrucht uitmaakt, wordende van sommigen *Bisarré* genoemd, en zig vertoonende als een halve Citroen aan een halven Oranje - Appel gegroeid. Ieder helft heeft daar in zyne eigene hoedanigheid byna, zo in de Kleur, als in de Schil en het Vleesch. In de Bloemen zelf is deeze vermenging blykbaar.

Ten opzigt van het Gewas is de Citroenboom zagter van Hout dan de Limoenboom, en deeze overtreft hier in, wederom, den Oranjeboom, van wien zy beiden verschillen doordien de Bladsteelen ongevleugeld zyn. In de Gestalte is minder verschil, dan tuschen onze Appel en Peereboomen plaats heeft. Even-

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.
Cederaat.

Limoen-
boom.

II. wel worden zy door de Hoveniers; zelfs wanneer zy Bladerloos zyn, gemakkelyk onderscheiden. De Bloemen van de Citroenboomen zyn rood, die van de Limoenboomen roodachtig en van de Oranje-Boomen wit. Het onderscheid, dat 'er tusfchen die der Citroen- en Oranje-Boomen plaats heeft, kan men in de keurlyke Afbeeldingen by **TOURNEFORT** beschouwen. Die der Limoenboomen komen, volgens deezen Autheur, met die der Citroenboomen overeen; doch de Vrugt verschilt aanmerkelyk, gelyk bekend is en door hem ook afgebeeld wordt. **FERRARIUS** geeft vyf- en- vyftig Soorten op, van Limoenboomen; **TOURNEFORT** maar veertien, waar onder Zoete Limoenen voorkomen; **COMMELYN** kende maar zeven Soorten en hieldt de Limoen van eene mismakete gedaante ook voor eene Speeling der Natuur.

De Limoenen worden ons jaarlyks, gelyk bekend is, in menigte uit de Landen aan de Straat van Gibraltar en de Middellandsche Zee, als ook uit Portugal, toegebracht. De Genuezen, zegt **HOFFMAN**, stoppen ons daar voor, veelal, afgevallen of onrype Citroenen in de hand. Zy komen anders, in Eigenschappen, byna met de Citroenen overeen. Het zuure Sap deezer Vrugten is van een byzonderen dienst tot verfrischinge in Spys en Drank, in de heete Klimaat en Saizoenen, mids dat men het met maatigheid gebruike; als wanneer het de Ver-
tee-

teering der Spyzen, inzonderheid die van eene
 ligt rottende hoedanigheid zyn, gelyk Visch en
 Vleesch, zeer bevordert. In heete Ziekten
 dient het tot verkoeling en dikwils tot Genee-
 zing, inzonderheid van het Scheurbuik der Zee-
 lieden. Het bedwingt de Braakingen, die uit
 overvloed van Gal ontstaan; zet het Water af,
 en wordt dus gerekend ook dienstig tegen het
 Graveel te zyn. Men pryst het aan in Pesti-
 lentiaale en Rotkoortsen. Men kan het ook,
 met voordeel, tot uitwendige wasfchingen en
 Baadingen gebruiken. De buitenfte geele Schil,
 zeer welriekende en Kruidrig, heeft eene Wind-
 dryvende kragt, en de Olie, daar uit gedestil-
 leerd, is zeer Hartsterkende. Van de Schil der
 Westindifche Citroenen wordt de *Sukade* ge-
 maakt, of het zogenaamde *Konfyt*, dat men in
 de Koek bakt. De Zaden of Pitten acht men
 Wormdryvende te zyn, en tevens van eene
 Tegengiftige hoedanigheid.

II.
 AFDEEL.
 XVII.
 HOOFD-
 STUK.

(2) Citroenboom met gevleugelde Bladsteelen
 en gespitse Bladen.

II.
Citrus
Aurantium
 Oranje
 Boom.

Dit laatste is 'er alleen bygedaan, om deeze
 Soort

(2) *Citrus Petiolis alatis, Foliis acuminatis. Syst. Nat. XII.*
Veg. XIII. Hort. Cliff. 379. Hort. Ups. 236. Fl. Zeyl. 304.
Mat. Med. 367. ROYEN Lugdbat. 266. Malus Aurantia ma-
jor. C. B. Pin. 436. Aurantia mala. CAM. Epit. 150. BURM.
Fl. Ind. p. 173. TOURNE. Instit. p. 620.

II. Soort van de volgende te onderscheiden, en
 AFDEEL. hadt derhalve ook in de bepaaling moeten kom-
 XVII. men van de voorgaande Soort, welke de Bladen
 HOOFD- zelfs smaller, geeler en spitsler aan 't end heeft.
 STUK.
Oranje- De bepaaling, immers, van ieder Soort, be-
Boom. hoort op zig zelve te bestaan. In de Afbeel-
 dingen van *TOURNEFORT* is het Blad van
 den Oranjeboom zo spits niet als dat van den
 Citroenboom.

De naam *Aurantium*, hier tot een bynaam
 gebruikt, is van de Goudgeele Kleur afkomstig:
 weshalve zy den naam van *Aurea mala* by *VIR-*
GILIUS gevoerd hebben. Waarfchynlyk zyn het
 ook de zodanigen, waar op de wyfste der *Ko-*
nningen zinspeelt, wanneer hy van Gouden Ap-
 pelen in Zilveren gebeelde Schaalen, spreekt (*).
 Men heeft ze voor de *Poma Hesperidum* der
 Ouden gehouden, 't welk thans betwist wordt,
 om dat de *Chrysomela* der Grieken de Kwec-
 Appelen zouden zyn geweest (†). Maar, kan
 die naam niet zo wel aan deeze als aan gene zyn
 ge-

(*) Een woord, op zyn pas gesproken, is als Gouden Ap-
 pelen in Zilveren gebeelde Schaalen. *PROV.* 25, Vers. 11. De *Vul-*
gata heeft in *Leffis Argenteis*, dat mooglyk op Zilveren
 Ledikanten berekenen zal: de Griekfche Overzetting *ἰσχυρὰ σκεπίου*,
 dat is, in een Kornalyne Halsketting: 't
 welk zeer veel van Zilveren Schaalen verschilt; doch over de
Gouden Appelen kan geen twyfeling vallen; dewyl de beide
 Hebreeuwfche Woorden voor Goud en Appelen in bestendig
 gebruik zyn.

(†) Zie *HOFFMAN de Medic. Officinalibus.* p. 486, en ver-
 gelyk myn voorg. II. STUK, bladz. 613.

gegeven? Veele beschryvers van deeze Gewas- II.
 sen hebben, zonder berispt te worden, hunne ^{AFDEEL.}
 Werken met den Tytel van *Hesperides* ge- ^{XVII.}
 doopt (*). 't Is ontwyfelbaar, dat VIRGI- ^{HOOFD-}
 LIUS en PLINIUS de Oranje-Boomen be- ^{STUK.}
 doeld hebben, wanneer zy dezelve by den ^{Oranje-}
 Laurierboom vergelyken, geevende 'er een ^{Boom.}
 aanzienlyke hoogte aan, en zeggende dat die 't ge-
 heele Jaar groen en met Vrugten beladen zyn (†).

De naam is, in de Europifche Taalen, meer dan de naam der Citroen- en Limoenboomen veranderd. Men noemt hem gemeenlyk in 't Fransch *Oranger*, in 't Engelsch *Orange*, in 't Spaansch *Narangas*, in 't Italiaansch *Arancio*, en in 't Hoogduitsch *Pomerantzen*. Hy is, zo wel als die, in ons Wêreldsdeel taamelyk genaturalizeerd, groeiende in Italie, Spanje en Portugal in de open Grond, doch in Duitschland, Vrankryk en Engeland, moeten deeze Boomen voor de Winterkoude wel degelyk beschut worden, alzo zy geen Vorst kunnen uitstaan. Gemeenlyk worden zy, om die reden, in Tobben en Bakken geplant, en 's Winters gebragt in Oranje-Huizen, die men of door goede sluiting of

(*) Gelyk FERRARIJ *Hesperides*, VOLCKAMERI *Hesperidas Norimbergenses*, COMMELINI *Nederlandsche Hesperides*. Vid. REISCHII *Disertatio de præcipuis Hesperidum scriptoribus*.

(†) *Arbores istæ perpetuo virent & omnibus horis Pomiferae sunt.* PLIN. *Ipsa ingens arbor faciemque simillima Lauro.* VIRG.

N 4.

II, DEEL, III, STUK.

II. of door Vuur verwarmt. Koning **LODEWYK**
AFDEEL. de XIV. hadtze 's Winters bloeiende in Gaan-
 XVII. deryën van zyn Paleis, en in Italie zet menze,
HOOFD- tot verfrifching, in de Kerken. Enkelde voor-
STUK. beelden zyn 'er, dat menze in de koude Ge-
Oranje-
Boom. westen houdt in de vaste Grond; gelyk in En-
 geland en in 't Saltsburgfche; doch alsdan wor-
 den 'er in de Herfst Winterhuizen om gezet,
 daar men met Kachels in flookt, breekende die
 in 't Voorjaar weder af. Dus heeft men het
 voordeel van deeze Boomen zeer zwaar te kun-
 nen maaken, zo dat zy ongelyk meer Vrugt
 geeven. Men vindtze 'er, met den Stam van
 dikte als een Man om zyn middel, en van hoog-
 te als de grootfte Appelboomen, die dan ook
 fteeds met Bloesfem en Vrugten beladen zyn,
 gelyk in de Westindiën, alwaar men van dezel-
 ven Laanen en Dreeven maakt. Het Vlek Pa-
 ramaribo, te Suriname, is op de Straaten be-
 plant met Oranjeboomen.

Verschei-
denheden. Aanmerkelyke Verscheidenheden, wat de Vrugt
 aangaat, komen onder dezelven voor. **FER-**
RARIUS telt 'er twintig Soorten van: **COM-**
MELYN maakt maar van negen Soorten gewag;
 doch by **TOURNEFORT** worden 'er zestien
 onderscheiden. Hier onder komen de Lisfabon-
 fe, gemeenlyk *Sinaas - Appelen* genaamd, die
 men jaarlyks in zulk een menigte herwaards
 overbrengt, en deeze behooren tot de *zoete*
Oranje - Appelen; doch daar zyn nog anderen
 van dien aart, gelyk de *Groene zoete geroasde*

Oran-

Oranje, te Batavia in Oostindie een zeer bekende Vrucht, en eene met rood Vleesch, die in lekkerheid uitmunt. De gemeensten zyn de ^{II.} ^{AFDEEL.} ^{XVII.} ^{HOOFD-} ^{STUK.} ^{Oranje-Boom:} *Zuure Oranje-Appelen*, die men niet wel dan gekonfyt kan gebruiken. Van de zogenaamde *Kurasfausche* is de Schil het fynste en geurigste en het Vleesch, om zyne rinsheid, zeer verfrischende. Voorts zyn 'er *bittere*, byna oneetbaar. In grootte verschillen zy insgelyks, dewyl men 'er vindt, niet grooter dan Kivits - Eijeren, *Naantjes Oranje* genaamd. De Kleur van sommigen, als zy ryp zyn, is byna rood, van anderen Oranje-kleur, van anderen geel, van eenigen groen. In het Loof heeft ook verschil plaats; dewyl eenigen gekrulde, meer of min geelachtige, ja zelfs geel en groen bonte Bladen hebben. Deeze noemt men *Turkse Oranje*, welke, wanneer zy door mageren Grond verloop, de Bladen somtyds zo smal krygen, dat men 'er den naam aan geeft van Oranjeboom met het Wilgen - Blad.

Behalve de vermenging van de Oranje- en Citroen, daar ik van gesproken heb, openbaart ^{Bevrugte Appelen.} zig, zo wel in de Limoenen als in de Oranje-Appelen, somtyds eene ongemeene byzonderheid, mooglyk niet voorkomende in enige andere Vrucht. Men heeft, naamelyk, dezelve opspydende, daar in een of meer kleine Appeltjes of Limoentjes gevonden; zo dat men die als *bevrucht* kon aanmerken. Byzondere Soor-

II. ten, die deeze eigenschap hebben, zyn 'er op-
 AFDEEL. gegeven (*). Ja men heeft, dat wonderbaar-
 XVII. lyk is, een Oranje - Appel gezien, waar binnen
 HOOFD- een klein of jong Citroentje was beslooten. By
 STUK. het opsnyden van een Oranje - Appel te Stok-
 Oranje-
 Boom. holm, nu omtrent dertig Jaar geleeden, werdt
 in dezelve zulk een kleintje, van grootte als een
 gewoone Musket - Kogel, gevonden, dat in vier
 stukken was gespleeten, zittende als in eene
 vierbladige Kelk, aan het boven - end van den
 Appel. De Heer LINNÆUS heeft zulks, in
 de Verhandelingen der Koninglyk Sweedsche
 Akademie, op 't jaar 1745, omstandig be-
 schreeven en in Afbeelding gebragt.

Nuttig-
 heid. In nuttigheid schieten de Oranje - Appelen by
 de Citroenen niet te kort. Behalve de verfris-
 sching van het Sap der zuuren, en de aange-
 naamheid van dat der zoeten, beiden in heete
 Ziekten uitmuntende, waar van men de aange-
 naamste Dranken bereiden kan; zyn de Schillen
 ongemeen Windbreekende, bevorderende de
 Spys - Verteering, Kolykpynen verdryvende,
 enz. De Bloemen hebben een byzondere Hart-
 sterkende kragt, gelyk in het gedestilleerde Wa-
 ter van dezelve blykbaar is. Van de Bladen
 heeft men onlangs, in Poeijer, gebruik ge-
 maakt

(*) *Malus Limonia citrata*, Fructu Fructum includente.
Not. Lugdbat. 405. *Limones prægnantes*. C. B. *Pin.* 436.
Malum Aurantium Malo Citrio prægnans. *Bocc. Ic. &*
deter. 3. *Malus Aurantia Fructu duos vel tres alios includente*,
 II. *Cath.*

maakt tegen Zenuwkwaalen. Oneindig byna zyn de Bereidingen van deezen Boom afkomstig, zo tot Geneesmiddelen, als voor de Smaak en Lekkerny: gelyk de Appelen dan ook geheel, of de Schillen op zig zelf gekonfyt worden, als bekend is, en van de Bloemen maakt men een dergelyk gebruik. Derzelver Geur wordt gerekend in aangenaamheid dien der Roozen, ja van Amber zelfs en Moskeljaat, te overtreffen.

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.

(3) Citroenboom met gevleugelde Bladsteelen en stompe gehakkelde Bladen.

III.
Citrus
decumanus.
Pompel-
moes.

Deeze Soort van Oranje-Appelen, by FERRARIUS en COMMELYN in hunne *Hesperides*, als ook by TOURNEFORT niet aange-tekend, wordt thans te regt van de anderen afgezonderd. Men wil, dat deeze de Boom der Kennisse van Goed en Kwaad, in 't Parady, geweest zou zyn, deswegen onder den naam van *Adams-Appel* voorgesteld by BAUHINUS; en dit zoude bevestigd worden door 't verhaal van THEOPHRASTUS, dat de Gymnosophisten, of

(3) *Citrus Periolis alatis, Foliis obtusis emarginatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Citrus Aurantium decumana. Sp. Plant. II. p. 1101. Limo decumanus. RUMPH. Amb. II. p. 96. T. 24. f. 2. Malus Aurantia Fr. rotundo maximo &c. SLOAN. Jam. 21. Hist. I. p. 41. T. XII. f. 2, 3. Pumpelmus. MEIST. Itin. 48. MER. Sur. T. 29. HERM. Lugdbar. 405. BURM. Zeyl. 39. BURM. Fl. Ind. 39.*

II. of naakt loopende Wyzen , dat is de Brach-
 AFDEEL. mannen , in Oostindie , niets tot Spyze gebruik-
 XVII. ten dan eene dergelyke Vrugt. Men vindt hem ,
 HOOFD- inderdaad , in de Oosterfche Landen , en de Si-
 STUK. neezen hebben een Boom , *Vencu* genaamd , naar
Pompe- de Limoenboomen gelykende , welke een Vrugt
moes. draagt van grootte als eens Menschen Hoofd ,
 met een Bast van Kleur als die der Oranje- Ap-
 pelen , en een Vleefch , naar niet volkomen rype
 Druiven fmaakende , die aldaar , binnenshuis op-
 gehangen , een Jaar duurt , wordende het Sap
 daar uitgedrukt tot Drank.

Op Ceylon , Java en elders in Oostindie ,
 wordt deeze Boom in de Hoven aangekweekt ,
 en *Pompe-moes* geheten , volgens RUMPHIUS ,
 die hem den bynaam van *Decumanum* geeft
 wegens de grootte van de Vrugt , zeggende , dat
 menze in 't Maleitfch noemt *Lemon Casomba* ,
 dat is Roode Limoen van Vleezige Kleur , of
 ook wel *Jamboa* , naar het Portugeefch *Samboa* ,
 't welk eigentlyk de *Pompsires* of Adams- Ap-
 pelen in Spanje beduidt , doch die van de Pom-
 pelmoezen aanmerkelyk verschillen. Hy zegt
 dat 'er vier Soorten van zyn : de eerfte heeft
 Vrugten als gemeld is ; de tweede draagtze wat
 kleiner ; de derde niet grooter dan een Vuist ,
 maar de vierde heeft zyne Vrugten van grootte
 als de grootfte Pompoenen , groeiende by vier
 of vyf aan één Steel , en dus een ongemeen
 groote Tros uitmaakende. De Schil is ruim
 ten Duim dik , bitter en Zwavelachtig : het
 Vleefch

Vleesch wit, Sappiger en zoeter dan dat van de gemeene Pompelmoezen, en bykans zonder Korrels. In deeze Soort gebeurt het dikwils, dat zig binnen den Appel een klein Pompelmoesje bevindt, van grootte als een geschildte Oranje-Appel, en van het omleggende Vleesch door een Wollig Vliesje afgescheiden; weshalve menze dan *Bevrugte* Pompelmoezen noemt. Meest heeft dit in de genen die op Banda groeijen plaats.

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.
*Pompel-
moes.*

In de Westindiën zyn ook Pompelmoezen, en M E R I A N geeft daar van de Afbeelding, zeggende dat de Boomen 'er zo hoog als Appelboomen groeijen, hangende zo vol Vrugten, dat de Takken dikwils gevaar loopen om daar door te breeken. De Schil en het Vleesch is, gelyk zy wel aanmerkt, harder dan in de Oranje-Appelen; het Vleesch minder zuur dan dat der Citroenen, doch de Schil zeer bitter. Van de tweederley Soorten, met wit en rood Vleesch, die men in Oostindie heeft, maakt zy geen gewag; doch meldt, dat men op deezen Boom Rupsen vindt, met lange Hairen zo styf als Yzerdraad, die in de gewoone groene Suri-naamse Pagies veranderen.

De Pompelmoes-Boomen willen in ons Wereldsdeel, zelfs in de Nederlanden, wanneer menze in Bakken plant en in Oranjehuizen koeftert, zeer wel voort; doch het Vleesch der Vrugten is bitter en heeft weinig Sap, trekken-
de naar het roode. In de vaste Grond geplant,

en

II. en dan 's Winters voor de Koude bedekt, gelyk
 AFDEEL. hier voor van de Oranjeboomen gezegd is, wor-
 XVII. den zy ook dikstammige Boomen. Het Hout
 HOOFD- is van Kleur als dat der Limoenen; de Takken
 STUK. is van Kleur als dat der Limoenen; de Takken
Pompel-
moes. zyn zwaar en met Doornen bezet; de Bladen
 niet zo hoog groen als die der Oranjeboomen,
 maar grooter, wat langwerpiger, en in het
 midden een weinig toegetrokken, zonder Har-
 tjes van agteren, dat is met ongeveugelde Stee-
 len, zo men verzekert; doch van een andere
 Soort, die het Merg rooder en niet zo bitterach-
 tig heeft, hebben de Bladen van agteren, dat is
 aan den Steel, een groot Hartje. De Pompel-
 moes verschilt, volgens de laatste aanmerking van
 LINNÆUS, van den Oranjeboom, door groo-
 te Bladen en Vrugten, en de Bloemen meer aan
 Trosfen, die eenigermate Wollig zyn, te heb-
 ben. De Engelschen geeven 'er op Jamaika en
 Barbados, alwaar deeze Boom in de Hoven weel-
 dig groeit, den naam aan van *the Saddock-Tree*.

Deeze Vrugten worden in Oostindie byna niet
 dan raauw gegeten. Men zetze, by de Nage-
 regten, of geheel op Tafel, of het Vleesch met
 Spaansche Wyn en Suiker bereid, 't welk een
 aangename verkoeling geeft in de heete Dagen.
 Even zo leeft men 'er ook mede in Westindie,
 't zy op de Eilanden of aan de Vaste Kust, en,
 die ons hier toegebracht worden, strekken in het
 heetste van den Zomer, insgelyks, tot een aan-
 genaame verfrisfchinge. Zy hebben eene rins-
 heid, welke, door Suiker of zoete Wyn ge-
 tem-

temperd, den Smaak der Sinaas - Appelen te
 boven gaat. II.
 AFDEEL.
 XVII.

De driebladige Citroenboom (*), door den
 Ridder te vooren als eene derde Soort voorge-
 steld, waar toe zyn Ed. den Japanschen Boom
Karatas - Banna genaamd of *Gees*, uit KAEM-
 PFER, betrokken hadt, is thans met reden door
 hem weg gelaten. Want deeze Boom, hoewel
 Vrugten draagende die wat naar Oranje - Appe-
 len gelyken, heeft noch in de gestalte der Bloe-
 men, noch in de hoedanigheid van de Vrugt,
 volgens de beschryving, eenige overeenkomst
 met dit Geslagt.

GLABRARIA. Lighthout - Boom.

In dit Geslagt is het getal der Meeldraadjes
 dertig, waar van altyd zes tot zeker Lighaam
 samengevoegd zyn. Het Honigbakje heeft
 Borstels van langte als de Kelk, die, gelyk in
 't voorgaande, in vyven gedeeld is, bevatten-
 de vyf Bloemblaadjes.

De eenigste Soort, hier van bekend (1), voert
 by RUMPHIUS den naam van *Lighthout - Boom*,
 om dat hetzelfde het ligstfe is onder de Ambonsche
 Tim- I.
Glabraria
terfa.
Glimmen.
de.

(*) *Citrus Foliis ternatis. Sp. Plant. II. p. 1101. BURM.*
Fl. Ind. 174. Sjii, five Karatas - Banna. KAEMPF. Exot. 801.
T. 802.

(1) *Glabraria. Syst. Nat. Veg. XIII. p. 581. Mant. 276.*
Lignum leve. RUMPH. Amb. III. p. 71. T. 43, 44.

II. Timmerhouten. De Latynsche naam *Lignum*
 AFDEEL. *leve*, door dien Autheur gebruikt, ſchynt, door
 XVII.
 HOOFD- een zonderlinge onoplettendheid, voor *Lignum læ-*
 STUK. *ve* aangezien te zyn, en dus aanleiding te heb-
Ligthout-
Boom. ben gegeven tot den Geflagtnaam *Glabraria*,
 en mooglyk ook tot den bynaam *terfa*, die in
 geenen deele toepasfelyk zyn. Deeze Boom,
 naamelyk, welke onder de hooge Woudboomen
 behoort, heeft een rosfe, dikke, drooge en als
 vermolmde Schors, die zelfs, by Regenachtig
 Weer behandeld wordende, een Jeuking in de
 Huid veroorzaakt; zynde dus regt het tegendeel
 van glad. Het Hout, ook, is by zyne ligtheid
 ongemeen grofdraadig, latende zig niet glad
 maaken of polysten, dan door geweldig ſchuu-
 ren; hoewel het, verſch zynde, glimt als Sa-
 tyn. Wanneer men aan een Splintertje of
 Draadje trekt, komt 'er een geheele Groef in
 het Hout. De Bladen, alleen, zyn van boven
 glad; doch in hoe veele Boomen en Gewasfen
 heeft dit geen plaats? In de grootſten van dee-
 ze Boomen, die men *Halaur - Boomen* in de Am-
 bonſche Taal noemt, zyn de Bladen agt of ne-
 gen Duimen lang en zes of zeven Vingeren
 breed; doch in de kleinere, die men *Steen - Ha-*
laur noemt, fomtyds langer en tevens ſmaller,
 de breedte omtrent een derde van de langte.
 Deeze heeft het Hout wat fyner van draad,
 doch ſcheurende ligt in de Zonneſchyn, dat het
 eerſte niet doet. Beiden geeven zy, onder het
 bewerken, eene ſlappe Kamfer - Reuk, inzonder-
 der.

derheid het eerste. Zonderling is 't, dat in dit II.
 Hout geen Wormen komen, niettegenstaande AFDEEL.
 het zig, inzonderheid aan omgevallen Boomen, XVII.
 als vermolmd vertoont, geevende dan, by Re- HOOFD-
 genachtig Weer, een sterken Reuk als van STUK.
 Mostert of Peperwortel. De Indiaanen maaken
 'er, wegens de gezegde hoedanigheden, dik-
 wils hunne Praauwen of Schuiten van, die in
 zout Water ongemeen duurzaam zyn, en de
 smalbladige of kleine Soort dient hun tot Sty-
 len van de Hutten of Wooningen in de Nege-
 ryën. Anders heeft men 'er weinig gebruik
 van, om dat het Hout zeer moeielyk is tot
 Planken te fatsoeneeren. De Bloempjes, die
 by Trosjes voortkomen, zyn klein: de Vrugten
 als kleine Pruimen, bevattende een Steentje of
 Pit, die zig in twee deelen scheidt, gelyk de
 Kern der Laurierbesfen.

D U R I O . Durioen . Boom.

De Kenmerken van dit nieuwe Geslagt zyn,
 behalve de algemeene van deeze Klasse, ook
 een vyfbladige Bloem, die klein is, in een vyf-
 deelige Bekerachtige Kelk, onder het Vrugtbe-
 ginzel, dat een enkelen Styl heeft; maakende
 de Meeldraadjes vyf ryën van zeven uit, en
 de Vrugt een Appel zynde met vyf Hollighe-
 den.

O

Dee-

III. Deze Kenmerken zyn , door LINNÆUS ,
 AFDEEL. van RUMPHIUS ontleend, die den *Durioen-*
 XVII. *Boom* (1) beschryft als den hoogsten onder de
 HOOFD- *Boomen* , welke eetbaare Vrugten draagen , in
 STUK. Oostindie , hebbende den Stam hoekig en als
 I. *Durio*
Ziberbinus.
 Stinkende. gevleugeld , met eene effene graauw geelachtige
 Schors : eene Kroon van uitgebreide Takken ;
 Bladen als die van den Noote Moskaat boom ,
 Lancetvormig ovaal , gespitst , een halve Span
 lang en twee Duimen breed , van boven groen ,
 van onderen roodachtig vaal , zynde derzelver
 Steeltjes als gezwollen of geknobbeld. Het
 Bloeizel komt niet aan de jonge Looten , maar
 aan de Takken , tot dicht by den Stam , Tros-
 wyze , voort , bestaande de Trosfen aan de dun-
 ne Takken uit van vyf tot agt , doch aan de
 dikke Takken wel uit twaalf tot dertig Bloe-
 men. De Bloemknop is bedekt met twee of
 drie bleek groene holle Blaadjes , die afvallen ,
 zo dra de Bloem groot wordt , wanneer de Kelk
 zig openbaart , die van gedaante als een Zoutvat
 is , hebbende een naauwen Hals , met vyf om-
 geflagen Punten , waar in vyf holle Blaadjes ,
 en uit den Hals van de Kelk komen vyf andere
 Blaadjes voort , die ieder in zeven of agt Meel-
 draadjes verdeeld zyn , welke gedraaide Knop-
 jes hebben. Het Vrugtbeginzels , binnen dien
 Kelk vervat , na het afvallen van denzelven al-
 leen

(1) *Durio. Syst. Nat. Veg. XIII. p. 381. RUMPH. Amb. I. p. 99. T. 29.*

leen overblyvende , waar van zeer veelen door de Parkieten vernield worden, levert een Vrugt uit als een ronde Bol , de grootte hebbende van een Kinderen Hoofd, en de gedaante van een Egeltje, als rondom bezet zynde met een foort van Pennen of Stekels, die kwetzen, wanneer men 'er, onvoorziens, hard met de Hand op slaat. Men kan deeze Vrugt, met een Mes de Naaden zoekende , dezelve tegen de Steenen smytende, of met den Voet daar op trappende , in vyf deelen doen splyten. Want deeze Vrugt bevat vyf Kamertjes, in ieder van welken twee, drie of vier Korrels beslooten zyn , welke eenigermaate naar Duiven-Eijeren gelyken, van zelfstandigheid als de Karstengenen, en bekleed met een wit Slymerig Vleesch, dat in een Velletje vervat is.

Dit Vleesch maakt de ongemeene lekkerheid van deeze Vrugten, die men veel op Amboina en daaromstreeks, doch minder op de Wester-Eilanden van Oostindie, en ook niet zeer overvloedig op Java heeft. Het smaakt als Room of Eijervlade, of als die Kost, welke men in 't Fransch *blanc manger* noemt, en derhalve zuigt men deeze Korrels af, tot Voedzel en tot Versnapering. Het eenigste is, dat deeze Vrugt een zeer viezen Reuk heeft, als van rottende Uijens, vervullende zelfs een Kamer, waar in de Durioenen zyn; doch, als men 'er van gegeten heeft, gewent men wel haast aan deezen Reuk, die voor de Nieuwe-

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.
*Durioen-
Boom.*

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.

*Durioen-
Boom.*

lingen zeer lastig is. De Zaadkorrels, door de Vogels verspreid, zouden deeze Boomen zeer menigvuldig maaken, indien zy niet door de Zwynen opgevreten werden. Het Pluimgedierte, naamelyk, is naar dit Vleesch ook zeer gretig. Men laat de Vruchten veelal van de Boomen vallen, en dewyl zy, ryp wordende, dit doen, zo is het gevaarlyk onder dezelve te wandelen. De Stammen worden veel gebruikt tot Masten en Vaartuigen, zo door de Inlanders als door de Europeaanen.

MELALEUCA. Kajupoetie.

Een Kelk in vyven verdeeld, boven het Vruchtbeginzel; een vyfbladige Bloem; veel Meeldraadjes die tot vyf Lighaamen samengegroeid zyn: een enkele Styl: het Zaadhuisje half bekleed met eene Bezieachtige Kelk, driekleppig met drie holligheden: dit maakt de Kenmerken uit.

I.
*Melaleuca
Leucaden-
dra.*
Witte
Boom.

LINNÆUS heeft den bynaam *Leucadendra*, dat is Witte Boom, dien hy voorheen aan den *Kajupoetie*, in het Geslagt van *Myrtus*, gegeven hadt, thans hier ook gebruikt; niettegenstaande de Geslagtnaam *Melaleuca* (I), welke
Zwart

(I) *Melaleuca*. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1269. p. 509. *Veg.* XIII. p. 582. *Mant.* 105. *Myrtus Leucadendra*. *Sp. Plant.* 676. *Arbor alba Kajupoetic.* RUMPH. *Amb.* II. p. 72. T. 16. *Alia minor & foliis trinerviis*, T. 17. f. 1, 2. BURM. *Fl. Ind.* 116.

Zwart en wit betekent, de witheid van de Schors der Takken genoegzaam uitdrukte. Om wat reden de zo gemeene en bekende Indifche naam, *Kajupoetie*, hier niet veeleer, door zyn Ed., volgens gewoonte, tot een Soortnaam gebezigd zy, is duifter. Ondertusfchen worden thans, op deeze Soort, de drierley Kajupoetie-Boomen van R U M P H I U S aangehaald, welke ik, agtervolgelyk, zal befchryven.

De eerste of Groote Kajupoetie is een volflagen Boom, den Stam wel enkel doch bogtig hebbende, fomtyds een Voet, fomtyds twee Voeten dik. Dezelve heeft een vaale of bruinachtige Schors, die uit veele op eikander leggende Schilfers famengefteld is, en het onderfte ziet altoos byna zwart, als of het verbrand ware, wordende naar boven toe de Schors allengs bleeker of Afchgrauw en aan de Takken wit. Deeze Boomen zyn derhalve door hunne Witheid van boven, zo wel als door hunne Zwartheid van onderen, aanmerkelyk en kenbaar, en voeren dus te regt den naam van *Melaleuca*. Hunne Bladen zyn final, aan 't begin als een Sikkkel omgekromd, zes, zeven, agt Duimen of wat meer lang, en maar een Duim breed; ftyf, glad, dof groen, in 't wryven bryzelig, van een fterken Reuk, die wat Speceryachtig is, doch tevens naar 't Zuure trekkende. Zy zyn aan beide Enden byna even spits, en in de langte doorreegen met vier of vyf dikke Aderen of Ribben, tusfchen ieder

II.
ARDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.
Witte
Boom.

Groote
Kajupoetie.

II. van welken zy nog een dunnere hebben. De
AFDEEL. Smaak is wat Harstachtig met eenige samentrek-
XVII. king. Met kleine Steeltjes zyn zy op eene on-
HOOFD- geregelde manier aan de Takken gehecht, die
STUK. aan 't end kleine Houtachtige Steeltjes uitgee-
Witte
Boem. ven, welke bezet zyn met veele groene Knop-
jes, ontluikende tot kleine witte Bloempjes, uit
vyf Blaadjes bestaande, en gevuld met veele
lange witte Draadjes die witte Knopjes heb-
ben, en daar tusfchen, in 't midden, een groen
Hoorntje, 't welk, na 't afvallen van het Bloeizel,
in een hol Bekertje blyft staan. Deeze Bloem-
pjes vertoonen zig, dus, als een witte Aair,
en geeven een sterken Reuk, die wat zuur-
achtig en niet zeer lieflyk is. De Knopjes
blyven aan het Steeltje, twee of drie by mal-
kander, zitten, en behouden nog in zig dat
groene Hoorntje, 't welk 'er eindelyk ook
uitvalt, en dan gelyken zy naar de holle Wrat-
ten, die 'er aan de Baarden der Zeekatten
zyn, wordende zwartachtig bruin van Kleur
en bevattende alsdan een fyn Zaad, als Kaf,
dat 'er eindelyk ook uitvalt, wanneer niet
dan de ledige Napjes aan het Steeltje overbly-
ven.

Op de Molukkische Eilanden waren deeze
Kajupoetie - Boomen, inzonderheid op drooge
Steenachtige Gronden, niet dicht aan Zee en
ook niet op hooge Gebergten, gemeen. Men
noemtze 'er *Brandboomen*, om dat zy altoos
eenige tekenen, als van Gebrandheid, aan den
Stam

Stam hebben. Van het Hout der omgevallene, dat men veel vindt, werdt geen gebruik gemaakt, om dat het zo ligt verwormde en vermolfemde; doch van versich gekapte Boomen is het menigvuldig tot Planken gezaagd, en tot Knies en Ribben aan de Schepen verwerkt. De Schors was, wegens haare vóosheid, in algemeen gebruik tot het breeuwen der Vaartuigen: want zy zwelt in 't Water en dient dus de Indiaanen voor Werk of gepluisd Touw, of in plaats van Mos.

II.
A^RDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.
Witte
Boom.

Op de Westersche Eilanden, gelyk Java, Borneo en Ceram, valt een Boom, *Caju-Kelan* genaamd, die veel overeenkomst met den grooten Kajupoetie of Witten Boom heeft, doch veel dunner is van Stam, en maar vyf of zes Vademen hoog wordt. Van deszelfs Schors maakt men het zelfde gebruik, en zy verschilt weinig van de *Kleine Kajupoetie*, op de Ambonsche Eilanden groeiende, daar ik thans van zal spreken. Deeze, in 't Maleitsch *Daun Kitsjil* of het Kleine Blad genaamd, of *Daun Poevi Kitsjil*, dat is het kleine Witte Blad, schiet doorgaans met verscheide Stammen als Heefsterachtig op, welke Stammen ieder omtrent de dikte hebben van eens Menschen Been of Dye. De Schors gelykt veel naar die van den grooten, doch is, door haare brooschheid, tot breeuwen niet bekwaam. De Bladen zyn veel kleiner, flegts drie of vier Duimen lang, maar van de zelfde figuur, drie Ribben overlans hebben-

Kleine
Kajupoetie.

II. de en van een zeer fcherpe Speceryachtige Reuk
 AFDEEL. en Smaak. In deezen komen zy, zegt RUM-
 XVII. PH I U S, zo naby aan de Kardamom, dat fom-
 HOOFD- PH I U S, zo naby aan de Kardamom, dat fom-
 STUK. mige onkundigen dezelve wel voor Kardamom-
 Bladen hebben aangezien. De Vrugten of Bes-
Witte
Boom.
 fen zyn ook Speceryachtiger en heeter van
 Smaak dan die van den grooten Witten Boom.
 Zy werden te Batavia in de Medicinaale Kruid-
 doozen, op de Schepen, mede gegeven; hoe-
 wel die op Java vielen zo Kruiderig in lang
 niet waren, als de Ambonsche. Van dezelve,
 zo wel als van de Kafachtige Zaaden en van
 de Bladeren van deeze Kleine Kajupoetie, by
 de Inlanders aldaar ook *Kaju - Kelan* genoemd
 wordende, maakten de Amboineezen, zo tot
 Geneesmiddelen in Aftrekzel, als tot Reukwerk
 in Olie gemengd, en tot verfrifchinge van de
 Lugt in de Vertrekken of Bedfteden, gebruik.

Olie van *Kajupoetie.* Voorts verhaalt RUMPHIUS, hoe van dee-
 ze Bladen een fyne Olie gedestilleerd kon wor-
 den, welke, sedert den tyd, wanneer hy dat
 fchreef, onder den naam van *Oleum Cajupoeti*,
 een groot Gerucht gemaakt heeft in de binnen-
 ste deelen van Europa. Aangaande de Eigen-
 fchappen deezer Olie, en hoe dezelve onlangs
 hier te Amfterdam, uit Bladen van den Kaju-
 poetie-Boom, die door den Heer RICHTER
 herwaards overgebracht waren, gestookt is, heb
 ik elders een omftandig Berigt gegeven (*). Ik
 meld-

(*) In de *Nieuwe Vaderlandfche Letter-Oeffeningen*. Derde
 Deel, Nomm. 3. Mengelwerk, bladz. 104, enz. Ik heb
 daaz

meldde aldaar, hoe het my voorkwam, dat die Bladen van den Kleinen Kajupoetie - Boom, en over zulks van deezen waren, zynde eeningen derzelven door zyn Ed. te Batavia van zulk een Boom geplukt, en de overigen van Ambon of de nabygelegene Eilanden derwaards gevoerd.

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK,
Witte
Boom.

De meergemelde Plantverzameling van dien Heer, waar uit drie Afbeeldingen in 't voorgaande STUK ontleend waren, zig in bezitting van den Hoogleeraar ANDREAS BONN bevindende, heeft zyn Wel Ed. de goedheid gehad, my de nevensgaande Afbeelding van een Bloemtakje, als ook van de deelen der Vruchtmaaking in de Bloemen, ten naauwkeurigste door Ontleding onderzocht, en by Vergrooting door het Mikroskoop getekend, met derzelver beschryving mede te deelen.

Plaat XV, Fig. I vertoont dit Takje in de Natuurlyke grootte. Aan het Bloemsteeltje, welks Oppervlakte Haairig is, bevonden zig ruim dertig Bloempjes, meestal twee of drie by malkander zittende, en dus byna op gelyke afstanden aan Tropjes om den Steel geplaatst. Van deeze waren eenigen nog geheel geslootten *a*, anderen half geopend *b*, of volkomen uit-

Een
Bloemtak-
je.
Pl. XV.
Fig. I.

daar nog by te voegen, hoe ik in eene *Disfert. Epistolica de Oleo Witnebiano seu Kajuput*, Meibomio *dicata* Anno 1751, vind, dat men deeze Olie destilleerde uit het *Sem. Cardamomi medii seu longi*; krygende uit drie Ponden omtrent een Once: doch dat is de echte *Oleum Cajupoeti* niet.

II. uitgespreid *c* ; van welke laatste inzonderheid gebruik gemaakt is tot de volgende Waarneemingen.

AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.

Witte
Boom.

By Letter *A* ziet men één van die half geopende Bloempjes vergroot ; waar in aanmerkelyk voorkomt de Kelk *a* , die , even gelyk de gemeene Bloemsteel , ruighairig is , en ongesteeld , zynde aan den bovenrand in vyf deelen verdeeld , wier Omtrek mede bezet is met Zilverglanzige Haartjes. Daar binnen vertoonen zig de vyf Bloemblaadjes *b* , die zeer teder en niet ruig zyn , hebbende aan de kanten ook eenige Hairige Vezeltjes. Verder ziet men , by *c* , de zonderling samengekrinkelde Meeldraadjes en Meelknopjes (*Stamina & Antheræ*) gedeeltelyk binnen de Bloem verborgen.

Het uitgespreide Bloempje , dat by *c* aan het Takje zittende voorkomt , is in de Afbeelding Letter *B* , met sterke Vergrooting , voorgesteld. Zeer duidelyk vertoonen zig dus de Meeldraadjes , die door geene weeking regt te maaken waren , met hunne Topjes of Meelknopjes , wier Oppervlakte voorkomt als eene slingerende verhevenheid , met diepere Groeven. Agt derzelve maaken in dit Bloempje , door hunne vereeniging , een plat Voetstuk of Lighaam , en vyf van deeze Lighaamen *a* , *a* , *a* , *a* , *a* , voegen zig , binnen de Bloemblaadjes *b* , *b* , *b* , *b* , *b* , ringswyze samen aan en om het Vrugtbeginzel *c* , welks bovenste

ge-

gedeelte met eene Haairige ruigte is begroeid, II.
 en uit welks midden ryst de gladde, ronde, AFDEEL.
 aan 't end stomp uitloopende Styl *d*. Het ge- XVII.
 tal der Meeldraadjes, met hunne Meelknop- HOOFD-
 jes *e, e, e, e*, was derhalve in dit Bloempje STUK.
Witte
Boom.
 veertig.

De Afbeelding C vertoont de uitgespreide Bloemkelk, insgelyks vergroot. Aan den omtrek van deszelfs Verdeelingen komen taame- lyk lange Haairtjes *a* voor, en op de binnenste Oppervlakte eenige stevige Vezelen. Hier openbaart zig een vyfhoekige Vezelige Ring *b*, ter hoogte van het ruige Vruchtbeginzel *c* binnen den omtrek van den Kelk zichtbaar, en als tot een Grondsteun dienende, zo voor de Bloemblaadjes als voor de Voetstukken of Schubachtige Lighaamen, waar in de Meeldraadjes famenloopen. De binnenste Oppervlakte van die Lighaamen strekte zig naar het Vruchtbeginzel uit: zo dat hetzelfde waarlyk onder de Bloemblaadjes gelegen is.

Om de gesteldheid van het Vruchtbeginzel nader voor 't Oog te brengen, is een Loodlynige Doorsnyding van een half geopend Bloempje, byna gelyk aan dat van Letter A, hier by D, veel meer vergroot zynde, vertoond. De Letter *a* wyst den Kelk aan, met zyne aanmerkelyke ruigte, omvattende het Vruchtbeginzel: *b* zyn de Bloemblaadjes; *c* de Meeldraadjes (*Stamina*); *d* de Meelknopjes (*Antheræ*), naar het Vruchtbeginzel geboogen; *e* wyst de fluiting

aan

II. aan of samenvoeging van die platte Lighaamen ,
 AFDEEL. waar in de Meeldraadjes famenloopen , zynde
 XVII. twee kleine gaapingen daar tusfchen: *f* is het
 HOOFD- Wollige van 't Vrugtbeginzel , in welks midden
 STUK. eene Opening voorkomt , waar in de Styl is ge-
 plaatst geweest. Hier onder zyn de Hollighe-
 den van het Vrugtbeginzel , welke in de Hori-
 fontaale Doorsnyding drie bevonden zyn , maa-
 kende het toekomstig Zaadhuisje (*Pericarpium*)
 uit. De eene Holligheid *g* is ledig ; de andere
h bevat de beginzels der Zaaden , welke op
 zeker langwerpig Lighaampje , dat tegen het
 midden of de vereeniging der Hokjes van het
 Zaadhuisje rust , als op een Kusfentje geplaatst
 zyn. Men ziet hier , dat de Kelk (*Calyx*)
 weezentlyk van het *Pericarpium* is afgezonderd.
 De Beginzels der Zaaden vertoonen zig buiten-
 waards als geknot , binnenwaards puntig inge-
 plant , in het gezegde Lighaampje.

Een
 Vrugt-Tak-
 je. Fig. 2. Men moet aanmerken dat de Bladen , aan dit
 Takje , op de Oppervlakte bezet waren met een
 menigte van Wrattige Kuiltjes of Pukkeltjes ,
 die misfchien door het fteeken van eenig Infekt
 veroorzaakt , ten minfte niet natuurlyk fchynen
 te zyn , alzo zy op geene der Bladen van een
 anderen Tak , welken gedagte Hoogleeraar bezit ,
 noch ook op myne Bladen zig bevinden. Ik
 heb 'er zodanigen in Afbeelding gebragt , aan
 het Vrugttakje Fig. 2 , uit myne Verzameling ,
 alwaar de Zaadhuisjes mede meestal twee of
 drie by malkander zitten , en deeze Tropjes
 maa.

maaken te samen een soort van Aair of Halm uit: maar die, volgens de Afbeelding van RUMPHIUS, met Bladen is gekroond. Mooglyk schie-
 het Bloemtakje, naderhand, van boven Bladen uit. Van de Zaadhuisjes is 'er een by Letter E, aan-
 merkelyk vergroot, afgebeeld, om te doen zien, hoe zy weezentlyk driehokkig zyn, gelyk on-
 ze Ridder in de Kenmerken hadt gezegd. Van de Klepjes en van de Kafachtige Zaaden, die
 waarfchynlyk verftooven zyn, is niets te vin-
 den.

II.
 AFDEEL.
 XVII.
 HOOFD-
 STUK.
 Witte
 Boom.

Wat de overlangſe Aderen der Bladen aan-
 gaat, dezelve zyn doorgaans tot drie groo-
 tere bepaald, gelyk RUMPHIUS van den
 kleinen Kajupoetie - Boom aantekent; welke
 drie van het Steeltje beginnen en in de Punt
 ſamenloopen. Men kan nogthans niet eigent-
 lyk zeggen, dat deeze Bladen geſteeld zyn,
 alzo hunne Sikkelswyze verſmalling, aan 't
 begin, veeleer een ſamenvoeging ſchynt te
 zyn van de gezegde Aderen, waar tus-
 ſchen veele kleinere zo overlans, als ſchuins
 naar dezelve en naar elkander, loopen. De
 Kleur der Bladen is geelachtig groen, doch
 aan de agterzyde vind ik dezelve ſomtyds be-
 zet met groote ronde Koffykleurige Vlakjes,
 en tegen 't Licht gehouden vertoonen zig, in
 de zelfſtandigheid, door het Vergrootglas, me-
 nigvuldige doorſchynende Stippen, even als in
 de Blaadjes van 't St. Jans Kruid en de Wyn-
 ruit. De Heer BONN heeft een klein Stukje
 van

De
 Bladen.

II. van het uitsterfte gedeelte van zulk een Blad,
 AFDEEL. als *f*, door vergrooting onder 't Mikroskoop,
 XVII. als *F* bevonden; waar uit de ontelbaare me-
 HOOFD- nigte van deeze Stippen blykt. Waarfchyn-
 STUK. lyk zyn deeze Stippen, die door 't Mikro-
Witte
Boom. fkoop zig als Blaasjes vertoonen, de vergaar-
 plaatfen van dien Schat van Olie, welke dee-
 ze Witten Boom zo vermaard gemaakt heeft,
 en die zy zelfs, zo zyn Wel Ed. aanmerkt,
 in een eenvoudig Waterig Aftrekzel uitgee-
 ven.

Smalbladi- Wat de derde Soort van Kajupoetie belangt,
 8c. deeze is onder den naam van *Myrto-leucoden-*
dron, met spits Lancetswyze Bladen, de Bloem
 en Vrugten ge-aaird, door den Hoogleraar J.
 BURMANNUS voorgesteld, en door den Wel
 Ed. Heer N. L. BURMANNUS genoemd
 (*Wilgbladige*) *Myrtus*, met Aairen aan de en-
 den der Takken, ongefteelde Napswyze Bes-
 fen, de Bladen Liniaal-Lancetvormig en ge-
 heel effenrandig (*). Dit laafte heeft in alle de
 Soorten van Kajupoetie plaats, zo wel als de
 Napswyze figuur der Vrugten, en die van den
 Grooten Witten Boom maaken ook Aairen aan
 de enden der Takken, maar in de Kleine zit-
 ten

(* *Myrtus (Saligna) Spicis terminalibus, Baccis sessilibus urecolatis, Foliis lineari-lanceolatis integerrimis. BURM. Fl. Ind. p. 116. Arbor alba minor, Dawn Poetie Kitsjil. RUMPH. Amb. II. p. 76. T. 17. f. 2.*

ten de Besfen dikwils laager dan de Bladen, ge-
lyk in onze Afbeelding.

Behalve deeze Smalbladige is door RUM-
PHIUS, onder den naam van Ambonschen
Myrteboom, *Hurong* in de Landtaal genaamd,
nog beschreeven een Gewas, 't welk die Au-
theur aanmerkt als de kleinste slag van de Kaju-
poetie, wordende in 't Maleitsch ook wel dus,
of *Camelan Daun Kitsjil* geheten. Deeze blyft
mede klein, doch groeit Boomachtiger, hebbende
den Stam meestal van dikte als eens Menschen
Been, zelden als de Dye, met overend staande
Takken, die in dunne Rysjes verdeeld zyn, en
een sierlyke Kroon maaken; zo dat het van
verre naar een grooten Rosmarynboom gelykt.
De Bladen, die onregelmatig aan de Rysjes
staan, en dezelve byna geheel bedekken, zyn
weinig grooter dan Rosmaryn-Bladen, een groote
Vingerbreed lang en een Stroohalm breed,
blygroen en Speceryachtig, doch zo scherp niet
als die van den Kleinen Witten Boom. De
Bloemen zyn mede klein en vyfbladig, doch
komen enkeld, hier en daar, voort, bevattende
twintig of vyfentwintig Meeldraadjes en een
groenen Stamper. De Vrugten zyn Besfen als
die der Myrteboomen, doch staan in een klein
Napje of Dopje: van buiten zyn dezelve in
vyf Ribbetjes verdeeld: de Kleur is zwartachtig
of donker bruin: de Smaak Speceryachtig, doch
niet scherp. Deeze Besfen zyn droog en taa-
melyk hard, van binnen in vyf Celletjes ver-
deeld,

II.
AFDEEL.
HOOFD.
XVII.
STUK.
Witte
Boom.
Aller-
kleinste.

II. deeld , en bevatten veele Kafachtige Zaadjes ,
 AFDEEL. als Pluis ; even gelyk de Napvormige Vrugt-
 XVII. jes van de befchreevene Kajupoetie - Boomen.
 HOOFD- Dit Gewas is door den gemelden Hoogleeraar
 STUK. N. L. BURMANNUS tot de Gemeene Myr-
 teboomen t'huis gebragt (*).

H O P E A.

De Kenmerken van dit Geflagt komen in alles met die van het voorgaande overeen, uitgenomen dat de Vrugt een Pruim is, hebbende een Steen met drie Holligheden.

I. De eenigfte Soort hier van (1), voert den
Hopea
tinctoria. bynaam van *tinctoria*, om dat het Sap en Af-
 Geelboom. kookzel der Bladen een geele Kleur aan het Linnen geeven. Ik noem, derhalve, dit Gewas *Geelboom*. CATESBY heeft 'er de Afbeelding van medegedeeld, onder den naam van Boom met Laurierbladen, die vyfbladige Bloemen uit de oxels der Bladen uitgeeft, met veele Meeldraadjes. Zyne Afbeelding, nogthans, is niet goed, zo LINNÆUS aanmerkt, zeggende dat het een Boom is, in Karolina groeijen-

(*) *Myrtus Amboinensis*. RUMPH. *Amb.* II. p. 78. T. 18. *Myrtus floribus solitariis, involucro diphylo, Foliis ovato-lanceolatis. Myrtus communis*. LINN. *Sp.* 673. BURM. *Fl. Ind.* p. 115.

(1) *Hopea*. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1270. p. 509. *Veg.* XIII. p. 582. *Mant.* 105. *Arbor Lauri folio, Floribus ex Foliorum alis pentapetalis, pluribus Staminiibus donatis*. CATESB. *Car.* I. T. 54. SELIGM. *Vog.* II Band. Pl. VIII.

jende , die Bloemen van een zeer aangename Reuk in 't Voorjaar draagt. Dezelve heeft de Bladen overhoeks , gesteeld, enkeld, langwerpig , Lancetswys' Eyvormig, eenigermaate getand, glanzig, ongeaderd, zoet van Smaak. Uit de Knoppen , aan de enden der Takken, komen agt of tien Voetjes voort, met zeer kleine eenbloemige Bloemsteeltjes , de Blaadjes klein , holrond en Wollig. De Vruchten, eindelijkk, onder de Bladen, byna ongesteeld, zyn tot een zeer korte Aair geschikt.

II.
AFDEEL.
XVII.
HOOFD-
STUK.
Geelboom.

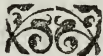
S Y M P L O C O S .

Dit Geslagt thans herwaards verplaatst (*), is door my hier voor , bladz. 56, onder de Veelmannige Boomen beschreeven.

Onder de *Syngenesia* , die de XIX. Klasse in het Stelzel der Sexen uitmaaken , my tot nog toe geen Boomen voorgekomen zynde , gaa ik thans tot die der *Gynandria* over.

XVIII. HOOFD-

(*) *Symplocos. Syst. Nat. Veg. XIII. p. 582.*

P

II.
AFDEEL.
XVIII.
HOOFD-
STUK.

XVIII. HOOFDSTUK.

Beschryving van de BOOMEN, in wier Bloemen de Meeldraadjes, op de een of andere manier, met den Styl samengevoegd zyn, deswegen Manwyvige GYNANDRIA genaamd.

In de Klasse der Manwyvigen van het Stelzel der Sexen zyn thans dertig Geslagten aangetekend, naar het getal der Meeldraadjes in Ranggen verdeeld; gelyk men 'er dus negen van Tweemannigen en acht van Veelmannigen onder heeft. Vyf Geslagten van dezelve leveren Boomen uit, als volgt.

S T I L A G O. Salamanderboom.

Dit behoort tot den Rang der Driemannigen, alzo de Bloem drie Meeldraadjes heeft en éenen Styl, zonder Bloemblaadjes; de Kelk is éénbladig en byna driekwabbig: de Vrugt eene Kogelronde Bezie.

I.
Stilago
Burius.
Tamme.

De eenigste Soort (1) is een Gewas, dat RUMPHIUS den naam geeft van *Bunius*, die van den Maleitschen naam *Bune* is afgeleid. Daar is een Tamme van, die op Java groeit,
wor-

(1) *Stilago. Syst. Nat. XII. Gen. 1273. p. 597. Veg. XIII. p. 583. Mant. 122. BURM. Fl. Ind. 16. RUMPH. Amb. III. p. 204. T. 131.*

wordende te Batavia *Katti Kutti* geheten, en eene Wilde, dien men *Salamander-Boom* noemen kan, om dat zyn Takken, wanneer bygeval de Bladen afbranden, onbeschadigd blyven, zo RUMPHIUS aanmerkt. De Tamme wordt hier eigentlyk bedoeld.

II.
AFDEEL.
XVIII.
HOOFD-
STUK.

Het is een middelmaatige Boom, doch die de Kroon niet groot heeft, en meest uit dunne Takjes bestaande, welke met Bladen bezet zyn als die van de Gojaven, doch dik, sappig en glad; zo zwaar, dat de Takjes daar door nederbuigen. Het Bloeizel komt aan 't end der Bladsteelen by Trosjes voort, van een Vinger lang, en daar op volgen de Vrugten, als Aalbesfen, doch van grootte als kleine Druiven, met eenige Zaadkorrels of Pitten in 't sappige Vleesch. In 't eerst zyn deeze Besfen rood en zuur, doch in de rytheid zwart en dan zeer aangenaam van Smaak, zo dat men deeze Vrugten op de Markt te koop brengt. Men eetze, even als Druiven, raauw uit de hand, om datze rins zyn en den Dorst verflaan. De Bladen kunnen als Moes gekookt worden, en het Vee eetze gaarn. Men kan deeze Boomen van Stek voortplanten, even als onze Aalbesfen.

De Wilde Bunijs groeit op Ambon en de Molukkische Eilanden, wordende aldaar wel zo dik van Stam, dat hem een Man nauwlyks kan omvademen. De Bladen komen veel met die van den Tammen overeen, en hy heeft ook een zonderling weeke, Sappige Schors, wel een

II. Duim dik; doch de Vruchten vallen veel kleiner, van grootte byna als Peperkorrels, en door het uitdroogen ook zodanig inkrimpende. De rype zwarte Besfen zyn insgelyks zoet, de onrype roode zuur. In Azyn gedaan, geeven zy daar een schoon roode Kleur aan. Op Makasfar vindt men van dit Geslagt nog eenige Verscheidenheden, in 't wilde groeiende.

KLEINHOVIA. Kinar-Boom.

Dit Geslagt, tot den Rang der Tienmannigen, onder de *Gynandria*, behoorende, heeft een Vyfbladige Kelk met vyf Bloemblaadjes, en een Klokvormig, gesteed Honigbakje, 't welk de Meeldraadjes draagt, zynde het Zaadhuisje gezwollen en vyf Zaaden inhoudende.

De naam strekt ter vereering van den Heer KLEINHOF, door wien, geduurende zyn verblyf te Batavia, veele Oostindische Planten verzameld, en aan de Heeren BURMANNUS overgezonden zyn.

I. De eenigste Soort (1) wordt in Indie *Kinarboom* getyeld volgens RUMPHIUS, zynde dit een Boom, die den Stam kort, dik en Knoestig; de Schors ruuw en met zo veel Mos en andere ruigte begroeid heeft, dat hy daar van, niet

(1) *Kleinhovia. Syst. Nat. XII. XII. Tom. II. Gen. 1024. p. 601. Veg. XIII. p. 687. BURM. Fl. Ind. p. 191. Catti-
marus. RUMPH. Amb. III. p. 177. T. 113.*

niet onaartig, den bynaam voert. Gemeenlyk II.
 bereikt hy de grootte van onze Appelboomen. AFDEEL.
 De Takken zyn regt, meest overend ftaande, XVIII.
 met eene effene Schors bekleed, die zeer taay HOOFD-
 en Sappig is, latende zig van 't Hout affchil- STUK.
 len, even als in de Wilgen, waar van hy om- Kinar-
 trent de gefalte heeft. De Bladen zyn groot Boom.
 en Hartvormig, gemeenlyk een half Voet breed,
 van boven glad, van onderen wat oneffen, we-
 gens de dikke Ribben, en, als zy gewreeven
 worden, wat naar Violen ruikende. Hun Sap is
 bruin, en maakt eenige Jeuking op de Huid.
 Het Bloeizel komt in lange Trosfen voort, be-
 staande uit licht paarfe Bloempjes. De Vrugten
 zyn vyfhoekige, Sterswyze, Blaasjes, in ieder
 Hokje een zwartachtigen Zaadkorrel bevatten-
 de. Op afgelegene plaatfen groeit deeze Boom
 hooger en fierlyker. De oude Knoesten geeven
 mooy geel Hout met zwarte Vlammen, daar
 de Indiaanen hunne Kris-Hechten van maaken.
 In 't Maleitsch en Javaansch heet hy *Katti Ma-*
har. Hy is overal bekend, en wordt veel ge-
 bruikt tot het maaken van leevende Heiningen,
 groeiende van Stek en Pooten zeer weelig voort.
 De Bast is tot allerley Bindwerk bekwaam. Het
 Sap der Bladen wordt van de Amboineezen veel
 gebruikt om het Hoofd te waschen. De in-
 landsche Heelmeefters hadden het RUMPHIUS
 zelf in de Oogen laten druipen, om hem van
 zyne Blindheid te geneezen; doch het was zo
 fcherp, dat hy de prikkeling daar van in de

II. Hersenen gevoelde , zonder eenige verligting
 AFDEEL. van zyne Kwaal.

XVIII.
 HOOFD-
 STUK.

HELICTERES. Schroevenboom.

Dit Geslacht heeft vyf Stylen of Stempels :
 eene éénbladige schieve Kelk : vyf Bloemblaad-
 jes ; een vyfbladig Honigbakje en vyf gedraaide
 Zaadhuisjes. Hier van heeft hetzelfde den naam
 bekomen. Zes Soorten , altemaal uit de Indiën
 afkomstig , zyn 'er in vervat.

I.
 Helicteres
 Ifora.
 Oostindi-
 sche.

(1) Schroevenboom die tienmannig is , met
 Hartvormige gekartelde Bladen en eene
 geheel omgedraaide Vrugt.

Deze Soort heeft haaren bynaam van den
 Malabaarsen *Ifora Murri* , een Boom zynde als
 onze Pruinboomen , met Bladen als die der
 Moerbezie-Boomen , breed en in de omtrek ge-
 karteld , van eene bittere Smaak. De Takken
 hebben een Afchgrauwe Schors , van binnen
 groen :

(1) *Helicteres* Foliis cordatis serratis, Fructu toto contorto.
 Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1025. p. 601. Veg. XIII. p.
 688. fructu composito , integro contorto. JACQ. Amer. Hist.
 235. Tab. 179. f. 99. Helicteres. Hort. Cliff. 433. Helicteres
 Arbor Indiarum Occidentalis. FLUK. Alm. 182. Tab. 245. f. 3.
 Frutex Indicus &c. RAJ. Hist. 1765. *Ifora Murri*. Hort. Mal.
 VI. p. 55. T. 30. *Abutilo affinis arbor* &c. SLOAN. Jam.
 97. Hist. I. p. 22. *Helicteres villosa* & fruticosa. BROWN.
 Jam. 330. *Fructus Regis*. RUMPH. Amb. VII. p. 32. T. 17.
 f. 1.

groen: het Hout is wit en hard. Deze Boom ^{II.}
 groeit op Zandige plaatsen aan de Kust van Ma- ^{AFDEEL.}
 labar: hy is altoos groen, en komt in Vrugt- ^{XVIII.}
 maaking overeen met dat Gewas, het welke ^{HOOFD-}
 RUMPHIUS afbeeldt en beschryft onder den ^{STUK.}
 naam van *Konings Vrugt*, om dat het dien naam ^{Schroeven-}
 op Timor voerde, doch het wordt van de Ja- ^{Boom.}
 vaanen *Caju Sawan* geheten, om dat men de
 Kinderen van de Vruchten ingeeft, wanneer zy
 onrustig zyn, als of zy geplaagd werden van
 booze Geesten. Die Vruchten, niet kwaalyk
 naar de Zaadhuisjes van sommige Soorten van
 onze Medica of Slakken - Klaver gelykende,
 worden van de Nederlanders in Oostindie
Schroefboonen genoemd, volgens COMMELYN.

By deezen Oostindischen wordt als een ver- ^{Jamai-}
 scheidenheid gevoegd de *naar het Abutilon ge-* ^{kafche.}
lykende Boom van SLOANE op Jamaika ge-
 vonden, die de Bladen van *Althéa* heeft, en
 wiens Vrugt de Top is van den Styl, verdikt
 met vier of vyf ruige Haauwen, die Spiraals-
 wyze als een Koordje daar om gedraaid zyn. De
 Heer JACQUIN deze Soort, welke hy de
 Jamaikafche noemt, in de Boschen van dat Ei-
 land, alwaar zy zeer gemeen is, waarneemende,
 bevondt het een Boom te zyn van twaalf Voet-
 ten hoog, met dergelyke Vruchten, die hy af-
 beeldt, doch Bloem of Blad hadt zyn Ed. 'er
 niet aan gezien. Dus blykt dan, dat deeze in
 de Westindiën de Bladen op zekeren tyd des
 Jaars verliest. Volgens PLUKENETIUS wordt

II, dit Gewas op Jamaika *Button - Wood*, dat is
 AFDEEL. Knoopen - Hout geheten.
 XVIII.

HOOFD- De beroemde TREW geeft een Afbeelding
 STUK. van eene Soort van dit Geslagt (*), welke zyn
Schroeven- Ed. oordeelt de Westindische te zyn en eene
Boom. van den voormelden Oostindischen Schroeven-
 boom verschillende Soort uit te maaken. Want,
 schoon die de zyde der Vrugt ook geheel gedraaid
 heeft, zyn de Bloemen, zo hy aanmerkt, veel
 grooter en breeder dan in de gedagte Oostindi-
 sche, welke ook den Kelk in een andere drie-
 bladige begreepen hadt. Dat de Westindische
 zyne Bladen afwerpt, en de Oostindische altoos
 groen blyft, zou als een nader bewys van hem
 kunnen zyn bygebragt geweest. De andere
 Vrugt, welke 'er door zyn Ed. op de zelfde
 Plaat is bygevoegd, schynt tot deeze volgende
 Soort te behooren.

II.
Helicteres
Baruensis.
 Baruausche.

(2) *Schroeven - Boom, die tienmannig is, met Hartvormige gekartelde Bladen, en een omgedraaide Vrugt met regte Punten.*

Dee-

(*) *Helicteres (Isora) decandra*, Foliis cordatis serratis Fructu toto contorto. LINNÆI. TREW. *Ehret.* T. 92. *Isora* Althææ Foliis, Fructu brevioris & crassioris. PLUM. *Gen.* 27. T. 37. f. 2.

(2) *Helicteres decandra*, Fol. cordatis serratis, Fructu contorto apicibus rectis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Manz.* 122. JACQ. *Amer. Hist.* 236. T. 249. *Helicteres Arbor Ind. Orientalis*, Siliquâ varicosâ & Funiculî in modum contortuplicatâ. PLUK. *Alm.* 181. T. 245. f. 2.

Deeze Soort is door den Heer J A C Q U I N op het kleine Eilandje *Baru*, dat aan de Kust van Karthagena in de Spaansche Westindiën legt, en wel op deszelfs Boschagtige Stranden, waargenomen: weshalve zy den bynaam van *Baruensfis* voert. Ik weet niet om wat reden de beroemde T R E W daar *Bravensfis* van gemaakt heeft. Het is, volgens J A C Q U I N, een regtstammig Boompje, twaalf Voeten hoog, met weinige Takken, de jongsten Wollige Bloem- en Bladsteeltjes uitgeevende. De Bladen zyn Hartvormig, spits aan 't end, Zaagswys getand, rimpelig, van onderen Wollig en wit, van boven wat Haarig, gesteed, overhoeks geplaatst, jaarlyks afvallende. Aan 't end der Takken komen Trosjes van Bloemsteelen, die dik en kort zyn, met groote, groene, platachtige Kliertjes bezet.

De Bloemen hebben de byzondere Kenmerken van dit Geslagt. Een Klokswyze Kelk, van buiten Wollig en twee Lippen hebbende, wier bovenste smal is en regtop staat, de onderste rondachtig en uitgebreid, byna in drieën gesneeden, bevat vyf Bloemblaadjes, die zeer smal zyn, en buiten de Kelk Slipswyze nederhangen. Het Honigbakje heeft ook vyf Blaadjes, van langte als het Vruchtbeginzel, dat ovaal is met vyf Sleuven, zittende op het end van een lang, smal, omgekromd, Voetstuk, 't welk ver uitsteekt buiten de Bloem. Op het Vruchtbeginzel is een Elswys' Styltje met een stompen Stempel, omringd van tien zeer korte

II.
AFDEEL.
XVIII.
HOOFD-
STUK.
*Schroeven-
Boom.*

II. Meeldraadjes, wier Knopjes zeer groot zyn en het Vrughtbeginzel bedekken. De Kleur van de Kelk is geelachtig groen, die van de Bloemblaadjes wit en van de Meelknopjes geel. De Zaadhuisjes, die als om een Spil gedraaid zyn, hebben de Enden altoos regt uitgestrekt, 't welk deeze Soort onderscheidt van de voorgaande. De Bast van den Stam en de voornaamste Takken, als zeer taay en ligt af te haalen zynde, dient de Ingezetenen des Lands voor Bindtouw. Zy noemen het Gewas *Majagua de Playa* of Strand-Majagua, om dat het aan de Zeekust groeit.

III.
Helicteres
Carthagi-
nenfis.
Karthageensche.

(3) Schroeven-Boom met veelmannige Bloemen, Hartvormige gekartelde Bladen en eene langwerpige regte Vrught.

Om gelyke reden voert deeze den bynaam van *Karthageensche*: want de Heer JACQUIN heeftze in de Boschen by Karthagena waargenomen. Zy geleet zodanig naar die van 't Eiland Baru, dat men haar, bezyden de Bloem en Vrught, nauwlyks daar van kon onderscheiden, hebbende het Gewas nagenoeg de zelfde grootte. De Bloemen, hebbende een bruin geelen Kelk en paarsche Blaadjes, stinken zeer.

Zy

(3) *Helicteres polyandra*, Foliis cordatis ferratis, Fructu oblongo recto. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. JACQ. *Amer. Hist.* 237. T. 150.

Zy komen fomtyds voor en fomtyds te gelyk met de Bladen te voorschyn, die Wollig zyn, zo wel als de Kelk, welke eene Klokswyze fi-
 guur heeft, aan den rand vyftandig zynde. Het Voetstuk, waar op het Vrugtbeginzel met zyne menigvuldige Meelknopjes bedekt, geplaatst is, heeft hier ook een aanzienlyke langte, en vertoont zig als een Olyphants-Snuit. De Zaadhuisjes zyn hier niet omgedraaid, maar met hun vyven, even als in de Akeleijen, tot een Hoofdje samengevoegd.

II.
 AFDEEL.
 XVIII.
 HOOFD-
 STUK.
 Schroeven-
 Boom.

(4) Schroeven-Boom met Lancetswyze effenrandige Bladen, en eene regte Eyvormige Vrugt.

IV.
Helicteres
angustifolia.
 Chineesche.

Deeze Soort, in China waargenomen door den Heer OSBECK, mag met regt *Chineesche* heeten, niettegenstaande zy door haare smalbladigheid van de anderen verschilt. Het is een Boom, die de Bladen Lancetvormig, van boven kaal, van onderen Wollig, gesteed, effenrandig en gespitst heeft; de Bloemen hier en daar verstrooid; de Kelk Wollig; vyf Bloemblaadjes, hebbende onderaan, wederzyds, een Tandje. Een Draadachtig Voetstuk, van langte als de Bloem, op welks Top tien Meeldraadjes en ééne Styl zitten. De Vrugt is geenszins

om-

(4) *Helicteres Foliis lanceolatis integerrimis, Fructu ovato recto.* *Syst. Nat. Veg.* XIII, OSB. *Itin.* 232. T. 5.

II. omgedraaid, maar bestaat uit vyf, evenwydige, regte, dicht famengevoegde Zaadhuisjes. Hy zegt, dat de Chineezzen dit Gewas *Kaj-ma* noemen. 't Getal der Meeldraadjes is door hem niet waargenomen of niet aangetekend.

Schroeven-
Boom.

V. (5) Schroeven - Boom met twaalfmannige Bloemen, zonder Blaadjes, de Bladen vyfkwabbig, de Zaadpeulen van elkander afwykende.

v.
Helicteres
apetala.
Twaalf-
mannige.

Deeze Soort, insgelyks in de Boschen by Karthagena en ook veel in de Voorstad groeiende, is een schoone Boom, van veertig Voeten hoogte, door zyne uitgebreide nette Kroon aanzienlyk. Hy heeft geplooiden Bladen, byna vyfkwabbig, meer dan een Voet groot, van boven glad, van onderen een weinig ruig, op Steelen staande van negen Duimen lang. Aan 't end der Takjes komen veele, groote, losse Pluimen voort, van zeer stinkende vuil geele Bloemen met paarsche Vlakken, aan welken de Blaadjes en het Honigbakje altoos ontbreken. Hier in is blykbaar, dat de Meeldraadjes slegts een verlanging van het buitenste gedeelte des Voetstuks zyn, terwyl het Vrugtbeginzel voortkomt van deszelfs Merg. Het getal der Meeldraad-

(5) *Helicteres dodecandra apetala*, Foliis quinquelobis, Siliquis divaricatis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *JACQ. Amer. Hist.* p. 238. T. 181. f. 97.

draadjes, die met hunne Knopjes hetzelfde be-
 dedken, was veertien. In Mey en Juny vondt
 hy deeze Boomen met Bloemen beladen, die
 lang aan dezelve bleeven, en na het afvallen
 was 'er niets over, dat naar een Vrugt geleck:
 waar van de sterke droogte van dat Saizoen, zo
 hy dagt, mischien de oorzaak kon zyn. Van
 de Spanjaarden werdt deeze Boom *Canajonduro*
 geheten.

II.
 AFDEEL-
 XVIII.
 HOOFD-
 STUK.
*Schroeven-
 Boom.*

(6) *Schroeven-Boom met Eyvormige Bladen*,
die by de Bloemen slaan gekleurd.

VI.
*Helicteres
 pentandra.
 Vyfmanni-
 ge.*

Te Suriname vindt men deeze Soort, wel-
 ke, door den Heer ALLAMAND *Spiriploca*
 getyeld, de Bladen overhoeks; Eyvormig met
 een punt, zaagswys' getand, by de Bloemen
 donker paarsch; de Kelken Stekelig met takkige
 Borstels; de Bloemblaadjes van langte als de
 Kelk; vyf Meeldraadjes en gedraaide, Hairige,
 Zaadhuisjes heeft.

X Y L O P I A. Bitterhout-Boom.

Dit Geslacht, tot de Veelmannigen onder de
 Manwyvigen behoorende, heeft een enkelen
 Styl; de Kelk is eenbladig: 't getal der Bloem-
 blaad-

(6) *Helicteres pentandra*, Foliis ovatis, Floralibus colora-
 tis. *Syst. Nat. Veg.* XIII. *Mant.* 294. *Spiriploca.* AL-
 LAM. Msf.

II. blaadjes is zes : van de Meeldraadjes zyn de zes buitenften dikker dan de anderen : de Vrugt is een drooge Pruim.

AFDEEL XVIII. HOOFDSTUK. Twee Soorten komen in hetzelfde voor, beiden haare afkomsr hebbende uit Amerika.

I.
*Xylo-
picrum
muricata.*
Gedoorn-
de.

(1) Bitterhout-Boom met veelbloemige Steeltjes en gedoornde Vrugten.

De Geslagtnaam *Xylopicrum*, waar van deeze by verkorting schynt gemaakt te zyn, betekent *Bitterhout*. BROWNE heeft dit Gewas op Jamaika waargenomen, 't welk Eyvormige spits verlangde Bladen, overhoeks geplaatst, heeft, met gestippelde Zaadhuisjes, de Bloemen Troswyze in de oxelen,

II.
*Xylo-
picrum
glabra.*
Gladde.

(2) Bitterhout - Boom, met byna eenbloemige Steeltjes en gladde Vrugten.

Van dien zelfden Auteur wordt deeze voorgesteld met breeder Bladen, korter Bladsteeltjes en gladde Vrugten. Hier toe schynt die Boom betrekkelijk te zyn, welken de Engelschen op Barbados *Bitterwood* noemen, volgens PLU-

KE-

(1) *Xylopicrum Pedunculis multifloris, Fructibus muricatis.* Syst. Nat. XII. Gen. 1027. p. 602. Veg. XIII. p. 688. *Xylopicrum fruticosum* &c. BROWN. Jam. 250. T. 5. f. 2.

(2) *Xylopicrum Pedunculis subunifloris, Fructibus glabris.* Ibid. *Xylopicrum Foliis amplioribus* &c. BROWN. Jam. 251. *Xylopicron Arbor, Barbadosibus Lignum amarum.* PLUK. Alm. 395. T. 238. f. 4.

KENETIUS , die echter ten onregte zig ſchynt te verbeelden , of dit niet wel de Kina - Boom van Pera mogte zyn.

II.
AFDEEL.
XVIII.
HOOFD;
STUK.

G R E W I A.

De gedagtenis van den vermaarden NEHEMIAS GREW, door wien verſcheide Werken over de Ontleedkunde der Plantgewaſen aan 't licht gegeven zyn, is door de benaaming van dit Geflagt vereerd.

De Kenmerken , welken dit van het voorgaande onderſcheiden , zyn , een vyfbladige Kelk: vyf Bloemblaadjes die van onderen een Honigſchubbetje hebben : de Vrugt een Bezie met vier Holligheden.

Het bevat thans vier Soorten , allen uit Indie afkomſtig , als volgt.

(1) *Grewia met byna Eyvormige Bladen en enkele Bloemen.*

I.
Grewia
Occidentalis.
Westindiſche.

Door ſpitſe Bloemblaadjes te hebben , was deeze Soort van de volgende onderſcheiden. 't

Ge-

(1) *Grewia Foliis subovatis, Floribus solitariis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1026. p. 602. Veg. XIII. p. 689. Grewia Foliis subovatis. Sp. Plant. II. p. 1367. Grewia Corollis acutis. Hort. Cliff. 433. DU HAMEL Arb. I. p. 276. T. 108. Ulmifolia Arbor Africana baccifera. PLUK. Alm. 393. T. 237. f. 1. Ulmi facie Arbuscula Æthiopica COMM. Hort. Amst. I. p. 165. T. 85. SEB. Kab. I, p. 46. T. 29. f. 3. RAJ. Dendr. 13.*

II. Gewas heeft de gedaante van den Olm of
 AVDEEL. Ypeboom, en wordt een Ethiopifch Boompje
 XVIII. genoemd, met gevleugelde Takjes en paarfch-
 HOOFD- achtige Bloemen, hebbende in de Tuin van
 STUK. BEAUMONT gebloeid in 't jaar 1690, zo SE-
 BA aanmerkt. PLUKENETIUS noemt het
 een Afrikaanfche Boom, die Besfen draagt. On-
 der de Kaapfche Planten vindt men deeze Soort
 door den Heer N. L. BURMANNUS opgete-
 kend.

II. (2) *Grewia met byna Lancetvormige Bladen*
en enkele Bloemen.
Grewia
Orientalis.
Oostindi-
fche.

Deeze komt aan de voorgaande naby, zo
 LINNÆUS aanmerkt, doch werdt door de
 ftompe Bloemblaadjes daar van onderscheiden.
 Het is de *Pai-Paroea* of *Couradi* van Malabar,
 een middelmaatige Boom op Ceylon, onder den
 naam van *Waelmendya* bekend, en dus genaamd,
 om dat hy bekwaam Hout verfchaft tot het
 maaken van Schietboogen. De Portugeezen
 heeten het *Jacka de Mato*, wegens de eetbaa-
 re Besfen. De Bloemen komen Trofwyze uit
 de Takjes voort, 't welk tegen de bepaalingen
 fchynt te ftryden. De Vrugten, dat plat ronde
 hoog geele Besfen zyn, hebben lang witachtig
 Hair,

(2) *Grewia* Fol. fub lanceolatis, Floribus folitariis. *Ibid.*
Flor. Zeyl. 324. *Grewia* Corollis obtufis. ROYEN *Lugdbar.*
 476. *Hort. Cliff.* 433. *Pai-Paroea* f. *Couradi.* *Hort. Mal.* V.
 p. 91. T. 46. RAJ. *Hift.* 1624. BURM. *Fl. Ind.* p. 192.

Haair, 't welk 'er door de onzen den naam **II.**
 van *Nierpluimen* aan doet geeven. Zy beslui- **AFDEEL.**
 ten vier harde Steentjes met bittere Pitten. **XVIII.**
HOOFD.

De Heer N. L. BURMANNUS betreft **STUK.**
 tot deeze Soort de *Ceramse Struik* van RUM-
 PHUIS, die Boomachtig opschiet, en de Bla-
 den by paaren in 't kruis geplaatst heeft, zyn-
 de vier Duimen lang en twee Vingeren breed,
 niet ruig maar glad; aan de kanten zeer fyn ge-
 karteld. Het Bloeizel, in kleine trosjes rond-
 om de Takken geplaatst, is wit, gelyk ook de
 Vrugten, dat Besfen zyn, welke de Vogeltjes
 gaarn eeten. Die van Banda gebruiken de Bla-
 den om Visfchen te vergeeven en te vangen:
 zy stampenze ten dien einde, en doenze in een
 Korfje, vermengende dezelve met Afch: dit
 dus een nagt toegedekt geftaan hebbende, wer-
 pen zy die Bladen, al wryvende met de Han-
 den, in het Water, dat in Kuilen van Klippen
 ftaat, en dus komt de Vifch boven dryven. On-
 dertusfchen zyn deeze Bladen van geen fchade-
 lyke hoedanigheid voor het Vee en de Wortels
 gebruikt men tot Geneesmiddelen. Op Banda
 wordt dit Gewas in de Hoven geteeld, om de
 Bladen ten gemelden einde te gebruiken.

(3) *Grewia met Hartvormige Bladen.*

III.
 Of *Grewia*
Asiatica.
 Ceylon-
 fche.

(3) *Grewia* Fol. cordatis. *Ibid.* & *Mant.* 122. *Microcos*
lateriflora. *Sp. Plant.* 734. *Microcos*, *Pedunculis axillaribus*
confertis dichotomis. *Fl. Zeyl.* 208. *BURM. Fl. Ind.* 121.

II. Of de figuur der Bladen genoegzaam zy tot
 AFDEEL. onderscheiding deezer Soort van de voorgaan-
 XVIII. de, zou men te meer mogen twyfelen, aange-
 HOOFD- zien gedagte Hoogleeraar daar toe den Javaan-
 STUK. schen Bergboom met *Laurierbladen* van KLEIN-
 HOF betreft. Het is de *Hamdamanias* van Cey-
 lon, een Boom, die de Bladen overhoeks, ge-
 steeld, Hartvormig, stompachtig, glad, ge-
 derd en stomp gekarteld heeft. De Bloemsteel-
 tjes komen uit de Oxelen voort, en maaken
 Trosjes van Bloemen, die een vyfbladigen Kelk
 en vyf kleine Bloemblaadjes hebben: de Meel-
 draadjes talryk en lang: den Stempel in drieën
 of vieren verdeeld.

IV.
Grewia
Microcos.
 Pluimbloe-
 mige.

(4) *Grewia met langwerpig Eyronde Bladen
 en gepluimde Bloemen.*

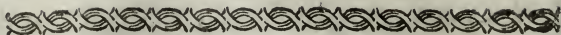
Deeze behoudt den bynaam van het Geslacht,
 dat zy te vooren met de voorgaande hadt uitge-
 maakt, wanneer zy tevens den bynaam van *Pa-
 niculata*, dat is *Pluimbloemige*, voerde. *Micro-
 cos* zou zo veel betekenen als *Kleine Kokos*,
 wordende dit Gewas *Kokerille* op Malabar ge-
 noemd. LINNÆUS betreft 'er toe, den *Scha-
 ge-*

(4) *Grewia Foliis ovato - oblongis, Floribus paniculatis.*
Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Microcos paniculata. Sp. Plant.
 733. *Fl. Zeyl. 207. Microcos Foliis alternis, oblongis, acu-
 minatis. BURM. Th. Zeyl. 159. T. 74. Cornus Malabarica &c.*
 COMM. *Fl. Mal. 80. Schageri - Cottam. Hort. Mal. I. p.*
 105. T. 56. *BURM. Fl. Ind. p. 121.*

geri-Cottam van dat Land, welke Kornoelje-
 Boom van Malabar, met een gepunt Blad en
 een Steen die met Wolligheid begroeid is, ^{II.}
 van SYEN in de Aantekeningen geheten wordt. ^{AFDEEL.}
 't Gewas is door den Hoogleëraar J. BUR- ^{XVIII.}
 MANNUS, onder de Ceylonsche Planten, af- ^{HOOFD-}
 gebeeld, en wordt in de Malabaarse Kruidhof ^{STUK.}
 beschreeven, als een Boompje met den Stam
 een Arm dik, de Bladen langwerpig ovaal,
 gespitst, gesteeld, van boven donker groen;
 de Bloemen Troswyze op de toppen van de
 Takjes groeiende, vier of vyfbladig, in 't
 midden vol Meeldraadjes, met een enkeld Styl-
 tje. Het Vruchtbeginzel, dat rond is, wordt
 eene Peerachtige Bezie, eerst zuur, dan zoet-
 achtig, zwart en glanzig, welke tot versnape-
 ring strekt aan de Ingezetenen des Lands.
 Het Sap dient ook tot verkoeling in heete
 Ziekten. Ieder Bezie bevat een Steentje, dat
 met eenige Boogswyze Draaden bekleed is,
 welke hetzelfde Wollig maaken, gelyk in de
 voorige Soorten van dit Geslacht.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

XIX. HOOFDSTUK.

Beschryving der EENHUIZIGE BOOMEN, Monoikia, dus genaamd, om dat op een zelfden Stam Mannetjes en Wyfjes-Bloemen, van elkander afgezonderd, voorkomen; gelyk plaats heeft in de Berken-, Beuken; Eiken, Pyn- en Denne-, in de Moerbezie-, Nooten, Karstengen en veele andere Boomen.

Onder de *Monoikia* of Eenhuizige Plantgewassen, die naamelyk Mannetjes en Wyfjes-Bloemen uit éénen Wortel voeren, komen'er voor met Een, Twee, Drie, Vier, Vyf, Zes, Zeven en meer Meeldraadjes (*Stamina*); ook Enkelbroederige, waar in dezelve tot één Lighaam vereenigd zyn, en Samenteelige (*Syngenesia*) als ook Manwyvige (*Gynandria*), die de Teeldeel van beiderley Kunne samen gevoegd hebben. Onder de Veelmannigen en Enkelbroederigen zyn de meeste Boomen. De Driemannigen leveren daar van maar één Geslacht uit, te weten.

H E R N A N D I A.

Hetzelve heeft zekerlyk zyn naam van den vermaarden HERNANDEZ, door wien de beschryving der Planten van Mexiko aan 't licht gegeven is.

De Mannetjes - Bloemen hebben, in dit Ge- II.
 slag, den Kelk in drieën verdeeld en eene AFDEEL.
 driebladige Bloem : de Wyfjes een geknotten HOOFD-
 onverdeelden Kelk en de Bloem zesbladig. De STUK.
 Vrucht is een holle Pruim, met den Mond o-
 pen, bevattende eene beweeglyke Pit.

Twee Soorten zyn 'er van bekend, als volgt.

(1) *Hernandia met Schildvormige Bladen.*

I.
Hernandia
Sonora.
 Ramm-
 lende.'

Dit Gewas, in Zuid - Amerika waargenomen,
 hadt groote, genavelde, Klim - op Bladen,
 volgens PLUMIER. Het was een Boom met
 genavelde Bladen en rammelende Nooten, des-
 wegen van de Engelschen, op Barbados, *Jack*
in a Box genaamd, volgens PLUKENETIUS.
 BAUHINUS heeft van deszelfs Peerachtige
 Vrucht, van dien aart, gesproken. De Heer
 JACQUIN nam hem op Martenique waar, als
 eene hooge, regtstammige, sierlyk gekroonde
 Boom, die aldaar aan de Riviertjes en Bee-
 ken groeide. In een zelfde Kroontje droeg dezel-
 ve twee Mannetjes - Bloemen, die gesteld wa-
 ren, zesbladig, met drie Meeldraadjes: daar
 tus-

(1) *Hernandia Foliis peltatis. Syst. Nat. XII. Tom. II.*
Gen. 1049. p. 619. Hort. Cliff. 485. T. 23. Fl. Zeyl. 423.
 BROWN. *Jam. 373. JACQ. Amer. Hist. 245. Hernandia am-*
plo Hederæ folio umbilicato. PLUM. Gen. 6, Nux Vescicaria
oleosa. PLUK Alm. 266. T. 208. f. 1. Arbor Regis, RUMPH.
Amb. II. p. 257. T. 85. Balantine. PET. Gaz. T. 43. f. 1.
Nux Zeylanica umbilicatis foliis. BURM. Zeyl. 171. BURM.
Fl. Ind. 195.

Q 3

II. tufchen zat een ongesteelde Wyfjes - Bloem ,
 AFDEEL. die agtbladig was , het Vrugtbeginzel bevattende , met eenige Honig - Kliertjes bezet , hebbende een dikken Styl , met een Trechterachtigen Stempel. De deelen der Voortteeling waren derhalve , in deeze Soort , zeer byzonder en blykbaar. De Vrugt beschryft hy naauwkeurig , als eene drooge , Eyronde , stompe Pruijn , met agt Groeven en een ingedrukte Stip , zittende in 't midden van de Kelk. Deeze Vrugt hadt een Sappig Vleefch , en een klein open Mondje , waar in zig vertoonde een platachtig ronde Noot , met een enkele Pit , van de zelfde figuur : daar de Ingezetenen den naam van *Myrobolan* aan gaven.

Op Ceylon valt ook dit Gewas , zynde in de Beaumontfche Tuin genaamd *Ceylonfche Noot* , met genavelde Bladen. Ook wordt de *Balantine* der Philippynfche Eilanden , van P E T I V E R , daar toe betrokken. Men vindt , by R U M P H I U S , de afbeelding van den zogenaamden *Konings - Boom* , dien men ook *Mieren - Hout* noemt , om dat 'er het Ongediert zo geweldig in neftelt. Deeze Boom fchynt met den Amerikaanfchen , zo even gemeld , te ftrooken. Het is een taamelyk groote Boom , doch die den Stam en Takken altemaal hol heeft , en , zo 'er eenigen afgekapt worden , dan komen de groote zwarte Mieren met geweld daar uit loopen , vallende op de omftanders aan als Turken , en hun geweldig bytende. Zelfs is de
 Grond ,

Grond, rondom den Stam, met veelen van deze Diertjes bezet, die den voorbyganger niet ongemoeid laten. Ondertusfchen zou men daar heen zyn weg rigten, alzo aldaar geen Krecpelfofch en weinig Ruigte groeit; 't welk de reden is, dat men 'er den naam van Konings-Boom aan geeft (*). De Bloefem, echter, zou naar dien van de Jatropha gelyken en de Vrugten, aan lange Steelen groeiende, zyn kleiner dan Krieken, bevattende ieder drie of vier Korrels als Hennipzaad, van binnen meest hol. Dit heeft weinig overeenkomst met de gedagte Vrugt.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(2) *Hernandia met Eyronde, aan 't begin gesteelde Bladen.*

II.
Hernandia
Ovigera.
Eijerboom.

De Eijerdraagende Boom van RUMPHIUS wordt als eene tweede Soort van dit Geslagt voorgesteld, niettegenstaande die Autheur verzekert, dat daar van Mannetjes- en Wyfjes-Boomen zyn. Zy hebben de gefalte en grootte van den Wilden Jambos-Boom; de Bladen zyn

(*) Noopens het groot vermogen en de fchadelykheid deezer Mieren behoeft men flegts de eigenschappen der Bosch-Mieren in Afrika en Amerika, bladz. 353, enz, van 't I. DEELS XII. STUK, deezer *Natuurlyke Historie*, in te zien.

(2) *Hernandia Foliis ovatis, basi petiolatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Arbor Ovigera. RUMPH. Amb. III. p. 193. T. 123. BURM. Fl. Ind. 295.*

Q 4

II, DEEL, III, STUK,

II. zyn lang gefteeld, en hebben, voor 't overige ;
 AFDEEL. ook de figuur van Popelier - Bladen , zynde spits
 XIX. HOOFD- Hartvormig , van negen tot elf Duimen lang ,
 STUK. en zes of zeven Duimen breed , hoog - groen
Eijerboom. en glad : maar die van een jongen Boom vallen
 grooter en meer dan een Voet lang. Deeze
 Bladen dienen de Amboineezen voor Tafelbor-
 den. De Vrugt is wit, en gelykt naar een Ey,
 ten minste een Vuist groot ; doch maakt slegts
 een hollen Dop uit, waar binnen op een Steel-
 tje een Noot zit, van grootte als een Musket-
 Kogel , die in zekere Wolligheid een andere
 Noot bevat, welker Houtachtige Schaal gebro-
 ken zynde, de Pit, die Olieachtig is, voor den
 dag komt.

Deeze Boomen groeijen op de Molukkiſche
 Eilanden, in Bosſchen aan 't Strand of aan Ri-
 vieren, en van de Vrugten wordt geen gebruik
 gemaakt, doch de Wortelen zegt men, zo wel
 als die van de voorgaande Soort, tot een Te-
 gengift te ſtrekken.

P H Y L L A N T H U S.

Dat in ſommige Soorten van dit Geſlagt de
 Bloemen uit de kanten der Bladen voortkomen,
 heeft reden gegeven tot deeze benaaming.

Zo wel de Mannetjes- als Wyfjes - Bloemen
 hebben den Kelk in zesſen gedeeld, zonder
 Bloemblaadjes ; maar in de laaſten zyn drie
 geſpleecten Stylen. De Vrugt is een driehokkig
 Zaadhuiſje, met enkele Zaaden. Zes

Zes Soorten komen 'er, na de uitmonst'ring van de Tweede, die thans tot het Geslagt van *Xylophylla* betrokken is, nog in hetzelfde voor, van welken ik de eerste en laatste hier beschryven zal, latende de anderen voor de Kruiden over.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(1) *Phyllanthus met een Boomachtigen Steel, de Bladen Eyvormig, stomp en effenrandig.* *I. Phyllanthus grandifolia. Grootbladige.*

Van dit Gewas, uit Amerika afkomstig, onder deezé bepaaling door onzen Ridder in de Cliffortsche Tuin voorgesteld, is door den beroemden Trew een fraaije Afbeelding gegeven, waar uit blykt, dat in dezelve de Bloempjes Troswyze uit de Oxels der Bladen spruiten. De Wyfjes Bloem heeft een rondachtig Vruchtbeginzel, dat met een veelhoekig Honigbakje gezoomd is en gekroond met drie gespleeten Stylen. De Vrucht vertoont zig als een driedubbelde Hazelnoot.

(6) *Phyllanthus met gevinde Bloendraagende* *VI. Phyllanthus Emblica.*

(1) *Phyllanthus* Caule arboreo, Foliis ovatis obtusis integerrimis. *Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1050. p. 620. Veg. laan. XIII. p. 707. Hort. Cliff. 440. Trew. Ebret. Tab. 84.*

(6) *Phyllanthus* Foliis pinnatis Floriferis, Caule Arboreo, Fructu baccato. *Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Fl. Zeyl. 333. Myrobalanus Emblica. C. B. Pin. 445. Rumph. Amb. VII.*

pag.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

Emblische
Myroba-
laan.

* Bladz.
436.

Bladen, een Boomachtigen Steel en eene
Bezie-achtige Vrugt.

In het voorgaande STUK het nieuwe Geslacht van *Myrobalanifera* voorstellende en de afbeelding geëvende van de *Citrina* *, merkte ik aan, dat men van de overige Soorten weinig zekerheid, ten opzigt van de afkomst, heeft, dan van de *Emblicæ* alleen. Deeze zyn het, waar van de Boom met deeze Soort bedoeld wordt, en die er derhalve den bynaam van draagt. By RUMPHIUS is dezelve, onder den tytel van *Myrobalanus Emblica*, afgebeeld en beschreeven als een Boom, die in Loof en Gewas naar de Tamarinden gelykt, en het Bloeizel komt aan de Bladsteelen voort. De Vruchten zyn ten minste zo groot als Musket-Kogels, ryp wordende zelfs bleek groen, hard van Vleesch en zeer wrang van Smaak. De figuur is uit den ronden wat platachtig, van boven met een kuiltje, waar in een kort puntje staat, en op zyde in zes ribben verdeeld, zo wel als de Steen, dien zy bevatten, welke zes holligheden heeft, en in ieder van dezelve twee of drie Zaadkorreltjes. Op Java worden ze geteeld, en zo met Suiker gekonfyt, als in Pekel ingelegd, maakende dus een aangenaame

Ver-

pag. 1. T. 1. Nelliika. ZANON. *Istor.* p. 154. T. 61. Nili-Camaram. *Hort. Mal.* I. p. 69. T. 38. RAJ. *Hist.* 1556. EURM. *Fl. Ind.* 196.

Verfnapering uit. De gepekeldde houden de II.
 Chineezen voor gezondst, om dat die eerst in AFDEFT.
 de Mond famentrekken en daar na zoet wor- XIX.
 den. Men gebruiktze, als Kappers of Augurk- HOOFD-
 jes, over Tafel by de Kost. Het afkookzel STUK.
 van de gedroogden wordt als een Geneesmid- Emblische
 del tegen den Rooden Loop aangemerkt. Myroba-
laan.

De Italiaan ZANONI, Opper - Direkteur van den Openbaaren Kruidtuin te Bononie, heeft van dit Gewas, onder den naam van *Nellika*, een fraaije Afbeelding uitgegeven, welke door zekeren Pater MATTHEUS, op de Kust van Malabar, daar van gemaakt was, en aldus beschreeven. „ Het is een Boom, „ in 't Oosten *Nellika* genaamd, van middel- „ baare hoogte, die kleine, zagte, langwerpi- „ ge Blaadjes, gelyk de Tamarinden, voort- „ brengt, maar de Vrugten hangen als Tros- „ wyze aan de Bladsteeltjes. Deeze zyn van „ buiten in zes deelen afgestreept, waar mede „ aan den ingeslooten Steen ook zes Streepen „ of Vinnetjes overeenkomen, waar van drie „ meest uitsteeken, besluitende kleine witte „ Zaadjes. Onryp zynde, heeft zy een wran- „ ge, wilde Smaak, die echter een aangena- „ me, zoete, nasmaak geeft: ryp zynde en „ met Suiker gekonfyt, is zy zeer verkoelende „ en Hartsterkende. Gedroogd bewaart men „ deeze Vrugten en maakt 'er, by gelegen- „ heid, een Afkookzel van, dat ik meen te- „ gen den Buikloop in alle te groote ontlas- „ „ tin-

II. „tingen van onderen, een vaardig Middel te
 AFDEEL. „zyn. Door een Afkookzel der Vrugten wor-
 XIX. „den ook, als men dit tot een Baading ge-
 HOOFD- „bruikt, de ontstelde Vogten tot bedaaring
 STUK. „gebragt, verkoeld en verdund.”
Emblifche
Myro-
balaan.

De *Nili-Camaram* van den Malabaarsen Kruidhof, welke de zelfde zal zyn, is een Boom van vier Mans langten hoog, op Zandige Steenachtige plaats en groeiende. De beschryving der Bladen en Vrugten komt overeen, uitgenomen dat deeze, in ieder Hokje van den Steen, maar één Zaadkorrel bevatten zouden, het welk ik ook in myne Emblifche Myrobalaanen dus bevind, en 't gezegde Zaad is bruinrood aan de ronde, zwart aan de platte zyden. Onder de Simplicia komen deeze gedroogde Myrobalaanen meest ten deele of t'eeneemaal in stukken gespleeten voor: waar uit blykt, dat zy van zelfs zig dus in zesfen verdeelen, gelyk elders is aangemerkt. Sommigen schryven aan deezen Boom de grootte van een Palm. of Dadelboom toe.

B E T U L A. Berkeboom.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn; dat de Mannetjes-Bloemen de Kelk eenbladig, drie-needig, driebloemig en de Bloemkrans in vieren gedeeld hebben: de Wyfjes-Bloemen de Kelk eenbladig en byna driefneedig, tweebloemig; de Zaden wederzyds met een Vlies gevleu-

vleugeld. Voorts behoort hetzelfde tot de Vier-
mannigen onder de Eenhuizige Planten. II.
AFDEEL.
XIX.

Vyf Soorten komen 'er in voor, waar van HOOFD-
STUK.
de eerften de gewoone Berkenboom, de laafte
de Elzeboom is van Europa.

(1) Berkeboom met Eyyormige gefpitste, Zaags-
wys' getande Bladen. I.
Betula
alba.
Witte
Berk.

Deeze Soort, de Witte bygenaamd wegens
de Schors en het Hout, die beiden witachtig
zyn, is gemeen door geheel Europa. De Ita-
liaanen noemenze *Bedollo*, volgens den Latyn-
fchen naam, die ook *Betulla* gefchreeven wordt;
de Franschen *Bouleau* of *Bes*, de Engelschen
Birch-Tree. de Duitfchers *Birckenbaum*, waar
van zekerlyk ons *Berkeboom* ontleend is. Meest,
evenwel, komt dezelve in Bergachtige, drooge
en Zandige Landfreenen voor: ja wil wel
voort op plaatfen die zo dor zyn, dat men
'er geen ander Boomgewas aantreft. CAESAL-
PINUS verhaalt, dat de *Betula* in de Alpen
voorkomt gelyk de witte Popelier: de Heer
HALLER, dat in Switserland niets gemeener
is

(1) *Betula Foliis ovatis acuminatis ferratis. Syst. Nat.*
XII. Tom. II. Gen. 1052. p. 621. *Veg.* XIII. p. 708. *Hort.*
Cliff. 442. *Fl. Succ.* 776. ROYEN *Lugdhat.* 85. HALL. *Helv.*
158. GMEL. *Sib.* I. p. 166. *Betula Foliis cordatis ferratis. Fl.*
Lapp. 341. *Betula. C. B. Pin.* 427. CAM. *Epit.* 69. *TOURNEF.*
Inf. 588. DOD. *Pempt.* 839. GORT. *Belg.* 269.

II. is op dorre Berggronden en in de Kreupelbos-
 AFDEEL. fchen. RAY, niettemin, verzekert, dat men
 XIX. ze in Engeland meest op vogtige Zandgronden
 HOOFD- aantreft. In de Bosfchen van Sweeden, en
 STUK. zelfs van Lapland, is de Berkeboom, naast de
Witte
Berk. Pyn- en Denneboomen, het gemeenfte Boom-
 gewas; doch zodanig, dat wanneer wyd uitge-
 ftrekte Bosfchen der laatstgemelden, (gelyk dik-
 wils gebeurt,) door Hemels Vuur of anders in
 brand geraakt en verbrand zyn, de Berken als
 uit derzelve Afch verryzen, en nieuwe Bos-
 fchagiën maaken op den ontblooten Grond.

Dit Geboomte volgt, gelyk veele anderen,
 den aart van zyne Groeyplaats. Op de top-
 pen der Bergen komt het zelden voor, en dan
 vertoont het zig byna als een Heester, gee-
 vende de Stam, die naauwlyks een half Voet
 lang is, aan alle zyden Takken uit, welke zwart-
 achtig zyn en langs den Grond kruipen. In
 't hangen der Bergen bereikt het byna eens
 Mans langte; de Takken zyn ook als ver-
 schroeid en zeer kort, geknot door de Winter-
 koude; doch de Bladen, die 'er aan komen,
 groot en glanzig. In deeze Laplandfche Ber-
 ken nam onze Ridder waar, dat zy het Hout
 zeer hard hadden en den Stam bestaande uit
 menigvuldige zeer dunne Ringetjes; 't welk
 hem besluiten deedt, dat zy, niettegenstaande
 de kleinheid van Gewas, zeer oud waren. Op
 de vlakke Landen hadden zy een redelyke
 hoogte.

De Berkeboom wordt , op eene voor hem gunstige Groeiplaats , taamelyk groot. De Schors , die zynen Stam bekleedt , is dik , ruuw , witachtig en vol Scheuren. Daar onder zit eene effene bruine Bast , die zeer dun is en als een Vlies doorschynende , waar van men oudtyds , als van Papier , om op te schryven , gebruik gemaakt heeft. De Takken zyn dun en Rysachtig , dikwils neerhangende. Zy hebben ook een witte Schors , uitgenomen de jongsten , die glanzig bruinrood zyn. De Bladen hebben taamelyk lange , dunne Steeltjes : zy zyn rondachtig gespits , en gelyken wel wat naar Popelier - Bladen , doch zyn kleiner , aan den omtrek fyn getand , vettig , welriekende en van een bittere Smaak. De jonge Bladen zyn ruig , de volwasfenen zeer glad , volgens den Heer HALLER. De Schubben der „ Katten , in drieën verdeeld , verbergen drie „ grootere , holle , Blaadjes - achtige Schubben , „ van welker samenlooping twaalf dikke Toppen „ afhangen , ook door Schubben onderscheiden , welke Schubben ik niet voor Bloemen houden kan , gelyk LINNÆUS doet , „ (zegt deeze Heer.) De Wyfjes Katten bestaan uit driebloemige Schubben , welke de „ Zaaden , die wederzyds breed gevleugeld „ zyn , bedekken.” Waarom deeze Wyfjes Schubben meer Bloemachtig zyn zouden dan de Mannetjes Schubben , die de Meelknopjes draagen , is my duister , en ik begryp de reden van

II.

AFDEEL.
XIX.

HOOFD-

STUK.

*Witte
Berke.*

II. deze berisping van den Heer HALLER niet.
 AFDEEL. Men kan daaromtrent de fraaije afbeelding,
 XIX. welke de vermaarde TOURNEFORT van de
 HOOFD- Bloem- en Vrucht-deelen deezes Booms aan 't
 STUK. licht gegeven heeft, beschouwen, en zyne om-
 standige beschryving, daar van, geeft veel op-
 heldering aan deeze zaak (*).

Witte
 Berk.

verschei-
 denheden.

In Sweeden, daar men hem *Biörk* noemt, komen 'er aanmerkelyke Verscheidenheden van voor. Behalve de gewoone Berken, zyn aldaar die de Bladen ronder en de Takken altemaal neerhangende hebben; deswegen *Hangberken* genaamd: ook met een wit, breeder, gespitst Blad, en die het Rys zeer broosch hebben, met zwartachtige Wollige Bladen; *Glasberken* heetende. Men vindt 'er een *Steen-Berk*, met langwerpige Bladen, en laage of Struikachtige-Berken, die op de toppen der Bergen groeijen, hoedanigen men ook in de Elzas en elders aantreft. In Lapland hadt men dergelyken, als gemeld is, wordende de Berkeboom aldaar, in 't algemeen, *Saok* genoemd. In Rusland en Siberie, alwaar het tot aan Kamtschatka toe een der gemeenste Boomen is, nam de Heer GME-LIN 'er drie Verscheidenheden van waar: ééne hadt de Opperhuid van den Stam donker bruin, en wel met een effene of ruuwe Schors: een andere was laager met korter en dikker Takken: een

(*). De gedagte Afbeelding vindt men in zyne *Inst. Rei Herb. Quarto. T. 360*, en de beschryving. *Hist. des Plant. nov. Paris. p. 52.*

een derde , groeiende op Steenachtige Gron- II.
den, aan de Rivieren , in 't Water , hadt de AFDEEL.
Katten niet alleen , maar ook het Gewas, in XIX.
alle opzigten veel kleiner , en de Bladen rond- HOOFD-
achtiger , doch niettemin gespitst. Van deeze WIT-
laatste , die twee of drie Ellen hoog groeit , geeft BERK.
zyn Ed. de Afbeelding.

Zekere Natie van Tartaaren heeft , volgens
zyne waarneeming , als het onweert , een grooten
schrik voor de Berkeboomen , waanende
dat de Donder daar tegen aan stuit , als hebben-
de het Opperwezen vermaak in op dezelve te
bonzen. De Laplanders , in tegendeel , nee-
men , zo LINNÆUS aanmerkt , in zulk Weer
hunne toevlugt tot deeze Boomen , als of die
hun daar voor beschutten konden. De oorzaak
van het een en andere zal waarschynlyk daar
in te zoeken zyn , dat men in veele Landstree-
ken van het Noorden geen andere Boomen
heeft , en dit laatste is ook wel de reden van
het menigvuldige gebruik , dat 'er in die Ge-
westen van gemaakt wordt.

De Berken zyn in de Geneeskunde vermaard , Gebruik ,
wegens het Vogt , dat uit hunne gekwetste Stam-
men of Takken zypelt. Tegen 't end van den
Winter , naamelyk , beginnen zy even als de
Wyngaard , wanneer die te laat gesnoeid wordt ,
te traanen , en dan loopt 'er somtyds , uit éénen
afgesneeden Tak , wel agt of tien Ponden Vogts
op éénen dag (*). De Herders maaken hier
van

(*) GEORGE. Mat. Med. Tom. III. p. 190.

II. van gebruik tot dorstlesfching, wanneer zy zig
 AFDEEL. in de Bosfchen bevinden. Dit Vogt is, wan-
 XIX. neer het by Zomer uit een Gat, dat in de
 HOOFD- Stam geboord is, getapt wordt, laf en fmaa-
 STUK. keloos, als klaar Water, of walgelyk; doch 't
 gene in 't Voorjaar uit de Takken komt, is
Witte
Berk. zuurachtig, en wordt van fommigen gehouden
 voor een ontwyfelbaar Middel tegen 't Graveel
 en den Steen. HELMONTIUS verzekert,
 dat voornaame Luiden, in Duitfchland, het-
 zelve in Flesfchen bewaarden tegen de Maand
 Mey, drinkende dan dagelyks een Glas daar
 van, ten zelfden einde. Men pryst het,
 bovendien, tot zuivering van Zweeren in de
 Mond, als ook tegen 't Scheurbuik en de Tee-
 ring. Zeker is 't, dat hetzelfde dergelyke Zeep-
 achtige hoedanigheid heeft, als die Planten,
 waar van men het uitgeperfte Sap of Afkook-
 zel tot Meydranken gebruiken laat, om 't Bloed
 te zuiveren (*). Ook zet dit Vogt het Water
 kragtig af, en neemt fomtyds de Vlakken weg
 van de Huid. Tot het maaken van Cyder,
 Aalbesfen - Wyn of Bier, is dit Vogt zeer dien-
 ftig, en, op zig zelf met Suiker gegist, levert
 het een Wyn uit, van Smaak als Moskadelle-
 Wyn, die zeer kragtig is en fterk dronken maakt.

Het

(*) *De Medico usu Betula vel partium ejus, nihil vel apud veteres vel recentiores exstat* : fchreef DODONÆUS. HELMONTIUS werdt in 't jaar 1599 gepromoveerd, doch DODONÆUS is reeds in 1585, toen Helmont agt Jaaren oud was, geftorven.

Het Hout, de Bast en Bladen, hebben in Afkookzel, in of uitwendig gebruikt, dergelyke eigenschappen. De Scheidkunde ontdekt 'er veel Bitumineuze Olie in, en dit zou de reden zyn, dat de Kolen van het Berken-Hout zeer bekwaam zyn tot het smelten van Metaalen. Wat daar van zy, men houdt het hier te lande voor een Brandstof, die wel schielyk Vlam vat en helder brandt, doch geen zo groote Hitte geeft als het Eiken-Hout. Dit Geboomte is in de Zandige drooge Landsdouwen van onze Provinciën, gelyk in 't Gooyland en het Sticht, als ook in de Wouden van Vriesland en Overysfel, in 't hooge gedeelte van Gelderland en in Brabant, gemeen. Men vindt het ook in de Haarlemmer Hout en elders aan den Duinkant in Holland. Van de Takken worden somtyds Hoepels voor het Vaatwerk, van den Bast Touwen om Water te putten (*), en van het Rys, nóg als van ouds, Roeden gemaakt (†).

De gemeenheid van dit Geboomté in de Noordelyke deelen van Europa en Asie, maakt, dat men 'er aldaar nog verscheide andere nuttigheden van ontdekt heeft. Dat de Schorsden

(*) *On s'en sert aujourd'hui pour faire des Cordes à puits ;* zegt TOURNE. *Hist. des Plant. env. Paris.* p. 59.

(†) *Gallica hæc arbor, mirabili candore atque tenuitate, terribilis Magistratum Virgis. Eadem Circulis flexilis item Corbium sportis. Bitumen ex eâ Gallia excoquant.* PLIN. *Nat. Hist. Libr. XVI. Cap. 18.*

II. den Laplanderen dient tot Toortfen, om by
 AFDEEL. nagt Licht te branden in hunne Wooningen,
 XIX. gelyk men daar ten tyde van PLINIUS in
 HOOFD- STUK. Vrankryk dus gebruik van maakte, is niets on-
 gemeens. Meer zou men zig verwonderen mo-
 gen, dat zy 'er Schoenen, Touwen, Korven
 en Manden van vlechten: ja dat een Stuk van
 die Schors hun dient tot een Huik of Regen-
 kleed, en de dunne binnenfte Bast, zo tot het
 taanen van hunne Netten als tot Lederberei-
 ding; doch zy eeten die niet, gelyk RAY ver-
 haalt (*). De Knobbels en Uitwasfen der Ber-
 ken, die taaijer dan het overige Hout zyn,
 daar maaken zy Napjes en Lepels van. Het
 Hout strekt tot algemeen gebruik, voor Hoos-
 vaten en Sleden. Zy maaken hunne *Moxa* van
 zekere Vezelachtige Stof, die aan deezen Boom
 groeit, en hunne Pleister-Zalf met Harst van
 Pyn- of Denneboomen. De eerfte dient om
 eenig Lighaamsdeel tot wegneeming van Pyn
 te schroeijen, en werkt dus als een Brandmid-
 del: de andere tot het ryp maaken van Gezwel-
 len. Dit zyn hunne voornaamfte en zeer krag-
 tige Geneesmiddelen.

in Sweeden, In Sweeden, daar men ten platten Lande veel-
 al de Huizen of Hutten dekt met Berken-
 Schors, strekt de verouderde om Olie daar uit
 te

(*) Cortex nunquam editur a Lapponibus, nec in Anno-
 nae charitate unquam inde conficitur Panis, ut RAJUS, *Hist.*
 III. p. 12. refert. LINN. *Fl. Lapp.* p. 264.

te branden , welke aangenaam is van Reuk en het Leder , dat men 'er mede ftrykt , niet alleen zagt en gedwee maakt , maar ook een Geur , byna als dien van Jucht - Leer , byzet. De Leertouwers gebruiken ze zo wel als den Bast van Eikenhout , en deeze beiden zyn goed bevonden tot het aanleggen van Meloenbedden , welke hunne Warmte agt Maanden agtereen behielden (*). Het Loof geeft eene geele Kleur , doch welke wat naar 't Groene trekt : wordende daar toe het Garen eerst met Aluin , en dan met Berken - Bladen gekookt. De Boeren Wyven in Smaland zieden haare Paafch - Eijeren met Berken - Bast geel. Het Zaad der Berken wordt best gezaaid in afgebrande Landen. De Kolen en Afsche van Berken - Hout zyn dienftig om Staal van Yzer te maaken , wordende ten dien einde , tufchen ieder Laag Yzeren Staaven , vermorfelde Kolen en Afch gestrooid (†). De Afch gezift , uitgeloozd en gedroogd , werdt door fterk Vuur , met den Blaasbalg aangezct , tot een groen Glas gefmolten , dat , door verflapte Vitriool - Olie aangetast , fterk opzwol , en eindelyk veranderde in een foort van Lil (‡).

Aangaande Rusland en Siberie , kan ik niet nalaaten hier de woorden van den Heer GME-
 LIN te vertolken. „ Het gebruik van den
 „ bui-

(*) *Stokholms. Verband.* 1741. III. Band. p. 138.

(†) De zelfde 1740. II. Band. p. 56.

(‡) De zelfde. 1758. XX. Band. p. 277.

II. „ buitensten Bast des Berkebooms , tot een
 AFDEEL. „ vierhoekig Emmertje , bekwaam om het
 XIX. „ Water , dat door de Naaden in een Schuit
 HOOFD- „ komt , uit te hoozen , als ook om Reisman-
 STUK. „ tels te maaken , hebben de Rusfen en alle
 „ *Witte*
Berk. „ Siberifche Volkeren met de Laplanders ge-
 „ meen. Even zo heeft ook het gebruik van
 „ den binnenften Bast tot Lederbereiding , en
 „ van het Hout tot Zadels , Pakkiften en Slee-
 „ den , in geheel Siberie plaats. Men maakt
 „ 'er gewoonlyk Reiskoffers van den famenge-
 „ naaden Bast alleen. Allergemeenst is het
 „ gebruik van de Schors tot Cylindrifche Vaat-
 „ jes van verfcheiderley grootte , die in Rus-
 „ land *Buraki* , in Siberie *Tujafi* genoemd
 „ worden. De Bast wordt door eenigen tyd
 „ in Water te weeken taay , en dan kan men
 „ 'er Draaden of Veters van maaken , waar
 „ mede de enden worden aan elkander gehecht.
 „ Tot den bodem ftrekt een Pynboomen Plan-
 „ kje , rondom hetwelke die Bast zeer ftyf wordt
 „ aangehaald : het Dekzel en het Hengzel maakt
 „ men ook van Pynboomen - Hout , wat grooter
 „ dan de Cylinder is , en dus fluit men dee-
 „ ze Vaatjes , die zo dicht zyn , dat men ze in
 „ plaats van Potten , Kannen en Flesfchen , ge-
 „ bruikt , om Komkommers te zulten , Bier en
 „ andere Dranken te bewaaren : want het Vogt
 „ dringt 'er niet ligt door heen. Van zekere
 „ Krobbels , aan kwynende Berken groeiende ,
 „ die dikwils wel een half Voet middellyn heb-
 „ ben ,

„ ben , draait men te Kafan Schotteltjes , byna II.
 „ zo dun als Papier , half doorschynende en AFDEEL.
 „ zeer fraay wegens de marmering der Aderen XIX.
 „ van veelerley Kleur , daar in voorkomende. HOOFD-
 „ By fommige Rusfen is de *Moxa* in gebruik ; STUK.
 „ maar alle Heidensche Volkeren , die de Bos- *Witte*
 „ schen bewoonen , bereiden dezelve , even als *Berk.*
 „ de Laplanders , van de geelachtige Stoffe ,
 „ die men in de Spleeten van het Hout vindt :
 „ hoewel ook de Tontel - Zwam niet zelden
 „ daar toe dient. De Bladen strekken met
 „ die van de Serratula , een weinig Aluin daar
 „ by doende , om Wollen Kleeden geel te ver-
 „ wen ; zynde die Kleur dus veel bestendiger ,
 „ dan die men uit de Berkenbladen alleen trekt ,
 „ gelyk de manier is in Sweeden. De twee
 „ lange Stukken , daar de Slee op rust , maakt
 „ men in Rusland van het Hout deezes Booms ,
 „ en , wanneer dezelve door lang gebruik ge-
 „ flecten zyn , zaagt menze met gelyke veel-
 „ heid Esfchen . Hout tot Mooten , doende die ,
 „ in een groote Pot , en haalende daar uit , met
 „ Vuur , door nederperfsing van den Damp * , * per
 „ een helderen , roodachtigen , zuuren Geest , *descensum*
 „ byna volmaakt met den Geest van Wynsteen , *destillandē*
 „ overeenkomstig , waar mede zy in de Pyn
 „ der Beenderen de Leden uitwendig bestryken ,
 „ latende den Lyder ook dagelyks een bekwaame
 „ Gifte daar van inneemen. Op het Wa-
 „ ter , van de Knoppen der Berken gedestil-
 „

R 4

, leerd ,

II. „leerd, dryft een Olie, die in reuk en fmaak
 AFDEEL. „den Balfem Kopayve evenaart.”
 XIX.
 HOOFD- Dit volgens STELLERUS, die in zyne
 STUK. Reizen door Siberie veele aanmerkelyke zaaken
 waargenomen heeft. Het ftrekt tot bevestiging
 van het ongemeene gebruik deezes Booms in de
 Noordelyke deelen des Aardbodems. In Noord-
 Amerika bevindt zig de gewoone Sweedsche
 Berkeboom, volgens de aanmerkingen van den
 Heer KALM, zo menigvuldig, dat de Wilden
 en Franschen, van derzelver Schors, Schuiten
 maakten, welke dertig Man en meer konden
 voeren, zynde niettemin zo ligt, dat zes Men-
 fchen zulk een Schuit, met weinig moeite, en
 zo gezwind, zelfs over Bergen droegen, dat hy
 leegsflyfs hun naauwlyks konde by houden in
 het gaan (*).

II.
Betula
nigra.
 Zwarte
 Berk.

(2) Berkeboom met Ruitswys' ovaale, ge-
 spitste, dubbeld getande Bladen.

Deeze Virginifche, de Zwarte genaamd we-
 gens

(*) *Stokholms. Verhand.* 1751. XIII. Band. p. 151. Elders
 echter verhaalt die Autheur, dat men 'er tot deeze *Borkboe-
 ren* den Bast van den Amerikaanfchen Ypeboom gebruikte.
Reizen. III. *Theill.* pag. 271. Zie de manier om die te ma-
 ken, *Hedend. Hift. of befchryv. van Amerika.* III. Deel,
 bladz. 505. Mifchien gefchiedt het op de eene plaats van
 den eenen, op de andere van den anderen Boom.

(2) *Betula Foliis rhombae - ovatis &c. Syst. Nat.* XII.
Veg. XIII, *uts.* Bet. Fol. ovatis &c. GRON. *Virg.* 188: 146,
B. nigra Virginiana. PLUK. *Alm.* 67. RAJ *Dendr.* 12.

gens de zwartheid van de Schors, heeft de dunne Takken en de Bladfteelen ruig. De Bast is van Smaak als de Senega, dien men Ratelslang-Wortel noemt. De Heer CLAYTON heeft deeze Soort niet ver van de Watervallen der Riviere Potamock, naar het Westen, waargenomen. De Heer GRONOVIVS noemtze Berkeboom met langwerpig ovaale, gespitsste, Zaagswys' getande Bladen. Uit het Sap van deezen wordt aldaar, zo wel als uit dat der Eschdoornen, veel Suiker gemaakt, die echter wat onaangenaam is van Smaak. De Boom heet by de Franschen *Merisier*, by de Engelschen *Suiker - Berk*, of ook Wilde en Zwarte Berk.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Zwarte Berk.

(3) Berkeboom met langwerpig Hartvormige, gespitsste, Zaagswys' getande Bladen.

III.
Betula
lenta.
Taaie.

Deeze is in Virginie en Kanada door gemelden Heer gevonden. De Vrugt-Katten zyn Eyvormig, ongesteeld, en bestaan uit puntige onverdeelde Schubben. Waarschynlyk munt hy uit door de taaieheid van zyn Rys.

(4) Berkeboom met rondachtige gekartelde Bladen.

IV.
Betula
nana.
In Laage Berk.

(3) *Betula Foliis cordatis oblongis &c. Syst. Nat. Ibid. Bet. julifera Fructu conoide Viminibus lentis. GRON. Virg. 115: 146.*

(4) *Betula Foliis orbiculatis crenatis. Fl. Lapp. 266. T.*

R 5 6.

II. In de Noordelyke deelen van Sweeden groeit
 AFDEEL. eene kleine Soort van Berken, die men te regt
 XIX. HOOFD- *Laage-Berk* kan noemen. Meest komt dezel-
 STUK. ve voor, op de Laplandsche Bergen, welke
Laage
Berk. 'er byna geheel mede begroeid zyn, en buiten-
 dien in de Moerasfen van Sweeden, als ook in
 Noorwegen, en Oostwaards in het Russische
 Gebied. Op de Bergen is het een laag krui-
 pend Gewas, met kleine ronde Blaadjes, naauw-
 lyks een Stroobreed groot; in de Wildernissen
 van Sweeden, daar het in de Moerasfen groeit,
 zyn de Bladen grooter, en de Steelen van eens
 Mans langte, doch meest nederhurkende: in
 Tuinen overgebracht of geteeld, heeft het Bla-
 den gekreegen van een Duimbreed groot. DIL-
 LENIUS heeft 'er takjes van uit Groenland beko-
 men en GMELIN uit de Oostelykste deelen
 van Siberie. Men vindt het ook in Pruisfen en
 zo 't schynt in Poolen, niet alleen, maar zelfs
 in Switzerland, zynde aldaar, door den Heer
 GAGNEBIN, in de Moerasfen van *la Chaux*
d'Abelle ontdekt, en aldus beschreeven (*).

„ Het is een zeer Takkig Boompje, dat zig
 „ van één tot drie of vier Voeten op 't hoogste
 „ verheft, voortlopende met Vezelachtige
 „ Wortelen, die rood zyn. De Schors der
 „ Stam-

6. f. 4. *Fl. Suec.* 777: 860. *Am. Acad.* I. p. 4. T. I. *Hort.*
Cliff. 442. ROYEN *Lugdbar.* 85. HALL. *Helv.* 158. GMEL.
Sib. I. p. 170. *Betula pumila* Fol. subrotundis. AMM. *Act.*
Petr. IX. p. 314. T. 14. *Ruth.* 259. OED. *Dan.* 91.

(*) *Act. Helv. Phys. Math. Med.* VOL. I. p. 58.

„ Stammetjes is in de Jongheid roodachtig ; in II.
 „ de Ouderdom Zilver- of Paarlkleur , bedek- AFDEEL.
 „ kende een roodachtigen Bast , waar onder een XIX.
 „ groen Spint tot bekleedzel strekt van het wit- HOOFD-
 „ te Hout. De buitenste Bast der kleine Tak- STUK.
 „ jes of Rysjes is zwartachtig , met een zeer Laage
 „ korte wolligheid bezet , die witachtig is. Aan Berk.
 „ dezelve staan , overhoeks , kleine ronde ,
 „ diep getande Blaadjes , dik , glanzig en glad ,
 „ jong zynde Lymerig , oud zynde vast en styf
 „ als Parkement , op de Oppervlakte versierd
 „ met een menigte kleine Stipjes of Kuiltjes ,
 „ gelyk die men op sommige platte Madreporen
 „ waarneemt , of als op de Vingerhoeden , maar
 „ niet zo eenvoudig op 't gezigt. De grootsten
 „ van deeze Bladen gaan die van een Duit niet
 „ te boven , en de kleinste die van een Lin-
 „ ze. Zy zyn een weinig bitter van Smaak ,
 „ en schynen van een vlug Salpeterig Zout
 „ doordrongen. Het zoete en aangenaame Wa-
 „ ter , dat men uit dit Gewas , in 't Voorjaar ,
 „ door insnyding bekomt , zou dienstig zyn voor
 „ de Podagristen , voor de genen die met het
 „ Graveel en de Teering gekweld zyn ; ook om
 „ de Vlakken van het Aangezigt weg te neemen ,
 „ de Huid bevalliger te maaken , en wat dies
 „ meer is , even als het Vogt van den gewoo-
 „ nen Berkeboom , waar van de Bezems niet
 „ zo gewild zyn , als die van deezen kleinen.
 „ De Bloemen zyn Katten , niet volkomen
 „ , een

II. „ een derde van een Duim lang , en half zo
AFDEEL. „ dik. Zy bestaan uit verscheide bruine Schub-
XIX. „ ben, tusfchen welken Meeldraadjes geplaatst
HOOFD „ zyn aan een kleine Pees of gemeen Draadje
STUK. „ gehecht, met Zwavelkleurige Topjes, waar
Laage „ van het Mannelyke Stuifmeel zig verspreidt
Berk. „ over de Wyfjes Katten, die aan den zelfden
 „ Stam doch op verschillende plaatfen groeijen.
 „ Dit zyn in 't eerst kleine dunne, groene,
 „ Cylindrifche Aairen of Aairtjes, zonder ken-
 „ nelyke Steeltjes, geen zesde Duims lang,
 „ doch die, groot wordende, vier of vyf Ly-
 „ nen lang worden, ter breedte van twee of
 „ drie Lynen op 't dikfte. Zy zyn famenge-
 „ fteld uit verscheide Schubben, ten deele als
 „ een Klaverblad gefneeden, ten deele ftomp,
 „ beiden gehecht aan een gemeene Spil, die
 „ het midden beflaat van de Vrugt. Onder
 „ ieder Schub is geplaatst een Zaad, met twee
 „ Vliezige Wieken of Blaadjes, van eene Noo-
 „ teboom- of Taankleur, ”

Volgens LINNÆUS verftrekt deeze Naan-
 tjes-Berk tot de eenige Brandftof byna voor
 de Berg-Lappen of liever in plaats van Mot,
 om Rook te verwekken, dat hun voornaamfte
 hulpmiddel is tegen de verschrikkelyke Plaag
 der Muggen, waar van ik elders gefproken heb;
 doch dit arme Volk tevens zcere Oogen geeft.
 Zy kunnen het in hunne Hutten niet houden,
 zonder dit Ongediert te verdryven door een ge-
 ftadigen Rook, en hier toe wordt een smeulen-

de Brandstof vereifcht (*). De witte Patryzen, in de Laplandsche Gebergten en Wildernisfen de ysfelyke Winterkoude van dat Gewest verduurende, leeven byna alleen van de Vrughten van dit Gewas, die zy weeten op te zoeken onder de Sneeuw. De Katten of Mannetjes Bloemknoppen worden, in 't Voorjaar, ook van hun gretig verflonden. Dit zelfde doen de Laplandsche Bergmuizen, Lemmingen genaamd, die in de Zomer van Gras en Kruiden leeven en het Koorn vernielen op het vlakke Veld: strekkende wederom, zo wel als de gedagte Patryzen, aan de Witte Vosfen tot Winter-Aas (†). De Sweeden geeven 'er, daarom, wel den naam van

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Laage
Berk.

(*) In *Fiora Lapponica* zegt onze Ridder, dat zy deeze gebruiken, wanneer hun Wilgen - Hout ontbreekt. Dit betreft de bewooners der Bergen, welke geen andere Brandstof hebben: die in de Bosfchen huisvesten of ten platten Lande, neemen daar toe Zwam en andere dingen. Zie het I. DEELS, III. STUK van deeze *Natuurlyke Historie* bladz. 114, en het XII. STUK, bladz. 540, 563.

(†) Van dit laatste, wat de Lemmingen betreft, kan men een uitvoerig Berigt vinden in ons I. DEELS, II. STUK, bladz. 446 en vervolgens, alwaar zulk een Muis, Pl. XX. Fig. 1, is afgebeeld. De Heer GAGNEBIN, onze Ridder niet wel begrypende, telt de Witte Vosfen ook onder de genen, die van deeze Berken Vrughten leeven, en zegt zeer grappig, dat zy 'er hoopen van maaken onder de Sneeuw (*font des amas de graine de cette Plante sous la Neige*); terwyl LINNÆUS maar van de Patryzen gezegd hadt, *sub Nive ea colligunt*. Gedagte Muizen eeten ook Mos of Aardschurft, zo wel als de Rendieren.

II. van *Ryprys*, dat is Boompje der Witte Patryzen, aan; doch de Laplanders, in't algemeen, noemen dit Gewas *Skirre* of *Skerre*, terwyl het, in Wester-Bothnie, *Klingrys* heet. De Smalanders tytelen het *Vrydags-Berk*, een bygeloovige benaaming, daar van afkomstig, dat het Gemeen zig allerzottelykst verbeeldt, dat de Roeden, waar mede onze Zaligmaaker gegeesfeld is, van zulk Berken-Rys zouden gemaakt zyn; voegende nog daar by, dat om die reden op deeze Soort van Berk een Vloek legt, van altoos by den Grond te moeten kruipen. Immers, noch deeze, noch eenige andere Soort van Berkeboom, heeft ooit, zo veel bekend is, in het Heilig Land gegroeid. Niet minder ongerymd noemen het de Finlanders *Wanha Coiwu* of Oude Berk, zig verbeeldende, dat het uit de Wortels van afgeleefde en verdorde Berken voortkomen zoude: want het verschil der Bladen is te groot.

AFDEEL.
 XIX.
 HOOFD-
 STUK.

*Lange
 Berk.*

(6) Berkeboom met *Spatelvormige gekartelde Bladen.*

VI.
*Betula
 pumila.*
 Kleine
 Berk.

Van deeze, volgens KALM in Noord-Amerika voorkomende, wordt een byzondere Soort gemaakt, wegens de verschillende figuur der Bladen.

(6) *Betula Foliis obovatis crenatis. Syst. Nat. Veg. XIII. Mant. 124. Betula nana. KALM. It. II. p. 263.*

Bladen, die aan 't end rond en breed zyn, en dieper ingefneeden, van onderen eenigermaate Wollig. Ook verschillen de Wyfjes Katten in 't aanzien, doordien zy uit rimpelige Schubben bestaan. Voor 't overige gelykt hy zeer naar de Laplandsche Laage Berk.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(7) Berkeboom met takkige Bloem- en Vruchtsteeltjes.

VII.
Alnus
Elzeboom.

Onze Ridder betreft hier, tot het Geslacht der Berken, een Boom, die men 'er by alle andere Autheuren van afgezonderd vindt, onder den naam van *Alnus*, dat is Elzeboom of Els. De Heer HALLER oordeelt zelfs, dat men 'er, gevoeglyk, drie Soorten van kan onderscheiden, gelyk TOURNEFORT daar van agt Verscheidenheden voorgesteld heeft. Van de gedagte Soorten is de eerste de *Rondbladige Lymmerige groene* van BAUHINUS, of de gewoone Els, op Waterige plaatsfen groeiende, een middelmaatige Boom, dikwils Knoestig, zelden regt van Stam, hebbende de Bladen geheel rond,

ZON-

(7) *Berula Pedunculis ramosis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Alnus. Fl. Lapp. 340. Fl. Suec. 775 : 861. Hort. Cliff. 441. ROYEN Lugdbat. 85. GMEL. Sib. 171. α. Alnus rotundifolia glutinosa viridis. C. B. Pin. 428. Alnus CAM. Epit. 68. LOES. Prusf. Tab. 10. f. 1. β. Alnus folio incano. C. B. Pin. 428. TOURNEF. Inst. 587. DOD. Pempt. 839. GOTTER Fl. Belg. 269.*

II. zonder Punt, van boven donkergroen en kleverig in 't aantasten, met evenwydig loopende Ribben, taamelyk diep getand; de tweede Soort is de *Ruige, gryze Els* van BAUHINUS, welke de Bladen in een punt uitlopende, met grooter insnydingen heeft, van boven met eenige Haairtjes yl bezet, van onderen dicht begroeid met eene gryze Wolligheid. Zekere ruige Sponsjes, in de hoeken der Zydrribben met de middelrib, voorkomende in de gemene Els, hebben hier geen plaats. De derde Soort is de *Kleine of Berg - Els* van veele Autheuren, die de Bladen gespist en effen of glad heeft, niet Lymerig noch ruig; hoewel de Toppen en Katten, in 't Voorjaar, ongemeen kleverig zyn. In figuur komen de Bladen van deeze nagenoeg overeen met die van de Tweede Soort. De hoogte van het Gewas is maar drie Voeten of wat meer: doch dit kan uit de Groeyplaats ontstaan. De Els met langwerpige groene Bladen van BAUHINUS, waar van PONTEDERA Verscheidenheden maakt, met een witte en bleeke Schors, zou, volgens het oordeel van den Heer HALLER, tot de Tweede betrokken kunnen worden, welke, volgens onzen Ridder, eene Verscheidenheid is van de gewoone Elzen.

Sommige Autheuren hebben de Katten van deezen Boom, dat te verwonderen is, met deszelfs Vrugten verward. By TOURNEFORT vindt menze zeer naauwkeurig in Afbeelding

ge-

gebragt en onderscheiden. Zie hier hoe de groote BOERHAAVE de Vrugtmaakende delen der Elzen beschryft. „ De Mannelyke Bloem, bestaande uit vier Meeldraadjes, der uit een hoek van den in vieren gesneeden Kelk voortkomende, en by troppen aan een lang Spilletje gegroeid, gelykt naar een Katteste-Staart, uit een geschubde Kelk, die naar een Knop gelykt, voortgekomen. Aan een dergelyken Spil, op een andere plaats uit een Knop of geschubde Kelk gesprooten, zitten over de geheele langte samengedrukte Blaasjes, die met twee lange, roode, gehoornde Buizen voorzien zyn, en onder de Schubben verborgen, met één Zaadkorrel bevrugt. Dus wordt het een geschubde Vrugt, die platachtige Zaaden onder de Schubben verbergt.”

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Elzeboom.

Dat de Bloemsteeltjes, waar de Katten aan hangen, die in de Berken enkeld zyn, zo wel als de Vrugtsteeltjes, in de Elzen getakt voorkomen, maakt by onzen Ridder de Soortelyke onderscheiding: terwyl de tweede en derde Soort van dit Geslagt, zyns oordeels, genoegzaam aantoonen, dat de Natuur geen Kenmerken van Geslags-onderscheiding tusfchen de Elzen en Berken geopperd heeft.

Door geheel Europa, van Lapland tot in Spanje, komt dit Geboomte voor: hoewel men de Gryze Els, met ruige Bladen, meest op de Gebergten of drooge Landen; de gladde, groe-

S

ne,

II. ne, kleverige op vogtige plaatfen aantreft. Dus
 AFDEEL. bevondt LINNÆUS de eerfte alleenlyk in de
 XIX. Laplandsche Wildernisfen; de laafte in de laa-
 HOOFD- ge deelen van Sweeden. In Oostenryk, aan
 STUK. den Donau, nam KRAMER ze beiden waar,
 Elzeboom. zo ook GMELIN door geheel Siberie, en om-
 ftreeks Dantzik vindt men groote Bosfchen
 van Elzen. In Pruiffen groeijen zy zo zwaar
 als Denneboomen. In onze Nederlanden komt
 de gewoone Els overal op broekige plaatfen en
 aan de kanten der Wateren als ook in de Ri-
 vieren voor: de ruige vindt men in de Zalli-
 ker-Waard en elders. Men noemtze in 't Ita-
 liaanfch *Alno*, in 't Fransch *Aulne*, in 't En-
 gelfch *Alder-tree*, in 't Hoogduitsch *Erlen-*
Ellernbaum. De Sweeden noemenze *Ahl*, *Alder*
 of *Utra*, de Laplanders *Leipe*, op Gothland
Arre.

De Bladen zyn, in de Noordelyke Landen,
 gebruikelijk tot Schaapen - Voeder. De Lap-
 landers kaauwen den binnenften Bast, en met
 het roode Speekzel, dat daar van komt, be-
 ftryken zy hunne Beeften - Vellen, welke 'er
 rood van worden. Dus hebben zy hunne Schoe-
 nen, Broeken, en al wat van kaale Huiden
 gemaakt is, rood. Men kan van het aftrekzel
 van de Vrugt der Elzen goede Inkt maaken met
 Koperrood, en met den Bast wordt het Leder
 zwart geverwd. De Bladen, in Pap opgelegd,
 zyn tot verdryving van Gezwellen aangepree-
 zen geweest. In de Alpifche Bergen geneest
 men,

men , zegt **TOURNEFORT**, de Lammighe- **II.**
 den door middel van een Stoving in gedroog- **AfDEEL.**
 de en heet gemaakte Elzen-Bladen, welke ook **XIX.**
 zeer goed is voor de Jicht. **BORELLUS** heeft **HOOFD-**
 reeds aangemerkt , dat de Bladen , op die of **STUK.**
 dergelyke manier , Zweetdryvende zyn. Som- **Elzeboois.**
 migen willen , dat in het Hout geen Weeglui-
 zen nestelen (*): anderen dat men met de Bla-
 den de Vloojen kan verdryven. De Wortel,
 van dit Water beminnende Gewas , is een goed
 openend en verwarmend Geneesmiddel. Van
 het Hout, of van den uitgeholden Stam, wer-
 den oudtyds Schuiten gemaakt (†), en t'is zc-
 ker, dat men in sommige deelen van Europa
 daar toe Elzeboomen van genoegzaame grootte
 en dikte vindt. Houten Pompen plagt men 'er
 veel van te hebben. Dus kunnen 'er ook Plan-
 ken, Ribben en Paalen, van allerley dikte, van
 gezaagd worden; doch ten dien einde moet dit
 Hout eerst in 't Water gelegen hebben, en op
 den behoorlyken tyd gekapt zyn. De Knoes-
 ten geeven ongemeen sierlyk geaderde Plank-
 jes, en het vermolmde Hart is goede Ton-
 tel. Veelerley Gereedschappen worden 'er van
 gemaakt: het dient voor de Draaijers en ande-
 re Werklieden, doch inzonderheid tot Paalen,
 die onder Water byna onvergänglich zyn. Op
 zodanige Paalen is, zo men verzekert, de gehee-
 le

(*) *Breslauer Natur-Geschichten.* Aug. 1721. p. 171.

(†) *Qui dubiis aufus committere Fluctibus Alnum.* **CLAU-**
DIAN. Tunc Alnos primum Fluvii fensere cavatas. **VIRG.**

II, le Stad Venetie, die rondom in 't Water staat,
 AFDEEL. gevestigd.
 XIX.

HOOFD-
 STUK.

M O R U S. Moerbezie - Boom.

Dit Geslacht, mede tot de Viermannigen be-
 hoorende onder de Eenhuizige Planten, heeft
 zo wel de Mannetjes als de Wyfjes - Bloemen
 zonder Bloemblaadjes. In de eersten is de
 Kelk eenbladig in vieren gedeeld; in de laat-
 sten vierbladig met twee Stylen, een Vrugtbe-
 ginzel uitmaakende, dat Bezie - achtig wordt,
 of een famenhooping van Schub - achtige Be-
 ziën, welken ieder een enkel Zaad bevatten.

Zeven Soorten komen 'er in dit Geslacht voor,
 waar van de meesten in Indie huisvesten, doch
 onder welken ook onze gewoone Moerbezie-
 Boom behoort, als volgt.

I.
Morus
alba.
 Witre.

(I) Moerbezie - Boom, *met schieff Hartvor-
 mige gladde Bladen.*

De *Witte Moerbezie - Boom* wordt hier be-
 doeld, dus genaamd om dat hy Witte Vrugten
 draagt. Zulks evenwel heeft, zegt men, ook
 in

(I) *Morus Foliis oblique cordatis laxibus. Syst. Nat.*
 XII. Tom. II. Gen. 1055. p. 623. *Veg.* XIII. p. 710. *Hort.*
Cliff. 441. *Hort. Ups.* 283. ROYEN *Lugdhat.* 211. DALIE.
Paris. 290. *Morus Fructu albo.* C. B. *Pin.* 459. TOURNEF.
Inst. 589. *Morus candida.* DOD. *Pempt.* §10. LOB. *Icen.* II.
 196. DOD. *Kruidb.* 1267.

in de Gewoone plaats, wanneer dezelve op een witten Popelier of Abeelboom ge-ent is: want deeze Boomen laten zig op allerley Ooftboomen niet alleen, maar ook op Olmen, Karstengeboomen en anderen Enten. De Witte, niet-temin, dien men gewoonlyk dus noemt, is een byzondere Soort, oirspronglyk in Europa vreemd. Hy groeit in China overvloedig en dient aldaar tot Voedzel voor de Zydewormen, welken de Chineezen, als bekend is, en andere Natiën aan de Vaste Kust van Indie, in menigte voortteelen, om Zyde te bekomen voor hun Gewaad en Optooizel, als ook tot verzen-
dinge buitenlands.

Gedagte Moerbezie-Boom, aldaar genaamd *Sang* of *Ti Sang*, wordt van de Chineezen alleenlyk tot den Zyde-Teelt, en niet om de Vruchten, nagehouden. Om die zelfde reden heeft men, in Italie en Vrankryk, een menigte van deeze Boomen aangekweekt, ja zelfs in de Zuidelyke deelen van Noord-Amerika, en in Sweeden. Men vindt, in de Verhandelingen der Koninglyke Societeit van Londen, aangetekend, dat een eenig Man, in Virginie, op zyn eigen Land, tienduizend zulke Moerbezie-Boomen geplant hadt, hebbende bovendien een Akker met Zaad van Moerbeijen bezaaid, waar op zy zo digt als Koorn opgroeiden, en in plaats van Haagen van Kruisbesfen en Berberisfen, hadt hy dezelve van Moerbeziën, daar men de Bladen tot Voeding der Zydewormen

II. slegts behoefde af te scheeren. In Sweeden,
 AFDEEL. zyn zy, door den Heer TRIEWALD, nu
 XIX. omtrent veertig Jaar geleeden, ook ingevoerd,
 HOOFD. omtrent veertig Jaar geleeden, ook ingevoerd,
 STUK. en sedert zodanig vermenigvuldigd, dat men
 Moerbezie- er ook hope hadt op een goeden Zyde-Teelt (*).
 Booms.

De Witte Moerbezie - Boom heeft de Bladen glad, glanzig en helder groen; de Schors is ook veel effener en lichter van Kleur, dan in de gewoone, en de Vrugten, als gezegd is, wit of bleek, en wel zoet, doch laf van Smaak. Men kweektze derhalve niet om de Vrugten aan, niet-tegenstaande zy harder van natuur zyn, verdraagende niet alleen de Winterkoude, maar ook allerley besnoeiing beter, en geevende de Bladen vroeger in 't Voorjaar uit, dat in de kweeking der Zydewormen een groot voordeel is. Ook zyn zy juist niet gezet op een vetten Grond, groeiende zo hoog als de Olmen, wanneer menze daar toe tyd van Leven geeft. De Zyde van de Zydewormen die men met derzelve Bladen voedt, is fyner, dan van de genen, die gevoed worden met gewoone Moerbezie - Bladen.

(2) Moerbezie - Boom met Hartvormige rutte Bladen.

Dec-

II.
 Morus
 nigra.
 Zwarte.

(*) Zie het I. DEELS XI. STUK van deeze *Natuurlyke Historie*, bladz. 536, & *Stokholmske Verhänd.* VII. Band, bladz. 24, enz.

(2) *Morus Foliis cordatis scabris.* *Syst. Nat.* XII. *Veg.*
 XIII.

Deeze wordt gewoonlyk de Zwarte genoemd, in 't Latyn *Morus nigra* of ook wel *celsa*, is de hooge, in vergelyking, niet met den voorgaanden, maar met de Braamboozen, die den naam van *Morus* gevoerd hebben, de dan *Mora basfa* geheten. Verkeerdelyk heeft men, derhalve, in de Winkelen, de Moerbeijen *Mora Celsi*, als naar den grooten Geneesheer der Romeinen, getyteld. De Griekfche naam, van deezen Boom, is *Moros*, de Italiaanfche *Moro*, de Franfche *Meurier*, de Engelfche *Mulberry-Tree* en de Hoogduitsche *Maulbeerbaum*. Het Hebreeufch woord *Bak* is dus vertaald, en men vindt gewaagd van een Dal van Moerbezie-Boomen, 't welk door te gaan een ftaat van bekommering zou uitdrukken. Ten minfte blykt 'er uit, dat zy in de laagte groei- den, in 't Beloofde Land (*).

De Moerbezie-Boom wordt zinnebeeldig genoemd de Boom der Wysheid of de Wyste der Boomen; om dat hy, als verftandiglyk, zig met de uitbotting niet verhaast, maar den

Zo-

XII. *Hort. Cliff.* 441. *Hort. Ups.* 283. *Mat. Med.* 422. ROYEN *Lugdbat.* 211. DALIB. *Paris.* 290. *Morus Fructu nigro.* C. B. *Pin.* 459. *Morus.* DOD. *Pempt.* 810. DOD. *Kruidb.* 1267. LOB. *Icon.* II. 196. TOURNE. *Inf.* 589.

(*) Pfalm. LXXXIV. Vers 7. Nog nader zou dit blyken uit *Chron.* XXVII. Vers 28, volgens gedagten Sweedschen Heer TRIEWALD (Zie *Stokholms. Verb.* VII. Band, bladz. 197.) maar men vindt aldaar een ander Woord, 't welk *Sycomori* of Wilde Vygeboomen vertaald is.

S 4

II. Zomer afwagt en dus zyn Loof beschut voor
 AFDEEL. de Voorjaars-Koude (*). Dit maakt ook, dat
 XIX. hy dan zeer schieyk groent. Hy wordt, door
 HOOFD- den tyd, eene groote Boom, kunnende, wan-
 STUK. neer hy op een luuwe plaats staat, of tegen
 Moerbezie- een Muur geplant is, den Vorst van onze
 Boom. Gewesten uitstaan; doch anders gebeurt het
 dikwils, dat zy of ten deele of geheel dood
 vriezen in een harde Winter. Nu vyfentwintig
 Jaar geleeden heeft menze eerst in de Noorde-
 lyke deelen van Vrankryk zodanig vermenigvul-
 digd, dat de Sweedsche Ryksraad SCHEFFER
 op een Lândgoed, den Marschalk van Belle-
 Isle toebehoorende, niet ver van Parys, meer
 dan vierduizend Moerbezie-Boomen vondt,
 zynde wel nog zeer jong, doch met welker
 Bladen men zo veel Zydewormen gevoed hadt,
 dat in 't jaar 1751, voor dien Marschalk, tien
 Pond Zyde daar van gewonnen ware (†).

Om de Boomen, ten dien einde, veel Bla-
 den te doen geeven, worden 'er, wanneer zy
 vyf Voeten hoog zyn, de Takken afgesneeden.
 Men laat 'er maar drie of vier aan, die tot vier
 Duimen afftands van den Stam zyn ingekort.
 Het volgende Jaar snydt men, in de Voortyd,
 de

(*) *Morus sapientissima Arborum dicitur. PLIN. Hist. Nat. Libr. XVI.*

(†) *Stokholms. Verhand. XV. Band, bladz. 287.* Men zegt in het Vertoog dien aangaande niet, of dit Witte dan Zwarte Moerbezie-Boomen zyn.

de Takken wederom ten deele af, en dit moet ^{II.} jaarlyks gefchieden, tot dat zy agt Jaaren be- ^{AFDEEL.} reikt hebben: vervolgens befnoeit menze flegts ^{XIX.} Hoofd- om het derde Jaar. Driemaal 's Jaars moet de ^{STUK.} Aarde, rondom den Stam, met Houweelen of ^{Moerbezie- Boom.} met de Spade geroerd of omgespit worden. Men mestze, in de Herfst, met Stroo en Mest, met verrotte Boombladen, of ook, gelyk in de Zuidelyke deelen van Vrankryk gefchiedt, met het overblyfel der uitgeperfte 'Druiven. Dit wordt twee Duim dik over de Wortels heen gelegd.

De Gestalte der gewoone Moerbezie - Boomen is iedereen bekend. Zy hebben den Stam en de Takken veelal krom, knoestig, met een ruuwe Schors: de Bladen zyn Hartvormig, aan de kanten fcherp getand, donker groen, dik, ftyf, en ruuw van Oppervlakte. De Takken zyn broofch, waaijende ligt aan stukken: weshalve men deeze Boomen op luuwe plaatfen dient te planten. Tegen een Muur groeijen zy zeer weeldig, en bekleeden dien niet alleen fierlyk, maar draagen dus ook zeer veel Vrugt. Somtyds, echter, vindt men deeze Boomen, inzonderheid wanneer zy oud worden, alleenlyk beladen met zogenaamde *Loerbeziën*, of enkel Mannelyke Bloemen, en dus wordt zelfs, door den fchranderen en naauwkeurigen PONTEDERA, van eenen gewoonen Moerbezie - Boom, die onvrugbaar

II. is, gewag gemaakt (*). Buiten twyfel zal die
 AFDEEL- Autheur zulks wel onderzocht hebben, en in een
 XIX. Land, gelyk Italie, alwaar duizenden van dee-
 HOOFD- ze Boomen zyn, was daar goede gelegenheid
 STUK. toe. Sommigen willen, dat de Witte onvrugt-
 Moerbezie- baar zyn zouden, doch daar van hebben wy het
 Boom. tegendeel gezien. 't Is ondertusfchen waar, wanneer de Boomen zodanig befnoeid worden, om veel Bladen te geeven, dat 'er dan ook dikwils weinig Vrugt aan groeit; waar omtrent de Moerbezie - Boomen zeer kiesch zyn. Onze Ridder hadt altoos, in de Witte, op den zelfden Stam, en aan de zelfde Takjes, Manelyke en Vrouwelyke Bloemen, welke laatsten de Vrugtbeginzels zyn, waargenomen, doch de Zwarte merkt zyn Ed. als tweehuizig aan (†).

De Vrugten, gemeenlyk Moerbeijen genaamd, hebben, als bekend is, wanneer zy zwart en dus wel ryp geworden zyn, een zeer aangename Smaak, en, wat 'er ook fommigen van gezegd hebben, eene verfrischende, versterkende en verkoelende hoedanigheid. Zy lesfchen den Dorst, herftellen den Appetyt, en maaken Afgang, midts men ze voor den Maaltyd nuttige. Van dezelve wordt een Syroop en

(*) *Morus vulgaris sterilis*. PONT. *Anth.* 224.

(†) In hac Arbore (scilicet Moro alba,) semper Florum Racemos alios Masculinos, alios Foemininos observavi in eadem Planta et Ramulo, nec unquam Mas aut Foemina Arbor folium. *Hort. Cliff.* De *Morus vulgaris* noemt zyn Ed. in *Spec. Plant.* Ed. II. *Dioka.*

en Konferf gemaakt , die zeer lekker zyn , II.
 geevende aan Drankjes , door haar Bloedroode ^{AFDEEL}
 Sap, een sterke Kleur. De onrype , roode , ^{XIX.}
 Moerbeijen , niettemin , zyn in de Apotheeken ^{HOOFD-}
 van meer gebruik , doordien zy verkoelende te- ^{STUK.}
 vens sterk famentrekken , en dus tegen Ont- ^{Moerbezie-}
 steekingen dienen van den Mond en Keel , in ^{Boom.}
 Gorgeldranken. Nog groen zynde , gedroogd ,
 en in Poeijer ingegeven , stoppen zy en stem-
 pen de overmaatige Ontlastingen : ja dienen
 zelfs tegen den Bloedloop. De uitbottende
 groene Knoppen zyn , op de zelfde manier in-
 genomen , een hulpmiddel voor het Graveel.
 De Bladen van deezen Boom gestampt , en
 als een Pap met Azyn opgelegd , geneezen
 somtyds de Plekken , daar men zig gebrand
 heeft. De Schors der Wortelen is tegen den
 Lintworm , wanneer men het Aftrekzel daar
 van , op een nugteren Maag , inneemt , aange-
 preezen. Van den Bast deezes Booms kunnen
 Touwen gedraaid en Stoffen geweven worden.
 Het Hout , dat geel en hard is , kan men tot
 Werkhout gebruiken , in plaats van dat der
 Ypen. Het heeft dit voordeel , dat 'er geen
 Weegluizen of ander Ongediert in nestelen ,
 zo men verzekert.

(3) Moerbezie - Boom met gepalmde Bladen
 Stekelige Vrugten.

III.
Morus
Papyrife-
ra.

(3) *Morus Foliis palmatis, Frustibus hispidis. Syst. Nat.* Papier-
 boom.

XII.

II. De Japanfche *Papierboom*, behoorende tot dit
 AFDEEL. Geflagt, maakt deeze Soort uit. Zy noemen
 XIX. hem *Kaadfi*, wordende van KAEMPFER al-
 HOOFD- dus beschreeven. „ Uit een Houtigen fterk
 STUK. „ gearmden Wortel ftygen verfcheide regte,
Papier- „ dikke, effene, Stammen, die een vetten,
boom. „ dikken, taaijen Bast hebben, van buiten
 „ ruuw, van binnen glad. Het Hout is broofch,
 „ bekleedende een groot, week, Hart. De
 „ Looten zyn vet en eenigermaate Wollig, uit
 „ den groenen donker paarfch. De Bladen,
 „ aan dezelve ongeregeld geplaatst, hebben
 „ lange, ronde, Haairige Steelen: zy zyn ge-
 „ fmaldeeld in drie of vyf Kwabben, die ieder
 „ op zig zelf gelyken naar de Bladen van Doo-
 „ ve Netels, zynde aan de kanten fterk ge-
 „ tand, vlak, dun, ruuwachtig, van boven
 „ donker, van onderen helder groen. Afge-
 „ plukt zynde verdorren zy, gelyk ook de dun-
 „ ne Takjes of Looten, zeer gezwind. Van
 „ onderen hebben zy dikke Ribben, en zyn
 „ bovendien fterk geaderd. De Vrugten uit de
 „ oxels der Bladen, digt naar de enden der
 „ Looten toe, in de Maanden Juny en July
 „ voortkomende, op korte Steeltjes, zyn rond,
 „ grooter dan een Erwt, met donkerpaarfch Haair
 „ bezet, en uit zeer kleine langwerpige Kor-
 „ , rels

XII. *Veg.* XIII. *Morus fativa Foliis Urticæ mortuæ, Cortice Papyrifera. KAEMPFER. Amon. 471. T. 472. Morus &c. Japanfche Papierboom. SEB. Kab. I. p. 44. T. 28. f. 1.*

„ rels samengefteld , van Kleur eerst groen , II.
 „ ryp wordende donker rood , en een zoet AFDEEL.
 „ Sap inhoudende. Of 'er Bloem - Katjes voor- XIX.
 „ af gingen , hadt hy niet gezien.” HOOFD-
STUK.
 „ Deeze Boom wordt in Japan , op de Berg- Papier-
boom.
 „ Akkers , van Stek geteeld , dat in 't kort
 „ Wortel fchiet , en middelerwyl verdort ,
 „ geevende de Stoel verfcheide Looten uit ,
 „ welken , na een Jaar verloops , een halven
 „ Arm dik geworden , men affnydt tot het maa-
 „ ken van dat dunne Papier der Japoneezen ,
 „ onder den naam van *Papier van Boombast* by
 „ ons bekend en aan de Haairachtige Vezelen ,
 „ die 'er in zyn , kenbaar. Het is taay , kun-
 „ nende , wanneer men het in malkander draait ,
 „ tot Banden gebruikt worden. Het ruuwfte ,
 „ dat van eenen Wilden Heefter wordt ge-
 „ maakt , neemt men tot het inpakken van
 „ Koopwaaren , gelyk by ons het Graauw of Pak-
 „ Papier. De Hoofdstad van Syriga verkoopt
 „ Papier van dien aart , dat dikker en wonder
 „ fterk is , fierlyk befchilderd en zo groot als
 „ genoeg is tot een Kleed , zynde hetzelfde zo
 „ famengepakt , dat men het voor Katoene of
 „ Zyden Stoffen zoude aanzien. De Siammers
 „ maaken hun Papier , zo zwart als wit , beiden
 „ ruuw , ook van den Bast van zekeren Boom ,
 „ daar zy met een foort van Potloods- of Aarde
 „ Pen op fchryven , niet met een Penfeel , ge-
 „ lyk de Japanners en Chineezen. Deeze laat-
 „ ften bereiden , zo wel als die van Tonquin ,
 „ hun

- II. „ hun zeer dunne Papier , dat eene bleek geel-
 AFDEEL. „ achtige Kleur heeft, van Katoen, of ook van
 XIX. „ Boomachtig Riet, Bamboes genaamd. Voor
 HOOFD- „ 't overige is dit Papier van Boombast by de
 STUK. „ meefte Indifche Volkeren, beoofden de Gan-
 „ ges, in gebruik.”

IV.
Morus
rubra.
 Virgini-
 fche.

- (4) Moerbezie - Boom, met Hartvormige, van
 onderen ruige Bladen en Rolronde Bloem-
 katten.

Waarom deeze de *Roode* genoemd wordt, daar hy de Vrugt zwartachtig paarfch heeft, gelyk de gewoone, verftaa ik niet. Ten minfte getuigt de Heer CLAYTON 'er dit van, zeggende dat de Bladen zeer groot zyn; en naar jonge Vygebooms - Bladen gelykende. PLUKENETIUS noemt het een *Virginifchen* Boom met Moerbezie - Bladen. De Katten zyn van dikte als een Schryfpen en twee Vingerbreed lang, verfchillende dus aanmerkelyk van die der andere Soorten.

V.
Indica.
 Oostindi-
 fche.

- (5) Moerbezie - Boom, met langwerpig ovaa-
 le;

(4) *Morus Foliis cordatis, subtus villosis, Amentis cylindricis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. M. Fol. subtus tomentosis, Amentis longis dioicis. GRON. Virg. 146. Morifolia Virginienfis arbor &c. PLUK. Alm. 253. T. 246. f. 4.*

(5) *Morus Foliis ovato-oblongis, utrinque æqualibus inæqualiter serratis. Fl. Zeyl. 337. Morus Indica. RUMPH. Amb. VII. p. 8. T. 5. Tinda - Parua. Hort. Mal. I. p. 87. T. 49. Betula species &c. BURM. Zeyl. 49. BURM. Fl. Ind. 195.*

te, wederzyds gelyke Bladen, die ongelyke Tandjes hebben.

II.
AFDEEL:
XIX.
HOOFD-
STUK.

Deeze kwam by HERMANNUS voor als een foort van Berkeboom, en inderdaad de gelykenis van den *Tinda Parua* van Malabar, zo wel als van den Oostindifchen Moerbezie-Boom by RUMPHIUS, is zodanig, mids dat men begrype deezen het Wyfje en de anderen Mannetjes geweest te zyn. Dus is deeze Boom dan ook Tweehuizig, gelyk onze gemeene Moerbezie-Boomen. Hy heeft een regten, dikken, doch geen hoogen Stam, bekleed met een Sappige Schors, die uit den bruinen en graauwen gemengd is, en, als men 'er in kapt, dan loopt 'er een kleverig Vogt uit, als Melkwey. De Bladen, die op lange Steelen staan, gelyken veel naar onze Moerbezie-Bladen. De Vrugten komen zonder Katjes of Loerbeziën voort, zynde bezet met kleine Haairtjes: zy gelyken veel naar onze Moerbeijen, hebbende omtrent de grootte van een Hazelnoot. Eerst zynze wit, dan rood en worden eindelyk zwart, als wanneer zy een lekkere Smaak hebben, en Sappig zyn. De Bladen van deezen Boom worden ook als Moeskruid gekookt en gegeten van de Indiaanen. De Sineezen op Ambon, zegt RUMPHIUS, hielden hem voor den zelfden Moerbezie Boom, als waar mede de Zyde-wormen, in hun Land, gevoed worden.

(6) Moer-

II. (6) Moerbezie - Boom, met langwerpig ovaa-
 AFDEEL. le, wederzyds gelyke Bladen, die gelyke
 XIX. Tandjes hebben.
 HOOFD-
 STUK.

VI. By Afoph groeit deeze, die veel naar den
 Tatarica. Ooftindifchen gelykt, doch de Blad- en Vrugt-
 Tartati- fteeltjes langer, de karteling der Bladen duide-
 fche. lyker heeft en Vrugten even als de gewoone
 of Tweede Soort. Zy komt ook voor, op de
 onder loopende Landen aan de Rivieren Wol-
 ga en Tanais: zynde deeze Soort tot Voedzel
 der Zydewormen zeer uitmuntende, volgens
 den Heer FORSTER.

VII. (7) Moerbezie - Boom met langwerpige Bla-
 Tinctoria. den, die aan de eene zyde langer zyn,
 Stokvifch- en enkele Doornen in de Oxelen.
 hout-
 Boom.

In de Westindiën, in 't byzonder op Jamaï-
 ka, groeit een Boom, wiens Hout, onder den
 naam van *Fustick - Wood* by de Engelschen be-
 kend, om de Wol geel te Verwen gebruikt
 wordt.

(6) *Morus Foliis ovato - oblongis, utrinque aequalibus, aequaliter serratis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII.*

(7) *Morus Foliis oblongis, basi hinc productioribus, Spinis axillaribus folitariis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Morus lac- rescens, Foliis oblongis &c. BROWN. Jam. 339. Morus Fructu viridi &c. SLOAN. Jam. 128. Hist. II. p. 3. T. 158. f. 1. RAJ. Dendr. 14. Morus quæ Tataiiba. PLUM. Ic. 199. T. 204. Zanithoxylum aculeatum &c. PLUK. Alm. 596. T. 239. f. 3. Fustick - Wood. RAJ. Dendr. 666. Tatai-iba. MARCGR. Bras. 119.*

wordt. RAY zegt, dat deeze Boom de zelfde II.
 is met de *Tataliba* of *Tataiiba* der Brasiliaanen. AFDEEL,
 Dit is een Boom, die een Afchgrauwe Schors XIX.
 en het Hout van binnen Saffraankleurig heeft; HOOFD-
 de Bladen spits en Zaagswys' getand, naar die STUK.
 der Berkenboomen eenigermaate gelykende, Stokvisch-
 aan de Takken hier en daar geplaatst. Dezel- hout-
 ve draagt een Moerbezie - achtige Vrugt, die Boom.
 rond is, uit veele Korrels samengesteld en bleek
 van kleur, bezet met bruine, niet zeer lan-
 ge, Draadjes. Deeze Vrugten worden aldaar,
 als by ons de Moerbeziën of Braamboozen,
 't zy op zig zelf alleen, of met Suiker en
 Wyn gegeten. Het Hout is zeer hard en duur-
 zaam, zo in 't Water, als in de open Lugt,
 altoos groen, doch geevende door 't kookken,
 wanneer het oud is, een schoon geele kleur.
 Hy groeit in de Bosfchen, voornaamelyk aan
 de Zee - Kust.

Door SLOANE wordt de Westindifche
 Boom, die het gedagte Geele Verwhout
 geeft; afgebeeld, en BROWNE stelt hem
 voor, onder den naam van *Melkgeevende Moer-*
bezie - Boom, met langwerpige gespifste Bladen,
 aan de uitwaardse kanten meer uitgetrekt; en
 het Hout Citroenkleur. De Heer JACQUIN
 beschryft deeze Soort; door hem in groote Bos-
 fchen by Karthagena en op veele Karibifche
 Eilanden waargenomen, als volgt:

„ Het is een hooge takkige Kroonboom; ge-
 „ heel vol Melk, die eenigszins Lymerig is en

T

„ Zwa-

II. „ Zwavelkleurig. Het Hout is geel en dient
 AFDEEL, „ tot verwen. In de Oxels zitten Elsvormige
 XIX. „ enkele Doornen, doch die men dikwils aan
 HOOFD- „ geheele Takken mist. De Bladen zyn lang-
 STUK. „ werpig ovaal, gespitst, getand, wederzyds
 „ *Stokvisch-*
Hout- „ glad, gaderd, aan de eene zyde van agteren
Boom. „ korter, kort gestield, van verschillende groot-
 „ te. De Mannetjes hebben enkele hangen-
 „ de Katten, van twee of drie Duimen lang:
 „ De Wyfjes Kogelronde Schepzels, die
 „ groenachtig zyn, op korte Steeltjes. Tus-
 „ schen de Vrouwelyke Bloemen, uit welken
 „ deeze Schepzels zyn samengesteld, heb ik
 „ eenige Kafachtige Lighaampjes waargenomen,
 „ zynde mischien verdrukte en uitgedroogde
 „ Bloemen. De Mannelyke hebben vier Meel-
 „ draadjes, en dubbelde Meelknopjes, die by
 „ de uitstrekking van de Draadjes al het Stuif-
 „ meel Veerkrachtig uitwerpen: de Vrouwelyke
 „ hebben een enkelen Styl met een spitsen
 „ Stempel. De Kelk is in de eersten in vieren
 „ gedeeld, in de laatsten vierbladig. Altoos is
 „ deeze Boom tweehuizig. De Vrugten, die
 „ uit den groenen geel en zoet zyn, worden
 „ van de Vogelen bemind. Het Hout, dat de
 „ Spaanschen *Morita*, de Hollanders *Stokvisch-*
 „ *Hout* noemen, wordt naar Europa, ten dien-
 „ ste der Verweryën, afgescheept.

Gedagte Heer oordeelde byna, dat deeze en
 de *Morus tinctoria* van onzen Ridder de zelfde
 Boom waren, ontstaande mooglyk de ruuwheid
 der

der Bladen , zegt hy , zo dezelve plaats heeft , ^{II.}
 uit het verschil van Grond. De Heer MIL- ^{AFDEEL.}
 LER , naamelyk , maakt gewag van twee Soor- ^{XIX.}
 ten , waar van de eene de Bladen ruig heeft , ^{STUK.}
 en daar toe was de onze betrokken. Deeze
 Soort is dan zo wel tweehuizig als de gewoone
 Europifche zwarte Moerbezie- Boom , die ook
 Melk uit zyne Bladen en Bladfteelen uitgeeft.
 De Engelsche naam *Fustick-Wood* zal waar-
 fchynlyk van den vunfen Reuk , die 'er den
 naam van Stokvifch-Hout aan heeft doen gee-
 ven , afgeleid zyn.

G U E T T A R D A.

De benaaming zal zien op den Franschen Heer
 GUETTARD , door zyne Werken en Vertoo-
 gen inzonderheid in de Kennis der Delfstoffen
 vermaard zynde.

De Geslagts-Kenmerken bestaan daar in , dat
 de Bloemen , zo wel de Mannelyke als de Vrou-
 welyke , een Cylindrifchen Kelk hebben en eene
 Bloem , welke in zeven Slippen is verdeeld ,
 zynde Trechterachtig. De Stamper is enkeld :
 de Vrugt een drooge Pruim.

De eenigfte Soort (1) , zo wel in Oost- als ^{I.}
 in Westindie voorkomende , voert den bynaam ^{Guettarda}
 van ^{speciosa.}
 Siclyke:

(1) Guettarda. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1064. p. 628. *Veg.*
 XIII. p. 715. *Halesia arborescens* &c. BROWN. *Jam.* 205.
 T. 20. f. 1. OSB. *Reize.* p. 275, 359. BURM. *Fl. Ind.* 300. l. 200.

T 2

II. van *Speciosa*, wegens haare Sierlykheid. BROWNE, die dezelve op Jamaika vondt, hadt 'er AFDEEL. XIX. HOOFD-STUK. den naam van *Boomachtige Halefia*, met rondachtige van onderen verzilverde Bladen, aan gegeven. OSBECK nam ze op Java waar, als een Takkige Boom, met welriekende Bloemen. Dezelve heeft de gestalte van de *Hernandia*, zegt LINNÆUS, en zeer groote ovaale of Spatelvormige Bladen, die gesteld zyn en geheel effenrandig. De Bloemsteeltjes hebben dubbelde Pluimen van Mannetjes Bloemen, die Trechterachtig zyn, met zeven Meeldraadjes, en de Vrouwelyken zyn byna van de zelfde figuur, doch hebben een Draadachtigen Styl. De Vrugt is rondachtig, uit zes groote Houtige Zaaden samengefeld.

Q U E R C U S. Eikeboom.

Dit Geslagt en eenige volgende behooren tot den Rang der Veelmannigen. Voorts zyn de Kenmerken, dat de Mannetjes - Bloemen een byna vyffneedige Kelk hebben en van vyf tot tien Meeldraadjes: de Wyfjes - Bloemen een eenbladige, onverdeelde, ruuwe Kelk en van twee tot vyf Stylen. Het Zaad is een Eikel.

Het bevat veertien Soorten, onder welken de volgende de eerste is: naamelyk

(I) Eikeboom met Lancetswyze , effenrandige , gladde Bladen. II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD.

Onder deeze bepaalingen is door den HeersTUK.
GRONOVIVS voorgesteld , de Eik of liever I.
Groen-Eik van Maryland , met een lang , smal , *Quercus*
Wilgen - Blad , van RAY , dat is de Eik met *phellos.*
Vlas- of Wilgen-Bladen van BANISTER , *Wilgens*
waar van de Bladen , volgens de Waarneeming *bladige.*
van CLAYTON , in een zagte Winter dikwils
niet afvallen. Hier toe wordt in de eerste plaats
betrokken , de Eik met Wilgen-Bladeren van
CATESEBY , die week van Hout is , en in Vir-
ginie de Bladen vallen laat , doch in Karolina
dikwils behoudt : in de tweede plaats , de altyd
groene Eik met smalle Bladeren van dien zelf-
den Autheur. Deeze heeft zeer hard en taay
doch tevens grofdraadig Hout : het wordt een
zeer hooge Boom , maar krom van Stam , aan
de Zoute Moerasfen. Op hooge plaatsfen groeit
hy regt. De Eikels strekken tot Voedzel aan
de Indiaanen. In de derde plaats komt hier in
aanmerking de Laage Eik , met korte Wilgen-
Bladeren , die gemeenlyk een laage Boom blyft ,
groei-

(1) *Quercus Foliis lanceolatis integerrimis glabris. Syst. Nat. XII. Gen. 1070. p. 629. Veg. XIII. p. 716. Q. five Ilex Marilandica Folio longo angusto Salicis. RAJ. Dendr. 3. CATESEB. Car. I. T. p. 16. β. Q. sempervirens Foliis oblongis non sinuatis. CAT. Car. I. T. p. 17. γ. Quercus humilis Salicis Folio brevior. CAT. Car. I. T. p. 22. SE3. LIGM. Vog. I. Band. Pl. 32, 34 & 44.*

T 3

II. groeiende van zelf op dorre magere Gronden
 AFDEEL. Alle deeze Verscheidenheden heeft CATES-
 XIX. BY in Afbeelding gebragt.
 HOOFD-
 STUK.

II.
Quercus
Molucc.
 Molukke.

(2) Eikeboom met *Lancetswys'* ovaale effen-
 randige, gladdé Bladen.

Op sommigen van de Molukkische Eilanden groeit een Boom, die in Vruchten en Hout onze Eiken veel gelykt, doch geenszins in de Bladen, welke meer overeenkomst hebben met die der Citroenboomen. Deszelfs Stam is regt, hoog en taamelyk dik; de Schors doorgaans effen en graauw: de Takjes en Looten staan meest overend, tegen de natuur der andere Eiken: de Vruchten zyn korter en dikker dan andere Eikels; ook harder van Schaal en hebben van onderen een Kuiltje. Van de Varkens worden die met Smaak gegeten. Het Hout is vezeliger, doch hard, en tot Timmerhout, zelfs voor zwaare Vaartuigen, bekwaam. Het wordt van de Inlanders weinig gekapt. Sommigen noemen hem in 't Maleisch, misfchien wegens de gelykheid die het Hout met ons Eikenhout heeft, of om dat het van de Hollanders gezogt wordt, *Caju Hollanda*, dat is Hollandfche Boom.

(3) Ei-

(2) *Quercus Foliis lanceolato - ovatis integerrimis glabris.*
Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Quercus Molucca. RUMPH. Amb.
 III. p. 85. T. 56. BURM. *Fl. Ind.* p. 301. l. 201.

- (3) Eikeboom met langwerpig ovaale onver-
deelde, Zaagswys' getande en gesteelde,
van onderen gryze Bladen, hebbende de
Schors zonder barsten.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

Dit is de Boom, welken de Franschen *Chêne* verd, dat is Groen-Eik noemen, of ook *Yeu-*
se, de Spaanschen *Enzina*, de Italiaanen *Elice*,
't welk naby komt aan den Latynschen naam
Ilex. De Grieksche naam is *Prinos*, doch
THEOPHRASTUS schynt hem *Smilax* te hee-
ten. PLINIUS zegt, dat 'er van de *Ilices*
twee Soorten zyn, waar onder die in Italie, met
het Loof weinig van de Olyfboomen vershil-
lende, van sommige Grieken *Smilaces* genoemd
werden, doch aldaar *Aquifoliæ*, gelykende de
Bladen, uitgenomen dat zy niet gedoornd zyn,
veel naar die van Hulst.

III.
Ilex.
Groen-
Eik.

In de Zuidelyke deelen van Vrankryk, in
Provence naamelyk en Languedok, valt dit Ge-
boomte veel. CLUSIUS nam den *Ilex* in
Spanje waar, van grootte zynde als een Appel-
of Peereboom, en beschryft hem dus. „ Aan
„ zyne Takken, die hy breed uitspreidt, ko-
„ men

(3) *Quercus Foliis ovato-oblongis &c. Hort. Cliff. 448.*
ROYEN *Lugdbat. 81.* GOUAN. *Monsp. 491.* *Ilex oblongo*
ferrato folio. C. B. Pin. 424. *Ilex arborea. J. B. Hist. I. p.*
95. β. *Quercus Smilax Foliis oblongo-ovatis &c. ROYEN*
Lugdbat. 81. *Ilex folio angusto non ferrato. C. B. Pin. 424.*
Smilax Dalech. J. B. Hist. I. p. 101. fig. TOURNE. *Inst. 533.*
DOD. *Pempt. 329.* DOD. *Kruidb. 1298.*

T 4

II. „ men rondachtige Bladen, van boven groen ,
 AFDEEL. „ van onderen wit , en in de volwasfen Boo-
 XIX. „ men geheel ongedoornd. Zy vallen nooit af ,
 HOOFD- „ en hier van heeft de Boom zyn naam. Aan
 STUK. „ de enden der Takjes draagt hy langwerpige
 „ Katten , die zig uitbreiden in geele Mosach-
 „ tige Bloempjes , bestooven met een zeer fyn
 „ Meel. Op eenige andere afgezonderde Steel-
 „ tjes komen de Eikels voort , naar die der Ei-
 „ ken gelykende , nu grooter en langer , dan
 „ kleiner en korter , die fomtyds voor de
 „ rypheid zwart worden en zekere Gom uitgee-
 „ ven , welke heet doch niet onaangenaam is
 „ van Smaak. De rypen bevatten , in een zwart-
 „ achtige Bast , een vaste, zoete, witte Pit,
 „ die van fommigen zo lekker geoordeeld wordt
 „ te zyn als onze Karftengen en Hazelnooten.
 „ Hierom worden zy ook , in fommige Steden
 „ van Spanje , in de Maanden Oktober en No-
 „ vember , op de Markt te koop geveild. Dus
 „ heeft PLINIUS niet zonder reden gezegd ,
 „ dat men in Spanje de Eikels op Tafel zet ,
 „ onder de Nageregten” (*).

De andere Soort , *Smilax Dalechampii* ge-
 naamd , is door de ongekartelde Bladen alleen
 van

(*) In 't Vatikaan , te Rome , ftondt , volgens dien Au-
 theur , een *Ilex* , die ouder was dan de Stad , en hy spreekt
 van een anderen , wiens Stam vyfendertig Voeten omtreks
 hadt , geevende tien Takken uit , ieder als een geheele Boom ;
 zo dat hy zig als een Bosch vertoonde. Libr. 16. Cap. 44.

van de voorgaande verschillende, en LIN-
 NÆUS merkt het als eene veranderlykheid in
 deeze Boomen aan, dat sommigen getande,
 anderen ongetande Bladen hebben, blykende
 zulks daaruit, dat het dikwils op een en den
 zelfden Stam plaats heeft, wordende deeze
 Soort, buiten de Schors, moeielyk van den
 Korkboom onderscheiden. Thans is daar toe
 ook, als eene Verscheidenheid, de volgende
 Soort betrokken (*).

II.
 AFDEEL.
 XIX.
 HOOFD-
 STUK.

(4) Eikeboom, met langverpig ovaale, gul-
 pig gedoornde, ongesteelde, van onderen
 Wollige Bladen, de Eikelen gesteeeld.

IV.
Quercus
Gramun-
tia.

Deeze is, onder den naam van Groen-Eik
 met rondere en gedoornde Bladen, uit het Bosch
 van Gramont, door MAGNOLIUS, in zyne
 beschryving der Planten, die omstreeks Mont-
 pellier groeijen, voorgesteld. Anderen hebben
 'er, onder de gedagte bepaalingen, insgelyk
 gewag van gemaakt. Het zal eene verbast-
 ring of verandering zyn van de voorgaande
 Soort.

(5) Ei-

(*) β . *Quercus Gramuntia. Sp. Plant. 1413. GERARD*
Prov. 531. Zie Syst. Nat. Veg. XIII. p. 716.

(4) *Quercus Foliis oblongo-ovatis &c. SAUV. Monsp. 96.*
GOUAN. Monsp. 491. Ilex Foliis rotundioribus & spinosis e
Luco Gramuntio. MAGN. Monsp. 140.

T 5

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(5) Eikeboom, met langwerpige ovaale, on-
verdeelde, Zaagswys getande, van onde-
ren Wollige Bladen, hebbende een Spon-
gieuse barstige Schors.

V.
Suber.
Korkboom.

Door dit laatste byna alleen is deeze Soort van den Groen-Eik onderscheidelyk. Zy groeit ook veel in de Zuidelyke deelen van Vrankryk, omtrent de Pyreneeën, doch meest in Spanje en Italie, zelfs tot by de Stad Rome. De Grieksche naam is *Phellos*, de Latynsche *Suber*, de Italiaansche *Sugaro*, de Spaansche *Alcornoque*, de Fransche *Liège*. De Engelschen geeven 'er den naam van *Cork-Tree* aan, die met den Nederduitschen *Korkboom* strookt: hoewel de onzen hem ook *Vlothout* noemen.

De Boom is van middelmaatige grootte, dikker dan de Groen-Eik, doch minder dicht van Takken, met grooter en ronder Bladen. Sommigen hebben van den breedbladigen Korkboom twee Soorten gemaakt, waar van de eene haare Bladen behoudt, de andere die 's Winters verliest; maar 't is zeker dat zulks afhange van 't Klimaat. Het laatste heeft voornaamelyk plaats omtrent de Pyreneeische Bergen. Hy draagt Eikels

(5) *Quercus Foliis ovato-oblongis &c. Hort. Cliff. 448.*
ROYEN *Lugdbat. 21. Mat. Med. 427. SAUV. Monsp. 96.*
GOUAN. *Monsp. 491. Suber latifolium perpetuo virens. C. B. Pin. 424. Phelles five Suber. DOD. Pempt. 329. DOD. Kruidk. 1299. Suber. TOURNEF. Inst. 584.*

kels, die grooter dan de Eikels der Groen-Eiken, en gantsch onaangenaam van Smaak zyn of sterk samentrekkende, zo wel als de Schors, wanneer die gebrand en tot Poeijer gemaakt wordt. Men haaltze by stukken van den Boom, welke twee of drie Duimen dik zyn, en in drie Jaaren groeit 'er de Schors weder aan. Het menigvuldig gebruik, dat men 'er van heeft, zo tot Fleschen Kurken, als tot Bollen aan de Vischnetten en tot Zoolen in de Schoenen, het eene om dat zy van Water ondoordringbaar is, het andere om haare ligtheid, dat zy op 't Water dryft, en dus andere Lighaamen daar in kan beletten te zinken, is wereldkundig.

(6) Eikeboom met ovaale onverdeelde, Doornachtig getande, gladde Bladen.

VI.
Quercus
Coccifera.
 Kermes-
 Boom.

Niet minder beroemd is deeze Soort, wegens de van ouds vermaarde Drogerye, welke zy uitlevert. Men noemtze deswegen *Kermesboom*; want de Besiën, die 'er den Latynschen naam *Coccifera* aan toegeeigend hebben, voeren in de Winkelen van ouds den naam van *Grana Ker-*

(6) *Quercus Foliis ovatis indivisis spinoso-dentatis glabris.* ROYEN *Lugdhat.* 80. GRON. *Orient.* 291. GOUAN. *Monsp.* 491. *Quercus Foliis ovatis dentato-spinosis, Glandibus sessilibus.* SAUV. *Monsp.* 96. *Ilex aculeata Cocciglandifera.* C. B. *Pin.* 425. GARID. *Aix.* 245. T. 53. *Ilex Coccifera.* CAM. *Epit.* 774. *Coccus infectoria.* LOB. *Icon.* 153.

II. DEEL. III. STUK,

II. *Kermes*. 't Is echter maar een Heester, van
 AFDEEL. weinige Voeten hoogte, die anders zo zeer
 XIX. naar den Groen-Eik gelykt, dat menze ook
 HOOFD- *Kleine Ilex* genoemd vindt. BAUHINUS
 STUK. geeft 'er den naam aan van *Stekelige, Besfen*
Kermes- en *Eikels draagende, Ilex*; anderen onderschei-
Boom. denze, doordien de Eikels ongesteeld zyn.

Dit Gewas ontmoet men op de drooge, ope-
 ne, Velden, van Languedok, Italie, Spanje
 en Portugal, ja het komt zelfs in 't Oosten en
 in 't Beloofde Land, voor. De Bladen van
 het Boompje gelyken veel naar die van Hulst,
 doch zyn kleiner; aan de Takken komen veele
 Katten, met Bloempjes beladen, die de figuur
 hebben van een uitgesneeden Bekertje: de Vrug-
 ten, dat Eikels zyn, komen op andere plaatsen
 voort met haaren Kelk, bevattende een Aman-
 del die in tweeën splyt.

De Schar- Behalve deeze Vrugt, die dit Boompje in 't
 laken- Geslagt der Eiken betreft, draagt hetzelfde, als
 Besiën. maar deeze zyn 'er niet natuurlyk aan. De tedere
 Blaadjes worden van een Infekt be kroopen,
 dat zo klein als Zand is en Scharlaken-rood:
 hetzelfde zet' zig ergens vast, en groeit door
 het inzuigen van het Sap der Bladen, op die
 zelfde plaats, tot eene ronde Bezie, bevattende
 een Vogt, dat naar Bloed gelykt en waar onder
 het zyne Eijeren legt, even als de Schildluizen.
 Deeze Beziën zyn, wanneer menze in zamelt,
 blaauwachtig, doch worden door den Azyn,
 waar

waar mede zy tot het dooden der Eitjes of II.
 kleine Diertjes, van welken zy grimmelen, be- AFDEEL
 sproeid worden, rood, en leveren die vermaar- XIX.
 de Drogerye uit, waar van men oudtyds tot HOOFD-
 Verwstof zo veel gebruik maakte, en die nog STUK.
 in de Geneeskunde, als een Hartsterkend mid-
 del, door de Montpelliërsche Syroop van Ker-
 mes, beroemd is. Ik heb elders daar van in 't
 breede gesproken (*).

(7) Eikeboom met Spatelvormige wederzyds VII.
 spits golfachtig getande Bladen, die de *Prinus*,
 Tandjes rond en eenvormig hebben. Kastanje-
 bladige.

't Woord *Prinos*, dat den Groen-Eik, of
 liever den Kermes-Boom toebehoort, wordt
 hier gebruikt voor een Virginifchen Eik, die Kas-
 tanjebooms Bladen heeft. Het is een der hoog-
 ste en grootste Eiken in dat Land, draagende
 ongemeen groote Eikels. Men merkt aan, dat,
 zo in 't Voorjaar een of twee handen vol van
 de groene Knoppen deezes Booms onder het
 Voeder van Appelgrauwe Paarden gemengd
 zyn,

(*) Zie het I. DEELS X. STUK van deeze *Natuurlyke*
Historie, bladz. 466, enz.

(7) *Quercus Foliis obovatis utrinque acuminatis, sinuato-*
ferratis, denticulis rotundatis uniformibus. Hort. Cliff. 448.
 GRON. *Virg.* 149. ROYEN *Lugdbat.* 80. *Quercus Castaneæ*
foliis procera arbor Virginiana. PLUK. Alm. 309. RAJ. Hist.
 1916. CATESB. *Car. I. p. T. 18. SELIGM. Vog. I. Band.*
 p. 29. Pl. 36.

II. zyn, die Paarden, wanneer menze eenigen tyd
AFDEEL. daar mede gevoerd heeft, zwartachtig worden.

XIX. HOOFD-
STUK. (8) Eikeboom, die de Bladen Wigachtig,
VIII. *Quercus*
nigra. Zwarte
Eik. *flaauw driekwabbig heeft.*

Deeze komt ook in Virginie voor, en wordt van CLAYTON de *Zwarte Eik* met driekwabbigige Bladen getyteld. Hier toe betreft men den Eik van CATESBY met zeer breede Bladen, als ook dien Marylandschen, welke het Blad in drieën verdeeld, byna als dat van den Sasphras-Boom heeft. De Schors is zwart, het Hout zeer grof van Draad. De Water-Eik met driehoekige Bladen, wiens Hout ook weinig deugt, schynt hier toe insgelyks te behooren.

IX. *Quercus*
rubra. Roode
Eik. (9) Eikeboom, die de Bladen stomp uit-
gulpt en als met Borstels gespitt heeft.

Deeze schynt de *Roode Eik* genoemd te zyn, om

(8) *Quercus Foliis cuneiformibus obsolete trilobis.* GRON. *Virg.* 117, 149. *Quercus Folio non serrato* &c. β . *Quercus Marylandica* &c. CATESB. *Car.* I. p. 19, 80. SELIGM. *Vog.* I. B. Pl. 38, 40.

(9) *Quercus Foliis obtuse sinuatis, setaceo-mucronatis.* *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Q. *Foliorum sinibus obtusis.* &c. GRON. *Virg.* 149. *Quercus Esculi divisurâ.* PLUK. *Alm.* 309. CAT. *Car.* I. T. 23. SELIGM. *Vog.* I. Band. Pl. 46. β . Q. *Fol. sinibus obtusis* &c. *Hort. Cliff.* 448. ROYEN *Lugdbat.* 801. Q. *Virginiana venis rubris.* PLUK. *Alm.* 309. Q. *Carolinensis.* CAT. *Car.* I. T. 21. f. 1. SEL. *Vog.* I. Band. Pl. 42.

Om dat men 'er in Virginie gevonden heeft , II.
 wier Bladen rood geaderd waren. PLUKENE- AFDEEL.
 TIUS zegt , dat menze in 't Engelsch , 't welk XIX.
 nog verder gaat , deswegen *de Scharlaken - Eik* HOOFD-
 tytelt , en veele zodanigen waren te Londen STUK.
 uit Eikels opgekomen. Hier toe niettemin is
 die van CATESBY betrokken , welke gedoornd
 is en groene Aderen heeft , als ook een ande-
 re , met diep uitgegulpte Bladen , in welke ook
 niets roodachtigs voorkomt , dan mooglyk de
 Schors , die tot Leertouwen zeer bekwaam is.

(10) Eikeboom *met de Bladen scheef Vinswy-* X.
ze verdeeld , de inhammen en hoeken Quercus
stomp. alba.
Witte Eik.

Dit is de *Witte Eik* van CATESBY , wel-
 ke , zo wel als de drie voorigen , in Virginie
 en Karolina , of daar omstreeks in Noord - Ame-
 rika , is waargenomen. Deeze laatste komt in
 gestalte grootelyks overeen met de Europische
 Eiken , hebbende ook het Hout fyn van Draad ,
 des zy voor den besten der Eiken van dat
 Land gehouden wordt. De Schors is wit en
 dit onderscheidt hem van de gewoone Eiken.
 Dezelve wordt , in Nieuw Jork , voor het beste
 mid-

(10) *Quercus Foliis oblique pinnatifidis &c. KALM. It. II.*
p. 357. Quercus Foliis superne latioribus &c. GRON. Virg.
117 , 149. Quercus alba Virginiana. CAT. Car. I. p. T.
21. f. 2. SEL. Vog. I. B. Pl. 42.

II. middel tegen de Loop gehouden; als men ze gepoeijerd inneemt, en ook gebruikt, om eene bruine Kleur te geeven aan de Wol. Nog een ander is 'er in Virginie, die de *Witte Schubbighe Eik* genoemd wordt, wegens de ruuwheid van de Schors, leverende ook zeer goed Timmerhout uit. Van alle deeze Boomen strekken de Eikels tot Voedzel voor de Zwynen en andere Wilde Dieren. De witte en roode, benevens eene wat verschillende Soort, de *Spaansche Eik* genaamd, zyn in de Boschen van Pensylvanie de gemeenste Boomen.

XI.
Æsculus.
Smaakelyke.

(II) Eikeboom, die de Bladen Vinswyze verdeeld, de Slippen ver van elkander, van agteren hoekig heeft.

* Zie 't voorg.
II. STUK,
bladz. 247.

Van het onderscheid tusschen den *Æsculus* en *Esculus*, heb ik voor heen omstandig gesproken, toen ik den Paarden - Karstengen Boom, die thans den naam van *Æsculus* voert, beschreef *. De *Esculus* der Ouden wordt hier bedoeld, dien men thans nog in de Zuidelyke deelen van Europa vindt. *BELLONIUS* getuigt daar van, dat dezelve hedendaags in Grieken-

(II) *Quercus Foliis pinnatifidis, laciniis lanceolatis remotis, acutis, postice angulatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Quercus Foliis pinnato-sinuatis lævibus, Fructibus sessilibus. ROYEN Lugdbat. 80. Q. parva, sive Phagus Græcorum & Æsculus Plinii. C. B. Pin. 420, TOURNEF. Inst. 583.*

kenland *Balanida* heet, en dat hy in Palestina Eikels draagt als Duiven-Eijeren, die zeer goed om te eeten, en zo fmaakelyk als de Karstengen zyn. De Bladen zyn, byna tot aan de zoomde Rib toe, Vinswyze verdeeld, met de Slippen ver van elkander, Lancetvormig, spits, naar agteren inzonderheid gehoekt, van onderen zo wel kaal als boven.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(12) Eikeboom met afvallende langwerpige Bladen, naar 't end verbreedende, met de insnydingen spits en de hoeken stomp.

XII.
Robur.
Europische
Eik.

Hier moeten wy den gewoonen Eik beschouwen, die algemeen is in Europa, doch meest voorkomt in de middelste en Bergagtige deelen, hoewel men hem ook in de Nederlanden, in Engeland, Vrankryk, Sweeden, ja zelfs Oostwaards in Asie aantreft. Hy voert gemeenlyk, in 't Latyn, den naam van *Quercus*, en hoogstammig zynde, zeer zwaar van Takken en hard van Hout, wordt hy *Robur* getyteld. De Italiaanen noemen den Eikenboom zo wel

Ro-

(12) *Quercus Follis deciduis oblongis, superne latioribus, finibus acutioribus, angulis obtusis. Hort. Cliff. 448. Fl. Suec. 784, 870. Mat. Med. 426. HALL. Helv. 159. ROYEN Lugdhat. 80. DALIB. Paris. 293. GMEL. Sib. 150. Quercus cum longo pediculo. C. B. Pin. 420. Quercus. FUCHS. Hist. 229. LOES. Prusf. 211. T. 69. DOD. Pempt. 823. DOD. Kruidb. 1290. TOURNE. Inst. 583. β. Quercus latifolia foemina. C. B. Pin. 418. It. Westgoth. 214. Mant. 496.*

V

II. DEEL. III. STUK.

II. *Robre* als *Quercia*; de Spaanschen *Roble* of *Ro-*
 AFDEEL. *vre.* 't Woord *Robur* wordt, in 't algemeen,
 XIX. HOOFD- tot betekenis van ongewoone kragt en sterkte,
 STUK. zo op bezielde als op onbezielde dingen toege-
Europische past (*). De Franschen geeven 'er den naam
Eik. van *Chêne* aan, de Engelschen noemen hem
Oak, de Sweeden *Ek*, beiden van 't Neder-
Saxifch Eicke en 't Hoogduitsch *Eiche*, zo wel
 als onze Nederduitsche naam, afkomstig.

De Grieken gaven den naam van *Drues* aan
 de Eikeboomen in 't algemeen; doch in 't
 byzonder maakten zy gewag van eenen tam-
 men en wilden Eik, *Drus Hémeris* en *Agria*,
 welke laatste de gene is, dien de Latynen *Ro-*
bur noemen. De eerste viel zo hoog niet,
 doch zwaar van Stam: de andere overtrof in
 grootte de meeste Woudboomen, zig in Ar-
 men verdeelende van ontzaglyke dikte zo wel
 als de Hoofdstam, en zig wyd uitspreidende.
 Aan deezen zullen, naar alle waarfchynlykheid,
 de Eikels kort gefteeld zyn; terwyl de gezegde
 Tamme Eik dezelve met lange Steeltjes heeft
 en daar van den naam draagt by BAUHINUS.
 De vermaarde RAY oordeelt, dat de lang- en
 kortfteeligheid der Eikelen een weezentlyk ver-
 fchil maakt tusfchen de Eikeboomen, dewyl in
 sommige van de laatften de Eikels zelfs onge-
 steeld

(*) Dus fpreekt men van *Robur Animi* (*Incredibili quodam robore Animi homo. CIC. pro MIL.*) *Robur Corporis*, *Robur Aetatis*; *Robur Ferri*, *Robur Saxi* &c.

steeld zyn: doch die met lang gesteelde Eikels was in Engeland overal in de Boschen gemeen, hebbende de Bladen wat gladder en een weinig styver. Deezen Eik oordeelde hy de eenigste te zyn, welke aldaar in 't wilde voortkwam: zo dat het onderscheid tusschen den Tammen en Wilden Eik der Ouden mooglyk slegts in de verbeelding bestaan heeft of afgehangen van de verschillende Groeyplaats en Grond.

Niet meer achtige verdient de onderscheiding van Mannetje en Wyfje, aangezien deeze Boom onder de Eenhuizigen behoort. t'Is zeker, dat sommigen breeder van Blad vallen, en dus spreekt LINNÆUS thans van eene *breedbladige Eik*, „ die alle de Vruchten onge- „ steeld heeft, door de gedaante beter dan „ door de beschryving te onderscheiden. Dit „ is zulk eene bestendige Verscheidenheid, dat „ menze met reden mooglyk tot een byzondere Soort zou kunnen maaken, volgens GERARDUS.” Deeze is het Mannetje genoemd geweest, en die met langgesteelde Eikels, tevens breedbladig, schynt men het Wyfje genoemd te hebben. In de grootte der Eikelen is ook een aanmerkelyk verschil. Onder die met korte Steeltjes vindt men 'er die dezelve zeer groot hebben, twee of drie; anderen die ze kleiner hebben, drie of vier by malkander, zo RAY waargenomen heeft. TOURNEFORT heeft in het Bosch van Vincennes, tusschen 't Ka-

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
*Europische
Eik.*

II. steel en het nieuwe Park, den Eik, wiens Blad
 AFDEEL. den met een zachte Wolligheid bekleed zyn,
 XIX. dat de Eerste Eik van CLUSIUS is, gevon-
 HOOFD- den. Die Wolligheid, evenwel, hadt meest
 STUK. onder aan de Bladen plaats, en zodanige Eiken
Europische waren deezen laatsten, zo wel in de Bergagtige
Eik. deelen van Oud Kastilie in Spanje, als in
 Oostenryk, alwaar men denzelven *Steen-Eik*
 noemt, voorgekomen. Hy was van grootte
 omtrent als de gewoone Eiken.

De Eiken groeijen in Switserland, zo de Heer
 HALLER aanmerkt, wel in vlakke Landen en
 in de schuinte doch geenszins op de toppen der
 Bergen (*). De Mannetjes Katten derzelven
 bestaan uit ver van elkander geplaatste Bloem-
 pjes, ongesteeld aan de Rib zittende, welken
 ieder uit eenige Schubbetjes samengesteld zyn.
 Het getal der Meeldraadjes is onzeker, van
 vier tot agt of negen. De Wyfjes Vruchtbe-
 ginzels zitten in een ruuwe Kelk, die ryp wor-
 dende in een hol Bekkentje verandert, dat eene
 Eyvormige Vrucht bevat, in eene Lederachtige
 Schil beslooten, die onder den naam van *Eikel*
 in Gelderland en andere hooge Landen van onze
 Provinciën, als ook in Duitschland en elders,
 t'over bekend is, wordende in 't Hoogduitsch
Eichel, in 't Engelsch *Acorn*, in 't Fransch
Gland, overeenkomstig met het Latynsche
Glans,

(*) *Querceta in Helvetia planiori & in subalpinis reperitur, sed in altiora non ascendunt. Helv. 159.*

Glans, in 't Italiaansch *Chiande*, in 't Spaansch *Bellotas*, dat meer naar het Griekſche *Balanos* zweemt, geheten. Zy ſtrekken in 't algemeen, en in 't byzonder in Duitschland, tot Voedzel van de Zwynen en ander Gedierte. In Noord-Amerika zyn zy bovendien het lekkerſte Aas voor de Wilde Duiven, zo men verzekert.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD.
STUK.
Europiſche
Eik.

Van de ongemeene Grootte en hoogen Ouderdom, die deeze Boomen ſomtyds bereiken, heb ik reeds een- en andermaal geſproken (*). Om niet te herhaalen, 't gene ik aldaar van de verbaazende dikte en grootte der Eikeboomen in Duitschland en elders gezegd heb, zal ik alleen melden, hoe Doktor PLOTT, in zyne Natuurlyke Historie van Oxfort, gewag maakt van een Eikeboom, wiens Takken vierenvyftig Voeten lang waren, van den Stam af gemeten, zo dat deeze Boom wel driehonderd Ruiters en meer dan vier duizend Man, Voetvolk, overſchaduwten kon (†). Ook zyn in Whitfield-Park, op de Grenzen van Cumberland, drie Eiken geweest, welken men de drie Broeders noemde, en waar van de minſte een Stam van omtrent veertig Voeten omtreks hadt. Elders wordt aangemerkt, dat men den Leeftyd des Eikebooms, tot goed gebruik, niet hooger mag

(*) Zie 't II. DEELS I. STUK, bladz. 130. en II. STUK, bladz. 5, 8, enz.

(†) ADANSON *Familles des Plantes*. Preface. p. CCXI.

II. mag stellen dan op ruim honderd Jaaren (*).
 AFDEEL. Dit kan, wat laage vogtige Gewesten, gelyk
 XIX. die van onze Provinciën, aangaat; waar zyn;
 HOOFD- doch de Ondervinding leert, dat, in hooge
 STUK. Bergachtige Landen, de Leeftyd deezes Booms
Europifche zig tot verscheide Eeuwen uitftrekt, en dat hy
Eik. aldaar op tweehonderd Jaaren Ouderdom eerst
 regt in zyne kragt staat.

Het
 Eiken-
 Hout.

Onder alle nuttigheden der Eiken is die van
 het Hout wel de voornaamfte. Buiten twyfel
 zal in deszelfs duurzaamheid veel verschil naar
 de Groeyplaats zyn; gelyk ook de Heer K A L M
 aanmerkt, wordende daarom de Schepen, die
 men in Nieuw Engeland timmert, veel beter
 gehouden dan die der Zuidelyke Provinciën. Die
 van Pensylvanie kunnen naauwlyks tien Jaaren
 op Zee gebruikt worden. Niettemin, zegt hy,
 is 'er onder de negen Soorten van Eiken, welke
 in Noord-Amerika groeijen (†), geen eenige
 op ver naa, ten dien opzigte, met de Sweed-
 fchen te vergelyken. Dit zal, waarfchynlyk,
 ook de reden zyn, dat de Kroonen van Vrank-
 ryk en Spanje zo veel Scheeps-Timmerhout
 uit de Oostzee ontbieden: te weeten dat het
 Noordelyker groeiende Eiken-Hout veel duur-
 zaa-

(*). Aanm. op 't aanleggen van Landh. en Plant. Amft.
 1737. bladz. 193.

(†) De meeste Bosfchen beftaan aldaar uit Eikeboomen,
 doch van andere Soorten dan de Europifche, hoedanigen
 hier voor beschreeven zyn.

zaamer is , dan 't gene in de Bosfchen van die Koningryken valt. Het Engelsche wordt gezegd het allerbeste te zyn tot den Scheepsbouw. Tot Paalen echter , töt Planken , Waagenschot , enz. is zelfs het Fransche Eiken-Hout zeer bekwaam : ja zie hier wat 'er de Heer R O U X van zegge (*).

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Europisch
Eik.

„ Het Eikenhout duurt tot zeshonderd Jaaren
 „ in de Lugt , maar deszelfs Aardachtige na-
 „ tuur , weinig Waters , Lugt en Vuur , heb-
 „ bende , doet het scheuren , splyten en krim-
 „ pen : om dat het bestaat uit ongelyke deelen ,
 „ te weeten drooge , harde en Vezelachtige ,
 „ die op hunne plaats gevestigd blyven , ter-
 „ wyl de anderen , die vogtiger zyn , naar maa-
 „ te derzelve Vogtigheid weg waasemt , zig
 „ intrekken ; 't welk zelfs dikwils , wanneer het
 „ Hout verwerkt is , gebeurt ; maar , om dit
 „ krimpen voor te komen , behoort men het
 „ niet , dan wel droog zynde , te gebruiken.
 „ Deeze oplettendheid is niet noodig , wanneer
 „ het Eikenhout in de Grond of onder Water
 „ geplaatst wordt , alwaar de Eiken Paalen vyf-
 „ tienhonderd Jaaren in weezen blyven , en dus
 „ versteent het zelfs , wanneer deeltjes van
 „ Zand , Kley , Steen of Zout , in de Poren
 „ van het Hout dringende , zig aldaar vast zet-
 „ ten , en die ondereen verbinden , waar dan
 „ zekere mengzels van Zwavel bykomende , zo
 „ vormt

(*) *Traité des Arbres à ouvrage*. Paris, 1750. Oct.

II. „ vormt zig als Metaal in het Hout. Men heeft
 AFDEEL. „ dus een Goudkleurige Ader in Versteend
 XIX. „ Hout gevonden, die 'er heerlyk in uitstak".
 HOOFD- „ Sommigen , inderdaad , willen waargenomen
 STUK. hebben , dat het Eikenhout, eer dan eenig ander
Europische Hout , dus de natuur van Steen of Mineraal
Eik. aanneemt, en zulks zou aan de meerder vast-
 heid zyn toe te schryven. Het is, gelyk men
 weet , een zeer goede Brandstof , maakende
 een heet en duurzaam Vuur, gelyk inzonderheid
 blykt in de daarvan gesmoorde Kolen, die men
 onder de Goudsmids - Kolen vindt. Voorts
 maakt deszelfs hoedanigheid , van door Vuur
 krom te trekken , en de uitzwelling door Water,
 dat men het tot Duigen van Bier-, Wyn- en
 Boter-Vaten , byna met uitzondering van alle
 ander Hout, gebruiken moet. Let hier, welk
 eene milde Gift van den Schepper deeze eigen-
 schap zy , van het Eiken-Hout. Om de een
 en andere reden was de Scheepvaart en Koop-
 handel, zonder 't zelve, niets.

De geheele Boom is vol van een zuur en
 famentrekkend Sap , dat meest in het jonge
 Hout en in de Bladen heerscht, zo wel als in
 de Eikels : doch de grootste famentrekking heeft
 plaats in de Bast , en daar van is 't dat deeze
 tot Leertouwen zo bekwaam bevonden wordt.
 De Run dient ook tot zagte broeiing in Bakken.
 Het Sap des Booms wordt van zelf groen , en
 geeft aan de daarop groeiende Zwammen eene
 Spaanschgroen-Kleur (*). De Ouden maakten

veel

(*) HALL. *Helv.* 159.

veel werks van het Afkookzel of Aftrekzel van de binnenfte Schil der Eikelen tot Stemping van Bloedingen en alle overmaatige Ontlastingen; als ook tot uitdrijving van Venyn. De Bladen, in Wyn of Melk gekookt, stoppen den Buikloop, de Stonden, enz. Uitwendig dienen zy tot fluiting van Wonden, en zuivering van vuile Zweeren. Het gedestilleerde Water der Bloemen zou van dergelyke, doch zagtere, uitwerking zyn. In Langedok gebruikt men, tegen den Loop, gebraden Eikels. Ook wordt het Afkookzel der Knoppen van den Eikeboom, in Wyn, als een Gorgeldrank, tegen Keelkwaalen aangepreezen. Het Kelkje van den Eikel is eertyds in byzondere hoogachtinge geweest.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Europische
Eik.

Meest, nogthans, is die famentrekkende hoedanigheid blykbaar, en als geconcentreerd, in de *Galnooten*, een tegennatuurlyk voortbrenghel van den Eikeboom. Sommigen hebben zig daar over verwonderd, dat dezelve onryp geflooten, en ryp zynde met een Gaatje doorboord zyn; maar dit moet volgen. Zy worden, naamelyk, door den Steek, dien zeker Gall-Wespje met zynen Angel in het Blad maakt, als een Blaasje voortgebracht, en uit het Eytje, dat zy daar in gelegd hebben, komen Wormpjes voort, die in de Galnooten huisvesten, dezelve doen aangroeijen, verharden, daar in veranderen, en 'er eindelyk, door een Gaatje, van hun gekipt, uitvliegen. Ik heb van dit alles

De Gal-
nooten.

II. les, en van het gebruik deezer zo bekende Noo-
 AFDEEL. ten, reeds genoeg gezegd, toen ik dat Gall-
 XIX. Wespje beschreef (*). Behalve deeze, die in
 HOOFD- de Noordelyke Landen zelfs niet hard zyn,
 STUK. en in Engeland geheel niet voortkomen, zo
Europische RAY meldt (†), levert de Eikeboom nog vee-
Eik. lerley andere kleinere Galletjes, zo aan de
 Bladen, als aan de Steelen en Knoppen, ja
 aan de Bloemkatten uit, die ik in Plaat ver-
 toond heb, zelfs Appelachtige en Geschubde
 Gallen, volgens REAUMUR (‡). En, (of
 de Suikerachtige zoetigheid, welke op de Bla-
 den somtyds gevonden wordt (§), of de hoe-
 danigheid van het Sap, dit veroorzaake;) 't is
 zeker dat men, mooglyk, op geen Ge-
 boomte zo veelerley Rupsen en andere In-
 sekten aantreft. Dertig byzondere Soorten
 van Kapellen heeft men op de Eiken waar-
 genomen. Ik wil nu niet spreken van de
 Wespen of Boorvliegen, die zig daar op ont-
 houden; noch ook van de Torren, die men
 Vliegende Harten noemt, of van de Boom-
 kevers, door welken geheele Boschen van Ei-
 ken somtyds kaal gevreten worden: alzo ik die
 allen reeds beschreeven en toen daar van ge-
 spro-

(*) Zie het I. DEELS XII. STUK van deeze *Natuurlyke Historie* bladz. 120.

(†) De besten komen van Aleppo uit de Levant, in Vran-
 kryk vallenze slegt.

(‡) Zie aldaar onze Plaat XCV. *Fig. 2, 3.*

(§) In Arabie zou zelfs de meeste Manna op Eiken verza-
 meld worden. NIEBUHR. *Descript. d' Arabie.* Kopp. 1773. p. 128.

ſproken heb. De Marentakken, die op de Eiken groeijen, als ook de zo beruchte Zwam en Mos, zullen in 't vervolg van dit Werk hunne plaats vinden.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

Veele Natuurkundigen zyn van denkbeeld, dat Eiken en andere Boomen, terwyl zy nog met den Wortel in de Aarde ſtaan, geſchild of van den Bast ontbloot wordende, wanneer men dezêlven dan nog een of twee Jaaren ſtaan laat, duurzaamer en tot den Bouw bekwaamer Hout, niet alleen, maar ook, op deeze manier, den meeften en beſten Bast voor de Looijeryën uitleveren. Dit Stuk, evenwel, kwam de Koninglyke Akademie van Sweeden niet onbedenkelyk voor, en derhalve ſtelde dezelve tot eene Prys-Vraag in 't jaar 1762, *of zulks oirbaar zy, en hoe lang de Boomen, dus geſchild, zonder nadeel kunnen blyven ſtaan; doch, zo zulks ſchadelyk bevonden wordt, op wat manier dan de Looijeryën beſt van Run te voorzien waren.* In 't volgende Jaar zyn zes Antwoorden op deeze Vraag ingekomen, in eenigen van welken het Schillen voorgelproken, in anderen afgekeurd werdt, en, hoewel in geene de zaak met genoegzaame Ondervindingen was geſtaafd, vondt zy echter goed, aan drie derzelve Prynzen te vergunnen. Niettemin, op dat dit Stuk nader bevestigd mogte worden, ſtelde zy de gedagte Vraag op nieuws voor, met een dubbelde Belooning, van twintig Dukaaten naamelyk, voor den genen, die dezelve in 't jaar 1766 be-

be-

II. beantwoorden zou. Men ziet hier uit, van welk
 AFDEEL. een gewigt het geoordeeld werdt te zyn. Im-
 XIX. mers in de Voorrede van de gedagte drie Ant-
 HOOFD- woorden, welken zy aan 't licht wilde geeven ;
 STUK. zou een Uittrekzel worden gevoegd van de Waar-
 neemingen en Aanmerkingen, door Geleerde
 Mannen reeds daar omtrent in Engeland, Vran-
 kryk en Sweeden, gemaakt.

XIII. (13) Eikeboom, die de Bladen langwerpig
Ægilops. ovaal, glad, en Zaagswys' getand heeft.
 Ruige Eik.

De ruigheid van den Kelk der Eikelen, die zelfs Stekelig gedoornd is, maakt de onderscheiding van deeze Soort, welke den Griekfschen naam *Ægilops*, dat is Geiten - Oog gevoerd heeft, waarschynlyk, om dat de Eikels eenigermaate naar hetzelfde gelyken. Een Oogkwaal is 'er, welke om de zelfde reden ook dien naam voert. De Latynsche naam is *Cerrus* of *Cerris*, die van Mauritanie noemen hem *Aspris*, de Duitschers *Cerraichel*. Hy groeit in de Zuidelyke deelen van Europa, inzonderheid in Italie, tusfchen Pefaro en Rome, zo LOBEL aanmerkt: doch in Spanje fchynt hy van CLUSIUS niet gevonden te zyn, die deezen Boom, on-

(13) *Quercus Follis ovato-oblongis, glabris, ferrato-dentatis.* MILL. *Diff.* T. 215. *Quercus Calyce echinato Glande majore.* C. B. *Pin.* 420. *Ægilops five Cerris.* DOD. *Pempt.* 831. DOD. *Kruidb.* 1301. CLUS. *Pann.* p. 9, 10. TOURNE. *Inst.* 583. LOB. *Kruidb.* II. 187. *Cerri Glans Ægilops Aspris.* J. BAUH. I. p. 77.

onder de andere Eiken vermengd, in Oostenryk II.
 waarnam, en aldus beschryft. AFDEEL.

„ Het is een Soort van Eik, niet alleen om- HOOFD-
 „ streeks Weenen, maar ook in de meeste Bos- STUK.
 „ schen van Panñonie, gemeen. Dezelve groeit
 „ ten minste zo hoog als de gewoone Eiken,
 „ of ook hooger en regter van Stam, met een
 „ dikkere en ruuwere Schors. Hy heeft de
 „ Bladen menigvuldiger, doch niet zo diep,
 „ ingesneeden, met langer en dunner Steeltjes
 „ aan de Takjes gehecht, die korter en knob-
 „ beliger zyn, hebbende de Knoppen kleiner,
 „ en bezet met eenige Haairachtige Vezelen.
 „ De Kelken, op een kort Steeltje aan de
 „ Jaarlykse Takjes, niet in de Oxels der Bla-
 „ den, voortkomende, zyn geheel stekelig,
 „ of zagt gedoórnd, bevattende een Eikel die
 „ wat korter en stomper van Punt is, dan ge-
 „ woonlyk, wordende in de Herfst ryp. Ook
 „ zitten tusfchen de Bladen, fomtyds, zekere
 „ Knobbels, die als uit veele Schubben samen-
 „ gesteld zyn. De Boeren en Houthakkers
 „ weeten deezen Boom zeer wel van den ge-
 „ woonen Eik te onderscheiden; achtende des-
 „ zelfs Hout witter, weeker, en tot Werkhout
 „ minder dienstig.”

Van deezen Eik hadt CLUSIUS verscheidé
 Stukken versteend gevonden op den Eifenberg,
 die weleer met Bosfchen van deeze en de ge-
 woone Eiken, gelyk nog de nabuurigen, was
 begroeid geweest, doch thans met Wyngaarden
 en

II. en hooge Perfikboomen beplant. Aan geen anderen Eik groeit, zo men wil, de Eiken-Mos
 AFDEEL-
 XIX.
 HOOFD- by zulke groote dodden, als aan deezē.
 STUK.

XIV.
Cerris.
 Stekelige.

(14) Eikeboom, die de Bladen langwerpig, Lierachtig Vinswyze verdeeld heeft, met de Slippen dwars en spits, van onderen Wollig zynde.

LOBEL merkt aan, dat 'er van den *Ægyptos* twee Soorten zyn, de eene met grooter, de anderen met kleinere Eikelen. Deeze laatste heeft onze Ridder hier geplaatst onder den naam van *Cerris*, welke zo wel aan den voorigen als aan deezē toebehoort. Hy was by den naam van Eik met den Kelk stekelig en de Eikels kleinder, reeds door CASPAR BAUHINUS onderscheiden, en by zyn Broeder vindt men hem *Phagus* of *Esculus* getyeld: waar van de eerste naam gemeen is aan alle Eiken, wier Eikels eetbaar zyn; de andere eigen aan eene byzondere Soort, hier voor beschreeven. DALECHAMP hadt een Boom onder die benamingen voorgesteld, wiens Eikel uitermaate zoet of lekker was, zegt J. BAUHINUS; doch de *Cerrus*, die juist zulke Lierachtig Vinswys verdeelde Bladen heeft als deeze Soort zyn toegeschree-

(14) *Quercus Foliis oblongis lyrato - pinnatifidis; laciniis transversis acutis, subtus tomentosis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Quercus Calice hispido, Glande minore. C. B. Pin. 420. TOURNEF. Inst. DOD. Lob. utsupra. Phagus sive Esculus. J. BAUH. Hist. I. p. 74. f.*

schreeven, door gedagten Lyonfen Doktor afgebeeld, heeft, zo dezelve aanmerkt, de Eikels zeer leelyk, hard en naauwlyks voor de Zwynen eetbaar, dan by gebrek van ander Voedzel. Het gemelde Uitwas tusfchen de Bladen, *Bedelguar* genaamd, zou tot deeze Soort behooren (*).

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

JUGLANS. Ockernooten-Boom.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, dat de Mannetjes Bloem bestaat uit een eenbladige Schubachtige Kelk, waarin een zesdeelige Bloemkrans, met agttien Meeldraadjes: de Wyfjes-Bloem de Kelk en Bloem in vieren gedeeld hebbende, met twee Stylen, boven het Vruchtbeginzel, dat eene Bolster-Vrucht wordt met een ingegroefden Steen.

Behalve onzen gewoonen Europifchen, komen in dit Geslagt nog vier andere Soorten uit Noord-Amerika of de Westindiën voor, als volgt.

(I) Ockernooten-Boom, die de Vin-Bladen

I.
Juglans
ovaal, *Regia.*
Europifche
Walnoot.

(* *Ramenta multa linearia ex alis Foliorum. LINN.*

(1) *Juglans* Foliolis ovalibus glabris subserratis, subaqualibus. *Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1071. p. 630. Veg. XIII. p. 717. Hort. Cliff. 449. Hort. Ups. 286. Mat. Med. 430. ROYEN Lugdhat. 81. DALIB. Paris 293. Nux juglans five Regia vulgaris. C. B. Pin. 417. Nux Juglans. DOD. *Pempt.* 816. Nux. TOURNEF. *Inst.* 581. Nooten-Boom. DOD. *Kruidb.* 1271. β . Nux Juglans Fructu maximo. C. B. *Pia.* 417. γ . Fr. tenero et fragili putamiue. *Ibid.* δ . Nux Juglans bifera. *Ibid.* ϵ . Fructu serotino. *Ibid.**

II.

AFDEEL.

XIX.

HOOFD-
STUK.

ovaal, glad, eenigermaate Zaagswyze ges-
tand en byna even groot heeft.

Europische
Walnoot.

Ik noem deezen *de Europische*, om hem van de volgenden te onderscheiden; offchoon het niet zeker zy, dat hy natuurlyk tot ons Wereldsdeel behoort (*). Hy groeit, niettemin, in de middelste deelen van hetzelfde overvloedig; wordende alom sterk voortgeteeld, en, zo in Plantagiën, als aan de Wegen en elders, tot lommer en beschuttinge, of om voordeel, geplant. Hy bemint goede, redelyk vette Gronden, die niet te vogtig en ook niet Steenachtig zyn. In Italie, Duitschland, als ook in Engeland, is hy taamelyk gemeen, doch nergens misfchien zo overvloedig als in Vrankryk, van waar men zulk een menigte gedroogde Nooten krygt. Hier te Lande vindt men hem ook langs de Dyken aan den Ysfel, Ryn en Lek. In 't gemeen noemt men hem, by ons, Groote Nooten-, doch eigentlyk *Ocker-* of *Okernooten-*, en ook wel *Walnooten-* Boom; welke laatste benaaming van *Walsche Nooten*, gelyk de Duitschers ze noemen, als in 't Walschland veel groeiende, zal afkomstig zyn. In 't

En-

(*) *America Septentrionalis est Patria Juglandium, inde Persia hujus hodie primaria, e Perside a Regibus allata. PLIN. zegt LINN. Mant. altera. p. 496. Habitat in Persia. D. LERCHE. Syst. Nat. XII. & Veg. XIII. Zo dit van het andere een gevolg is: dan is my de Gevolgtrekking zeer duidel.*

II. deze Boomen , meestal , ten opzigt van de
 AFDEEL. Nooten plaats. Men vindt 'er die dezelve
 XIX. wel eens zo groot als de gewoone hebben ,
 HOOFD- doch de flegstten van Smaak. Men noemt-
 STUK. ze Dubbelde Nooten. Onder de anderen ko-
Europifche
Wainoot. men 'er voor die den Dop broofch hebben ,
 en deeze houdt men voor de besten, als ook
 de grootste Kern bevattende. Hier geeft men
 den naam van Kraaijebekjes aan. De Keulfe
 Nooten, zogenaamd , zyn dikker en harder van
 Dop, ook grooter en langwerpiger , wat droo-
 ger en weinig minder Smaakelyk. Deeze groei-
 jen enkelder dan de Trosnooten , die klein en
 rond zyn en zeer hard van Dop. Naar dat de
 Nooten vaster of weeker van zelfftandigheid
 zyn , is ook het Gewas der Boomen en het
 Hout meer of min geflooten. In de Zuidelyke
 deelen van Europa vindt men 'er die tweemaal
 's Jaars draagen. Ook wordt gemeld van een
 Laaten Nooteboom, die voor St. Jan geen Bla-
 den, Bloem of Vrugt, vertoont.

Gebruik
 der
 Nooten. De eigen naam dezes Booms, *Juglans*, die
 niet wel anders betekenen kan dan *Jovis Glans*,
 toont de achtinge, waar in deeze Vrugten reeds
 oudtyds waren , en de bynaam van *Regia*, dat
 is Koninglyke Noot, vereert dezelve niet min-
 der. Het is zeker, dat de Pitten van Jonge
 Nooten, uit den doorgesneeden Bolster ge-
 haald , welken men in Vrankryk veel by 't
 Nagerecht onder den naam van *Cerncaux* ge-
 bruikt, van Smaak zeer lekker zyn, doch vol-

was-

wasfen en inzonderheid oude gedroogde Nooten, ^{II.}
 veel gegeten, bezwaaren de Maag (*) en zyn ^{AFDEEL.}
 in 't algemeen voor Galachtige Temperamenten ^{XIX.}
 nadeelig. Zy werden oudtyds, inzonderheid, ^{HOOFD-}
 na het eeten van Vifch aangepreezen (†), en 't ^{STUK.}
 is te begrypen, dat zy op zwaare Spyzen niet
 gemakkelyk te verduuwen zyn. Ondertuschen
 hebben de Ouden 'er zelfs eene Tegengiftige
 kragt aan toegefchreeven, die wederom van de
 verzagtende Olie, welke zy, verfch en ryp
 zynde, bevatten, af te leiden is. Die nugteren
 's morgens een Mengzel van twee Nooten, twee
 Vygen, twintig Wynruitblaadjes, met een
 greintje Zouts famengewreeven, at, was den
 geheelen dag voor Venyn beveiligd; zynde zulks
 het vermaarde Tegengift van Koning Mithrida-
 tes geweest. Ook komen zy in veele zogenaam-
 de Geneesmiddelen tegen de Pest en andere
 kwaadaartige Ziekten. De onrype Nooten,
 gekonfyt, worden als byzonder dienftig tegen
 de zwakheid van de Maag, als ook om Appe-
 tyt te verwekken en de Winden te verdryven
 niet alleen, maar ook tegen 't Kolyk gepreezen;
 dat echter meest aan de bygemengde Kruideryën
 zal toe te fchryven zyn. RAY nam op zig
 zelve waar, dat de Nooten, dus toebereid,
 zag-

(*) Volgens het Spreekwoord: *Unica Nux prodest, nocet altera, tertia mors est.*

(†) *Post Pisces Nux fit, post Carnes Caseus esto.* Schol. Salern.

X 2

II. zagtelyk laxcerende zyn , wanneer men 'er 's ² vonds , na den Ecten , twee of drie van gebruikt.

AFDEEL. XIX. HOOFD-STUK. Ongelooflyk is de Verscheidenheid van Geneesmiddelen , welken deeze Boom plagt uit te leveren. De Katten, tot Poeijer gemaakt , zyn , zo wel als de gedroogde binnen-Bast , een Braakmiddel, het welk, wanneer de Maag met veel Slym bezet is , van vrugt kan zyn , en dus zo wel tegen Kolykpynen , als tegen Krampachtige kwaalen der Ingewanden dienen. Zo is 't dan ook geloofbaar , dat de Stuipen in jonge Kindertjes daar door wel zyn genezen : doch dat , door dezelve dit Middel in te geeven , de Menschen hun geheele Leven voor de Vallende Ziekte beveiligd zouden zyn , gaat wat ver. Een Baading van de Bladen is tot Voetwasfching voor de Gezondheid , en een ftooving met dezelve tegen 't Voeteuvel aangepreezen. RAY verhaalt , dat het Sap der Wortelen van deezen Boom zo fterk purgeert , dat men het niet dan aan Menschen van een fterk Gefstel moet ingeeven. De Bolfter der Nooten heeft een famentrekkende Smaak , en het uitgeperfte Sap dient tegen Keel-Ontfteekingen in Gorgelranken , als ook tot lichting van de Huig. Sommigen maaken 'er een Oogwater van (*). Het verdikte Sap der Bolfteren , met Honig gekookt , dient tot bereiding van het *Rob Nucum* , dat men in de Apotheeken *Dianucum* of *Diacaryon* ty-

(*). Door het Aftrekzel in Water zagtjes op den Grend te gieten , komen de Wormen aanftonds voor den dag.

tytelt. Het Schilletje, dat de Pit bekleedt, op Jenever gezet, wordt van sommigen voor een Middel tegen 't Kolyk gehouden. Niet minder gerugts heeft het gedestilleerde Water van O-kernooten gemaakt, in 't byzonder 't gene men *Aqua e tribus Nucibus* noemt, om dat het van drierley voortbrengzelen des Booms, te weeten van de Katten, van de Schepzels of Vrugtbeginzels en van omtrent rype Nooten, gelyk men ze konfyt, in 't Fransch *des Cerneaux* genaamd, gestookt wordt. Dit Water is Zweet- en Pisdryvende, Windbreekende en Maagsterkende. De Doppen en het Middelschot der Nooten zyn ook in Zweetdryvende Afkookzels gebruikt. De Olie, die uit volwasfene gedroogde Nooten geperst wordt, is, versch zynde, in- en uitwendig niet minder heilzaam, dan de Olie van zoete Amandelen: oud zynde, dient zy de Schilders, onder den naam van *Olie van Nooten*, tot het mengen van hunne Verwen, en de Schrynwerkers om een Glans té geeven aan hun Werk, overtreffende in deezen, als ook in duurzaamheid, wanneer men ze in de Lampen brandt, de Olyf-Olie zeer. Alsdan is zy dienstig tot wegneeming van de Puiften, Sproeten en Vlakken in 't Aangezigt; tegen Kneuzingen; als ook om de Kliergezwellen te doen verflaan; zo LEMERY aanmerkt (*).

Ver-

(*) *Ufus*. Dissep. Dyfenteria; *Ust.* Hæmorrhagia Dentis. *Ol. expr.* Cicatrix Variolæ: *Rob.* Angina: zegt LINNÆUS, en voegt 'er by, *Qualitas suspecta, rarior, præstans.* in *Mat. Med.*

II. Verscheide gebruiken heeft bovendien deze Boom in de Handwerken. Het aftrekzel van den Bolster der Nooten, in Water, geeft, door besfryking, aan het Eikenhout een Nooteboomkleur; dus genaamd, om dat hetzelfde als dan in Kleur naar het Nooteboomen-Hout gelykt (*). In hoe veel achtginge dit Hout zy tot versiering van Kabinetten, Laatafels, Bureaux en ander Schryfwerk, daar het in dunne Plaatjes opgelegd, en dan door wryving glad gemaakt wordt, is wereldkundig. Dat der Wortelen, in 't byzonder, strekt door de aartige tekening en mengeling van Kleuren, die eene oneindige verandering van figuren maaken, tot verwondering. Het is echter aan broeijing en den Worm onderhevig, indien het niet op den behoorlyken tyd en met de noodige zorgvuldigheden gekapt wordt. Vervolgens moeten de Stammen niet op den Grond, maar in de Lugt verheven, gedroogd zyn, en eer menze gebruikt, een poos in 't Water gelegen hebben, waar toe dat van Moerasfen zelfs beter dan dat van Rivieren is; dewyl het de Kleuren sterker maakt.

Ult de kostbaarheid van dit Hout, en de gedagte Voortbrengzelen, ziet men ligt, dat de

Noo-

(*) Koning Karel de II. van Engeland, voor zyne vervoegers vlugtende, maakte zig, door 't Aangezigt met het Sap van deeze Bolsters te besfryken, onkenbaar; doch behield 'er, al zyn Leven, een bruine Kleur van.

Nooteboomen van de voordeeligſten zyn onder de Europiſchen : mids de Groeyplaats naar den eifch zy. In onze Lugttreek hebben zy, op ver naa, de aartigheid niet, die zy in Vrankryk hebben: weſhalven zy daar ook veel ſterker worden voortgeteeld. De Voortteeling geſchiedt altoos door Nooten die men plant: want deeze groeijen ſpoedig op, en de Boom geeft geene Uitloopers uit. Hy heeft een lommerryke Schaduw, doch die oudtyds niet gezond geacht werdt te zyn, ja zelfs voor het daar nevens groeiende of gezaaide ſchadelyk (*). Anderen ſchryven van een byzondere vyandſchap tuſſchen deezen Boom en de Eiken plaats hebbende. Wat hier van zy, t'is aan den eenen kant zeker, dat de ſterke Reuk der Bladen, zig ver uitspreidende, in Italie en dergelyke heete Klimaten ſterker moet zyn dan in het onze, en, terwyl aldaar dikwils alles door de droogte kwynt, veel hinderlyker. Het is dan ligt te begrypen, dat de uitwerking van het menigvuldige Voedzel, 't welk deeze Boom van alle kanten naar zig trekt uit de Aarde, te moeten miſſen, aldaar ook zigbaarder zal zyn op de nabuurige Gewaſen, dan alhier; waar men zelfs dit ten op-

II,
AFDEEL.
XIX.

HOOFD-
STUK.

*Europiſche
Walnoor.*

(*) *Juglandium Umbra gravis et noxia etiam Capiti humano, omnibusque juxta ſatis.* PLIN. *Hiſt. Nat. Lib. 17. Cap. 12.* Deeze Autheur woonde in Italie: waar uit blykt, dat men dikwils ten onrechte zyn gezegde voor Fabuleus houdt, om dat men 't hier anders ondervindt.

II. opzigt van het Gras bespeurt (*). Men krygt
 AFDEEL. 'er de Vrugten best af, door de Takken met
 XIX.
 HOOFD. Stokken te slaan, en dit heeft tot een zonder-
 STUK. ling Spreekwoord aanleiding gegeven (†).

II. (2) Ockernooten - Boom, met zeven Lancets-
Juglans wyze getande Vinbladen, het ongepaarde
alba. ongesteeld.
 witte
 Walnoot.

Wy komen thans tot de Nooteboomen van Noord-Amerika, alwaar LINNÆUS dezelve stelt Inboorlingen te zyn. Driederley komen 'er voor, waar onder *de Witte* hier de eerste is. De Heer GRONOVIVS bepaalt hem, als Lancetswys' gladde Vinblaadjes hebbende, die scherp getand zyn en spits gepunt, zo lang als de Steeltjes en byna egaal van grootte. De Heer CLAYTON hadt waargenomen, dat de Vrugt samengedrukt Eyvormig is, diep uitgefleeden en zeer hard, van binnen een uitermaa-

(*) Indien gebrek van Licht een voornaam beletzel is van den Groey der Gewassen, gelyk de Heer BONNET wil, dan zou de ongemeene donkerheid van de Schaduw deezer Boomen hiër van een andere oorzaak zyn.

(†) *A Spanjel, a Woman and a Walnut-Tree,*
The more they are beaten the better still they be.

(2) *Juglans Foliolis septenis lanceolatis serratis, imparifesili.* Syst. Nat. XII. Veg. XIII. *Juglans alba* Fructu ovato compresso &c. GRON. *Virg.* 190, 150. *Nux Juglans alba Virginienfis.* PARK. *Theat.* 1414. CATESB. *Car.* I. p. T. 38. SELIGM. *Vog.* I. Band. p. 61. Pl. 76. *Nux Juglans Virginia-na.* &c. PLUK. *Alm.* 254. T. 309. fig. 2.

maate kleine Holligheid hebbende en doorgaans
 zonder Pit. De Engelschen, zegt hy, noc-
 menze *Witte Walnoot*. Het is de Witte Vir-
 ginifche van PARKINSON en CATESBY,
 die in Noord-Amerika *Hickery* genoemd wordt.
 De Indiaanen, naamelyk, maaken van de Pit-
 ten een Amandel-Melk, welken zy dus hee-
 ten, en daar van heeft de Boom onder de
 Europeaanen dien naam bekomen. In de Bos-
 schen rondom de Stad Philadelphia, in Penfyl-
 vanie, is hy na de Eiken een van de gemeenften,
 en men heeft 'er drie of vier Verscheidenhe-
 den van, zegt KALM. CATESBY merkt aan,
 dat dezelve in Karolina of Virginie dikwils
 zeer groot wordt, en een Stam krygt van drie
 of vier Voeten over 't Kruis. Het Hout is
 zwaar geaderd, doch wordt niettemin slegts tot
 veele Akker- of Bouw-Gereedschappen gebe-
 zigd, en voor een goede Brandstof gehouden.
 In de Herfst, als de Nooten afvallen, gaat de
 Bolster in vieren open, en de Dop is naauwlyks
 dan met een Hamer aan stukken te breeken, be-
 vattende eene kleine zoete Pit, daar de Indiaa-
 nen een heilzaame Olie uit persen. De meesten,
 echter, van deeze Vrugten strekken de Zwy-
 nen en andere Wilde Dieren tot Winter-Aas.

II.
 AFDEEL.
 XIX.
 HOOFD-
 STUK.
*Walnooten-
 Boom.*

(3) Ockernooten - Boom met elf Lancetswyze

III.
*Vin- Juglans
 Cinerea.
 Afschgrau-*

(3) *Juglans Foliolis undenis lanceolatis*, basi altera bre-
 viore. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

Vinbladen, die van agteren aan de eene zyde korter zyn.

Van deeze, ook in Noord - Amerika huisvestende, vind ik niets naders, dan dat ook de jonge Blaadjes van boven kaal zyn. Mischien zal dezelve tot de gedagte Verscheidenheden van den Witten Nootboom behooren.

IV.
Juglans
nigra.
Zwartc.

(4) Ockernooten - Boom met vyftien Lancetswyze getande Vinbladen, de buitenste kleinst; en Knopjes boven de Oxelen.

Deeze Soort maakt den Zwarten Nootboom van Virginie uit, die dus genaamd zou zyn, of wegens de donkerheid van het Hout, dat zeer bekwaam is om tot Kastemaakers - Werk te gebruiken, of wegens de Kleur der Nooten. HERMANNUS, weleer Hoogleeraar te Leiden, hadt dezelve van den toenmaligen Bisfchop van Londen gekreegen, die van grootte als een gewoone Ockernoot waren, hebbende den Bolfter dik, groen en Spongicus; den Dop, daar binnen, zeer hard en zwartachtig, ook zeer dik en overlans diep gefleufd, de helften zonder eeni-

(4) *Juglans Foliolis quindenis lanceolatis serratis, &c.*
Hort. Cliff. 449. *Hort. Ups.* 287. GRON. *Virg.* 150. ROYEN
Lugdbat. 82. *Nux juglans Virginiana nigra.* HERM. *Lugdbat.*
452. T. 453. CATESB. *Car.* I. p. T. 67. SELIGM. *Vog.* II.
Band. pag. 28, 29. Pl. 34.

e enigenblykbaaren Naad famengevoegd. Hier in was een zoete eetbare Pit. Volgens CA-
 TESBY komen zy in hardheid met de voor-
 gaanden overeen. Virginie en Maryland, en
 veele overige Streeken van Noord-Amerika,
 daar de Europeaanen hunne Volkplantingen heb-
 ben, zyn vol van deeze Boomen. In Pensylva-
 nie, omstreeks Philadelphia, waren zy echter,
 volgens de Waarneeming van KALM, zo ge-
 meen als de Witte niet. LINNÆUS merkt
 aan, dat de jonge Bladen in deeze Soort Wol-
 lig zyn.

II.
 AFDEEL.
 XIX.
 HOOFD-
 STUK.
 Walnooten-
 Boom.

(5) Ockernooten - Boom met drie Vinbla-
 den.

v.
Juglans
baccata.
 Driebla-
 dige.

Deeze, welken men ook driebladige Noote-
 boom zou kunnen heeten, is in de Westindiën,
 en wel op Jamaika waargenomen, alwaar zy
 haare Groeiplaats heeft. BROWNE geeft 'er
 langwerpige stompe, driebladig gevinde Bladen
 aan, en enkele Vruchten als Besfen in de Oxe-
 len. SLOANE geeft 'er een Vrucht aan, van
 grootte als een Moskaat-Noot, en zegt dat
 het een Boom is van twintig Voeten hoog, zo
 dik als eens Menschen Been, met eene Afch-
 graauwe Schors, maakende met zyne Takken
 een

(5) *Juglans Foliolis ternis.* *Syst. Nat.* XII *Veg.* XIII.
Juglans Foliis oblongis obtusis, pinnato-ternatis, Fructibus
Singularibus baccatis ad Alas. BROWN. *Jam.* 346. *Nux Juglans*
trifolia &c. SLOAN. *Jam.* 128. *Hist.* II. p. 1. T. 157. f. 1.
 RAJ. *Dendr.* 6.

II. DEEL. III. STUK.

II. een fraaije Kroon. De Bladen , die met hun
 AFDEEL. drieën op een Steel staan , zyn vuilgroen of
 XIX. HOOFD. bruinachtig , glad en dun. Uit derzelve Oxe-
 STUK. len komen twee Katten, een Duim lang, en de
Walnoten- Vrugten, Eyvormig en geelachtig zynde, heb-
Boom. ben een Steeltje van dergelyke langte , bevat-
 tende onder een dunne Lymerige Schil een
 Noot , welke hy nooit open gebroken hadt. Men
 vindt deezen Boom aan de Oevers van Rio
 Cobre , en in de Velden om de Stad St. Jago
 de la Vega , op Boschagtige plaatsen , overvloedig
 groeijen.

M Y R I S T I C A. Nooten - Moskaat Boom.

Deezen Boom, zo vermaard wegens de kost-
 baare Speceryën, die hy uitlevert, en aan welken
 in het Stelzel der Sexen nog geen plaats was
 aangewezen, acht ik gevoeglyk hier te kunnen
 beschryven. Het zelfde Recht, dat LINNÆUS
 hadt om den Japanfchen Papierboom, by voor-
 beeld, zonder de minste melding van des-
 zelfs Bloemen of Vrugtmaakende deelen, we-
 gens eenige gelykheid van de Vrugt tot de
 Moerbeziën te betrekken; heb ik om deezen
 te laten volgen op den Ocker- of Walnooten-
 Boom, naar wiens Vrugt de Moskaat - Noot in
 haare Bolster, myns oordeels, veel meer dan
 naar een Persik, gelyk RAY wil, gelykt. En,
 schoon de Vrugtmaaking niet duidelyk is voor-
 gesteld door de Autheuren, schynt my doch
 uit

uit de beschryving van RUMPHIUS te blyken, dat de Bloemen, waar uit de Nooten groeijen, Wyfjes-Bloemen zyn. Ten minste wordt in dezelfen van niets anders dan van een Stamper of Vruchtbeginzel, in 't midden van een wit Kelkje, dat in drie punten gedeeld is, gewag gemaakt, daar hy anders de Meeldraadjes byna nooit vergeten heeft te melden.

De Kenmerken van dit Geslacht bestaan dan tot nog toe, met zekerheid, in een Gebolsterde Vrucht, die eene Noot insluit, in haar eigen Dop vervat, en bovendien met zekere Bladerachtigheid omgeven.

Ik zal hier van, met RUMPHIUS en anderen, drie Soorten, te weeten de zogenaamde Wyfjes en Mannetjes, als ook den Wilden Nooten-Moskaat Boom, voorstellen.

(1) Nooten-Moskaat Boom *die ronde Vruchten draagt.*

- I.
*Myristica
fragrans.*
wyfjes-
Nooten-
Moskaat.

De Groeyplaats van deezen, dien men ook den Tammen of Echten Nooten Moskaat Boom noemt, is op de Molukkische Eilanden, en hy wordt alleenlyk op drie derzelve, welken de Nederlandsche Oostindische Kompagnie, daar toe, aan zekere Luiden verpagt of by Perken uitgeeft,

(1) *Myristica* Fructu rotundo. *Mibi.* Nux Moschata Fructu rotundo. C. B. *Pin.* 407. Nux Myristica foemina. CLUS. *Exor.* 13. DOD. *Kruidb.* 1393. WEINM. *Kruidb.* Pl. 760.

II. geeft, gecultiveerd. Banda, dat een trop van
 AFDEEL. deeze en andere kleine Eilandjes rondom zig
 XIX. heeft, beheerscht dezelve. Voor 't overige
 HOOFD- wordt deeze Echte Nooten - Moskaat Boom in 't
 STUK- Gebied van onze Kompagnie nergens gedroogd
 Nooten- en groeit ook, zo veel bekend is, op geen an-
 Moskaat- dere plaats van den geheelen Aardkloot.
 Boom.

Het is, volgens de beschryving van RUMPHIUS, een Boom, die de gedaante en grootte heeft van een Peereboom, maakende een Pieramidaale Kroon. Meest schiet hy op met een enkelen, regten, maar somtyds ook wel met twee of drie Stammen. De Bast van den Boom is effen en donker graauw met groen gemengd, van binnen rood en Sappig. Als men in den Boom kapt of een Tak daar afbreekt, loopt 'er een kleverig licht rood Vogt uit, byna als dun Bloed; 't welke straks hoog rood besterft, en in het Linnen zodanige Vlakken maakt, die men 'er niet gemakkelyk kan uitwasfchen. De dikke Takken verdeelen zig in lange dunne Rysjes, daar Bladeren aankomen, die veel naar Peerebooms- of Citroen Bladen gelyken, maar wat spitsfer zyn, aan de zyden niet gekarteld, van boven hoog groen, van onderen wat vaalchtig, gelyk die der Kruidnagelboomen, doch zagter, effener en van boven een weinig glimmende. Zy staan meest op twee ryën aan de Takjes, niet regt tegen elkander over. De jonge Blaadjes zyn niet rood, gelyk die van de Nagelboomen, maar witachtig en licht

licht groen. Aan kromme Steeltjes komen kleine Knopjes, die zekere witte Bloempjes of Kelkjes, met drie punten, uitgeeven, in wier midden zig een klein langwerpig ros Knopje vertoont, dat het Vrughtbeginzel is van de Noot. Meest groeijen deeze Bloempjes aan Trosjes van twee of drie by malkander: maar de meesten vallen af, zo dat doorgaans de Vrught enkeld groeit: men ziet 'er zelden twee of drie by malkander, en in de negende Maand na 't 't bloeijen wordt eerst de Vrught ryp, die dan de figuur en grootte van een Persik heeft, doch wat toegespitst is aan het Steeltje, en overlans een Sleuf, welke 'er rondom loopt. By deeze Sleuve barst de Bolster, die dan een roodachtige Kleur heeft, en glad of effen is van Schil, open, en vertoont de Noot, met haare hoogroode Foelie omvangen; welke, indien de Vrught dus eenige Dagen aan den Boom blyft, daar uit valt en door haare Vettigheid ligt verwornt; gelyk ook dikwils de Foelie aan den Boom van Wormen opgegeten wordt.

Door de gekonfyte Nooten, die wy hier uit Oostindie over krygen, is deeze gesteldheid van de Vrught iedereen bekend. Anders is de Bolster hard, onaangenaam van Smaak en samen-trekkende. De eigentlyke Noot, van de Foelie gezuiverd, zit nog in een dunne Dop, waar uit zy, door Vuur gedroogd zynde, gepeld moet worden en verder met Kalkwater toebe-reid, om duurzaam en zodanig te zyn, als on-

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
*Nooten-
Moskaat
Boom.*

De Nooten.

II. onze Oostindifche Kompagnie dezelveu onder
 AFDEEL. den naam van *Nooten Moskaat* verkoopt. Dee-
 XIX. ze, in 't Latyn *Nux Moschata* of *Myristica*
 HOOFD- genaamd, heeft in alle Taalen van Europa by-
 STUK. na dien zelfden naam. Dus noemen haar de
Nooten- Italiaanen *Noce Muscada*, de Spaanfchen *Nuez*
Moskaat Moscado, de Franfchen *Noix Muscade*, de En-
Boom. gelfchen *Nutmeggs*, en de Duitfchers *Moskatens-*
Nusfen. Derzelver gedaante en Kruidriger
 hoedanigheid, als ook het gebruik dat men 'er
 als eene Specery van maakt in de Spyzen, is
 t'over bekend om daar van te fpreeken. Men
 weet ook, dat zy, zo wel als de Foelie, een
 groote veelheid van Olie bevatten, die 'er, zo
 wel door uitperfing als door Destillatie, uit te
 haalen is. Derzelver kragten verfchillen alleen-
 lyk in meer of minder trap van fcherpheid, en
 daarom, gelyk de Oliën meest uitwendig ge-
 bruikt worden, in Pleifters, Zalven en Smeer-
 ringen, daar een fterke prikkeling der Zenuw-
 achtige deelen vereifcht wordt, zyn de Noo-
 ten en Foelie gepoeijerd beter, tot verfterking
 der Ingewanden, verdryving der Winden, ftill-
 ling van Kolykpynen, ftemping van den Buik-
 loop; als ook tegen alle Ongemakken, die uit
 Zinkingen en dergelyke koude aandoeningen
 der Zenuwen ontftaan. Zelfs is het overmatig
 gebruik daar van fchadelyk bevonden. BON-
 TRIUS verhaalt, dat fommigen daar door eenige
 Dagen, zonder gevoel, fpraakeloos, als in een
 diepe Slaap, gelegen hebben. Ook merkt men
 aan,

aan, dat het menigvuldig eeten van de gekon-
 fyte Nooten de Menschen Slaaperig en vadzig
 maakt, en als het Geheugen beneemt. Inzon-
 derheid is zulks in heete Landen en Saizoe-
 nen schadelyk. Om den Loop te stempen,
 worden de Moskaatnooten geroofterd voorge-
 schreeven. Een berooking met dezelve is te-
 gen de Opftyging dienstig.

Den ouden Grieken schynt deeze Specery
 onbekend geweest te zyn; maar de Arabieren
 kenden zo wel de Nooten als de Foelie des te
 beter. Gemeenlyk vallen deeze Nooten byna
 rond, doch men heeft 'er ook die wat lang-
 werpiger en niettemin zeer Aromatiek zyn,
 groeiende aan byzondere Boomen. Bovendien
 komen eenige wanstaltigheden onder deeze
 Nooten voor, gelyk 'er dus zyn, die men *Twee-
 lings-Nooten* noemt, ook *Diefjes-* en *Konings-
 Nooten*. Men kan dergelyken niet voor by-
 zondere Soorten houden.

(2) Nooten-Moskaat Boom die langwerpige
 Vruchten draagt.

II.
Myristica
fatua.
 Mannetjes
 Noote-
 Moskaat.

Onder deezen naam is de Boom der *Man-
 netjes-Nooten* door C. BAUHINUS onder-
 scheiden. RUMPHIUS merkt denzelven als
 den

(2) *Myristica Fructu oblongo. Mibi. Nux Moschata Fruc-
 tu oblongo. C. B. Pin. 407. Nux Myristica mas. CLUS. Exot.*
 14. DOD. *Kruidb.* 1394. WEINMANN *Kruidb.* Pl. 760.

Y

II. den voornaamsten onder de Wilde Nooten - Moskaaten Boomen aan. Hy zweemt, in gestalte weinig naar den regten Nootboom. De Bladen zyn ook veel grooter, sommigen een Span, sommigen anderhalf Voet lang, korter gepunt en ovaalachtiger, met evenwydige zyd-Ribben, gelykende dus naar de Kanarie-Bladen, welken in Oostindie zeer bekend zyn. Van boven zyn ze donker groen, van onderen vaal, en hebben een Aromatieken, doch wilden Smaak, gelyk die van den echten Nootboom, wanneer menze kaaft. De Vruchten hangen niet aan lange dunne Takjes, maar komen op korte dikke Steeltjes, somtyds uit de Oxels der Bladen digt by elkander voort. Zy zyn rond of langwerpig, hebbende van buiten een Wolachtigen Bolster, die taaijer en harder is dan in de regte Nooten. De eigentlyke Noot, daar binnen, heeft ook een dunne Schaal, insgelyks omvangen met een Goudgeele Foelie, doch dezelve is byna Smaakeloos, en de Pit van de Noot geheel laf, by de regte Nooten Moskaaten te gelyken; waar van ik ze den bynaam gegeven heb. In haare Schaal gelykenze veel, als bekend is, naar onze Walnooten in de Dop, en de Pit, afgesneeden, verthoont zig gemarmerd, als de gewoone Nooten Moskaaten, maar heeft weinig Speceryachtigheid, gelyk ik thans in de mynen ondervind, zynde zelfs wat walgelyk van Smaak.

Op Banda noemt men dezze *Pala Suker*, dat

dat is Berg-Nooten; en op Amboina *Pala Oulang*, dat is Wilde of Bosch-Nooten: want zy groeijen eigentlyk in 't Wilde, in de Bosfchen en op de Gebergten, wordende niet gecultiveerd en zeer weinig ingezameld. Het eenigfte, daar menze toe gebruikt, is zeker Bygeloof, van de Indiaanen waarfchynlyk op de Europeaanen overgewaaid, dat deeze Nooten, by zig gedragen, tegen Bloedvinnen en de Kramp, of ook tegen Stuipen der jonge Kinderen, dienftig zyn zouden. Zelfs bereiden 'er de Javaanfche Vrouwtjes Minnedranken van, om het Manvolk te betoveren. De Vrouw van zekeren Predikant, denzelven drie zulke gebrande Nooten in plaats van Specery-Nooten ingeevende, om de Perling en Buikloop te stoppen, verviel hy daar door in raaskalling en ylhoofdigheid, zo RUMPHIUS verhaalt.

Dit onderscheid van de Bladen en Vrugten tusfchen den zogenaamden Mannetjes en Wyfjes Nooten-Moskaat Boom, is aan den vermaarden CLUSIUS reeds bekend geweest, die van beiden zeer goede Afbeeldingen en befchryvingen aan 't licht gegeven heeft, welken in de laafte vermeerdering by de Nederduitsche Uitgaave van 't Werk van DODONÉUS gevoegd zyn. De Takjes, door hem afgebeeld, komen zeer wel met de groote Takken van RUMPHIUS overeen, en dit bevestigt hun beider echtheid. Van die der doorgesneeden Nooten, daar nevens gevoegd, kan men zig ligtelyk uit

II.
AFDEEL
XIX.

HOOFD-
STUK.

Nooten-
Moskaat
Boom.

II. gekonfyte Nooten vergewiften. Dit zelfde, is
 AFDEEL. tegendeel, bewyft de onechtheid van het Takje
 XIX. der Mannetjes - Nooten, by WEINMANN
 HOOFD- afgebeeld, alwaar de Bladen volftrekt eveneens
 STUK. aan beiden zyn, en de Vrugt gantsch onnatuur-
 Nooten- lyk. Ik bezit een Nooten - Moskaat Boom Tak-
 Moskaat je, dat wederom in Bladen en Vrugten verfchilt,
 Boom. en daarom, zo ik geloove, tot de volgende
 Soort, of tot den Wilden, behooren zal.

III. (3) Nooten - Moskaat Boom *met kleine Vrug-*
 Myristica *ten.*
 Sylvestris.
 Wilde
 Nooten-
 Moskaat
 Boom.

In Gewas verfchilt deeze Boom, dien men
 in 't Maleitsch *Palala Burong* noemt, weinig
 van de voorgaanden, maar de Bladen zyn zeer
 lang en naar de langte smal, op twee Spannen
 maar vier Vingeren breed. Van myn Takje
 heeft het grootfte op agt Duim langte twee
 Duimen breedte, dat byna op 't zelfde uit-
 komt. Zy hebben insgelyks evenwydige Rib-
 ben, en de bovenfte zyde is donker groen en
 glad, de onderfte met een digte Wolligheid
 bekleed. Ook ftaan zy op dikke korte Steeltjes,
 aan dunne Takken overhoeks, gelyk in het my-
 ne, en de Vrugten komen by Trosfen van drie
 of vier voort; hoedanig eene Tros zig by myn
 Tak-

(3) *Myristica Fructu minore. Mihi. Nux Moschata Fructu*
rotundo parvo. C. B. Pin. 407. Nux Moschata humilis &
Fructu pufillo in Moluccis; ACOSTÆ. Nux Aromatites in-
fructifera, in Moluccis & Zeylan: GARCIE.

Takje bevindt , welke 'er fchynt afgebroken te zyn. De Nooten zyn vry wat kleiner dan de regte Moskaat- of Specery - Noot in de Bolfter. De natuurlyke Kleur is uit den geelen met eenig rood , gelyk de Jamboezen. In plaats van Sleuf hebben deeze Nooten een uitpuilende Naad , die 'er in de langte om heen loopt , en van vooren een klein Puntje aan den Bolfter , zittende daar binnen in zyne Foelie de Noot , welke , doorgesneden zynde , in het midden eene kleine holligheid heeft , waar in een byzondere witte zelfftandigheid is , als Asbest. Dergelyke korte Vezeltjes neem ik ook in de doorgesneden onrype Vrugt van den Karstengen - Boom waar.

II.
AFDEEL,
XIX.
HOOFD-
STUK.
Nooten-
Moskaat
Boom.

RUMPHIUS merkt aan , dat deeze Wilde Noote - Moskaaten , zo wel als de Mannetjes Nooten , veel tot Aas strekken voor den Jaarvogel , anders ook Jaager - Vogel genaamd (*). Die Auteur telt vier andere Wilde Soorten van Nooten - Moskaat Boomen op , welke nog veel kleiner Vrugten draagen. Alle deeze worden *Palala* genoemd van de Indiaanen , terwyl de naam van den echten Wyfjes Nooten Boom in 't Maleitsch *Pala* is. Deeze Wilde Nooten-
Mos-

(*) Dit is de Rhinoceros - Vogel , *BUGEROS Cornu maxillari Frontis recurvato* : door my in 't I. D. IV. STUK deezcr *Natuurl. Historie* , bladz. 287 , beschreeven. Ik bezit een schoon Oranjekleurigen Gehoornden Kop en Bek van deezcr Vogel , my uit Oostindie present gezonden.

II. Moskaat Boomen groeijen ook op andere Eilanden, en zelfs aan de Vaste Kust van Indie. AFDEEL. XIX. HOOFD-STUK. Nooten-Moskaat Boom.

Ten minste komt, in de Malabaarfe Kruidhof, een Nooten-Moskaat Boom voor, aldaar *Panan-Palka* genaamd, welke naast met den genen, die de Mannetjes Nooten draagt, schynt overeen te komen, zo de Hoogleeraar BURMANNUS aanmerkt. De Afbeelding, welke zyn Wel Ed. gegeven heeft van den Ceylonschen Wilden Nooten-Moskaat Boom, *Iryaghedhi* genaamd, verschilt door de Bladen zeer, welke als die van den Kruidnagelboom zyn, en tegen over elkander aan de Takjes staan. Ondertusfchen wordt door de Knopjes, die zig daar aan vertoonen, myne Gisfing, dat de Nooten-Moskaat Boom wel tot de Planten, wier Mannelyke en Vrouwelyke Bloemen van elkander afgezonderd zyn, behooren mogt, niet weinig waarschynlyk gemaakt (*).

F A G U S. Beukeboom.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, dat de Mannetjes Bloem uit een in vieren gedeelde Kelk bestaat, van Klokswyze figuur, met twaalf Meeldraadjes, doch geene Bloemkrans heeft,

20

(* Vid. BURM. *Thes. Zeylan.* p. 173. T. 79. Ware het, dat ik hier in gemist mogt hebben, zo zal men't eeniger tyd deezen aanmerkelyken Boom, die zekerlyk een plaats verdiende, slegts een andere in het Stelzel der Sexen moeten aanwyzen.

zo min als de Wyfjes - Bloemen , wier Kelk ^{II.}
 viertandig is , met drie Stylen. Gedagte Kelk ^{AFDEEL}
 verandert in een Zaadhuisje of Vrugt , die ste- ^{XIX.}
 kelig ruig is , vierkleppig , bevattende twee ^{HOOFD-}
 Zaaden. ^{STUK.}

Drie Soorten komen 'er in dit Geslagt voor ,
 waar van de laatste alleen beantwoordt aan het
 gewoone gebruik van den Geslagtnaam , de an-
 deren van ouds Kastanje - Boomen heeten , als
 volgt.

(1) Beukeboom met Lancetswyze , spits ge-
 tande , van onderen kaale Bladen.

I.
 Castane
 Kastanje-
 Boom.

Deeze Soort maakt den gewoonen Europi-
 schen *Kastanje - Boom* uit , die in Vrankryk in
 zonderheid menigvuldig groeit , hoewel hy ook
 voorkomt in Spanje , Portugal en Italie. Duitsch-
 land en Engeland zyn 'er niet van ontbloot. De
 naam is van 't Grieksche woord *Kastanon* af-
 komstig , dat men , met eenige verandering , in
 de meeste Europische Taalen overgenomen heeft.
 De Franschen noemen hem *Chastaignier* , de
 Duitschers *Kesten* . of *Kastanien - Baum* , de En-
 gel-

(1) *Fagus Foliis lanceolatis acuminato - serratis , subtus nu-*
dis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1072. p. 630. Hort. Cliff.
447. Hort. Ups. 227. ROYEN Lugdhar. 79. Mat. Med. 429.
DALIB. Paris. 294. GRON. Virg. 151. Castanea. TOURNÉ.
Inst. 524. DOD. Pempt. 214. Kruidb. 1275. Castanea sylvestris.
C. B. Pin. 419. Castanea sativa. C. B. Pin. 419.

Y 4

II. DEEL, III. STUK:

II. gelfchen *Chestnut-Tree*. Dus worden ook de
 AFDEEL. Vrugten of Karftengen, van de Spaanfchen *Cas-*
 XIX. *tanas*, of *Morones*, wanneer zy groot zyn; en
 HOOFD- *tanas*, of *Morones*, wanneer zy groot zyn; en
 STUR. deeze laatften in 't Italiaanfch *Marroni*, in 't
Kaſtanje- Franfch *Marons*, getyeld.
Boom.

Deeze Boomen bereiken een aanzienlyke grootte. Men heeft op 't Eiland Sicilie ontzaglyke Karftengen - Boomen, tot welken mooglyk die behooren zal, daar KIRCHER van gewaagt, als aan den Berg Ethna groeiende, zo groot, dat 's nagts een geheele Troep Schaapen in dezelfs holte verſchuyling hadt (*). In Engeland heeft menze zo dik van Stam gezien, zegt RAY, dat drie Man denzelven niet omvademden konden. Dit komt echter niet by den berugten Karftengen - Boom, in 't Graaffchap Gloucester, die eenen omtrek hadt van 51 Voeten *. Nog dikker moet die zyn, welke nog onlangs by Briſtol groeide, hebbende eenen Stam van 19 Voeten over 't kruis, en deeze werdt geacht meer dan vyf Eeuwen geftaan te hebben.

* Zie 't
 II. DEELS,
 I. STUK,
 bl. 34.

De Karftengen - Boom heeft eene donker brui-
 ne of zwartachtige Schors. De Bladen zyn onge-
 vaar twee Duimen breed en byna een half
 Voet

(*) ADANSON *Famill. des Plantes*. Pref. CCXIII. Indien, naamelyk, 't woord *Chatéfier*, by hem, een Karftengen-Boom berekent, gelyk ik denk: maar dit woord, hoewel van hem in zyne Lyſten gebruikt, vind ik, dat zonderling is, in zyne Registers niet: anders zoud' ik, ten opzigt van de koopte, dikte en leeftyd, daar uit eenig beſluit maaken.

Voet lang, dun, ruuw en rimpelig, van onderen met een dikke Rib, waar van zydelings veelen zig door het Blad verspreiden, dat in de geheele omtrek Zaagswyze met haakjes is getand. Hy draagt dunne lange Katten, bezet met Blommetjes in vyven gedeeld, als Kelkjes, groen van kleur, verscheide Meeldraadjes bevattende, die geele Topjes hebben en geil van Reuk. Op andere plaatsen groeijen de Vrughtbeginzels, welke, volgens de Waarneeming van den Heer ADANSON, een halfrond Koepeltje maaken, dat Haairig is, in vier tot zes Tandjes gesneeden, uit welks midden voortkomen van vier tot zes Doornen, die regt, rolrond, Kraakbeenig en glanzig zyn, als zo veele Stempels, welke behooren tot even zo veel Schepzeltjes of Zaaden, in ieder Eijerstok bevat. De Vrughten, hier op volgende, zyn stekelige Bollen, van binnen ruig, die ryp wordende in viereu splyten, geevende dan twee, drie of vier, Karstengen uit.

Men vindt van deezen Boom aanmerkelyke Verscheidenheden. Daar is een Wilde, die in de Boschen by de Stad Parys natuurlyk groeit, zo sommigen willen, draagende Vrughten of Karstengen naauwlyk zo groot als Hazelnooten, hoedanigen ook zelfs de beste Karstengen-Boomen, in Engeland gezaaid, voortbrengen, volgens RAY, die daarom meent, dat de Land-aart alleen het verschil in de Karstengen maaken zou. Evenwel is het zeker, dat men ze in

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

*Kastanje-
Boom.*

Vrankryk zelfs grooter en kleiner teelt, aan byzondere Boomen. Dus zyn de Blaifche Karftengen, wegens haare lekkerheid, ook by ons vermaard. In 't Lyonnois vallen 'er die zeer goed zyn, de besten in 't Dauphiné, en men heeft 'er aanzienlyke Bosfchen van, zelfs in Bretagne. Zodanigen komen ook in 't Kanton van Zurich, in Lotharingen en den Elzas aan den Rhy, en elders voor. In de middelste deelen van Vrankryk, als ook in verscheide Bergachtige Gewesten van Spanje, Switserland, Savoyje en Italie, maaken zy het voornaamste Voedzel der Inwooneren uit. Sommigen hebben verzekerd, dat menze aldaar tot Meel maalde, waar van dan Brood gebakken werd; doch dit wordt van anderen tegengesproken.

De Kar-
ftengen.

't Is ligt te gelooven, dat in schraale Landsdouden, waar men overvloed van deeze Vruchten heeft, de honger nooit dezelve spaart. Zie hier, hoe zy doorgaans in die Landen bereid worden. Eerst schilt menze geheelnal, dan droogt menze volkomen, door middel van Vuur, en maakt 'er dus een Voorraad van te hebben tegen den Winter; als wanneer deeze gedroogde Karftengen gemeenlyk in een Ketel, met Varkens-Vleesch en Spek, gekookt, en dus als Bry, of op de manier van Aardappelen, gegeten worden. Men braadtze ook tot verandering wel in de heete Asfche, of in een Pan, gelyk by ons geschiedt. Die slegt of ondeugend zyn, of 't gene men 'er te veel van heeft, wordt

wordt de Zwynen of andere Beeften voor ge- II.
fmeeten. AFDEEL.

Zeker is 't, dat de Karftengen, hoe ook be- XIX.
reid, zwaar om te verteeren zyn, geevende HOOFD-
veel grof Voedzel: weshalve zy niet dienen dan STUK.
voor fterke en aan den Arbeid gewoone Men- Kastanje-
fchen. Die minder fterk zyn of een zagtvoerig Boem.
Leven leiden, behooren daar niet tot verzadi-
ging van te eeten. Inzonderheid zyn zy voor
de genen die den Steen hebben, of van Kolyk-
pynen en een Kwaade Maag gekweld worden,
fchadelyk. Zy maaken, naamelyk, ligt Verftop-
pingen door haaren famentrekkenden aart. Het
Afkookzel van dezelve, met den Bast, kan,
uit dien hoofde tegen den Loop dienen. Het
raauwe Meel of Poeijer der Karftengen, met
Honig gekookt, en gemengd met Zwavel tot
een Conferf, is voor de Bloedfpuwing, Hoofd-
en andere Borstkwaalen dienftig. De uitmelking
van Karftengen en Papaver - Zaad, met een
Afkookzel van Zoethout, kan fomtyds de fcherp-
heid in 't Wateren wegneemen. Een Pap van
dezelve gemengd met Garfte - Meel en Azyn,
doet door uitwendige oplegging de hardheid der
Borften van 't gefremde Zog verflaan. Men
wil ook, dat zy, met Zout geftampt en ge-
mengd met Honig, ter plaatfe daar men van
een Dol Beest gebeten is, ge-appliceerd, daar
tegen van goede uitwerking zyn zouden.

Het Hout van deezen Boom volgt, in duur-
zaamheid en hardheid, aan het Eikenhout. Men

ver-

II. verwondert zig over de fraaiheid, netheid en
 AFDEEL. het lang goed blyven van dit Hout, in het Tim-
 XIX. merwerk van de meeste Kerken en Gebouwen,
 HOOFD- in de zuidelyke deelen van Vrankryk. 't Is te
 STUK. begrypen, dat men aldaar veel gebruik van het-
Kastanje- zelve maakt, om dat men het zo rykelyk by
Boom. der hand heeft. De bitterheid van het Sap,
 dat 'er in zit, zou hetzelfde beschutten voor
 den Worm: doch het moet ook op zynen tyd
 gekapt zyn, en niet lang op den Grond leggen
 blyven. Zeker Heer, CARLESON genaamd,
 hadt, geduurende zyn verblyf in Turkye, aldaar
 een Stuk Kastanje-Booms Hout gevonden, 't
 welk ten deele verfteend, ten deele nog sny-
 baar was. Zodanige Stukken zyn zeldzaam on-
 der de Verfteende Houten.

II.
Fagus
pumila.
 Virgini-
 sche.

(2) *Beukeboom met Lancetswys' ovaale, spits
 getande, van onderen Wollige Bladen, de
 Katten Draadachtig en met Knoopen.*

Een laage *Virginische* Karstengen-Boom, die
 kleine Vruchten heeft, aan Trosfen, ieder in
 een afzonderlyk stekelig Huisje groeiende, le-
 vert deeze Soort uit, waar toe de *Amerikaan-*
sche Kastanje, die de Bladen van agteren met
 eene

(2) *Fagus Foliis lanceolato-ovatis, acute serratis, subtus
 tomentosis, &c. GRON. Virg. 150. Fagus Foliis ovato-lan-
 ceolatis serratis. ROYEN Lugdbat. 79. Castanea pumila Virgi-
 niana &c. PLUK. Alm. 90. CATESB. Car. I. p. T. 9. SELIGM.
 Vog. I. B. bl. 14. Pl. 18.*

eene Zilverachtige Wolligheid bezet heeft, ook t'huis gebragt wordt. Men vindt hem elders de Virginifche *Dwerg-Kaftanjeboom* geteld. Nogthans wordt hy fomtyds wel zestien Voeten hoog, met een Stam van agt of tien Duimen dikte. De Vrugten, die van grootte omtrent als Hazelnooten zyn, groeijen aan Trosfen van vyf of zes by elkander. Zy zyn zoet van Smaak en aangenaamer dan Karftengen.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(3) *Beukeboom met ovaale flauw getande Bladen.*

III.
Fagus
Sylvatica.
Beuke-
boom.

Deeze Soort maakt den gewoonen *Beukeboom* uit, wiens Latynfche naam *Fagus*, van 't Griekfch afkomstig, even gelyk wy dit in een Soort van Eiken gezien hebben, afleidelyk zou zyn van de eetbaarheid der Vrugten. De Italiaanen noemen hem *Faggi*, de Spaanfchen *Haia* of *Faia*, de Franschen *Hêtre*, *Fau* of *Fouteau*, de Engelfchen *Beech* of *Beechtree*, de Duitfchers *Buchbaum* of *Buche*, de Sweeden *Bök*. Men vindt hem door geheel Europa, maaken- de zelfs in de Noordelyke deelen groote Bosfchen uit. In Engeland en Vrankryk is hy niet minder gemeen, dan in Duitschland en on-

(3) *Fagus Foliis ovatis obsolete serratis. Hort. Cliff. 447. Fl. Succ. 785, 871. ROYEN Lugdhat. 79. Mat. Med. 428. DALIB. Paris. 294. Fagus. C. B. Pin. 419. CAM. Epit. 112. TOURNF. Inst. 584. DOD. Pempt. 332. Bueckeboom. DON. Kruidb. 1303.*

IL onze Nederlanden. In Switzerland komt hy zo
 AFDEEL. wel daar 't laag is als daar 't hoog is, doch
 XIX. nooit op de Alpen; zelfs niet op andere Berga-
 HOOFD- toppen voor, zo de Heer HALLER aan-
 STUK. merkt.
Bescheboom.

Het is een hooge Boom, die niet zelden een uitgestrekte ronde Kroon maakt, hebbende een dikken Stam, met veele Takken. De Schors is effen en Aschgrauw, het Hout wit en hard; de Bladen gelyken naar die der Popelieren eenigszins, doch zyn veel korter gesteed en ronder; zo dat men dezelve mischien eer met die der Olmen vergelyken zou kunnen, indien zy niet door hunne gladheid en kleinte daar van verschilden, als ook door hunne donker groene Kleur. Meest is deeze Boom aanmerkelyk wegens zyne geschubde Knoppen, somtyds een Duim lang, aan 't end spits, en zo styf, dat sommigen dezelve tot Tandestokers gebruiken, Hier aan kan men hem, zelfs in 't midden van den Winter, ligt van ander Geboomte onderscheiden; maar in 't Voorjaar verdwynen die Knoppen, door het ontrollen derzelve tot Bladerloof. Als de Bladen uitkomen, openbaaren zig ook de Katten, die naar ruige ronde Balletjes gelyken, aan lange Steelen hangende, en uit Kelkjes samengesteld, ieder van agt tot tien Meeldraadjes bevattende. De Vrugbeginzels komen, van de Bloemkatten afgezonderd, als overendstaande Kwasten voort, en veranderen in Eyvormige gespitsse Vruchten, die Houtig, hard,

hard, en van buiten stekelig ruuw zyn, en ryp II:
 wordende aan de Punt in vieren splyten, zig ^{AFDEEL}
 openende als een Bloem, en in 't midden door- ^{XIX.}
 gaans twee driekantige Zaaden bevattende, van ^{HOOFD-}
 taamelyke grootte. Verscheide van deeze Vrug- ^{STUK.}
 ten heb ik, voor eenige Jaaren, in de Dreef ^{Beukeboom.}
 voor 't Prinselyke Lusthuis te Soestdyk, die uit
 Beukeboomen bestaat, opgezameld.

Het voornaamste gebruik, dat men van den ^{Pot-Afch}
 Beukeboom heeft, is de Brandstof van het ^{van het} Hout, ^{Hout.}
 als ook, dat daar *Pot-Afch* van gebrand wordt.
 LINNÆUS schryft zulks daar aan toe, in
 Sweeden, en HALLER, in Switserland, zegt,
 het geschiedt van dit Hout byna alleen (*). An-
 deren, ondertuschen, verhaalen, dat men in
 Duitschland de *Pot-Afch* brandt van Eiken-
 Hout, en zoude de oirsprong daar van zyn, dat
 men die eerst van Duigen der *Weed-Afch*
 Vaten begonnen hadt te branden, van welke
 Duigen, *Clavelli*, deeze *Afch* haaren naam zou
 hebben, en om dat zy ook somtyds van de
 Scherven van Potten, daar de *Weed-Afch* in
 was geweest, uitgeloogd werdt, *Pot-Afch* ge-
 noemd worden, of naar de Ketels, waar in
 men dezelve kookte, *Ketel-Afch*. Op die
 wyze, zegt men, wordt in 't Kaselsche, als
 ook by Leipzig, een groote menigte vervaar-
 digd, doch de meeste komt uit Poolen en
 Rus-

(*) *Materia firma, ad Focum optima, ex qua fere solè
 Cineres Clavellati parantur, HALL, Hist. p. 161.*

II. Rnsland, over Dantzig, in Holland; Engeland
 AFDEEL. en Vrankryk (*).

XIX.
 HOOFD. Mooglyk wordt deeze Afch van 't eene Hout
 STUK. zo wel als van 't andere gebrand: want die
 Beukeboom. beiden leveren, gelyk de meeste Planten, door
 verbranding een vast Loogzout uit, gelyk die
 zogenaamde Afch bevat. Ondertusfchen vind
 ik aangemerkt, dat de Kolen van Beukenhout
 byna de besten van allen voor de Chymiften
 zyn. Hier aan zal niet ligt iemand twyfelen,
 die weet, dat het de gemeene Goudsmids-Ko-
 len zyn, wier ligt ontvlambaarheid en kragtige
 Gloed iedereen bekend is. Aan de Afch van
 dit Hout worden ook byzondere kragten toe-
 gefchreeven. Het is bovendien tot Werkhout
 dienftig, inzonderheid tot zaaken, die ligt van
 Stof moeten zyn, gelyk Houwer-, Degen- en
 Mesfen-Scheeden, Kamhuizen, Pruikedoozen,
 Zeeven, als ook tot Duigen van groote Vaten,
 tot Wagen-Asfen en Wielvellingen enz. De
 Bladen des Booms zyn verkoelende met eenige
 famentrekking, en dienen derhalve, door uitwen-
 dige oplegging, tegen Ontfteekingen.

De
 Vruchten.

De fierlykfte hooge Scheer-Haagen worden
 van Beukeboomen gemaakt, die men Mey-
 Beuken noemt, om dat zy dikwils in Mey
 reeds Bloem en Blad hebben, maar de Vruchten
 of Eikels worden niet dan in de Herfst ryp.

Zy

(*) HUENERS *Natur-Kunst-Handwerks en Bergwerks
 Lexicon.*

Zy zyn eetbaar, bevattende een zoet en vetachtig Merg; doch sommige merken aan, dat men dronken wordt, door veel daar van te eeten: anderen willen, dat 'er Koortfen en andere Kwaalen door veroorzaakt zouden zyn, zo wel in 't Vee als in de Menschen. Zy strekken ondertuschen voor 't Wild Gedierte, Beeren, Zwynen, Inkhoortjes, Rotten, ook Wilde Duiven en Patryzen, veel tot Spyze. De Hocnders worden gemakkelyk met dezelve vet gemaakt. Van het gemeene Volk wordt, op sommige plaatsen, eene Vettigheid daar uit gepeperst, welke aan hetzelfde voor Olie of Boter strekt (*). Het Vogt, dat men in de holligheid van oude Beuken vindt, heeft TRAGUS tegen allerley Uitslag, Ruidigheid en Jeukingen der Huid, aangepreezen (†).

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD.
STUK.
Beukeboom.

CARPINUS. Jukboom.

De Kenmerken van dit Geslacht zyn, dat de Mannetjes Bloemen bestaan uit eene eenbladige Kelk, met eene gehaarde Schub, twintig Meeldraadjes bevattende zonder Bloemblaadjes: de Wyfjes Bloemen insgelyks, doch in plaats van Meeldraadjes hebben dezelve twee Vruchtbeinzels en twee Stylen: zynde de Vrucht een Eyvormig Nootje.

Twee

(*) *Cynos. Mat. Med. contin. f. Tom. II.*

(†) *TOURNÉ. des Plant. env. Paris. p. 806.*

Z

II. Twee Soorten komen in dit Geslacht voor;
 AFDEEL. als volgt.

XIX.
 HOOFD-
 STUK.

(I) Jukboom met de Schubben der Vrucht-
 Aairen plat.

I.
Carpinus
Betulus.
 Gewoone
 Haagbeuk.

Deeze Soort bevat het Gewas, dat men in Vrankryk gemeenlyk *Charme* noemt, misfchien wegens de fchoonheid der Haagen, van hetzelfde gemaakt, weshalve het by ons den naam van *Haag - Beuk* heeft, met *Fagus Sepium* overeenkomstig. De Hoogduitsche naam is *Hannen- of Stein-Buchen*. In de Bosfchen groeiende, daar het zeer gemeen is in alle deelen van Europa, wordt het een redelyk groote Boom, die dan den naam van *Jukboom* of *Wielboom* voert, wegens het gebruik van zyn Hout. Deswegen zou hy ook reeds van de Grieken *Zugia* getyeld zyn, en voor een Soort van Booghout of Ahorn gehouden. De Italiaanen heeten hem *Carpino*, de Franschen *Charme* (*). Het is de *Ostrya* van THEOPHRASTUS, dien sommigen *Ostrya* noemen, en waar van PLI-

NI-

(1) *Carpinus Squamis Strobilorum planis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1073. p. 631. Hort. Cliff. 447. ROYEN Lugdbat. 79. Flor. Succ. 786, 872. It. Scan. 46, 71. DALIB. Paris. 294. TOURNE. Paris 409. Inst. 582. DOD. Pempt. 341. Kruidb. 1315. LOB. Icon. II. p. 190.*

(*) Zeer verkeerdelyk wordt, in 't Fransche Woordenboek van HALMA, het woord *Charme* met Booghout- of Ahornboom, dat de *Acer* of Balterd-Plataaus is, vertaald.

NIUS zegt, „ dat het een naar de Esfchen
 „ gelykende Boom is, van East en Takken ;
 „ met Bladen als die der Peereboomen, doch
 „ een weinig langer, dikker en rimpelig, met
 „ infnydingen die over 't geheele Blad loopen,
 „ en Zaad dat in figuur en Kleur naar Gerst
 „ zweemt.” Anderen houden het voor een Soort
 van Olm, ten minste als naar denzelven ge-
 lykende. Sommigen meenen dat *Oxya* en *Ostrya*
 van eenerley betekenis waren, en verwarren
 deeze dus met de Beuken. Ook is het zeker,
 dat de een zo wel als de ander tot Scheer-
 Haagen, in de Tuinen, gebruikt worde, en
 dan noemen de Franschen hem *Charmille*. LO-
 BEL heeft deezen onzen Haagbeuk, waarfchyn-
 lyk om dat hy eenigermate naar den Berkeboom
 gelyken zou, met den naam van *Betulus* be-
 stempeld.

De Jukboom heeft, als gezegd is, een taa-
 melyke hoogte. De Stam is dik en regt, met
 een witte Schors, geevende zwaare Takken uit,
 die zig in 't ronde uitbreiden, maakende een
 lommerryke Kroon. De Takken veranderen,
 by ieder verdeeling, hunne streek. De Bladen
 zyn ovaal gespitst en gelyken veel naar die der
 Ypeboomen, doch zyn op de kanten stekelig
 getand, en over 't geheel niet alleen rimpelig,
 maar op 't gevoel zeer ruuw, bly groen en dus
 lichter van Kleur dan de Beuke-Bladen. Dit
 geeft een aangenaame Verscheidenheid in de

II. Scheetheggen , van de een en andere gemaakt.
 AFDEEL. By het eerste uitkomen leggen deeze Bladen
 XIX. samengevouwen , als een Vel Papier. In de
 HOOFD Zomer hangen uit de oxels der Bladen zekere
 STUK. Staarten , die aan 't end een tros hebben van
Jukboom. kleinere Scheedswyze Blaadjes , met drie Pun-
 ten , waar van de middelste langst , en daar
 tusfchen komen kleine Knopjes , als Cicers ,
 voort , die het Zaad bevatten , dat een enkele
 Pit is in ieder Knop of Noot. Hierom is 't
 dan ook waarfchynlyk , dat het Vrugtbeginzel
 enkeld zy , gelyk de Heer ADANSON verze-
 kert , in de Berk , in de Carpinus en in de
 Platanus , waargenomen te hebben (*). Ande-
 ren evenwel willen , dat in ieder Schub van de
 Vrugt - Aair twee Nootjes aanrypen zouden (†).

De Haagbeuk , welken men ook *Weisfbuchen*
 of Witte Beuk , tot onderscheiding van den
 anderen , dien men dan Roode of Bruine Beuk
 noemt , getyteld vindt , is meest in achtung we-
 gens zyn Hout , dat ongemeen taay is , en der-
 halve tot Handvatzels of Hechten van veelerley
 Werktuigen dienftig. Het wordt ook , by ge-
 brek van Ypen - Hout , wel gebruikt tot Wagen-
 Asfen en Wielvellingen , doch inzonderheid tot
 Jukken voor de Ofsen en andere Werkbeesten.
 Men maakt 'er Leeften en andere Vormen ,
 als ook Klompen en Holblokken van. Uit de
 dun-

(*) ADANSON *Famill. des Plant.* II. p. 370.

(†) HALL. *Helv.* p. 158.

dunne Takken worden zeer goede Horden gevlogten. Het Afkookzel der Bladen geneest fomtyds de Kwetzuuren van de Paarden. Met dat van den Bast wordt de Wol geel geverwd in Sweeden, even als met dat van de Berken. Uit oude Boomen van deezen aart, heeft men een roode, harde, Harst zien zweeten, die naar Gom Lak geleek (*).

(2) *Jukboom met de Schubben der Vrugt-Aai-
ren gezwollen.*

II.
Carpinus
Ostrya.
Italiaan-
sche.

Deeze Soort wordt dus van de andere, met den ouden naam van *Ostrya*, onderscheiden. C. BAUHINUS heeft reeds van zodanig eene, met een Trosachtige Vrugt, naar die der Hoppe gelykende, gewag gemaakt, zeggende dat deeze in Italie, de andere in Duitfchland gemeen is. Ik onderscheidze dan met den bynaam van *Italiaansche*, gelyk dezelve door MICHELIUS getyteld wordt, die 'er een Afbeelding van geeft, welke zeer fraay is; merkende aan, dat 'er van dezelve een Soort is die de Vrugt korter, en eene andere die dezelve langer heeft.

(*) FABREGOU *descript. des Plant. env. Paris.* Tom. III. p. 60.

(2) *Carpinus Squamis Strobilorum inflatis. Hort. Cliff.* 447.
ROYEN *Lugdhat.* 80. GRON. *Virg.* 151. COLD. *Novob.* 227.
Ostrya Ulmo similis, Fructu racemoso Lupulo simili. C. B. *Pin.* 427. *Ostrya Italica Carpini folio &c.* MICH. *Gen.* 223.
T. 104. f. 1, 2. β . *Aceris cognata Ostrya dicta florescens*
PLUK. *Alm.* 7. T. 156. f. 1.

II. heeft. Men zoude, volgens zyn oordeel, daar
 AFDEEL. toe den Virginifchen Olm met eene Hoppe-
 XIX. Vrucht, van BANISTER, betrekken kunnen.
 HOOFD- Mooglyk is dit de gene, die in de Provincie
 STUK. van Nieuw Jork *Tzerhout* genoemd wordt, vol-
Jukboom. gens COLDEN. Hier toe wordt, door LIN-
 NÆUS, als eene Verfcheidenheid de *bloeiende*
Beukeboom of *Ostrya*, aan den Eschdoorn naver-
 want, van PLUKENETIUS (*), t'huis ge-
 bragt. Doch zoude, volgens GRONOVIVS,
 de gewoone Jukboom zig ook in Noord-Ame-
 rika bevinden.

Deeze Soort heeft, volgens LINNÆUS, de
 Vruchten wel naar die der Hoppe gelykende,
 maar bestaande uit opgeblazen Schubben, over-
 al geflooten, aan 't Grondftuk ruig, een Noot-
 je met twee holligheden influitende (†).

P L A T A N U S.

De Kenmerken van dit Geflagt zyn, dat de-
 zelve Kogelronde Katten heeft, waar van de
 Mannetjes bestaan uit Meeldraadjes rondom be-
 groeid met Meelknopjes; de Wyfjes uit veelbla-
 dige Bloempjes, wier Styl een omgekrulden Stem-
 pel heeft: de Zaaden rondachtig, met den Styl
 gefpitet, tot een ronden Bol verzameld in eene
 vlokkige Wolligheid.

Twee

(*) In *Spec. Plant. Linnæi*. Ed. II. is verkeerdelyk 't
 woord *flavescens* voor *florescens* geplaatst.

(†) *Mant. alt.* p. 496.

Twee Soorten zyn 'er van bekend, waar van de eene de Oosterfche, de andere de Westersche heet, als volgt.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(1) *Platanus met Gevingerde Bladen.*

I.
Platanus
Orientalis.
Oosterfche.

De Griekfche naam, *Platanos*, is van de uitgebreidheid der Takken van dit Geboomte afkomstig. *ÆLIANUS* fchryft, dat *XERXES* zo veel vermaak vond in de Schaduw van een zodanigen Boom, dat hy in Lydie een geheel Dag, met zyn Krygsheir, daar onder vertoefde. *PLINIUS* gewaagt van eenen *Platanus* van tagtig Voeten middelyn, in wiens holte *MUTIANUS* at en zig te flaapen leid met eenentwintig Perfoonen by zig. Door het voorbeeld van een anderen *Platanus*, wiens Kroon men met Balken, Tafels en Banken, tot een pragtig Priëel gemaakt hadt, daar *CAJUS* met vyftien Menfchen in gastereerde, wordt zulks opgehelderd. Ten minfte blykt 'er uit, dat deeze Soort, in de Oosterfche Landen voorkomende, een zeer groote Boom wierd, welke ook vermaard was, wegens de duurzaamheid van zyn Leven. Dus fpreekt

THE-

(1) *Platanus Foliis palmatis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1075. p. 631. Hort. Cliff. 447. ROYEN Lugdbat. 78. HASSELQ. Itin. 487. GRON. Orient. 293. Platanus. C. B. Pin. 431. CLUS. Hist. 1. p. 9. DALECH. Hist. 92. BELL. Itin. 9. TOURNE. Inst. 590. DOD. Pempt. 241. Platanus Orientalis verus. PARK. Theatr. 1427.*

Z 4

II. THEOPHRASTUS van teenen Platanus op 't
 AFDEEL. Eiland Delphos en eenen anderen in Arcadie,
 XIX. beiden door AGAMEMNON eigenhandig ge-
 HOOFD- plant. Zy waren, naamelyk, aan Griekenland
 STUK. niet eigen, maar derwaards uit Afie overge-
Platanus. bragt, en eerst gebruikt om 't Graf van DIO-
 MEDES te versieren. Men plantte dezelve
 naderhand in Italie, en hadt 'er zo veel achtung
 voor, dat de Wortels met Wyn besproeid
 werden tot bevordering van de groeizaamheid.
 Thans komt hy in verscheide deelen van Afie, in
 Griekenland en op Kandia, in vogtige Valeijen,
 voor. Te Rome hadt RAY 'er in de Stad
 verscheide hooge Boomen van gezien. Men
 vindt hem ook, door aankweeking, in Engeland
 en in Vrankryk, omstreeks Parys, alwaar men
 hem *Plane* en ook wel *Sycomore* tytelt.

De Oosterfche Platanus, dan, is een hooge
 Boom, met eene dikke Schors; de Bladen naar
 die van den Wyngaard gelykende, doch veel
 grooter en dieper ingesneeden, zo dat zy zig by-
 na als de Vingers van eens Menschens Hand ver-
 toonen. Van boven zyn zy groen, van onderen
 wit. Hy heeft kleine bleeke samengeftapelde
 Bloempjes, en ronde ruuwe Vruchten, van
 grootte als een Hazelnoot. HASSELQUIST
 nam dezelve, in Palestina, naauwkeurig waar,
 en vondt de Zaaden, daar in vervat, rondach-
 tig, wederzyds met een Puntje, omringd met
 zeker Pluis, gelyk in de Kenmerken is aange-
 tekend.

De Bladen van deezen Boom zyn bedekt met zeker Meel, 't welk daar af ftuivende, zo wel als het Pluis der Zaa den, fchadelyk is voor de Oogen en de Borst, ja zelfs voor het Ge hoor. Integendeel is een Stooving met het Afkookzel der Bladen dienftig tegen de Oog-Ontfteekingen, en de Bast in Azyn gekookt tegen de Kiespyn, zo fommigen verzekeren. Het Hout is fyn van Draad, wit en taay, ligt en Veerkrachtig, niet krimpene noch fcheurende; weshalve het van de Draaijers, Schrynwerkers, Beeldfnyders, en tot Mufiek-Werktuigen, gebruikt wordt.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Platanus.

(2) *Platanus met gekwabde Bladen.*

Deeze, door den naam van *Westerfche* onderfcheiden, groeit natuurlyk in Noord-Amerika, van waar men hem ook, door Zaad, in Europa heeft overgebracht en voortgeteeld. CATESBY geeft 'er de Afbeelding van, en merkt aan, dat de Boom in Virginie veel voorkomt op laage plaatfen, en dat hy onder de andere Boomen uitmunt, door zyne wit en groen gevakte Schors. KALM vindt hem, in de Bosfchen

II.
Platanus
Occidentalis.
Westerfche.

(2) *Platanus Foliis lobatis. Hort. Cliff. 447. ROYEN Lugd-bar. 78. GRON. Virg. 151. KALM. It. II. p. 198: 214. Platanus Occidentalis. CATESB. Car. I. T. 56. SELIGM. Vog. III. Pl. 12. Platanus Occidentalis five Virginienfis. PARK. Theatr. 1421.*

Z 5

II. fchen omftreeks Philadelphia , taamelyk menig-
 AFDEEL. vuldig. Men noemt hem daar gemeenlyk *Wa-*
 XIX. *ter - Beuk* , en onder de Engelschen *Knoopen-*
 HOOFD- *Boom* , wegens zyne ronde Vruchten. Om de
 STUK. digte Schaduw werdt deeze Boom aldaar veel
Platanus. by de Hoffteden en Tuinhuizen geplant , doch
 van zelf groeide hy in Moerasfige Landsdou-
 wen, onder de Esfchen en roodbloemige Ahorn-
 boomen; gelyk hem ook wel de naam van *Vir-*
ginifche Ahorn gegeven wordt. Dikwils zag
 menze van hoogte en dikte als Denneboomen.
 Een Weg , van Philadelphia naar Gloucester ,
 was 'er als een Dreef mede begroeid , en in
 de Stad Nieuw Jork gaven deeze, met en be-
 nevens de Sprinkhaanboomen, een lieflyke lom-
 mer. Te Chelfea , by Londen , zyn ook ver-
 fcheidene van deeze Boomen geplant , die in
 hoogte de grootfte Eiken tarten.

Wat de Bladen aangaat , die zyn niet Vin-
 gerachtig ingefneeden, maar hoekig gekwabd ,
 van boven helder groen , van onderen wat
 Wollig , taamelyk groot en breed. De Zaad-
 knoppen , naar die van den Oofterfchen vol-
 maakt gelykende , hangen enkeld aan Steelen
 van vier of vyf Duimen lang. In Amerika
 blyven zy tot in 't Voorjaar aan den Boom, wan-
 neer zy zig openen , om het Zaad te versprei-
 den. In snelheid van aangroeijing overtreft hy
 alle andere Boomen. Van den Bast weeten de
 Wilden Schotteltjes, Bakjes, Korfjes en ande-
 re dingen te vervaardigen.

LIQUIDAMBAR. Amberboom.

II.

AFDEEL.

XIX.

HOOFD-

STUK.

De benaaming van dit Geslagt zo veel als vloeibaare Amber betekenende, geef ik 'er den naam van *Amberboom* aan.

De Mannetjes- en Wyfjes-Bloemen hebben beiden een vierbladigen Kelk, waar in de eersten een groot getal Meeldraadjes bevatten, de anderen, wier Kelk Bolachtig rond is, twee Stylen. De Vrucht bestaat uit veele tot een Kloot samengevoegde Zaadhuisjes, die twee-kleppig zyn en bevrugt met veele Zaaden.

Van dit Geslagt zyn twee Soorten, beiden in Amerika huisvestende, opgetekend, als volgt.

(1) Amberboom die de Bladen *Handpalms- wys' gehoekt heeft.*

I.

Liquidambar
Styraciflua.

Gulden-

boom.

In de beschryving van den eigentlyken Sty- rax-Boom, die aan de Middellandsche Zee groeit, heb ik ook van eene vloeibaare Styra- gesproken, welke aan de Roode Zee wordt ingezameld en naar Oostindie gevoerd *. Dee- ze is verschillende van den Westindischen Bal- sem,

* Zie

't voorg.

II. STUK,

bladz. 460.

(1) *Liquidambar Foliis palmato-angulatis. Syst. Nat. XII. Tom. II. Gen. 1076. p. 632. Liquidambar. C. B. Pin. 502. GRON. Virg. 151. Hort. Ups. 287. Mat. Med. 432. Hort. Cliff. 486. ROYEN Lugdbat. 534. COLD. Novob. 228. Liquidambar Arbor. PLUK. Alm. 224. T. 42. f. 6. CAT. Car. II. T. 65. Styrax Aceris folio. RAJ. Hist. II. 1681, 1799.*

II. fem, *Liquidambar* genaamd, een Harstachtig, AFDEEL. vloeibaar, Vettig Vogt, van dikte als Terben- XIX. HOOFD- thyn en roodachtig geel van Kleur, fcherp en STUK. Kruidrig van Smaak en eenen aangenaamen Reuk hebbende, welke als naar dien van Amber grys en *Styrax* of *Storax* zweemt. Hier van heeft deeze Boom, by sommigen, den naam van *Storaxboom* bekomen, die hem echter niet toebehoort. RAY noemt hem *Styrax met Bladen van den Ahornboom*, doch anderen hebben hem, beter, *Liquidambar - Boom* getyteld. De Sweeden, in Noord - Amerika, noemen hem *Gyllentra*, dat is Guldenboom, zegt KALM, doch de Engelschen heeten hem aldaar *Sweetgum* dat is Zoete Gom.

Deeze Heer nam hem aldaar op verscheide plaatsen, en dus als een gemeene Boom, waar. Hy kwam best in de Bosfchen, op laage Velden en aan Beeken voort. Hy krygt een zeer dikken Stam, en bereikt dikwils de hoogte van de grootfte Dennen- en Eikeboomen. Terwyl hy in de hoogte fchiet, verdorren de onderfte Twygen en vallen af, waar door de Stam gemeenlyk ongetakt is, uitgenomen de Kroon van boven, die een groote uitgebreidheid heeft. Mooglyk zal het de geelheid der breede glanzige Bladen zyn, die 'er den naam van Guldenboom aan doet geeven. De Zaadkorrels zitten in ronde getande Vrugten, die in de Herfst van den Boom vallen, en, dewyl hy zeer hoog is, verspreiden dezelve zig door den Wind

Wind ver in 't ronde. Het Hout is zeer fyn II:
 van Nerf en gantsch niet hard , kunnende zeer ^{AFDEEL}
 glad gepolyst worden , en dus kan men 'er , ^{XIX.}
 met een Mes , zeer fyn Snywerk in maaken ; ^{HOOFD-}
 ja zelfs zou het , zo hy wil , tot Vormen kun- ^{STUK.}
 nen dienen voor de Lettergietry. Het wordt
 veel van de Witwerkers gebruikt om Tafels en
 ander Huisraad te maaken , doch heeft , even
 als 't Hout van den Tulpenboom , het gebrek
 van te krimpen of krom te trekken , inzonder-
 heid als het wat digt aan 't Vuur komt.

De Heer KALM hadt , in zyne Reizen door ^{De Li-}
 Pensylvanie , getragt te verneemen , of deeze ^{quidamber}
 Boom weezentlyk den vloeibaaren Amber uit-
 leverde. Hem werdt berigt , dat 'er altoos uit
 den Stam , wanneer men 'er een Insnyding in
 maakte , zekere Harst zypelde , die zeer wel-
 riekende was ; weshalve de Engelschen 'er den
 naam van Zoete Gom aan gaven : doch de veel-
 heid was aldaar te klein , om daar van te ver-
 zamelen. Men oordeelde , dat deeze Boom ei-
 gentlyk voor 't Klimaat van Karolina was ge-
 schapen , dewyl dezelve , hoe verder naar 't
 Zuiden , hoe meer van deezen Balssem uitlever-
 de. Waarschynlyk doet hy dit ook in Virgi-
 nie , dewyl men hem de *Virginische Platanus* ,
 daar *Styrax* uit vloeit , genoemd vindt.
 Dat dergelyke Boomen in Mexiko of Nieuw
 Spanje voorkomen , van waar men de Liqui-
 damber eerst in Europa gebragt heeft , is uit
 HERNANDEZ blykbaar.

Wel-

II. Weleer werdt deeze Balsam by Vaatjes vol en
 AFDEEL. in zulk een veelheid in Spanje overgevoerd, dat
 XIX. hy een gedeelte van het Kargazoen uitmaakte ;
 HOOFD. zynde zo sterk van Geur, dat niet alleen de
 STUK. Gulder-
 boom. Huizen maar ook de Straaten 'er door, als 't ware, bewierookt werden. Tevens kwam een vloeibaare Olie over, die door afdruijing daar was afgehaald, zynde rooder en nog sterker van Reuk; Olie van *Liquidambar* genaamd. Men plagtze veel in Reukwerken te gebruiken, en daarom wordt de *Liquidamber* nog geteld onder de Winkelmiddelen. Ook werdt een groote veelheid daar van gebezigt, om Leder en Handschoenen een aangenaamen Geur te geeven; welke echter, door den tyd, begonnen heeft te verveelen. 't Is zeker, dat deeze Drogery, zo wel uit- als inwendig, de eigenschap van alle Kruidderige Balsams en Oliën heeft.

II.
Liquidambar peregrinum.
 Gomboom.

(2) Amberboom met langwerpige overhoeks gegolfde Bladen.

In plaats van *Miltkruidbladige* wordt deeze thans by genaamd *Vreemde*, daar ik geen reden voor vind: want het insgelyks een *Virginisch*

(2) *Liquidambar Foliis oblongis, alternatim sinuatis.* DU HAM. *Arbr.* I. p. 366. *Myrica Fol. oblongis &c. Hort. Cliff.* 456. GRON. *Virg.* 153. COLD. *Novob.* 224. Gale *Mariana Asplenii folio.* PET. *Mus.* 773. *Myrti Brabanticae affinis Americanae* PLUK. *Alm.* 250. T. 100. f. 6; 7.

nifch Gewas is ; dat op ver naa zo veel hoog-
 te niet bereikt als de voorgaande. In 't Graaf-
 fchap Lancafter van Noord - Amerika , groeit
 hetzelve , alwaar CLAYTON het aan den ftei-
 len Steenigen Oever van eene Rivier , in de
 fchaduw der Denneboomen , in 't begin van
 Juny , zonder Kentekenen van Vrugtmaaking ,
 vondt. PLUKENETIUS zegt, dat het naby
 komt aan de Brabantsche Myrthus , Gale ge-
 naamd , en zo wel Katten draagt als Vrugten ,
 hebbende de Bladen , gelyk die van het Milt-
 kruid , in flippen verdeeld. De Zaaden waren
 enkeld en beslooten in tweekleppige Zaadhuis-
 jes , die met elkander een ftekelligen Bol for-
 meerden.

II.
 AFDEEL.
 XIX.
 HOOFD-
 STUK.
 Gom-
 boom.

Thans de Veelmannigen onder de Eenhuizi-
 ge Boomen befchreeven hebbende , gaa ik over
 tot de Enkelbroederigen van deeze Klasfe ,
 waar onder nog verfcheide Boomen voorkomen ,
 van welken de eerfte en niet van de minfte
 is , het Geflagt van

P I N U S . Pynboom.

De andere Kenmerken daar van zyn , dat de
 Mannetjes Bloemen een vierbladige Kelk , zonder
 Bloemblaadjes , hebben , en de Meelknopjes
 bloot : de Wyfjes , tot Pynappeltjes vergaard ,
 een tweebloemige Schub , met eenen Stamper :
 zynde het Zaad een Noot , die in eene Vlie-
 zige Wiek vervat is.

In

II. In dit Geflagt zyn behalve de Pynboomest ;
 AFDEEL. Denne- en Lorkenboomen , ook de Ceder-
 XIX. boomen en anderen begreepen , zo dat het ge-
 HOOFD- tal der Soorten twaalf is , als volgt.
 STUK.

I. (1) Pynboom *met tweevoudige Bladen , de*
Wortelblaadjes enkeld en glad.
 Pinus
 sylvestris.
 Wilde
 Pynboom. Deeeze Soort begrypt den *Wilden Pynboom* ,
 die een der gemeenste Boomen is in de Noor-
 delyke deelen van de oude Wereld. Men vindt
 'er ongemeen groote Bosfchen van , zo wel in
 Lapland als in Siberie. De Sweeden noemen
 hem *Tall* , de Rusfen *Cocha* , de Laplanders
Betze of *Bietze*. Hy valt ook in Engeland , al-
 waar men hem Berg - Pynboom noemt ; in Vran-
 kryk , Switserland , Italie , Oostenryk , Poolen en
 verscheide deelen van Duitschland , zelfs in onze
 Nederlanden. Men geeft 'er , in 't Hoogduitsch ,
 in 't algemeen den naam van *Fichtenbaum* aan ;
 doch fomtyds noemt men hem *Fohrenbaum* ,
 en ook wel *Hartsbaum* , dat is Harstboom ; naar
 de verschillende gesteldheid en bekwaamheid
 tot het een of andere gebruik.

De

(1) *Pinus Foliis geminis , primordialibus solitariis glabris.*
Syst. Nat. XII. Gen. 1077. p. 632. Hort. Cliff. 450. Fl.
Suec. 788 , 874. Mat. Med. 434. ROYEN Lugdbat. 89. DA-
LIB. Par. 295. GMELIN. Sib. I. p. 178. Pinus sylvestris.
C. B. Pin. 491. Fl. Lapp. 346. DALECH. Hist. 45. β.
Pinus maritima altera. γ. Pinaster latifolius. δ. Pin. tenuifo-
lius Julo purpureo. C. B. Pin. 491.

De Pynboomen, in 't algemeen, hebben eenen regt opgefchooten Stam, naar boven regelmatig verdunnende, en tot eene aanmerkelyke hoogte ongetakt. Zy groeijen hooger, zo II. AFDEEL. XIX. HOOFD-STUK. *Wilde Pynboom.* LINNAEUS aanmerkt, in Lapland dan in Sweeden. Deeze Boom, naamelyk, fchynt de koude Landen te beminnen en valt in Duitfchland laager. CLUSIUS merkte in Oostenryk den Wilden Pynboom tweederley aan, den eenen met een frifcher, regter Stam en gladder Bast; den anderen met een krommer en minder fraaijen Stam, de Schors ruuw hebbende. In Switserland blyft het, volgens den Heer HALLER, een laage Boom, overal gemeen, en langs den Rhyne kleine Bofchjes maakende, tot Giefen toe. „ De Schors daar van, zegt hy, is eer „ veelhoekig dan gefchubd: de eerfte Scheede „ der Bladen bruin, de andere als van Papier, „ Afchgrauw. De Bladen zelf, in die Schee- „ de, zyn dubbeld of twee by elkander gevoegd, „ gekield, aan de eene zyde verheven, aan de „ andere holrond, Zeegroen en veel breeder „ dan in de tamme Pynboom. De Appeltjes, „ die onder aan de Bloendraagende Trosfen „ hangen, zyn kort en breed, Kegelvormig: „ de Nooten niet eetbaar”.

Aan deeze Soort, naamelyk, heeft onze Ridder drie Verfcheidenheden ondergefchikt, waar van de eerfte is de Zee-Pynboom van BAUHINUS; de tweede dezelfs *breedbladige* Wilde Pynboom, met de Katten groenachtig of bleek

A a

van

II. van Kleur ; de derde dezelfs *smalbladige*, met
 AFDEEL. paarschachtige Katten. Die van den gewoonen
 XIX. HOOFD- Laplandschen en Sweedschen Pynboom zyn
 STUK. geel , of strooijen ten minste een geel Stuif-
Wilde
Pynboom.
 meel, dat de dorre Hey - velden als Zwavel be-
 dekt. Men heeft 'er aldaar waargenomen, die
 de Schors wit, die dezelve rood en die ze bruin
 hebben. Ook staan de Bladen, die men, wegens
 hunne figuur, *Naalden* noemt, en welke rond-
 om de Looten of Takjes groeijen, in sommigen
 ruimer, in anderen digter, in deeze Soort altoos
 twee by elkander in een Scheede, daar zy in de
 Denneboomen enkeld zyn. Eene Verscheiden-
 heid, welke byna alle de Hoofdtakken uit den
 Top van een korten Stam, regt en gekroond
 uitbreidt, was onzen Ridder in de Boschen van
 Lapland zeldzaam, doch overvloedig in zyne
 Reize door Upland voorgekomen. De hooge
 Pynboomen hebben weinige en maar korte Tak-
 ken aan de Noord zyde ; dit maakt de Kroon
 zeer scheef, waar door de Lappen hunnen Koers
 in de Boschen, als naar 't Kompas, weeten te
 richten. Aan veelen der hoogsten waaijen ook
 de bovenste Takken, door de guure Winden,
 in die koude Gewesten des Aardkloots, dood ;
 't welk door de afvallende Takken de Wegen
 als verspert en voor een Reiziger zeer moeielyk
 maakt. Niets yzelykers, echter, kwam hem
 over, dan toen zyn Ed. door een Bosch van
 Pynboomen reisde, verscheide Dageizen groot,
 't welk kort te vooren door den Bliksem in
 brand

brand gestoken was geweest en dus ten deele afgebrand. Een klein Koeltje aldaar ontstaande deedt een menigte van hemelhooge Pynboomen, wier Stammen half doorgebrand waren, om vervallen met een gekraak, dat verschrikkelyk was; zo dat zy naauwlyks raad wisten tot berging van hun Lyf.

II.

AFDEEL
XIX.

HOOFD-

STUK-

Wilde
Pynboom.

Gelyk van de Berken, maaken de Laplanders van de Pynboomen, die 'er nog gemeener zyn, zeer veel gebruik. De Brandstof, die zy 'er van hebben, hoewel hoog noodig, is het minste. Aan Stammen die scheef staan, 't welk op de Oevers der Rivieren en in Moerasfen dikwils voorkomt, bevinden zy, dat het Hout aan de zyde naar den Grond zeer hard is, byna als Palm-Hout: zy noemen hetzelve *Tioern* of *Kioern*, en maaken 'er de Plankjes van, die zy aan de Voeten binden, om 's Winters over de Sneeuw te kunnen loopen. Van dat zelfde Hout maaken zy hunne Boogen, om Inkhoortjes, zo wel de gemeene als de Vliegende, die 'er doch zeldzaam voorkomen, te schieten; voggende het met Berken-Hout samen, en dit vast hechtende met Lym uit de Vellen van Baarsen gemaakt.

Volgens onzen Ridder hadt het RAY mis, toen hy verhaalde dat de Laplanders Brood maaken van Berken-Bast *: maar die Autheur schynt zig alleen in den Boom vergist te hebben. Van den Bast der Pynboomen bereiden zy wezentlyk Brood, dat men *Pynboom-Brood* noe-

Pynboom-
Brood.* Zie
bladz. 260.

II. noemen kan , of *Brood van Boombast* , *Bark-*
 AFDEEL. *brood* in de Sweedsche Taal , en deeze Naam
 XIX. zal waarschynlyk RAY misleid hebben. Ten
 HOOFD- dien einde wordt van hooge Pynboomen , die
 STUK. niet zeer Takkig zyn , de buitenste dorre Schors ,
Wilde
Pynboom. die als uit Schubben bestaat , afgeschraapt ; ver-
 volgens haalt men 'er den binnensten Bast , die
 Vezelig , wit en Sappig is , ook af , en droogt
 denzelven in de Schaduw. De afhaaling moet
 geschieden , wanneer het Spint week is ; zo dat
 de Boom zig gemakkelyk schillen laat. Om nu
 dien gedroogden Bast te gebruiken , braadt men
 denzelven een weinig over gloeiende Kolen ,
 dan maakt men hem klein en maalt hem , tusfchen
 Molenfteenen , tot Meel , 't welk , met Water
 gemengd zynde , door lang roeren tot een foort
 van Koekjes gebakken wordt , die naauwlyks
 een Stroobreed dik zyn , wordende dikwils het
 geheele Jaar door van de Lappen gegeten. De
 Finnen , die zig in de Wildernissen tusfchen
 Lapland en Sweeden , Lapmark genaamd , wel-
 ke vol zyn van Pynboom - Bosfchen , nedergezet
 hebben , geeven dit Meel aan de Varkens , en
 maaken 'er dezelve zo gemakkelyk mede vet ,
 als de Sweeden met enkel Koorn.

Het Gree- In Finland vindt men Pynboomen , zo ver-
 nen Hout. haald wordt , die onder by den Wortel een
 Vadem dik zyn , en vyftien of zestien Vade-
 men Stams hebben tot aan de Kroon : zo dat
 deeze Boomen omtrent honderd Voeten hoog
 moeten zyn. Men reket dat zy aldaar wel

by

by de tweehonderd Jaaren Ouderdom bereiken. II.
 In Sweeden en Noorwegen vallen zy groot AFDEEL.
 genoeg om die menigte van *Greenen-Hout* uit XIX.
 te leveren, welke ons jaarlyks uit Noorwegen HOOFD-
 en uit de Oostzee toegebracht wordt, en, zo al- STUK.
 daar alhier te Lande, tot Planken, Ribben en Wilde
 Balken, gezaagd. Men wil, dat hetzelfde van Pynboom.
 een byzonder slag deezer Wilde Pynboomen, *Kryn-Pynboomen* genaamd, afkomstig zy. Dat
 in Noorwegen valt is het beste, daar aan volgt
 het Sweedsche, 't welk niet zo fyn van nerf is
 en minder duurzaam: het Hamburger is weder-
 om slegter, en het Berlynsche van allen het
 minst digte en verganklykste.

De Pynboomen zyn in 't algemeen vermaard Terpen-
 wegens den Harst dien zy bevatten; 't welk thyn,
 meest plaats heeft in de laagste en Takkigste Harst.
 van Gewas. Deeze Boom, naamelyk, druipt,
 wanneer 'er in gesneeden of gekapt wordt,
 en dat uitlopende Vogt is de Gemeene Ter-
 penthyn, welke door de Zonneschyn uitdroogen-
 de, door Vuur of door den tyd, *Harst* wordt.
 Sommige Pynboomen zyn zo vol Harst, dat zy
 daar door byna verstikken, en deeze noemt men
Tadæ of Toortsen, en het Hout wordt in 't
 Hoogduitsch *Kien-Holtz* geheten. Van zulk
 Hout worden Strookjes of Splinters tot Fakkels
 of Toortsen gebruikt, in veele deelen van
 Duitschland. In Provence vergaderen de Inge-
 zetenen niet alleen Harst maar ook verscheide

II. Soorten van Pek en andere Harstige Voortbrengzelen uit den Wilden Pynboom. Zy maaken groeven in de Aarde by den Wortel, en kappen in 't Voorjaar onder in den Stam, waar uit dan het Harstachtig Vogt loopt, dat men uit de Groeven schept en in zekere Korven doet; wordende het dunne, dat 'er door loopt, *Terpenthyn* genaamd. 't Gene in de Korven blyft, wordt met Water in een Ketel gedaan; men destilleert 'er Geest en Olie van *Terpenthyn* van, en het overblyvende is de zogenaamde *Rinse Harst*.

Teer en
Pek.

Het voornaamste, dat de Pynboom in de Noordelyke Landen uitlevert, is *Teer*. Ten dien einde wordt dikwils maar een Groef om den Stam gemaakt, en de Pynboom in brand gestoken: 't welk dus tot een groote vernieling van Hout strekt. Anderszins kapt men een Harstigen Pynboom klein, en steekt de stukken in een soort van Oven, wordende dan de uitlopende Teer op dergelyke manier vergaderd. Het Roet, dat de Rook uitlevert, is het bekende *Zwartzel*. Het dikke, dat in de Teer bezakt, wordt door kooking of uitrooking veelal tot *Pek* gemaakt, waar van 't gebruik bekend is, zo wel als dat van de Teer, in het bewaaren van Houtwerk, Schepen en Vaartuigen voor 't indringen der Vogtigheid; van het Touwwerk, enz. Een menigte *Pek* en *Teer* wordt ons uit Finland en andere plaatsfen aan de Oostzee, als ook uit Noorwegen, toegebracht.

Het

Het Water, daar de Teer in gekookt wordt om 'er Pek van te maaken, kan ook dienen, zo men aanmerkt, om het Hout, door bestryking, eenigen tyd voor de Verrotting te bewaaren. Dergelyk Teerwater is, sedert eenige Jaaren, op de aanpryzing van Dr. BERKELEY, Bisfchop van Cloyne in Ierland, tegen Borstkwaalen ingenomen, en sommigen hebben zig verbeeld, merkelyke baat daar by te vinden. De jonge Toppen der Pynboomen houdt het Gemeene Volk in Siberie voor een onfeilbaar middel tegen 't Scheurbuik, zo de Heer GMELIN aanmerkt. De vermaarde HOFFMAN zegt, dat door dezelve duizenden Menschen daar van verlost zyn. Anderen pryzen een Afkookzel der Naalden tegen de Waterzugt. Uit de Vrugten wordt een Olie gedestilleerd, die Goudgeel is van Kleur, zeer doordringende en tegen de Jicht aangepreezen. Van de nuttigheid der Harst en Terpentbyn zal ik, om dat dezelve meest uitwendig gebruikt worden, hier niet spreken. De Denneboom geeft die beide Stoffen overvloediger en beter.

(2) Pynboom met tweevoudige Bladen, de Wortelblaadjes enkeld en aan den rand gehaaid.

II.
Pinus
Pinea.
Tamme
Pynboom.

Dit

(2) *Pinus* [Foliis geminis, primordialibus solitariis ciliatis.
Hort. Cliff. 450. H. Ups. 288. Mat. Med. 435. ROYEN

Aa 4.

Lugd.

II. DEEL, III. STUK.

II. Dit is de *Tamme Pynboom*, die in Italie, Spanje en de Zuidelyke deelen van Vrankryk groeit. By Ravenua vindt men een groot Bosch van deeze Pynboomen, langs den Zee-Oever, en dergelyken komen elders in Italie voor. De oude Romeinen zullen dezelve met hunne *Pinneta* bedoeld hebben, van welken OVIDIUS spreekt (*), en uit VIRGILIUS blykt, dat menze ook in de Lusthoven nabieldt, hoewel de Natuurlyke Groeiplaats schein te zyn op de Bergen (†). Men wil dat alle Kroonen, waar mede eertyds te Korinthen de Overwinnaars gekroond werden, die in de Isthmische Spelen den Prys behaald hadden, van Pynboomen Loof gemaakt waren (‡). De Grieken hebben den Tempel van Neptunus met dezelve beplant en beschaduwd; ter eere van die Godheid, waar aan zy deeze Boomen, (t is ligt te begrypen om wat reden,) geheiligd hadden. Ook werden alle Beesten, die aan den Afgod Pan zouden geofferd worden, daar mede bekranst en opgesierd.

De tamme Pynboom, oudtyds *fativa*, *urbana* en *mansueta* genaamd, wordt ten minste zo groot als de Wilde. Hy heeft de Schors ook ruuw

Lugdhat. 89. GOUAN. *Monsp.* 494. *Pinus fativa.* C. B. *Pin.* 491. *Pinus.* CAM. *Epit.* 93.

(*) *Murmura Pinetis fiunt.* OVID.

(†) *Eraxinus in Sylvis pulcherrima, Pinus in Hortis.* VIRG. *Piniferum Atlantis Caput.* Idem.

(‡) *Hinc Pinna Corona.* PLIN.

tuuw en roodachtig , het Hout ziet geel en is
 welriekende. De Bladen , die op de zelfde ma-
 nier voortkomen , zyn veel langer en dunner
 dan in de Wilde , en maaken Biesachtige Naal-
 den van twee of drie Palmen lang , aan 't end
 spits , styf en steekende. Zo dun als Paarde-
 haar , gelyk D O D O N Æ U S dezelve beschryft ,
 evenwel , zynze niet. Deeze kroonen de en-
 den van de Takjes of Toppen der Boomen by
 bosfen , zynde van een bevallige bleekgroene
 Kleur : weshalve deeze Pynboomen dikwils tot
 Haagen en Dreeven op de Buitenplaatsen en in
 de Lusthoven , inzonderheid in Duitschland , ge-
 bruikt worden , latende dezelve zig zo wel en
 in zo veelerley figuren scheeren , als de Taxis-
 boomen.

De Vrugten zyn in deeze veel aanmerkelyker
 en grooter dan in de Wilde Pynboomen. Men
 noemtze in 't Latyn *Strobyli* of *Coni* , in 't
 Hoogduitsch *Zirbels* , en hier van heet hy *Zir-
 belbaum*. De Engelschen en Franschen noemen-
 ze *Pine-Apples* , *Pommes de Pin* , dat overeen-
 komt met onze benaaming van *Pyn-Appelen*.
 Zy hebben een Eyvormige Appelachtige figuur ,
 die in sommigen meer , in anderen minder Ke-
 gelvormig is. Aan den Grondsteun zyn zy breed ,
 en loopen dunner , ja zelfs in sommigen vry
 spits uit. De tamme Pynboom heeft ze dik en
 ten minste een Vuist groot , hangende neder-
 waards gelyk in de andere. Deeze Vrugten
 bestaan uit Houtige , dikke Schubben , in 't ron-

II. de om een Spil geplaatst , en tusfchen zig de
 AFDEEL. Zaadkorrels bevattende , die men *Pyn-Nooten*
 XIX. noemt. Men kan deeze Pyn-Appels naauwlyks
 HOOFD- door eenig geweld of Werktuig aan ftukken
 STUK. krygen: maar, aan 't Vuur gelegd , gaan de
Tamme Schubben van elkander , en dan vallen 'er de
Pynbooms. Zaaden uit, die men ook wel Amandelen noemt.
 Het zelfde gebeurt door de rypwording deezer
 Vruchten. Zy hebben in de gewoone Tamme
 Pynboomen insgelyks een harde en als Steenach-
 tige Schaal, waar binnen zy eene Pit bevatten,
 die niet onaangenaam van Smaak is. In Italie
 worden zy , zo RAY verhaalt, opgezet onder
 de Nageregten. De Harstachtigheid van de
 Vrucht , die aanmerkelyk is , kleeft evenwel
 deeze Pitten aan, en daarom wordt een uitmel-
 king van dezelve, of ook het enkele gebruik,
 dienftig aangemerkt in Borstkwaalen en tot ver-
 zagting van de fcherpheid in 't Wateren. Het
 Water, van de Pyn-Appelen gedestilleerd , is
 famentrekkende , zo wel als de Bast en Bladen,
 in Afkookzel of Aftrekzel gebruikt.

De Bloem-
 trosfen.

Ten opzigt van de Mannelyke Bloemkatten,
 welken de Pynboom in groote regtopftaande
 Bosfen of Trosfen by elkander draagt, merkt
 TOURNEFORT aan, dat deeze Trosfen uit
 een menigte van Topjes famengehoopt zyn ,
 die zig als een klein Hartje-vertoonen , en,
 door 't Mikroskoop gezien , ieder twee Hok-
 jes hebben, waar uit zy een Meelachtig Poei-
 jer ftrooijen , dat uit halfmaanswyze Bolletjes
 be-

bestaat. Dergelyke gesteldheid der Mannelyke Bloemen nam die Kruidkenner ook in de Denen en Lorkeboomen waar. LINNÆUS, ondertusfchen, schryft aan dit Geslagt veel Meeldraadjes toe, die van onderen tot een Kolommetje zyn samengegroeid, 't welk aan den Top verdeeld is, met regtopstaande Meelknopjes. Anderen merken aan, dat de Meeldraadjes uit een gemeenen Houtigen Vezel voortkomen, welke het gezegde Kolommetje, daar TOURNEFORT niet op gelet zal hebben, zal zyn. De Kelk zou, volgens den Ridder, uit vier Schubben bestaan. Het gene de Heer HALLER dien aangaande aan TOURNEFORT toefchryft, vind ik by denzelven niet. Uit den gemeenen Spil zoude tweehokkige Schubben voortkomen, gevuld met twee Meelknopjes (*).

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
*Tamme
Pynboom.*

(3) *Pynboom met drievoudige Bladen.*

III.
*Pinus
Tada.
Zwarte
Pynboom.*

Dit Kenmerk onderscheidt den *Noord-Amerikaanschen Pynboom*, die 'er de *Zwarte of Pek-Pynboom*, en ook wel de *Wierookboom* getyteld wordt, volgens BANISTER. Evenwel gaat

(*) Differt ab *Abiete Conis masculis* in summis Ramis confertis, sub quolibet (scil. Cono) Squamæ sunt aliquot, quatuor facit LINNÆUS. Ex communi Axi Squamæ biloculares, duabus Antheris fartæ TOURNEFORT. HALL. *Helv.* p. 149.

(3) *Pinus Foliis ternis.* GRON. *Virg.* 152. *Pinus Virginiana tenuifolia tripilis* &c. PLUK. *Alm.* 297. RAJ. *Dendr.* 8. *Pinus Foliis longissimis ex unâ thecâ ternis.* COLD. *Novembr.* 230.

II. gaat zulks niet vast , dewyl ook andere Pyn-
AFDEEL. boomen voorkomen met drievoudige Bladen ,
XIX. gelyk twee zodanigen door MILLER worden
HOOFD- aangehaald en in Noord - Amerika een Pynboom
STUK. is , die de Bladen slegts dubbeld heeft , maar
Zwarte
Pynboom. wiens Vrugten gedoornd zyn , de *Geele Pyn-*
boom , of de Gemeene Pynboom van Jerfey ge-
 naamd. De Naalden van deezen zyn tevens
 korter en dikker , van Kleur donker groen , de
 Appelen kleiner en langwerpiger ; wordende hy
 derhalve van veelen ook tot de Dennen be-
 trokken. Het blyft een laage Boom , terwyl
 de eerstgemelde *Zwarte* tot een aanzienlyke
 hoogte flygt.

Groene Van beiden maakt men , in Noord - Amerika ,
Teer. Pek en Teer. „ Eigentlyk wordt , in de En-
 „ gelfche Volkplantingen , tweederley Teer
 „ gebrand , (zegt de Heer KALM.) De eer-
 „ ste is de gemeene Teer , die van de Stam-
 „ men , Takken en Wortels , gemaakt wordt ;
 „ waar toe men meestal Hout neemt , dat van
 „ zelf verdord en dood is. Deeze manier van
 „ Teerbranden is ook de gewoonfte in het
 „ Land. Een andere beftaat daar in , dat men
 „ de Boomen , terwyl zy in Leven zyn , aan
 „ de eene zyde fchilt , en ze dan nog byna
 „ een geheel Jaar laat groeijen , vergaderende
 „ middelerwyl de Harst , die uit de Røeten zy-
 „ pelt. Dan wordt de Boom om ver gehou-
 „ wen en tot Teer gebrand , welke men *Groe-*
 „ *ne Teer* noemt. Derzelve Kleur , evenwel ,
 „ is

is nagenoeg als die der andere; doch de be-
 naaming ontstaat daar uit, dat men ze van
 groene en frische Boomen vervaardigt. Even
 zo gaat men in Ooster-Bothnie te werk, en
 deze manier strekt tot een groote vernieling
 der Boschen, terwyl men in Finland de Teer
 op de eerstgemelde wyze brandt. Van de
 Dennen neemt men, in Amerika, de Zwar-
 ten alleen: want de Witten deugen tot dit
 oogmerk niet, zynde integendeel tot Mas-
 ten, Planken en ander Timmerhout, voor-
 treffelyk. De Groene wordt duurder betaald
 dan de gemeene Teer".

II.
 AFDEEL.
 XIX.
 HOOFD-
 STUK.
 Zwarte
 Pynboom.

(4) Pynboom met vyfvoudige Bladen, die
 glad zyn.

IV.
 Pinus
 Cembra.
 Ceder-
 Pynboom.

De Ouden hebben, met de benaaming van
Cembro of *Cembri*, een Soort van Pynboomen
 onderscheiden, welke de Nootjes of Zaaden
 broosch van Dop hadt, zo dat menze met de
 Handen gemakkelyk kon aan stukken breeken.
 CÆSALPINUS hadt gehoord, dat in de Ber-
 gen van Trente zodanig een Soort van Pynboo-
 men

(5) *Pinus Foliis quinis lævibus. It. Scan. 32. Pinus Foliis*
quinis Cono erecto, Nucleo eduli. HALL. Helv. 150. GMEL.
Sib. I. p. 179. T. 39. DU HAMEL Arbr. II. T. 32. Pinus
fativa Cortice fisco, &c. AMM. Ruth. 178. Pinus sylvestris
montana tertia. C. B. Pin. 491. Pinus sylvestris Cembro.
CAM. Epit. 42. Pinafter. BELL. Conif. MICH. Gen. 223. Larix
sempervirens, Foliis quinis Nucleis edulibus. BREYN. E.
N. C. Cent. 7. Obs. 2.

H.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Ceder-
Pynboom.

men voorkwam, 't welk de gene was, die PLINIUS de Tarentynsche noemde. De Graauw- bunders gaven 'er den naam van *Zimbro* aan. In de Bergachtige deelen van Europa, die tus- fchen Provence en Italie begreepen zyn, is deeze Pynboom zeer gemeen en bekend on- der den naam van *Alvo* of *Elvo*; zynde 'er naauwlyks een Landman in die Gewesten, wiens Huisgezin niet ten deele leeft van het Zaad deezes Booms, dat zeer voedzaam, ge- zond en lekker is.

Deeze Pynappel-Nootjes worden *Arveln* ge- heten in Switserland, zegt de Heer HALLER, die aanmerkt dat deeze Soort van Pynboomen in de hoogste Berg-Valeijen der Alpen, zelfs op de barste Klippen aan de Yskolken van het Grindelwald, overvloedig groeit, zynde gemak- kelyk van de anderen te onderscheiden: „ de- „ wyl hy de Schors ruwer heeft, en de Knob- „ bels geen twee maar vyf famengevoegde Bla- „ den of Naalden uitgeeven, die langer en sty- „ ver dan van den gemeenen zyn, en zeer dicht „ staan. De Vrucht rondachtig en ongesteeld, „ hangt niet, maar staat overend, bevattende, „ tusfchen haare Schubben, zagtschaalige Noot- „ jes, met Vleezige eetbaare Pitten. De ge- „ heele Boom overtreft alle zyne mede-Soor- „ ten door een zeer aangenaamen Aromatieken „ Reuk: weshalve ook de jonge Spruiten, door „ Destillatie, een aangenaamen en kragtigen „ Balfem uitleveren. De Nootjes houdt men „ in

„ in de Switserfche Apothecken na, en merkt- II^l
 „ ze aan, als de Amandelen overtreffende, te- AFDEEL^l
 „ gen Borstkwaalen en tot verzagting van de XIX.
 „ Ongemakken der Waterwegen. In Wallifer- HOOFD-
 „ Land wordt deeze Boom *Arbel* en de Vrugt STUK.
 „ *Zirlin* geheten, volgens **GESNERUS.** Ceder-
Pynbooms.

Gelyk men dus deezen Pynboom in de hoo-
 ge Gebergten der Zuidelyke deelen van Euro-
 pa waarneemt, zo komt dezelve ook op de
 Bergen van Hongarie en Oostenryk voor (*),
 en valt overvloedig in de Noordelyke deelen
 van Afie. „ Het is zegt de Heer **GMELIN**,
 „ een natuurlyk Gewas in geheel Siberie, dat
 „ de zwaarste Koude verduurt en de Moerasfi-
 „ ge plaatfen zeer bemint. Het maakt een hoo-
 „ gen Boom, zeer fraay van aanzien, regt van
 „ Stam, hoog groen, dikwils dikker dan een
 „ groflyvig Mensch. 't Getal der Naalden is
 „ doorgaans vyf, nooit meer; zelden vier, zeer
 „ zeldzaam drie by elkander: de Appelen groot
 „ en ftomp. In zekere Landftreek, die Steen-
 „ achtig is, met veele vogtige Bosfchen, is
 „ zulk een overvloed van deeze Boomen, dat
 „ in een vrugtbaar Jaar de Ingezetenen altemaal
 „ naar de Bosfchen trekken, om de Nootjes in
 „ te zamelen, die dan zo goedkoop zyn, dat
 „ men veertig Pond voor vyftien Kopekken
 „ kan

(*) **BRUCKMANN.** *Ep. It. Cent. I. N. 23*, geeft de afbeel-
 ding van een Takje en van de Vrugt deezes Booms, in Hon-
 garie *Limbowe Drewo* genaamd, waar van een uitnemende
 Balfem kwam, met de *Oleum Carpaticum* of Duitfche Krom-
 hout-Olie overeenkomftig.

- II. „ kan koopen. Men gebruiktze tot versnape-
 AFDEEL. „ ring : zy zyn lekker , doch maaken ligt een
 XIX. „ ransheid in de Maag , als men 'er te veel
 HOOFD „ van eet. Vermogende Luiden persen 'er een
 STUK. „ Olie uit , om in de Vasten te gebruiken , die ,
 Ceder- „ verscht zynde , zeer wel smaakt , doch spoedig
 Pyrboom. „ rans wordt. De Doppen van deeze Nootjes
 „ gebruiken veelen der Ingezetenen , om een
 „ roode Kleur te geeven aan den Moutwyn.
 „ Het Hout ruikt niet sterk en wordt van de
 „ Witwerkers in Siberie verkoozen om zyne
 „ zagtheid en dat het niet veel Harst bevat.”

Verscheiderley naamen geeven de Tartaaren , volgens den Heer A M M A N , aan deezen Boom , waar uit blykt , dat hy ook gemeen is in de middelste deelen van Asie. De Laplanders , zegt hy , noemen hem *Lygal* , en de Nootjes in 't byzonder *Nager* : de Rusfen , die in Siberie wonen , *Cedr* , en de Nootjes *Cedroui Oreek*. MICHELIIUS heeft 'er , onder den naam van *Pinafter* , een byzonder Geslagt van gemaakt , dat hy , door de driekantige Naalden en derzelve getal , onderscheidt. LINNÆUS zegt , dat de Siberische Cederboom vyf rondachtige Bladen , die aan de binnenzijde kantig en gekorven zyn , voortbrengt.

Doktor SCOPOLI beschryft (*) de Vrugt-
 maakende deelen van deezen Pynboom , die ,
 zo hy aanmerkt , in de Alpen *Cirno* genoemd
 wordt , zeer naauwkeurig. „ De Mannelyke
 „ Ke-

(*) *Ann. II. Historico - Naturalis. p. 65.*

„ Kegels twee by elkander, een half Duim lang, II.
 „ rood, komen onder den oirfprong der nieuwe AFDEEL.
 „ Bladen voort, en bestaan uit gekielde Schub- XIX.
 „ ben, die ovaal zyn, en tweehokkige gesteel- HOOFD-
 „ de Meelknopjes. De Vrouwelyke Kegels STUK.
 „ of Appelen, ook ovaal, bestaan uit halfron- Ceder-
 „ de Schubben, met een bruine punt gespitst, Pynbooms.
 „ rimpelig, bleek Yzergrauw, aan de binnen-
 „ zyde met twee hokjes, die ieder een bruin
 „ Nootje bevatten, dat Wigachtig is, met twee
 „ hoeken tegenover elkander, en waarin eene
 „ eetbaare, Olieachtige, witte Pit, met een
 „ roodachtig Velletje bekleed”. De Bast van
 deezen Boom, zegt hy, is effen: de Bladen
 komen drie, vier of vyf, uit een zelfde Scheede
 voort: zy zyn driekantig, met de kanten neder-
 waards gestreeken ruuw: de eene vlakke glanzig
 en groen, de andere witachtiger en niet groen
 hebbende.

Eene Verscheidenheid, door den Heer GMELIN
 afgebeeld, die de Appelen kleiner heeft, is beoo-
 ften de Rivier Jeniscea, tot aan de Grenzen
 van China toe, en zelfs in Kamtschatka, zeer
 gemeen. Deeze komt zelden op laage plaatsen
 of aan de Oevers der Rivieren, maar meest in
 de Gebergten en aan de kanten van Beekjes
 voor, leggende aldaar met de Takken langs
 den Grond. Evenwel vindt menze nog wel
 overend staande aan den Voet der Bergen, en
 dan ongeveer eens Mans langte hoog, met den

Bb

Stam

II. Stam naauwlyks een Duim dik, hebbende een
 AFDEEL. ruuwe; rimpelige, Afchgrauwe doorgaans geel-
 XIX. achtige Schors. Zeer hooge Bergen, die als uit
 HOOFD- brokken van Rotsen, op een gestapeld, fchee-
 STUK. nen te bestaan, (zo dat menze van verre by een
 Ceder- geploegden Akker vergeleek, daar naauwlyks
 Pynboom. eenig Kruid op groeide,) hadt zyn Ed. gezien,
 met dit Geboomte op sommige plaatsfen zodanig
 bezet te zyn; dat zy zig byna als een Heining
 van Vruchtboomen aan een Muur vertoonden.
 Dit Gewas heeft de Zee-Kapitein LAPTIEW,
 toen hy in 't jaar 1736 digt by den Mond van
 de Rivier Lena overwinteren moest, en zyn
 Volk deerlyk aan 't Scheurbuik laboreerde, een
 uitmuntend Middel, daar tegen, bevonden te
 zyn. De Nootjes zyn wat kleiner, doch van
 de zelfde figuur en smaak, als in de grootere
 van deeze Soort.

V.
 Pinus
 Strobus.
 Ameri-
 kaanſche
 Ceder.

(5) Pynboom met vyf Bladen, die aan der
 rand ruuw zyn, en eene gladde Schors.

Een dergelyken *Larix*, als het den Ridder
 behaagt hier uit TOURNEFORT aan te haa-
 len, vind ik zelfs op de verbeterde Bladzyde
 niet

(5) *Pinus Foliis quinis margine scabris Cortice laevi. GRON.*
Virg. 152. Pinus Canadensis quinquefolia, Flofibus albis
 &c. DU HAMEL. *Arbr. II. p. 127. Pinus Virginiana Conis*
longis, non ut in vulgari echinatis. PLUK. Alm. 297. Larix
Canadensis longissimo folio. TOURNEF. Inf. 586.

niet. Die Kruidkenner geeft alleen den Amerikaanse Larix, met vyf Bladen uit den zelfden oirsprong, van PLUMIER, op, welke LINNÆUS wil, dat men met deeze Soort vergelyke. Hy zegt, „ dat het getal der Zaad blaadjes van zes tot tien is (*): dat der Bladen den vyf, die zagter dan in anderen zyn, drie, kantigen ruuw, hebbende de kanten byna onzichtbaar of zeer fyn gekarteld. De Appels zyn een Span groot, en hebben de Schubben, waar uit zy bestaan, zeer dik gepunt. Deeze is als een middelflag tusfchen de Pyn- en Denneboomen der Autheuren”. CLAYTON meldt, dat het een zeer hooge Boom is, die in de Westelyke Bergagtige deelen van Virginie groeit, wordende de *Witte Pynboom* genoemd van de Engelschen. De gladde Bast en de nederhangende Appels doen hem inzonderheid verschillen van de voorgaande Soort.

(6) Pynboom met gebondelde gespitste Bladen.

VI.
 ON- *Pinus*
Cedrus.
 Cedar van den Libanon.

(*) Cotyledones 6 ad 10. *Spec. Plant.* II. p. 1420. Cotyledones et Folia Seminaria synonyma sunt in Plantis. *Phil. Bor.* p. 89.

(6) *Pinus Foliis fasciculatis acutis.* *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Abies Foliis fasciculatis acuminatis.* *Hort. Cliff.* 449. ROYEN *Lugdbat.* 89. GRON. *Orient.* 295. *Cedrus Foliis rigidis &c.* TREW. *Ehret.* T. i. *Cedrus Conifera Folio Laricis.* C. B. *Pin.* 490. RAJ. *Hist.* 1404. *Cedrus Libani.* BARR. *lc.* 499. EDW. *Av.* T. 188. SELIGM. *Veg.* III. Band. Pl. 83. *Cedrus.* BELL. *It.* 162. CAM. *Ep.* 157. *Larix Orientalis Fruitu rotundiore obtuso.* TOURNE. *Inst.* 586.

Bb 2

II. Onder deeze eenvoudige bepaaling komt hier
 AFDEEL. op het tapyt de van ouds vermaarde Ceder-
 XIX. boom, die van BAUHINUS *Kegeldraagende*
 HOOFD- *Ceder met Lorckenbooms Bladen*, doch van an-
 STUK. deren alleenlyk *Ceder van den Libanon* gety-
Ceder
van den
Libanon. teld wordt. Men vindt hier van, op veele
 plaatsfen en veelerley manieren, melding ge-
 maakt in de Heilige Schrift. In een eigently-
 ke zin leest men verscheide maalen van de Ce-
 ders die op den Libanon waren, zynde door
 God aldaar geplant en maakende de heerlykheid
 van dien Berg uit (*). In een verbloemde zin
 strekken zy tot zinnebeelden van levendige
 kragt in Menschen. De regtvaardige zou groei-
 jen als de Ceder. Asfur was een Ceder op
 den Libanon, schoon van Takken, schaduw-
 achtig van Loof en hoog van Stam, hebbende
 zyn Top tusfchen digte Takken (†). Naauw-
 lyks eenigen Boom of Plantgewas vindt men
 in de Heilige Schrift zo omftandig en naauw-
 keurig voorgesteld. Ondertusfchen zyn aan-
 merkelyke twyfelingen ontstaan, of het He-
 breeufch woord *Aeres* weezentlyk dien Boom,
 welken wy thans daar voor erkennen, beteke-
 ne. Door den beroemden TREW is hier over
 een omftandig Vertoog uitgegeven, waar in
 wel de zaak tot geene zekerheid gebragt wordt,
 doch zeer waarschylyk gemaakt, dat de Ce-
 der

(*) 1 *Reg.* IV. v. 31. *Pf* CIV. v. 16, 17. *Jef.* LX. v. 11.

(†) *Ps.* XCII. v. 13. *Ezech.* XXXI. v. 3.

der van den Libanon een byzondere Soort was II.
 van die Boomen, welken de Arabieren, met APDEE L.
 den Hebreefchen naam overeenkomstig, *Ers* XIX.
 genoemd hebben, oetekenende de Harstdraa- STUK.
 gende Boomen in 't algemeen, en dus tevens Ceder
 de Pyn- en Denneboomen, waar van de Ceder van den
Libanon.
 een uitmuntende mede-Soort was (*). En,
 dit is te geloofbaarder, aan den eenen kant,
 om dat de gemeene Pynboom thans nog wee-
 zentlyk in 't Beloofde Land groeit, zo wel als
 de Denneboom (†): aan den anderen kant, om
 dat SALOMO het Cederen - Hout ook over
 Zee van andere plaatsfen liet haalen tot den
 bouw van zyne Paleizen; waar nog by komt,
 dat 'er andere Houten toen reeds bekend en in
 gebruik waren, die men houdt voor uitmuntende
 Soorten van Ceder, gelyk het Sittim- en
 Algummim - Hout, alleenlyk by die Hebreefche
 naamen bekend, zynde het laafte mooglyk
 rood Sandel of Koraalhout geweest (‡).

Een

(* *Planta felsæa*, per EHRET, p. 28. ad. Tab. 60, 61.

(†) *Jes.* XLI. vs. 19. en LX. vs. 13. Op welke beide
 plaatsfen men in de Dotsche Overzetting wel leest, de Den-
 ne, Beuke en Busboom; doch 't welk anderen vertaalen,
Abies, *Tada*, *Arboreisqve opaca*; dat is Denne-Pyn- en digte
 Boomen, met elkander de Glorie uitmaakende van den Liba-
 non. Dit wordt nader bekrachtigd, om dat men hedendaags
 geen Beuken, maar wel Pynboomen, benevens den Ceder,
 op den Libanon aantref. Zie RAUWOLF. *Itin. per GRONO-*
VIVM.

(‡) Het gene Sittim-Hout heette wordt in *Bibl. HADR.*

Bb 3

JUNII

II, DEEL. III, STUK,

II. Een der voornaamfte tegenwerkingen van den vermaarden Sweedfchen Hoogleeraar CELSIUS was, dat men de Ceders op den Libanon hedendaags niet van die uitmuntende hoogte vindt, welke aan dezelve is toegefchreeven geweest. Geloofwaardige Reizigers, inderdaad, gelyk DE BRUIN en DE LA ROCQUE, geeven 'er Aftekeningen van, die in 't geheel niet naar een Boom van het Geflagt der Denneboomen gelyken. Zy vonden dat deeze Ceders een korten Stam hadden, zig in veele dikke kromme Takken uitspreidende, en derhalve, zo het fcheen, geenszins tot Maften, Balken of Planken bekwaam. Het getal deezer oude Cederboomen, op dien Berg, bevondt MAUNDREL maar zestien te zyn, en de Stam van een der grootften was omtrent zes Voeten dik (*). De Boom verdeelde zig, eenige Voeten boven den Grond, in vyven, zynde ieder Tak zo dik als een geheele Boom. Ik zie niet, waar uit hun bleek, dat dit de echte Cederboomen waren. Mooglyk zyn het van dat flag van Pynboomen geweest, welken men

Tx-

JUNII & TREMELLII genoemd, *lectissima Cedrus*: van het Algummim-Hout zegt BUXTORF, *Ligna Thyina: Cedri species prestantissima*: doch hy meldt ook, dat anderen het voor Koraal houden.

(*) In de *Hedend. Historie*, V. DEEL, bladz. 289, staat wel van drie Roeden en zes Duimen in de Omtrek; doch ik onderftel, dat het Franfche *Toifes* zyn geweest: ware het anders, dan was de dikte omtrent twaalf Voeten.

Tæde of Kienboomen noemt : mooglyk ande-
 ren. Men zou kunnen vraagen, waar dat die
 vermaarde Ceders van den Libanon dan geblee-
 ven zyn ? Mifchien werden de meeften door
 den Tempelbouw van Salomo uitgeroeid, alzo
 hy naderhand het Cederen-Hout van elders
 haalen liet : mifchien zyn zy door Hemelfch
 Vuur in brand geftoken en verteerd, gelyk ze-
 kere zinfpeeling in de Heilige Schrift fchynt
 aan te duiden (*).

II.
 AFDEEL.
 XIX.
 HOOFD-
 STUK.
*Ceder
 van den
 Libanon.*

Van den Boom, die thans de Ceder van den
 Libanon genoemd wordt, waren in de Werken
 der Kruidkundigen nog niet dan Takken, met
 eenige Pyn-Appelen daar aan, in 't licht gege-
 ven; gelyk de beroemde TREW zelf op de eer-
 fte Plaat der Uitgeleeze Planten, van EHRET
 te Londen getekend, hadt gedaan: weshalve,
 aangezien die Boom reeds fterk in Engeland
 vermenigvuldigd is, hy gedagten Heer verzogt,
 om eene Afbeelding daar van te bezorgen. Die
 vermaarde Man twyfelde, naamelyk, niet, of
 deeze Ceder zou, vry en vrank opgroeijende,
 geenszins zulk een korten Stam en kromme
 Takken hebben, als men in de hier voor ge-
 melde Aftekeningen ziet. Ondertusfchen wa-
 ren die Ceders, aan den Vyver van de Chel-
 fe-

(*) *Zach.* XI. vs. 1, 2. Doet Uwe Deure op, o Libanon,
 op dat het Vyver Uwe Cederen verteere. Huylet gy Dennen,
 dewyle de Cederen gevallen zyn; dewyle die heerlyke Boe-
 men verwoefstet zyn, enz.

Bb 4

II. feaanschen Tuin geplant, even zo monstreus, gelyk zyne Zestigste Plaat de Afbeelding van een der grootsten voorstelt, met niet minder kromme Takken. Doch dit moet toevallig zyn, zo hy oordeelt en meent bevestigd te worden door de Afbeelding op zyne Een-en-zestigste Plaat, die door den Heer EHRET getekend was naar twee Cederboomen van twintig Voeten hoog, zig op de Lustplaats van den Hertog van Portland, *Bulfdrode* genaamd, bevindende; welke in Gestalte veel nader den Pynboom gelyken, hebbende een regten Stam, met horizontale Takken en eene Pieramiedaale Kroon. LINNÆUS vindt 'er in de Tuin van Chelsea, die van ontzaglyke grootte waren (*).

Ceder
van den
Libanon.

In de deelen der Vruchtmaaking komt de Cederboom, gelyk uit de Afbeeldingen in 't gedagte Werk van TREW blykt, met de Pynboomen overeen; doch de Bladen of Naalden groeijen niet twee of drie in eene Scheede, maar in menigte tropswyze by elkander, het welke TOURNEFORT den Ceder tot den Lorkeboom, daar hy zeer naby komt, heeft doen t'huis brengen. De figuur der Vruchten is ook niet Suikerbroodachtig, maar langwerpig rond. Dezelfen bestaan niet uit Houtachtige, maar uit Vliesachtig dunne Schubben, die echter styf zyn, meest plat op elkander leggende, doch

aan

(* Cedri Libani vastissimæ molis Arborea vidi in Horto Chelseano plures. LINN. Hort. Clif.

aan de Punt een weinig omgeboogen, en dit maakt de Ceder - Appelen op 't gevoel wat ruuw. Zy hangen ook niet nederwaards, ge-lyk men dit in de valsche Afbeelding van LOOBEEL, en in de monstreuze van WEINMANN, dus vertoond ziet, maar staan met het End opwaards gekeerd aan de Takken. Door laauw Water gaan deeze Schubben van malkander, daar men in de Pyn - Appelen zulks niet kan uitwerken dan door Vuur. 't Getal der Zaadblaadjes is zes.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Ceder
van den
Libanon.

Van ouds is, onder den naam van *Cedria* of *Cedrium*, zekere Terbenthynachtige Vogtigheid bekend geweest, die uit den Cederboom vloeide, en door uitdrooging de gedaante aannam van eene Traan of Harst. PLINIUS zegt, dat de Groote Ceder, *Cedrelate* of Denne-Ceder genaamd, eene Pek geeft, die men *Cedria* tytelt, dat is *Ceder - Harst*. Anderen geeven dien naam aan zeker Waterachtig Sap, dat uit dien Boom door afsnyding van de Takken vloeit, en by COLUMELLA heet *Liquor Cedrius*. De Egyptenaars leiden 'er de gemeenste Lyken in, die, van dit Vogt doordrongen en dan opgedroogd, eenigermate gebalsemd waren. Anderen, wederom, en wel de meesten, noemden dus eene Olie, welke men op verscheide manieren uit het Hout van deezen Boom bekomt. Sommigen branden of braaden 'er die Olie uit, en dan is 't een soort van Teer, welke van de Franschen, in Provence,

Ceder-
Harst en
Olie.

II. *Huile de Tac* genoemd wordt, om dat zy die
 AFDEEL. gebruiken tegen de Schurft en 't Ongediert der
 XIX. Schaapen. Eenigen kookten het Hout van den
 HOOFD- Ceder, of ook van andere Harstachtige Boo-
 STUK. men, en scheppen 'er dan de Olie af, welke
 Ceder dus helder en zuiver is, genaamd *Huile de Ca-*
van den *de.* Een derde manier is, door Destillatie, zo
Libanon. van Cederen- als andere Houten, en op die
 manier bekomt men de regte zogenaamde *Hui-*
le de Cedre, gemeenlyk *Ol. de Cedro*, welke
 oudtyds veel gebruikt werdt tot het balsemen
 der Lyken, als ook om Boeken en andere din-
 gen voor de Mot en ander Ongediert te bewaa-
 ren; doch mooglyk in deezen niet beter of
 kragtiger zal zyn dan de Terbenthyn - Olie.
 Ook is deeze Ceder-Olie, inwendig, byna in
 kragten met de Genever - Olie gelyk, en zeer
 heet, maar by uitneemendheid welriekende.

Het Ce- Het Cederen-Hout was van ouds in zo veel
 deren- achttinge, dat het tot de Offerhanden der Is-
 Hout. raëlieten behoorde. De Arke des Verbonds en
 al het Houtwerk aan den Tabernakel, was ge-
 maakt van dergelyke Stoffe. Koning Salomo
 hadt meer dan tagtigduizend Houthakkers in het
 Gebergte, om Cederen- en Dennen-Hout te
 kappen tot den Tempelbouw. Het Huis des
 Wouds van Libanon, dat die Vorst bouwen
 deedt, hadt de Pylaaren, Balken, Ribben en
 Planken, daar het uit bestondt, altemaal van
 Cederen-Hout. De geheele Tempel van Je-
 rufalem hadt aan den Wand een Cederen Be-
 sshot,

fehót , zo dat men geen Steenen kon zien. Door de verwoeftiuge dier Stad, een en andermaal, is dus een Schat van dat kostbaare Hout vernielt. Men heeft het naderhand altoos in de gehouden, zo om zynen Geur, als om zyne duurzaamheid. PLINIUS zegt, dat het noch Wormsteekig wordt, noch veroudert. Hier van de Spreekwoorden, die het in deezen byna met Marmer gelyk stellen (*). Het schynt weleer onder de Winkelmiddelen gerekend te zyn (†), hoewel ik van de Geneeskundige kragten van het Hout, als Hout, niets aangetekend vind. Het is nog, gelyk men weet, in gebruik tot het maaken van keurlyke Kabinetten: doch tegenwoordig komt het weinig dan uit Oosten Westindie, dat dien naam draagt, verschildende zeer in hardheid, als ook in fynheid en kragt van dien Geur, welke hetzelfde een zeer goed Bewaarmiddel maakt van gedroogde Insekten, Vogels en Gedierten.

II.

AFDEEL.

XIX.

HOOFD-

STUK.

Ceder

van den

Libanon.

(7) Pynboom met gebondelde stompe Bladen.

VII.

Pinus

Larix.

DitLorkenboom.

(*) *Loqui Cedro digna*. PERS. *Satyr.* I. v. 42. Id est digna immortalitate. HORATIUS zegt dus ook: *Speramus Carmina fingi posse linenda Cedro*. De Boeken van NUMA zouden hier door langer dan vyf Eeuwen geconserveerd zyn, zo PLINIUS aantekent.

(†) De Ligno Cedri, in Officinis usitato, non habeo quod dicam. CASP. HOFFMANN. *de Med. Officinalibus*. p. 306.

(7) *Pinus Foliis fasciculatis obtusis*. *Syst. Nat.* XII. *Veg.*

XIII.

II. Dit maakt het voornaamste verschil tusfchen
 AFDEEL. den Cederboom en den Lorkenboom uit: dat
 XIX. naamelyk deeze de Naalden ftomp heeft. Hy
 HOOFD- groeit in een gedeelte van Europa en Afie.
 STUK. Het is door geheel Siberie een der gemeenfte
Lorke- Boomen , zo de Heer GMELIN aanmerkt ,
boom. die verhevene plaatfen bemint , maakende dik-
 wils Bosfchen , daar doorgaans eenige Pynboo-
 men onder gemengd zyn. Even 't zelfde doet
 hy in de Alpen van Switserland , hooger
 op groeiende dan de Denneboomen. In Swee-
 den , als ook in Groot-Brittannie , fchynt hy
 zo min als in de Nederlanden bekend te zyn ,
 doch valt in de Bergachtige Bosfchen van Vrank-
 kryk , Spanje en Oostenryk , zelfs omftreeks
 Weenen. Een groote menigte van deeze Boo-
 men , en zwaare Stammen , komen voor in de
 Bosfchen van Tyrol , alwaar jaarlyks veel van
 dezelveu geveld , en dan langs de Rivieren
 naar Verona worden afgevoerd , tot dienst van
 Italie (*).

Het is een Boom die met een regten Stam
 opfchiet gelyk de Pynboomen , en ook zeer
 hoog wordt. PLINIUS fchryft van eenen
 La-

XIII. *Abies Foliis fasciculatis obtufis. Hort. Cliff. 450. Mat. Med. 437. ROYEN Lugdbat. 89. GMEL. Sib. I. p. 176. Larix Folio deciduo Conifera. J. B. Hift. I. p. 265. Hort. Angl. 43. f. 11. Larix. C. B. Pin. 493. DOD. Pempt. 368. CAM. Epit. 45 , 46, DOD. Kruidb. 1357. TOURNF. Inf. 536.*

(*) SCOPOLI *Flor. Carniolica*, p. 493.

Larix van honderdtwintig Voeten Stams, die II.
 zyne Takken honderd Voeten ver uitbreidde. AFDEEL.
 De Bast is zeer dik, met geweldige Scheuren, XIX.
 van binnen roodachtig. Aan den Stam geeftstuk.
 hy overal Takken uit, niet waterpas, maar op- Lorken-
 waards gestrekt, die aan de Enden taay zyn boom.
 als der Wilgen, geelachtig van Kleur, en
 niet onaangenaam van Reuk. De Naalden kom-
 men by tropjes of bondeltjes, die zig Kroons-
 wyze uitbreiden, rondom de Takjes uit dikke
 Knobbels voort, en zyn niet hard noch Steke-
 lig. Het aanmerkelykste is, dat hy dezelve
 's Winters verliest of vallen laat, tegen de na-
 tuur der Pynboomen. De Bloemkatjes zyn
 paarfch en welriekende; de Vrugten komen na-
 genoeg met die der Cederboomen en der Cy-
 presfen overeen, staande opwaards of knikkende:
 zy bevatten, tusschen haare Schubben, kleine
 gewiekte Zaaden, die een Kern hebben, niet
 onaangenaam van Smaak.

Deeze Boom wordt van de Duitschers *Ler-
 chenbaum* genoemd, niet, als of 'er de Leeuw-
 rikken eenige betrekking toe hadden, maar in
 navolging van den Latynschen naam *Larix*, ge-
 lyk hem de Italiaanen en Spanjaarden *Larice*
 heeten en de Engelschen *Larchtree*. De Fran-
 sche naam, *Meleze*, zal waarschyntlyk van het
 Honigachtig uitzweetzel deezes Booms, dat
 men *Manna van Briançon* noemt, afkomstig
 zyn. Deeze Manna, wel de helft slapper dan
 de Italiaansche, wordt by Briançon, een Stad
 in

II. in 't Dauphiné, ingezameld; doch op de meeste andere plaatsen vindt menze niet, of verga-
AFDEEL- dert ze liever op de Bladen van andere Boo-
XIX. **HOOFD-** men, inzonderheid van de Esfchen in Kalabrie,
STUK. gelyk wy vervolgens zullen zien. Ondertusfchen
Lorken- wordt deeze Manna der Lorkenboomen, die
boom. een weinig naar Harst fmaakt, by gebrek der
 andere nog wel gebruikt.

Manna - Deeze Manna komt niet altoos op de Lorken-
 op de boomen voor. In een heet en droog Saizoen,
 Bladen. alleen, openbaart zy zig, en is dan moeielyk
 van de Bladen af te krygen, wegens haare taay-
 heid. De tyd des Jaars, dat men 'er dus de
 Boomen mede bezwangerd vindt, is van 't mid-
 den van Juny tot Augustus. De Boeren kappen,
 in dit geval, een menigte Takken met Bladen,
 daar zy de meeste aan waarneemen, af, en
 maaken 'er hoopen van, in de fchaduw onder
 de Boomen. Dus wordt het Sap verdikt, wordt
 ftyf en klontert: zo dat men het kan verzame-
 len; waar na het in de Zonneschyn gelegd wordt
 om te droogen. Sommigen hebben deeze Man-
 na wel voor een Daauw gehouden, die op de
 Boomen valt, doch uit de Proefneemingen van
LOBEL en **PENA**, op Takken zonder Man-
 na, in een Wynkelder gebragt, die 'er 's ande-
 rendaags zeer mede bezet waren, blykt dat zy
 het eigentlyke uitzweetzel van deeze Boomen
 is.

Vene-
 tiaanfche
 Terben-
 thyn.

Het voornaamfte, dat de Lorkenboom uitle-
 vert, is de *Terbenthyn*, welke men, om dat

zy veel van Venetie plagt te komen, *Vene-*
tiaansche noemt, en onder deezen naam in de
 Winkelen kent. Die men van deezen aart in
 Vrankryk gebruikt, wordt meest in 't Dau-
 phiné, of ook in de Landstreek, waar in de
 Stad Lyons legt, inzonderheid op den zoge-
 naamden Pilatus-Berg, vergaderd. De zuiver-
 ste, die zo helder is als Water, vloeit uit
 doorgestoken Blaasjes, welke zig van buiten
 aan den Boom openbaaren; de meeste komt
 uit insnydingen, welke men in 't Voorjaar of in
 de Herfst aan den Stam des Booms maakt.
 Deeze, zo wel als de andere, wordt in 't
 kort geelachtig en dik. Uit afgesneeden Tak-
 ken en afgekapte Stammen vloeit ook dikwils
 deeze Terbenthyn, welke zo uit- als inwendig
 een Schoon Geneesmiddel is; tot zuivering en
 heeling van allerley Wonden, inzonderheid om
 dezelve voor Rotting te bewaaren, uitmuntende.
 Hierom komt zy in veele Pleisters en Zal-
 ven. In de Klysteeren geméngd is zy zeer
 dienstig tot verzagting van de afgeschuurde of
 gekwetste Darm-Wanden in de Roode en an-
 dere Buikloop: inwendig niet minder in som-
 mige Kwaalen der Waterwegen en tot ontlas-
 ting der Stoffen van 't Graveel, doendé het
 Water sterk loozen, met eene Violen-Reuk.
 Evenwel is het inwendig gebruik van dit Mid-
 del niet altoos even veilig. Het kan Hoofd-
 pyn en Duizeligheid veroorzaaken, door ver-
 zwakking van de Maag en vergaating van Win-
 den,

II. den, indien menze veel gebruikt; hetwelk dik-
 AFDEEL. wils gebeurt in de genen, die met Venus-kwa-
 XIX. len behebt zyn. Ook heeft HILDANUS, uit
 HOOFD- het gebruik van Terbenthyn, na eene opvul-
 STUK. ling van de Maag met zwaare Spyzen, eene
 Opstopping van 't Wateren waargenomen.

Harst en In Siberie levert deeze Boom veel Harst
 Gom. uit, die van zelf in of onder de Schors fremt
 en hard wordt, gelykerwys in de zogenaamde
Kienboomen. Onder het Landvolk, en zelfs on-
 der de Rusfen, is 't een gewoonte, deze
 Harst in de Mond te houden, en allengs te
 laten smelten, achtende den Smaak derzelve,
 die een weinigje bitter is, niet onaangenaam.
 De verwondering, hier over, moet verminderen,
 wanneer men weet, dat deeze Boom in
 't Voorjaar een Gomachtig Vogt uitgeeft, en
 niet dan in de Herfst of tegen den Winter
 het Harstachtige Vogt, hem eigen. Van de
 gedagte Gom is zelfs onlangs, volgens het Be-
 rigt van den Hoogleeraar PALLAS, in de
 Ufische Provincie een menigte ingezameld, wel-
 ke men in de Apotheeken voor Gom van Se-
 negal zou kunnen invoeren. Dezelve is wel zo
 helder niet, doch heeft een genoegzaamen trap
 van kleverigheid, om te denken dat men die ook
 in de Manufaktuuren, in plaats van de gewoone
 of Arabische Gom, zou kunnen bezigen (*).

Nog

(* *Reise durch verschiedene Provinzen des Russ. Reichs.*
 Pet. 1771. p. 451.

Nog een ander zonderling gebruik, dat men in die deelen des Aardbodems van den Lorkenboom heeft, verhaalt de Heer G M E L I N met deze Woorden. „ De Siberische Jaagers of „ Sabelvangers zoeken de afgelegenste en verst „ van de Menschelyke Samenleving afgezonde „ derde streken, om een ryker Vangst te hebben. Hier zyn zy genoodzaakt den geheelen Winter, al is 't nog zo koud, in de ruuwste plaatsen te verkeeren. Dikwils, nu, gebeurt het, dat door de yzelyke Koude de Gest van 't Brood bevriest en dus geheel kragteloos wordt. In deeze dringende nood schraapen zy het weeke der Lorken-Stammen, dat tuschen het Spint en den buitensten Bast legt, 't welk zy zeggen zeer Sappig en zoet te zyn, met een Mes af; laten hetzelfde, een Uur lang, met Water op 't Vuur meuken; doen 'er dan Rogge-Meel by, en begraven het vervolgens in de Sneeuw, waar zy het na verloop van twaalf Uuren uitneemen: dan is de Gisting reeds begonnen, en het Hef, dat op den Bodem legt, dient hun voor Gest (*).

Het Hout van den Lorkenboom aangaande; Het Hout. is 't zonderling, hoe P L I N I U S, op 't gezag van V I T R U V I U S, zo 't schynt, heeft kunnen schryven, dat hetzelfde niet branden wil aan den Haard, noch Kolen geeft, ja zo min in 't Vuur

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Gest.

(1) *Flor. Siber.* Tom. I. p. 177.

II. AFDEEL. XIX. HOOFD-STUK. *Lorken-boom.* verteedd wordt als een Steen. Nog minder begrypelyk is het, hoe onlangs zeker Auteurs, KUSTERUS genaamd, zulks heeft kunnen bevestigen. Het srydt niet alleen tegen de natuur van een Harstachtig Hout, maar bovendien is 't zeker, dat veele Berggluiden geen andere Brandstof hebben, en dat men de Kolen daar van, in Switserland, zelfs gebruikt tot de Yzerfsmelteryen. Het Hout is taamelyk dicht en vast, Goudgeel van Kleur, met bruiner Aderen en Vlammen: het laat zig gemakkelyk splyten en wordt tot Paalen, Ribben, Planken, Geuten en allerley ander Werk gebruikt, zynde zeer duurzaam en byna onvergangellyk, gelyk uit den afbraak van oude Gebouwen, te Venetie en elders, is gebleeken. Sommigen pryzen het als een Geneesmiddel voor de Melaatscheid aan.

LINNÆUS hadt dit Geslagt in twee hoofd-Afdeelingen onderscheiden, naar de groeiing der Bladen of Naalden. In alle de voorgaanden komen dezelve, uit een gemeene Scheede of als uit eenen Wortel, verscheide by elkander voort: in alle de volgende Soorten zyn de Bladen enkeld, en onder van elkander afgescheiden.

VIII. *Pinus Picea. Harsteboom.* (8) Pynboom met enkelde Bladen, die aan de tippen uitgesneedden zyn. Dee-

(8) *Pinus Foliis solitariis emarginatis. Syst. Nat. XII. Veg.*

Deeze groeit overal in de Bergachtige Bos-
 schen der Zuidelyke en Oostelyke deelen van
 Europa; en zelfs in Rusland en Siberie, onder
 de Pyn- en Lorkenboomen. Hy is tot de Den-
 nen betrokken geweest, en wordt in 't byzonder
 de *Wyfjes Denneboom* of Denneboom met Ta-
 xis-Bladen genoemd; doch de Duitschers on-
 derscheiden hem daar van, met den naam van
Fohr. Ook schynt het my die Boom te zyn,
 welken de Franschen *Pesfe* of *Pignet* tytelen;
 wegens zyne ongemeene Harstachtigheid; 't
 welk zeer met den bynaam van *Picea*, aan dee-
 ze Soort door onzen Ridder gegeven, strookt:
 De Engelschen noemen de gewoone Dennen
Firr, en deezen Taxisbladigen *Spruce-Firr*.

Het is, volgens de beschryving van CLU-
 SIUS, een zeer hooge, schoone Boom, die de
 Schors effen en witter dan de Pynboom heeft.
 De Takken groeiën ook kruislings, [dat is wa-
 terpas, aan den Stam,] en breiden zig op zyde
 als in Wieken uit, welke aan de Takjes be-
 groeiëd zyn met platte Blaadjes, die Vorkachtig
 uitloopen aan de Punt; zynde van boven groen,
 van onderen witachtig, en wederzyds als Kams-
 wyze geplaatst. Aan oude Boomen houden zy
 die

Veg. XIII. Abies Foliis solitariis apice emarginatis. Hort. Cliff.
 449. ROYEN *Lugdbat.* 29. GMEL. *Sib.* I. p. 176. *Abies Taxi*
folio; Fructu sursum spectante. TOURNEF. Inst. 585. *Abies*
Conis sursum spectantibus sive Mas. C. B. Pin. 505. *Abies*
femina sive Elate theleja. J. B. Hist. 237.

C c 2

II. die orde niet, dan enkel aan de dunne Takjes, en worden styver met een stomper Punt. Volwasfen Boomen geeven fomtyds, aan de enden der uiterfte Takjes van de grootere Takken, in de Oxels der Bladen zekere Knopjes uit, die korte Katjes uitleveren, welke vervolgens tot Bloempjes zig uitbreiden; en deeze Katjes duuren fomtyds tot het tweede Jaar. Met de dunne Takken worden te Weenen de Huizen, der genen die Wynkroegen houden, van vooren bekranst, gelyk men oudtyds met Klimop deedt.

Harst-
Boom.

Die vermaarde Kruidkenner zegt wel, dat men deezen Boom in Duitschland *Thannen* noemt, doch die naam wordt eigentlyk gegeven aan den regten Denneboom, wiens Vruchten niet, gelyk in deeze, opwaards ftaan, maar nederhangen. Dus verwacht ook de Heer HALLER den Witten Denneboom, die tot de regte Dennen behoort, met deezen, en dit maakt zyne befchryving duifter. De vermaarde RAY, niettemin, en anderen, hebben het zelfde gedaan. Doctor SCOPOLI, die deeze Soort in de Bosfchen van Karniolie waarnam, alwaar dezelve *Autza*, en de Harst, die ze geeft, *Smolla* genoemd wordt, zegt, dat deeze Boom een dun Vogt uitvloeijen laat, naar Terbenthyn gelykende, het welk men de Thraan noemt van den Denneboom, zynde in kragten zwakker dan die der Lorkeboomen.

Het
Vuren
Hout.

Het Hout van deezen Boom, dat de Duitfchers

fchers *Fokren - Holtz* noemen , fchynt my **II.**
 eigentlyk het zo bekende *Vuuren - Hout* te **AFDEEL.**
 zyn , wegens zyne Harstachtigheid vermaard ; **XIX.**
 hoewel ik niet ontkennen wil , dat het Vuuren-**HOOFD-**
 Hout ook wel van den rooden Denneboom en **STUK.**
 van de Pynboomen komt , wanneer die , wegens **Harst-**
 den overvloed van Harst , *Kienboomen* genoemd **Boom.**
 worden , of zelfs in de gewoone ftaat , dewyl
 dit Hout in trappen van Harstachtigheid verfchilt.
 De Sweeden geeven ook den naam van *Fur* of
Furu aan de Wilde Pynboomen , (die zy anders
Tall noemen ,) wanneer dezelve volwasfen zyn
 en tot Timmerhout bekwaam (*).

(9) Pynboom met enkele iets uitgerande Bla- **IX.**
 den , van onderen ftreepswyze dubbeld ge- **Pinus**
 ftipt. **Balsamea.**
Balfem-
Pynboom.

Deeze wordt in Virginie , volgens CLAY-
 TON , genoemd *the Hemlock Spruce-Firr*. Hy
 heeft dergelyke Taxis-Bladen als de voorgaan-
 de Soort , maar de Vrugten zyn ongemeen klein ,
 van grootte als een Aardbezie , Eyrond , gefpitst ,
 en uit dunne Schubbetjes famengefteld. De
 Bladen zyn breeder , ftomper , en op dubbele
 ryën langs de Takjes geplaatst. Hy groeit in
 Kanada en Virginie.

(10) Pyn-

(* *Stockb. Verhand. XXXI. Band. p. 257.*

(9) *Pinus Foliis folit. submarginatis , &c. GRON. Virg.*
 152. *Abies minor pectinatis Foliis , Virginiana , Conis parvis*
subrotundis. PLUK. Alm. 2. T. 121. f. 1. RAJ. Dendr. 3.

C c 3

II. DEEL, III. STUK.

II.
AFDEEL
XIX.
HOOFD-
STUK.

x.
Pinus
Canaden-
s.
Kanada-
sche.

(10) Pynboom met enkelde, liniaale, stomp-
achtige, eenigermaate Vliezige Bladen.

Deeze wordt van den Ridder, in 't byzon-
der, de *Kanadasche Pynboom* getyeld. Het
onderscheid in de Bladen is aanmerkelyk. De
Heer MILLER merkt aan, dat die de Vrug-
ten twee Duimen lang heeft. Het schynt my
toe, dat de Engelschen de Denneboomen met
Taxisbladen, in 't algemeen, *Spruce-Firr* noe-
men, wegens derzelver fraaiheid, en dus wordt
deeze *the Newfoundland White Spruce-Firr*,
dat is de Witte Taxis-Denneboom van New-
foundland, door hem geheten. Men vindt een
fraaije Afbeelding van een Takje met de Vrugt
in 't Vogelen-Werk van SELIGMANN, op
de Tweede Plaat van den Derden Band. Van
den voorgaanden schynt, onder de benaaming
van den *Zwarten Newfoundlandse*, op de Elf-
de Plaat, daar aan volgende, ook de Afbeel-
ding te zyn: doch daar in groeijen de Bladen
niet aan de zyden, maar rondom de Takjes.
Hy wordt genoemd *Denneboom van Noord-*
Amerika, met zeer kleine Vrugten. Van een
derden, die ook Taxis-Bladen heeft, komt op
de Agttiende Plaat de Afbeelding voor, onder
den naam van *Denneboom, die naar den Balssem*
van

(10) *Pinus* Foliis solitariis linearibus &c. *Syst. Nat.* XII.
Fig. XIII. *Abies* Foliis solit. confertis &c. *GRON. Virg.* 191.
Abies Foliis *Piceæ* brevioribus, Conis parvis biuncialibus *g.*
Ms. MILL. Diss. T. 1.

van *Gilead ruikt*. Deeze heeft de Takjes II. bruinrood, de Bladen van boven groen van AFDEEL. XIX. onderen witachtig, even als in de Europifche, HOOFD. en de Vrugten zyn van taamelyke grootte. De STUK. plaats der afkomst wordt niet gemeld.

(II) Pynboom met enkele Elsvormige ge- XI. spitste gladde Bladen, van tweederley Pinus Abies. strekking. Denneboom.

Wy komen thans tot den eigentlyken *Denneboom*, die ook wel *Mast- en Sparreboom*, wegens zyn gebruik, genoemd wordt. Hy is door geheel Europa, inzonderheid in de Noordelyke en Oostelyke deelen, zelfs tot in het midden van *Asie*, gemeen. De Duitschers noemen hem *Tanne* of *Tannenbaum*, de Engelschen *Fir-Tree*, de Franschen *Sapin*. De oude Griekfche naam, *Pitys*, fchynt op deezen Boom naast toegepast te kunnen worden. De Sweeden noemen hem *Graen*, zo LINNÆUS aanmerkt, die eenige Verscheidenheden aange- tekend heeft, welke alle dien naam met eeni- ge

(11) *Pinus* Foliis folitariis mucronatis lævibus, bifariam versis. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Abies* Foliis folitariis, apice acuminatis. *Hort. Cliff.* 449. *Mat. Med.* 436. *Fl. Suec. Lapp.* &c. utsupra. *Picea*. CAM. *Epit.* 47. β. *Picea* major prima f. *Abies* rubra. C. B. *Pin.* 493. γ. *Abies* alba f. *fœmina*. C. B. *Pin.* 505. *Abies* minor. C. B. *Pin.* 493. *Abies* tenuiore folio, Fructu deorsum inflexo. *TOURNF. Inst.* 585. *DOD. Pempt.* 266. *DOD. Kruidb.* 1349.

CC 4

II. ge byvoeging voeren: de Laplanders *Guefa*. In
 AFDEEL. 't algemeen wordt hy, naar de Kleur van zy-
 XIX. ne Schors, in een *Rooden* en *Witten* Denne-
 HOOFD- boom onderscheiden, waar van de laatste de
 STUK. *Denneboom*. Takken ylder, en de Naalden dunner heeft.
 In sommigen is de Stam van den Wortel af
 met Takken begroeid, tot aan den Top, maa-
 kende dus een Natuurlyke Pieramied; in ande-
 ren begint hy hooger boven den Grond te
 kroonen. De Groeyplaats is in 't Noorden en
 in Siberie, op vogtige plaatsfen, doch in Swit-
 zerland schynt hy drooge plaatsfen te verkie-
 zen, zo de Heer HALLER aanmerkt. Dik-
 wils vindt men 'er Bosfchen van, met Pynboo-
 men daar onder vermengd (*).

In Gestalte zweemt hy naar de Pynboomen
 zeer, doch terwyl in dezelve de Takken by-
 na waterpas zyn, of in 't kruis staan met den
 Stam, gelyk in de Taxis-Bladige, hangen zy, in
 de Roode Dennen, met de Enden nederwaards,
 doch in de Witte Dennen gaan zy opwaards.
 Dit heldert eene ftrydigheid op, welke men
 daaromtrent in 't Werk van RAY vindt. Even-
 wel gaat dit zo vast niet, of men vindtze in de
 Pynboomen en anderen ook wel nederhangen,
 en

(*) Sommigen onderscheiden hem door den naam van *Pi-
 cea*, dat is Pek- of Harstboom, van den Taxisbladigen, dien
 zy den naam van *Denneboom* geeven; doch de verwarring in
 de benaamingen van *Fichten*, *Tannen*, *Fobren*, onder de
 Duitschers, is zo groot, dat men zelfs alle die naamen op
 deezen enkelen *Denneboom* toegepast vindt.

en in de Denneboomen waterpas of in 't kruis ^{II.}
 geftrekt. De Naalden zyn bleek groen , en ^{AFDEEL.}
 fchieten aan vier zyden van de Takjes uit , zo- ^{XIX.}
 danig , dat die aan de onderfte zyde een andere ^{HOOFD-}
 ftrekking hebben dan de overigen. Van drooge ^{STUK.}
 Takjes gaan zeer ligt de Bladen af , gelyk men ^{Denneboom.}
 in het maaken van Plant- Verzamelingen onder-
 vindt. De Blaadjes zyn zeer kort , en in dit
 opzigt verfchilt hy veel van de Pynboomen.
 Van de Deelen der Vrughtmaaking fchryft Doc-
 tor SCOPOLI dus.

„ De Mannelyke Bloemkatten komen ge-
 „ paard , geel en kleiner , beneden de tippen
 „ der Takjes voort. Zy beftaan uit langwer-
 „ pige , gefteelde , holronde , ftompe Schubben ,
 „ die van onderen tweehokkig zyn en twee
 „ Meelknopjes draagen. De Vrouwelyke , aan
 „ 't end der Takjes , zyn grooter , enkeld , op-
 „ geregt , rood van Kleur , en beftaan uit on-
 „ gefteelde rondachtige Schubben , koefterende
 „ een spits , klein , Schubbetje van de zelfde
 „ Kleur.”

De Vrughten van dezen Denneboom ftaan niet ^{De}
 overend , gelyk in de Taxisbladige , maar han- ^{Dennen-}
 gen nederwaards. De Duitfchers noemenze ^{Vrught.} *Zapf-*
fen , dat zo veel betekent als Zwicken van een
 Biervat , of iets dergelyks , 't welk een rolron-
 dachtige of Spilronde gedaante heeft , doch de
 Pynappelen heeten zy *Zirbeln*. Deeze Vrughten
 zyn wel een Span lang , en van eene ovaale fi-
 guur , aan beide enden rond , nagenoeg als die

II. der Lorkenboomen, waarvan zy inzonderheid
 AFDEEL. verschillen, doordien zy bestaan uit dubbelde
 XIX. Schubben, zo Trew aanmerkt. De Zaaden,
 HOOFD- daar tusfchen vervat, zyn omtrent, van grootte
 STUK. en gedaante, als die van den Gezegenden Dis-
Denneboom. tel, Vliesachtig gewiekt en bruin van Kleur,
 bevattende een vlugge, fcherpe Olie, welke de
 geheele Vrugt, frifch van den Boom geplukt
 zynde, zeer welriekende maakt.

Men rekent, dat de Leeftyd der Denneboo-
 men zig bykans tot drie Eeuwen uitftrekt. Dat
 zy ontzaglyk groot worden, heb ik reeds aange-
 merkt*. In de Pyreneeſche Bergen worden ge-
 zegd zodanige Boomen te groeijen van drie Va-
 demen omtreks. De Heer HALLER verhaalt,
 dat in een Bosch van Argaw, in Switserland,
 Dennen geveld zyn, die Masten hebben uitge-
 leverd van 125 Voeten lang. Dit is wel het
 voornaamſte gebruik, dat men in 't algemeen
 van den Denneboom heeft, en om die reden
 wordt hy ook wel *Mastboom* getyteld, of, om
 dat men van de dunſte Takken Juffers en Spar-
 ren maakt, *Sparreboom*.

Het Hout van den rooden Denneboom, dat
 uit den roſfen Kwastig is, vol van een dikke uit-
 vloeijende Harst, wordt van ſommigen verkeer-
 delyk *Greenen-Hout* geheten, niettegenſtaande
 de Sweeden deezen Boom *Graen* noemen; even
 als men het Hout van den Witten Denneboom,
 dat fynſt van Nerf en witachtig is, ten onreg-
 te, *Vuuren-Hout* tytelt. Het eerſte is eigent-
 lyk

* II.
 DEELS,
 II. STUK,
 bladz. 7.

lyk Denne-Vuuren-Hout, het andere Denne-Greenen-Hout, verschillende beiden wederom, zo van het regte Greenen- en Vuuren als van het Dennen-Hout. Het beste Greenen- en Vuuren-Hout, dat in de Noordelyke Landen valt, komt van Pynboomen.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Denneboom.

Een ongemeen verschil maakt, ten dien opzichte, de Groeyplaats. Het *Dennen-Hout* is te Parys zeer in gebruik tot Kastemaakers- en ander Werk. Dit slag van Hout, inzonderheid als het in een ligte Grond, in een gemaatigd Klimaat, en in digte Bosfchen gegroeid is, kan door splyting tot zo dunne Plankjes gemaakt worden, als men wil. Dus zyn de Denneboomen, van Vauge en de Ardennes, de bekwaamsten, in geheel Vrankryk, tot Violen en andere Musiek-Instrumenten, zo met Spaaren als met Koperdraad. De Veerkragt, die in hetzelfde is, maakt het daar toe dienstig. Tot Balken Ribben, Stylen, Paalen, Planken, en wat dies meer is, wordt het op de zelfde manier gebruikt als Pynboomen-Hout (*). Om aan 't Vuur te leggen is het, wegens zynen zwarten Rook, en om dat het zo geweldig knapt, hoewel het ongemeen vaardig is in 't branden, niet zeer gewild. De Lugt, ondertusfchen, wordt daar door, zo wel als door de enkele uitwaaseming van dit en dergelyke Harstachtige Houten, zodanig

Het
Dennen-
Hout.

(*) ROUX *des Arbres a ouvrage*, p. 285.

II. danig gebalzemd , dat men onder de Arbeiders
 AFDEEL. daar in , ja onder de Boeren zelfs , die in deeze
 XIX. BOOSCHEN woonen , weinigen aan de Teering
 HOOFD- ziet sterven (*).
 STUK.

Denneboom. Geen Geboomte is , in 't algemeen gesproken ,
 meer met Harst bezwangerd dan de Denne-
 boom , die deswegen somtyds ook den naam
 van *Harst- of Pekboom* voert. Men vindt 'er
 zo wel *Kienboomen* van , dat is die in de veel-
 heid van Harstige of Olieachtige Sappen smoo-
 ren , als van den Pyn- en Lorkenboom. De
 Abt CHAPPE D'AUTEROCHÉ deedt , op
 zyn Terugtogt uit Siberie door onbereisde en
 onbewoonde Wildernissen , van afstand tot af-
 stand Denneboomen in brand steeken , om by
 Nagt den Weg te vinden ; die als Toortsen
 brandden. De oude Dennen , welken in de
 Stam meer Pit dan Hout hebben , noemt men
Kiefer-Baumen , omdat van dit Harstachtige Pit
 zekere Spaanen of Splinters , *Kiefers* genaamd ,
 tot Fakkels dienen , en van welken men , op
 veele plaatsen , tot verlichting der Woonver-
 trekken , in Duitschland gebruik maakt. On-
 der het Landvolk in 't algemeen gebruikt men ,
 in veele deelen van Duitschland , Oostenryk ,
 Moskovie en Tartarie , geen ander Licht , dan
 de gedagte Kiefer-Spaanen.

Verscheide Autheuren hebben de inwendige
 structuur van het Dennen-Hout , door onder-

ZOC-

(*) SCOPOLI , *Flor. Carniol.* p. 401.

zoekingen met het Mikroskoop, getragt op te II.
helderen. MALPIGHIUS vondt 'er Sapvoe-^{AFDEEL}
rende Buisjes en Blaasjes in, benevens een me-^{XIX.}
nigte van Lugtpypjes, gelyk gemeld is *; die^{HOOFD-}
als Wanden hadden van Zilver. LEDERMUL-^{* II. D.}
LER heeft deeze structuur nog naauwkeuriger^{I. STUK,}
nagespoord, zo in dwarse als overlangse Sneed-^{bl. 10, 11.}
jes van Hout van den Witten Denneboom (*).
Deeze onderzoekingen, echter, op droog Hout
in 't werk gesteld, hoewel die van LEEUWEN-
HOEK overtreffende, gaven geen denkbeeld van
den loop der byzondere Vogten, noch ook niet
van de aangroeiing der Boomen, of van der-
zelve verschil in deezen: 't welk de Heer Doc-
tor HILL onder anderen fraay verklaard heeft
door een menigte Afbeeldingen van dwarse
Schyfjes en overlangse sneedjes van deeze en
gene Houten, waar van ik hier, om het onder-
scheid aan te toonen, op Pl. XVI, eenigen
mededeel. In deeze allen wordt door *a* de
uitwendige Schors, door *b* de Bast, door *c* het
Spint, betekent: terwyl het Hout door *h* en
het Hart of Pit van het Boomtakje door *p* is
aangewezen; digt rondom hetwelke zig een
Ring bevindt, van de Jaarlykfe Hout-Ringen
onderscheiden, welken zyn Ed. de Kroon noemt,
met *k* getekend. Deeze Kroon houdt hy voor
het

(* Zie Pl. XL. en XLIII. in het Derde Deel van zyne
Mikroskoopische Vermaaklykbeden, en aldaar verklaard, bladz.
61 en 72.

II. het voornaamste Werktuig van de Voortteeling
 AFDEEL. en aangroeiing der Planten door Knoppen,
 XIX. Scheuten en Takken, ten minste voor dat ge-
 HOOFD- deelte, waar van deeze groeiing haaren aan-
 STUK. vang neemt.

Verschil-
 lende
 stru Stuur
 der Hou-
 ten.
 Pl. XVI.

Dit alles zal onze Vaderlanders in het Ver-
 taalde Werk nader blyken (*). Ondertusfchen
 merk ik tot verdere verklarung van de tegen-
 woordige Plaat aan; dat Fig. 1. de Afbeelding
 is van een vierdepart van een Schyffe *Eiken-
 Hout*, door 't Mikroskoop zo veel vergroot,
 als het kleine Stukje daar onder, in de Natuur-
 lyke grootte; verthoont. Hier in zyn, behalve
 de ongemeene dikte van de Kroon, en de reeds
 aangewezen' deelen, de gesteldheid der vyf zo-
 genaamde Jaar-Ringen des Houts opmerkelyk,
 terwyl het maar een Takje was van dèrdhalf
 Jaar groeiing: des zyn Ed. vaststelt; dat 'er
 twee zulke Ringen bykomen in een Jaar, en
 dit zou het besluit, 't welk sommigen daar uit,
 aangaande den Ouderdom der Boomen, opge-
 maakt hebben; vry wat doen wankelen (†).
 Fig. 2. is een dergelyk Schyffstukje van den
Balsam - Pynboom, onze Negende Soort. Hier
 in is het Spint nauwlyks van de Bast te onder-
 schei-

(*) *The construction of Timber from its early growth, explained by the Microscope, and proved from Experiments;* by JOHN. HILL. M. D. Lond. 1770.

(†) Zie daaromtrent een sterke Gevolgtrekking. *Sweedisch Verhand.* XXXI. Band, bladz. 358; doch inzonderheid VIII. Band, bladz. 117, enz.

fcheiden, en de Kroon ook zeer breed. De fraaije famenftelling van het Hout, als op een Wiskonftige manier in Straalen verdeeld, die tusfchen zig Kegels befluiten, van ontelbaare Sapbuisjes doorboord, is verwonderlyk. In het Pit of Hart des Booms komen ronde Vaatjes voor, duidelyk van de eigen Vaatjes of Blaasjes van het Merg onderscheiden, die met roode Harst zyn opgevuld, even als men dit ook in het Spint van deezen Boom waarneemt. De zulken noemt hy de *Binnenfte* Vaten des Booms. Van de *uitwendige* Sap-Vaten is in het Stukje Eiken-Hout eene Vertooning gegeven, zo als dezelve voorkomen in de meeste Boomen, haar plaats hebbende in de Bast: doch hier tusfchen openbaaren zig andere Sapvaten, welken deeze Heer *Inwendige* noemt, daar men verscheide ryën van vindt in het Hout van den Italiaanfchen Pynboom *Cembra* genaamd, zynde onze vierde Soort; zie *Fig. 3.*

„ Behalve een enkele ry van byfter groote
 „ *Uitwendige* Vaten op de gewoone manier
 „ in deszelfs dikke Bast geplaatst, heeft die
 „ daar buiten een ry kleiner Vaten, en de
 „ zegde groote zyn met nog kleinere omringd.
 „ Dewyl in deeze Boom het Vogt dat de groo-
 „ te Vaten opvult een zuivere Terbenthyn is,
 „ van eene byzondere Reuk, behoeft men niet
 „ te twyfelen, welke de eigen Vaten zyn, of
 „ die het eigenaartig Sap voeren, en welken
 „ van eene verschillende natuur zyn. Behalve
 „ de

II.
AFDEEL.
XIX.HOOFD-
STUK.De Sap-
voerende
en Terben-
thyn-Vaten
onder-
fcheiden.

II, „ de ongemeene dikte van den Bast *b*, is hier
 AFDEEL. „ opmerkelyk, hoe het Spint *c* een vasten, don-
 XIX. „ keren, digten Kring uitmaakt. Het Hout,
 HOOFD- „ *h*, daarentegen, is zo doorschynende, als men
 STUK. „ het naauwlyks in eenige andere Boomen, uit-
 „ genomen die van het Geslagt der Pynboomen
 „ zyn, waarneemt, en doorboord met een
 „ aanmerkelyke menigte van Sapvaten. Hier
 „ in treft men, geduurende de Maanden Maart
 „ en July, een Zuurachtig Waterig Vogt aan,
 „ dat een waar Sap is, niet gekleurd door de
 „ Medicinaale Vogten van den Boom. Op an-
 „ dere tyden zyn deeze Vaten geheel ledig,
 „ wordende nooit eenige Terbenthyn daar in
 „ gevonden, dan die daar in gedrongen mogt
 „ zyn door derzelve opene Mondjes, uit eenig
 „ ander gedeelte van den Boom. De Kroon *k*
 „ is een dunne, doch zeer onderscheidene en
 „ fraaije Kring, en het Pit of Hart *p*, (’t welk
 „ meer gebeurt in Harstvoerende Boomen,)
 „ is gekleurd en kleverig. Balsamieke Vaten,
 „ bevattende een byzondere Soort van Terben-
 „ thyn, geel van Kleur en Harstig van Reuk,
 „ stygen door het Hart op. In het doorsnyden stor-
 „ ten deeze een weinig uit van haaren inhoud,
 „ en verspreiden dit over de Blaasjes van het
 „ Pit, geevende ’er dus die Kleur en Reukaan,
 „ welke daar in waargenomen wordt.”
 „ Het Schyfstukje van den Lorkenboom, *Fig.*
 „ 4, vertoont, in de zelfstandigheid van deszelfs
 „ dikken Bast *b*, de Monden van eenige wei-
 „ ni-

„ nige dergelyke groote Vaten, die een dik- II.
 „ ker Soort van Terbenthyn bevatten, welke ^{AFDEEL}
 „ naar gesmolten Mastik gelykt. Het Hout ^{XIX.}
 „ van deezen Boom, zeer naauwkeurig ver- ^{HOOFD}
 „ deeld, *h*, bevat tusfchen de Straalen eeni- ^{STUK}
 „ ge der Inwendige Sappuisjes, terwyl de uit-
 „ wendigen, tusfchen den Bast *b* en de Schors,
 „ die hier uitermaate dik is, *a*, zig tropfswyze
 „ in groote menigte vertoonen. Deeze on-
 „ derscheiden zig, in 't Voorjaar, door de
 „ Sappen, die zy bevatten, welke van een
 „ hooge Karmozyn-Kleur zyn. De Kroon *k*
 „ is zeer fchoon in de Lorkenboom, en het
 „ Pit of Hart *p* helder”.

De plaatzing en gefteeldheid van de gedagte Terbenthynvoerende Vaten openbaart zig al-
 lerduidelykst, zegt die Autheur, in een Schyfje
 van den *Pinus Orientalis* of Levantfchen Pyn-
 boom, hier afgebeeld in *Fig. 5*. Men ziet daar
 duidelyk, hoe derzelver Wanden uit kleinere
 Buisjes in 't ronde famengefteeld zyn, en in
Fig. 6, is derzelver plaatzing verftoond in een
 wat ouder Tak, overlans geopend; waar het
 Hout en Spint, als ook een gedeelte van den
 Bast, is weg genomen. Hier zyn deeze Vaten,
 zo 't fchynt, door de verharding der deelen
 digter aan elkander gedrongen (*).

Dec-

(* *Ex Ungue Leonem*. De Afbeeldingen der vergroote
 Schryftstukjes van veele andere Houten, als ook dootfnydin-
 gen overlans, enz. zullen dit in het Werk zelf nader

II. Deze Waarneemingen van gezegden Engel-
 AFDEEL. fchen Heer kunnen cenigermaate dienen, om
 XIX. de manier te verstaan, op welke de Pyn-
 HOOFD- Lorke- en Denneboomen *Kienboomen* worden:
 STUK. *Denneboom.* te weeten, wanneer de Sapvoerende Buisjes
 met Terbenthyn en de Terbenthynvoerende,
 groote Vaten, met gestolde Harst gevuld zyn.
 Ook kunnen zig in deeze Boomen van buiten
 Blaasjes openbaaren in de Schors, gelyk ge-
 woonlyk plaats heeft in de Roode, als ook in
 de Taxisbladige Denneboom, die, doorgestok-
 ken zynde, een zeer dunne, heldere vloeibaar-
 e en welriekende Terbenthyn uitleveren, de
 Thraan van den Denneboom, in 't Fransch *Bi-
 gion*, genaamd. Zy is schaars en wordt in
 groote waarde gehouden. Een Veehoeder gaat
 somtyds, om zig eenige bezigheid te verschaf-
 fen, terwyl het Vee graast, met een Ossen-
 Hoorn naar het Bosch; alwaar Denneboomen
 vindende met eene gladde Schors, die derge-
 lyke Blaasjes hebben, drukt hy op dezelve,
 en ontvangt het Vogt in zyn Hoorn, doch
 heeft dus moeite om vier Oncen op een
 Dag te verzamelen. Gemeenlyk gaat men, by
 Straatsburg in de Elfaz, daar mede aldus te
 werk.

ophelderen. Ondertuschen moet ik zeggen, dat myn eigen
 Waarneemingen op Schyfsjes der frische Takjes van de Ypen
 en andere Boomen, my in deezen reeds verrukt hebben;
 doordien niet alleen de gezegde deelen zig daar in zeer dui-
 delyk door de plaatzing en structuur, maar ook zeer schoon
 door de kleuren onderscheiden.

werk. Men schilt den Boom gedeeltelyk, even als zulks in Sweeden en elders geschiedt, en het uitloopende Vogt, zo wel der Pyn- als Denneboomen, wordt *Straatsburgse Terpentbyn* genoemd. Deeze wordt door den tyd dik, en twee of drie Jaaren daarna zyn die geschilde plaatsfen gevuld met *Harst*, welken het Werkvolk met kromme Mesfen van den Boom schraapt. Men noemtze *Gallipot* of *Garipot* en, gezuiverd zynde, Witte Harst, waar van men, met Terbenthyn, de *Bourgondische Pek* of Witte Pek kookt. Door smelting over 't Vuur wordt van deeze Harst Teer gemaakt, even als zulks van de Wilde Pynboomen in Finland en Noorwegen geschiedt, en het overblyvende is de Rinse of Spiegel-Harst.

Ten opzigt van het gebruik verschillen deeze Produkten weinig van die der Pynboomen, voorgemeld. Het Afkookzel der Knoppen van den Denneboom is zeer Balsamiek, en wordt tegen de Verzweering der Nieren aangepreezen. **NEEDHAM** verzekert, van Bier, dat op zulke Knoppen en jonge Takjes gestaan hadt, met veel Vrugt gebruik gemaakt te hebben tegen het Scheurbuik. Van den Bast wordt in onvrugtbare Saizoenen, in de Noordelyke Landen, wel Brood gebakken; na dat dezelve, door kooking, van zyne Hartige deelen is ontbloomt. De Laplanders maaken Touwen van de Wortels der Denneboomen, en zekere Korfjes, die men om de aartigheid in Sweeden

D d 2 brengt.

II. brengt. Hunne Schuitjes , die tegen 't geweld
 AFDEEL. van Stroomen en Watervallen bestand moeten
 XIX. HOOFD zyn, maaken zy van dunne Dennen-Planken,
 STUK. met dergelyke Touwetjes aan elkander gehecht,
 Denneboom. waar door die tevens draagbaar zyn. Het Loof
 van deeze Boomen vlechten zy tot verzagting
 van de Hoofdpyn om het Hoofd. Zekere Gal-
 letjes , door het steeken van Infekten aan de
 enden der Takken uitgegroeid , strekken hun
 tot Versnapering , en de Harst , op zekere ma-
 nier bereid , (of liever de Gom , op zekeren
 tyd des Jaars daar uit vloeiende , gelyk wy dit
 ten opzigt van de Lorkenboomen gezien heb-
 * Bladz. 400. ben *,) kaauwen zy , of houdenze in de Mond,
 als een Kwylmiddel , inzonderheid in hunne
 Samenkomsten of Vergaderingen. Een gewoon-
 te die veel overeenkomst met het kaauwen van
 Tabak of van de Betel en Areek , op de wy-
 ze der Oost-Indiaanen , heeft.

In geene andere Landen vindt men , op ver-
 naa , zo veele Pyn- en Denneboomen , als in
 Noorwegen , Finnland en in Sweeden. In
 Vrankryk , evenwel , groeijen ook veele Den-
 nen in 't wilde , als by Bourdeaux , en zy
 worden 'er zelfs , wegens de Terpentbyn ,
 Harst , Teer en Pek , in menigte geplant , zo
 de Heer RUDENSCHILD verhaalt. „ In Ka-
 „ talonie en Kastilie zag hy verscheide Den-
 „ nen - Boschen in een Zandige Grond , heb-
 „ bende aldaar die Boomen zelden meer dan
 „ twintig of vyfentwintig Ellen Stam , en drie
 Vis-

„ Vierendeel Elle dikte. Zy groeijen 'er sterk II.
 „ in de eerste Jaaren, doch vervolgens, tot den A^WDEEL.
 „ Ouderdom van dertig of veertig Jaaren toe, XIX.
 „ maaken zy als een Knobbel aan de uiterste HOOFD-
 „ Enden. De Jaar-Ringen zyn zeer wyd van STUK.
 „ elkander, krom en warrig. Het Spint is ten Denneboom.
 „ minste zo dik als het Hart; de Schors dik en
 „ ruuw, doch de Kroon zeer breed en digt.
 „ Men verhaalde hem, dat deeze Boomen, in
 „ 't wilde groeiende, geen Vrugt droegen, en
 „ daarom werden zy meest geplant. De Den-
 „ nen Vrugten waren wat breeder dan in Swee-
 „ den, en onder ieder Schub zat een Zaad-
 „ korrel, die naar een Pistachie geleek, met
 „ eene dunne harde Schaal, en eene Pit, van
 „ Smaak byna als Amandelen. Men stoot dee-
 „ ze Pitten grof, en bakt 'er, met een wei-
 „ nig Suiker of Honig, dikke Koeken van,
 „ die zeer voedzaam en gezond zyn" (*).

(12) Pynboom *met enkele vierzydige Naal-* XII.
den. Pinus

Orientalis.
Levant-
sche - Den-
neboom.

De Pyn- en Denneboomen groeijen niet al-
 leen op het Vaste Land van Europa, zo in de
 Noordelyke en middelste, als in de Zuidelyke
 dee-

(* *Stockholms. Verhand.* VIII. Band, bladz. 126.

(12) *Pinus Foliis solitariis tetragonis. Syst. Nat.* XII. *Veg.*
 XIII. *Abies Orientalis Folio brevi et tetragono &c.* TOURNE-
 CÔR. p. 41.

II. deelen , zelfs in Palestina en klein Afie , maar
 AFDEEL. men vindtze ook op de Eilanden in de Mid-
 XIX. dellandsche Zee. De vermaarde TOURNE-
 HOOFD- FORT nam op Samos waar , dat de Noordzyde
 STUK. van hetzelfde bedekt was met een menigte van
Denneboom. Pynboomen , die jaarlyks omtrent drie of vier-
 honderd Kwintaalen , Pek of Teer , uitleverden.
 Behalve de gewoone Wilde Pynboomen , die
 aan de Kusten van alle Landen (zegt hy)
 gemeen zyn , groeide 'er een schoone Soort
 van Pynboom , welken de hedendaagsche Grie-
 ken *Elate* noemden , dat is Denneboom. De-
 zelve hadden Bladen van omtrent vyf Duimen
 lang , aan den eenen kant plat , aan den anderen
 kant rond , en Vrugten van vier Duimen , wor-
 dende aldaar zo hoog , dat menze gebruiken
 zou kunnen tot Scheeps-Masten. Ook gaven
 zy veel Terbenthyn uit , die goed en helder
 was , schoon menze niet vergaderde. Dit wa-
 ren echter de gewoone Dennen niet , welken
 het Landvolk , by Trebizonde , *Peukos* noem-
 de (*) , geevende den naam van *Elate* aan een
 andere Soort , door hem *Orienteaalsche Denne-*
Boom , met een kort vierzydig Blad , en eene
 zeer kleine nederwaards geboogene Vrugt , ge-
 tyteld. De Stam en Takken van deezen Boom
 kwamen met die van de Roode Dennen over-
 een ; de Bladen waren slegts een derde Duims
 lang ,

(*) Deeze verschilden (zegt hy) niet van de Denneboomen ,
 die in het Alpische Gebergte en op de Pyreneeën groeijen.

lang, glinsterend donker groen en styf: de Vrugten hadden maar de langte van tusfchen twee en drie Duimen: zy waren spits, beftonden uit dunne, rondachtige, bruine Schubben, waar tusfchen zeer kleine Olieachtige Zaa-den (*).

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

THUJA. Levensboom.

De Kenmerken van dit Geflagt zyn, dat de Mannetjes Bloemen uit één Schubbetje beftaan, 't welk vier Meeldraadjes bevat, de Katjes famenftellende: terwyl de Wyfjes - Bloemen tweebloemige Schubben hebben, die het Vrugtbeginzel uitmaaken, ieder een Stamper bevattende, welke een Nootje wordt, met een uitgegulpte Wiek.

Drie Soorten zyn 'er in vervat, als volgt.

(1) Levensboom, die de Vrugten effen heeft, met ftompe Schubben.

I.
Thuja
Occidentalis.

Deeze voert den bynaam naar de Natuurlyke groey-fche.

lis.
Kanada-

(*) Reize naar de Levant. II. Deel.

(1) *Thuja Strobilis laevibus*, Squamis obtusis. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1078. p. 633. *Veg.* XIII. p. 719. *Hort. Cliff.* 449. *Hort. Ups.* 289. ROYEN *Lngdbat.* 87. GMEL. *Sib.* I. p. 182. KALM. *It.* III. p. 389 : 473. *Thuja Theophrasti.* C. B. *Pin.* 488. *Arbor Vitæ.* DOD. *Pompt.* 630. *TOURNEF. Inst.* 586.

D d 4

II. DEEL. III. STUK.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
*Levens-
boom.*

gröeyplaats, in vogtige Landstreeken van Kanada. De Heer KALM vondtze Zuidelyker in Noord - Amerika, gelyk in Nieuw Jork, zeer zeldzaam, daar dezelve Noordelyker zeer overvloedig groeide. Het is, derhalve, een Gewas dat de koude Landen bemint. De Franschen, zegt hy, noemden het overal *Witte Ceder*, zo wel als de Engelschen en Hollanders in Albanie.

De plaats en Grond daar deeze Boom groeide, was verschillende. Men vondt hem in Moerasen en vogtige Landsdouwten, taamelyk groot; doch meest schein hy Heuvelen, die als uit byeen gestapelde Steenen bestonden, welken met Mos begroeid waren, te beminnen; inzonderheid aan het Strand en aan Rivieren, alwaar hy dikwils groeide in losse Aarde of Zand. Op hooge, dorre Gronden, en in de kloven der Bergen, groeide hy ook wel, doch bleef dan zeer klein. Anderszins bereikte hy somtyds de hoogte van vyf of zes Vademen, en wierdt dus een aanzienlyke Boom.

Onder alle de soorten van Hout, in Kanada vallende, werdt dat van deezen Boom voor het duurzaamste in de open Lugt gehouden, en daarom werden 'er byna alle Hekken en Paalen op de Landeryën, als ook de Palisfaden rondom de Steden en beslooten plaats en, van gemaakt. Men gebruikte ook een menigte daar van in de Kalkovens. Het Rys diende alom tot Bezems, welke in menigte door de Wilden aldaar, des
Zon-

Zondags avonds , in de Steden en Vlekken te koop geveild werden , niettegenstaande den sterken Reuk , dien zy onder 't veegen verspreiden. Een Zalf , van de Bladen met Reuzel gekookt , of ook een Stooving van de gekneusde Bladen , was dienstig bevonden tot het verdryven van Jichtige Pynen. Het Afkookzel der Bladen werdt van de Wilden tegen den Hoest , als ook tegen de Afloopende Koortsen , ingenomen.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Levensboom.

Daar deeze Boom in digte Bosfchen groeide , droeg hy geen Vrugt , maar op opene plaatsen vondt de Heer KALM hem in de Herfst vol Zaad. Hy blyft 'er den geheelen Winter groen , even als by ons , in Engeland en andere deelen van Europa , waar men hem , gemeenlyk , den *Boom des Levens* noemt. Ten tyde van Koning FRANÇOIS den I. werdt hy eerst in de Koninglyke Hoven van Vrankryk overgebracht. De Takjes bestaan als uit op elkander gevoegde Schubben : zy zyn plat en maaken platte Twygen uit , groen van Kleur , doch de Stam is rood. Men vindt de Bladen , als Zweetdryvende , Windbreekende en de Stonden verwekkende , ook onder onze Winkelmiddelen opgetekend.

Dat deeze Boom de *Thuja* van THEOPHRASTUS zou zyn , wordt met reden ontkend ; alzo dezelve voorkwam in de heete deelen van Lybie , 't welk t'eenemaal tegen den aart van

Dd 5 dec-

II. deezen Kanadafchen Boom ftrydt. Gelooflyker
 AFDEEL. is 't, dat menze in Siberie vindt, ten ware dit
 XIX. de volgende Soort mogt zyn. De Heer GME-
 HOOFD- LIN tekent aan, dat dezelve van een Chirur-
 STUK. gyn, die met de Kooplieden naar China ge-
 Levens- reisd was, hier en daar op de Heuvelen ver-
 boom. zameld ware; doch in allen deele kleiner en
 bleeker zynde, dan die men in de Tuinen
 vindt. Ook is 't zonderling, dat de Boom
 des Levens, dien wy hier hebben en dus noe-
 men, in koude Winters doorgaans vaal wordt
 en in 't Voorjaar weder opgroent, geevende in
 deeze Landen nooit Bloemen, maar wel fom-
 tyds, in heete Zomers, Vrugten; doch waar
 van dan zelfs het Zaad niet ryp wordt, zo
 MUNTING aantekent. Men kan hem door
 Stek gemakkelyk voortteelen, mids men die
 Boompjes dan niet voor het tweede of derde
 Jaar verplante: want de Worteltjes zyn teer.
 Dit alles fchynt tegen de natuur van gedagten
 Kanadafchen Boom te ftryden. De altoosduu-
 rende Groenheid zal mooglyk de oifprong zyn
 van den naam, *Boom des Levens*; hoewel men
 ook andere Boomen, als bekend is, van dien
 aart heeft.

II.
Thuja
Orientalis.
 Chineefche.

(2) *Levensboom, die de Vrugten ruuw heeft, met gefpitste omgeboogene Schubben.*

De

(2) *Thuja Strobilis squarrosis, Squamis acuminatis reflexis.*
Hort. Ups. 289. *Thuja Strobilis uncinatis, Squamis reflexo-*
acuminatis. ROYEN *Lugdhat.* 87. *Hort. Cliffl.* 449.

De Heer ADR. VAN ROYEN, Hooglee-
 raar in de Kruidkunde en Geneeskunde te Lei-
 den, heeft deeze *Chineefche* Soort omftandig
 befchreeven, en merkt aan, dat dezelve den
 Stam grys en over de geheele langte Takkig
 heeft. De Twygjes beftaan uit kromme, ge-
 fchubde Takjes, wier Top-enden in de Herft
 uitzwellen, en, naar boven omgekromd, zo
 Mannelyke als Vrouwelyke Bloemen uitgeeven.
 De eerften zyn Eyvormig als die der Cypresfen;
 de laaften kleiner en beftaan uit zes Schubben.
 Deeze laaften worden in een Jaar tyds een
 rondachtige Vrucht, door zyne ruuwheid en lang-
 werpig ronde Zaaden grootelyks van de voor-
 gaande Soort verfchillende.

- (3) Levensboom, die de Vruchten vierkleppig
 heeft, de Bladen Taps wys in elkander stee-
 kende, aan de eene zyde gefpitst, het Loof
 Schubachtig.

III.
Thuja
aphylla.
 Ongebla-
 derde.

Onder den naam van *Cypres met vierkleppi-
 ge Vruchten*, de Bladen met Leedjes als van 't
 Paardeftaart-kruid, is deeze in Plaat voorgesteld
 door Dr. SHAW, die dezelve in Afrika hadt
 waargenomen. Zy groeit in Egypte zegt LIN-
 NÆUS.

(3) *Thuja strobilis quadrivalvibus, Foliis turbinatis vagi-
 nantibus, hinc mucronatis, Frondibus imbricatis. Amoen.
 Acad. IV. p. 295. Cypresus Fructu quadrivalvi, Foliis Equi-
 seti instar articulatis. SHAW. Afr. 188. T. 188.*

II. NÆUS. De gestalte is als die van den Tamariscus. Het Loof is Draadachtig, los. De Takken zyn Leedjeswyze omringd met zeer kleine, Bladerige geknotte Scheeden, aan de eene zyde een Puntje hebbende: welke Scheedachtige Bladen in het tedere Loof Schubswyze op elkander leggen, zo dat het Gewas zig als Bladerloos vertoont.

AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
*Levens-
boom.*

CUPRESSUS. Cypresseboom.

De Mannetjes Bloemen zyn Schubbetjes met vier Meelknopjes, tot een Katje vergaard, zonder Meeldraadjes. Het Vrughtbeginzel bestaat uit eenbloemige Schubben, met holronde Stippen. De Vrught is een hoekige Noot.

Van dlt Geslagt zyn vier Soorten bekend, als volgt.

I. (1) Cypresseboom *met Schubbige Bladen en vierkantig Loof.*

*Cupressus
sempervi-
rens.
Europi-
sche.*

Deeze Soort maakt den oudtyds zo beroemden Boom uit, die aan de Rouw en Lyksta-tiën was toegewyd. Hy werdt in 't Grieksch

Ky-

(1) *Cupressus Foliis imbricatis, Frondibus quadrangulis* Syst. Nat. XII. Gen. 1079. p. 633. GOUAN. *Monsp.* 495. *Cupressus Fol. imbricatis erectis.* Hort. Cliff. 449. Hort. Ups. 288. Mat. Med. 433. ROYEN. *Lugab.* 88. DALIB, Paris. 295. *Cupressus Metâ in fastigium convolutâ, f. Fœmina.* TOURNEF. *Inst.* 587. *Cupressus. C. B.* 488. CAM. *Epit.* 52. β. *Cupressus Ramos extra se spargens f. Mas.* TOURNEF. *Inst.* 587.

Kyparisfos genoemd, en daar van is niet alleen de Latynsche benaaming *Cupressus*, maar ook die men in alle Taalen byna van Europa gebruikt, afkomstig. Dus noemen hem de Duitschers *Cypressebaum*, de Franschen *Cypres*. Zyn Natuurlyke groeyplaats zou het Eiland Creta, thans Kandia genaamd, zyn, van waar hy zig door Italie en de Zuidelyke deelen van Frankryk verspreid heeft. Op dat Eiland groeit hy zelfs in de Sneeuw op het Gebergte. Men vindt 'er hedendaags de Graffteden der Turken mede beplant, in klein Asie, en THEOPHASTUS noemt ook andere Eilanden van de Middellandsche Zee op, waar menze vindt groeijen.

Het wordt een Boom van ongemeene grootte, met eenen regten Stam, en eene Pieramiedaale Kroon. De eene Soort, echter, die men het Wyfje noemt, heeft deeze Kroon veel digter dan de andere, die het Mannetje geheten wordt. Sommigen willen, dat door den Ouderdom het zogenaamde Wyfje in het Mannetje verandert. Het Loof van deezen Boom is Schubachtig, gelykende taamelyk naar dat van den Zavelboom, zeer fyn en groen: de Vrugten rondachtig als gezegd is.

De Cypresfen behooren mede onder het Geboomte, dat altoos groen blyft, en strekken dus in de warme Landen tot dergelyke versiering der Lusthoven, als by ons de Taxis, Hulst, enz. Dus dienen zy in de Tuinen van 't Vrou-

WEN-

II. wenhuis van den Grooten Heer te Konstanti-
 AFDEEL. nopolen, en andere byzondere Tuinen der
 XIX. Turken, om altoos tot eene beschutting te zyn
 HOOFD- voor 't Gezigt van buiten. Hier te Lande kun-
 STUK. nen zy de zwaarste Vorst niet uitstaan in de
 open Grond; doch in Engeland heeft men ge-
 zien, dat in ongemeen harde Winters nog cen-
 igen overgebleeven zyn, en derhalve heeft men
 'er in Groot Brittannie aanzienlyke Boomen
 van. In Duitschland en Vrankryk, gelyk alhier,
 telt menze doorgaans onder de Bygewassen, die
 in Potten en Bakken worden gehouden. Zy
 geeven wel Vrugt, doch die wordt hier nooit
 volkomen ryp.

*Cypresse-
boom.*

Het algemeene gebruik der Cypresfen onder
 de Romeinen was tot een teken van Rouw,
 en hier om werden zy Lyk-Cypresfen gehe-
 ten (*). Men schikte Takken daar van voor
 een Huis, om aan te duiden, dat zig daar een
 Lyk bevondt: even als dit op sommige plaatsen
 in ons Land met een zwart Floers Lint, of iets
 dergelyks, geschiedt. Weleer schynt men blaau-
 we Linten gebruikt te hebben, om Rouw te
 vertoonen, daar dan een Cypresfen-Tak by
 gevoegd was: doch dit geschiedde niet door 't
 Gemeen (†). Ook was diestyds eene *Cypres-
sen-Olie*, zynde een zeer fyne welriekende

Ter-

(*). *Cœruleis mœsta Vittis, atrâque Cupresso.* VIRG. *Fera-
lis ante Cupressos.* Idem.

(†) *Es non plebeios luctus testata Cupressus.* LUCAN.

Terbenthyn , die de Boom uitgeeft, bekend. ^{II.}
 Het Loof is tegenwoordig in weinig gebruik, ^{AFDEEL.}
 maar de Nooten, die eene famentrekkende kragt ^{XIX.}
 hebben, worden geteld onder de Winkelmidde- ^{HOOFD.}
 len. Ter plaatse , daar deeze Boom Natuurlyk ^{STUK.}
 groeit, kunnen deeze Vrugten driemaal 's Jaars
 worden ingezameld. Het Hout is, wegens zyne
 Sierlykheid, tot Schrynwerk zeer bekwaam.

(2) Cypresfeboom , met gevinde Bladen, die ^{II.}
 breed zyn. ^{Cupressus}
^{disticha.}
^{Virginische.}

Deeze Soort heet eigentlyk de *Virginische*
Cypres, een Boom die, benevens den Tulpen-
 boom en de Platanus , voor de grootsten van
 dat Land wordt gehouden. Eenigen hebben,
 by den Wortel, dertig Voeten omtreks, en
 eenen Stam van zestig of zeventig Voeten hoog-
 te. De Bladen zyn van dien aart, dat menze
 by de Bladen van de Acacia vergeleeken vindt,
 en zy vallen tegen den Winter af. De Nooten ge-
 lyken zeer naar die der gewoone Cypresfen , en
 het Zaad heeft een sterken Aromatieken Reuk.
 Niettegenstaande hy aan, en dikwils in het Wa-
 ter groeit, is nothans het Hout zeer duurzaam
 en

(2) *Cupressus Foliis distichis patentibus. Hort. Cliff. 499.*
Hort. Ups. 289. GRON. Virg. 153. ROYEN Lugdbat. 88. Cu-
pressus Americana, CATESB. Car. I. T. p. 11. SEL. Vog.
I. Band p. 18. Pl. XXII. Cupressus Virginiana, Foliis Aca-
ciae deciduis. COMM. Amst. I. p. 113. T. 59. Cupressus
Virginiana &c. PLUK. Aln. 125. T. 85. f. 6.

II. en bestand tegen Weêr en Wind ; wordende
 AFDEEL. tevens om zyne ligtheid , in Plankjes gezaagd
 XIX. zynde , die men 'er gelyk in Duitschland *Schin-*
 HOOFD- *dels* noemt , veel gebruikt om de Huizen te
 STEUK. dekken.

III. (3) *Cypresboom met Schubachtige Bladen,*
het Loof wederzyds scherp.
Cupressus
Thyoides.
 Pensylva-
 nische.

De *Naantjes - Cypres* van Maryland met kleine blaauwe Bloempjes , van *PLUKENETIUS* , is hier t'huis gebragt. Volgens het Berigt van *KALM* zou het echter dezze Soort zyn , die als een Boom in en aan Moerasfen groeide , wordende *Witte Ceder* of *Witte Geneverboom* genoemd , en tot de gezegde *Schindels* zo sterk gebruikt , dat men hem meest overal weg gekapt had. Hy groeit , volgens de Waarneeming van *Doktor COLDEN* , Natuurlyk niet Noordelyker dan Nieuw Jork : hoe komt het dan , dat *LINNÆUS* hem in Kanada plaatst ? Veele Moerasfen kwamen in Nieuw Jork voor , die men deswegen *Cedar - Swamps* noemde. Het Hout werdt tot allerley Werk gebruikt , zelfs tot het bouwen van Huizen , die duurzaam geacht werden dan van eenigerley Soort van Amerikaansche Eiken. Het voornaamste gebruik der-

(3) *Cupressus Folis imbricatis , Frondibus ancipitibus.*
KALM. It. II. p. 175. & III. p. 114 ; 144. MILL. Dict. N.
5. Cupressus nana Mariana , Fructu cœruleo parvo. PLUK.
Mant. 61. T. 345. f. 1.

derzelven , echter , was tot Dak - Schindels en Duigen van Vaatwerk ; wordende Jaarlyks een menigte daar van , zelfs , naar de Westindiën verzonden. Men hadt , ten dien einde , de meesten van deeze Zwampen reeds van Hout ontbloot , zonder dat 'er voorzorg gedragen was , tot eene nieuwe aanfokking van dit nuttige Geboomte. Hy merkt aan , dat MILLER hetzelfde *Amerikaansche Cypres met een zeer kleine Vrugt* noemt , en inderdaad , de Vrugten zyn maar van grootte als Geneverbesfen , doch splyten even als de Cypresfen - Nooten ; terwyl het Loof naar dat van den Boom des Levens gelykt.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(4) *Cypresfeboom met kruislings gepaarde , Elsvormige Bladen , die wyd van elkander staan.*

IV.
Cupressus
Juniperoides.
Kaapsche.

Deeze Soort van Cypres , welke de Bladen zeer smal heeft , volgens MILLER , komt aan de Kaap der Goede Hope voor. LINNÆUS hadt 'er maar kleine Plantjes van gezien. Mooglyk zal tot deeze Soort , die , welke te vooren *Thuja Cupresoides* genoemd was , en de Vrugten als Cypresfen - Nooten heeft , nader dan tot de Ongebladerde *Thuja* behooren : alzo dezelve geens-

(4) *Cupressus Foliis oppositis decussatis subulatis patulis.*
Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Cupr. Foliis linearibus simplicibus , decussatis positis. MILL. Diff. N. 6.

E c

II. geenszins met de Afrikaanfche of Egyptifche
 AFDEEL. van SHAW ftrookt.

XIX.
 HOOFD-
 STUK.

C R O T O N.

De Kenmerken van dit Geflagt zyn , dat de Mannelyke Bloemen uit een Cylindrifche Kelk beftaan , die vyftandig is met een vyfbladige Bloemkrans en van tien tot vyftien Meeldraadjes: de Vrouwelyke Bloemen uit een veelbladige Kelk zonder Bloemkrans , drie gevorkte Stylen , een driehokkig Zaadhuisje met enkele Zaaden.

Een-en-twintig Soorten zyn 'er in hetzelfde begreepen , waar onder verfcheide voorkomen , die enkele Kruiden zyn , als maar een jaarlyks Gewas maakende : men vindt 'er ook eenigen onder , waar aan de naam van *Boom* gegeven is , door fomnige Autheuren , doch by nader onderzoek is my gebleeken , dat de meeften maar klein van Gewas zyn , en dus gevoeglyk tot de Heefsters betrokken kunnen worden. Even 't zelfde valt omtrent de Geflagten van *JATROPHA* en *RICINUS* aan te merken ; die wel Boomachtige Gewasfen , maar naauwlyks eigentlyke Boomen bevatten. Ik gaa derhalve over tot het Geflagt , dat den naam voert van

S T E R C U L I A. Stinkboom.

De Mannelyke Kelk , zo wel als de Vrouwelyke , is in vyven verdeeld , zonder Bloemblaad-

blaadjes. De eerste heeft vyftien Meeldraadjes, de andere een Vrugtbeginzel op den Styl zittende; 't welk een vyfhokkig Zaadhuisje wordt; met veele Zaaden bezwangerd.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

Twee Soorten komen 'er van voor; beiden in Oostindie huisvestende, als volgt.;

(1) Stinkboom met ovaale, effenrandige, overhoekse, gesteelde Bladen en Pluimswyze Bloemen.

I.
Sterculia
Balangbas.
Kleine
Klompan-
Boom.

De Boomen; die onder den naam van *Klompan* of *Wilde Kapokboomen* door RUMPHIUS voorgesteld zyn, verschillen niet alleen zeer in Bladerloof, maar ook in de grootte; des hy deeze de *Kleine* noemt. De Maleitsche naam is *Klompan*, en daar van hebben zy hunne be-naaming. In de Ternataansche Taal noemt menze *Marocca*; doch de Boom, die daar valt, is wat grooter. De Malabaarse *Cavalam*, hier aangehaald, wordt een hooge Boom, met digte Takken, den Stam zo dik als een Man omvademen kan; een dikke Schors en het Hout Draa-

(1) *Sterculia Foliis ovatis integerrimis petiolatis; Floribus paniculatis. Syst. Nat. XII. Gen: 1086. p. 637. Nux Mala-barica &c. PLUK. Alm. 266. Clompanus minor. RUMPH. Amb. III. p. 169. T. 107. Cavalam. Hort. Mal. I. p. 89. T. 49. RAJ. Hist. 1754. Cydonia Arbor Balanghas diata. BURM. Zeyl. 34. BURM. Fl. Ind. 207. l. 207.*

II. Draadig hebbende. De Bladen zyn omtrent een Voet lang, by de vier Duimen breed, taamelyk dik, zagt en glanzig, aan beide zyden groen. De Bloemen zyn niet zeer duidelyk beschreeven. Als de Bloemknoppen voor den dag komen laat de Boom alle zyne Bladen vallen, die hy met de Vrugten weder aanneemt. De Vrugt is langwerpig rond, en heeft een dikken Goudgeelen Bast met witachtig Vleesch, vyfkwabbig gaapende als zy ryp wordt, gelyk het Zaadhuis der Peonie - Roozen. In deeze Vrugten, die groot zyn, zitten negen of tien Boonen, welken men gebrand of gebraden eet.

AFDEEL.
XIX.
HOOFD.
STUK.
*Klomp-
Boom.*

De bynaam *Balanghas* is van Ceylon afkomstig, alwaar men denzelven aan een Boom geeft, die tot de Kwee - Appelboomen betrokken is geworden door den Heer J. BURMANNUS, en onder den naam van *Bolanga* door GRIMMIUS aldus beschreeven. „ Het is een groote „ Boom, die ronde Vrugten draagt met een „ harden Dop, waar binnen een zuurachtig „ Vogt of Papachtig Vleesch, vol Zaaden, „ vervat is, daar een Geley van gemaakt wordt, „ in de Buikloop uitnemende. Deeze naame- „ lyk verkoelt, en versterkt de verslapte Inge- „ wanden zeer. De Bladen des Booms zyn „ Balsamiek, en dienstig in Aftrekzels en Kly- „ steeren. Daar komt ook een Gom uit voort, „ van de zelfde eigenschap als de Arabische „ Gom.”

(2) Stink-

(2) Stinkboom met Vingerswys' gepalmde Bladen. II. AFDEEL. XIX.

HOOFD-

By RUMPHIUS is dit de Grootte Klompan-STUK. II. Boom, die in dikte en hoogte den Kapokboom, hier voor beschreeven *, evenaart, doch geene Doornen heeft. Zyne Bladen zyn insgelyks Straalswyze uitgespreid, of gevingerd, staande by zeven teffens op een Steel, doch niet van gelyke langte, 't welk 'er een Handpalmswyze figuur aan geeft. De Vrucht gelykt naar een Beurs, aan de eene zyde regt, aan de andere halfmaanswyze krom, eerst groen, dan geel en eindelyk zwartachtig bruin, aan de ronde zyde open barstende, wanneer zy zig rood vertoont, en eenige zwarte Korrels als Boonen bevat, die in een droog Vezelig Merg leggen, gelyk de Tamarinden. II. Sterculia foetida. Grootte. * Eladz. 148.

't Meeste gebruik, dat men in de Molukkische Eilanden, alwaar deeze Klompanboomen, zo wel de Kleine als de Grootte, veel groeijen, heeft, is dat de gebrande Bolsters der Vruchten een Asch geeven tot het Casfomba verwen bekwaam. Voorts zyn deeze Boo-

(2) *Sterculia Foliis digitatis. Fl. Zeyl. 349. Nux Zeylanica Folio multifido digitato. PLUK. Alm. 266. T. 208. f. 3. Clompanus major. RUMPH. Amb. III. p. 168. T. 107. Karil. Hort. Mal. IV. p. 75. T. 36. RAJ. Hist. 1564. Nux Juglans Zeylanica, magna bifida &c. HERM. Zeyl. 5. BURM. Zeyl. 169. BURM. Fl. Ind. p. 307. l. 207.*

E e 3

II. Boomen aanmerkelyk wegens den vuilen Reuk
 AFDEEL. der Bloemen , die naar de omftandigheden en
 XIX. naar den aart der Menfchen een verfchillend
 HOOFD- oordeel, gelyk altoos omtrent de Smaak en Reuk
 STUK. plaats heeft, ondergaat.
*Klomp-
 Boom.*

Men vindt een Gewas , op Ceylon voorko-
 mende , de *Ceylonfche Nooteboom* , met gevin-
 gerde Bladen en Oranje - geele Bloemen, die
 naar Menfchen - Drek ftinken, getyteld. Hier-
 om is de naam van *Sterculia* , of Stinkboom ,
 aan dit Geflagt gegeven. De Zaaden zyn ova-
 le , Olieachtige Pitten , met een driedubbelen
 Bolfter, en men betreft 'er toe ook het *Ameri-
 kaanfche Stinkhout* , dat de Portugeezen *Palefou-
 latio* noemen zouden. Het fchynt my toe, dat
 hier ten onregte het Hout van den Drekboom,
 te vooren door my befchreeven* , welk GRIM-
 MIUS bedoelt, is aangehaald: want noch in de
 befchryving van RUMPHIUS, noch in de
 Malabaarfche Kruidhof , wordt , ten opzigt van
 de *Karil* , die de zelfde Boom zou zyn, van
 eenigen Stank des Houts gefproken. De Vrug-
 ten daar van, ook , naar Wilde Pruimen ge-
 lykende , hadden maar ééne Pit of Steen: zo
 dat het mede twyfelachtig is, of wel de *Te-
 labo* der Ceyloneezen hier toe behoore , en
 fchynt my , zo wel de *Karil* als deeze, veel-
 eer betrekkellyk te zyn tot den gemelden Drek-
 boom. Immers , het gene GRIMMIUS van
 de kragten zegt , komt met het gebruik , dat
 men hedendaags in Indie van het Stronhout
 maakt , overeen.

* II. D.
 II. STUK.
 bl. 52.

H I P P O M A N E. Dolboom.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

De Mannelyke Bloemen, in dit Geslagt, zyn Katten, uit tweelippige Kelkjes samengesteld, zonder Bloemblaadjes, zo wel als de Vrouwelyke, die den Kelk in drieën gedeeld hebben met een driedeeligen Stempel, en de Vrugt is een vergaaring van drie Besiën.

Hier in komen drie Soorten voor, allen in Amerika huisvestende, als volgt.

(I) Dolboom *met ovaale getande Bladen.*

I.
Hippomane
Mancinella.
Mancenil-
je-Boom.

Deeze is onder den naam van *Boomachtige Melkgeevende Hippomane* door BROWNÉ voorgesteld, zynde door SLOANE een *Venynige Melkgeevende Boom*, die naar den Ockernooten-Boom gelykt, doch Peerebooms-Bladen heeft, genoemd en afgebeeld. Hy komt in 't algemeen voor op de Karibische Eilanden, en veelal aan de Oevers derzelven, wordende met den Spaanschen naam *Mansanilla*, dat slegts een Boom betekent, die kleine Appeltjes draagt, naar den Tongval van ons en andere Euro-

pi-

(1) *Hippomane Foliis ovatis serratis. Syst. Nat. XII. Gen. 1088. p. 637. Hort. Cliff. 584. Hippomane arboreum &c. BROWN. Fam. 350. Juglandi affinis Arbor &c. SLOAN. Fam. 129. Hist. II. p. 3. T. 159. Malus Americana, Laurocerasii folio, venenata. COMM. Amst. I. p. 131. T. 68. Arbor venenata Mancinello. RAJ. Hist. 1646. Hippomane. JACQ. Amer. Hist. p. 250. T. 159.*

E e 4

II. pische Natiën verboogen, thans gemeenlyk be-
 AFDEEL. Itempeld.

XIX.
 HOOFD-
 STUK.

*Mancenilje
 Boom.*

De Heer JACQUIN, die na de gezegde
 Autheuren in de Westindiën geweest is, heeft
 bevonden, dat het een hooge Boom is, met een
 zeer uitgebreide Takkige Kroon; de Takken
 dikwils, doch niet altoos, by drieën hebben-
 de, met Bladen als gezegd is, wier Steeltje
 aan de Punt voorzien is met een rondachtig
 plat, bruin Kliertje. Hy geeft 'er Aairen aan,
 die de Takjes eindigen, en regt op staan, groen
 van kleur, bestaande uit omtrent dertig Man-
 nelyke Bloemen, wier Meeldraadjes, uit een hol-
 le Kelk voortkomende, tot één Lighaam sa-
 mengegroeid zyn, eens zo lang als de Kelk, en
 met vier Meelknopjes gekroond. „ De Kelk
 „ heeft wederzyds een groote ronde Klier, en
 „ dus bedekken die Klieren byna de geheele
 „ Aair. De Vrouwelyke Bloemen, die op der-
 „ gelyke manier geklierd zyn, komen aan de
 „ zelfde Aair onder de Mannelyken, of ook
 „ wel aan een jong Takje, op zig zelf, voort.
 „ De Vrucht gelykt in gedaante, reuk en kleur,
 „ zodanig naar een Europisch Appeltje, dat
 „ iemand, die 'er niet van wist, zig zekerlyk
 „ daar in bedriegen zou. Deszelfs geelachtig
 „ groene Schil heeft omtrent de dikte van
 „ een Nagel: het witte Vleesch geeft Melk.
 „ De Steen breidt zyne Takken, daar door
 „ heen, tot aan de Schil toe uit. De rype
 „ Vruchten vallen van zelf van den Boom, en
 be-

„ bedekken dan de geheele Grondvlakte daar II.
 „ onder, verrottende, als zy droog blyven, ^{AFDEEL.}
 „ niet, maar dan wordt het Vleesch spon- ^{XIX.}
 „ gicus en bruin, met veele Spleeten over- ^{HOOFD-}
 „ langs.” ^{STUK.}
*Mancenilje-
 Boom.*

De Heer JACQUIN hadt nooit bevonden, dat deeze Mancenilje - Appeltjes van eenig Dier aangedaan waren, hoewel men gemeenlyk zegt, dat de Krabben, die in ongelooflyke menigte omtrent die plaatfen zig onthouden, daar van eeten; agtende dezelve, om die reden, op Martenique voor Vergiftig, waar van ook voorbeelden zyn; doch alzo men die zelfde Krabben op Granada en andere Eilanden, onder dergelyke Boomen huisvestende, onbeschroomd en zonder hinder eet; zo fchynt daar van een andere reden gezogt te moeten worden, zo hy aanmerkt; vervolgende dan aldus.

„ De geheele Boom is overal gevuld met ^{Vergiftig}
 „ een witte zeer overvloedige Melk, die zeer ^{ge Appe-}
 „ brandig en dus ongemeen Vergiftig is. Een ^{len.}
 „ druppeltje daar van, boven op de Hand ge-
 „ daan, fchroeit aanftonds de Huid en maakt
 „ een Brandblaartje: waar uit blykt, wat dit
 „ Vogt, ingenomen zynde, in de Mond en
 „ Keel zou uitvoeren. Alzo die zelfde Melk
 „ in de Vrugten is, kan men ligt gelooven,
 „ dat, door daar van meer of min te eeten,
 „ de Menfchen nu of dan zig zeer kwaalyk be-
 „ vonden hebben, en by de eerfte Ontdekking
 „ van Amerika zal dit ontwyfelbaar wel zyn

II. „ geschied : doch 't gene de Autheuren verze-
 AFDEEL. „ keren , en de Inlanders niet zelden vertellen ,
 XIX. „ dat 'er zo dikwils en zo veelen van deeze
 HOOFD. „ dat 'er zo dikwils en zo veelen van deeze
 STUK. „ Appeltjes , met of zonder nadeel , geheel
Mancenilje- „ zouden opgegeten zyn , houd ik voor Ver-
boom. „ digtzelen , die of door ligtgeloovigheid , of
 „ ter kwaader trouwe , verspreid zyn. De
 „ snydende Takken van den Steen , naamelyk ,
 „ waarfchouwen een onvoorzigtigen genoeg-
 „ zaam , dat hy niet voortgaat met eeten , en ,
 „ zo hy evenwel wilde voortgaan , zou 'er
 „ Konst en lydzaamheid noodig zyn , terwyl
 „ inmiddels zyn geheele Keel deerlyk ontfo-
 „ ken werde. Men verhaalt ook , dat de Scha-
 „ duw van deezen Boom nadeelig is voor de
 „ genen , die daar onder zig ter ruste leggen ;
 „ maar my is , drie Uuren lang met myne Reis-
 „ genooten hier de proef van neemende , niets
 „ kwaads wedervaren. Ook heb ik de door het
 „ Loof heen vallende Regendruppels , op myn
 „ naakte Lighaam , geen nadeel bevonden te
 „ doen : 't welk misfchien zal gebeurd zyn ,
 „ wanneer de Melk uit Takken of Bladen , die
 „ door den Wind of Regen gebroken waren ,
 „ daar onder was gemengd.”

Dit alles in aanmerking neemende , zo is het
 zonderling en niet wel te begrypen , met welk
 inzicht deeze Boomen door den Schepper voort-
 gebragt zyn. Tot geen nut strekkende voor
 Mensch of Dier , en in tegendeel de Wilden
 een gereed middel aan de Hand geevende om

hun-

hunne Pylen , ter vernieling van hunne Evenmenschen , te vergiftigen ; schynt deeze Boom geenszins tot een goed einde te kunnen zyn gefchapen. Te gevaarlyker is hy , om dat deszelfs Appeltjes schoon van Kleur en zoet van Smaak zyn. Men wil dat zy , gegeten zynde , ecne Slaapverwekkende kragt hebben , zo sterk , dat 'er de Dood op volgt. Het eenigste nut , dat men van deezen Boom heeft , is deszelfs Hout , 't welk fraay bruinbont is , bekwaam om gepolyst te worden en dus tot allerley fyn Schrynwerk dienstig.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.

(2) Dolboom met langwerpige ovaale Bladen , die aan het Steeltje twee Klieren hebben.

II.
Hippomane
biglandulo-
sa.
vergift-
boom.

Deeze , van PLUMIER genoemd *Mancenilje met langwerpige Laurierbladen* , is door BROWNE voorgesteld onder den naam van *Sapium* , welken de Heer JACQUIN tot eenen Geslagt-naam aangenomen heeft. PLUKENETIUS noemt hem *Amerikaansche Wolfsmelk-Boom* , met groote Citroenbladen , die zeer fyn gekarteld zyn en een zeer Venynig Sap. Die van Barba-

(2) *Hippomane Foliis ovato - oblongis , Basi biglandulosis.*
Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Sapium arboreum &c. BROWN.
Jam. 338. Sapium aucuparium. JACQ. Amer. 249. T. 158.
Mancanilla Lauri foliis oblongis. PLUM. Gen. 50. Ic. 171. f.
2. Tithymalus arbor Americana , Mali Medicæ Foliis amplioribus tenuissime crenatis , Succo maxime venenoso. PLUK.
Alm. 369. T. 229. f. 8.

II. bados, zegt hy, geeven 'er den naam van Ver-
 AFDEEL giftboom aan.

XIX.

HOOFD-
 STUK.

*Vergift-
 Boom.*

„ Deze fraaije glanzige Kroonboom (zegt
 „ de Heer JACQUIN,) geeft veele lange Tak-
 „ ken uit, die meestal eene waterpasse strek-
 „ king hebben. Zyne Stam is regt, ter hoogte
 „ van zeven tot twaalf Voeten, met eene
 „ bruinachtige gestrepte Schors, en het Hout
 „ wit. De geheele Boom is vol van een Melk-
 „ wit, lymerig, Sap, dat uit alle gekwetste
 „ deelen afdruipt en gezegd wordt Venynig
 „ te zyn. De Bladen zyn langwerpig Lancet-
 „ vormig, spits, gekarteld, Lederachtig, glanzig
 „ met evenwydige dwars-Adertjes, heb-
 „ bende de tippen dik en styf, een weinig om-
 „ gekromd, meest aan de enden der Takjes
 „ voortkomende, een half Voet lang. Der-
 „ zelve roodagtige Steel is aan 't begin van 't
 „ Blad wederzyds met eene langwerpige Rol-
 „ ronde, stompe, Klier voorzien. Aan 't end
 „ der Takjes komen dikke, groene, Aairen,
 „ ongeveer een half Voet lang, die opwaards
 „ omgekromd zyn, van boven Mannetjes en
 „ daar onder Wyfjes Bloemen hebbende. De
 „ eersten hebben insgelyks twee Klieren en be-
 „ staan uit een ronden hollen Kelk, die twee
 „ Meeldraadjes uitgeeft, welke van onderen
 „ samengegroeid zyn, van boven ieder twee
 „ Meelknopjes hebbende: zo dat derzelve getal
 „ hier ook, gelyk in de andere Soort, vier is.
 „ De Wyfjes-Bloemen, ook ongesteeld, en

„ mede voorzien met twee Klieren, zyn ver- II.
 „ der als vooren. De Kelk is in beiden don- AFDEEL
 „ ker - paarsch : de Meelknopjes zyn rood en XIX.
 „ de Zaaden zwart. HOOFD-
 „ Wie zou, in zulk eene overeenkomst der STUK.
 „ Teeldeelen met de Mancenilje, denken, dat *Vergift-*
 „ de Boom Vrugten als de Jatropha droeg. *boom.*
 „ De Vrugt is een rondachtig, stomp, drie-
 „ hokkig, driëkleppig Zaadhuisje, waar in en-
 „ kelde rondachtige, ruuwe Zaaden, aan den
 „ Rand ongelijk gekarteld. De Amerikaanen
 „ zyn gewoon den Stam dezes Booms af te
 „ kappen, en vergaderen den volgenden Dag
 „ het uitgestorte verdikte Sap, waar van zy tot
 „ het vangen van Pappegaijen en andere Vo-
 „ gels gebruik maaken, noemende den Boom
 „ deswegen *Mangle cautivo* of Vang - Mangle.
 „ Men vindt hem by Karthagena in de Bos-
 „ schen, ja in de Voorstad Xiximani zelf,
 „ voor de Hal of Marktplaats.”

(3) Dolboom, die de Bladen ovaalachtig heeft, III.
 met stekelige Tandjes. *Hippomane*
spinosa.
Gedoor-
de.

Mancenilje met Hulstbladen is deeze door
 PLUMIER getyteld, die 'er de Afbeelding
 van

† (3) *Hippomane Foliis subovatis dentato-spinosis. Syst. Nat.*
 XII. *Veg.* XIII. *Mancinella Aquifolii Foliis. PLUM. Gen.* 50.
lc. 171. f. 1. *Ilex Agrimonii folio Americana. FLUK. Abs.*
 197. T. 196. f. 3.

II. van geeft. Dezelve verschilt van de andere
 AFDEEL. Soorten bovendien, dewyl de Aairen uit kleine
 XIX. Aairtjes samengesteld zyn. De Vruchten, die
 HOOFD- ook onder de Bloemen voortkomen, zyn Kloot-
 STUK. rond, gesleufd, en Vleezig, bevattende een
 Vergift-
 boom. Houtigen rimpeligen, rondachtigen Steen. Dit
 Gewas is Heesterachtig.

GNETUM. Moesboom.

De Schubben der Mannetjes-Bloemen, die
 Katten zyn, bevatten, in dit Geslagt, ieder
 één Meeldraadje met twee Meelknopjes: de
 Wyfjes, in de zelfde Katten, hebben den Stem-
 pel op den Styl in drieën gedeeld. In beiden
 ontbreekt een Bloemkrans. De Vrucht is een
 eenzaadige Pruim.

I. De eenigste Soort (1) voert den naam van
 Gnetum
 Gnemon.
 Oostindi-
 sche. **Gnemon** by RUMPHIUS, of van den Tammen
 Gnemonboom, welke, zo hy aanmerkt, van
 alle de Molukkanen voor den Koning der Moes-
 kruiden gehouden wordt; om dat de Vruchten,
 Bloemen en Bladen, van hun tot Spyzen of
 Toefpyzen genuttigd worden, niet alleen, maar
 ook den besten Smaak, volgens hun oordeel,
 hebben, van alle Moeskruiden. De Boom ge-
 lykt veel naar een Pinangboom, doch de Leden
 staan verder van malkander, en daarom is de-
 zelfde

(1) Gnetum. Syst. Nat. XII. Gen. 1278. p. 637. Gne-
 mon domestica. RUMPH. Amb. I. p. 181. T. 71.

zelve gemakkelijker te beklimmen. De Bladen zyn als Laurierbladen en uit derzelve Oxelen komen Katjes als die der Haazelaaren voort, doch wat korter, aan welken de Mannelyke Bloemen als in Rondzeltjes staan, en onder dezelve komen fomtyds Vrugten voort, die echter veel overvloediger zyn aan andere Boomen van deeze Soort, welken hy Wyfjes Gnemon - Boomen noemt. Deeze Vrugten, van grootte en figuur omtrent als geschilde Eikels, doch wat spitser, zyn eerst groen, dan geel en eindelyk wordenze rood, hebbende een Vleezige Schil, omtrent een Mesrug dik, waar onder een Noot, die een eetbaare Kern bevat. Van de Schors dezes Booms weten zy Garen te maaken, doch beter van de Wilde Gnemon - Boomen, die in de Boschen groeijen. Men houdt en havent deeze in de Tuinen of Plantagiën op alle de Molukkiſche Eilanden, wordende dagelyks Takken daar af gekapt, om derzelve Loof tot Moes te gebruiken, als gezegd is. Het Bloeizel, op dergelyke manier gekookt, wordt voor het beste gehouden.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Moes-
boom.

H U R A. Ratelboom.

De Kenmerken zyn, een schubbige Kat, van geknotte Kelken, die geen Bloemkrans maar ieder verscheide Meeldraadjes bevatten, welke Cylindrisch zyn, met een Schildje aan de tip, en omringd met veele verdubbelde Meelknop-

II. knopjes. De Wyfjes-Blocmen, zonder Kelk
 AFDEEL. of Bloemkrans, bestaan uit een enkelen Trech-
 XIX. terachtigen Styl, met den Stempel in twaalfen
 HOEFD- verdeeld, gelyk de Vrugt ook een twaalfhokkig
 STUK. Zaadhuisje wordt, ieder Hokje een enkel Zaad
 bevattende.

I. Van de eenigste Soort van dit Geslagt (1) is
 Hura een zeer fraaije en nauwkeurige Afbeelding
 erepitans. door den vermaarden TREW gegeven. Men
 Ameri- vindtze ook in de beschryving van den Amstel-
 kaansche. damschen Kruidtuin door COMMELYN, en
 in die van den Cliffortschen Tuin door LIN-
 NÆUS. HERNANDEZ merkt aan, dat het
 een groote Boom is, met Bladen als van den
 Moerbezie-Boom, doch veel grooter, waar
 in hy gelyk heeft: want ik heb zulk een Blad
 van twaalf Duimen lang en meer dan negen
 Duimen breed. Hy zegt, dat men hem den
Ratelboom noemt, om dat geduurig Vrugten
 daar van aan stukken springen, met een slag
 byna als van een Snaphaan-Schoot. De In-
 diaanen geeven 'er den naam van *Baruce* aan;
 doch by de Engelschen heet de Boom, naar
 dezelve, en wegens de figuur van deeze Vrug-
 ten, niet onaartig, de *Zandkoker-Boom*. Men
 wil,

(1) Hura. *Syss. Nat.* XII. Gen. 1087. p. 638. *Veg.* XIII.
 p. 724. *Hort. Cliff.* 486. T. 34. ROYEN *Lugdbat.* 232. Hu-
 ra Americana Abutili Indici folio. COMM. *Amst.* II. p. 131.
 T. 66. EHR. *Pist.* 12. TREW. *Ebret.* T. 34, 35. f. 1.
 Hippomane arboreum BROWN. *Jam.* 351. Arbor crepitans.
 HERNAND. *Mexic.* 88.

wil, dat zy dezelve ook *Jamaikafche Walnoten* noemen zouden, doch die benaaming is gantsch oneigen.

II.
AFDEEL:
XIX:

HOOFD:

STUK.

Ratel-
boom.

De Vruchtmaaking is nog vry duifter geweest, voor dat dezelve van den Heer EHRET nauwkeurig onderzocht werdt en opgehelderd; waar toe het bloeijen van zulk een Boom, in de Tuin van Chelsea, in 't jaar 1745, hem gelegenheid verschaftte. Ook is in het niet lang daar na uitgekomen Werk, genaamd Natuurlyke Historie van Barbados, door den Heer HUGHES, een Afbeelding daar van aan 't licht gegeven, die van den zelfden Heer ontleend was. De Mannetjes Katten komen aan 't end der Takken by de Wyfjes Bloemen voort. Het zyn spitsachtige Knoppen, die als uit groene Dopjes bestaan, welke ieder een rood Eyvormig Lichaampje uitgeeven, dat aan 't end gevorkt is, en in 't midden gekranst met twee of drie ryën van zeer kleine Meelknopjes. Dit verschilt vry veel van de opgegevene Kenmerken (*). De Vrouwelyke Bloem, blaauwachtig paarsch of Violet van Kleur, wordt van veelen voor een weezentlyke Bloemkrans aangezien: doch het is eigentlyk maar een uitbreiding van den Styl of Stempel, in twaalf of meer Slippen ver-

(*) 't Is zonderling dat, niettegenstaande de Kenmerken als vooren door LINNÆUS opgegeven zyn, daar onder eene beschryving van de Mannelyke Bloemen, als deeze staat, die 'er zo geweldig van verschilt.

Ff

II, deeld; gelyk ook de Vrugt niet altoos uit twaalf
 AFDEEL. Zaadhuizen of Schyven bestaat. COMME-
 XIX. LYN fchryft 'er dertien; EHRET veertien
 HOOFD- aan toe. De myne heeft 'er dertien. Het is
 STUK. een Vrugt zo wonderbaar regelmatig van maak-
 Ratel-
 boom. zel, dat iemand, die ze de eerfte maal ziet,
 zig naauwlyks verbeelden kan, dat zy niet
 door Konst gemaakt zy. Dat de Engelschen
 den Boom deswegen de Zandkoker - Boom
 noemen, is zo oneigen niet; want deeze Vrugt
 gelykt eenigermaate naar een Zandkoker. Men
 moetze gezien hebben om daar van te oordee-
 len.

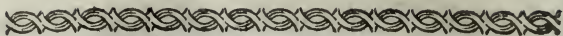
Dat deeze Vruchten fomtyds met geweld aan
 stukken fpringen, en dat deswegen ook de
 Boom niet oneigen den naam van Ratel- of
 Klapper - Boom kan voeren, (mooglyk nader
 met de Latynfche benaaming van *Arbor cre-
 pitans* of Veeftboom uitgedrukt,) is my door
 zekere Ondervinding in deeze Stad gebleeken.
 De geen, van wien ik ze gekogt heb, een
 Koopman in Naturaliën zynde, hadt 'er twee.
 De andere, die hy behield, in de Zonneschyn
 hebbende laten leggen op zyn Kamer, kwam
 'er onverhoeds een zo geweldige flag, dat de
 Menfchen van beneden naar boven kwamen,
 en hy bevondt, dat deeze Vrugt aan zo veel
 Stukken gefprongen was, als zy Zaadhuizen
 hadt: welken hy my vertoond heeft. Daar
 waren van dezelve in een Raam gevlogen,
 en hadden Glazen aan stukken geflagen. De-
 wyl

wyl nu dit Geval tot zyn nadeel ftrekte, zo kon hy met voordagt die Vrugt niet gebruiken hebben. **COMMELYN** verhaalt, dat zulks gebeurt, zo men 'er een van de Zaadhuizen afneemt; doch dit moet niet-gemakkelyk te doen zyn. De myne, welke ik tot nog toe in myn Kabinet bewaar, is niets dergelyks wervaren.

II.
AFDEEL.
XIX.
HOOFD-
STUK.
Ratch
boom.

Sommigen verzekeren dat de Zaaden of Nooten, waar van ieder Zaadhuis of Schyf 'er één vervat, grooter dan de Nagel van een Duim, van de Indiaanen gebruikt worden tot een Purgeermiddel, werkende zo wel naar boven als naar beneden; doch, of dit in die van Mexico meer dan in die van Jamaika plaats hebbe, of afhange van 't verschillende Klimaat; ik vind door **SLOANE** aangetekend, dat hy verscheide van deeze Nooten, zonder dat 'er Braaken of Afgang op volgde, opgegeven heeft.

XX. HOOFDSTUK.

Beschryving van de TWEEHUIZIGE BOOMEN, Dioikia, dus genaamd, om dat de Mannetjes- en Wyfjes-Bloemen, in dezelve, op byzondere Stammen van een zelfde Soort groeijen, gelyk in de Wilgen, Popelieren, Terbenthyn-, Mastik-, en andere Boomen.

De Klasse der *Tweehuizige* Plantgewassen, daar de Mannetjes en Wyfjes Bloemen elk op een byzondere Plant voortkomen, is zo ryk van Geslagten niet, als de naastvoorgaande. De Onderdeelingen zyn byna eveneens. Onder de agtenveertig Geslagten, daar in vervat, zyn 'er ruim dertien die tot de Boomen behooren, als volgt.

S A L I X. Wilgeboom.

De Mannetjes zo wel als de Wyfjes-Bloemen zyn Katten, die uit Schubben bestaan, zonder Bloemkrans of Bloemblaadjes. De Mannetjes hebben doorgaans drie Meeldraadjes, en van onderen een Honigkliertje. De Wyfjes - Bloemen hebben een Styl, die in tweeën gedeeld is, en de Vrugt wordt een eenhokkig tweekleppig Zaadhuisje, met gevlokte Zaaden. In sommigen heeft ook een aan-

mer,

merkelyke Vlokkigheid, tusfchen de Meeldraadjes, in de Mannelyke Bloemkatten plaats. II:
AFDEEL.
XX.

Menigvuldig is het getal der Soorten in dit Geslagt, waar onder voorkomen, die hooge Boomen worden; doch de meesten blyven laag. LINNÆUS onderscheidtze in vier Rangen, naar dat de Bladen getand of ongetand, en glad of ruig zyn. Ik zal de grootften hier beschryven. HOOFD-
STUK,

(1) Wilg met gladde getande Bladen en tweekunnige tweemannige Bloemen.

I.
Salix
hermaphro-
ditica.
Maawy-
vige Wilg.

Te Upsal is deeze waargenomen, welke een nieuw blyk zou opleveren, van de weinige overeenkomst van het gebruik der Sexen of Kunnen, in de bepaaling van de Klasfen en Geslagten der Planten, met de Natuur; zo Doktor SCOPOLI oordeelt (*). Ik zie echter niet, dat zyn Ed. beter algemeene manier daar toe aan de hand geeft. LINNÆUS zegt, dat deeze met de gemeene Roode Wilg daar in overeenkomt, dat de Bladen glad zyn, stomp met Klieren gekarteld, omgerold, zes dikwils uit

(1) *Salix Foliis ferratis glabris, Floribus hermaphroditis diandris. Syst. Nat. XII. Gen. 1098. p. 647. Veg. XIII. p. 735.*

(*) *Salix Floribus hermaphroditis triandris, Cl. LINNÆI, novum est Sexus, enz. Flor. Carn. p. 406.* Waarschynlyk zal zyn Ed. deeze Soort bedoelen, hoewel hy *triandris* schtyft.

Ff 3

II. uit een enkele Knop, geelachtig van Kleur; als
 AFDEEL. ook door de ruige Katten, van de zelfde grootte
 XX. en gedaante; doch daar van verschilt, doordien
 HOOFD- en gedaante; doch daar van verschilt, doordien
 STUK. de Takken niet purper maar bleek rosachtig
 zyn, en de Bladen aan de bovenzijde uitge-
 groefde, geen verhevene Adertjes hebben; met
 uitpuilende Klieren aan de Bladsteeltjes. Ook
 bloeit hy vroeger en heeft meer Galletjes op de
 Bladen, dan de volgende Soort.

*Wilg-
boom.*

II. (2) *Wilg met gladdede getande Bladen en drie-
 Salix man-
 triandria. nige Bloemen.*

De Heer HALLER deeze Wilg in Switser-
 land waargenomen en genoemd hebbende, *Wilg
 met Lancetswys ovaale, wederzijds gladdede, ge-
 tande Bladen, die een byhangzeltje hebben*; kwam
 de zelfde Soort ook aan den Heer GMELIN,
 in Siberie, voor; doch was daar klein, den
 Stam naauwlyks een Duim dik hebbende, met
 een Afchgrauwe Schors, en dikwils zonder
 Schors; de Mannetjes Katten een of twee Duim
 lang, uit Schubben bestaande met drie Meel-
 draadjes, aangenaam van Rouk. Men oordeelt,
 dat het de buigzaamste Wilg met geoorde gladdede
 Bladen zy van RAY, welke Autheur daar in
 waargenomen heeft; dat het getal der Meel-
 draad-

(2) *Salix Foliis serratis glabris, Floribus triandris. Syst.
 Nat. XII. Veg. XIII. Salix Foliis elliptico lanceolatis &c.
 HALL. Helv. 152. GMEL. Sib. I. p. 155. T. 34. f. 3. Sa-
 lix Folio auriculato splendente flexilis, RAJ. Hist. 1420.*

draadjes drie is , in deeze Soort , en dus kan **II.**
 dezelve , met regt , Driemannig worden gety- **AFDEEL.**
 told. Zy behoort tot de Bindwilgen en blyft **XX.**
 meest Heesterachtig. **HOOFD-**
STUK.

(3) Wilg met gládde getande Bladen en vyf- **III.**
 mannige Bloemen. **Salix.**

pentandra.
 Vyfmanni-
 ge of Lau-
 rierbladige.

De gemeene *roode Wilg* , die in ons Land op
 veele plaatfen aan de Waterkanten groeit , komt
 hier in aanmerking. Zy is door de gladheid en
 breedte haarer Bladen , die naar Amandel- en
 zelfs fomtyds naar Laurierbladen gelyken , van
 de anderen wel te onderscheiden. RAY noemt-
 ze de *Laurierbladige zoete Wilg* , om dat de
 Bladen aangenaam van Reuk zyn , doch de
 Bloemen hadt hy niet onderzocht. De Heer
 HALLER getuigt ook , dat hy het getal van
 vyf Meeldraadjes , in deeze Soort , zelf nog
 niet gezien hadt. Hy zegt dat de Rysjes Bloed-
 rood ; RAY dat de dunste zwartachtig zyn.
 SCOPOLI fchynt deeze Roode Wilg in Kar-
 niolie niet aangetroffen te hebben. Ook is de-
 zelve door KRAMER in Oostenryk niet ge-
 von-

(3) *Salix Foliis serratis glabris, Flosculis pentandris. Hort.*
Cliff. 454. Fl. Suec. 792. 879. GMEL. Sib. I. p. 153. T. 34.
f. 1. Salix vulgaris rubens C. B. Pin. 473. Salix pentandra.
Flor. Lapp. 370. T. 8. f. 2. Salix Folio Laureo f. lato glabro,
odorato. RAJ. Hist. 1420. Salix spontanea, Folio Amygdalino,
fragilis non auriculata. J. B. Hist. I. p. 214.

Ff 4

II, DEEL, III, STUK:

II. vonden. In Siberie groeitze te overvloediger,
 AFDEEL. zynde ook door geheel Rusland bekend, zo
 XX. de Heer GMELIN aanmerkt, die 'er zelfs
 HOOFD- de Afbeelding van geeft, op den gezegden
 STUK. naam: doch de Bladen daar van komen weinig
 Wilge- overeen met Amandel- Perfik- of Laurierbladen.
 boom. Hy noemt ook de Bladen ovaal of Lancetswys'
 ovaal, 't welk op geene der gemelden past.
 Het wierdt aldaar een Boom, van twee Vaden
 men hoog, met den Stam zo dik als eens Men-
 schen Been. In Sweeden wordt deeze Soort
Folster, en in Dalekarlie *Halster* genoemd, zegt
 LINNÆUS. In Lapland was het een Heester,
 met dunne rosachtige Ryzen regt opschietende.
 In 't Werk van J. BAUHINUS vind ik
 de uit hem aangehaalde Soort aldus beschree-
 ven.

„ Deeze van zelf groeiende Wilg heeft de
 „ Schors zwartachtig rood, zelden wit, gewel-
 „ dig famentrekkende met eenige bitterheid.
 „ De Bladen zyn langwerpig, middelmaatig
 „ breed, gespitst, Sproetig, van boven zo wel
 „ als van onderen groen en glad, met twee ge-
 „ tande Oortjes tegen het korte Bladsteeltje
 „ aan. Deeze Bladen hebben een sterker fa-
 „ mentrekkende, doch minder bittere Smaak,
 „ dan die van de Geele Wilg. De dunne Rys-
 „ jes laten zig naauwlyks buigen, ten zy men
 „ ze draaije; de dikkere breeken. Een won-
 „ derlyke Speeling heeft in deeze Soort plaats;
 „ zynde de Bladen somtyds ge-oord, somtyds

„ ongeoord : de Schors in fommigen wit, in II.
 „ anderen paarschachtig.” AFDEEL.
 Onze Ridder heeft in Sweeden waargeno- HOOFD-
 men, „ dat de Bladen van deeze Soort, door STUK.
 „ ver-ouding, geeler worden dan die der ove- *Wilge-*
 „ rigen; zweetende de Tandjes aan de punten *boom.*
 „ een geele Lym uit; weshalve zy, versch tus-
 „ schen wit Papier samengedrukt, zo veele
 „ geele Stippen overlaaten, als zy Tandjes
 „ hebben. De Bloemen bestaan uit vyf Meel-
 „ draadjes en derhalve zyn de Katten zeer geel
 „ en digt. Het is een Boom”.

(4) *Wilg met gladde, getande, Lancetswyze
 Bladen, wier Tandjes gegolfd zyn.*

IV.
Salix
Phylicifolia.
 Liguster-
 bladige.

In de Velden van Wester-Bothnie en de
 Boschen van Lapland groeit deeze Soort, die
 de Bladen aan de kanten op een zonderlinge
 manier Golfswyz' gekarteld heeft, gelyk in de
 beschryving der Laplandische Planten afgebeeld
 is (*). Eene verscheidenheid komt daar onder
 voor, die de Bladen meer langwerpig ovaal
 dan Lancetswys heeft en dus meer met de Li-
 gusterbladige.

(4) *Salix Foliis serratis glabris lanceolatis, crenis undatis.*
Fl. Lapp. 351. T. 3. f. d. Fl. Suec. 793, 880. β. Salix
Foliis serratis glabris oblongo-ovatis. Fl. Lapp. 350. T. 3.
f. c.

(*) Die de *Alaternoides Africana Lauri serrata folio*, van
 COMM. *pralud.* kent, heeft een naauwkeurig denkbeeld van
 deeze Bladen.

Ff 5

II. guster - Bladen overeenkomstig. 't Getal der
 AFDEEL. Meeldraadjes is somtyds twee, somtyds drie,
 XX. Hoofd- zelden vier, in deeze Soort.
 STUK.

V. (5) Wilg met gladde getande, spits ovaale
 Bladen, de Tandjes Kraakbeenig, de
 Steeltjes met Eeltachtige Stippen hebben-
 de.
 Salix
 Vitellina.
 Geele
 Rind-Wilg.

Deeze wordt aangemerkt de gene te zyn, die men gemeenlyk *Rind - Wilg* noemt, wordende wegens de ongemeene taatheid en buigzaamheid van haare Rysjes voortgeteeld. De Schors derzelven is eerst groen, dan geel en wordt eindelyk Oranje - kleur of rood. De Bladen zyn lang en smal, hebbende de kanten eerst ruig, dan spits getand, doch de Tandjes geenszins Kraakbeenig, volgens den Heer HALLER, die aanmerkt, dat deeze Geele Wilg, niet gesnoeid noch gehavend wordende, in de Witte Wilg verandere. Hoe 't zy, men vindt deeze, volgens de aantekening van den Hoogleeraar DE GORTER, by 't Huis te Berkenrode buiten Haarlem, als ook in veele Waarden aan de Rivieren van ons Land, wordende gemeenlyk *Geele Wilg* geheten. De Franschen
 noe-

(5) *Salix Foliis serratis ovatis acutis glabris, ferraturis cartilagineis, Petiolis calloso - punctatis. Hort. Ups. 295. Salix Foliis lineari - lanceolatis acuminatis. GUETT. Stamp. I. p. 206, Salix fativa lutea, Folio crenato. C. B. Pin. 473.*

noemenze *Franc. Ofier*, dat is Tamme Bindwilt of Teenboom.

II.
AFDEEL.
XX.

(6) Wilg met gladde, getande Lancetvormige gesteelde Bladen, die Ruitachtige Stoppeltjes hebben.

HOOFD-STUK.
VI.
Salix Amygdalina.
Amandelbladige.

Ten opzigt van de figuur der Bladen komt deeze nader aan de Derde Soort, doch voor 't overige strookt zy zodanig met de Tweede, dat menze 'er naauwlyk van kan afzonderen. Inderdaad, tusfchen de Bindwilgen, tot welken ook deeze behoort, fchynt veel overeenkomst te zyn, en hier van een geweldige verwarring onder de Autheuren. Deeze Soort, gemeenlyk *Wervelen - Hout* genaamd, groeit, zo gedagte Hoogleeaar aanmerkt, in de Zalliker Waard, ook buiten Wyk te Duurstede en elders, Van het Hout worden Sporten van Ladders gemaakt en de dunfte Takjes tot Teenen gebruikt (*).

(7) Wilg met gladde getande ovaalachtige,

VII.
Salix hastata.
Piekswyze.

(6) *Salix Foliis ferratis glabris lanceolatis petiolatis, Stipulis trapeziformibus.* ROYEN *Lugdbat.* 83. *Fl. Suec.* 794. 881. DALIB. *Paris.* 297. *Salix Foliis ferratis glabris acuminatis appendiculatis.* *Fl. Lapp.* 349. *γ. S. Folio Amygdalino utrinque virente aurito.* C. B. *Pin.* 473. sec. RAJUM.

(*) Zo ik zyn Ed. wel begreepen heb, daar hy zegt: *E Ligno Scalarum gradus conficiuntur: Rami teneriores ad Fililia inferviunt.*

(7) *Salix Foliis ferratis glabris subovatis acutis fessilibus,*

Sti-
II. DEEL. III. STUK.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

*spitfe , ongesteelde Bladen , en Hartvor-
mige Stoppeltjes.*

*Wilge-
boom.*

Tot deeze Soort , die in Lapland waargeno-
men was door LINNÆUS , betreft HALLER
een Wilgeboom uit Switzerland , met glatte ,
ovaale , Zaagswys' getande Bladen , en zeer
breede byhangzels. Deeze byhangzels schynt on-
ze Ridder hier Stoppeltjes (*Stipulæ*) te noemen.
Ik kan in de Afbeelding daar voor geen reden
vinden , en ook niet zien , dat de Bladen onge-
fteeld zyn , en verder niet , dat die byhangzels
zo ongemeen breed zyn zouden , als komende
veel kleiner voor dan de zogenaamde Ooren in
de voorgaande Soort. „ In deeze , (zegt HAL-
„ LER evenwel ,) zyn de Ooren allergrootst en
„ getand. De Bast is groen of paarsch , met
„ een fyne Wolligheid; de Takken buigzaam ,
„ ruig.” Hoe komt dit een met het andere over-
een ? De ruigte der Takken kan geen plaats
hebben dan in de Bast of Schors , en deeze is
bekleed met een fyne Wolligheid. „ Het Blad ,
„ vervolgt zyn Ed.) ook onder de Wilgen al-
„ lerbreedst , [dit zou my] zeer verwonderen ,]
„ is ovaal , met een taamelyke Punt , aan den
„ rand gekarteld , wederzyds ligt” (*leve*): glad
zal zyn Ed. willen zeggen. Ondertusfchen zal
die

*Stipulis subcordatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. S. Fol.
serratis &c. Fl. Lapp. 354. T. 8. f. g. Fl. Suec. 797 , 882.
Salix Foliis glabris ovatis serratis , Appendicibus latisfimis. HALL
Helv. 151.*

die Piekswyze figuur der byhangzeltjes of Oortjes 'er den bynaam aan hebben gegeven. My is deeze Soort van Wilg niet bekend.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

(8) Wilg met gladde getande Bladen, die Lancetswys' ovaal zyn, hebbende Tandswys' geklierde Steeltjes.

VIII.
Salix
fragilis.
Broofsche.

Deeze, gemeenlyk de *Broofsche* genaamd, om dat de Takjes zig niet buigen laten, is hier de derde onder de Ge-Oorde Wilgen. De Wilg met wederzyds groene Amandelbladen, die ge-Oord zyn, van BAUHINUS, zou volgens den Heer HALLER tot deeze Broofsche, en volgens RAY, in tegendeel, tot de voorgaande Zesde Soort behooren. Liefst geloof ik dit laatste, hoewel die Engelschman zulks echter maar bedenkelijk voorgesteld heeft. Hy zegt, dat men ze de *Kraak-Wilg* in Engeland noemt, en hier te Lande, volgens den Heer DE GORTER, *Katten-Hout*: mischien, om dat het zig niet behandelen laat. Die, echter, welke uit COMMELYN door zyn Ed. aangehaald wordt,

(8) *Salix Foliis ferratis glabris ovato-lanceolatis, Petiolis dentato-glandulosis. Fl. Lapp. 349. T. 8. b. Fl. Suec. 795, 883. Salix Fol. ferratis glabris &c. ROYEN Lugdbat. 83. S. fragilis. C. B. Pin. 474. Prodr. 159. (DILL. Giesf. 43.) S. Folio Amygdalino utrinque virente aurito. C. B. Pin. 473. (sec. HALLERUM) S. Folio longo, latoque splendente, fragilis. RAJ. Angl. III. p. 448. Cantabr. 143. It. Scan. 200.*

II. wordt, onder den naam van Broofche Wilg,
 AFDEEL. hadt de Bladen onge-Oord. Ik heb, met de
 XX. HOOFD- Ondervindingen van RAY overeenkomstig, in
 STUK. myne binnenlandsche Kruidleezingen opgemerkt,
Wilg- dat de Bladen van deeze Wilgen fomtyds als
boom. kleine Oortjes hebben, fomtyds niet. Hy
 geeft 'er Bladen aan, fomtyds vier of vyf
 Duimen lang en één of anderhalf Duim breed.
 De Heer HALLER beschryft deeze Soort, of
 liever zyne *Wilg met ge-Oorde Perfikbladen*,
 als volgt.

„ Het is een hooge, regtstammige Boom,
 „ die de Takken groen en vervolgens zwart-
 „ achtig paarfch heeft en broofch: het Blad
 „ zeer lang, naar dat der Perfikboomen gely-
 „ kende, op 't breedfte een Duim, in langte
 „ een half Voet haalende, fcherp getand,
 „ glanzig, wederzyds glad, met twee kleine
 „ Oortjes aan het Steeltje. Deeze Soort groeit
 „ aan de Oevers der Rivieren, by Bern, Ba-
 „ fel en elders in Switzerland.”

De broofchheid is in deeze Soort, in de
 Noordelyke deelen van Europa, zo groot, dat
 men met een Knip van den Vinger de Takjes
 aan de Jaarlykfe Leedjes kan afbreeken, zo
 LINNÆUS meldt. Men vindt deeze Broofche
 Wilgen veel by Bloemendaal, aan den Duin-
 kant, langs de Bleekeryën, zegt COMME-
 LYN, 't welk waar is; gelyk ze ook in Gel-
 derland aan de Slooten voorkomen, en elders in
 onze Nederlanden. Deeze, en de gemeene

Wit-

Witte Wilg, maaken in dit Geslagt de groot-
ste Boomen.

II.
AFDEEL.
HOOFD-
XX.

(9) Wilg met gladde getande, smal Lancet-
vormige Bladen en neerhangende Tak-
ken.

IX.
Salix
Babyloni-
ca.
Orientaal-
sche.

Aan deeze geef ik den naam van *Orientaal-*
sche, om dat zy in de Oosterfche Landen
voorkomt. Men wil dat zy de *Garab* der Moo-
ren en *Garb* der Arabieren zy, waar van AVI-
CENNA spreekt. Zodanige zouden de Wilgen
der Waterbeeken zyn, waar van men gewag
gemaakt vindt in de Heilige Schrift (*). BAU-
HINUS noemtze Arabifche Wilg met Bladen
van de Melde, en inderdaad, volgens RAU-
WOLF, zyn de Bladen diep Tandswyze inge-
sneeden, en zeer breed aan de Looten, die in
't Voorjaar uitschieten. Hy rekent de langte
als een Handpalm op de breedte van twee
Vingeren. Van deszelfs Hout zou een Salpe-
terachtig Zout gemaakt worden, tot Buskruid
zeer bekwaam; doch volgens zyne beschryving
blykt,

(9) *Salix Foliis ferratis glabris lineari-lanceolatis, Ramis pendulis. Hort. Cliff. 454. ROYEN Lugdbat. 84. GRON. Orient. 307. Salix Orientalis Flagellis deorsum pulchre pendentibus. TOURNE. Cor. 41. Salix Arabica folio Atriplicis. C. B. Pin. 475. Garb Arabum. RAUW. Itin. 183. DALECH. App. 30.*

(*) *Levit. XXIII. V. 40. In Psalm. CXXXVII. V: 2. worde zelfs van Wilgen aan de Rivieren van Babylon gesproken: 't welk den bynaam billykt.*

II. blykt, dat dit geen ander is dan het Loogzout
 AFDEEL. uit de Asfche van het verbrande Hout, en,
 XX. dewyl dit niet tot het maaken van Buskruid
 HOOFD. dienen kan, zo is het te denken, dat hy de
 STUK. uitgedoofde Kolen van dit Wilgen-Hout zal
 Wilge- bedoelen, welke 'er zeer bekwaam toe zyn.
 boom. De dunne Takjes, niettegenstaande zy Zwiëpig
 nederwaards hangen, paarschachtig zyn en glad,
 hebben toch de buigzaamheid niet van onze
 Bindwilgen. Het wordt een taamelyke Boom,
 die aan den Euphraat menigvuldig groeit.

De Tiende en volgende Soorten, als te
 klein van Gewas zynde om onder de Boomen
 geteld te worden, laat ik voor de Heesters
 over. Dus komen 'er ook, onder de Wilgen
 met geheel ongetande, zo gladde als ruige Bla-
 den, geen Boomen voor: maar de vierde Af-
 deeling, met eenigermaate getande ruige Bla-
 den, kan geheel hier t'huis gebragt worden, als
 volgt.

XXVIII. (28) Wilg met ovaale rimpelige Bladen, van
 Salix 071-
 Caprea.
 Ruige
 Wilg.

(28) *Salix Foliis ovatis rugosis subtus tomentosis, undatis, superne denticulatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. ROYEN Lugdbat. 83. Fl. Suec. 811:900. GMEL. Sib. I. p. 157. DAL. Paris. 298. Salix Fol. subcrenatis &c. Fl. Lapp. 365. T. 8. f. 5. Salix Folio rugoso, obiter ferrato &c. HALL. Helv. 155. Salix latifolia rotunda. C. B. Pin. 474. RAJ. Angl. III. p. 449. β. Salix Foliis oblongis, subtus villosis, &c. Fl. Lapp. 367. T. 8. f. u. Salix Foliis elliptico-lanceolatis, subtus Sericeis, appendiculatis. GMEL. Sib. I. p. 163.*

onderen *Wollig*, aan den rand gegolfd, II.
 en naar de Punt toe gekarteld. AFDEEL.

XX.

HOOFD-

Gemeenlyk noemt men deeze de *Rondbladi-* STUK.

ge of *Ronde* en ook wel alleenlyk *Ruige Wilg*, *Wilge-*
 wegens de uitneemende ruigheid der Bladen, *boom.*

welke 'er ook den Latynfchen naam van *Caprea* of *Geiten-Wilg* aan heeft doen geeven.

By **T A B E R N Æ M O N T A N U S** is eene breed en eene rondbladige daar van afgebeeld. Vol-

gens onzen Ridder hadt die in Sweeden voorkwam de Bladen flegts van onderen, doch de

Laplandsche aan beide kanten rüig. De Heer

H A L L E R noemtze *Wilg met rimpelige, flauw gekartelde*, van onderen *Wollige Bladen en zeer*

dikke Takken. Zyn Ed. verbeeldt zig, dat naar den Ouderdom de Bladen fomtyds spitfer, fom-

tyds ruiger zyn, ja fomtyds geheel glad. Men heeft waargenomen, dat aan den zelfden Stam

wel eens gekartelde en geheel ongekartelde Bladen voorkomen: zo dat men hier in eenige toe-

geefflykheid gebruiken moet. In Vrankryk noemt menze *Marçeau*. Aan den Duinkant van onze

Provincie komt deeze menigvuldig voor. Zie hier hoe gedagte Heer dezelve waarnam, in

Switzerland.

„ De Bladen zyn taamelyk groot, met den

„ rand getand of ongetand, byna zo rimpelig

„ als de *Salie-Bladen* en *Sappig*, van boven

„ ruigachtig van onderen wit, met eene korte

„ *Katoenachtige Wolligheid*, fomtyds ovaal,

G g

„ fom-

- II. „ fomtyds korter en ronder. Ik heb 'er gezien
 AFDEEL. „ van drie Duimen breed en een weinig langer.
 XX. „ Somtyds hebben zy geene, fomtyds zeer
 HOOFD- „ Somtyds hebben zy geene, fomtyds zeer
 STUK. „ groote Ooren, meest voorkomende in 't bo-
 „ venfte Gewas. De Zaadhuisjes zyn fraaijer
Wilge- „ en meer gedraaid dan in andere Wilgen. Gal-
boom. „ letjes vind ik niet zeldzaam op de Bladen.”

De bepaaling van deeze Soort zou dan beter wat ruim genomen zyn: by voorbeeld, *Wilg met ovaale rimpelige Bladen, die fomtyds Wollig, aan den rand gegolfd, en eenigermaate gekarteld zyn, fomtyds geheel effen.* De Heer GMELIN, immers, heeft ook dergelyke Verfcheidenheden, daar van, in Siberie waargenomen, alwaar het dikwils maar eens Mans langte hoog voorkomt, fomtyds een groote Boom wordt, die de Takken buigzaam, ruig of glad heeft. Dit gebeurt, volgens onzen Ridder, in Lapland niet zelden, en de jonge Takjes zyn daar bezet met een bleeke Wolligheid. Zyn Ed. betreft hier toe, als eene Verfcheidenheid, niet alleen eene *Laplandsche Wilg*, die de Bladen langwerpig, van onderen ruig, de onderften gekarteld, de bovenften effenrandig heeft; maar ook een *Wilg met ovaalachtig Lancetswyze Bladen*, van onderen Fluweelachtig ruig, met byhangzels of Ooren, welke de Heer GMELIN in Siberie waarnam en dus befchryft.

- „ Somtyds komt het Gewas enkel voor met
 „ Teenen of Rys van twee Ellen, of ook maar
 „ één Elle lang: fomtyds wordt het een Boom

„ van twee Mans langten hoog. De Looten II.
 „ zyn fraay geel of gepoeijerd, of zwartachtig ^{AFDEEL.}
 „ en dikwils ruig. De rand der Knoppen is ^{XX.} HOOFD-
 „ Menie-rood. De Mannetjes-Katten zyn by-^{STUK.}
 „ na anderhalf Duim lang, en, als zy bloeijen, ^{Wilt-}
 „ in 't midden meer dan drie Kwartier Duims ^{boort.}
 „ dik; bestaande de Bloemen uit twee lange
 „ Meeldraadjes met geelachtige Knopjes. De
 „ Wyfjes-Katten worden door de rypheid veel
 „ langer, en bestaan uit ruige Vrughtbeginzels,
 „ met een dubbelen Stempel. De Schubben
 „ der eerstgemelden zyn zwartachtig bruin, aan
 „ de zyden zeer Haairig: die der Wyfjes-Kat-
 „ ten wat ronder en stomper. Zy hebben ieder
 „ een Cylindrisch, geelachtig, zeer groot Ho-
 „ nigbakje. De Bladen, in 't eerst wederzyds
 „ ruig, worden door den tyd byna geheel glad
 „ van boven, en dan aldaar zwartachtig; zyn-
 „ de in 't laatste van den Herfst zeer lang en
 „ styf, aan de randen bykans getand, van bo-
 „ ven geel, van onderen Wollig Afchgrauw:
 „ aan 't begin stomp, dan ovaal en aan 't End
 „ uitlopende in een lange Punt. Men vindtze
 „ somtyds langer dan een half Voet, en deeze
 „ hebben de Randen doorgaans gegolfd. Zy
 „ hebben Lancetswys' ovaale byhangzeltjes, die
 „ zeer klein zyn, of ook grootere, ligt afval-
 „ lende, doorgaans effenrandig, somtyds zaags-
 „ wyze getand of op verscheide manieren ge-
 „ hoekt. Dikwils komen 'er geelachtig roode
 „ Galletjes aan."

II. De onderste Knoppen brengen in deeze Soort
 AFDEEL. Bladen , de bovenste Bloemen voort , zo LIN-
 XX. NÆUS aanmerkt , en de Finnen in Lapmark
 HOOFD- maaken hunne Schoenen van den Bast , gelyk
 STUK. de Sweeden in de laagere deelen van Eiken-
 Bast.

XXIX. (29) Wilg met byna geheel ongekartelde, Lau-
 Salix cetswys' Liniaale , zeer lange , spitse , van
 Viminalis. onderen Fluweelachtige Bladen ; de Tak-
 Teen- ken als Rys.
 Wilg.

Deeze Soort komt onder den naam van *Wilg met uitermaate lange Bladen* , die tevens zeer smal en wederzyds witachtig zyn , by C. BAUHINUS voor. Zyn Broeder zegt , dat de Bladen op de kanten een weinig gekruld zyn , en deeze Soort , gemeenlyk *Riesweert* genaamd , ('t welk mooglyk in Friesland plaats heeft ,) merkt de Hoogleeraar DE GORTER aan , dat aldaar in de Wouden , als ook overvloedig aan den Rhyu , Yssel en Lek , en by de voorgaande , aan onzen Duinkant , groeit. TOURNEFORT nam dezelve omstreeks Parys waar , en
 RAY

(29) *Salix Foliis subintegerrimis &c. Fl. Succ. 813: 903.*
 DALIE. *Paris. 297. Salix Fol. undulatis &c. ROYEN Lugd-
 bat. 84. Salix folio longissimo angustissimo utrinque albido.*
 C. B. *Pin. 474. Salix folio longissimo. RAJ. Angl. III. p.*
450. Salix Fol. ang. & longissimis crispis &c. J. B. Hist. I.
p. 212. β. Salix Fol. ex lineari lanceolatis &c. GMEL. Sib. I.
p. 162.

RAY in Engeland , alwaar menze *Ozier* , dat **II.**
 is *Teen-* of *Rys - Wilg* noemt. In Sweeden ^{AFDEEL.}
 groeit zy by de Dorpen , misfchien van elders ^{XX.}
 daar gebragt en wordt *Korgpihl* geheten. Het ^{STUK.}
 is een Heefterachtig Gewas , dat zyne lange ^{Wilge-}
 dunne Takken zwart en buigzaam heeft , gelyk ^{boom.}
 HALLER zegt , die 't zelve overvloedig om-
 ftreeks Basel groeiende vindt. GMELIN nam
 een dergelyke Wilg in Siberie waar , zynde een
 Boompje van anderhalve Vadem hoog , met geel
 Rys , en merkt aan , dat de Bladen , oud wor-
 dende , byna alle de Wolligheid verliezen , ge-
 lyk in meer ruige Wilgen plaats heeft. Op
 vette , vogtige Gronden fchiet het wel hooger
 op. De Blad en Bloemknoppen zyn , gelyk in
 de voorgaande Soort , onderscheiden.

(30) *Wilg met eenigermaate getande , lang-* **XXX.**
werpig ovaale , van onderen ruige Bladen ^{Salix}
de Stoppeltjes half Hartvormig. ^{cinerea.}
Aich-
grauwe.

Van deeze Soort komen in de Laplandsche
 Bosfchen niet zelden Boomen voor , die twee
 mans langten hoog zyn , fchoon de Stam naauw-
 lyks de dikte van een Duim heeft. Ook is zy
 gemeen in de Bosfchen van Sweeden , op Moe-
 rasfige vogtige plaatfen. De Bloemkatten zyn
 bruin ,

(30) *Salix Foliis subferratis , oblongo-ovatis &c. Fl. Suec.*
 805 : 902. *Salix Foliis integris glabris lanceolato-ovatis. Fl.*
Lapp. 358.

G g 3

II. bruin, onder de Bladen geplaatst, wier Steel-
 AFDEEL. tje bezet is met eenige zeer kleine Lancetswyze
 XX. Blaadjes. De Stoppeltjes zyn wederzyds getand
 HOOFD- met drie Kliertjes. De Smalanders draaijen
 STUK. Touwen van de Takjes, om de Zeisfens daar
 mede vast te binden aan het Handvat of den
 Steel.

XXXI. (31) Wilg met Lancetvormige, gespitste,
 Salix Zaagswys' getande, wederzyds Fluweel-
 alba. achtige Bladen; de onderste Tandjes ge-
 Witte klierd.
 Wilg.

Deeze Soort is, ten minste in onze Provin-
 ciën, algemeenst bekend en menigvuldigst, on-
 der den naam van Wilg of *Wilgeboom*. Men kan-
 ze *Witte Wilg* noemen in onderscheiding van
 de Roode en Geele Wilg, of ook van de
 Broofsche, die mede een hooge Boom wordt,
 Katten-Hout genaamd, zynde onze Agt-
 ste Soort. Deeze Witte, niettemin, heeft
 het Rys ook broofsch, en de jonge Takjes zyn
 geel- of bruinachtig rood. Het gene daar zy
 den naam van heeft, en waar aan men deeze
 Soort

(31) *Salix Foliis lanceolatis acuminatis, ferratis &c. Hort. Cliff. 473. Fl. Suec. 812:903. Mat. Med. 449. DALIB. Paris. 297. ROYEN Lugdbat. 83. Salix Fol. elliptico-lanceolatis &c. HALL. Helv. 152. Salix vulgaris alba arborescens. C. B. Pin. 473. Salix alba. It. Scan. 200. Salix Dioscoridis. LOP. Icon. 136. Salix maxima fragilis alba hirsuta. J. B. Hist. I. p. 112.*

Soort onderscheidt, is de Zilverachtige witheid van haare Bladen, in Kleur grootelyks verschil- lende van de Elzen, Eschen, Ypen en andere gemeene Boomen van ons Land. De Schors der dikke Takken is, bovendien, witachtig Afchgrauw. Men vindtze overvloedig in alle deelen van Europa, die niet te droog of Bergachtig zyn : want zy bemint vogtige Landsdowen. De Eilandjes in den Donau by Weenen zyn 'er natuurlyk mede begroeid : zo ook de Boorden der Rivieren in Karniolie, en op veele plaatfen wordt zy ook geplant, of gepoot, naar de uitdrukking der Landlieden, dienende zo tot beschutting der Landeryën, als van ander Geboomte. Deeze Wilg, naamelyk, kan, door de digtheid van haar Loof en de smalheid haarer Bladeren, als ook door derzelve stevigheid en natuurlyk Dons, de guure Winden beter uitstaan, dan de Ypen en dergelyk Geboomte. Ook wordt zy gemeenlyk, door afkapping van de Kruin, laag gehouden ; doch anders, en op zig zelf gelaten, stygt zy tot een aanzienlyke hoogte. De Heer HALLER heeftze, in Switserland, de Eiken zien evenaaren. Holle Wilgen heeft men gezien, zegt de Heer ADANSON, van zevenentwintig Voeten omtreks aan den Stam, die derhalve *ten minste* negen Voeten in middellyn hieldt (*).

De

(*) *Famill. des Plant.* Pref. p. ccx. Doch het moest zyn, omtrent 9 Voeten.

II. De Gestalte van deezen Boom is iedereen be-
 AFD. DEEL. kend, zo wel als de figuur der Bladen, met
 XX. welken men dikwils die van andere Boomen
 HOOFD- vergelykt, en deeze worden altoos verstaan,
 STUK. wanneer men van *Folia Saligna* spreekt. Zy
Wilge- zyn lang en smal, aan 't end spits, en volmaakt
boom. Lancetvormig, doorgaans duidelyk, doch som-
 tyds zeer fyn getand; van boven bleek groen,
 van onderen wit, en aan die zyde is de Flu-
 weelachtigheid meest zichtbaar, welke somtyds
 van boven geheel ontbreekt. Dikwils vindt
 menze, wederom, met een Poeijer bezet,
 dat Wolachtig is en 'er afgaat door 't behan-
 delen. De Wyfjes-Wilgen hebben de Bladen
 wat glanziger en groener dan de Mannetjes,
 in welken de Katten geelachtig zyn, omtrent
 een Duim lang, bestaande uit ruige bruine
 Schubben, ieder met twee Meeldraadjes, die
 paarsche Knopjes hebben en een geel Stuif-
 meel strooijen. Ook is het Honigbakje van
 deeze Bloemen geel. De Wyfjes Katten be-
 staan uit groenachtige Vrugtbeginzels, die Zaa-
 den met Pluis uitleveren.

De Wilgen hebben haaren Neerduitschen,
 zo wel als haaren Latynschen naam, *Salix*,
 van den weeldigen of gewilligen Groey: dewyl
 men naauwlyks Geboomte vindt, dat zo ge-
 makkelyk voort te teelen is, zig zodanig met
 allerley Gronden en Standen kan behelpen, en
 zo schielyk opgroeit tot eene aanmerkelyke
 hoogte. Men zoude hetzelfde wel, uit aanmer-
 king

king van zyne bestendige weerstandbieding aan ^{II.}
 de kragt der Winden, den *Europischen Palm-* ^{AFDEEL-}
boom mogen noemen*. Daar de Ypen en an- ^{EXX.}
 deren, voor Orkaanen, als het Hoofd buigen, ^{HOOFD-}
 zig omkrommende om dezelve te ontwyken: ^{STUK.}
 ziet men naauwlyks ooit een Wilg, hoe zeer ^{Wilge-}
 op den Wind staande, en hoe hoog opgeschoo- ^{boom.}
 ten, scheef gegroeid. Hier in munten de ^{* Zie II.}
 Witte Wilgen ver boven de Roode uit. De ^{D. I. STUK,}
 Engelsche naam *Willow* en de Duitsche *Wey-
den, zyn beiden met den Neerduitschen naam ^{bl. 254.}
 overeenkomstig. Men voegt 'er zekere woor-
 den by, tot onderscheiding, gelyk wy in onze
 Taal; 't zy naar de Kleur, naar de manier van
 Groeijing of naar 't gebruik: wordende dus dee-
 ze gemeene Wilg van de Duitschers *Weisf Wey-*
den, *Baum-Weyden*, *Pfahl-Weyden*, of zelfs
 ook *Wilgenbaum* genoemd, in 't Fransch *Sau-*
le. De Sweedsche naam van deeze Soort is
Phil, en de Karniolische *Verba* of *Vuërba*,
 wordende de Wilgen Bladen aldaar *Verbauza*
 genoemd, zo de Heer Doctör SCOPOLI aan-
 tekent.*

Deeze Boom is het, dien men bedoelt, wan- ^{Hee}
 neer 'er van Wilgen - Hout gesproken wordt: ^{Wilgen-}
 want dezelve levert Stammen van aanzienlyke ^{Hout.}
 dikte uit, die echter dikwils, als hy aan 't Wa-
 ter groeit, van binnen hol zyn. Anderszins
 kan men deeze Stammen tot veelerley Werk
 bezigen, inzonderheid daar Hout vereischt
 wordt, 't welk niet ligt barst of scheurt. Om

II. die reden wordt het wel van de Wagen- en
 AFDEEL. Molenmaakers gebruikt; doch hier te Lande
 XX.
 HOOFD meest gedraaid tot Kaaskopper, in welken de
 STUK. eigenschap, van nat geworden zynde en weder
 opdroogende niet te scheuren, hoognoedig is.
Wilge-
boom.
 Tot Brandstof deugt het weinig; maar de Ko-
 len niettemin, daar van uitgedoofd, worden
 door de Tekenaars gebruikt tot het schetsen.
 Men rekent ze onder de besten tot het maaken
 van Buskruid (*).

De Bladen der Wilgen, die verkoelende en
 famentrekkende zyn, komen in aanmerking als
 Winkelmiddelen: doch zy zyn zeer weinig in
 gebruik. Men heeft de kracht aan het Afkook-
 zel toegeschreeven, van verdooving der geile
 Lusten. De Bloemen leveren, in sommige
 Soorten, door Destillatie een welriekend Wa-
 ter uit. De Wolligheid der Katten zou tot
 Bloedstemping kunnen dienen. Van dit Dons
 kan ook, als van Katoen, tot het vullen
 van Matrasfen, het draaijen van Garen en dus
 tot het weeven van Stoffen, als ook tot het
 bereiden van Papier, gebruik worden ge-
 maakt.

Voor 't overige: de Wilgen, hoe gemeen
 ook en iedereen bekend, zou men, wanneer
 het aankomt op de onderscheiding der Soorten,
 te

(*) Le Charbon doit être de Bois de Bourdaine, autrement
 Noir Prun, pour le meilleur; celui de Saule est assez bon, &
 même celui du Coudrier & d'Anne. *Dictionn. Militaire.* Pa-
 ris 1745. Tom. II. p. 267.

te regt den naam kunnen geeven van het Kruis der Kruidkundigen *. Men hoort alle de genen, die 'er op gewerkt hebben, klaagen over de verwarring in deezen. De Heer HALLER zegt: „ geen Geslagt van Boomen is moeielyker dan dit. De Sexe naamelyk en Ouderdom maakt veel verandering, Sommigen krygen door den tyd Wolligheid: anderen werken die af. De Tandjes der Bladen, in de Jongheid geen plaats hebbende, worden in de oude Bladen groot. De Kenmerken der verschillendheid zyn klein: de Schryvers kort daar over, en van weinigen heeft men Afbeeldingen”. LINNÆUS, zig verbeeldende dat door den Grond, de Groeyplaats en het Klimaat, veele Wilgen zeer veranderd zyn, oordeelt dat men, „ de Naamen der Ouden verwerpende, de Historie der Wilgen op nieuws zou dienen te beginnen, lettende 1. Op de Knoppen, of die eenkleppig dan veelkleppig zyn: 2. Op de plaatsing en plooiing der Blaadjes binnen de Knoppen: 3. Of de Kateten uit de zelfde of uit byzondere Knoppen, boven of onder de Bladen, voortkomen: 4. Of de Bladen gekarteld of effenrandig, kaal of ruig van Oppervlakten zyn: 5. Op het getal der Meeldraadjes: 6. Of het Boomen, Heesters zyn, of Kruijpende Gewasfen.” De drie laatste Artikelen weet men, dat in 't geheel geen vaste Kenmerken van onderscheiding uit-

II.
AFDEEL.
XX.

HOOFD-
STUK.

Wilge-
boom.

* *Cruce*
Botanico-
rum

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
*Wilge-
boom.*

uitmaaken. Het is den Ridder zelf gebleeken. De drie eersten zullen aan het gros der Liefhebberen wat lastig vallen, en daar op schynt ook niet veel staat te maaken te zyn, volgens de Aanmerkingen van Doctor SCOPOLI; die aangaande dit Onderwerp aldus spreekt (*).

„ Dat Verscheide Wilgen, tot dus verre voor
„ waare Soorten aangenomen, Voortbrengzels
„ zyn van den Tyd, leert; 1. De bevrugting
„ der Wyfjes door Mannetjes van een andere
„ Soort; welke ik dikwils waargenomen heb:
„ 2. De verschillende gedaante, alleenlyk af-
„ hangende van den verschillenden aart der
„ Groeyplaatsen. 3. De veranderlykheid der
„ Bladen, in grootte, figuur, gladheid en Kleur,
„ door de cultuur: 4. Onze eigen Waarneemin-
„ gen ten dien opzigte, elders te verhaalen.”

C E C R O P I A. Trompetboom.

Zo wel het Mannetje als het Wyfje, van dit Geslagt, heeft eene afvallende Bloemscheede (*Spatha*). In de Mannetjes bevat dezelve Katten, die uit Tolachtige byna vierhoekige Schubben bestaan: in de Wyfjes zyn het Vrughtbeginzels die deeze Katten samenstellen, hebbende ieder een Styl en eenen als gescheurden Stempel, en Zaadhuisjes wordende met ééne Holligheid.

De

(*) *Flora Carniolica*, Vienn. 1760. p. 411.

De eenigste Soort (1), by **PLUKENETIUS** II. voorkomende onder den naam van *Surinaamsche* ^{AFDEEL} ^{XX.} *Vygen Boom*, met gesnipperde Bladen, die van ^{HOOFD} boven zeer ruuw, van onderen met eene digte ^{STUK.} Wolligheid bezet zyn, is al van ouds bekend. I. Men vindt 'er, onder den naam van *Ambayba* ^{peltata.} der *Brasiliaanen*, een omstandige beschryving ^{Schild-} ^{bladige.} van by **PISC** en **MARCGRAAF**. **SLOANE** heeft hem afgebeeld, onder den naam van de *Yaruma* van **OVIEDUS** door **NIEREMBERG** beschreeven, met eene zeldzaame Historie, betreffende de uitholling van den Stam, die, gelijk de Vliertakken, slegts met een voos Merg gevuld was, of grootendeels hol; weshalve **BROWNE** deezen Boom *Coilotapalus* tytelt. De Heer **JACQUIN** denzelven op nieuws in de Westindiën waarneemende, spreekt 'er, onder den naam van *Cecropia*, aldus van (*).

„ Deze Boom, door zyne zonderlinge Ge-
 „ stalte van verre genoegzaam kenbaar, groeit
 „ op de meesten der Karibische Eilanden, en
 „ het nabuurige Vaste Land van Amerika, voor-
 „ naamelyk in de Berg - Boschen, tot de hoog-
 „ te

(1) *Cecropia*. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1099. pag. 647. *Veg.* XIII. p. 735. *LOEFL. Itin.* 272: 350. *Amæn. Acad.* V. p. 410. *Coilotapalus Ramis excavatis*, *Foliis amplis peltatis lobatis*. **BROWN.** *Jam.* III. *Ficus Surinamensis* &c. **PLUK.** *Alm.* 146. T. 243. f. 5. *Yaruma Oviedi.* **SLOAN.** *Jam.* 45. *Hist.* I. p. 137. T. 88. f. 2. & T. 89. **NIEREMB.** *Nar.* 330. *Ambayba.* **MARCCR.** *Bras.* 91. **PIS.** *Bras.* 147. **RAJ.** *Hist.* 1373.

(*) **JACQ.** *Observ. Bot.* Part. II. p. 12. T. 46. f. 4.

II. „ te van dertig of veertig Voeten. De Stam
 AFDEEL. „ en de Takken, die hy weinig heeft, zyn op
 XX. „ verschillende afftanden met Ringen gezoomd,
 HOOFD- „ welke met dwarse middelfchotten strooken.
 STUK. „ Daar tusfchen zyn zy t'cenemaal hol, zonder
Trompet- „ eenig Merg; weshalven de stukken van den
boom. „ Stam. als men de middelfchotten weg doet,
 „ niet kwaalyk naar Kanonnen of Mortieren en
 „ de Takken naar Bazuinen gelyken. Hierom
 „ noemen hem de Franschen *Bois a Canons* of Ge-
 „ schutboom, de Engelschen *Trompetboom*. Zel-
 „ den, echter, is de Stam een Voet dik: doorgaans
 „ veel dunner: de Schors witachtig hebbende.
 „ De Bladen komen meest omtrent tien in ge-
 „ tal, digt by elkander, aan de enden der Tak-
 „ ken voort. Als hy 'er nieuwen krygt, gaan
 „ de ouden weg. Ieder Blad is, voor zyne
 „ uitbreiding, met een Kegelachtig gespitst
 „ Vlies dat aan de geheele zyde overlängs gaapt
 „ en afvalt, bekleed. Zy zyn zeer groot, ge-
 „ naveld, rondachtig, van boven ruuw, van
 „ onderen met een gryze Wolligheid bezet;
 „ hoewel de middelrib niетtemin, en de groote
 „ Aderen, ook aldaar ruuwachtig blyven. Zy
 „ hebben meer dan een Voet middelyn en zyn
 „ ten halven in zevenen gedeeld, met ovaal- en
 „ ftompachtige, effenrandige Kwabben, de mid-
 „ delste grootst, de zydelingsen allengs verklei-
 „ nende, de hoeken der infnydingen ftomp. Zy
 „ zitten op Steelen van anderhalven Voet, die
 „ rond, gestreept en ruuwachtig zyn. Het

„ Wa-

„ Waterige Sap, dat zy bevatten, wordt in de II.
 „ open Lugt zwart, en maakt leelyke Vlakken ^{AFDEEL.}
 „ in 't Linnen. Van den Boom geplukt, droo- ^{XX.} ^{HOOFD-}
 „ gen zy aanstonds uit, krullen om en worden ^{STUK.}
 „ broofsch. De Vrughtmaaking van deezen Boom ^{Trompet-}
 „ is zeer moeielyk waar te neemen, om dat de ^{boom.}
 „ Bloempjes zo klein zyn en zo dicht in malkan-
 „ der zitten. Ik heb aan het onderzoek der-
 „ zelve Uuren besteed, en 'er myne Oogen,
 „ door Vergrootglazen, dikwils mede vermoeid.”

De Heer LOEFLING fchynt daar in beter
 geslaagd te zyn; des ook onze Ridder de Ken-
 merken van deezen Boom, mooglyk nooit in de
 Kruidtuinen van Europa gezien, van hem ont-
 leend heeft. Dezelve heeft waargenomen, dat
 de Bladen daar van tot Spyze strekken voor de
 Dieren, die men Luijaards noemt. De Veer-
 kragtige Gom, die men gemeenlyk Gom van
 Cayenne noemt, zou van deezen Boom komen,
 naar 't gene LINNÆUS, uit de beschryving
 van CONDAMINE, heeft begreepen (*).

Deeze Gom of Harst, volgens de Landtaal ^{Veerkrag-}
Cahoutchou genaamd, laat zig tot Potten, Fles- ^{tige Gom-}
 scken en andere Vaten vormen, die tegen 't ^{Harst.}
 Water bestand en niet breekbaar zyn. Aan de
 Rivier der Amazoonen is zulks door gedagten
 Heer waargenomen. De Indiaanen van Mexi-
 ko hadden dergelyke Gom-Harst, waar van
 zy

(*) *Mantisfa altera.* p. 499.

II. zy Kaatsballen maakten; doch de Boom, waaf
 AFDEEL. van dezelve kwam, *Chilli* genaamd, volgens
 XX. HOOFD- HERNANDEZ, kan deeze niet zyn. Volgens
 STUK. PLUKENETIUS zou dezelve tot het Geslagt
Trompet-
Boom. van Liquidambar fchynen te behooren (*).

EXCŒCARIA. Verblindboom.

Onder de Driemannigen der Tweehuizige Plantgewasfen is dit Geslagt, welks overige Kenmerken zyn, dat de Wyfjes drie Stylen hebben en eene driezaadige Vrugt. Zy draagen, zo wel als de Mannetjes, bloote Katten, zonder Kelk of Bloemkrans.

I. De eenigfte Soort (1) is een Oostindifche
Excœcaria
Agallocha. Boom, die by RŪMPHIUS den naam van
 Agel- *Excœcaria*, dat is Verblindende Boom, voert;
 Hout- wegens het fcherpe Melkachtige Sap, daar in
 Boom. vervat, het welk in de Oogen fpatkende eene Blindheid kan veroorzaaken. De bynaam is daar van ontleend, dat dezelve een Soort van Hout uitlevert, 't welk zeer naby komt aan het regte *Agallochum* of Agel-Hout, en, op zekere manier bereid zynde, dikwils daar voor verkogt wordt. De Maleitfche naam *Caju Coeda* of *Capal*; de Makasferfche *Sambuta*, de Ambonfche
 Mat-

(*) *Almag. Bot.* p. 250. Vergelyk bladz. 366, hier voor.

(1) *Excœcaria. Syst. Nat.* XII. Gen. 1102. p. 650. *Veg.* XIII. p. 738. *Arbor excœcans. RUMPH. Amb.* II, p. 237. T. 79, 80. *BURM. Flor. Ind.* p. 311. l. 211.

Matta Huri en anderen , zyn van die Eigenschappen afgeleid.

Hy groeit op de meeste Stranden der Moluk- kische Eilanden , veelal met de Wortels bloot , hebbende een krommen , schieven Stam , die knoestig is en gescheurd , met veele Kuilen en Holletjes. De Takken hangen nederwaards ; en draaijen zig aan de enden in veele bogten. Het Mannetje heeft dezelve niet onaanzienlyk , wegens de effene bruine Schors , waar mede zy bekleed zyn ; doch die van het Wyfje zyn graauwer en ruiger. De Bladen gelyken naar die der Peereboomen , zynde vier Duimen lang en twee Duimen breed , met een stompe Punt , glad , dik en glinsterende , met fyne Adertjes overdwars , in het Wyfje zo glad of bly-groen niet , als in het Mannetje. Uit de Oxels der Bladen komen Katten als die der Hazelaaren , een Pink lang en een Stroohalm dik , groen-geel van Kleur , met kleine Mosachtige Bloempjes , van drie Meeldraadjes met geele Knopjes. Deeze vallen af en geeven geen Vrucht , even als in de Mannetjes- Wilgen (*). Het Wyfje heeft ook Katten , doch veel kleiner , zynde eigentlyk Aairen van Vruchtbeginzels ; kleine groene Knopjes , naamelyk , welken in Vrugten veranderen van grootte als Kappers , en veel naar die van het

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
*Agel-Hout-
Boom.*

(*) Zo dat deeze Soort onvrugtbaar is , gelyk de *Trugi Perda Salix* zegt RUMPHIUS. 't Blykt duidelyk , dat dit een Drukfeil zy , en dat hy 'er *Frugiperda Salix* mede meent.

II. het Wolfsmelk gelykende, hangende aan Trosjes. Ieder Vrucht heeft drie Hokjes en bevat drie gladde Zaadten.

AFDEEL. XX.
HOOFD-
STUK. *Agel-Hout-Boom.* Deze Boom mag wel, zo RUMPHIUS aanmerkt, de Schrik der Matroozen genoemd worden: want zo zy, uitgezonden om Brandhout te kappen, in den Stam hakken by vergifing, of om zig een weg te baanen de Takken daar van komen te breeken, kan ligt het scherpe Sap, daar de Boom vol van is, Melkwit van kleur, hun in de Oogen spatten, en dan maakt hetzelfde een schrikkelyke Ontsteeking met geweldige Pyn; ja, indien men 'er geen hulp aan toebragt, zouden zy het Gezigt kunnen verliezen. Bovendien onthouden zig in de Kuilen daar zy staan, of in de holle Stam, kwaadaartige Slangen, Mieren en Wespen, of Muggen, die wel niet steeken, maar by menigten in de Ooren en het Haar vliegen; 't welk het naderen van deezen Boom ook lastig maakt. Men kan ligt begrypen, hoe schadelyk het inwendige gebruik van dat scherpe Sap zyn zoude.

Basterd-
Aloë-
Hout.

Op plaatsen van den Stam of dikke bloot leggende Wortelen, die zig vertoonen als of zy uitgevreten waren, tusfchen het Hart en de Schors, vindt men een harde, bruine, vette zelfstandigheid, die het Spint des Booms fchynt te zyn. In de Stammen komt het fomtyds twee of drie Vingeren dik voor, doch aan de Wortelen niet veel dikker dan eene Mesrug. Van binnen is het doorgaans rosachtig, maar

van buiten, inzonderheid daar het van de Zon ^{II.} bescheenen was, Pekzwart. Het is broofsch als ^{AFDEEL.} Glas en zo vet, dat het niet alleen, aan 't Vuur ^{XX.} gehouden, veel Olie uitzweet, maar ook als ^{HOOFD-} een Kaars of Fakkel brandt. Versch gekapt ^{STUR-} heeft het een aangenaamen Geur van Benzöin, ^{Agel-Hout} welken het, lang bewaard zynde, ook door 't ^{Boom.} branden uitgeeft. By andere Houten of welriekende Stoffen gevoegd, versterkt het in 't branden derzelve Reuk. De Smaak is wat bitter, als die van Aloë-Hout, en het gelykt zodanig naar het echte *Agallochum*, dat het, door de Chineezen toebereid zynde, voor Kalambak-Hout zelfs passeeren kan. Men vindt het alleenlyk in oude, knoestige, gescheurde of holle Boomen, en de gezegde Infekten, zo Mieren als Wespjes of Vliegen, daar op te lang aazende, zuigen 'er de meeste Vettigheid uit. Dat van de Mannetjes Boomen is bruiner en beter dan dat van de Wyfjes. Het Ternataansche is uit den rosfen en grāauwen gemengd, met zeer fyne Adertjes, en liefelyk van Reuk. Men vindt ook eene Soort, die uit rood en geel gemengd is, of geheel geel, als het beste Sandelhout, met streepen overlans, en dit komt in de grootste Stukken voor. De geele Soort ruikt lieflyk, als zy raauw is, doch in 't branden wordt de andere beter gekeurd.

Wy krygen, volgens sommigen, in Europa, ^{Kalambak} geen ander Aloë-Hout of *Agallochum*, dan van ^{of best} deezen Boom, wordende het Echte, dat in ^{Aloë-Hout.}

II. Siam en in China valt, als ook het beste, *Ka-*
 AFDEEL. *lambak* genaamd uit Cochinchina, door de In-
 XX. diaanen in zo veel waarde gehouden, dat zy voor
 HOOFD- het Once twee Oncen Zilver geeven (*). Dat
 STUK. is echter niet waar: in Europa zyn drierley
Agel-Hout- Soorten van dergelyk Hout bekend, die meest
Boom. in meer of minder Harstachtigheid en sterkte van
 Geur verschillen. Sommigen willen, dat het
 Kalambak-Hout zoude komen uit het binnenste
 van den zelfden Boom, naby den Wortel. Het-
 zelve smelt, op 't Vuur gelegd zynde, byna
 als Mastik, verspreidende tevens een zeer ster-
 ken Geur. Het is van een veel Kruidiger en
 bitterer Smaak dan het gemeene Aloë-Hout,
 in Siam *Kisfina*, ook in Japan groeiende, en
 aldaar *Kaworiki*, dat is de Welriekende Boom
 genaamd, waar van KAEMPFER een jong
 Boompje ontvangen hadt, uit het Gebergte,
 met Bladen als van den Persikboom, zonder
 Bloem of Vrugt. De Chineezen verzekerden
 hem, dat deeze Boom in Siam, Cochinchina en
 de aangrenzende Provincie van China, genaamd
 Junan, op byna ontoeganglyke Rotsen groeide.
 Zy zeiden, „ dat dezelve niet dan door den
 „ Ouderdom zyn welriekende Geur verkreeg,
 „ plaats hebbende in het Harstige Sap, 't welk,
 „ als de Boom vergaat en verrot, zekere in-
 „ wendige plekken van het Hout inneemt,
 „ wordende by de Kwasten sterker verdikt door
 „ op-

(*) TRILLERUS de *Medic. Officin.* p. 223.

„ ophooping. De brokken hier van, *Kalam-* II.
 „ *bà* of *Kalambak* genaamd, worden tegen Goud ^{AFDEEL.}
 „ opgewoogen: het overige noemt men, met ^{XX.}
 „ den eigen naam des Booms, *Kisfina*. En ^{HOOFD-}
 „ deeze verschillen, naar dat zy Hartiger, ^{STUK-}
 „ zwarter en zwaarder zyn, als tekenen van ^{*Agel-Hout*}
 „ meer kragt of deugd, zeer veel in waarde. ^{*Boom.*}
 „ De eersten komen in Europa; de anderen,
 „ wegens de ongemeene duurte, nooit [of zeer
 „ zeldzaam.] Het Werkvolk, dat om dit Hout
 „ te zoeken uitgezonden wordt, gaat op zeke-
 „ re tyden, wel gewapend en met Bylen voor-
 „ zien, in de Bosfchen, alwaar zy de Stammen
 „ van oude rottige, vermolmde of omgevallen
 „ Boomen, met veel moeite klooven, neemende
 „ 'er de Hartige brokken, welken zy 'er in
 „ aantreffen, uit, en het eerste derzelve aan de
 „ Afgoden, die zy voor hunne beschermers
 „ houden, opofferende. De Chineezen beel-
 „ den in hunne Kruidboeken deezen Boom af,
 „ als een byfter dikken, mismakten, half ver-
 „ rotten Stam, met een Takje daar aan, dat
 „ Bladen heeft die veel naar Laurierbladen ge-
 „ lyken, doch eenigermate gevind fchynen te
 „ zyn. Op dergelyke manier en met gevinde
 „ Bladen, maar met fleurig Loof, wordt door
 „ hun de Sandelboom getekend (*).”

De agting van het *Kalambak-Hout* verhaalt

die

(*) *Amoen. exot.* p. 904.

II. die Autheur in de Oosterfche Landen zo groot
 AFDEEL. te zyn , dat zo wel aan de Vorftelyke Hoven ,
 XX. als by de Grooten van China en Japan , geen
 HOOFD- Gastmaal gehouden wordt , of men verkwist
 STUK. veel Gelds aan het bewierooken der Vertrek-
Agel-Hout- ken met dezelfs Geur , uit pragt en ftaatie.
Boom. Men brandt het door geheel Indie , daar men
 't heeft, in de Tempels voor de Afgoden. Het
 is zeer Hartfterkende , wanneer men 't inwen-
 dig, 't zy in Pocijer of in Tinctuur , gebruikt ;
 inzonderheid de Olie , daar van gedestilleerd.
 De Engelschen hebben het, tegen de Jicht en
 't Podagra , aangepreezen. Het Aloë - Hout
 komt in verfcheide Winkelmiddelen , volgens
 't Voorfchrift der Arabieren. In plaats van 't
 zelve neemt men dikwils het gemelde *Agallo-*
chum of Agel-Hout , volgens den Portugeefchen
 naam *Pao d'Aguila* of *Lignum Aquilæ* , en an-
 ders ook wel *Paradys - Hout* getyteld. Sommi-
 gen houden het Kalambak-Hout voor het *As-*
palathum der Arabieren , waar van ik met ze-
 kerheid niet kan fpreken.

Wild- In de Westindiën valt een Soort van Wild
 Agel- of Kalambak - Hout , dat ligter en minder
 Harstachtig is dan het Aloë - Hout der Apothee-
 ken ; van Kleur uit den groenen bruin , zoet en
 fterk van Reuk , bitter van Smaak. Men brengt
 het in groote Stukken over ; doch het wordt
 meest van de Schrynwerkers , Draaijers en der-
 gelyken , tot veelerley fraaije Werkftukken ,
 in-

inzonderheid om Roozekransen te maaken, ge-
bezigd.

II.
AFDEEL.
XX.

Onder de Javaansche Planten , die zig in de
ryke Verzameling van den Heer J. BURMAN-
NUS bevinden , komt een Soort voor , met
langwerpige gespittste Bladen , hebbende een en-
kelde bloote Aair van een Voet lang , den Kelk
driebladig en drie Bloemblaadjes , die langwer-
pig zyn , als ook drie Meeldraadjes , langer dan
dezelfen en geen Styl : weshalve , zo 'er een
Wyfje by ware , dat daar mede overeenkwam ,
men dezelve voor een nieuwe Soort zou moeten
houden , zo de Heer N. L. BURMANNUS
oordeelt. Dewyl echter de Kenmerken van dit
Geslagt zyn , geen Kelk noch Bloemkrans te
hebben , zo schynt dit wat vreemd.

HOOFD-
STUK.
*Agel-Hout-
Boom.*

Onder de Viermannigen van deeze Klasse
geene Boomen voorkomende , gaa ik tot de
Vyfmannigen over.

P I S T A C I A. Pistache - Boom.

De Mannetjes - Boomen , in dit Geslagt , heb-
ben Katten , met vyfdeelige Kelken en vyf
Meeldraadjes , zonder Bloemkrans : de Wyfjes-
Boomen , die van dezelfen wat verschillen , een
driedeeligen Kelk , zonder Bloemkrans , met drie
Stylen , draagende een Bolster - Vrucht met één
Zaad.

Vyf Soorten komen in hetzelfde voor , als
volgt.

H h 4

(I) Pis-

II. (1) Pistache-Boom met somtyds drievoudige
 AFDEEL. Bladen.
 XX.

HOOFD-
 STUK.

I.
Pistacia
trifolia.
 Sicili-
 aansche.

Deeze Soort, op Sicilie groeiende, is aldaar door BOCCONE waargenomen en in zyn Werk omftandig beschreeven. Hy noemtze Mannetjes Pistache-Boom, met zwartachtige Bladen, en by TOURNEFORT staat dezelve onder den naam van Driebladige. LINNÆUS merkt aan, dat de Bladen gevind, drievoudig en wederom enkeld voorkomen aan den zelfden Tak. De enkele zyn grooter en rondachtig ovaal: van de drievoudigen de zydelinge klein.

II.
Pistacia
 Narbonen-
 sis.
 Narbon-
 sche.

(2) Pistache-Boom met gevinde en drievou-
 dige Bladen, die rondachtig zyn.

Ten opzigt van de Bladen verschilt deeze niet veel van de voorgaande. SAUVAGES merkt aan, dat zy dikwils vyf ronde Vinblaadjes

(1) *Pistacia Foliis subternatis.* Syst. Nat. XII. Gen. 1108. p. 651. Veg. XIII. p. 740. Hort. Cliff. 456. ROYEN Lugd-
 bat. 78. SAUV. Meth. 219. Pistacium mas, Siculum, folio
 nigricante. BOCC. Mus. II. p. 139. T. 93. Terebinthus, f.
 Pistacia trifolia. TOURN. Inst. 580.

(2) *Pistacia Foliis pinnatis ternatisque suborbiculatis.* GRON.
 Or. 313. GOUAN. Monsp. 503. Pistacia Foliis sapius quinatis
 &c. SAUV. Monsp. 219. Tereb. peregrina Fructu majore &c.
 C. B. Pin. 400. TOURNE. Inst. 579. Ter. Indica major Fruc-
 tu rotundo. J. B. Hist. I. p. 277. β. Terebinthus major Pi-
 staciæ folio. LOB. Adv. 412.

jes heeft. By sommige Authoren vindt men-
ze genoemd Groote Terpentynboom met Bla-
den en Vrucht als de Pistaches. De Arabieren
noemenze, volgens R A U W O L F, *Botin* en
Albotin, groeiende deeze Soort niet alleen
te Montpellier, maar ook in Armenie, Meso-
potamie en zelfs in Perſie.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

(3) Pistache-Boom met oneven gevinde Bla-
den, de Vinblaadjes ovaalachtig en om-
gekruld.

III.
Pistacia
vera.
Indische.

Deeze is de *echte* en van ouds bekende *Pi-
stache*-Boom, waar van mooglyk de anderen
ſlegts door verandering van Klimaat verbasterd
zyn. Hy groeit oorspronglyk in Indie, Perſie,
Arabie en Syrie. Het moet de *Indiſche* Ter-
bentynboom van THEOPHRASTUS zyn.
Uit Syrie is hy in Italie overgebracht, door L.
VITELLIUS, naderhand Keizer der Romeinen
geworden, toen die Afgezant was in dat Win-
gewest: zo PLINIUS ſchryft. Men vindt 'er
geheele Bosſchen van tuſſchen Damascus en
Aleppo, volgens R A U W O L F, die verhaalt,
dat het Boomen zyn, dik van Stam met eene
Aſch-

(3) *Pistacia Foliis impari-pinnatis, Foliolis subovatis re-
curvis. Mat. Med. 454. GRON. Or. 312. Pistacia peregrina*
Fructu racemoso &c. C. B. Pin. 401. Pistacia. J. B. Hiſt.
I. p. 275. Terebinthus Indica Theophrasti, Pistacia Dioscoridis.
LOB. Adv. 413. TOURNEF. Inſt. 580.

Hh 5

II. Afchgrauwe Schors en uitgebreide Takken, waar aan fraaije ronde Blaadjes staan, gelyk hy dezelve in Afbeelding brengt. Men behoeft dan niet te twyfelen of het wordt een taamelyk groote Boom, gelyk veele dien ook, in de Tuinen van Italie en zelfs van Vrankryk en Duitschland, gezien hebben. Het Mannetje is van het Wyfje onderscheiden, doordien het de Bladen kleiner, eenigermaate langwerpig en stomp heeft, dikwils in drie uit den groenen zwartachtige Blaadjes verdeeld; terwyl in het Wyfje de Bladen grooter, vaster, ronder en gemeenlyk vyf-Vinnig zyn, volgens Boccone, die ten opzigt van de Bevrugting der Siciliaanschen iets aanmerkelyks verhaalt, hetwelk ik op dezelve in 't algemeen zal toepassen.

Bevrugting.

„ De Boeren plukken de Katten van de Mannetjes Pistache-Boomen, wanneer dezelve aan 't open gaan toe zyn, af, en zetten ze in een Pot met natte Aarde, dien zy hangen aan een Tak van den Wyfjes Pistache-Boom, latende dezelve daar blyven tot dat zy verdorren, op dat het bevrugtend Meel zig door den Wind over den geheelen Boom verspreide. Anderen vergaderen de Mannetjes Bloemen en bewaaren die droog in een Zakje, spreidende zelf, wanneer het Wyfje haare Bloemen opent, het Stuifmeel over den Boom. Men moet de Mannetjes Bloemen afplukken, voor dat zy opengaan, om dat zy anders haar bevrugtend Stof verliezen zouden, „ en,

„ en, indien deeze Bevrugting niet geschiedde, ^{II.}
 „ zouden de Boomen misdraagen; maar, wan- ^{AFDEEL.}
 „ neer de Mannetjes- en Wyfjes Boomen digt ^{XX.}
 „ by elkander staan, zo laat men dit Werk aan ^{HOOFD-}
 „ de Natuur over” (*). ^{STUK.}

De Vrugt, welke deeze Boomen uitleveren, ^{De}
 is van zeer groot gebruik in de Oostersche Lan- ^{Pistache-}
 den. Men noemtze *Pistache-Nooten* of *Pistasjes*, ^{Nooten.}
 en die benaaming, byna in alle Taalen van Euro-
 pa doorgedrongen, is overeenkomstig met het
 Grieksch woord *Pistakion*, dat van het Arabisch
 of Barbarysch woord *Fistici* of *Fistuk* afgeleid
 zal zyn. Men noemtze dus ook wel in 't Neer-
 duitsch *Fistichen*, maar gemeenlyk, even als in 't
 Fransch, *Pistaches*, hoewel sommigen 'er ook
 den naam aan geeven van *Pimpernooten*. De
 gestalte is byna als die der Hazelnooten, doch
 zy zyn wat langer en hoekig, aan de eene zyde
 ronder, aan de andere zyde platter, gespitst en
 geribd. Haar Dop is dubbeld, de buitenste
 Vliezig dun en broosch, eerst groen dan ros:
 de binnenste dikker, Houtig en taay, glad,
 wit, in de holligheid een bleekgroene Pit be-
 vattende, die vet is, van een Olieachtige,
 wat bittere, doch niet onaangename Smaak,
 met een rood Huidje bekleed.

De

(*). Zo ziet men, dat aldaar in ons Wereldsdeel nagenoeg
 het zelfde plaats heeft, als in Arabie en Perse met de Dadel-
 boomen. Vergelyk het II. DEEL\$ I. \$TUK, van deeze *Nat.*
Historie, bladz. 364.

II.
AFDEEL
XX.
HOOFD-
STUK.

*Pistache-
Boom.*

De Pistaches worden ligt rans en de zodanigen moet men verwerpen. In Perſie vallen kleinere, die veel lekkerder zyn dan de gewoone. In 't algemeen geeft deeze Vrucht een goed Voedzel, wordende in 't Oosten raauw opgezet onder de Nagregten. Ook bakt men 'er in Italie Banket en Taarten van, even als van Amandelen. Men teltze onder de Versterkende Geneesmiddelen, die de veelheid van Chyl, Melk en Zaadvogten vermeerderen. Zy dienen in Borstkwaalen als ook tegen 't Graveel, door de schertheid der Vogten te verzagten. Melkdranken worden 'er, 't zy op zig zelf, of met Pynappel-Pitten en Amandelen, ten dien einde, van gemaakt, en zy komen in verscheide Samenstelzels der Apotheeken.

IV.
*Pistacia
Terebin-
thus.*
Terben-
thyn-
boom.

(4) *Pistache-Boom met oneven gevinde Bladen, de Vinblaadjes Lancetswys' ovaal.*

Hier wordt de gewoone Terbenthynboom bedoeld, die in de Zuidelyke deelen van Europa, in Barbarie en in Indie, natuurlyk groeit. De Latynsche naam is byna zuiver Grieksch, en in andere Taalen van Europa overgenomen. Dus
noc-

' (4) *Pistacia Foliis impari-pinnatis, Foliolis ovato-lanceolatis. Hort. Cliff. 456. Mat. Med. 452. Hort. Ups. 296. ROYEN Lugdbat. 78. SAUV. Monsp. 219. GOUAN. Monsp. 503. GRON. Orient. 311. Terebinthus vulgaris. C. B. Pin. 400. TOURNE. Inst. 579. Terebinthus. CLUS. Hist. I. p. 15. DOD. Pempt. 871. DOD. Kruidb. p. 1359.*

noemen hem de Franfchen *Terebinte*, de Duit- II.
fchers *Terpentin*, de Engelfchen *Turpetine-Tree*. AFDEEL.
XX.

Het is een altyd groene Boom, van grootte HOOFD-
als een Peereboom, met eene dikke, barftige, STUK.
Afchgraauwe Schors, en uitgebreide Takken, Terben-
thyn-Boom.
waar aan overhoeks gevinde Bladen groeijen, die
ftyf zyn, van eene langwerpig ovaale figuur. In
't begin van Mey komen aan 't end der Tak-
jes Trosfen voort van Pluisachtige Bloemen,
paarfch van Kleur doch alleen tot bevrugting
dienende van de Wyfjes-Bloemen, die zig op
andere Stammen vertoonen, en de Vrugten
ook Troswyze voortbrengen. Zy zyn rond-
achtig, byna een Kwartier Duims lang, en
bevatten in een Vleezige, paarfch- of geelach-
tige Schaal, die zuurachtig en famentrekkende
is, en dikwils ledig, een Mergachtige Pit (*).

Deeze Boom is inzonderheid vermaard, om Terben-
dat hy de beste Soort van dien natuurlyken Bal- thyn van
fem, welke van hem den naam draagt, uitle- Chio of
vert. Ik heb reeds van de Veneetsche Ter- Cyprus.
benthyn, welke van de Lorkenboomen komt; van
die der Dennen of Straatsburgfche, en van de
gemeene of der Pynboomen, gefproken. Dee-
ze oirfprongelyke en echte, welke uit den Ter-
ben-

(* Dit volgens **TOURNEFORT: CLUSIUS**, welken anderen ge-
volgd hebben, zegt, dat de Vrugten ryp wordende *uit der*
blaauwen groen zyn, van grootte als Genever-Besfen.
De rypheid of opdrooging maakt mooglyk alleen dit ver-
fchil.

II. benthynboom zelf vloeit , overtreft alle de gemelden in helderheid , zynde fomtyds geheel doorschynende , doch ook wel wit- , geel- of blaauwachtig van Kleur. Ook is zy geuriger , maar valt niet altoos dun , ja fomtyds zo Harstachtig , dat zy onder 't wryven tusfchen de Vingeren kruimelt. Gemeenlyk heeft zy de dikte van Honig. De Eigenschappen zyn veel met die der andere Soorten overeenkomstig.

Terbenthyn-Boom.

Aan deeze Terbenthyn wordt in 't Fransch doorgaans de naam van *Terebintine de Chio*, en in 't Latyn die van *Terebinthina Chia* of *Cypria*, dat is Terbenthyn van Chio of Cyprus, om dat de beste van die Eilanden kwam, gegeven. Op Chio of Scio in de Archipel, daar de vermaarde **TOURNEFORT** de Terbenthynboomen, van zelf, rondom de Wyngaarden en aan de Wegen groeiende vondt, wordt zy vergaderd, door in de dikke Boomen met een Byl overdwars te kappen, 't welk in de Zomer geschiedt. De Terbenthyn, die uit de Wonde vloeit, druipt op platte Steenen, welken het Landvolk daar onder legt, en dan vergaderen zy dezelve mer Stokjes in Flesfchen. Geheel Chio levert daar van niet meer dan ongevaar duizend Ponden uit, in één Saizoen.

De Hoorn-
tjes of
Blaasjes.

Geene Autheuren, byna, hebben van den Terbenthynboom gesproken, zonder gewag te maaken van zekere Hoorn-tjes of Blaasjes, welken hy aan de Bladen en Takjes uitgeeft. De Kleur van die der Bladen is bleek of paarsch-

ach.

achtig , en deeze gelyken wel naar de Blaasjes der Olmen : maar fomtyds spruiten aan de enden der Takken langwerpige Kraakbeenige Scheedjes , van vier , vyf , zes Duimen of langer , in verschillende gestalte , die roodachtig en hol zyn. Deeze , zo wel als de Blaasjes , worden , wanneer menze opent , bevonden zekere taaije Stoffe te bevatten , gemengd met kleine gewiekte Diertjes en Vuiligheden. Het zyn niets anders , zo R A Y met reden oordeelt , dan zekere Galletjes door het steeken van Wespjes veroorzaakt ; hoedanigen men aan veelerley Boomen vindt. Immers 't is zeker , dat deeze Blaasjes niet , gelyk aan den Stam der Denneboomen * , de Vergaarplaatsen zyn van het Balsamieke Harstachtige Vogt.

II.
AFDEEL.
XX.

HOOFD-
STUK.

Terben-
thyn-Boom.

* Zie
blad. 418.

De vermaarde K A E M P F E R maakt gewag van eene Terbenthyn in Perzie vallende , welke veel in gebruik is by de Oosterfche Volken. Zy fchynt vergaderd te worden van den echten Terbenthynboom , dien hy Wilden Pistache - Boom noemt , veel groeiende in de Steenachtige woefte Berg - Valeijen van dat uitgestrekte Ryk. Het Harstige Vogt , dat overvloedig uit de Scheuren van oude of uit de Wonden van gekwetste Boomen zypelt , verzamelen de Ingezetenen , en , hetzelve een weinig gekookt hebbende , gieten zy het op een Steen , als wanneer het een Witte Harst gelykt. Hier van maaken de Vrouwtjes , aan deeze zyde van den Indus - Stroom , steeds gebruik , door ze te kaauwen of in de

Witte
Harst.

Mond

II. te wentelen ; even als wy dit de Rusfen zelfs
 AFDEEL. in Siberie hebben zien doen met de Gom-Harst
 XX. der Lorkenboomen*. De Tandén, zeggen zy,
 HOOFD- worden 'er wit en vast door : het verwekt Ap-
 STUK. petyt, en een lieflyken Ademgeur. Men vindt
 Terben- deze Witte Harst, alom, in de Winkels van
 zbyn-Boom. drogeryën en Reukwerken, daar te lande, on-
 * Bladz. der den Turkschen naam *Sakkis* en den Persi-
 400. aanschen *Konderuun* te koop.

V. (5) Pistache-Boom met afgebroken gevinde
 Pistacia Bladen, de Blaadjes Lancetvormig.
 Lentiscus.
 Mastik-
 boom.

Deeze maakt den *Mastikboom* uit, die, altoos op zig zelf beschreeven, thans ondergeschikt wordt aan de Terbenthynboomen. Hy voert den Latynschen naam *Lentiscus*, welke overgenomen is door de Italiaanen en Franschen; doch de Spanjaarden noemen hem *Mata*; de Portugeezen *Arveira*; de Duitschers en Engelschen, gelyk wy, *Mastikboom*. De Grieksche naam is *Schinos*, welken onze Ridder, in 't vervolg, voor een Geslagtnaam van den Peruviaanschen Mastikboom gebruikt heeft. In onderscheiding van denzelven noemt men hem *Lentiscus vulgaris*. De natuurlyke Groeyplaats is in de Zuidelyke deelen van Europa, aan de Middelland-

(5) *Pistacia Foliis abrupte pinnatis, Foliolis lanceolatis.*
Hort. Cliff. 456. *Ups. &c. &c.* *Lentiscus vulgaris.* C. B. *Pin.*
 399. *TOURNE. Inst.* 580. *Lentiscus.* *CLUS. Hist.* I. p. 14.
DOD. Pempt. 271. *DOD. Kraidb.* p. 1361.

landsche Zee, als ook op sommige Eilanden en in Palestina.

Deeze Boom is doorgaans Heesterachtig, met veele Twygen uit cenen zelfden Wortel opschietende, die taay en buigzaam als het Rys van Bindwilgen zyn; maar, niet afgesneden wordende en aan zig zelf gelaten, groeit hy tot een Boom van middelmaatige hoogte en blyft ook altoos groen. De Bladen gelyken naar die van Zoethout, zegt CLUSIUS, doch zyn styver en donker groen, Vinswyze ter wederzyde van een Steel geplaatst, zonder oneffen Blad aan 't end: 't welk deezen Boom van alle anderen van dit Geslagt onderscheidt. De Reuk is aangenaam; de Smaak zuurachtig en samentrekende. Dergelyke Blaasjes, met Muggetjes of Wespjes gevuld, als in de Terbenthynboomen, komen 'er dikwils aan. De Mannelyke Bloemen komen niet zo Trosachtig aan 't end der Takken, maar by Aairtjes of Katjes in de Oxels der Bladen voort, zynde Vlokkig en paarschachtig van Kleur. De Vrugten, van grootte als Cicers, zyn Besfen, ook Olieachtig, met eene witte Pit. In 't eerst zyn deeze Besfen groen, dan worden zy roodachtig paarsch, en ryp zynde geheel zwart.

Een aanmerkelyke byzonderheid, de Vrughtmaaking betreffende, heeft voor eenige Jaaren de Gewoone Mastikboom in de Tuin der Geneeskundigen te Helmstad uitgeleverd. Ver-

I 1

schei-

II. scheidde Jaaren hadt hy niet dan een overvloed
 AFDEEL. van Mannelyke Bloemen voortgebracht : maar,
 XX. na 't jaar 1758, byna jaarlyks ook Tweeflagti-
 HOOFD- ge Bloemen en volmaakte wel aanrypende Bes-
 STUK. fen. „ Als de Mannelyke Bloemen, naame-
 Mastik-
 boom. „ lyk, verdord waren, openbaarde zig een me-
 „ nigte van nieuwe Bloentrosfen, wier Bloe-
 „ men met hoogroode, glanzige en veel meer
 „ gezwollene Meelknopjes, dan de voorgaan-
 „ den, voorzien en volstrekt van beider Kunne-
 „ waren. Haar eigen Kelk, die groen en zeer
 „ klein was, in vyven verdeeld, bevatte, zon-
 „ der Bloemblaadjes, vyf of zes groene zeer
 „ korte Draadjes, kleiner dan de Meelknopjes.
 „ In 't midden der Draadjes, of op den bo-
 „ dem van den Kelk, bevondt zig een groen
 „ Eyvormig Vrugtbeginzel, waar uit drie groe-
 „ ne omgeboogene Stylen voortkwamen, met
 „ even zo veel Stekelige roodachtige Stempels.
 „ De Bloemen verdwynende kwam hier en daar
 „ een volmaakte Bezie te voorschyn, die groen-
 „ rood en glanzig was; als de Boom in 't Win-
 „ terhuis was overgebracht, in de Winter, einde-
 „ lyk tot haare rypheid komende. In een smal-
 „ bladige Lentiscus, met kleiner en bleeker
 „ Bladen, die te vooren ook niet dan Manne-
 „ lyke Bloemen gegeven hadt, waren eenige
 „ Jaaren herwaards ook Mannelyke en Vrouwe-
 „ lyke ondereen, of Tweeflagtige, gelyk de zo
 „ even gemelden, verscheenen, na welken aan
 „ dit

„ dit Boompje zig , in het Winterhuis , ook **II.**
 „ ettelyke zodanige Besfen vertoonden (*).” **AFDEEL.**
XX.

Het Hout is , zo wel als dat van den Ter-**HOOFD-**
 benthynboom , hard en duurzaam ; maar de Ma-**STUK.**
 stik is eigenlyk het gene , waarom deze Boomen **De Mas-**
 gehouden en zorgvuldig gehavend worden. Som-**tik.**
 migen willen , dat zy die Stoffe ook in Provence
 uitzweeten zouden ; doch het gedagte Eiland
Chio of **Scio** , in de Archipel , is de Verzamel-
 plaats van deeze Drogerye , en van daar komt
 de meeste , die men in Europa gebruikt. De
Groote Heer eigent zig , als eene Jaarlykfe
 Schatting , van de Ingezetenen des Eilands twee-
 honderdtagtig Kasfen Mastik toe , welke te sa-
 men by de honderduizend Ponden weegen (†).
 Dit maakt , dat men 'er de Mastikboomen niet
 minder zorgvuldig oppast , dan in Vrankryk den
Wynstok , zo **BELLONIUS** aanmerkt. De
 Inzameling geschiedt door in de Herfst Inshy-
 dingen te maaken in de Stammen der Boomen ,
 waar na het Harstige Sap daar uit zypelt , en
 tot kleine Klontjes stolt , gelyk de Mastik is ,
 die wy bekomen. Men maakt 'er , gelyk be-
 kend is , Hoofdpleisters van , en voor 't overi-
 ge komt zy in veele zo uit- als inwendige Win-
 mid-

(*) **FAER. Hort. Helmstad.** 1763. p. 433 , 434.

(†) Volgens de vertaalde Reizen van **TOURNEFORT** zou de
 Inhoud dier Kasfen wel drie of viermaal zo veel zyn : doch
 my dunkt , dat een Kas van vier of vyfhonderd Pond al een
 raamelyke zwaarte heeft.

II. kelmiddelen , inzonderheid in Zalven en Linimenten. Op zig zelf kan zy ook dienen tot versterking van de Ingewanden en verzagting van scherpheden der Vogten. De Turken maaken veel gebruik van Mastik te kaauwen tot een frischen Adem en versterking van het Tandvleesch. De Vrouwen in 't Serrail hebben ge-
 duurig Greintjes Mastik in de Mond. Tot Reukwerken wordt deeze Droogery ook wel gebezigd.

AFDEEL.
 XX.
 HOOFD-
 STUK.
*Mastik-
 Boom.*

De Mastikboom heeft in zyn geheel eene famentrekkende hoedanigheid , welke zig meest openbaart in het Hout , dat derhalve ook als een Geneesmiddel , ja als onwaardeerlyk , aangepreezen is , tegen de Jicht , den Steen en byna alle Ongemakken , die uit een zwakke Maag of scherpheid der Vogten ontstaan (*). De Tandestookers van Mastikboom - Takjes , zouden tot versterking van het Tandvleesch dienen. De Olle uit de Vrugten geperst is zekerlyk goed in uitzakkingen van het Fondament.

Z A N T H O X Y L U M. Tandpyn-Boom.

Het Mannetje , in dit Geslagt , heeft geen Bloemkrans , maar een Kelk die in vyven verdeeld is , zo wel als het Wyfje : maar dit heeft vyf Stampers in haar Kelk en de Vrugt bestaat uit vyf eenzaadige Huisjes.

Twee

(*) *Eph. Nat. Cur. Dec. III. Aan, 9 & 10.*

Twee Soorten komen 'er in voor, waar van de eerste Boom-, de andere Heesterachtig is als

II.
AFDEEL.
HOOFD-
XX.
STUK.

(1) Tandpynboom *met gevinde Bladen.*

De Geslagtnaam, welke *Geel - Hout* betekent, zal van de Kleur des Houts afkomstig zyn; dewyl hem die van Barbados de Groote geele *Hercules - Boom* noemen, volgens PLUKENETIUS. LINNÆUS hadt dat woord te vooren als een bynaam gebruikt, voor den Stokvischhout - Boom, die dus ook genoemd was (*). Ik vind echter niets, dat tot verklaaring van het een of andere strekt by CATESBY, die zegt, dat men in Westindie hem den *Tandpynboom* tytelt, om dat de Inwooners 'er daar tegen gebruik van maaken. Of zy daar toe de Doorens neemen, die aan de Takken groeijen, dan iets anders, zegt hy niet. De Bladen waren van Geur als Oranje - Bladen. en, zo wel als de Zaaden en Schors, Kruidurig, heet en famentrekkende. Het

I.
Zanthoxylum Clava Hercules.
Hercules-
Boom.

(1) *Zanthoxylum Foliis pinnatis.* Syst. Nat. XII. Gen. 1109. p. 652. *Veg.* XIII. p. 741. *Zanthoxylum.* Hort. Cliff. 487. BROWN. *Jam.* 189. *Amoen. Acad.* III. p. 16. *Zanthoxylum spinosum Lentisci longioribus foliis &c.* CATESB. *Car.* I. p. 26. T. 26. *Fagara Fraxini folio.* DUHAM. *Arbr.* I. p. 229. T. 97.

(*) *Morus Zanthoxylum.* Syst. Nat. X. p. 1266. Zie SAGQUIN *Amer. Hist.* p. 247. Hy is hier voor, bladz. 288, beschreeven.

II, Het is volgens dien Autheur een Boom,
 AFDEEL. welke zelden meer dan zestien Voeten hoog,
 XX. den Stam een Voet dik hebbende, en
 HOOFD- wordt, op eene zonderlinge wyze bezet met dikke pun-
 STUK. tige Doornen. De Bladen, anders wel wat
Hercules-
Boom. naar die der Olmen gelykende, maar scheef,
 staan by paaren aan zekere Steelen, met een
 oneffen Blad aan 't end. De Bloemen komen
 Troswyze voort, en bestaan uit vyf Blaadjes,
 hebbende ook vyf Meeldraadjes met roode
 Knopjes, en op ieder Bloem volgt een rond
 groen Zaadhuisje met vier glanzige zwarte
 Zaadkorrels.

Dit verschilt niet minder van de opgegevene
 Kenmerken, dan de Waarneeming van den
 Heer CLAYTON, die in deeze Soort den
 Kelk in vyven gedeeld, zeer klein en gekleurd,
 vyf ovaale Bloemblaadjes en vyf Meeldraadjes
 van de zelfde langte: twee ronde samenkleeven-
 de Vruchtbeginzels, met zeer kleine Styltjes en
 spitse Stempels, vindt. BROWNE, integen-
 deel, heeft 'er een vyftandige Kelk, een Bloem-
 krans in vyven gedeeld, met Schulpwyze pun-
 ten; vyf Meeldraadjes, geen Stylen, vyf Stem-
 pels en een Vrucht van vyf Besiën aan waarge-
 nomen; zo LINNÆUS meldt: maar zoude dit
 ook de Boomachtige *Aralia* * die van de En-
 gelschen, zo wel als deeze, *Toot-Ash-Tree* of
Brickley-Ash, dat is Gedoornde Escheboom,
 genoemd werdt, kunnen zyn. Men geeft aan
 den tegenwoordigen, die Bladen als van den
 Ma.

* Zie ons
 II. STUK, bladz. 222.

Mastikboom, doch langer, en Zaadhuisjes, als die van 't Paapen-Mutten Hout heeft, volgens CLAYTON, ook wel den naam van *Pellitory*. II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

(2) *Zanthoxylum met drie Bladen op een Steel.* II.
Zanthoxy-
lum trifo-
liatum.
Driebladi-

Dit Gewas is door den Heer OSBECK in China waargenomen. Het was een Heester, die onder 't Grondstuk en aan de punt van ieder Bladsteeltje een krommen Doorn hadt. De Bladen waren enkeld, drievoudig, aan de Bloemen drie, uit stomp ovaale Blaadjes samengefeld. De Bloemsteeltjes droegen een enkeld half Klootrond Zonneschermpje. De Bloemen hadden drie Stylen of Stampers, geen vyf, gelijk tot de Kenmerken behoort, en van de Tweehuizigheid wordt ook niet gesproken.

A S T R O N I U M. Sterreboom.

De Mannetjes zo wel als de Wyfjes, in dit Geslacht, hebben de Bloem en Kelk, beiden, vyfbladig: de eersten vyf Meeldraadjes, in de Bloem, de laatsten drie Stylen, en brengen voort een enkel Zaad.

De

(2) *Zanthoxylum Foliis ternatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII.*

Ii 4

II. DEEL. III. STUK.

II. De eenigste Soort (1) is door den Heer
 AFDEEL. JACQUIN in de Boschen by Karthagena in
 XX. de Westindiën waargenomen, bloeiende in
 HOOFD- Mey en Juny, en in July Vrugtdraagende. Het
 STUK. is een regtopstaande Boom, van twaalf tot der-
 I. *Astronium*
graveolens.
 Stinkende. tig Voeten hoog, geheel vol van een Lymerig,
 Terbenthynachtig Sap, van een onaangename
 walgelyke Reuk, helder, doch in het Zaad
 Melkwit. Na het afvallen der Vrugten in het
 Wyfje en der Bloemen in het Mannetje, geeft
 dezelve nieuwe Takken uit, welke versierd zyn
 met Vinbladen van drie paaren en een oneffen
 Blad, die langwerpig ovaal zyn, gespitst, ef-
 fenrandig of gekarteld, glad, geaderd, drie
 Duimen lang. Aan de enden der Takken kom-
 men, hier en daar, in de Mannetjes - Boo-
 men, losse Pluimen of Aairen voort, van klei-
 ne Bloempjes, die rood zyn, met Kelk en
 Blaadjes als gezegd is, hebbende vyf Meel-
 draadjes, met langwerpige opleggende Knopjes
 en vyf kleine rondachtige Honigkliertjes in 't
 midden van de Bloem. Het Vrugtbeginzel der
 Bloemen in de Wyfjes - Boomen, wordt een
 enkeld Eyvormig Melkgeevend Zaad, dat eerst
 beslooten was in de Bladen van de Kelk, doch
 welke zig door de rypwording openen tot een
 Ster van drie Kwartier Duims middellyn, waar
 van de Boom den naam heeft. De Bloemplui-
 men

(1) *Astronium. Syst. Nat. XII. Gen. 1111. pag. 652. Veg.*
 XIII. p. 741. *JACQ Amer. Hist. p. 261. T. 181. f. 96.*

men zyn in het Mannetje een half Voet, in het Wyfje anderhalf Voet lang, en zwartachtig van
Kleur.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

CANARIUM. Kanarie - Boom.

In dit Geslagt hebben de Mannetjes zo wel als de Wyfjes - Boomen een tweebladige Kelk en een driebladige Bloem: de eerften met vyf Meeldraadjes, de laatften met een ongesteelden Stempel en de Vrucht is eene driekantige Steen, in een Bolster begrepen, en van binnen een eetbaare Kern bevattende.

Hier van maakt de eenigfte Soort (1) de in Oostindie, wegens de zo bekende Vrucht, den naam van *Gemeene* voerende, *Kanarie - Boom* uit. RUMPHIUS merkt aan, dat hy mede een is van de Boomen, waar van de Inlanders in Oostindie hunnen dagelykfen Kost hebben, gelyk van de Kokosnooten, Sagoe- en dergelyke Boomen, in het Eerfte Stuk van dit Tweede Deel beschreeven. En, hoewel deeze geenszins tot de Palmboomen behoort, zo krygt hy doch een aanzienlyke hoogte. Hy heeft een regten Stam, met eene witachtige Schors en uitgebreide Takken, gelyk een Eikeboom, doch aan welken veel kromme geknobbelde Takjes staan,

I.
Canarium
commune.
Gemeene.

(1) *Canarium. Syst. Nat. XII. Gen. 1281. p. 652. Veg. XIII. p. 741. RUMPH. Amb. II. p. 145. T. 47.*

II. staan, en deze geeven de Bladen of liever
 ARDEEL. Bladsteelen der Vinbladen uit. Aan den oorsprong
 XX. deezes Bladsteelen zyn dubbelde Stoppeltjes of
 HOOFD. driekantige Blaadjes, aan de kanten diep Zaags-
 STUK. wyze getand, welke als twee Lippen den oir-
Kanarie-
Boom. sprong van deze Bladsteelen omvatten, en dit
 is een byzonder Kenmerk der Kanarie-Boomen.
 Aan ieder zulken Bladsteel staan drie, vier of
 vyf paar Bladen, gemeenlyk een Span lang en
 ruim een Hand breed, met een oneffen Blad aan
 't end. De figuur deezes Bladen is ovaalachtig
 met een Punt. Aan oude Boomen zyn zy wat
 kleiner, met geele Aderen, en de middelste Rib
 loopt alsdan niet regt door het Blad. De Kleur
 is zwartachtig of donker groen, en zy geeven,
 in de Handen gewreeven zynde, een Harstach-
 tigen Reuk. De Boom maakt een hooge
 digte Kroon, die zig van verre zwart vertoont.

Men vindt 'er Mannetje en Wyfje van, waar
 van het eerste grooter en meer uitgespreide
 Bloemtrosfen aan 't end der Takken heeft, dan
 het Wyfje. In 't eerst bestaan dezelve uit
 groene Knopjes, tuschen twee Blaadjes, als
 in een Kelk, vervat, en deze openen zig
 met drie Blaadjes, welke uit den rand voort-
 komen van een Kroesachtig Honigbakje. Hier
 in heeft het Mannetje vyf Meeldraadjes, het
 Wyfje het Vrugtbeginzel met een Stempel ge-
 kroond. De Bloemen zyn van een slappen,
 doch niet onaangenaamen Reuk. De Vrugten
 zitten ook by Trosfen, twee of drie aan één
 steel-

Steeltje. Zy gelyken, wanneer zy ryp worden. veel naar lange blaauwe Pruimen, dewyl haar Bolster, die omtrent een Stroobreed dik is, alsdan uit den blaauwen zwartachtig wordt. Daar binnen is vervat een driekantige Steen, die de Pit bevat, welke van zo veel gebruik is in Oostindie, ten minste, als in Europa de Ockernooten of Karstengen.

Naar de figuur en grootte van deeze Steenen of Nooten, onderscheidt men vierderley Soorten van *Tamme Kanarie-Boemen*. Daar zyn, naamelyk, groote en kleine, en van die beiden lange en ronde Kanaries. Van de groote lange zyn de Vrugten of Pruimen schaars drie Vingerbreedten lang en een Duim dik. De groote ronde zyn byna rond: de kleine lange kan men best by Amandelen, en de kleine ronde by Hazelnooten vergelyken. De Pit, in alle deeze Nooten, gelykt in zelfstandigheid en kleur naar beiden, hebbende ook een rood Velletje: maar, terwyl de Amandelen en Nooten zig slegts in twee helften scheiden, verdeelt de Kanarie-Pit zig altoos, natuurlyk, in zevenen, als zy versch geschild wordt of gepeld. In de drooge blyven die stukken aan malkander, en dan maakt de Pit in 't klein de vertooning van een Chineesch, in zyn Rok met lange Mouwen wandelende, van agteren gezien. Men heeft de bekende Hoorentjes, die Kanaritjes genoemd worden, om dat zy

naar

II. naar zulke gefchilde Pitten gelyken, dien naam
AFDEEL. gegeven (*).
 XX.
HOOFD- Men kan deeze Pitten raauw uit de hand
STUK. eeten, waar toe de kleinen beter dan de groo-
 ten zyn. Dus dienen zy tot Leefstogt van een
 Gebruik
 der
Kanaries. groot gedeelte der Inwooneren van de Oost-
 indifche Eilanden, zelfs tot op Nova Guinea
 en het Papous-Land; komende overal deeze
 Boomen, 't zy door Menschen of door Voge-
 len gezaaid, aldaar voort. Menigvuldig worden
 zy in de Bolsters gelaten en gerookt, om 'er
 altoos een genoegzaamen Voorraad van te heb-
 ben; doch deeze gerookten dienen niet om
 raauw te eeten: men perst 'er Olie uit, even
 als uit de Amandelen in Europa; wordende, als
 zy verfch is, lieflyker geacht dan de Klappus-
 of Kokernooten-Olie. Van zulke Pitten, 't
 zy voor of na dat 'er de Olie uit geperst is,
 bereidt men een foort van Amandelbrood,
Bangea genaamd; dat Stokken zyn van om-
 trent een Elle lang en een Duim dik, by de
 Indiaanen zeer in achting, doch by de Euro-
 peaanen, en wegens den Smaak en wegens de
 hardheid om te verteeren, niet gewild: hoewel
 de Kanaries op zig zelf, even als by ons de A-
 mandelen, te Batavia en elders op Tafel gezet
 worden onder de Nagerechten, en men zalze
 'er, in de eerste opflag, wanneer zy uit den
 Dop

(*). Zie 't I. DEELS XVI. STUK van deeze *Natuurlyke Hïs-
 torie*, bladz. 258.

Dop zyn , niet licht van onderscheiden. Ook wordt 'er van de versche Kanaries wel Suiker-gebak en Banket gemaakt , dat het Europische niet nageeft.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

De Kanarie-Boomen zyn Harstachtig en geeven, als zy oud worden , een soort van Terben-
thyn, die tot kleine Klontertjes stolt , gelyk de
Kamfer , doch wit en taay blyft als Ongel. Zy
is zo sterk van Reuk , dat zy, in een Kamer
leggende , dikwils Hoofdpyn maakt. De In-
landers gebruikenze tot het maaken van Kaar-
sen, die onder 't branden ook een sterke Lucht
verspreiden. Men krygtze niet dan van oude
als ook vaa de in 't wilde groeiende Kanarie-
Boomen, die eenigermaate van de Tammen ver-
schillen en veel Harstachtiger zyn. Onze Natie
heeft , by gebrek , van de Stammen dier Boo-
men wel gebruik gemaakt tot Scheeps-Masten.
Zy groeijen meest in 't Gebergte , en draagen
op den Stam zeer veele Bygewasfen , uit het
Zaad, dat 'er de Vogels op hebben laten val-
len , gesprooten. Voorts komen 'er van deeze
Wilde Kanarie - Boomen aanmerkelyke Ver-
scheidenheden voor , allen wegens de gedagte
Harst aanmerkelyk , die in eenigen zo welrie-
kend is, dat menze voor Gom Elemni , Caran-
na, of dergelyken zoude houden, indien men
niet wist , dat die uit Amerika afkomstig wa-
ren. Aan eene Soort derzelve, in 't byzonder,
geeft RUMPHIUS den naam van *Welriekende
Kanarie - Boom* , en merkt aan , dat deeze wel

Welrie-
kende
Gom-
Harst en
Thraan.

wei-

II. weinig Harst geeft, doch dat daar uit overvloedig een Thraan driupt of Olie, welke den Geur byna van den Westindifchen Balsam Copayve of Liquidambar heeft. Ondertusfchen leveren alle deeze Wilde Kanarie-Boomen niet dan kleine Vrugten of Nooten, met voor de Menfchen naauwlyks eetbaare of te geringe Pit-ten.

AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
*Kanarie-
Booms.*

A N T I D E S M A. Vlafchboom.

Een Vyfbladige Kelk, zonder Bloemkrans, geeft in de Mannetjes-Boomen, van dit Geflagt, vyf Meeldraadjes uit, met gefpleeten Meelknopjes, en in de Wyfjes-Boomen bevat dezelve vyf Stempels; wordende de Vrugt eene Cylindrifche eenzaadige Bezie.

I.
*Antidesma
Alexite-
ria.
Tegengif-
tige.*

Maar ééne Soort is hier van bekend (1), welke den bynaam van *Tegengiftige* wegens de hoedanigheid, daar aan toegefchreeven, voert. P L U K E N E T I U S heeft dezelve *Indifche Boom*, met *ovaale Bladen*, die veele Bloempjes in Aaren op de toppen der Takjes gefchikt en Besfen draagt, getyteld. Het is de *Noelitali* van den Malabaarfen Kruidhof, dien de Hollanders *Vlafch-*

(1) Antidesma. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1118. p. 652. *Veg.* XIII. p. 741. *Flor. Zeyl.* 357. *Arbor Indica &c.* PLUK. *Amalth.* 22. T. 339. f. 1. *Berberi similis Arbor &c.* HERM. *Herb. Noelitali.* *Hort. Mal.* IV. p. 19. T. 56. RAJ. *Hift.* 1616. *Antidesma Spicis geminis.* BURM. *Zeyl.* p. 22. T. 10. BURM. *Fl. Ind.* p. 312.

Vlafchboom of *Vlafch-Hout*, en de Portugeezen *Cordueira* heeten, om dat men aldaar van den Bast, even als van *Vlafch* of *Hennip*, *Draad*, *Garen* of *Touwen* draait. In 't *Kruidboek* van *HERMANNUS* komt hy voor, onder den naam van *Boom*, die *Besfen* draagt als *Berberisfen*, en deeze worden in die Landen tot verfnapering gegeten. De *Griekfche Geflagtnaam* is daar van afkomstig, dat de *Bladen* een *Geneesmiddel* zouden zyn tegen de gevolgen van den *Vergiftigen Beet* van sommige *Slangen*. De *Hoogleeraar J. BURMANNUS* heeft van den *Ceylonfchen*, *Antidesma met dubbelde Aairen* getyteld, de *Afbeelding* gegeven, en oordeelt, dat ook de *Tsjeriam-Cottam* van *Malabar*, die men aldaar *Lysbesfen* noemt, zo wel als zyn *Ed. Witte Aalbesfen-Boom* van *Ceylon*, daar toe behooren.

De éerstgemelde is een *Boom* van middelbaare grootte, den *Stam* taamelyk dik hebbende met een *Afchgrauwe Schors* en veele *groene Takjes*. De *Bladen* zyn langwerpig rond, met een *Punt* en gelyken naar *Oranje- of liever naar Citroenbooms-Bladen*, dik, glad, donker groen, glanzig, zonder *Reuk* of *Smaak*. De *Bloempjes*, die *Aairswyze* aan *dunne Steeltjes* voortkomen, hebben drie kleine *Meeldraadjes*, waar op *Cylindrifche roodachtige Besfen* volgen, als *Berberisfen*. De *Boom* is altyd groen, en blyft dikwils *zeventig Jaaren* vrugtbaar. De *Tsjeriam-Cottam* is een laag *Boompje*, dat

II. dergelyke Besfen draagt, zynde de Bladen van
 AFDEEL. eene famentrekkende hoedanigheid. In dit al-
 XX. les vind ik van geen Tweehuizigheid gewag
 HOOFD- gemaakt, zo min als in de beschryvingen van
 STUK. den Heer BURMANNUS, die ook drie Meel-
Vlajch-
boom.

P O P U L U S . Popelier.

De Agtmannigen onder de Tweehuizige Plant-
 gewassen leveren maar één Geslagt van Boomen
 uit; naamelyk dit, waar van de overige Ken-
 merken daarin bestaan, dat zy Katten draagen,
 samengesteld uit Bloempjes, wier Kelk een ge-
 scheurd Plaatje is, met eene Tolachtige, schie-
 ve, onverdeelde Bloemkrans, die in de Wyfjes
 eenen in vieren gedeelden Stempel heeft, en het
 Vrugtbeginzel wordt een tweehokkig Zaadhuisje,
 met veele gepluisde Zaadjes bezwangerd.

In dit Geslagt komen vyf Soorten voor, waar
 van drie in Europa huisvesten, de anderen in
 Noord-Amerika.

I. (1) Popelier *met rondachtige, Tandswys' ge-*
Populus
alba.
 Abeel-
 boom. *hoekte, van onderen Wollige Bladen.*

Dee-

(1) *Populus Foliis subrotundis dentato - angulatis subtux*
tomentosis. Syst. Nat. XII. Gen. 1123. p. 656. Veg. XIII. p.
745. Hort. Cliff. 460. Fl. Suec. 320, 910. ROYEN Lugdbat.
32. HALL. Helv. 156. GMEL. Sib. I. p. 151. DALIB. Pa-
ris. 302. Populus alba majoribus foliis. C. B. Pin. 429. Po-
pulus alba DOD. Pempt. 835.

Deeze voert gemeenlyk den naam van Witte Popelier of *Abeelboom*. Hy groeit door geheel Europa, gaarn op vogtige, doch kan zig ook behelpen met drooge Zandgronden. In Duitschland noemt men hem *Alberbaum* of *Weiss Popelweyden*: in Sweeden *Poppeltraod*, in Engeland *Poplar* of *Abele-tree*, in Bohemen *Topel*, in Italie *Popolo bianco*, in Vrankryk *Peuplier blanc*, dat is Witte Popelier. Zo algemeen is deeze niet, als de zwarte, en in Sweeden schynt hy van buiten ingebracht te zyn: doch men vindt hem overvloedig in sommige deelen van Siberie, alwaar hy klein van Bladen en laag van Gewas voorkomt, gelyk in onze Dui-
nen.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
*Abeel-
boom.*

De Abeelen zyn in 't groeijen zeer gewillig, en worden daarom dikwils geplant tot beschuttinge van Hoven, Boomgaarden en andere Plantagiën, voor den Wind. Sommigen merken evenwel aan, dat zy ligt omwaaijen, doch 't is zeker, dat zy ook wel den sterksten Wind verduuren kunnen, mids zy in de jongheid eenige beschutting hebben; wordende, door den tyd, zeer hooge Boomen. In 't eerst is de Schors wit en effen, doch in de ouderdom vol scheuren en bruin, gelyk gewoonlyk. In de jonge Boomen is het Blad ronder, en minder getand, dan in oude Boomen, die 't zelve zeer hoekig hebben, en naar Wyngaardbladen eenigermaate gelykende. De Wortelen spreiden meest zyde-
waards, en gaan niet diep in den Grond. De

Kk

Blas

II. Bladen, van boven zwartachtig of donker groen ;
 AFDEEL. en van onderen Wollig wit , geeven aan dit
 XX. Boomgewas eene zonderlinge fraaije vertooning.
 HOOFD- De Katten zyn in 't eerst paarschachtig en
 STUK. worden door 't bloeijen wit, gelyk zy ook ,
 Abeel- wegens het Wollige pluis der Zaaden, in de
 booms. Wyfjes zig geheel wit voordoen.

Men houdt de Abeelen , wat het gebruik
 aangaat, voor de flegstten, byna, onder die van
 dit Geslagt niet alleen, maar ook onder het gros
 der Boomen. Zyne Bladen, evenwel, of lie-
 ver de Knoppen, gestampt en met Honig opge-
 streeken, zouden het Gezigt versterken, en de
 Schors of Bast, in Afkookzel gebruikt, tegen
 de Jicht en pynlyk Wateren van dienst zyn.
 Het Hout ook, hoe onbekwaam tot Timmera-
 giën, om dat het zo ligt vermolmt, is niettemin,
 wegens zyne witheid en zagtdraadigheid, by de
 Beeldsnyders in gebruik, tot Lyften van Schil-
 deryën : men maakt 'er Rolstokken van, voor
 de Pasteybakkers, en Kapblokken voor de
 Vleeschhouwers ; ook Spinetpoppen en Wip-
 pertjes in de Snaarentuigen. Laadjes en Doo-
 zen worden 'er veel van vervaardigd.

II.
 Populus
 tremula.
 Ratelaar.

(2) Popelier met rondachtige, Tandswys ge-
 hoekte, wederzyds gladde Bladen.

Dee-

(2) *Populus* Foliis subrotundis, dentato-angulatis, utrim-
 que glabris. *Horv. Cliff. &c. &c. ut supra.* *Populus tremula.*
C. B. Pin. 429. *Populus Lybica, DCB. Pempt.* 336. *TOURNY.*
Inst. 592.

Deeze voert gemeenlyk den naam van *Ratelaar* of trillende Popelier, wegens de geduurige trilling en rammeling zyner Bladen tegen elkander; door den minften Wind. In 't Fransch geeft men 'er, om die reden, den naam van *Tremble* aan; in Duitſchland dien van *Sitterpopel*; doch daar is de gemeene naam *Asp* of *Eſpen*, gelyk men hem zelfs ook in Engeland en in Sweeden *Asp* noemt, in Lapland *Supp*. In Nederland wordt hy inſgelyks *Eſpenboom* geheten.

II.
ARDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
*Rate-
laar.*

Hy is vry wat gemeener dan de Witte Popelier, doch groeit ook zo hoog niet. In Switſerland vindt men hem overal in Haagen, Kreupelboſch en Boſchagiën, ſchryft de Heer HALLER. In Engeland is hy, volgens RAY, de gemeenſte van alle de drie Soorten, komende veel onder de Berken voor. Doktor SCOPOLI vindt hem omſtreeks Idria menigvuldig. Het zelfde kan men zeggen van Duitſchland, zo aan den Ryn, als op de Eilandjes in den Donau, en elders. In Sweeden is hy zeer gemeen. Hy komt in onze Provinciën, van Gelderland en Overyſſel, voor; als ook in 't Haagsche Boſch en op andere plaatſen.

Men wil, dat het de Lybiſche Popelier van PLINIUS zoude zyn. In gedaante komt hy met den Zwartten meer dan met den Witten overeen. De Bladen zyn ronder en harder, aan beide zyden glad, groenachtig van Kleur,

II. en hebben veel langer Steelen dan in de andere Soorten; 't welk maakt, dat zy, droog zynde, door den Wind sterk rammielen of een ratelend Geluid slaan. Men vindtze somtyds, aan de kanten, als met groote hoeken uitgesulpt. Ook is 't in deeze Soort, dat de Bladsteelen wel eens geknobbeld voorkomen; 't welk de *Populus nodosa* van WEINMANN zal zyn. De Bloemkatten komen met die van den voorgaanden overeen. De Knoppen geeven, als zy in de Hand gewreeven worden, een aangenaamen Geur.

AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
Rate-
laar.

„ In geheel Siberie, zegt de Heer GMELIN,
„ is dit Geboomte zeer gemeen, wordende
„ deszelfs Afsch de allerbeste gerekend te zyn
„ om Zeep te maaken. Volgens 't verhaal
„ van STELLERUS gebruiken die van Irkut
„ het Afkookzel van den Bast tegen 't Scheur-
„ buik en de Venus-Ziekte: 't welke, zo ik
„ hoor, ook geschiedt op andere plaatsen. Byna
„ aan alle Bladsteeltjes hangt een blaauwachtig
„ Lighaam, dat naar een Bezie gelykt.”

Het Hout van deezen Boom, dat insgelyks zagt en wit is, wordt van de Draaijers bemind. Men maakt 'er Schaatsen van, om de ligtheid, en het dient tot Beeldsnijders Werk, volgens RAY. Hier te lande worden de Jukken der Melkboeren van Espenhout vervaardigd.

(3) Popelier met driehoekige, gespitsde, gekartelde Bladen. II.

AFDEEL-
XX.

HOOFD-

Deeze wordt door den bynaam van *Zwarte* STUK.

Popelier van den vorigen onderscheiden; hoe- III.
wel men hem op zig zelf alleen *Popelier-* of *Populus*
Peppelboom, in ons Land, tytelt, gelyk de *nigra.*
Duitschers hem *Pappelbaum* heeten. De Fran- Zwarte
schen noemen hem *Peuplier noir*, de Engel- Popelier.

schen *black Poplar - Tree*, de Spaanschen *Alamo nigrillo*. In Sweeden is zyn naam *Flugiraod*, in Karniolie *Tagned* of *Tehitza*. Hy is taame- lyk gemeen in geheel Europa, doch schynt meer de gemaatigde **Lugtstreek** te beminnen, gelyk de Abeelen ook: terwyl de Ratelaar zelfs in Lapland voorkomt: doch, wat Siberie aangaat, aldaar is deeze **Zwarte** niet minder gemeen dan die.

In de Gestalte heeft een aanmerkelyk verschil plaats. Hy groeit somtyds ook tot een hoogen, dikstammigen Boom, doch blyft veelal laag, en is dan zeer kenbaar aan zyne witte Schors, waar by de donkere Kleur der Bladen zeer afsteekt. Hy wortelt dieper dan de Witte, en is hierom, jong zynde, beter bestand tegen
Storm-

(3) *Populus Foliis deltoidibus acuminatis serratis. Hort. Cliff. 460. Flor. Suec. 821, 911. Mat. Med. 462. ROYEN Lugdbat. 82. GRON. Virg. 194. HALL. Helv. 156. GMEL. Sib. I. p. 151. DALIB. Paris. 310. Populus nigra. C. E. Pin. 429. DOD. Pempt. 836.*

Kk 3

II. DEEL. III. STUK.

II. Stormwinden. De Bladen zyn kleiner en van
 AFDEEL. figuur als gezegd is , glad en donkergroen.
 XX.
 HOOFD- LINNÆUS merkt als een weezentlyk onder-
 STUK. scheid tusfchen deezen en den Ratelaar aan , dat
 een dubbele Klier , welke dezelve inwaards heeft
 aan den Grondfteun der Bladen , aan dezen
 Zwarten Popelier ontbreekt.

„ In den Elfaz bloeit hy tegen 't end van
 „ Maart en in April (zegt Doctor MAPPUS,)
 „ als wanneer de Bloendraagende Stammen
 „ Katten voortbrengen , eer de Bladen uitschie-
 „ ten , gelyk de overige Soorten van Popelieren.
 „ Deeze Katten storten eindelyk het bevrugten-
 „ de Meel uit , van eerie Zwavelkleur. In de
 „ Vrugtdraagende hangen de Aairswyze Vrug-
 „ ten Troswyze by elkander , en gaapen einde-
 „ lyk vol zynde van eene witte Wolligheid met
 „ Zaad , vallende in Juny en July af. Aan de
 „ Bladen zitten dikwils roodachtige Blaasjes ,
 „ met Afchgrauwe Muggetjes bezwangerd ,
 „ gelyk in de Eiken , Beuken , Esfchen en
 „ andere Boomen plaats heeft” (*).

De
 Popelier-
 Knoppen.

Het Aftrekzel met Brandewyn uit de Knop-
 pen bereid , wordt een byzonder Middel ge-
 zegd te zyn , tegen verouderde Buikloop en
 inwendige Verzweeringen ; wanneer men 's mor-
 gens

(* Een Uirwas aan het Steeltje van een Popelier-Blad
 door my te Muiderberg gevonden , het welk een menigte
 van zeer kleine Wespjes bevatte , is in het I. DEELS XII.
 STUK van deeze *Natuurlyke Hiflorie* , op Pl. XCV. Fig. 4 ,
 in Afbeelding gebragt.

gens of 's avonds een half of geheel Drachme, daar van, in een Lepel heete Vleeschfop inneemt. Zeker is 't, dat de Knoppen van dezzen Zwarten Popelier een zeer Balsamieke, verzagtende eigenschap hebben; weshalve ook de bekende Popelier - Zalf van dezelve bereid wordt, welke de groote BOERHAAVE aangepreezen heeft als een kragtig Plaatsmiddel tegen 't Zydewee. Deze Knoppen zyn in 't Voorjaar met een kleverig welriekend Vogt bezwangerd, Sommigen willen dat de Bladen, met Azyn ge-appliceerd, tegen 't Podagra en de Jicht zouden dienen. Wat het Hout aangaat, dit is zo wit niet als het Abeelen - Hout, doch men stelt het, in 't gebruik, veelal gelijk met dat van den Ratelaar, voorgemeld, wordende hetzelve ook wel *Espenhout* getyeld. De dikke Bast werdt door de Ingezetenen van Siberie in plaats van Kurk gebruikt, op de Fleschen; doch is wat hard daar toe. Zy maaken hunne Schuiten van het Hout.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
Zwarte
Popelier.

IV.
Populus
Balsamifo-
ra.
Balsam-
Dee-geevende.

(4) Popelier met byna Hartvormige gekar-
telde Bladen.

(4) *Populus Foliis subcordatis denticulatis. Horr. Cliff. 460.*
ROYEN *Lugdbat. 32. Populus Foliis cordatis crenatis, Basi nudis, Petiolis teretibus. WACHEND. Ultr. 294. Populus nigra Folio maximo &c. CATESB. Car. I. p. 34. T. 34. DUHAM. Arbr. II. p. 178. T. 38. f. 6. Populus Foliis ovatis acutis serratis. GMEL. Sib. I. Populus Foliis subcordatis &c. MILL. Diß. 7. Tacamahaca Foliis crenatis. MILL. Diß. App. TREW. Ebrer. T. 46.*

Kk 4

H. DELL, III, STUK.

II. Deze Soort is de *Karolinische Zwarte Popelier*, met zeer groote Bladen, wiens Knoppen een zeer welriekenden Balsem uitgeeven, van CATESBY, die deeze Boomen, zeer groot en hoog, aan de Rivieren boven de bewoonde deelen van Karolina, aangetroffen hadt, en uit het Zaad besloot, dat het Popelieren waren. Hy geeft alleenlyk de Afbeelding van een Takje met Bladen; doch de vermaarde TREW heeft, volgens de Aftekening van EHRET, zulk een Takje aan 't licht gebragt met de Mannelyke Bloemen, die in 't jaar 1748, in Engeland, getekend waren naar zulk een Boom, welke aldaar diestyds, eerst zonder en daarna wederom met de Bladen, bloeide. Voor eenige Jaaren werden zy uit Kanada in Vrankryk overgebracht, en verder, door eenige Liefhebbers, op 't Eiland Jersey aangefokt, die 'er van aan de laatste Koningin van Engeland, onder den naam van *Koninginne-Boom*, tot een Geschenk zonden. Sedert is deeze Boom niet alleen in de Kruidhoven van Engeland, maar ook in die van onze Provinciën; en elders, voortgeteeld, kunnende zeer wel de Winterkoude uitstaan van ons Klimaat.

De Bladen van deezen Boom zyn Hartvormig ovaal, van onderen wit, met eene nauuwlyks zichtbaare Wolligheid, met naakte Aderen doorweven, en in de Oxels der Bladen zyn Harstdragende eenigermate gedoornde Stoppeltjes, zegt LINNÆUS. Het eerstgemelde, ten op-

zigt van de Bladen, heb ik hier ook waargenomen, en bevonden, dat de Oxels fomtyds met een Terbenthynachtige, kleverige, zeer fterkrui- kende Stoffe gevuld zyn. Anderen fchryven zulks aan de Knoppen, in 't vroege Voorjaar, toe. Uit den Stam van deezen Boom, dien men in Westindie *Zadelhout* noemde, zouden de Ingezetenen, door in denzelven te kappen, een Balfem bekomen, die aldaar hoog gefchat werdt door de Geneeskundigen: doch, gelyk het zeer onwaarfchynlyk is, dat een zelfde Boom eigen zoude zyn aan het brandend heete Klimaat van Nieuw Spanje en het Yskoude van Nieuw Vrankryk, zo meende ook de vermaarde Trew, dat men met recht kan twyfelen, of dit wel de regte Tacamahak-Boom zy.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.
*Balfem-
Popelier.*

De redenen, welken zyn Ed. voor die twy- feling hadt, zyn, dat men by de Autheuren een geheel anderen Boom voor den oifprong van die Gom geboekftaafd vindt. POMET geeft 'er Bladeren als de Palm en roode Vrugen als onze Nooten of Pruimen aan; gelyk dezelve by WEINMANN ook voorkomt, en de Tacamahak-Boom van HERNANDEZ bragt kleine, rondachtige, Goudgeele Besfen aan de enden der Takken voort, met Zaad, naar Perfiken-Pitten gelykende, bezwangerd; het welk in 't allerminfte niet met een Popelier-Boom ftrookt. Wy moeten dan den oifprong van deeze Gom, welke niet in Noord-Amerika, maar in de Westindiën valt, nog met BREYNIUS

De Gom
Tacama-
hak.

II. in 't onzekere laten. Men wil , dat dezelve
 AFDEEL. een Terbenthyn zy , die uit den ingefneeden
 XX. Bast vloeit , en , door de Zon ongelijk verhar-
 HOOFD. dende , verschillende Kleuren aanneemt , komen-
 STUK. de dus in Klonten voor , die half doorschy-
 nende , geel , wit en rood of groenachtig bont
 zyn , van eene sterke Aromatieke Reuk (*).
 Dezelve is uit Mexiko , en ook van 't Eiland
 Madagaskar , in Europa gebragt. Men maakt
 'er inwendig weinig gebruik van , doch uitwendig
 is het een kragtig verwarmend , verdryvend ,
 versterkend Middel , inzonderheid in Zalven of
 Pleisters gemengd zynde. Dus heeft menze
 tegen Maag- en Buikpyn , Opstyging of Dam-
 pen , als ook tegen de Lammigheid , zeer nuttig
 bevonden. Met den Pleister , die daar van den
 naam voert , op het kaal geschooren Hoofd ge-
 legd , zou de Doofheid zyn genezen.

Siberische
 Balsam-
 Popelier.

Tot deeze Soort wordt door LINNÆUS
 betrokken die Popelier , welken de Heer GMELIN
 aan de Rivieren van Siberie waarnam , en Pope-
 lier *met ovaals , spitse , gekartelde Bladen* noemde.
 Deeze blyft of laag of wordt een taamelyk
 Boom. In 't eerste geval is 't een Heester
 van vier of vyf Voeten hoogte , bedekkende
 ge-

(*) Een uitmuntende Soort is 'er , die men *Tacamabak in de Dop (Tacamabaque en coque)* noemt , van een zeer aangenaam welriekende Reuk , eenigszins naar dien van Lavendelbloemen en Ambergrys trekkende , zeer Kruideryg van Smaak ; doch deeze komt weinig in de Winkelen voor. GEOFFR. *Mat. Med.* Tom. II. p. 570.

geheele Velden tusfchen Rivieren, Dan is de Stam dikwils knobbelig , ook zyn de Bladen naar de langte breeder. Anders wordt het een Boom , die den Stam Afchgtaauw heeft , de Takken geel , fomtyds zeer knobbelig , fomtyds glad , met geele , welriekende , lymerig vette Knoppen. De Bladen zyn glad , als uit twee wat ongelyke Kwabben famengegroeid , en rykelyk drie Duimen lang op anderhalf Duim breedte , met Steelen van een Duim. De Kleur is van boven donker , van onderen bleeker groen. Op de kant zynze gekarteld , en ook kleverig door de hier en daar aanhangende Lymerige Stoffe. Men vindt 'er eene Verfcheidenheid van , in de zelfde Velden , die als met groene Galnooten is bekleed. „ Uit de Knoppen van deezen „ Boom , die zeer Aromatick zyn , in 't vroege „ Voorjaar vergaderd en op Koorn-Brandewyn „ gezet , destilleeren sommige der Ingezetenen „ van Irkut , zo STELLER verhaalt , een „ Vogt , dat aangenaam om te drinken en zeer „ Pisdryvende is , wordende van hun in 't „ moeielyk Wateren , uit Wrattige overblyf- „ zelfs van Venuskwaalen ontftaande , als me- „ de in het Scheurbuik , zeer heilzaam ge- „ acht.”

(5) *Popeliet met Hartvormige Bladen , de jonge Bladen ruig hebbende.*

v.
Populus heterophylla

Dec-la.
Verfchilbladige.

(5) *Populus Foliis cordatis , Junioribus villosis. Syst. Nat.*

XII.

II. Deze voert den bynaam van Verschilbladige, om dat sommige Bladen Hartvormig, anderen
 AFDEEL. XX. rondachtig zyn, volgens den Heer CLAYTON,
 HOOFD- die dezelve *Groote Popelier met breede Bladeren*
 STUK, noemt. DU HAMEL geeft 'er den naam aan van Groote Virginische Popelier, met zeer groote Bladen, de Takken gepeesd en als vierkantig hebbende. De doorsnyding derzelven vertoont, zo ik thans aangemerkt vind, een Vyfhoekige Ster. Mooglyk zal hier ook die Popelier van den Utrechtsen Akademie-Tuin, welke de Bladsteeltjes aan de zyden plat heeft, behooren. De woonplaats van deeze Soort is in Virginie.

C A R I C A. Pompoenboom.

Den Geslagtnaam van *Pompoenboom* gebruik ik, om dat de Vrucht by Pompoenen of Pepoenen vergeleeken wordt, en dezelve zal ten minste zo eigen zyn als die van *Carica*, door LINNÆUS daar aangegeven, welke van ouds her en nog heden een naam der drooge Vygen, naar de plaats van derzelve afkomst, is.

De Kenmerken van dit Geslagt zyn, dat de Mannetjes - Boom ; Trechterachtige Bloemen heeft, die in vyven gesneden zyn, byna zonder Kelk,

XII. *Veg.* XIII. *Populus Foliis cordatis, obsolete serratis.* WACHEND. *Ultr.* *Populus magna Virginiana &c.* DU HAMEL *Arbr.* II. p. 178. T. 39. f. 9. *Populus magna Foliis amplis &c.* GEON. *Virg.* 194: 157.

Kelk, en tien Meeldraadjes in de Pyp der Bloem, beurtlings het eene korter, het andere langer. De Wyfjes-Boom heeft vyfbladige Bloemen in eene vyftandige Kelk, met vyf Stempels. De Vrucht is een Appel met ééne Holligheid en veele Zaaden.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

Twee Soorten komen in dit Geslacht voor, die beiden in de Indiën huisvesten, als volgt.

(I) Pompoenboom *met de Kwabben der Bladen uitgegulpt.*

I.
Carica
Papaya.
Papaja-
Boom.

Dit Gewas is thans zo wel in Oost- als in Westindie bekend, by den naam van *Papaja-Boom*, en heeft zo zeer geen Inlandsche namen, 't welk, gepaard met het Berigt der Indiaanen, RUMPHIUS deedt denken, dat het door de Portugeezen uit Amerika op de Molukkes overgebracht zy. Hy beschryft dien Boom, niettemin, zeer omstandig, en geeft zo wel Afbeeldingen van het Wyfje en Mannetje, als van de Wilde Papaja-Boomen. Even zo geeft MERIAN 'er ook drie Afbeeldingen van,

(1) *Carica Foliorum lobis sinuatis. Syst. Nat. XII. Gen. 1127. p. 658. Hort. Cliff. 461. Fl. Zeyl. 365. ROYEN Lugdhat. 225. Carica Fronde comosa &c. BROWN. Jam. 360. Arbor Platani folio, Fructu Peponis &c. C. B. Pin. 131. MER. Sur. T. 40 & 62, 64. Ficus arbor utiusque Indiar. PLUK. Alm. 145. T. 278. f. 1. Papaya-Maram. Hort. Mal. I. p. 23. T. 13. f. 1. Papaya. EHR. T. 13. f. 1. TREW. Ehret. T. 7. RUMPH. Amb. I. T. 50, 51. HUGH. Barb. 181. T. 14, 15. BURM. Fl. Ind. p. 315. l. 215.*

II. van , met Rupsen en Torren daarop vallende ;
 AFDEEL. en de Heer EHRET heeft ten naauwkeurigste
 XX. de Bloemen gefchetst , die door FREW aan 't
 HOOFD- licht gebracht zyn. Men hadt ook reeds Afbeel-
 STUK. dingen daar van gevoegd in de vermeerdering
 Papaja- van DODONÉUS Kruidboek , onder den Por-
 Booms. tugeefchen naam *Mamoera* , om dat de Vruchten
 fomtyds naar Vrouwen Borften gelyken , ge-
 bruikt , en deeze Afbeeldingen ontleend van CLU-
 SUS , die dezelve naar Tekeningen gekopieerd
 hadt (*), zyn zeer gebrekkelyk nagebootst door
 WEINMANN , met verklaring , als of het
 Mannetje van dit Gewas Katten droeg (†).

Het wordt een aanzienlyke Boom , met eenen
 regten Stam , byna als een Palmboom opfchie-
 tende , en aan den Top alleenlyk gekroond met
 Bladsteelen van ruim drie Voeten lang , die op
 't end Bladen hebben , van eene zeer fraaije Vin-
 gerswyze of gepalme en fierlyk aan de kanten
 uitgefneedene figuur ; nagenoeg als de Bladen
 van den Platanus. De Stam is zeer Spongieus ,
 hebbende binnen een Houtachtigen Bast , van
 een Vinger dikte , Merg als een Koolfruik , en
 in 't midden , in plaats van Hart , een groote
 Holte. Men gebruiktze , overlans door midden
 gezaagd zynde , tot Geuten aan de Huizen te
 Suriname ; doch deeze vergaan fchielyk of wor-
 den

(*) Vide ejus *Cur. poster.* Quatto , p. 79 , 80.

(†) *Papaya Arbor f. Mammei fructus , cum Flore seu Julis.*
 Pl. N. 797.

den lek. De Kleur der Bladen is van boven groen , van onderen wit. De Stam geeft , waar hy ook gekwetst worde, een Melkachtig Sap uit , dat niet fcherp maar bitterachtig is , komende hetzelfde ook uit de Steelen en Bladeren. De Wortels hebben een Radysachtigen Reuk en Smaak.

II.

AFDEEL:
XX.

HOOFD:

STUK.

Papaja-
Boom.

De Vrughtmaaking aangaande, geeft het Man-
netje uit het bovenfte groene gedeelte van den
Stam, tufchen de Bladeren, Trosfen van Bloe-
men, veel naar die der Syringen gelykende,
zynde van buiten wit, van binnen vol geele
Knopjes, en van een lieffelyken, doch flaa-
wen, Lelie-Reuk. Op deeze Bloemen volgt
niets, maar het Wyfje draagt Bloemen, als
gemeld is, die eenen Stamper en Vrughtbeginzel
hebben, zonder Meeldraadjes; hoewel 'er ook
enkelde Bloemen op hetzelfde voorkomen, van
beiderley Sexe, door den Heer EHRET aller-
eerst waargenomen. Hier van, nu, komen de
Vrugten, wier gedaante in 't algemeen wel Pom-
poenachtig, dat is dikker dan de gewoone en by-
na als de Kantaloup-Meloenen, doch fomtyds
ook fchier Komkommerachtig is. Niet minder
verschillen deeze Vrugten in grootte, vallende
de besten omtrent zo groot als onze Meloenen.
De Kleur is in 't eerst, als zy klein zyn, groen;
dan wit, en op 't laatst wordenze geel of Oran-
jekleurig.

Deeze maaken eigentlyk de nuttigheid van den
Boom uit, te grooter, om dat hy alle Maanden

De

Vrugten.

nieu-

II. nieuwe Vrugten geeft. Men kan dezelveu ,
AFDEEL. even als een Meloen , aan Riemen snyden ; dan
XX. smaakt het Vleesch , dat Goudgeel is , zeer lek-
HOOFD- ker : onryp zynde , loopt 'er in 't snyden Melk
STUK. uit , en , wanneer men dan de Stukken kookt ,
Papaja-
Boorn. smaaken die als de beste Raapen . In dit laat-
 ste geval zyn zy veel voedzaamer dan ryp zynde ,
 als wanneer menze meest tot verfrisching en
 versnapering eet : want zy versterken de Maag
 en verwekken appetyt . Het binnenste is ten
 deele hol , ten deele gevuld met zwarte , lang-
 werpige , gladde Korrels , gelyk Peonie-Zaad .
 De Smaak is laf zoet , vermengd met een gei-
 le Reuk , doch de Korrels hebben geen gebruik ,
 dan tot zaaijeh , wanneer 'er zo wel Mannetjes
 als Wyfjes uit voortkomen , die somtyds met
 de Wortelen onder elkander gestrengeld groei-
 jen ; gelyk RUMPHIUS 'er twee op Ambon ,
 in een oude Muur , gevonden hadt . Dat 'er
 van deeze Soort ook sommigen zyn , die zo
 wel Mannelyke Bloemen als Vrugten draagen ,
 schynt uit de beschryving van MARCGRAAF
 geloofbaar .

II. (2) Pompoenboom *met de Kwabben der Bla-*
den onverdeeld. Dee-
Carica
Posoposa.
Posoposo-
Boorn.

(2) *Carica Foliorum lobis integris.* Hort. Cliff. 462. ROYEN
Lugdhar. 225. *Carica sylvestris minor* &c. BROWN. *Jam.* 360.
Papaya ramosa Fructu Pyriformi. FEUILL. *Per.* III. p. 52. T.
 39. f. 1. *Ficus arbor Papajæ sylvestris* &c. PLUK. *Alm.* 146.
 T. 278. f. 2 ? *Platani Folio arbor Posoposo* Phil. PET. *Gaz.*
 68. T. 43. f. 27.

Deeze schynt die te zyn , waar van R O -
 CHEFORT de Afbeelding geeft , onder den
 naam van *Papayer* , terwyl hy den voorgaanden ,
 wegens de uitmuntendheid , *Papayer franc*
 noemt. Het is een Boom van vyftien tot twin-
 tig Voeten hoog , met een dergelyken Stam en
 Bladsteelen , maar de Bladen zyn slegts drie-
 puntig of liever driekwabbig , als Vygebooms-
 Bladen en de Vrugten van grootte als Kwee-
 Peeren of als een kleine Vuist. Het schynt
 ook die te zyn , welken P E T I V E R , als van
 de Philippynsche Eilanden afkomstig , *Pofoposo*-
 Boom met Platanus - Bladen tytelt. Die van
 Pater F E U I L L É E , welke hier aangehaald
 wordt , in een Tuin te Lima in Peru gevon-
 den , verschilde voornaamelyk van de anderen ,
 door getakt te zyn. Zy verhief zig tot de hoog-
 te van omtrent twintig Voeten. Haar Stam hadt
 by de agt Duimen middelyn , met eene graau-
 we oneffene Schors. De Bladen , als een Waai-
 jer uitgespreid , verschilden weinig van die der
 andere Soort , uitgenomen dat derzelve negen
 Snippers weinig of geen Onderdeelingen hadden.
 De Bloemen waren Roozekleur , in vyven ver-
 deeld : de Vrugten , die 'er op volgden , had-
 den de gedaante van een Peer , doch waren on-
 gelyk van grootte. De door hem afgebeelde
 was agt Duimen lang , vierdhalf Duim dik ,
 geel van buiten zo wel als het Vleesch , dat
 zoetachtig was van Smaak , hebbende in 't mid-
 delpunt veele Eyvormige Zaaden.

LI

SCHII.

II. S C H I N U S . Heilboom.

AFDEEL.

LXX.

HOOFD-

STUK.

De Bloemen der Mannetjes- en Wyfjes-Boomen, in dit Geflagt, komen ten opzigt van de Kelk, die in vyven gedeeld is, met vyf Bloemblaadjes, overeen. De eerften hebben tien Meeldraadjes: de anderen een Vrugtbeginzel, dat eene driezaadige Bezie wordt.

Twee Soorten bevat dit Geflagt, beiden in Amerika huisvestende.

I.
Schinus
Molle.
Gekartel-
de.

(I) Heilboom *met gevinde Bladen, de Vinblaadjes getand, het oneffene zeer lang; de Bladsteelen effen.*

Dit Gewas wordt in Peru zo waardig gehouden, dat de Indiaanen het op sommige plaatfen aan hunne Afgoden toewyden, en daarom geef ik den naam van *Heilboom* aan dit Geflagt. *Schinus* is de Griekfche naam van den Mastikboom. Zy noemen deeze Soort *Mulli* of *Molle*, en daar van komen zo wel Groote als Kleine Boomen voor, in Peru, die Bladen als beschreeven is hebben, en, wegens de Gestalte, *Peruviaanfche Mastikboom* van C. BAUHINUS ge-

(I) *Schinus Foliis pinnatis, Foliolis ferratis impari longissimo, Petiolo æquali. Syst. Nat. XII. Gen. 1130. p. 658. Veg. XIII. p. 747. Hort. Cliff. 483. Lentiscus Peruviana. C. B. Pin. 399. Lentiscus Africana. SEB. Kab. II. p. 7. T. 5. f. 5. Molle. CLUS. Cur. post. 95. ad Monard. p. 322. TOURNEF. Inſt. App. 661. DOD. Kruidb. p. 1364.*

genoemd zyn. Die Bladen hebben den Reuk ^{II.}
 van Venkel en het Afkookzel van de Schors ^{AFDEEL.}
 deezes Booms is tegen de Pyn en Zwellings ^{XX.}
 der Beenens , tot Stooving , in gebruik. Van de ^{HOOFD.}
 Takjes maaken zy Tandestookers , en van de ^{STUK.}
 Vruchten , dat Besfen zyn , zekeren Drank als ^{Heilboom.}
 Bier of Wyn , ook Azyn en Honig , naar de
 manier van koken. De Gom , die zo wit als
 Manna is , in Melk gefinolten , zou door betting
 de duisterheid der Oogen wegneemen , enz.

Te Mechelen hadt **CLUSIUS** , in de Tuin
 van zeker Heer , twee Boompjes van deezen
 aart gezien , die uit Zaad aldaar gesprooten wa-
 ren , en op 't derde Jaar stierven , van welken
 hy een Takje afbeeldt , met een Vrucht-Tros ,
 welke hem uit Spanje toegezonden was , daar
 nevens. Een dergelyk Takje heeft **SEBA** in
 Afbeelding gebragt , vergelykende de Bladen by
 die van 't gewoone Varen-Kruid , doch het
 Gewas *Lentiscus Africana* noemende , waar-
 schynlyk , om dat hy hetzelve uit Afrika of
 van de Kaap der Goede Hope gekreegen hadt.
 Immers de Heer **N. L. BURMANNUS** heeft
 ook hetzelve onder de Kaapfche Gewassen op-
 getekend (*).

Noch **SEBA** , noch **CLUSIUS** , hadden de
 Bloemen van deezen Boom gezien , maar vol-
 gens

(*) *In Prodromo Florae Capensis ad calcem Florae Indicae ,
 ubi & Schini species , quam Indica cognominavit , p. 315 l.
 215. profat.*

II. gens andere Autheuren , zegt de laatste , zou-
 AFDEEL, den dezelve klein zyn , aan die van den Wyn-
 XX. gaard niet ongelijk. De vermaarde TOURNEFORT
 HOOFD- merkt aan , dat de Bloem Roosachtig is , en dat
 STUK. haare Stamper een Befie wordt , naar een Pe-
 Heilboom. perkorrel gelykende. Dit kan zeer wel waar-
 genomen zyn (*) : want in Italie aart dit Ge-
 was zodanig , dat men het , in korte Jaaren , te
 Rome , de hoogte van een Peereboom heeft
 zien bereiken. Omftandiger kan men de krag-
 ten van deezen Peruviaanfchen Mastikboom
 opgevyzeld vinden , in de vermeerderde Ne-
 derduitsche Uitgaave van 't Werk van DODO-
 NÉUS , alwaar , behalve het gezegde Takje ,
 nog een ander verтоond wordt , 't welk CLU-
 SIUS naderhand afgebeeld heeft , hebbende in
 't jaar 1596 zodanige Takjes , met onrype Vrug-
 ten , van Sevilie gekreegen. 't Is blykbaar ,
 hoe zyn denkbeeld was , dat door den Ou-
 derdom des Booms de Bladen zodanig veran-
 deren zouden , dat zy geheel ongekarteld waren
 en fmaller , zonder dat lange Vederachtige on-
 effen Blad aan 't end ; doch waarschynlyker zul-
 len die Takjes geweest zyn van de volgende of
 een andere Soort.

II.
 Schinus
 Artira.
 Onge-
 kartelde.

(2) Heilboom met gevinde Bladen, de Vin-
 blaad.

(*) *Fœmina etiam Stamina gerit, sed sterilia* : zegt LINNÆUS.

(2) *Schinus Foliis pinnatis, Foliolis integerrimis aequalibus, Petiolo aequali. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Molle Foliis non serratis. FEULL. Per. III. p. 43. T. 30.*

*blaadjes geheel ongekarteld en even groot;
de Bladsteelen effen.*

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

Pater FEUILLÉE heeft deeze Soort van Molle in Peru in een zeer droogen Zandgrond, daar het nooit regent, op zeventien Graaden Zuider Breedte, groeiende gevonden. Hy geeft 'er een zeer fraaije Afbeelding van, en zegt dat het Gewas in geenerley opzigt, dan wat de Bladen, als gezegd is, betreft, van den gedagten Peruviaanschen Mastikboom verschille. De Heer ALSTROEMER heeft de Vruchtmaaking eveneens als in dezelve bevonden. Het groeit ook in Brasil. Het een of andere mag wel dat Gewas zyn, waar van de Indiaanen, naar 't Zuid-end van Amerika, de Besfen in een Kuil doen, dezelve daar in laten gisten, en dan zig vrolyk maaken met dien Drank. Misschien zal hetzelfde, wegens zyne heilzaame kragten, uit Amerika aan de Kaap overgebracht en aldaar vermenigvuldigd zyn. De Heer N. L. BURMANNUS stelt een Soort van dit Geslagt uit Indie voor, welke de Bladsteeltjes gewiekt en eenigermaate Geutachtig heeft (*).

C O R I A R I A. Lederboom.

De Bloemen zyn in dit Geslagt vyfbladig met
een

(*) *Schinus (Indica) Foliis pinnatis, Foliolis serratis impari-quali, Petiolis alatis subcanaliculatis. Fler. Ind. uts.*

II. een vyfbladigen Kelk, naar welken de Bloem-
 AFDEEL. krans zeer gelykt en 'er mede famengevoegd
 XX.
 HOOFD- is. Het Mannetje heeft tien Meeldraadjes,
 STUK. met de Knopjes in tweeën gedeeld: het Wyfje
 vyf Stylen, en de Vrucht bestaat uit vyf Zaa-
 den, met Bezieachtig Sappige Bloembladen ge-
 dekt.

Twee Soorten komen in hetzelfde voor, waar
 van de eerste in Europa, de andere in Ame-
 rika huisvest.

I.
Coriaria
Myrtifolia
 Euro-
 pische.

(I) Lederboom met langwerpige ovaale Bla-
 den.

Dit Gewas groeit tot de hoogte van een
 Mensch, en wordt een Boompje dat den Stam
 een Duim dik, broosch en hol heeft als de
 Vlier. De Schors is grysachtig en gevlaakt,
 waar onder een roodachtige Bast, die zekere
 Knobbels maakt, daar de Takken uit voortko-
 men, welke taay en buigzaam zyn. Aan de-
 zelve groeijen de Bladen by paaren, even als
 die van de breedbladige Myrten, doch een
 weinig grooter, vol van Aderen, en aan de
 eene

(1) *Coriaria Foliis ovato-oblongis* *Syst. Nat.* XII. Gen.
 1129. p. 658. *Hort. Ups.* 299. SAUV. *Monsp.* 151. GOUAN
Monsp. 508. *Coriaria.* *Hort. Cliff.* 462. ROYEN *Lugdbat.* 222.
Rhus Myrtifolia *Monspeliaca.* C. B. *Pin.* 414. *Angl. Hort.*
 64. T. 20. f. 1. *Rhus Plinii Myrtifolia* *Monspeliensium.* LOB.
Jc. II. p. 98. WEINM. *Herb. Pl. N.* 864. *Plant. de Lyons.*
Tom. I. p. 92. *Coriaria hermaphroditica.* TURR. *Farfet.* 13.

eene zyde roodachtig. De Bloemen zyn paarfch, II.
 en komen als by Aairen aan 't end der Takken AFDEEL.
 voort. De Vrugt is zwart, aan een dun Staartje XX.
 gehecht en als gefronfeld, een weinig plat en HOOFD.
 van een gefcheiden door vier kleine Aderen. Zy STUK.
 heeft eenige fcherpheid, en bevat een Zaad, Leder-
boom.

dat wit is en gefronfeld, naar Druivenkorrels gelykende. Het komt op de Velden omftreeks Montpellier, in zwaare vette Aarde, voort.

Uit de befchryving der Planten, die omftreeks Lyons groeijen, is deeze zelfde befchryving van dit Gewas, doch zeer gebrekkelyk, in 't Kruidboek van WEINMANN, benevens de Afbeelding ontleend, met byvoeging van den Hoogduitschen naam *Gerberbaum*, dat is Leertouwers - Boom. Mooglyk zal die naam uit hoofde van het Latynfch woord *Rhus*, 't welk Sumach betekent, waar van de Bladen tot de Lederbereiding dienen, daar aan gegeven zyn. Een tweeflagtigheid is daar in opgemerkt, doch het Wyfje heeft, volgens fommigen, onvrugtbaare Meelknopjes.

(2) Lederboom met Hartvormig - oyaale ongesteelde Bladen.]

II.
Coriaria
Ruscifolia.
 Ameri-
 kaanfche.]

Deeze Soort is veel grooter van Gewas dan de

(2) *Coriaria Foliis cordato-ovatis sessilibus. Syst. Nat.*
 XII. *Veg.* XIII. *Coriaria Ruscifolia vulgo Deu. FEUILL. Pe-*
rev. III. p. 17. T. 12.

L 1 4

II. DEEL, III. STUK:

II. de voorgaande, Pater FEUILLÉE geeft 'er
 AFDEEL. den nevensgaanden naam aan, zeggende dat
 XX. men het in Chili, alwaar het by een Rivier
 HOOFD- op zevenendertig Graaden Zuider Breedte groei-
 STUK. de, *Deu* noemt. Het wordt een Boom van drie
Leder-
boom.
 „ of vier Vademen hoogte, den Stam zo dik
 „ als een Mensch hebbende, welke zig van
 „ om laag af in Twygen verdeelt, die gesmal-
 „ deeld zyn in Takken, en deeze komen al-
 „ tyd uit de Oxels der Bladen voort. Aan de
 „ Takken groeijen de Bladen altoos by paaren,
 „ twee en twee, doch by drieën aan de Twy-
 „ gen of dikkere Takken; welke laatsten drie-
 „ hoekswyze geschikt zyn, omvattende den
 „ Tak met hunnen Grondsteun. Zy gelyken
 „ altemaal zeer naar die van de *Ruscus* of Stee-
 „ kende Palm, maar zyn veel grooter, als an-
 „ derhalf Duim langte hebbende op een Duim
 „ breedte. Overlangs zyn zy geaderd, en dee-
 „ ze Aders geeven aan de zyden kleine Ader-
 „ tjes uit. De Kleur der Bladen is wederzyds
 „ bly-groen. Uit de Oxels van dezelyven komt
 „ hier en daar een Takje en dikwils, inzonder-
 „ heid aan de enden der Takken, een Bloem-
 „ Aair voort, die tot vyf Duimen langte heeft,
 „ en beladen is uet Bloempjes, welke eenigs-
 „ zins naar die van de Myrtebladige *Rhus* van
 „ Montpellier gelyken. De Chiliaanen bedie-
 „ nen zig van dit Boomgewas om zwart te
 „ verwen.”

De Twaalf en Veelmannigen van deeze Klas-
 se

se leveren geen Boomen uit, maar onder de Enkelbroederigen komt voor, het Geslacht van

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

J U N I P E R U S. Geneverboom.

De Kenmerken der Vruchtmaaking zyn in hetzelfde vry duister. De *Mannetjes* hebben Kegelvormige Katjes, bestaande uit een gemeen Spilletje, waar aan drie Bloemen tegen elkan- der over, drievoudig geplaatst zyn, en de tien- de maakt het einde van het Katje uit. Ieder Bloem heeft tot haar Grondsteun een kort breed Schubbetje, zittende op een Voetje dat aan het Spilletje gehecht is. Geen Bloemblaadjes heb- ben 'er plaats, maar in het uiterste Bloempje drie Elsvormige Meeldraadjes, van onderen tot één Lighaam samengegroeid. De Meelknop- jes, in dit Bloempje onderscheidelyk, zyn in de zydelingsen aan de Kelkschubbetjes aange- groeid. De *Wyfjes* hebben een Kelk in drieën gedeeld en drie spitse blyvende Bloemblaadjes, samengegroeid met het Vruchtbeginzel, dat drie Stylen en enkele Stempels heeft. De Vrucht is een rondachtige Vleezige Bezie, van onderen drie Knobbeltjes, uit de Kelk gesprooten, heb- bende; van boven met drie Puntjes, dat de Bloemblaadjes geweest zyn, gekroond. Ieder Bezie bevat drie langwerpige Zaadkorrels.

Dus nauwkeurig heeft onze Ridder de Teel- deelen nagegaan en beschreeven in de Genever- boomen, van welken men dezelve gebrekkelyk

Ll 5 vindt

II. vindt voorgesteld door den beroemden TOUR-
 AFDEEL. NEFORT, die om geen Wyfjes-Bloemen in
 XX. deze Plantgewasfen gedacht, en dezelve onder
 HOOFD- die Boomen geplaatst heeft, waar de Katyormi-
 STUK. ge Bloem op denzelfden Stam van eene weeke
 Vrucht is afgezonderd; terwyl het ondertusfchen
 zeker is, dat de Mannetjes en Wyfjes-Bloe-
 men op onderscheidene Planten voortkomen.

Tien Soorten bevat dit Geflagt, welke alte-
 maal hier beschreeven moeten worden, als
 volgt.

I.
Juniperus
communis.
 Gemeene.

(1) Geneverboom met drievoudige uitgesprei-
 de gespitse Blaadjes, die langer dan de
 Bezie zyn.

Deeze Soort maakt den alom bekenden Ge-
 neverboom uit, die in de middelste niet alleen,
 maar ook in de Noordelyke deelen van Europa,
 en in Siberie, gemeen is. Hy ontbreekt ook
 niet in de Zuidelyke deelen. Men geeft 'er,
 in Italie, agtervolgens den Latynfchen naam
Juniperus, dien van *Ginepro*, in Spanje dien
 van

(1) *Juniperus* Foliis ternis patentibus mucronatis, Baccâ
 longioribus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1134. p. 660. *Veg.* XIII.
 p. 749. *Juniperus* Foliis patentibus. *Hort. Cliff.* 465. *Fl. Suec.*
 324; 915. *Mat. Med.* 465. HALL. *Helv.* 146. GMEL. *Sib.* I.
 p. 132. binerviis. SAUV. *Mensp.* *Juniperus* vulgaris fruticosa.
 C. B. *Pin.* 488. β . *Juniperus* vulgaris arbor. C. B. *Pin.* 488. γ .
Juniperus minor montana. C. B. *Pin.* 439. Omnes. TOURNEF.
Inst. 538, 539. DON. *Pempt.* 351. DON. *Kruidb.* 1332.

van *Enebro*, *Ginebre* en *Zimbro*, aan; noemen-
 de hem in Vrankryk *Genieyre*, in Engeland ^{II.} *Juniper-Tree*. De Hoogduitsche naam is *Wach-*^{AFDEEL.}
older, de Sweedsche *Enbuske*, de Laplandsche ^{XX.} *Gaskes*. Onder ons Landvolk, op de Veluw ^{HOOFD-}
 en in 't Sticht, daar men dit Gewas op veele ^{STUK.}
 plaatfen aantreft, wordt het ook wel *Vrakel-*
besjen en *Dammeren-Hout* getyteld. <sup>Genever-
boom.</sup>

By de Autheuren wordt van een laagen of
 Heesterachtigen en van een Boomachtigen of
 hoogen Geneverboom, als twee verschillende
 Soorten uitmaakende, gesproken: doch het
 schynt, dat dit verschil slegts uit de Groey-
 plaats ontstaa. In Lapland geeft hy uit den
 Wortel veele verspreide Twygen, die byna
 langs den Grond kruipen, zonder een Boom-
 achtigen Stam; doch op veele plaatfen van
 Sweeden wordt het een groote Boom, zegt on-
 ze Ridder, die somtyds de Gestalte van den
 Cypressboom met een getopte Kroon, aan-
 nempt. De Heesterachtige, zegt de Heer HAL-
 LER, komt in Switserland meest voor in
 Steenachtige Landstreeken; de Boomachtige in
 Hoven en Boschen, en is aldaar taamelyk ge-
 meen. Men vindt 'er een geheele Laan van
 op zekere Hofftede. In Spanje, tusfchen Seg-
 vie en Madrit, worden het zo groote Boomen,
 dat het Landvolk daar van Stylen en Balken tot
 den Huisbouw vervaardigt, zegt CLUSIUS:
 weshalve PLINIUS niet ten onregte geschree-
 ven heeft, dat in Spanje de Geneverboom eene
 by-

II. byftere grootte krygt. In Siberie komt de
 AFDEEL. Heefterachtige byna overal, zegt de Heer GME-
 XX. LIN, zo de plaatfen niet al te open zyn, voor;
 HOOFD- terwyl men 'er in Rusland dikwils taamelyk hoo-
 STUK. ge Boomen, tot Planken bekwaam, van heeft.
*Genever-
boom.*

De Gestalte is derhalve zeer verschillende. De Heefterachtige, van eens Mans langte en laager, heeft den Stam zelden regt, meest bogtig en ruuw, geevende veele Takken uit: de Boomachtige is regter van Stam, doch heeft ook een ruuwe Schors. In beiden zyn de Blaaden (zo de Heer HALLER aantekent), wel „enkeld, maar met beurtlingse en onvolmaakte Kransjes, in drievoudige rang, de Takken omringende, met taamelyk sterke punten, de randen famengetrokken hebbende, zo dat het „onderfte blaauwachtige deel hol zy.” BOERHAAVE merkt aan, dat hun Loof uit platte spitse Blaadjes bestaat, die by drieën in de omtrek der Takjes op zulk een manier beurtlings geplaatst zyn, dat, wanneer men den top van het Takje naar zyn Oog keert, zy by zesfen schynen te staan. Het geheele Gewas, en inzonderheid het Hout, heeft een byzonderen, Aromaticken, Geur. Van de Bloemen heb ik gesproken. CORDUS hadt reeds gezien, 't welk CAMERARIUS nog nader bevestigd heeft, dat dit Gewas op den eenen Stam Vrugten, op den anderen Bloemen draagt, zo de Heer HALLER aanmerkt, die 'er byvoegt, dat de Besfen slegts in het tweede Jaar blaauw worden.

Dit

Dit vind ik nader verklaard door Doktor MAPPUS, die 'er dus van spreekt. „ De kleine „ groene Besfen, in Juny uitspruitende, krygen „ in 't volgende Jaar eerst haare blaauwe Kleur, „ en worden met het aankomen van de Herfst „ ryp; terwyl 'er nog ouder aan den Boom „ zyn: zo dat men niet zelden Vrugten van „ drierderley Jaaren en grootte te gelyk aan den „ Boom vindt” (*).

De Genever - Besfen maaken inzonderheid de Ge-
 deezen Boom berucht. Men heeftze in 't Grieksch never-Bes-
Arkeuthis genoemd, en deezen naam zelfs toe-
 gepast op het Gewas, dat zulke Besfen draagt.
 Behalve dien van *Wacholder - Beeren*, geeven
 'er de Duitschers ook den naam van *Krametbee-
 ren* aan, en hierom mischien noemt men de
 Lyfters, die dezelve eeten, *Kramsvogelen*.
 Van deeze Besfen, die in de Winkels by den
 naam van *Bacca Juniperi* bekend zyn, wordt
 een Conserf gemaakt als die van Vlier, welke,
 wegens haare uitmuntende hoedanigheden, de
Theriaak der Duitscheren genoemd wordt. Zy
 is verwarmende, de Maag versterkende, en de
 Waterloozing voortzettende, inzonderheid, wan-
 neer zy, met den Geest van Geneverbesfen
 tot een Elixer gemengd, wordt ingenomen. Van
 het gebruik of misbruik van deezen Geest, ge-
 meenlyk, 't zy meerder, 't zy minder met dien
 van

(*) MAPP. *Hist. Plant. Alsatic*, Argent. 1742. p. 158.

II. van Koorn-Brandewyn gemengd zynde, onder
 AFDEEL. den naam van *Jenever* bekend (*), noch ook
 XX. van het gebruik der Geneverbessen by de Duit-
 HOOFD- schers in de Keuken, om de Spyzen een Geur
 STUK. te geeven; (weshalve sommigen die de *Specery*
der Duitscheren noemen,) zal ik hier, oin dat
 Genever- dezelve zo zeer niet naar onzen Smaak is en
 boem. veel te kort schiet by de Oostindische Spece-
 ryën, niet spreken. In Duitschland, Vrank-
 ryk, Sweeden en elders, wordt 'er, door Gis-
 ting, Bier of Wyn van gemaakt, welke zeer
 kräftig is.

Genever- De voornaamste kragt van deeze Bessen zit
 Olie. in de Olie, daar van gedestilleerd, en zeer be-
 kend onder den naam van *Genever-Olie*, die
 ongemeen heet en scherp is: zo dat menze niet
 dan met Suiker gemengd, of in zuivere Geest
 gesmolten, en dan nog by weinig Druppelen
 teffens, gebruiken kan. Inwendig heeft men
 dus een uitmuntend Pisdryvend, afzettend en
 Windbreekend Middel, doch men moet het-
 zelve niet dan met voorzigtigheid ingeeven. In
 sommige Menschen is zelfs het gebruik der en-
 kele Geneverbessen, of van derzelve Conferf,
 niet veilig; wegens de scherpheid, welke zy in
 het Water en de andere Vogten veroorzaaken;
 geevende altoos, even als de Terbenthyn, aan
 de

F (*) Het stookken van Jenever, uit Bessen met Koorn ge-
 gist, zou door J. BAPTISTA, Zoon van HENRIK den IV.,
 uitgevonden zyn. *Eph. Nat. Cur. Cent. IV. Obs. 199, HALL-*
Helv. 147.

de Pis een Violen-Reuk. Uitwendig, in Zalven en Linimenten, is het gebruik van deeze Olie zo onveilig niet, en de Besfen dienen tot een Rookmiddel. Zy komen in veele Elixers en zogenaamde Tegengiften.

II.
AFDEEL
XX.
HOOFD-
STUK.

Het Hout van den Geneverboom heeft een niet minder Aromatieken Geur, die zig, wanneer men 't zelve brandt, duidelyk openbaart. Ook worden 'er, in Zweetdranken, byna de zelfde kragten als het Pokhout heeft, aan toegeschreeven. Het geeft, door Destillatie, insgelyks een Igeele, Aromatieke Olie uit, en door de Retort een zwarte dikke Olie als Teer, welke uitwendig, even als die op dergelyke manier, of door enkele branding, uit Cederen-Hout gehaald wordt, tegen de Ruidigheid en Schurft, zo van Menschen als van 't Vee, kan dienen. Voorts is dit Hout, gelyk gemeld is, tot Werkhout gantsch niet onbekwaam.

Het
Hout.

Behalve de gewoone Heesterachtige en de Groote Geneverboom, is tot deeze Soort nog eene t'huis gebragt, die de *Kleine Berg-Genever*, met breeder Bladen en langer Vrugten, door BAUHINUS getyteld werdt. De Heer HALLER vindt dezelve, in Switserland, niet dan op de Alpen, zo in de hoogte als in de laagte. RAY merkt aan, dat zy op de hoogste Bergen, in de Noordelyke deelen van Engeland, groeit. Men vindt daar van ook, in Sweeden, zo het Mannetje als het Wyfje.

De Berg-
Generver.

II. je. PLUKENETIUS spreekt van een Swa-
 AFDEEL. bische of Poolfche Berg-Genever, die gemeen
 XX. zou zyn op de Heijen van Nederland. De
 HOOFD- Heer HALLER vindt, zo wel als LINNÆUS,
 STUK. geen genoegzaam verschil tusfchen deezen Al-
 Genever-
 boom. pifchen en den Gemeenen-Geneverboom, om
 daar van een byzondere Soort te maaken. Zy
 wordt omtrent een Elle hoog en legt met de
 Takken meest op den Grond, hebbende een
 zo fterken Reuk, dat het Engelsch Landvolk
 haar ook wel Savelboom noemt.

II.
Juniperus
Oxycedrus.
 Ceder-
 achtige.

(2) Geneverboom met drievoudige uitgesprei-
 de gefpitste Blaadjes, die korter dan de
 Besfen zyn.

Deeze, by CLUSIUS *Oxycedrus* genaamd, wgens de Stekeligheid der Bladen, verschilt weinig van den Gemeenen Geneverboom, dan daarin, dat de Besfen zo groot als Hazelnooten zyn. Ik vindze, echter, in zyne Afbeelding, niet korter dan de Besfen; ja hy zegt 'er zelfs van, dat zy een weinig langer dan in de Gemeene Geneverboom zyn, fcherp, en met

(2) *Juniperus Foliis ternatis, patentibus, Baccâ brevioribus.*
 GOUAN. *Monsp.* 509. *Juniperus Foliis quaternis patentibus subulatis mucronatis.* SAUV. *Aët. Monsp.* 1743. *Juniperus Fol. quaternis subulatis pungentibus.* ROYEN *Lugdbat.* 90. *trinerviis.* SAUV. *Monsp.* 169. *Juniperus major Baccâ rufescente.* C. R. *Pin.* 489. *Oxycedrus.* CLUS. *Hist.* I. p. 39. *Rar.* p. 102. TOURNEF. *Inst.* 589. DOD. *Pempt.* 853. DOD. *Kruidb.* 1335.

met haar drieën by malkander groeiende. Som-
migen hebben 'er vier by elkander waargeno-
men. De Groeyplaats is in de meeste Land-
streeken van Spanje en Languedok, die eenen
Steenachtigen Grond hebben.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

Genever-
boom.

Het is een Gewas, dat veel naar den Ge-
neverboom gelykt, en somtyds ook groote
Boomen uitlevert, met Stammen zo dik als
een Man om zyn Middel, waar van het Hout,
even als dat der Geneverboomen, daar zy on-
der vermengd groeijen, tot de Timmeragie
gebezigd wordt. Hier uit kan men begrypen,
waarom BAUHINUS deezen *Groote Genever-
boom met rosachtige Besfen*, tytelt. De Vrug-
ten, naamelyk, eerst groen, dan geelachtig,
worden eindelyk, ryp zynde, rood, en hebben
dan somtyds de grootte van een Hazelnoot,
zynde bezet met zekere Schubbighe Knobbel-
tjes, en bevattende drie of vier ongelyke Pit-
ten, grooter dan die der Geneverboomen, van
binnen met een wit Merg.

In eigenschappen komt hy ook veel met de
anderen overeen. Men krygt van deezen, zo
wel als van de Gemeene Geneverboomen, of
ook van eenige der volgende Soorten, de ver-
maarde Gom-Harst, *Sandarack* genaamd, wel-
ke, in de Zuidelyke deelen van Europa, van
zelf of door Insnydingen, uit de Schors vloeit.
De gedagte naam is van de Arabieren afkomstig:
men noemtze anders Gom of Harst van den
Geneverboom, en ook wel *Vernix*, om dat zy

De Gom-
Harst San-
darack ge-
naamd.

M m veel

II. veel tot Vernisfen gebruikt wordt , in Lyn-
 AFDEEL. Terbenthyn- of Lavendel-Olie ontdaan zynde.
 XX.
 HOOFD Men plagtze ook wel *Schryf-Vernis* te noe-
 STUK. men , dewyl men het Poeijer daar van tot het
Genever-
boom. bestryken van Schryfpapier gebruikte, op dat
 de Letters zig fraaijer daar op vertoonen zou-
 den. Het is een drooge, doorschynende, bleek-
 geele of Citroenkleurige Gom-Harst, in derge-
 lyke Greinen als de Mastik ons uit Barbarye
 over Marseille toegebracht wordende; die, als
 menze in brand steekt, een aangenaamen Geur
 heeft, niet smeltende in Water, maar in Olie
 of Geest. Byna de zelfde kragten in de Ge-
 neeskunde, als de Mastik heeft, worden 'er aan
 toegeschreeven.

III. (3) *Geneverboom met viervoudig op elkander*
Juniperus
Thurifera,
 Spaansche. *leggende spitse Bladen.*

Waarom deeze in 't byzonder den bynaam
 van *Wierookdraagende* voere, terwyl ik 'er gee-
 ne beschryving van vind, is my duister. De
hooge Spaansche Ceder, met een zeer groote
 zwarte Vrucht, dien *TOURNEFORT* waarschyn-
 lyk op zynen Kruidkundigen Togt in Spanje
 zal waargenomen hebben, is hier t'huis ge-
 bragt.

(4) Ge-

(3) *Juniperus Foliis quadrifariam imbricatis acutis.* ROYEN
Lugdbat. 90. *Cedrus Hispanica procerior, Fructu maximo ni-*
gro. *TOURNEF. Inst.* 588.

(4) Geneverboom met drievoudige, overal op elkander leggende, ovaale stompe Bladen.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

In de aanhaalingen schynt hier een mislag te zyn: want de Boom, die de Wierook uitlevert, groeit zekerlyk niet in Vrankryk noch in Siberie, alwaar LINNÆUS de woonplaats stelt van deeze Soort. Ik noemze, eenvoudiglyk, de *Fransche*, offchoon het tevens wel de Ceder van Phenicie zyn mogt van PLINIUS en THEOPHRASTUS. Volgens GRONOVIVS is het de *Oxycedrus van Lycie*, by DODONÆUS afgebeeld, die in Loof zo zeer naar den Savelboom gelykt, dat LOBEL 'er den naam aan geeft van *Sabina major* en *Oxycedrus* met Cypresfebladen, by Montpellier groeiende. Men vindtze *Middelslag-Ceder*, met Cypresfebladen en groote Besfen, by BAUHINUS getyteld.

IV.
Juniperus
Lycia.
Fransche.

De Heer GMELIN vondt een geheelen keten van Bergen en Steenrotsen, aan de Irtis-Rivier in Siberie, begroeid met deeze Soort, welke by de Rusfen den zelfden naam als de Gemeene Geneverboomen voert. De Takjes waren byna rond, duh en stomp, zo digt Schubs-

(4) *Juniperus Foliis ternis, undique imbricatis, ovatis obtusis.* ROYEN *Lugdhat.* 90. *Mat. Med.* 466. SAUV. *Monsp.* 169. GOUAN. *Monsp.* 509. GMEL. *Sib.* I. p. 182. GRON. *Or.* 320. *Cedrus Folio Cupressi, media, majoribus Baccis.* C. B. *Pin.* 487. *Cedrus phoenicea altera Plinii & Theophrasti.* LOB. *lc.* 221.

M m 2

H. Schubswyze bezet met Blaadjes , dat het Ge-
 AFDEEL. was zig byna als Bladerloos vertoonde. De
 XX. Besen waren blaauwachtig , grooter dan Ge-
 HOOFD- neverbesen , elk met vier Pitten of Zaadkor-
 STUK. rels.

V.
Juniperus
Phoenicea.
 Orien-
 taalsche.

(5) Geneverboom met drievoudige , naauwlyks
 onderfcheidelyke , op elkander leggende ,
 stompe Bladen.

Dit zou de *Groote Ceder met Cypressfebladen*
 en eene geelachtige Vrugt , van C. BAUH-
 NUS , en de *Groote Geneverboom* van CLU-
 SIUS zyn. Deeze Auteur onderscheidt den-
 zelve van den Savelboom door de stompheid
 der Bladen en door de purperachtige Kleur der
 Besen (*Colore phoeniceo*) ; 't welk voor den Land-
 aart fchynt te zyn genomen. RAY oordeelt,
 dat deeze van den voorgaanden naauwlyks in
 Soort verschille. Hoe 't zy , indien de Wierook
 haare afkomst van een dergelyken Boom heeft ,
 dan zou het van deezen moeten zyn ; dewyl die
 in de Oosterfche Landen groeit (*).

De

(5) *Juniperus Foliis ternis oblitératis imbricatis obtusis.*
 GOUAN. *Monsp.* 509. *Cedrus Folio Cupressi major Fructu fla-*
vescente. C. B. *Pin.* 487. *Juniperus major.* CLUS. *Hi?* I. p.
 33. BOERH. *Ind. alt. Hort. Lugdbat.* p. 207.

(*) Onze Ridder geeft in zyne *Materia Medica* , Anno
 1749 , deeze Soort of de voorgaande daar voor op , doch zon-
 der te zeggen , op wat grond , en thans noemt hy de Derde
 of Spaansche *Thuriferæ* ,

De oorsprong, ondertusfchen, van die Dro-
 gerye, is, tot verwondering, nog gantsch on-
 zeker. LEMERY zegt, dat dezelve uit een
 Boompje met Mastikbooms Bladen vloeit, 't
 welk overvloedig groeijen zou in Palestina en
 Gelukkig Arabie, wordende het zuivere, dat
 in Thraanen stolt, *Olibanum* of Mannetjes;
 het onzuivere, dat men in Klonten op den
 Grond verzamelt, Wyfjes-Wierook of *Thus*
 geheten. Van 't zelfde Boompje meent hy
 dat de Reuk-Bast komt, *Cortex Thymiamatis*
 genaamd, doch dan zou het de *Rosa Mallos*
 moeten zyn, welke de vloeibaare *Styrax* uit-
 geeft *, en dit kan geen plaats hebben vol-
 gens GEOFFROY, die den Boom van de
 Wierook, en derzelve afkomst, in 't onzekere
 laat. Zie hier wat HASSSELQUIST, op zyn-
 nen Reistogt in de Levant, dienaangaande waar-
 genomen heeft.

II.
 AFDEEL.
 HOOFD-
 XX.
 STUK.
 De
 Wierook.

* Zie
 het II. D.
 St. bl. 460.

„ De *Olibanum* der Winkelen wordt in
 „ beide de Arabiën ingezameld, en gebragt
 „ naar Gidda, dat de Haven van Mekka is,
 „ van waar menze, door de Roode Zee, naar
 „ Suez, een Haven van Egypte, en verder
 „ Jaarlyks in groote veelheid te Kairo brengt.
 „ De Karavaanen van Mekka brengenze ook,
 „ over Land, aan. Dus overkomende, is zy
 „ met zó veele Spaath- en Glimmerachtige Ve-
 „ zeltjes vermengd, dat na het zuiveren slegts
 „ van vyftig tot zeventig uit anderhalf hon-
 „ derd Ponden overblyven. Het grootfte deel

Mm 3

„ daar

II. „ daar van voert men naar Marseille , daar de
 AFDEEL. „ Hollanders deeze Drogerij koopen en over-
 XX. „ brengen naar Moskovie , alwaar dezelve meest
 HOOFD- „ tot de bereiding van Jugt-Leder gebezigd ,
 STUK. „ en ook niet weinig tot berooking in de Ker-
Genever-
boom. „ ken der Rusfen en Roomschen gebruikt
 „ wordt. In Prys verschilt zy niet minder
 „ dan in deugd. De beste komt in Thraanen ,
 „ van eene doorschynende geelachtig witte
 „ Kleur , broosch en zeer welriekende.”

De Geleerden , die op order van zyne Koninglyk Deensche Majesteit nu kortlings Gelukkig Arabie doorkruist hebben , of wel de eenigst overgebleevene derzelven , Kapitein NIEBUHR , bericht ons (*), dat men tegenwoordig alleenlyk in het Zuidooftelyk gedeelte van Arabie de Wierook , die de Arabieren *Liban* of *Oliban* noemen , teelt of inzamelt , en dezelve , zegt hy , is nog zeer slegt , wordende niet veel geacht van de vermogende Arabieren , die veelal Indische Kruideryën , gelyk Benzöin , tot Reukwerk gebruiken , zo wel als Mastik van 't Eiland Scio. Dit komt in zo verre met het Bericht van HASSELQUIST overeen , dat de Wierook , zo als zy uit Arabie in Egypte komt , zeer onzuiver is : de plaats der afkomst schynt hier door met BOCHART tot Arabie alleen bepaald te kunnen worden , daar men te
 vooren

(*) *Description de l'Arabie* par NIEBUHR. Kopenh. 1773.
 P. 126.

vooren dagt , of zy ook uit Ethiopie kwam ; doch het Geboomte of Gewas , 't welk deeze Drogerij uitlevert , blyft even onzeker.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

(6) Geneverboom met alle Bladen viervoudig op elkander leggende ; de jongsten ovaal , de ouden spits.

VI.
Juniperus
Barbaden-
sis.
Barbadi-
sche.

Deeze voert , volgens PLUKENET , den nevensgaanden bynaam , niettegenstaande 'er de *Bermudische* , uit den Engelschen Kruidtuin , toe betrokken wordt. De eerstgemelde zegt , dat zy Cypresfebladen en vierkante Takjes heeft , wordende van de Engelschen , op Barbados , Savelboom of Cypres getyeld. Zyn Ed. betreft 'er toe den grooten Amerikaanschen *Juniperus* van PARKINSON : want dat het een Boom van ontzaglyke grootte is , zegt hy , heeft PETIVER ons uit het verhaal van anderen berigt.

(7) Geneverboom met de onderste Bladen drie- , de bovensten tweevoudig , afloopende Elsvormig , uitgespreid en puntig.

VII.
Juniperus
Bermudiana.
Bermudi-
sche.

On-

(6) *Juniperus Foliis omnibus quadrifariam imbricatis ; junioribus ovatis , senioribus acutis.* ROYEN *Lugdbat.* 90. *Juniperus Barbadensis* , *Cupressi Foliis Ramulis quadratis.* PLUK. *Alm.* 201. T. 197. f. 4. *Juniperus Bermudiana.* *Hort. Angl.* 42. T. 1. fig. 1.

(7) *Juniperus Foliis inferioribus ternis , superioribus binis*

M m 4

de-

II, DEEL, III, STUK,

II. Onder die bepaalingen vindt men deeze, zo
 AFDEEL. XX. wel als de voorgaande, in de Voorstelling der
 HOOFD- Planten van den Leidschen Akademie-Tuin,
 STUK. gebockstaafd door den Hoogleeraar ADR. VAN
Genever- ROYEN. t'Is uit de Afbeelding van HER-
boom. MANNUS blykbaar, dat het een ander Gewas
 zy dan de voorgaande Soort: want zy gelykt,
 zo die aanmerkt, in gedaante, zo wel als in
 kragten, den gemeenen Geneverboom; doch
 heeft de Blaadjes smaller en dunner, in styve
 Puntjes uitloopende, en de Takjes in een fraai-
 je schikking omringende, zynde van boven
 blaauwachtig, van onderen bly-en altoos groen.
 Zy draagt kleine Katachtige Saffraankleurig
 paarfche Bloempjes en ronde Besfen van groot-
 te als Hazelnooten, uit den bruinen paarfch-
 achtig, met eenige Schubbige knobbetjes be-
 zet, en bevattende drie of vier hoekige Zaad-
 korrels, gelyk haare mede-Soorten. In En-
 geland was deeze uit Zaad van de Bermudes
 Eilanden geteeld, en laat zig in Nederland,
 zegt hy, gemakkelyk, door aflegging of van
 Stek, voortkweeken.

VIII. (8) Geneverboom met drievoudige Bladen, die
Juniperus
Virginia-
na.
 Virgini-
 sche.

decurrentibus, subulatis, patulis, acutis. ROYEN *Lugdbat.* 90.
 BROWN. *Jam.* 362. *Juniperus Bermudiana.* HERM. *Lugdbat.*
 345. T. 347. BOERH. *Ind. alt.* p. 208.

(8) *Juniperus Foliis ternis Basi adnatis, Junioribus imbricatis, senioribus patulis.* Hart, *Cliff.* 464. ROYEN *Lugdbat.* 90. GRON. *Virg.* 157. KALM. *It.* III. p. 119: 150. *Junipe-*

die by den Grondsteun aangegroeid zyn; de jongsten op elkander leggende, de oudsten uitgefpreid.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

De Groote BOERHAAVE hadt de Gestalte van deezen *Virginischen Geneverboom* veel duidelyker uitgedrukt, met de benaaming van *Juniperus Virginiana*, wiens onderfte Bladen Geneverboomachtig zyn, de bovenfte naar die van den Savel- of Cypresfeboom gelyken. Dus fchynt die als de beide voorgaande Soorten in zig te befluiten, en zo de Geneverboom van Barbados met Cypresfebladen, door PLUKENETIUS als een zeer hooge Boom, die het Loof vierkantig heeft, opgegeven, hier ook te huis ware, dan zouden deeze drie Soorten wel als ééne Amerikaanfche, mooglyk, kunnen aangemerkt geweest zyn: doch thans wordt deeze laafte, als tot de Zesde Soort betrokken zynde, uitgemonfterd. De vermaarde RAY oordeelde zelf, dat deeze drie, de Barbadiſche, Bermudifche en Virginifche, in malkander liepen, en dat daar tufſchen mooglyk geen meer verſchil, dan tufſchen de Europifche Groote en Klei-

rus major Americana. RAJ. *Hiſt.* 1413, 1414. *Juniperus maxima*, Cupreſſi Folio minimo, Cottice [exteriore in tenues Philyras ſpirales ductili. SLOAN. *Jam.* 128. *Hiſt.* II. p. 2. T. 157. f. 3. RAJ. *Dendr.* 12. *Juniperus Virg.* Fol. infer. *Juniperinis*, ſuperioribus Sabinam vel Cupreſſum referentibus. BOERM. *Ind. alt.* p. 208.

M m 5

II. DEEL III. STUK

II. Kleine Geneverboomen, die ook hun Loof door
 AFDEEL. den tyd veranderen, ware; doch wanneer men
 XX. daar van Boompjes van byna egaale grootte,
 HOOFD- gelyk alhier in de Openbaare Kruidtuinen, heeft,
 STUK. zo toont zig, uit de verschillende manier van
Genever-
boom. Groeijing, Tak- en Bladmaaking, het onderscheid baarblykelyk. In de Helmstadsche is ten opzigt van deeze laatste Soort, waar van een Stam veele Jaaren niet dan Mannetjes-Bloemen voortgebracht hadt, in 't jaar 1761 waargenomen, dat dezelve veele Vrouwelyken uitgaf en vervolgens Besfen, naar die van den Gemeenen Geneverboom gelykende, droeg (*).

Roode-
Ceder.

De Heer KALM merkt aan, dat de Engelschen, in Noord-Amerika, zo wel als de Franschen in Kanada, deezen Boom *Roode Ceder* noemden, terwyl de Sweeden 'er den naam van *Roode Geneverboom* aan gaven. Mooglyk zal dit verschil uit de Heester- of Boomachtigheid ontstaan zyn. Het byvoegzel kwam van de schoon roode Kleur des Houts. „ Eerst op-
 „ schietende (zegt hy,) gelykt dezelve taame-
 „ lyk naar onzen Sweedschen Geneverboom,
 „ maar, wat grooter geworden zynde, krygt
 „ hy geheel andere Bladen. De Besfen ko-
 „ men, zo wel in figuur als in Kleur, met
 „ die van onzen Sweedschen overeen, doch
 „ zyn

(*). Het zelfde hadt men daar gezien in de Mastikboom, als hier voor gemeld is. FABR. *Hort. Helmst.* bl. 438.

„ zyn gemeenlyk niet volkomen zo groot, of- II.
 „ schoon deeze roode Genever de hoogte van AFDEEL
 „ een grooten Boom bereikt. Meest vindt HOOFD.
 „ men hem op hooge kanten van Rivieren, STUK.
 „ als ook op dorre Zandheijen, groeijen, Genever-
 „ even als onze Sweedsche Geneverboomen, boom.
 „ en hy wordt daar bykans zo groot als de
 „ hoogste Dennen. Op omtrent vierenveer-
 „ tig en een halven Graad Noorder Breedte
 „ was de Noordelykste plaats, daar ik hem
 „ wild heb aangetroffen, doch op een Ei-
 „ land by de Stad Montreal in Kanada, al-
 „ waar hy geplant was, wilde hy zeer wel
 „ voort.

„ Onder alle Soorten van Hout, aldaar val- Duurzaam
 „ lende, werd dit voor het duurzaamste, en Hout.
 „ minst aan de verrotting onderhevig zynde,
 „ gehouden. Men verbeeldde zig, als een Koe-
 „ voet, te gelyk met een Paal daarvan, in den
 „ Grond geslagen werd, dat dit Yzer eer ver-
 „ roesten zoude dan die Paal vergaan. Op vee-
 „ le plaatsen zyn 'er de Hekken zo wel van ge-
 „ maakt als de Paalen. In Nieuw Jork heb ik
 „ taamelyk groote Jachten gezien, die daar van
 „ gebouwd waren, en tot Dakschindels is dit
 „ Hout ook voortreffelyk, doch op plaatsen
 „ daar deze Roode Ceder niet zo overvloedig
 „ groeit, noch zo hoog wordt of zwaar van
 „ Stam; gelyk in Pensylvanie: neemt men daar
 „ toe het Hout van den zogenaamde Witten
 „ Ce-

- II. „ Ceder, die tot de Cypresfen behoort, of van
 AFDEEL. „ den Levensboom in Kanada *; maar dat van
 XX. „ den Rooden wordt duurzaamer geacht te zyn.
 HOOFD- „ Behalve de fchoone roode Kleur, heeft dit
 STUK. „ Hout ook een zeer aangenaame Reuk; doch
Genever- „
boom. „
 * Zie „ beiden verliest het door veroudering. Hier-
 hier voor „ om is het tot befchot der Wanden in Huizen,
 Bladz. „ als ook tot Tafels en Kafen, niet zo dien-
 424, 432. „ ftig, als men wel zou denken.
 „ Omftreeks Philadelphia vond ik gemeenlyk;
 „ aan de Buitenplaatsen der Luiden van Vermo-
 „ gen, een Laan van zodanige Boomen, die
 „ van den Heeren Weg tot aan de Voorpoort
 „ ftrekte. Men hadt 'er, door het afkappen
 „ van de onderfte Takken, een fraaije Kroon
 „ aan gegeven. Dit maakte des Winters, wan-
 „ neer de Bladen van andere Boomen afgeval-
 „ len waren, door derzelve blyvende groen-
 „ heid, een bevallige Vertooning. In 't groei-
 „ jen is dit Geboomte echter wat traag. Meest
 „ wordt hetzelve, in 't wilde, door de Bes-
 „ fen, die de Vogels eeten, en waar van zy
 „ de Zaadkorrels, onbeschadigd, met den Afgang
 „ loozen, voortgeplant. Om deszelfs aankwee-
 „ king te bevorderen, was in de Penfylvani-
 „ fche Almanach van 1749 een Berigt, daar
 „ toe ftrekkende, en aangaande de nuttigheid
 „ van dit Geboomte, ingelafcht.”

Thans is, als een nieuwe Soort, hier byge-
 voegd een *Chineefche Geneverboom*, die de Bla-
 den uitgebreid, wederzyds groen, digter dan

in

in de overige Soorten heeft ; naauwlyks stee-
kende, aan den Stam drievoudig en viervoudig
aan de Takken. In de Koninglyke Akademie-
Tuin te Upsal bevondt zig dezelve , uit China
afkomstig zynde (*).

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

(9) Geneverboom met gepaarde , regtopstaand
afloopende , Blaadjes , de paaringen samen-
gekast.

IX.
Juniperus
Sabina.
Savel- of
Seven-
boom.

Met deeze niet al te duidelyke bepaaling ,
volgens den Heer GOUAN , is de zeer bekende
Savel- of *Sevenboom* thans voorgesteld , die te
vooren door onzen Ridder genoemd was , Ge-
neverboom met van onderen aangegroeide Bla-
den , de tegenoverstellingen samengeschiedeld
hebbende. Men wil dat de Latynschen naam
Sabina , waar van , behalve de onze , ook de
Hoogduitsche *Sibenbaum* , de Fransche *Savi-*
nier , en de Engelsche *Savin* , hunnen oorsprong
hebben , van het Land der Sabyenen , alwaar dit
Ge-

(*) *Juniperus (Chinensis)* Foliis patentibus confertis , Cau-
linis ternis , Rameis quaternis. *Syst. Nat.* XII. Mantiss. p.
127. J. Foliis decurrentibus imbricato-patientibus confertis
&c. *Veg.* XIII. p. 749.

(9) *Juniperus* Foliis oppositis erectis decurrentibus , oppo-
sitionibus pyxidatis. GOUAN. *Monsp.* 510. *Juniperus* Foliis
inferne adnatis , oppositionibus concatenatis. *Hort. Cliff.* 464.
Hort. Ups. 299. *Mat. Med.* 467. ROYEN *Lugdhat.* 90. GMEL.
Sib. I. p. 183. *Sabina* Folio Cupressi. C. B. *Pin.* 487. *Sabina.*
DOD. *Pempt.* 854. β. *Sabina* Folio Tamarisci Dioscoridis. C.
B. *Pin.* 487.

II. Gewas veel groeide, afkomstig zou zyn. De
 AFDEEL. natuurlyke Groeyplaats stelt onze Ridder in
 XX. Portugal, Italie, Siberie, de Oostersche Lan-
 HOOFD- den, en in 't byzonder op de Bergen Olympus
 STUK. en Ararat.
Savel of
Sevenboom.

Van den Savelboom zyn door de Autheuren twee Soorten, de eene met Bladen als die van den Cypreseboom, de andere als van den Tamarix opgegeven. Men merkt die tegenwoordig als Verscheidenheden, en wel mischien als Mannetje en Wyfje aan. De laatste is de gewoone *Sabina* der Apotheeken, welke zeer zwaar van Reuk is, laag en Heesterachtig blyft. Men zietze evenwel somtyds de hoogte van een Mensch overtreffen, hoedanig **TOURNEFORT** ook zegt, dat dezelve in de Valeijen der Alpen zoude voortkomen, doch onder de Planten van Switserland vind ik ze door den Heer **HALLER** niet aangetekend. De Katjes daar van vergelykt hy by die van den Geneverboom, en de Vrugten, op andere Stammen groeiende, by Geneverbesen, zynde dezelve donker - paarsch, vol met hoekige of knobbelige Pitten: „ waar „ uit blykt, zegt hy, dat de *Sabina* behoort tot „ het Geslagt van Ceder, verschillende van den „ Geneverboom door de gestalte haarer Bladen” (*).

De kundige **MUNTING** hadt vier Soorten
 van

(*) *TOURNEF. de l'Usage des Med.* Tom. I. Paris 1717. p. 401.

van dit Gewas gekend: te weeten de Laage Sevenboom; de Besfen draagende: die met blaauwe Besfen en de Syrische die ook Vrugten droeg. De drie laatsten, derhalve, zyn Wyfjes geweest, en deeze, zegt hy, waren veel tederer dan de eerste Soort, moettende 's Winters, hoewel niet veel gebroeid, doch voor den Vorst bezorgd worden. De allerlaatste was, in 't jaar 1652, uit Zaad opgekomen, dat van Tripoli in Syrie gezonden ware, en maakte wel de fraaiste Boompjes, met het Loof uit den blaauwen zeer schoon glanzig groen: maar dezelve hadden, in deeze Gewesten, geen Bloemen of Vrugten voortgebracht (*).

De Sevenboom met Cypresfebladen is, volgens BELLONIUS, een Boom van aanzienlyke hoogte, en veel naar den tammen Cypresgelykende, met den Stam somtyds zo dik, dat een Man hem met zyn Arm niet kan omvatten. Het Hout is, gelyk dat van den Geneverboom, van binnen rood; de Bast niet zeer dik en ros: met Bladen zeer schoon groen, als die der Cypresfen, doch digter van Loof. Zy smaaken bitter, ruiken Kruidrig met eenige Harstachtigheid. Aan de Takken komen zekere vleezige Vleugels, waar in Besfen nestelen, als die van den Oxycedrus, in 't eerst groen, maar rypwordende blaauwachtig zwart. Hy hadt dezel-

(*) Waare oeffening der Planten, bladz. 40.

II. zelveu gevonden op de Bergen Taurus, Ama-
 AFDEEL. nus en Olympus, in klein Afie. De gemelde
 XX. TOURNEFORT, door Armenie reizende,
 HOOFD- TOURNEFORT, door Armenie reizende,
 STUK. vindt dat 'er, op de Bergen, Bosfchen waren
Savel of van Sevenboomen zo hoog als Popelieren. Zy
Sevenboom. hadden echter de Bladen, van het zelfde Ge-
 weefzel als die der Cypresfen, niet tegen elkan-
 der aangeplakt, maar uitgespreid op zyde, en
 drie aan drie, als by Verdiepingen, geplaatst.
 De Schubben van die Blaadjes waren een half
 Kwartier Duims lang, en liepen in een Stekel
 uit, van boven bly groen Meelachtig, van on-
 deren uit den geelen ziende. Die Boomen wa-
 ren altemaal beladen met groene Vrugten van
 een half Duim middelyn (*).

Siberi-
 sche.

De beroemde Hoogleraar GMELIN kreeg
 eenige Takjes van den Savelboom met Mannet-
 jes Bloemen, als ook van den Wyfjes Savel-
 boom, te Jeniscea, in Siberie, werwaards de-
 zelveu gebragt waren van de Vesting Uden niet
 ver van het Baikulfe Meir, groeiende dezelveu
 nog zes dagreizen Zuidelyker, en dus in het
 binnenste van Afie. Die Takjes hadden de Bla-
 den gepaard en kruiswyze gefchikt, zeer dicht
 aangevoegd, maakende de Takjes vierhoekig.
 In

(* *Reize naar de Levant*, II. Deel, bladz. 123. Dewyl
 die vermaarde Kruidkenner deeze een Sevenboom, *Sabine*,
 noemt, zo heb ik 'er hier van gefproken; hoewel het, volgens
 de fchikking der Bladen, veeleer een der voorige Soorten
 van Geneverboomen fchynt te zyn.

In de genen , die ouder waren , gingen zy 'er een weinig af en gaapten , maar met een zeer scherpen hoek. De Besfen waren blaauw en byna rond van figuur , fluitende een witachtig Steentje in , dat ook rond was en overlans van de eene Punt tot de andere uitgegroefd , bevattende een langwerpige Pit. Die van Jeniscea berooken , met in brand gestoken Takjes van deezen Sevenboom , de Vertrekken der Zieken , wier Kwaal zy aan de werking van den Duivel toefchryven , en , wanneer zulks niet helpt , dan wordt het Afkookzel door hun gebruikt. Ook doen zy hunne Tovenaars , die na vreezelyke Lighaamsbeweelingen en folteringen , en yzelyk Geschreeuw , als dood op den Grond neder vallen , door zulk eene berooking weder tot zig zelve komen ; waar van , buiten het Duivelbannen , een natuurlyke oirzaak kan zyn.

De Sevenboom , naamelyk , is , gelyk wy weten , met een menigte Olie en een zeer sterken Geest , van eene byzondere hoedanigheid , bezwangerd. Hy werkt kragtig op de Waterloozing , de Maandftonden en bevordert de Verlofing , als de Baarensnood daar is. Gemeenlyk wordt het Aftrekzel der Bladen daar toe ingegeven , en de gedestilleerde Olie is van geen minder kragt. Onder gepoeijerde Kandy-Sulker mede tot Poeijer gebragt , en in de Oogen geblaazen , neemt hy fomtyds de Vlakken van het Hoornvlies , of ook de Uitwasjes der Heimelyke deelen , weg. Van een ander en fchan-

Nn

de.

II. delyk gebruik of liever misbruik van het Loof
 AFDEEL. des Sevenbooms, zal ik geen gewag maa-
 XX. ken.
 HOOFD. ken.
 STUK.

T A X U S. Taxisboom.

De Bloem bestaat, zo wel in de Mannetjes als in de Wyfjes van dit Geslagt, in een driebladige Knop-Kelk, zonder Bloemblaadjes. In de eersten bevat die Kelk veel Meeldraadjes, met Schildvormige in agten gedeelde Meelknopjes: in de anderen is slegts een Vrughtbeginzel, zonder Styl, dat eene holle Besie wordt, met een enkelen Zaadkorrel.

Twee Soorten komen in dit Geslagt voor: de eene in Europa gemeen; de andere in Asia huisvestende.

I.
Taxus
Baccata.
 Europe-
 sche.

(I) Taxisboom *met de* *Blaadjes digt by*
elkander.

Hoewel de Taxis hier te Lande gemeenlyk laag voorkomt, groeit zy in de Zuidelyke en middelste deelen van Europa, in een goede vette Grond aan zig zelve vry gelaten, tot een hoogen Kroon-

(1) *Taxus Foliis approximatis.* *Syst. Nat.* XII. Gen. 1135. p. 661. *Veg.* XIII. p. 750. *Taxus. Hort. Cliff.* 464. *Flor. Succ.* 825: 916. ROYEN *Lugdbat.* 87. HALL. *Helv.* 146. DALIB. *Paris.* 303. C. B. *Pin.* 505. CAM. *Epit.* 840. DOD. *Pempt.* 259. DOD. *Kruidb.* 1343. TOURNE. *Inst.* 589. BOERM. *Ind. alt.* II. p. 208.

Kroonboom; inzonderheid in Vrankryk, Engeland, Duitschland en Italic. Dit heeft in Engeland zelfs op open Heijen plaats: doch hier te Lande dient zy alsdan voor de guure Winden wat beschut te zyn of versterft ligtelyk. Daar in, nothans, heeft een groot vershil plaats tusfchen de fyne en grove; welke laatste op de Stranden van Pommeren en Sweeden, aan de Oostzee, als ook in Kanada, in 't wilde voortkomt. Men geeft 'er in 't Italiaansch den naam van *Tasfo*, in 't Spaansch dien van *Taxo*, met den Latynfchen *Taxus* overeenkomstig aan; doch de Duitschers noemenze *Eibenbaum* en hier mede schynt de Fransche naam *If*, en de Engelsche *Yew-Tree* te strooken. In 't Nederduitsch noemen sommigen hem, om die reden, ook *Ibenboom*; doch dit is niet gemeen, en, om dat het in de Uitspraak verwarring baart met den naam van den Yp of Ypeboom, en de benaaming *Taxis* zeer bekend is, behoort men 't niet te volgen. Dat men hem *Boom des Doods* noemt, wegens zyne Vergiftige eigenschap ten opzigt van het Vee, is wat ver gezogt.

Van de Gestalte, als iedereen bekend, zal ik niet spreken, maar alleen acht geeven op de deelen der Bloem en Vruchtmaaking, die in de Kenmerken niet al te duidelyk voorgesteld zyn. De vermaarde **TOURNEFORT** hadt de Manelyke Bloemen zeer fraay afgebeeld, en is door den grooten **BOERHAAVE** in de beschry.

II. fchryving gevolgd , doch beiden hebben zy het
 AFDEEL. daar voor gehouden , dat dit Gewas eenhuizig
 XX. ware. De Heer HALLER zegt , dat de Man-
 HOOFD- nelyke Bloem naar die van 't Paardestaart - Kruid
 STUK. zweemt. „ In het Mannetje , naameelyk , ko-
Taxis-
boom.
 „ men , aan de beginzels van het nieuwe Loof ,
 „ famengehoopte Steeltjes voort. Ieder van
 „ dezelve draagt vier , of meer , tot zeven ,
 „ Schubbetjes voor een Kelk ; waar van de bui-
 „ tenften hard , de binnenften teder en als Zil-
 „ verachtig zyn. Binnen de Schubben fchiet
 „ een Styltje op , dat met een Paddestoelachtig
 „ Hoofdje gekroond is , waar uit aan alle zyden
 „ Bloemfteeltjes voortkomen , die ieder een zes-
 „ of agthoekig Schildje draagen , dat flaauw
 „ gefleufd is en van binnen met Stuifineel ge-
 „ vuld. Deeze Meelknopjes heeft TOURNEFORT
 „ niet al te wel , even als vyfdeelige Rader-
 „ bloempjes , in afbeelding gebragt. In een
 „ andere Wyfjes - Plant openbaart zig een der-
 „ gelyke Schubbige Knop , wier Steel door den
 „ tyd Sappig wordt , naar een uitgeholde Befre
 „ gelykende , en één Zaad bevattende , dat
 „ buiten dezelve uitfteekt.”

In de Taxisboomen is , ten opzigt van het
 Loof , eene verfcheidenheid met breedere , en
 eene met bonte Bladen , door BOERHAAVE
 aangetekend. 't Is zeker , dat die hoge Boo-
 men , van grootte als Linde of Appelboomen ,
 daar van voorkomende , de Bladen veel grover
 hebben , dan de kleine Scheerhaagen en Boom-

pjes. Maar voor 't overige brengt het zaaijen II.
 der Taxisboomen aanmerkelyke Verscheidenhe- AFDEEL.
 den, niet alleen in de grof- en fynheid van het XX.
 Loof, maar ook in de meer of minder groen- HOOFD-
 en glanzigheid te wege; daar men, door dezel- STUK.
 ven van Stek te teelen, gelyk zeer gemakkelyk Taxis-
 en vaardig gefchieden kan, de zelfde Soort be- boom.
 houdt. Naar dat dit Stek van regtopgaande
 zyd-Scheuten, of van zyd-Veeeren, genomen
 wordt, is ook de groeijing van 't Gewas, voor
 altoos, verschillende. Het gene verder de ma-
 nieren van behandeling om fraaije Haagen en
 allerley Figuuren, van Zuilen, Vaazen, Men-
 schen- en Dieren Beeldtenisfen, daar van te vor-
 men, betreft, laat ik voor de Tuinlieden over.

Dioscorides heeft den Taxisboom voor Vergif-
 zo Venynig uitgemaakt, dat de Schaduw zelfs, tigheid.
 of de uitwaaseming, voor de genen die daar
 onder gingen zitten of slaapen, nadeelig, ja
 fomtyds doodelyk ware. Sommige Menschen
 hadden zig door het drinken van het Sap of het
 eeten der Besfen om 't Leven gebragt. Men
 schreef die uitwerking aan de fterke verkoeling
 toe, en het Tegengift zoude bestaan in het
 rykelyk gebruik van Wyn. Of zulks mooglyk
 aan de grooter Hitte van 't Klimaat, gelyk ten
 opzigt van de Nooteboomen *, toe te schry- * zie
 ven zy: hier te Lande, ten minste, bevinden bladz. 327.
 wy de Schaduw niet nadeelig, en RAY brengt hier voeg.
 de Berigten van LOBEL en GERARD te
 berde, waar uit blykt, dat de Besfen in Enge-
 land

II. land, zonder nadeelige uitwerkingen, door Kin-
 AFDEEL. deren gegeten zyn. Hy hadtze zelf aldaar ge-
 XX. proefd, en laf bevonden met een weinig bit-
 HOOFD- terheid; wordende dezelve van de Varkens in
 STUK. Engeland, even als de Eikelen, zonder hinder
 gegeten. CAMERARIUS meldt, dat 'er de
Taxis-
boom. Vogelen zeer gretig naar zyn, doch als be-
 dwelmd worden, door dezelve te eeten; zo dat
 menze alsdan met de hand kan grypen of ge-
 makkelyk vangen. Van de Besfen heb ik hier
 te Lande niets nadeeligs vernomen, doch het
 eeten van het Loof der Taxisboomen weet ik
 by Ondervinding, hier zo wel doodelyk te zyn
 voor het Vee, ten minsten voor de Schaapen,
 als elders. J. BAUHINUS hadt van geloof-
 waardige Liederen verstaan, dat in de Bergen
 van Bourgondie Rundvee gestorven was, door
 't gebruik van de Bladen en den Bast.

Het
 Taxis
 Hout.

Ondertuschen is de Taxis het voornaamste
 Sieraad onzer Tuinen en Buitenplaatsen in de
 Winter, door haar altyd groenend Loof. Het
 Hout van deezen Boom was oudtyds in gebruik
 tot Schietboogen. Men maakt 'er hedendaags
 om de fraaiheid niet alleen, maar ook om de
 regtheid en duurzaamheid, wel Pieken en Wan-
 delstokken van. Het is, gepolyst zynde, sier-
 lyk uit den rooden gevland, en dient dus tot
 allerley Schryn- en Draaijers Werk, wordende,
 wegens zyne hard- en vastheid, ook tot Pennen
 van Molenraderen en andere dingen, in plaats
 van Pokhout, dat echter meer te vertrouwen

is; ja fomtyds wel, daar groote Boomen vallen, tot Wagen - Asfen en dergelyk zwaar Werk, gebezigd.

II.
AFDEEL-
XX.
HOOFD-
STUK.

(2) Taxisboom *met de Blaadjes wat van elkander af.*

II.
Taxus
Nucifera.
Japanfche.

Deeze, de *Nootdraagende Taxis*, in 't Japanfch *Kaja* genaamd, en aldaar waargenomen door den fchranderen KAEMPFER, voert hier van den bynaam. Zy is gemeen, zegt hy, in de Noordelyke Landfchappen van Japan, en groeit hoog, maakende Boomen, aan wier Twygen de Takjes tegenover elkander ftaan, dicht en plat gevind met kleine Blaadjes. De Schors is roodachtig en Schubbig, vol Sap en Vettigheid, byna als in de Denneboomen: ook welriekende en zeer bitter: het Hout droog en ligt, met weinig of geen, of niet dan Houtig Merg. De Blaadjes zyn ongefteeld, als Rosmaryn-Bladen, doch ftyf en veel harder, met een zeer kort puntje, van boven donker, van onderen bleek groen. Schubbig Knoppen komen hier en daar te voorfchyn, en befluiten het Vrugtbeginzel, dat al voort groeiende een Noot wordt met een Bolfter, veel naar onze Walnoten gelykende. De Bolfter is groen met bleeke

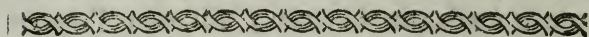
Stree-

(2) *Taxus Foliis distantibus* †. *Syso. Nat. XII. Veg. XIII.*
Taxus Nucifera. KAEMPF. *Amoen.* 814. T. 815. BURM. *Flor.*
Ind. p. 316. l. 216.

N n 4

II. DEEL. III. STUK.

II. Streepen, een weinig Balfamiek van Smaak.
 AFDEEL. De Noot, van grootte als een Hazelnoot, doch
 XX. ongelyk van rondte en fomtyds krom, aan één
 HOOFD- of beide enden gepunt, rosachtig of bleek van
 STUK. Kleur, heeft een Houtigen, broofchen, dunnen
Taxis-
boom. Dop, en daar binnen een ruuwe Pit, die Olie-
 achtig en zoet is, maar zo famentrekkende,
 dat men de verschen niet kan eeten. Gedroogd
 zynde komen zy op Tafel onder de Nagerech-
 ten. Men gebruikt de Olie, daar uit geperst,
 in de Keuken.

XXI. HOOFDSTUK.

Beschryving van de VEELWYVIGE BOO-
 MEN, Polygamia, *in welken de zelfde Soort*
 Mannelyke of Vrouwelyke en Tweeslagtige
 Bloemen draagt; gelyk de Lotus, Eschdoorn,
 Eschen, Vygen en andere Boomen.

't **W**oord *Polygamia*, dat de Ridder voor
 deeze Klasse gebruikt, altoos Veel-
 wyvigheid betekend hebbende, noem ik die
 van deeze Klasse VEELWYVIGE: om dat
 die Eigenschap anders niet gemakkelyk beknopt
 uit te drukken is. *Veelvoudiger-Echt* vind ik
 nog minder overeenkomstig met de zaak. Men
 moet aanmerken, dat de Tweeslagtige Bloemen
 eigentlyk het *Echte Bed* in deeze Klasse uitmaa-
 ken, en dat de overigen als *Overspeelig* zyn
 of

of *Bywyven*. Dan ziet men, dat onze benaaming niet kwaalyk stroomt. In de meeste Geslagten, evenwel, ontbreken de enkele Wyfjes-Bloemen. Daar komen voor, die alles op een zelfden Stam, op twee of op drie Stammen, hebben, en hierom worden zy in de Rangen van *Een- Twee- en Driehuisigen* onderscheiden. Veertien Geslagten van Boomen zyn van dien aart.

II.
A V D E E L .
XXI.
H O O F D .
S T U K .

C E L T I S . Lotus Boom.

Dit heeft alleenlyk Tweeslagtige en Mannetjes - Bloemen op een zelfden Stam, beiden zonder Bloemblaadjes. In de eersten is de Kelk in vyven gedeeld, met vyf Meeldraadjes en twee Stylen: de anderen hebben den Kelk in zesfen gedeeld met zes Meeldraadjes en niets meer. De Vrucht is Pruimachtig met één Zaad.

Drie Soorten, waar van de eerste in Europa, de anderen in Indie en Amerika groeijen, maaken dit Geslagt uit, als volgt.

(1) Lotus - Boom, die de Bladen *Lancetswys* ovaal heeft.

I.
Celtis
Men Australis.
Zuidelyke.

(1) *Celtis Foliis ovato-lanceolatis. Syst. Nat. XII. Gen. 1143. p. 668. Veg. XIII. p. 766. Hort. Cliff. 39. ROYEN Lugdbat. 207. DALIB. Paris. 304. GOUAN Monsp. 512. Lotus Fructu Cerasi. C. B. Pin. 447. Lotus sive Celtis. CAM. Epit. 155. Lotus arbor. LOB. Icon. II. 186. DOD. Pempt. 847. DOD. Kruidb. 1324. TOURNEF. Inst. 612.*

II. Men geeft deezen in 't gemeen den naam
 AFDEEL. van *Lotus-Boom*, om hem dus van 't Kruid,
 XXI. dat den naam van *Lotus* voert, te onderschei-
 HOOFD- den; terwyl men hem meer of min overeen-
 STUK- komstig oordeelt met den *Lotos* der Grieken,
Lotus- wegens het eeten van wiens Vrucht aan zeker
Boom. Volk de naam van *Lotophagi* gegeven werdt.
 De Latynsche naam is *Celtis*. De Italiaanen
 noemen hem *Perlaro*, en die van Trente *Ba-*
golaro, de Franschen *Micocoulier*. Zyn Groey-
 plaats is in de Zuidelyke deelen van Europa en
 in de Noordelyke deelen van Afrika, aan de
 Middellandsche Zee.

Het is een Boom, van grootte als een Peere-
 boom, of ook grooter en hooger; waar over
 men zig niet zal verwonderen, als men in acht
 neemt, hoe PLINIUS verhaalt, dat zig te
 Rome, op 't Plein van Lucina, een Lotus-
 Boom bevondt, die vierhonderd en vyftig Jaa-
 ren oud was, en een andere, in 't Vulcanaal,
 gelykjaartig met de Stad. De dikke Stam is
 met een zagte en blaauwachtig groene Schors
 bedekt. Hy heeft lange Takken, die zig breed
 uitspreiden, en Bladen gelyk die der Groen-Ei-
 ken of byna als der Ypeboomen, aan de randen
 fterk gekarteld. De Vruchten zyn rond, han-
 gende aan lange Steeltjes, als Karfen, in 't eerst
 geelachtig wit, vervolgens rood en door aanry-
 ping zwart wordende.

Deeze Vruchten hebben in lang de lieflykheid
 niet, welke aan de Vruchten van den Lotus der

Ouden toegeschreeven werdt; misfchien wegens II.
't verschil van den Grond en 't Klimaat. Zy ^{AFDEEL.}
zyn zagtelyk famentrekkende en dus stoppen-^{XXI.}HOOFD-
de; wordende het Afkookzel van het Hout, 't ^{STUK.}
zy ingenomen of ingespooten, dienstig geacht
voor te groote Ontlastingen, 't zy door den
Afgang of de Stonden. Het uitvallen des Haairs
zou daar door ook verhinderd worden. Men
vindt den Boom wel in de Openbaare Kruid-
tuinen hier te Lande, doch hy draagt 'er Bloem
noch Vrugt.

(2) Lotus-Boom, die de Bladen scheef Hart- II.
vormig gekarteld, van onderen ruig heeft. ^{Celtis}
^{Oostindi-}
^{sche.}

De Oostindische Boom met Salic-Bladen, die
zeer fyn gekarteld zyn, van PLUKENETIUS,
fchynt overeen te komen met den *Mallam-Tod-*
dali van Malabar, welken RAY noemt Indische
Boom, die Trosfen draagt van eenkorrelige
Besfen, de Bloemen met twee Meeldraadjes.
Het is aldaar een middelmaatige Boom, met
een

(2) *Celtis Foliis oblique cordatis ferratis, subtus villosis.*
Fl. Zeyl. 369. *Ulmus Fructu baccato. Hort. Cliff.* 83. *Sal-*
vifolia arbor Orientalis, Foliis tenuissime crenatis. PLUK. Alm.
329. T. 221. f. 4. *Mallam Toddali. Hort. Mal.* IV. p. 83. T.
40. *Arbor Ghaduba dicta. BURM. Zeyl.* 26, 102. *Baccifera*
Indica racemosa. RAJ. Hist. 1597. *Celtis &c. BURM. Fl. Ind.*
p. 218. *Papyrus spuria. KAEMPF. Amœn.* 474. T. 472. f. 2.
an? *Mant. alt.* p. 500.

II. een dikken witachtigen Stam, die groenachtige
 AFDEEL. Wollige Takjes uitgeeft, en Wortels heeft van
 XXI. eenen Kruidigen Geur. Hy groeit op Bergach-
 HOOFD- tige plaatsen, als ook aan de Oevers der Rivie-
 STUK. ren, en draagt tweemaal 's Jaars Vrugten, dat
Lotus-
Boom. kleine, groene, bittere Besfen zyn. Alle de
 deelen van deeze Boomen worden voor byzon-
 dere Middelen tegen de Vallende Ziekte, Yl-
 hoofdigheid en andere Kwaalen der Hersenen,
 gehouden.

De *Muntinghia* van PLUMIER, met ruu-
 we Olme-Bladen, die enkele Besfen draagt,
 kan hier toe niet behooren; maar wel de *Gha-*
duba of *Gædhumba* van CEYLON, door den Hoog-
 leeraar J. BURMANNUS uit HERMANNUS
 voorgesteld, die zegt, dat men hem dus noemt
 wegens het Lymige Sap, dat in de Bast zit,
 daar de zwangere Vrouwjes gebruik van maa-
 ken tegen Verhardingen en Pyn in de Borsten.
 Ook werden de Kolen van deszelfs Hout tot
 het bereiden van Buskruid gebezigd.

Thans betreft LINNÆUS hier toe, op eene
 bedenkelyke wyze, den *Basterd - Papierboom*
 van Japan, daar KAEMPFER, nogthans, Bloem
 noch Vrugt van opgeeft, zeggende dat het een
 Heester is, die met lange, buigzaame, Takken
 kruipt, welke zeer voos zyn, en een Melkach-
 tig Sap hebben; weshalve, schoon de Bladen,
 door hunne Hartvormige figuur, als anders,
 wat naar die van deezen Boom mogten zwee-
 men,

men , de overeenkomst my wat ver te zoeken fchynt (*). II.

AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

(3) Lotus - Boom, die de Bladen scheef ovaal, Zaagswyze gekarteld en gespitst heeft. III.

Celtis
Occidenta-
lis.
Virgi-
nifche.

Deeze is door den Heer MILLER, in navolging van den vermaarden TOURNEFORT, voorgesteld onder den naam van *Celtis met eene donker paarsche Vrucht*, en RAY noemt hem *Virginifche Lotus - Boom*, met roode Vruchten. Het fchynt een groote Boom te zyn: want de Heer CLAYTON tytelt denzelven *Hooge Celtis met ovaal - Lancetvormige Zaagswys getande Bladen en eene bruine Vrucht*; aanmerkende dat 'er van dien zelfden aart in Virginie zyn, met donker paarsche en met zwartachtige Besfen. Dezelfen zyn, zegt hy, zoet van Smaak. LINNÆUS merkt aan, dat deeze Virginifche zeer naby komt aan de Eerfte Soort.

TER-

(*) Van deezen Heester is, ten opzigt van het gebruik van deszelfs Bast, tot het maaken van grof Papier, hier voor, bladz. 285, iets gezegd.

(3) *Celtis Foliis oblique ovatis ferratis acuminatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Celtis Fructu obscure purpurascēte. MILL. Diss. T. 88. Celtis procera, Foliis ovato-lanceolatis ferratis, Fructu pullo. GRON. Virg. 158. Lotus arbor Virginia, Fructu rubro. RAJ. Hist. 1917. Celtis Fructu obscure purpurascēte. TOURNEF. Inst. 612.*

II. TERMINALIA. Hoedboom.

AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

De Bloemen bestaan, in dit Geslagt, uit een Kelk die in vyven gedeeld is, zonder Bloemkrans, en hebben tien Meeldraadjes; maar eenigen zyn enkel Mannelyk, de overigen hebben een Styl en Vrugtbeginzels, dat eene Schuitachtige Bolstervrugt wordt.

I. De eenigste Soort (1) maakt de in Oostindie bekende *Katappe-Boom* uit. Men vindt, onder dezen naam, by RUMPHIUS voorgesteld een Tamme en Wilde, beiden op de Molukksche Eilanden groeiende. De eerste is een wyd uitgebreide Boom, regt doch niet zeer hoog van Stam, aan welken de Takken overdwars staan, en deeze geeven wederom andere Takken uit, daar op 't end de Bladen rondom aan hangen, byna gelyk een groote Lamp met Pypen. Hier zal de Latynsche Geslagtsnaam op zinspeelen, en, dewyl de Kroon zig als een breede Hoed verthoont, zo noem ik hem de *Hoedboom*. De agterste en oudste Bladen zyn kleiner dan de voorsten, die wel een Voet lang en een half Voet breed vallen, van eene Waaijerachtige figuur. Zy zyn dik geribd en geaderd, van boven hoog groen, van onderen een weinig geel en zagt in 't aantasten. Aan lange Steelen komen

(1) Terminalia. Syst. Nat. XII. Gen. 1283. p. 638. Veg. XIII. p. 764. Mant. 128. Catappa. RUMPH. Amb. I. p. 174. T. 68. Adamaram. Hort. Mal. IV. p. 5. Amygdalus Indica. Nieuhoff. RAJ. Hist. 1521. T. 3, 4, 5.

men Trosfen voort van Bloempjes, die klein zyn en zig als een Sterretje vertoonen, vol witte Meeldraadjes; doch de meesten, dat de Mannelyken zyn, vallen af, en maar weinigen zyn vrugtbaar. Het Vrugtbeginzel, naamelyk, in sommigen onder de Kelk zittende, wordt eene Pruimachtig spitse Vrugt, van drie Duimen langte, hebbende een Rand die zig wat omkromt, en geeft 'er dus de figuur van een Schuitje aan. Zy is aan 't end gekloofd, en bekleed met een dun Velletje, in 't eerst groen, daarna Roozerood wordende, met geele Plekken en Streepen. Binnen dit Velletje zit een Haairige Bolster, die eenen langwerpigen Steen bevat, als een Amandel, een eetbaare smaakelyke Pit hebbende, die zo Olieachtig niet is als de Kanaries. Ook geeft de Bolster, die verschoopengefneeden wordende fraay Kerfen - rood ziet, geen onaangenaamen Reuk.

Wegens deeze Vrugt is het Gewas de *Oostindische Amandelboom* by NIEUHOFF getyeld, dien RAY uit den Malabaarsen Kruidhof, alwaar dezelve *Adamaram* heet (*), beschryft. Hy wordt 'er, wat de Kroon aangaat, by een Pyn- of Denneboom vergeleeken, hebbende de Stam zeer hard wit Hout, met eene Afchgraau-

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
*Katappe-
Boom.*

(*) Niet *Acamaram*, een Soort van Anona, tor welker beschryving by RAY, p. 1650, in *Mant. prima*, p. 128, verkeerdelyk gewezen wordt: zynde de Kancel-Appel, op onze Pl. XII. afgebeeld: zie bl. 89.

II. graauwe Schors en rooden Bast. De Vrugt ,
 AFDEEL. opdroogende , barst en werpt den Amandel
 XXI. uit , wiens Pit in de Mond , onder 't kaauwen ,
 HOOFD geheel weg smelt , doch van Smaak is als onze
 STUK. Amandelen : en , in Water gelegd , breidt zy
Katappe- Amandelen : en , in Water gelegd , breidt zy
Boom. zig tot twee witte Blaadjes uit. Hy groeit van
 zelf in de Boschen op de Kust van Malabar ,
 en wordt 'er in de Hoven gehouden , alzo hy
 driemaal 's Jaars zodanige Vrugten geeft , die
 men voor de lekkerheid eet , niet alleen , maar
 van de Bladen maaken de Inlanders een groot
 gebruik , zo tot Spyze als tot Geneesmidde-
 len.

B R A B E J U M. Kransboom.

De Kenmerken van dit Geslagt worden thans
 aldus opgegeven (*). De Bloemen zyn Kat-
 ten. Men vindt 'er die Tweeflagtig zyn , en
 een Stamper hebben met twee Stempels , waar
 van het Vrughtbeginzel een rondachtige Pruim-
 vrugt wordt , met een Klootronden Steen of
 Zaadkorrel. Anderen hebben , behalve de Meel-
 draadjes , een enkelen Styl , die gevorkt is , en
 misdraagen. In deeze zyn de Schubben van
 de Kat driebloemig : in beiden is de Bloem-
 krans in vieren gedeeld.

Dit Gewas , bevoorens door den Ridder on-
 der de Viermannige Eenwyvige Planten geplaatst
 zyn-

(*) *Syst. Nat. Veg.* XIII. p. 764. *Mont. alt.* 332.

zynde , is dus ook door my reeds beschreeven (*). Ik heb het , om dat de Bladen Kranswýze aan de Takjes staan , de Kransboom getyteld. Het groeit aan de Kaap der Goede Hope.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

C L U S I A. Lymboom.

Déeze Geslagtnaam strekt ter gedagtenisfe van den vermaarden C L U S I U S , wiens eigentlyke naam was , *Charles d'Ecluse* of Karel van Sluis. Hy was te Arras in de Nederlanden , in 't jaar 1526 , gebooren , en heeft , uit liefde voor de Kruidkunde , het grootste gedeelte van Europa doorgereisd. Een en andermaal zyn Been gebroken hebbende , was hy , ruim vyftig Jaaren oud zynde , zo mank , dat hy op twee Krukken gaan moest , en werdt toen aan 't Keizerlyke Hof genoodigd , alwaar hy , byna veertien Jaaren , het opzigt gehad heeft van den Keizerlyken Tuin. Eindelyk , het Hoflevén moede geworden en van daar vertrokken , werdt hy , in 't jaar 1593 , tot Hoogleeraar te Leiden beroepen , en aldaar stierf hy in 't jaar 1609 , by de vierentagtig Jaaren oud. Zyn zittend Leeven groote Geest en werkzaamheid , heeft ons een verbaazend getal van uitmuntende Werken over de Natuurlyke Historie , en de Kruidkunde in 't byzonder , voortgebragt.

De

(*) Zie het voorgaande II. DEELS II. STUK , bladz. 734

OO

II. De Kenmerken van de Clusia bestaan in Mar-
 AFDEEL. netjes- en Wyfjes - Bloemen, die beiden een
 XXI. HOOFD- vier of zesbladigen Kelk , uit tegenover en op
 STUK. elkander leggende Blaadjes bestaande , als ook
 Lymboom. een vier- vyf- of zesbladigen Bloemkrans heb-
 ben. 't Getal der Meeldraadjes, in de eersten,
 is groot. De anderen hebben een Honigbakje
 van samengegroeide Meelknopjes , het Vrucht-
 beginzel insluitende , dat een vyfhokkig, vyf-
 kleppig Zaadhuisje wordt, met Merg gevuld.
 Van dit Geslacht komen vier Soorten voor,
 allen Westindische Planten zynde, als volgt.

I. (I) Lymboom met ongeaderde Bladen en zes-
 Clusia bladige Bloemen.
 rosea.
 Rooze-
 kleurige.

De Heer JACQUIN, die alle de gedagte
 Soorten in de Westindiën waargenomen heeft ,
 zegt dat deeze Soort een hooge Kroonboom is
 van twintig of dertig Voeten , groeiende, dat
 te verwonderen is , als een Bygewas aan Steen-
 rotfen en Boomen. Dit heeft dezelve met de
 beide volgende Soorten gemeen, zo wel als de
 geheele Gestalte. De Bladen zyn ovaalachtig,
 ongekarteld, stomp, glanzig, Lederachtig, taay
 en niet geaderd, met evenwydige schuinse dwars-
 stre-

(1) *Clusia Foliis aveniis* , *Corollis hexapetalis*. *Syst. Nat.*
 XII. Gen. 1154. p. 674. *Veg.* XIII. p. 765. *JACQ. Amer.* 34. *Hist.*
 270. *Cenchramidea Arbor Saxis adnascens* , *obrotundo pingui*
Folio , *Fructu Pomiformi*. *PLUK. Alm.* 92. *T.* 157. *f.* 2.
CA ESB. Car. II. p. 99. *T.* 99.

streepjes, kort gesteeld, zittende by paaren aan de enden der Takjes. De Bloemsteeltjes zyn kort en dik, veelyds driebloemig: de Bloemen groot en zeer bevallig, uit zes Roozekleurige Bladen samengefteld, in het Wyfje een Vrugtbeginzel bevattende, met zeven, agt of negen Stempels, zonder Styl, en een Honigbakje, 't welk, met alle de Teeldeelen, door zeker Lyme-nig helder Vogt bedaauid is. Het geheele Gewas is vol van een zeer taay, Balsamick, groen-achtig Sap, dat door blootftelling aan de Lugt ros wordt, en waar van de Indiaanen gebruik maaken als van Teer, om hunne Schuitjes of Kanoos te beftryken. Deeze Soort kwam hem op St. Domingo voor.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
Lymboom.

(2) *Lymboom met ongeaderde Bladen en vyf-bladige Bloemen.*

II.
Clusia
alba.
Witte.
Pl. XVII.
Fig. 1.

Deeze Soort vindt zyn Ed. in de Bosfchen van Martenique. Zy verschilt van de voorgaande byna alleen door de Bloemen, die geen zes- maar een negenbladigen Kelk hebben, en daar in vyf Bloembladen, wit van Kleur, en allen, die by 'er van waargenomen hadt, tweeflagtig. De Vrugt is langwerpig Eyrond, doch stomp vyf of zeshoekig, en van binnen ook

(?) *Clusia Foliis aveniis; Corollis pentapetalis.* JACQ. *Amer.* 34. *Hist.* 271. T. 166. *Clusia Flore albo, Fructu coccineis.* PLUM. *Gen.* 21. *lc.* 87. f. 1.

II. ook in vyf of zes holligheden verdeeld, bevattende, in een week Merg, veele langwerpige, gladde Zaaden, hoogrood en dus met de *Clusia* van PLUMIER, die eene hoogroode Vrucht heeft, overeenkomstig. Naar die Zaaden zyn verscheiderley Vogeltjes zeer gretig, en weten dezelve, met den Bek, te haalen uit de Sterswys' gaapende Zaadhuisjes, middelerwyl op hunne Wieken flodderende in de Lugt, even als de Kolibrietjes op den Honig der Bloemen aazen. De opgezetenen des Eilands noemen deezen Boom *Aralie*. Hy wordt ook wel dertig Voeten hoog, met eenen Stam van een Voet dik, en eene zeer uitgebreide Kroon, niettegenstaande hy mede als een Bygewas op andere Boomen groeit. Van een' Takje met Blad en Vrucht is hier de Afbeelding in *Fig. 1*, op *Plaat XVII.* medegedeeld.

III.
Clusia
flava.
Geele.

(3) *Lymboom met ongeaderde Bladen en vierbladige Bloemen.*

Deeze derde Soort kwam gedagten Heer op Jamaika, aan den voet der Bergen, voor. Zyn Ed. spreekt 'er dus van. „ Het is een Boom „ de voorgaanden zeer gelyk, [ook] aan Rot- „ sen en Boomen als een Bygewas groeijende, „ de,

(3) *Clusia Foliis aveniis, Corollis tetrapetalis. JACQ. Amer. 34. Hist. 272. T. 167. Clusia Arborea Foliis crassis nitidis obovato-subrotundis, Floribus solitariis. BROWN. Jam. 236. Terebinthus Fol. singulari non alato, Fr. rotundo succulento &c. SLOAN. Jam. 167. Hist. I. p. 91. T. 200. f. 1. RAJ. Dendr. 51.*

„ de, en vol van een Lymerig witachtig Sap. II.
 „ De Bloemen, die [ook] Reukeloos zyn, heb- AFDEEL.
 „ ben de Bladen geel. Onder 't reizen had ik XXI.
 „ veele Bloemen en Vrugten, van den zelfden HOOFD-
 „ Boom geplukt, ter onderzoeking mede geno- STUK.
 „ men, en bevondt, dat de Vrugten geenszins Lybboom
 „ overeenkwamen met de Vrugtbeginzels, in de
 „ Bloemen vervat; zo dat dezelve moesten
 „ voortgekomen zyn van onderscheidene vrugt-
 „ baare Wyfjes- of tweeflagtige Bloemen,
 „ die ik vervolgens geen gelegenheid had te
 „ onderzoeken. Deezen, nu, schynt BROWNE
 „ beschreeven te hebben, by wien men de
 „ Kenmerken kan nazien. SLOANE heeft voor
 „ de Vrugt een nog niet geopende Bloem afge-
 „ beeld en beschreeven; weshalve hy, het
 „ Vrugtbeginzels in de uitgedroogde Bloem mis-
 „ schien voor Zaad gehouden hebbende, de
 „ Vrugt eenzaadig (*monopyrenum*) genoemd
 „ heeft. De Stempels in de groenachtige Vrug-
 „ ten geleeken slegts naar groote uitpuilende
 „ bruine Stippen.”

De beroemde SLOANE hadt deeze Soort ge- Balsem-
 noemd *Terbenthynboom* met enkele, niet ge- Appeltjes.
 wiekte, ronde Sappige Bladen, en vierbladige
 bleekgeele Bloemen, in 't gemeen de *Balsem-*
boom getyteld wordende. De Vrugt, merkt hy
 aan, was een Kogelronde Bezie, groen of rood-
 achtig van Kleur, van grootte als de tip van
 eens Menschen Duim. Die van de tweede
 Soort moet, volgens de Aftekening van den

II. Heer JACQUIN, zeer langwerpig en Pruim-
 AFDEEL. achtig van figuur zyn. Op 't Eiland Barbados
 XXI. wordenze, wegens het gedagte Balsamieke Sap,
 HOOFD- *Balsam - Appeltjes* geheten, zo PLUKENE-
 STUK. TIUS aanmerkt.

IV. (4) *Lymboom met geaderde Bladen.*
Clusia
Venosa.
 Geaderde. Deeze Soort is door gedagten Heer JACQUIN
 in de Bergachtige Bosfchen, die vogtig van
 Grond waren, op Martenique gevonden. Het
 is, zegt zyn Ed., een regtopstaande Kroon-
 boom van dertig Voeten hoogte; gelyk de an-
 deren, doch meldt niet, dat het ook een By-
 gewas zy. De Bladen waren vier Duim lang;
 de Bloemen anderhalf Duim breed, met witte
 Blaadjes. De Vrucht hadt hy niet gezien; doch
 de gedaante fcheen met de *Kleinere Clusia*,
 die wit van Bloem is, met eene geelachtige
 Vrucht, van PLUMIER beschreeven en afge-
 beeld, overeen te komen. De Ingezetenen
 noemden hem *Paletuvier de Montagne*.

F U S A N U S. Spilleboom.

De Kenmerken van dit nieuwe Geslagt zyn:
 Tweeflagtige Bloemen, die een vyfdeeligen
 Kelk hebben, zonder Bloemkrans, en vier
 Meel-

(4) *Clusia Foliis Venosis.* JACQ. *Amer. Hist.* 273. *Clusia*
Flore roseo minor, *Fructu flavescenre.* PLUM. *Gen.* 21. *Is.*
 57. f. 2.

Meeldraadjes : waar van het onderfte gedeelte II. het Vrugtbeginzel is , met vier Stempels , en ARDEEL. XXI. de Vrugt Pruimachtig of met een Bolfter. Be- HOOFD-STUK. halve de zodanigen komen 'er Bloemen , op den zelfden Stam , in voor , die misdraagen , en derhalve als Mannelyken kunnen aangemerkt worden.

Een enkele Soort (I) is hier van bekend , die den bynaam van *Samengedrukte* , mooglyk ^{I. Fusianus} *compres-* wgens de platachtigheid van de Vrugt , voort. ^{fus.} *Samenge-* Het is een Vrugdtraagende Boom , met een *drukte.* driebladerig Omwindzel , onder den Grondfteun van het Vrugtbeginzel , door eenige Klieren onderscheiden. Meer vind ik 'er niet van gemeld.

A C E R . Ahornboom.

De Bloemen zyn , in dit Geslagt , vyfbladig , met agt Meeldraadjes , voortkomende uit een Kelk , die in vyven gedeeld is. Behalve deeze Mannelyken komen 'er in voor , die bovendien een Stamper hebben , en deeze brengen een Vrugt voort , welke uit twee of drie eenzaadige gewiekte Zaadhuisjes bestaat.

't Getal der Soorten is vry groot ; dewyl 'er , behalve de gewoone Europifchen , drie of vier Noord-Amerikaansche en anderen , in begreepen zyn , als volgt. (I) Ahorn-

(I) Fufanus. *Syst. Nat. Veg.* XII. p. 765.

II. (1) Ahornboom met Hartvormige, onverdeelde, getande Bladen, die flaauw gekwabd zyn; de Bloemen Troswyn' hebbende.

AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
TUK.

I.
Acer
Tataricum.
Tartari-
sche.

Onder den naam van Ahorn met langwerpige Hartvormige ongelijk getande Bladen, is deeze, als in Tartarie groeiende, in de Verhandelingen der Keizerlyke Akademie van Petersburg, op 't jaar 1749, afgebeeld en beschreeven. Het is een Boomachtige Heester, die de Bladen als van den Jukboom en Troswyze Bloemen, gelyk de volgende, heeft, maar in samengestelde Trosfen. Men vindt hem aan de Oevers van de Wolga, op vogtige plaatsen.

II.
Acer
Pseudo-
Platanus.
Gewoone.

(2) Ahornboom met vyfkwabbige ongelijk getande Bladen en Troswyze Bloemen.

Deeze Soort maakt het Gewas uit, waar van de Geslagtnaam zynen oorsprong heeft. Men noemt het, in 't Latyn, *Acer*, of *Aceris*

(1) *Acer Foliis cordatis indivisis serratis, Lobis obsolete, Floribus racemosis. Syst. Nat. XII. Gen. 1155. p. 638. Acer Foliis oblonge cordatis inaequaliter serratis. KRESCHEN Act. Petr. 1749. p. 285. T. 13.*

(2) *Acer Foliis quinquelobis inaequaliter serratis, Floribus racemosis. Syst. Nat. XII. Acer Foliis quinquelobis acutis &c. Hort. Ups. 93. SAUV. Monsp. 212. Acer Foliis palmatis &c. Hort. Cliff. 143. ROYEN Lugdbat. 457. GORT. Gelr. 78. Acer montanum candidum. C. B. Pin. 430. Acer majus. DOD. Pempt. 840. DOD. Kruidb. 1314, TOURNEF. Inst. 615. HALL. Helv. 421.*

ris, zo fommigen willen ; welke benaaming
 waarfchynlyk van de duurzaamheid of fyndraa-
 digheid des Houts, dat zonder Kwasten is, en
 dus van het Griekfch, zal afkomstig zyn. Men
 wil echter dat de Griekfche naam van deezen
 Boom , by THEOPHRASTUS, *Sphendamnus*
 zy. De Italiaanen heeten hem *Acer*, de Span-
 jaarden *El-Azre*. In de overige Taalen van
 Europa heeft hy verscheiderley benaamingen.
 De Engelschen noemen hem *Maple-Tree* of
Witten-Tree; de Franschen *Erable*, *Opier* of
Sycomore; welke laatste naam , zo wel als die
 van *Plasne* , zeer oneigen is ; alzo 'er andere
 Boomen zyn , dus eigentlyk geheten. De Duit-
 fchers geeven 'er den naam aan van *Masfholder*-
 of *Masfholder*, en fomtyds ook van *Lein-Baum*,
 dat is Linnenboom , wegens de zagtheid van het
 Hout, en deszelfs witheid. De gemeenste naam,
 by ons, is *Efchdoorn* of *Schotsche Linden*; hoe-
 wel men hem ook *Ahorn* en *Maasboom* (*), in
 navolging van de Duitschers, en *Luitenboom*,
 wegens zyn gebruik tot Musiek-Instrumenten,
 genoemd vindt (†).

II.
 AFDEEL
 XXI.
 HOOFD-
 STUK.
Ahorn-
boom.

Dat

(*) De naam van *Mastboom* is in de *Uitgezogte Verhandel-
 ingen*. II. DEEL, bladz. 449 , zeer verkeerdelyk aan deezen
 Boom gegeven ; dewyl die aan anderen toebehoort ; zie hier
 voor, bladz. 407.

(†) De naam van *Haver-Esche*, (GORTER *Flor. Belg.* p.
 290. en by COMMELYN, daar aan gegeven,) behoort aan de
 Lysterbezie- of Qualsterboomen.

II. Dat deeze Boom een gemaatigde Lugt be-
 AFDEFL mint, heeft THEOPHRASTUS reeds aange-
 XXI. merkt. Hy groeit niet alleen in de Gebergten
 HOOFD- van Switserland en Oostenryk, maar ook in de
 STUK. vlakke deelen van Engeland ende de Nederlanden;
Aborn- boom. hoewel hy mooglyk zynen oorsprong uit die Ge-
 bergten heeft. TOURNEFORT vondt hem
 in 't Bosch van Fontainebleau tusfchen de Rotfen
 groeijen. Hier te lande komt hy in de Haar-
 lemmer - Hout en andere Plantagiën of Bosfchen
 by Buitenplaatfen voor, alwaar hy waarfchyn-
 lyk geplant zal zyn.

Zyn fierlykheid kan deeze Boom wel draagen.
 Hy groeit tot een aanzienlyke hoogte, doch
 maakt geen fraaije ronde Kroon, gelyk de Lin-
 den. Dewyl ook de Bladen vroeg afvallen, en,
 fchielyk verrottende, hier door de Laanen,
 Pleinen en Straaten, in 't wandelen, onbevallyg
 doen zyn; zo wordt hy niet veel geacht. De
 Schors is voor 't Gezigt niet aangenaam, en het
 Hout der Takken broofch; zo dat zy ligt aan
 stukken waaijen door een Stormwind. De groot-
 heid der Bladen, die fierlyk uitgefneeden zyn,
 byna als Wyngaardbladen, wat donkerer groen
 van Kleur, is het eenigfte dat hem bckoorlyk
 maakt in Lusthoven. Men vindtze smaller of
 breeder, meer of minder ingefneeden, ook
 donkerer of ligter groen en bont. De Bloe-
 men groeijen aan Trosjes, van verre naauw-
 lyks zigbaar, bleek groenachtig van Kleur, en
 de Zaadhuisjes zyn gevleugeld, vertoonende
 zig

zig, dewyl 'er veelen by elkander zitten, byna als bosjes van gevleugelde Infekten, en in 't byzonder als van de genen die men Juffers of Puiſtebyters noemt. In derzelve dikke end is een wrangachtig Meelig Zaad vervat (*).

De Wortels van deezen Boom, gekneusd uitwendig opgelegd, zouden, volgens PLINIUS, tegen de Lever-Pyn, en volgens SER. SAMMONICUS, in Wyn afgetrokken en gedronken, tegen het Zydewee van dienst zyn. In 't Voorjaar, wanneer de Knoppen zwellen, geeft hy, ergens gekwetst of gebroken zynde, een zoet en drinkbaar Sap uit, even als de Wyngaard-Ranken, wanneer men die te laat snoeit, en veele andere Boomen. LISTER heeft door veele Waarneemingen op de Ahornboomen ontdekt, dat zulks ook in de Herfst en den geheelen Winter door, met maatig vriezende Weer, geschiede. Het Sap, dat 'er dus uitloopt, is zoet en schynt veel overeenkomst te hebben met dat der Suikergeevende Ahornboomen in Noord-Amerika, waar van ik straks zal spreken.

Middelerwyl kan ik niet nalaaten gewag te maaken van een zonderling Verschynzel, my deezen Zomer in de Haarlemmer-Hout voor gekomen, en denkelyk aldaar niet ongewoon.

Ik

(*). Uit hoofde van hetzelfde kan men hem geen Eikel-draagende Boom (*Arbor Glandifera*) noemen, gelyk gedaan is in BLANCARDI *Lexico Medico*, pag. 7.

II. Ik vond de Bladen van jonge Eschdoornen of
 AFDEEL. Schotse Linden , aan de zyden van een Laan
 XXI. omtrent eens Mans langte hoog groeiende , met
 HOOFD- omtrent eens Mans langte hoog groeiende , met
 STUK. menigvuldige groote zwarte Vlakken gespren-
Aborn- keld. Terwyl ik over die Vertooning peins ;
boom. slaa ik het Oog naar boven , en zie , dat zy
 onder den Drup van Eikeboomen stonden. De-
 wyl , nu , het Sap der Eiken van dien aart is ,
 gelyk wy weten , dat het , in overeenkomst
 met andere samentrekkende Vogten uit Plant-
 gewassen , door byvoeging van Yzer-Vitriool ,
 of enkel van Yzer of Staal , zwart wordt ; zo
 heb ik gedacht , dat 'er iets Vitriolisch in de
 Bladen van den Eschdoorn moest zyn , om zulks
 uit te werken : ten ware het uitzweetende Sap ,
 op de Bladen der Eikenboomen , reeds die zwarte
 Kleur mogt bekomen hebben , door aandoe-
 ning van de Lugt , en dan door den Regen op de
 Eschdoorn - Bladen neergedroopen zyn. Dit zal
 mooglyk door nader Waarneemingen blyken.
 Ondertuschen heb ik die zwarte Vlakken op
 geen ander Loof gezien.

Het
 Hout.

Het Hout der Eschdoorn- of Ahornboomen is ,
 wegens zyne fyndraadigheid en vastheid , zeer be-
 kwaam voor den Draaybank , en wegens deszelfs
 witheid , dikwils , inzonderheid in 't gene van
 de Knobbels komt , met Oogswyze ronde Vlak-
 ken , die uit den rosfen zien , aartig als een
 Paawestaart geschakeerd. De Engelschen en
 Duitschers maaken van hetzelfde niet alleen Bak-
 ken en Tafelborden , maar ook Theekopjes en
 Bak-

Bakjes, zo van gewoone grootte als van onge-
meene kleinte, tot Kinder Speelgoed. Die won-
derbaare Stelletjes, daar wel vyftig in elkander
fteekende Bekertjes, zo dun als Papier, in eene
Beker, van niet meer dan twee Duimen wyd,
beslooten zyn, worden daar van gedraaid. De
dikte van de Wanden dier Bekertjes is omtrent
het honderfte deel van een Duim (*).

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

(3) Ahornboom met vyfkwabbige, eenigermaa-
te getande, van onderen blaauwachtige
Bladen; en enkele byeen vergaarde Bloem-
steeltjes.

III.
Acer
rubrum.
Roodc.

De Virginifche Ahorn met groote Bladen,
die van onderen Zilverkleurig, van boven glanzig
groen zyn, wordt hier bedoeld. CATES-

BY

(*) Le Bois de l'espece d'Erable, apelé *Glinus* par Theophrast & *Origuela* par les Espagnols, est jaunatre, vené de gris & fert à divers Ouvrages de marqueterie, zegt de Heer ADANSON, *Famill. des Plantes*, p. 381. De *Glinus* van THEOPHRASTUS wordt gehouden voor den laagen Eschdoorn of het Booghout, welk wit en slegt is. *Origuela* is de naam van een Stad in Spanje. 't Kan zyn dat men die Boomen, mooglyk aldaar groeiende, naar deeze Stad noemt, doch dan zullen zy van deeze Berg-Soort zyn, en in allen gevalle is de Kleur van het Hout niet wel uitgedrukt.

(3) *Acer Foliis quinquelobis subdentatis*, &c. KALM. *It.* II. 288; 309. *Acer Fol. quinquelobis acuminatis* &c. *Hort. Ups.* 94. *Acer Virginianum Folio subtus incano.* HERM. *Par.* I. T. 1. *Acer Virg. Folio majote* &c. PLWK. *Alm.* 7. CATESE. *Car.* I. T. 62. SEL. *Vog.* II. Band. MILL. *lc.* 6. T. 8. f. 4. TREW. *Ebret.* T. 85, 86.

II. BY geeft 'er, onder den naam van *Ahornboorn* AFDEEL, met roode Bloemen, daar zy den bynaam van XXI. heeft, een fraaije Afbeelding van. Niet minder HOOFD- fierlyk is de Aftekening van EHRET, door STUK. *Aborn-* TREW aan 't licht gebragt. Deze Boomen *boorn.* versieren door hunne roode Bloemen en Vrugten, die wel zes Weeken lang duuren, zegt hy, de Bosfchen in Karolina ongemeen. Zy vallen zeer hoog, doch zelden zeer dik van Stam. In Penfylvanie vondt de Heer KALM deezen Rooden Eschdoorn op moerasfige plaatfen overvloedig, gemeenlyk met Elzen vergezeld. Van het Hout werden Borden, Spinnewielen, Rollen, Pooten van Stoelen en Ledikanten, en dergelyke zaaken meer, gemaakt. Met den Bast verfde men zo wel Linnen als Wollen Stoffen donker blaauw. Men kookte dien Bast, daar toe, eerst in Water, en deedt daar dan wat Koperrood in, wordende 'er, op die manier, ook een goede zwarte Inkt van bereid. Als men vroeg in 't Voorjaar in den Boom kapt, loopt 'er een zoet Water uit, gelyk uit de Europifchen. Men hadt 'er eene Verfcheidenheid van, de *Gekrulde* of *Mazel*. *Aborn* genaamd (*), wegens de fchoone mar-

me-

(* In 't Engelsch *Curled Maple*, dat is *Acer crispum*, en het wordt by KALM, in 't Hoogduitsch, vertaald *Masurinte Aborn*. Sommigen willen, dat de Hoogduitsche naam, *Masholder*, van *Masern*, dat is Mazelen, afkomstig zou zyn, wegens de vlakkigheid van het Hout: doch die naam komt van *Maschen* of Maazen, gelyk in een Net, en betekent alleen maar *Bois maâre*, dat is, gespikkeld Hout.

mering van deszelfs Hout, hetwelk zeer be- II.
 mind werdt tot allerley Kastemaakers Werk, AFDEEL.
 wordende hetzelve hooger geacht en duurder XXI.
 betaald, dan het Kerseboomen of Nootebo- HOOFD-
 men - Hout, het Wortelhout uitgezonderd. STUK.
 Men vindt Boomen, die alleenlyk aan den Aborn-
 buitenkant gemarmerd zyn, en van binnen boom.
 niet.

Deeze Soort is tweehuizig en het Mannetje heeft dikwils de Bladen tot aan het Grondstuk ingefneeden, zo dat het zig als een byzondere Soort vertoont.

(4) Ahornboom met de Bladen Vingerswyze IV.
 in vyven gedeeld met spitse Tandjes. Acer
Sachari-

Van de voorgaande Soort zegt KALM, dat Suiker-
 men daar in Pensylvanie geen Suiker van maakt, geevende.
 maar wel in Kanada. Elders merkt hy aan, dat zulks ook geschiedt van den Rooden Ahorn, en dat die Suiker bruiner of zwarter is, en tevens gezonder of beter voor de Borst, dan de gene die men van den zogenaamden *Suiker-Ahorn*, in Kanada, bekomt, welken Boom de Engelsen in Noord-Amerika *Suikerboom* of *Zwarten Eschdoorn*; de Hollanders en Duitschers *Noordfchen Nooteboom*; de Sweeden, in Pensylvanie, *Rintrao*, en de Wilde Irokooizen *Ozekéhta* hee-

(4) *Acer Foliis quinquepartito - palmatis, acuminato - dentatis. Syst. Nat. XII. Veg. XIII.*

II. heeten. Hy zegt, dat het een Soort is, die
 AFDEEL. van den Europifchen Eschdoorn verschilt; dat
 XXI. zeer wel te gelooven is; doch hoe LINNÆUS
 HOOFD- hem als zeer verschillende van den voorgaanden
 STUK. Rooden Ahorn kan aanmerken, begryp ik uit
 de bepaaling te minder, aangezien het Manne-
Ahorn-
boom. tje van den Rooden, als gezegd is, de Bladen
 ook zo diep ingefneeden of in vyven verdeeld
 heeft.

Onder de Vertoogen der Buitenslandsche Ge-
 leerden, die in 't jaar 1755 door de Koning-
 lyke Akademie van Parys aan 't licht gegeven
 zyn, komt 'er een voor van den Heer GAU-
 TIER, over het maaken van den Eschdoorn-
 Suiker in Kanada. Twee Soorten zyn 'er,
 zegt die Heer, waar van de Suiker aldaar be-
 reid wordt. De eerste komt, volgens zyne
 beschryving, vryl veel met den Europifchen
 Eschdoorn overeen. Deszelfs Bladen, zegt hy,
 zyn hoekig en gerond, byna van figuur als de
 Wyngaardbladen, maar gladder en zagter, van
 boven donker groen, van onderen witachtig,
 met roode Steelen: de Bloemen groenachtig
 wit en Tros wys groeiende. De andere Soort
 was de Roode Ahornboom, voorgemeld, die
 de Bladen kleiner, minder gerond en puntiger
 hadt, in de geheele omtrek getand, maar in 't
 byzonder drie groote spitse Tand en hebbende.
 Zo schynt dan de diepe Insnyding der Bladen,
 tot eene Vingerachtige gedaante, geen Ken-
 merk te zyn van den Suiker-Eschdoorn. Den
 eet-

eersten van deeze Boomen , zegt hy , noemde men in Kanada den Witten of Mannetjes , den anderen den Wyfjes - Ahorn of *Erable Plane* , en by verbastering *plaine* ; zynde die onder geen anderen naam bekend , en de Suiker , die van den eersten kwam werdt *Sucre d'Erable* , die van den anderen *Sucre de Plane* geheten. „ Geen „ andere Soorten van Ahornen (zegt hy) ge- „ ven in Noord - Amerika dat helder Water , „ zo klaar als Kryftal , waar van een vette roo- „ de Suiker gemaakt wordt , lekker van Smaak „ en van een aangenaamen Geur , wanneer zy „ onvervalscht is toebereid” (*).

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
*Ahorn-
boom.*

Dat die Suikergeevende eigenschap niet aan de Ahornboomen van Noord - Amerika bepaald is , hebben de Proefneemingen van den Heer DALMAN , nu twintig Jaar geleden , aange- toond. Zyn Ed. liet in 't Voorjaar een Gat van een half Vierendeel diep , schief nederwaards booren , in agt Sweedsche Ahornen , waar onder geene jonger waren dan dertig Jaaren. In het Gat schroefde men een gewoone Houten Kraan , om den Boom niet langer te laten bloeden dan men wilde. De eerste maal wierden 'er , in vier Dagen , twintig Kannen afgetapt , en , dit Vogt zeven Uren zagtelyk gekookt zynde , gaf het overblyfzel derdhalf Ponden bruine Suiker. De twee-

De
Suiker-
making.

(*) *Mem. de Math. & de Phys.* Tom. II. Paris. 1755. p. 373.

II. tweedemaal liepen uit de agt Ahornen vyftien
AFDEEL. **XXI.** **HOOFD-** **STUK.** **Aborn-**
booms. Kannen Sap, waar van men, na dat hetzelfde
 eenigen tyd gekookt ware, eerstelyk een half
 Pond Syroop, vervolgens een Pond dergelyke
 Suiker, als de voorige was, en eindelyk agt
 Loot Poeijer-Suiker kreeg. Van alle Soorten
 hadt gedagte Heer aan de Koninglyk Sweed-
 sche Akademie Proeven gezonden. Men be-
 vondt dien Suiker zeer zoet, doch van een
 byzonderen niet onaangenaamen Smaak te zyn,
 en twyfelde niet, of door rafineeren zou dezel-
 ve nog veel verbeterd kunnen worden: maar
 wegens de kleine veelheid en beschadiging van
 den wasdom der Boomen, werdt die Uitvin-
 ding, voor dat Ryk, niet oirbaar geacht te
 zyn (*).

V.
 Acer
 Platano-
 ides.
 Sweedsche.

(5) Ahornboom met vyftandige gespitse, spits-
 getande, gladdes Bladen, de Bloemen in
 Kroontjes.

Dec-

(* *Stockb. Verband.* 1754. XVI. Band, p. 236.

(5) *Acer* Foliis quinquelobis acuminatis, acute dentatis, glabris; Floribus Corymbosis. *Fl. Suec.* 303: 924. *Acer* Foliis palmatis acute dentatis &c. *Hort. Cliff.* 143. *Acer montanum tenuissimis & acutissimis Foliis.* C. B. *Pin.* 431. *Acer major.* CAM. *Epit.* 63. *Acer montanum Orientalis Platani foliis atrovirentibus.* PLUK. *Alb.* 7. T. 252. f. 1. *Acer* Foliis quinquangulis undique ferratis. HALL. *Helv.* 421. *Acer major Cordi.* LOB. *lc.* II. 199. *Acer montanum candidum.* WEINM. Tab. N. 15. a. TREW. *Ehret.* T. 91.

Deeze Soort moet de *Sweedsche Ahorn*, zo even gemeld, zyn, welken de vergaaring der Bloemen tot een Kroontje veel meer van de voorgaanden, en in 't byzonder van den woonen Eschdoorn onderscheidt, dan de figuur der Bladen, niettegenstaande dezelve in 't byzonder *Platanoides*, als naar den *Platanus* gelykende, getyeld wordt. Onder deezen bynaam is 'er door den vermaarden TREW, uit de Aftekeningen van den schranderen EHRET, een Afbeelding van gegeven, die alle anderen byna, uitgenomen die van SCHMIDEL uit GESNERUS, in naauwkeurigheid en volkomenheid overtreft; hoewel die van WEINMANN, op Plaat N. 15, ook niet kwaalyk strookt. De eerste Afbeelding van denzelven vindt men by CAMERARIUS, onder den naam van *Groote Ahorn*, by sommigen *Duitsche Platanus*, by anderen *Carpinus Plinii*; by de Grieken *Sphen-damnus*, by de Franschen *Plasne*, en by de Duitschers *Ahorn* of *Wald-eschern* genaamd. Hier uit zou men mogen denken, dat deeze Soort ook natuurlyk voortkwam in de middelste deelen van Europa, terwyl onze Ridder deszelfs woonplaats alleenlyk in de Noordelyke deelen, als ook in de Bergen van Stirie en Savoyje, stelt. KRAMER vindt hem in Oostenryk, en de Heer HALLER heeft hem zelfs als een gemeene Boom, in de Boschen der Gebergten van Switserland, waargenomen; ja de gedagte TREW

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
Ahorn
boorn

Pp 2 toont

II. toont aan, dat men hem byna in alle oorden
 AFDEEL. van ons Wereldsdeel aantreft.
 XXI.
 HOOFD- De figuur der Bladen is in deeze Soort zo
 STUK. zeer verschillende, dat men hem niet ligt met den
Ahorn-
boom. gewoonen Eschdoorn verwarren zoude, indien
 menze by elkander zag. De Heer HALLER
 geeft 'er slegts vyfhoekige, in de geheele om-
 trek Zaagswys' getande Bladen aan. LIN-
 NÆUS bevondtze als gemeld is. Zy gelyken
 byzonder naar die van den Westindischen, niet
 van den Oostindischen Platanus, gelyk by PLU-
 KENETIUS gezegd wordt: want zy hebben by-
 na geen Infnydingen. Het is een hooge Boom,
 met wit, geaderd, Hout, zegt HALLER. In
 Sweeden komt deeze Soort, zo onze Ridder
 zegt, veel by de Huizen en in de Velde, in-
 zonderheid in de Zuidelyke Provinciën, voor,
 wordende van de Sweeden *Lönn* geheten. Het
 zou de gene zyn, die men in Duitschland *Lein-*
baum, dat is Linnen-Boom noemt, wegens
 de witheid van het Hout.

Op de Eilandjes aan de Sweedsche Kust,
 die men Scheeren noemt, groeit deeze Boom
 zeer overvloedig, en men ziet hem ook hier en
 daar op 't Vaste Land, doch meest aan den Zee-
 kant. In de harde Winter, van de Jaaren 1759
 en 1760, bevondt men evenwel, dat verschei-
 dene van deeze Boomen, zo groote als kleine;
 die om Tuinen geplant waren, of zig in Laanen
 en Plantagiën, zo wel binnen de Stad Abo in
 Finland, als daar buiten, bevonden; van bo-
 ven,

ven , zo verre zy met den Stam buiten de Sneeuw stonden , geheel verstorven waren ; doch in 't volgende Voorjaargaven zy , uit den wortel en het onderste der Stammen , nieuwe Scheuten. De genen , die in de Boschen stonden , waren door de Koude niet beschadigd (*).

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
*Ahorn-
boom.*

Deeze Ahornboom , die eigentlyk , evenwel , tot de koude Landen schynt te behooren , wordt 'er eveneens als de gewoone Europische Eschdoorn , wat het Hout aangaat , gebezigd ; zynde dat der Knoesten en Wortelen , inzonderheid , zeer fraay gemarmerd. De jonge Bladen , bovendien , gebruikt men om als Augurkjes in te leggen , tot Versnapering , en de volwasen Bladen tot Moes. Uit het Sap des Booms kan , als gezegd is , Suiker gemaakt worden , even als van andere Soorten. De Mannetjes Bloemen , op 't end des Bloeytyds afvallende , verspreiden zig als een geelc Sneeuw over den Grond.

(6) Ahornboom met driekwabbigc , spits gekartelde Bladen en Troswyze Bloemen.

VI.
Acer
Pensylvanicum.
Pensylvanische.

Men vindt deeze Soort , volgens den Heer KALM , in Pensylvanie. De Bladen , in drie geheele zeer gespittc Kwabben verdeeld , hebben

(*) *Stokholms. Verhand.* 1763. XXIII. Band. p. 32.

(6) *Acer Foliis trilobis acuminatis ferrulatis , Floribus racemosis.* DU HAM. *Arbr.* I. p. 28. T. 12 , 13. f. 11.

II. ben den Rand met uitermaate fyne en fcherpe
 AFDEEL. Tandjes Zaagswyze bezet. De Bloemen groei-
 XXI. jen in neerhangende Trosfen. Het is een laage
 HOOFD Boom.
 STUK.

VII. (7) Ahornboom met gekwabde stompe uitge-
Acer gulpte Bladen.
Campefire.
 Kleine.

De laagheid van Gewas onderscheidt deeze aller-necst van de anderen, weshalve menze *Kleine Ahorn* noemt, of, om dat zy meer ten platten Lande dan in de Bosfchen groeit, *Veld-Efchdoorn*. De naam van *Booghout*, om dat men er wel Schietboogen van plagt te maaken, wordt in 't byzonder toegepast op deeze. Men vindtze door geheel Europa, zo wel in de Zuidelyke en middelste als in de Noordelyke deelen.

Sommigen willen, dat deeze Soort, in de Bosfchen, ook wel een aanzienlyke Boom wordt; doch anderen stellen de hoogte op niet meer dan tien Voeten. Niettemin heeft het Gewas een rimpelige, gefpleetene, ruuwe Schors, volgens den Heer HALLER, die de Bladen zegt „over „elkander, in 't kruis, op lange Steelen ftaan- „de, half driekwabbig, met de zydelingse „Kwab-

(7) *Acer Foliis lobatis obtusis emarginatis. Fl. Succ. II. N. 925. Acer Foliis tripartito-palmatis &c. Hort. Cliff. 147. ROYEN, Lugdbat. 459. GORT. Gelt. 78. Fl. Belg. p. 291. Acer Foliis semi-trilobis, Lobis obtuse incis. HALL. Helv. 421. Acer Campefire et minus. C. B. Pin. 431. Acer minus. DOD. Pempt. 840. DOD. Kruidb. 1314. TOURNE. Inst. 615.*

„ Kwabben half in tweëen verdeeld en de
 „ middelsten drietandig , met alle de uiterfte
 „ Slippen stomp , van onderen glad en groen
 „ te zyn”. Men vindt ’er evenwel , zo zyn
 Ed. erkent , ook andere en grootere Bladen aan ,
 die hoekig zyn , en meer gelyken naar de Bla-
 den van den gewoonen Ahornboom. Uit de
 figuur der Bladen zyn zy derhalve niet gemak-
 kelyk , maar eerder door derzelver witheid of
 ruigte van onderen , te onderscheiden , hoewel
 dit ook niet zeker gaat. „ Ieder Top - Takje
 „ brengt een Bloemtros voort , van gepaarde
 „ Steeltjes , met uitgespreide Bloemblaadjes en
 „ agt of tien Meeldraadjes , uit haar eigen Kuil-
 „ tjes”, volgens dien zelfden Heer. Hy voegt
 ’er by dat de Wicken ruig zyn , en in de
 groote Ahorn wel ruig in de Jongheid , maar in
 de volwassenheid kaal : verstaande mooglyk daar
 de Oxels der Bladen door. Eene Verscheiden-
 heid , die niet dan Mannetjes - Bloemen draagt ,
 en derhalve onvrugtbaar is , heeft men om-
 streeks Parys waargenomen (*).

De Hoogleeraar DE GORTER merkt aan ,
 dat deeze Kleine Eschdoorn , die op veele plaat-
 sen in ons Land voorkomt , van de Boeren *Es-
 fen - Doorn* genoemd wordt , en gemeenlyk *Spaan-
 sche Aak*. Voor geen van beide die Benaamin-
 gen vind ik eenige reden. Doornachtigheid is ,
 myns

(*) MAFPI *Hist. Plant. Alsat.* p. 5.

II. myns weetens , in de geheele Boom niet, en
 AFDEEL. evenwel noemt men hem *Efchdoorn*. Zou dit
 XXI. ook van het Hoogduitsch afkomstig kunnen
 HOOFD- zyn , alwaar men een *Weissthorn* of Witten
 STUK. Doorn , dat is de Haagdoorn ; en eenen Zwart
 of *Schlehe-Thorn* , dat is de Slee- Pruijn , in't
 * Zie Engelsch *Blackthorn* , heeft *? Men mogt dit
 't voorg. Booghout , als ook in de Haagen en Kreupel-
 STUK, bosch veel groeiende, wegens de Afchgrauw-
 bladz. 576. heid van de Schors *Afchthorn* genoemd heb-
 ben ; waar van dan *Efchdoorn* kon gemaakt
 zyn? Met de *Efchenboomen* , immers, heeft
 de gedaante de minste overeenkomst niet.

VIII. (8) Ahornboom *met driekwabbege, ongetande,*
Acer gladde Bladen, die jaarlyks afvallen.
Montspesulanum.

Montpel-
 lierische.

Van een Driebladigen Ahorn, wiens Bladen
 in drie Slippen verdeeld zyn, is reeds door C.
 BAUHINUS gewag gemaakt. Zy heeft de ge-
 dagte Slippen der Bladen niet gekarteld of ge-
 tand, en de Bloemen groeijen by Trosfen. De
 Heer GOUAN, die deeze Soort by Montpel-
 lier waarnam, merkt aan, dat de Kwabben der
 Bladen spitse punten hebben.

(A) Ahorn-

(8) *Acer Foliis trilobis integerrimis glabris, annuis.* ROYEN
Lugdhat. 459. GOUAN Monsp. 518. Acer trifolium. C. B.
Pin. 431. PLUK. Alm. 7. T. 251, f. 3. DU HAM. Arbr. I.
p. 28. T. 10. f. 8.

(A) Ahornboom met driekwabbege, ongetande, ruigachtige Bladen, die niet afvallen.

II.
AFDEEL.
XX.
HOOFD-
STUK.

Ahornboom uit de Levant met Klim- op Bladen wordt deeze van TOURNEFORT getyeld. Ik kan echter niet zien, dat die Kruidkenner daar toe betreft den Kandifchen of *Kretifchen Ahorn* van ALPINUS, als een byzondere Soort daar onder geplaatst, en vergeleeken met dien, welken BELLONIUS op 't Eiland Kandia waarnam, zeggende daar van, „ de Ahorn, op koude Bergen groeiende, van „ het Landvolk *Asphendannos* genaamd, heeft „ op den Berg Ida het Hout meer gekruld, „ dan op eenige andere plaats.” Waarschynlyk wordt daar mede slegts de gewoone Groote Ahornboom bedoeld, en dus geenszins die van ALPINUS, welken die Autheur kreeg als een klein Gewas, met ruige Steelen, dat naby schein te komen aan den Eschdoorn van Montpellier, dien DALECHAMP, zegt hy, aldus geheten heeft, en beschryft „ als een „ Boom van maatige hoogte, met de Takken „ taamelyk uitgebreid, de Schors eenigermaate „ paarschachtig hebbende, en het Blad naar dat „ van

A.
Acer
Creticum.
Levant-
sche.

(A) *Acer Foliis trilobis integerrimis pubescentibus perennantibus.* MILL. *Dict.* 10. *Acer Orientalis Hederæ folio.* TOURNEF. *Cor.* 43. POC. *Orient.* 191. T. 85. *Acer Cretica.* ALP. *Exot.* 9. T. 8. DU HAM. *Arbr.* I. p. 28. T. 10. f. 9.

Pp 5

II. DEEL. III. STUK.

U. „ van den gewoonen Ahornboom [gelykende ,
 AFDEEL. „ maar flegts driepuntig, dik en geaderd.” De
 XX.
 HOOFD- Wolligheid , inderdaad , van een klein , jong
 STUK. Boompje , zou geen weezentlyk verfchil maaken ,
 zo min als de figuur der Bladen , die in deeze
 als een Klaverblad zyn ; weshalve zy thans flegts
 als een byfoort wordt aangemerkt , niettegen-
 fttaande 'er de onderfcheiding , van het al of niet
 afvallen der Bladen , is by gedaan (*).

IX.
 Acer
 Negundo.
 Virgini-
 sche.

(9) Ahornboom met *ſamengeſtelde Bladen en*
Troswyze Bloemen.

Deeze *Virginifche* Ahorn verſchilt , doordien
 hy Eſſchenbladen heeft , volgens CLAYTON,
 veel van de anderen. Dezelfen zyn drie- en
 vyfkwabbig volgens PLUKENETIUS , die het
 een *zeer groote Ahornboom* tytelt , betrekken-
 dae toe den *Vreemden Boom* , met Bladen als
 die der Eſſchen gevind en Zaagſwys' getand ,
 welken men t'onrechte voor den *Negundo* heeft
 gehouden , van RAY (†). Dit ſchynt even-
 wel aanleiding gegeven te hebben tot den by-
 naam.

(*) In de laaſte of Dertiende Uitgave van het *Syst. Nat. Vegetabilium* , naamelyk.

(9) *Acer Foliis compositis Floribus racemosis. Hort. Cliff.*
 144. GRON. *Virg.* 154. ROYEN *Lugdhat.* 460. *Acer maximum* ,
Foliis trifidis , *Virginianum.* PLUK. *Alm.* 7. T. 123. f. 45.

(†) De Bladen zouden volgens dien Autheur , uit vyf Vin-
 bladen beſtaan , en juist zulk een Boom vind ik onder den
 naam van *Platanus* , *Masſholder* , afgebeeld by LONICERUS.

naam. Dat het de Suikergeevende Ahorn der Kanadiëren niet zy, is uit het voorgaande blykbaar, niet alleen, maar die, welken CLAY-TON als den Suikerboom opgeeft, hadt de Bladen groot en driekwabbig uitgeknaagd, de Bloemen wit en de Schors witachtig (*).

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

(10) Ahornboom met ovaale, ongekartelde, altoos groene, Bladen.

X.
Acer
semper-
virens.
Altoos
groene.

Deeze Soort van den Heer MILLER, als in de Levant voorkomende, opgegeven, is naderhand van hem wederom gewraakt. Dit brengt my den Ahornboom in gedagten, die volgens THEOPHRASTUS en PLINIUS by een Fontein omstreeks Gortyne op Kandia gestaan zou hebben, en wonderbaar was, om dat hy altoos groen bleef. Men vindt dit in de vertaalde Reizen van TOURNEFORT verhaald, doch die beide Autheuren spreken van een *Platanus*.

By die gelegenheid zal ik hier een aanmerkelyk Bericht van den schranderen HASSELUQUIST invoegen, dat tot bevestiging dient van het gene hier voor, aangaande de overmaatige dikte der *Platanus*-Boomen, is gezegd*. *bl. 359.

Hy

(*) GRON. Flor. Virg. p. 161. Zie ook hier voor, bladz. 591.

(10) *Acer Foliis ovatis integerrimis sempervirentibus.* MILL. *Diff. Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Mant.* 128.

II. Hy fchryft dus in zyne Zesde Brief. „ De
 AFDEEL- „ Maat van veertien Ellen , welke ik hier in-
 XXI. „ fluit, is de dikte van een Ahorn (*Platanus*),
 HOOFD- „ die een wonder verftrekt in het Ryk van on-
 STUK. „ zen Vader, ik meen *Stanchio*, de Geboorte-
 Aborn- „ plaats van HIPPOCRATES (*). Deeze
 boorn. „ Boom heeft zeven - en - veertig Twygen , waar
 „ van ieder een Vadem dik , en met Steenen Py-
 „ laaren onderftut is. Zy befchaduwten een ruim-
 „ te, welke zekerlyk wel zo groot is, als de groo-
 „ te Markt te Stokholm. Onder zyne Schaduw zyn
 „ meer dan twintig, zo groote als kleine, Woon-
 „ huizen gebouwd. Ik geloof in deezen Boom
 „ een der grootfte , oudfte en merkwaardigfte ,
 „ Inwooners van het Ryk der Planten, te heb-
 „ ben gezien” (†).

M I M O S A. Stuijboom.

Dewyl de Latynfche of Griekfche Geflagt-
 naam van de Gevoeligheid , welke fommige
 Soorten van dit Geflagt hebben, afkomstig is,
 zo geef ik 'er , niettegenftaande dit geenszins
 op allen past, den naam van *Stuijboom* aan.

De

(*) Men weet dat die Vader der Geneeskundigen den by-
 naam van *Cōus* voert , als gebooren zynde op 't Eiland *Co* of
Cos , aan de Kust van Natolie in de Griekfche Archipel : maar
 die Eiland wordt van de Turken en anderen hedendaags *Stan-*
ebio of *Stanku* geheten.

(†) HASSELQ. *Reize nach Palestina*. Rostock , 1762. p.
 227.

De Bloemen zyn in vyven gedeeld en hebben een vyftandigen Kelk , met vyf of meer Meeldraadjes. Sommigen zyn dus alleen Man- nelyk , maar anderen van beiderley Kunne , als hebbende bovendien een Styl of Stamper met een Vrugtbeginzel , dat eene Haauw wordt , die het Zaad bevat.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

De menigte van Soorten , tot drie-en-veer- tig toe , welken dit Geslacht heeft , deedt on- zen Ridder daar Afdeelingen in maaken , naar dat de Bladen of *eenvoudiglyk gevind* , of *twee en driepaarig* , of *gepaard en tevens gevind* , of *dubbeld gevind* zyn. De twee eerste Afdeelin- gen hooren hier t'huis , en bovendien van de anderen nog verscheide Soorten.

(1) Stuijboom , die ongedoornd is , met ge- vinde Bladen van vyf paaren ; de Steel met Leedjes en gezoomd.

I.
Mimosa
Inga.
Suiker-
Peulen-
Room.

De bynaam is van PLUMIER afkomstig , die dit Gewas *Inga* , dat waarschylyk de Bra- filiaansche naam zal zyn , genoemd hadt. Ons Volk noemde het , volgens MARCGRAAF , Lo-

(1) *Mimosa inermis* , Foliis pinnatis quinquejugis , Petiolo articulato marginato. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1185. p. 675. *Veg.* XIII. p. 767. *Hort. Cliff.* 209. *Arbor Siliquosa Bra- siliensis.* SLOAN. *Jam.* 153. *Hist.* II. p. 58. T. 183. f. I. *KAJ. Hist.* 1762. *MAR. Sur.* T. 51. *Inga Flore albo simbria- to* , Fructu dulci. *PLUM. Ic.* 25.

II. *Lotus* : doch hy beschryft vier Soorten van
 AFDEEL. Inga, allen de Bladsteelen op zyde gewiekt
 XXI. hebbende of gezoomd, en deeze heeftze bo-
 HOOFD- vendien met Leedjes. De Brasiliaansche wordt
 STUK. geen groote Boom, maar brengt Haauwen voort
Suiker- van twee, drie of vier Duimen lang, met
Peulen- eenige bruinachtige Boontjes, die als in een
Boom. Bed van witte Zyde of Fluweel leggen, even
 als onze Boeren Boonen; doch die zelfstandig-
 heid is zeer lekker en wordt van de Inlanders
 met smaak gegeten. Met reden kan ik hem
 derhalve *Suiker-Peulen Boom* noemen. By ME-
 RIAN vindt men gezegd, dat het een groote
 Wilde Boom is in Suriname, met Pluisachtige
 Bloemen, wiens Zaadhuisjes lange, gedraaide
 Peulen zyn, die zwarte Boontjes bevatten in
 zekere Lymigheid leggende, welke men af-
 zuigt, en ze deswegen *Zoete Boontjes* noemt.
 Van de gestalte der Bladen kan men uit de
 Afbeelding oordeelen. De Bloemen zyn een-
 bladig, enkelbroederig en veelmannig.

II. (2) *Stuipboom, die ongedoornd is, met ge-
 Mimosa vinde Bladen van twee Paaren, den Steel
 Fagifolia. gezoomd hebbende.*
 Beuken-
 bladige.

Een Amerikaansche Haauwdraagende Boom
 met Beuken-Bladen, op 't Eiland Barbados
 groeiende, en aldaar de *Spaansche Eik* gety-
 teld,

(2) *Mimosa inermis, Foliis pinnatis bijugis, Petiolo margi-
 nato. JACQ. Amer. Hist. 261. T. 161. Arbor Siliquosa Faginis
 Foliis Americana. &c. FLUK. Alm. 44. T. 141. f. 2.*

teld, levert deeze Soort uit, die de Bloemen by Kroontjes, enkelbroederig, veelmannig, doch geen Klier tusfchen de Vinbladen heeft. Mooglyk zal het een andere Soort der *Inga* van MARCGRAAF zyn.

II.
AFDEEL
XXI.
HOOFD-
STUK.
Stuip-
boom.

De Heer JACQUIN nam, in de Bosfchen op 't Eiland Martenique, deeze *Mimosa* waar, als eene digte Kroonboom van dertig Voeten, hebbende dikwils een regten Stam van tien Voeten hoogte, en een Voet dik. Het witachtige Hout was met eene bleekbruine gladde Schors bedekt. De Bladen waren twee en fomtyds drie- paarig gevind, ovaalachtig ftomp, donker groen en de uiterften ver de grootften, drie of vier Duimen lang. De Bladfteelen hadt hy niet gezoomd gevonden. Een enkele digte Aair, van twee Duimen lang, bevatte ongevaar veertig witachtige Bloemen, byna zonder Reuk, met geelachtige Meelknopjes. De Vrugt was een Lederachtige bleekgeele Haauw, met eene witachtige zoete Pap, daar in beslooten, welke de Ingezetenen gewoon waren uit te zuigen, noemende zo wel den Boom als de Vrugt, *Pois doux*, of Zoete Peulen.

(3) Stuipboom, die ongedoornd is, met ge-

III.
Mimosa
-*nodosa*.
Knoopige.

(3) *Mimosa inermis*, Foliis pinnatis bijugis, Foliolis inferioribus minoribus, petiolo lineari. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Mimosa inermis*, Foliis pinnatis. &c. *Vir. Cliff.* 49. *Hort. Cliff.* 209. *Phaseolus arboreus tetraphyllos Zeylanicus.* [PLUK. *Alm.* 294. T. 211. f. 5. BURM. *Zeyl.* 192. BURM. *Fl. Ind.* 222.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

vinde Bladen van twee paaren; de onder-
ste Blaadjes kleiner, den Bladsteel li-
niaal.

Stuip-
boom.

Onder den naam van Ongedoornde Mimosa met vier Vinblaadjes en eene Eyronde Klier, tusfchen de laagften die kleiner zyn, komt deeze in de befchryving van den Tuin van CLIFFORT voor. PLUKENETIUS noemtze de Vierbladige, Boomachtige, *Phaseolus van Ceylon*, in de Koninglyke Tuin van Hamptor-Court zig bevindende. Men vindt 'er, door den Hoogleeraar J. BURMANNUS, in zyne befchryving der Planten van dat Eiland, gewag van gemaakt.

IV.
Mimosa
bigemina.
Twee-
paatige.

(4) Stuipboom, die ongedoornd is, met twee-
paarige gefpitste Bladen.

Tweepaarig wordt deeze Soort genoemd, om dat 'er, in dezelve, twee gepaarde Bladen voortkomen op twee gepaarde Steeltjes. Men acht het de *Katou-Conna* te zyn van Malabar, by RAY genaamd *Indifche Peuldraagende Boom*, met een vyfbladige Bloem (*). Dezelve is een

(4) *Mimosa inermis*, Foliis bigeminis acuminatis. Fl. Zeyl. 218. Ceratix quodammodo affinis &c. PLUK. Alm. 95. Katou-Conna. Hort. Mal. VI. p. 21. T. 12. RAJ. Hist. 1746. Ulhanda. BURM. Zeyl. 231. BURM. Fl. Ind. 222.

(*) LINNÆUS, niettemin, verzekert, dat de Bloemen ook in deeze Soort eenbladig, enkelbroedrig, en veelmannig zyn.

een hooge Boom, met den Stam drie of vier Voeten dik, den Bast en het Hout bruin hebbende, met een rood Merg; de Bladen doorgaans gepaard op hunne Steeltjes; de Bloemen Pluisachtig; de Vrugten zyn spiraale, Wolli-ge, Haauwen, door 't open gaan haare zwarte gladde Zaadkorrels vertoonende op een van binnen roode Schil. De Boom is altyd groen, en altoos met Bloemen of Vrugten beladen. Men noemt dezelve *Favas Orelheiras* in 't Portugeesch, en *Oorhangers* in de Nederduitfche Taal, om dat zy een zo fraaije gedaante hebben.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
Stuip-
boom.

(21) Stuipboom, die ongedoornd is, met dub-
beld - gevinde Bladen, de halve Vinnen
spits; den Stam Boomachtig.

XXI.
Mimosa
Arborea.
Regtsta-
mige.

Deeze, op vogtige plaatfen van Jamaika en de Karibifche Eilanden door SLOANE en BROWNE waargenomen, fchynt echter door den Heer JACQUIN in de Westindiën niet gevonden te zyn. De eerste Autheur noemtze *Boomachtige allergrootfte Acacia*, die ongedoornd is,

(21) *Mimosa inermis* [Foliis bipinnatis, Pinnis dimidiatis acutis &c. *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Mimosa Arborea*, *Cot-tice cinereo* &c. BROWN. *Jam.* 252. *Acacia non spinosa* &c. PLUK. *Alm.* V. T. 251. f. 2. *Acacia Arborea maxima*, &c. SLOAN. *Jam.* 157. *Hist.* II. p. 54. T. 182. f. 1, 2. RAJ. *Suppl.* 477.

Q9

II. is, met de Vinbladen zeer groot, witte Bloemen, en omgedraaide, hoogroode, dikke zeer fraaije Haauwen. BROWNE geeft 'er den naam aan van *Boomachtige Mimosa*, met eene Afchgrauwe Schors: de Bloem-Aairen Klootrond; de Haauwen van binnen rood, met zwart glinsterend Zaad. PLUKENETIUS merkt aan, dat de Bladen van een breedten Grondsteun spits uitloopen. De groote Bladsteelen, zo wel als de Takken en alle de Steeltjes ruig, zyn bezet met zeven paaren van zydelingse Bladsteelen, die ieder zeventien paaren van Vinblaadjes hebben, waar van de onderften kleinst, volgens onzen Ridder.

XXII. (22) *Stuipboom, die ongedoornd is, met dubbeld gevinde Bladen van vier paaren, de Vinnen langwerpig ovaal; de Bloemen enkelbroederig gebondeld, den Stam Boomachtig.*

Mimosa
Lebbek.
Arabische.

Door HASSELQUIST werdt, in Egypte, deeze Soort van *Mimosa* waargenomen, welke hy een Boom tytelt, in 't Arabisch *Lebbek* genaamd, en, dewyl die in de Hoven te Kairo groeide, zal het Gewas mooglyk uit Arabie

(22) *Mimosa inermis, Foliis pinnatis quadrijugis &c. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Mimosa Foliis pinnatis &c. HASSELQ. Act. Ups. 1750. p. 9. Itin. 473: 512. Acacia non spinosa Ind. Or. Colutez Foliis &c. PLUK. Mant. II. p. 331. f. 1.*

bie afkomstig zyn. In tweejaarigen , die hy II.
 aldaar gezien hadt , was de Stam nauwlyks AFDEEL.
 een Arm dik , en de grootte als een Kerfen-XXI.
 of Amandelboom ; doch het worden Boomen , HOOFD-
 zegt hy , van hoogte als de Gebouwen. Hy STUK.
 meldt alleenlyk , dat de Bladen gevind zyn, Stuipboom.
 dat is met korte Steeltjes aan een gemeene
 Rib gehecht, sluitende zig, met het ondergaan
 van de Zon , tegen elkander. De Bloemen
 stonden ieder op een eigen Steeltje, en hadden
 een gekleurden , vyftandigen Kelk, waar in een
 Trechterachtige Bloem , van dergelyke Kleur,
 dat is , uit den witten geelachtig , met veele
 zeer lange Meeldraadjes , en een langwerpig
 Vrugtbeginzel , wordende een platte Haauw of
 Peul , van anderhalf Voet lang en rykelyk een
 Duim breed.

L I N N Æ U S geeft maar een Span langte aan
 de Peul ; zyn Ed. zegt , dat de Bloemen by
 gesteelde Bondeltjes voortkomen , en dat het
 getal der Vinblaadjes , die een Duim langte
 hebben , van twaalf tot twintig is. In de Af-
 beelding der aangehaalde Oostindische van PLU-
 KENETIUS , vind ik op 't hoogst maar tien
 Vinblaadjes , en de Bladen hebben geen 't
 minste blyk van dubbeld gevind of vierpaarig
 te zyn. Van waar is dan de bepaling deezer
 Soort afkomstig ?

II. (23) Stuijboom, die ongedoornd is, met dubbeld gevinde Bladen, de buitenste Vinblaadjes grooter, omgekromd en Wollig.

AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

XXIII.
Mimosa
vaga:
Wollige.

Aangezien LINNÆUS deezen zelf in de Cliffortsche Tuin gehad heeft en dus beschreeven, zo kan men niet twyfelen of die zal wel, gelyk zyn Ed. zegt, de Vinblaadjes gladchtig met Wollige Steeltjes, de Bloemen Kroonswyze en Veelmannig, met ruige Kelken, de Bladen dubbeld gevind, van vier paar Bladsteeltjes, wederom met vier paar Bladen aan ieder Vinsteejtje, hebben. Zou dan ook dit, by abuis, op de voorgaande Soort toegepast zyn?

Zyn Ed. brengt hier bedenkelyk 't huis, den *Brafiliaanschen Haauw-Boom* van BREYN, die door denzelven geacht wordt de *Guabi-pocacabiba* te zyn van MARCGRAAF, een Heesterachtige Boom, in Stam, Takken, Bast en Hout, naar den Vlierboom gelykende, hebben de ook dergelyke Reuk en Spongicus Merg: maar Bladen als die van de Fraxinelle, mids dat dezelve niet getand zyn, bly-groen, dun en styf, van boven glad, van onderen Wollig ruig, als de Salie-Bladen. Steeltjes van een Handpalm lang, die meest twee of drie by el-

kan-

(23) *Mimosa incermis* Foliis bipinnatis, Pinnis exterioribus majoribus incurvatis pubescentibus. Hort. Cliff. 209. Arbor filiquosa Brasiliiana, Siliquâ tortuosâ, frutescens, Fraxinellæ foliis. BREYN. Cent. I. T. 15. an? *Guabi-pocacabiba*. MARCGR. Bras. III. Pis. Bras. 170.

kander, zelden één alleen, uit de zyden der Takjes voortkomen, hebben ieder een Kroontje van meer dan twintig zeer welriekende Trechterachtige Bloempjes, vol van Pluisachtige Meeldraadjes met geele Knopjes. De Bloemen afvallende, 't welk, volgens P I S O, in Maart geschiedt, volgen zoete Haauwen, die krom gedraaid en mismaakt zyn, in 't eerst groen, door de rypheid zwart wordende en verrottende. Voorts heeft deeze Boom ook de eigenschap van zyne Bladen 's avonds te sluiten en 's morgens wederom te openen: zo dat men hem mede onder de *Slaapende Boomen* tellen kan.

II.
AFDEEL
XXI.
HOOFD-
STUK.
Stuip-
boom.

(29) *Stuipboom, die Doornen heeft in plaats van Stoppeltjes, twee aan elkander gegroeid, met dubbeld gevinde Bladen.*

XXIX.
Mimosa
Cornigera.
Hoorn-
draagende.

Van deeze vindt men, onder den naam van *Gehoornde Acacia uit Costindie*, in 't Werk van SEBA de Afbeelding, doch het is een Gewas uit Westindie, wordende by HERNANDEZ de *Hoorn draagende Boom* getyteld. Dus noemt het ook COMMELYN een *Mexikaansch Gewas*, naar de *Acacia* gelykende, met Hoorn-

ach-

(29) *Mimosa Spinis Stipularibus geminis connatis, Foliis bipinnatis. Hort. Cliff. 208. ROYEN Lugdbat. 470. Acacia cornuta Indiæ Orientalis. SEB. Kab. I. p. 113. T. 70. f. 13. Acacia Americana &c. PLUK. Alm. III. T. 122. f. 1. Acaciæ similis, Spinis Corniformibus, Mexicana. COMM. Hort. Amst. I. p. 209. T. 107.*

Q 9 3

II. achtige Doornen , die naar Osfen - Hoornen
 AFDEEL. zweemen , volgens PLUKENETIUS. De Heer
 XXI. JACQUIN trof het in de Bosfchen by Kartha-
 HOOFD- gena aan. Hy bevondt het een Boom te zyn ,
 STUK. zelden hooger dan twaalf Voeten , met veele
Stuip-
boom. Takjes als een Pieramied opgroeiende. De-
 zelve heeft de Blaadjes klein , zo wel als de
 Bloemen , die geel en reukeloos zyn , tot een
 digte dunne Aair verzameld. De Peulen bevat-
 ten een Boterachtig Merg , waar in de Zaaden
 leggen. Zeer zonderling kwamen zyn Ed. , aan
 dit Gewas , de gedagte Doornen voor , onder
 de Oxels der Takken en Bladfteelen , volmaakt
 naar Osfe - Hoornen gelykende. Zy waren som-
 migen langer dan vyf Duimen , van buiten glad
 en bruin , van binnen hol , en , die aan 't end
 open waren , vol van Mieren , welke , op het
 minfte schudden of stooten aan den Boom , als
 een Regen daar uit vielen. Zo dezelve op de
 Huid kwamen , ontftondt onmiddelyk , door haa-
 ren Beet , een vuurige Jeukt , welke dikwils
 over 't Kwartier Uurs aanhieldt , en waar op
 een Zwellling volgde , die in een Dag ver-
 dween.

XXXII. (32) *Stuipboom met drievoudige Doornen ,*
Mimosa *de*
Senegalen-
fis.
 Senegalsche (32) *Mimosa spinis ternis* , intermedio reflexo , Foliis bi-
 Acacia. pinnatis , Floribus spicatis. *Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Mi-*
mosa aculeata , Floribus polyandris spicatis , Legumine com-
 presso-lævi elliptico. ADANSON ex B. JUSSIEU. *Mimosa spinis*
geminis distinctis &c. *Hort. Cliff.* 209. *Hort. Ups.* 146. ROYEN
Lugd.

de middelste omgeboogen, dubbeld gevinde
Bladen en Aairswyze Bloemen.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-

Deeze Soort, welke den Heer ADAMSON in 't Land van Senegal was voorgekomen, adt een glatte ovaalachtige, samengedrukte Haauw tot haare Vrugt. Men vindtze in de Europifche Kruidtuinen, onder den naam van Mimosa met twee gepaarde Doornen, de Bladen dubbeld gevind, hebbende ieder Vinfteeltje wederzyds meer dan vyf Blaadjes. Het zou de *Acacia* van ALPINUS zyn, die 'er aldus van fpreekt.

Men vindt 'er menigvuldige Boomen van, in de Bergen Sinai, naby de Roode Zee, alwaar die de grootte van Moerbezie-Boomen bereiken, breidende zig meer in de breedte dan in de hoogte uit. De Stam heeft een zwarte, ruuwe Schors, bezet met zeer fcherpe witte Doornen. De Bladen zyn langwerpig, zeer fyn ingefneeden; de Bloemen klein, bleek geelachtig, naar Wol-Vlokjes gelykende, als ronde Bolletjes. Die men te Kairo aankoft hebben geele of bleek; die in de Gebergten van Arabie groeijen witte Bloemen. Sommigen van deeze Boomen zyn Mannetjes, die geen Vrugt draagen; anderen Wyfjes, met veele Haauwen beladen,
naar

Lugdat. 417. *Mat. Med.* 261. *Acacia.* C. B. *Pin.* 392. ALP. *Egypt.* 9. T. 15. *Acacia altera vera &c.* PLUK. *Alm.* 3. T. 251. f. 1. *Arbor Foliis pinnatis, Spicâ pendulâ.* CAT. *Car.* II. T. 44.

Qq 4

II. naar die der Lupinen gelykende, en, zo wel
 AFDEEL. als de Bloemen en Bladen, van een zeer famen-
 XXI. trekkende Smaak.
 HOOFD-

STUK. Dat deeze de zelfde zou zyn als die van
Acacia. P L U K E N E T I U S, welke een witachtige Schors
 heeft en eene lange, ruige Haauw, of als die van
 C A T E S B Y, met hangende, Fluweelachtige
 Bloem - Aairen, komt wat onwaarschylyk voor.

XXXIII. (33) Stuijboom met onderscheidene Stoppel-
Mimosa Doornen, en dubbeld gevinde Bladen, de
Farnesiana Vinsteejtjes agtpaarig; de Aairen kloot-
na. rond en ongesteeld.
 Westindi-
 sche Aca-
 cia.

Deeze *Acacia* uit de Westindiën, en wel van 't Eiland St. Domingo afkomstig, kan daarom met regt *Westindische* genoemd worden. Ook gaf 'er de Leidsche Hoogleeraar H E R M A N N U S den naam aan, van *Indische Acacia*, met Bladen van het Peuldraagende Scorpioenkruid, en bruine, Spilronde, Harstachtige Haauwen. Omtrent den jaare 1611 in de Farnesiaansche Tuin, te Rome, gezaaid zynde, en aangekweekt, is zy voorts in de Tuinen van Europa gemeen geworden, wegens den lekkeren Geur der Bloemen. De Geneesheer ALDUS, Opziender van

(33) *Mimosa Spinis Stipularibus distinctis; Foliis bipinnatis, partialibus octojugis; Spicis globosis festilibus.* Hort. Ups. 146. *Acacia Indica Farnesiana.* ALD. Farn. 2. RAJ. Hist. 977. TOURNEF. *Inst.* 605. *Acacia Indica, Foliis Scorpioidis leguminosæ.* &c. H. Lugdbur.

van dien Tuin , heeft dit Gewas afgebeeld en II.
beschreeven. AFDEEL.

Hy verhaalt in den jaare 1623 , dat het toen XXI.
reeds Boomen maakte van twaalf Ellen hoog ; HOOFD.
ja dat die grooter zouden geweest zyn , indien STUK.
het niet door de Winterkoude veel geleeden *Acacia.*
had. Dewyl hy tevens de gróotte by die van
een Hazelaar vergelykt , zo geloof ik niet , dat
hier door hem gewoone Ellen gemeend worden ,
maar op 't hoogst *Cubiti* , gelyk *VITRUVIUS*
heeft , van anderhalven Voet. Dit blykt te
meer , om dat hy den Stam zegt maar een hal-
ve Palm , of ongeveer een Handbreed , dik ge-
weest te zyn. Aan de Takken waren lange ,
taaije , Looten , gelyk die der Hazelaaren , met
dergelyke Schors bekleed , doch bogtig , en hier
en daar , zo wel als aan den oirsprong der Blad-
steeltjes , bezet met tweevoudige , aan de zy-
den met het Steeltje samengegroeide scherpe
Doorens , wel een Duim lang , eerst roodachtig
en vervolgens wit van kleur. De Bladen be-
stonden uit verscheide Steeltjes met ovaalachtig-
ge gepaarde Blaadjes , insgelyks tegenover el-
kander aan een langen Bladsteel gevoegd. De
Bloemen kwamen als kleine groene Bolletjes
te voorschyn , gelyk het Vrugtbeginzel van een
Aardbezie , wordende vervolgens geel en na
verloop van twee of drie Dagen een ruig wit
Bolletje , als een Wy - Kwast , van Meeldrac-
jes der menigvuldige Trechterswyze Bloempjes
samengesteld.

II. Tweemaal 's Jaars , in 't Voorjaar en de
 AFDEEL. Herfst , bloeide dit Gewas te Rome , en wel
 XXI. het overvloedigste in September , doch die
 HOOFD- Bloemen gaven geen Vrugt. In een zodanig
 STUK. Bloembolletje heeft hy wel honderd en meer
 . *Acacia.* Kelkjes geteld ; die ieder veertig of vyftig Haar-
 dunne Meeldraadjes , met geele Knopjes , uitgave-
 ven ; zo dat het getal dier Draadjes , in zulk
 een Bolletje , ten minste vier- of vyfhonderd
 was. De Smaak deezer Bloemen was famen-
 trekkende met eenige bitterheid: de Reuk als
 die der welriekendste geele Violieren of Muur-
 bloemen, en zy behielden zelfs gedroogd zyn-
 de dien Geur. De Boomen raakten 's Winters
 haare Bladen kwyt , en bleeven kaal tot in
 Mey. Op de Bloemen, die zy dan uitgaven,
 volgden trosfen van Haauwen , fomtyds tien
 by malkander, een half Voet lang en een klei-
 nen Vinger dik , rondachtig en knobbelig we-
 gens de ingeflooten Zaaden. Deeze Peulen
 waren eerst groen, en ryp wordende zeer zwart
 van Kleur : de Smaak der jongen of groenen
 was zeer famentrekkende , en deeze hoedanig-
 heid verminderde door de rypwording , geeven-
 de de Zaaden , die men daar in vindt , als één
 zulke Zaadkorrel maar een weinig tyds in de
 Mond gewenteld en gekaauwd werdt , niet al-
 leen een heeten Smaak , maar ook een zeer
 sterken Stank van Lock.

(34) Stuijboom met uitgespreide Stoppel-Doornen, de Bladen dubbeld gevind, de buitenste der zydvinnen door een Klier onderscheiden: de Bloem-Aairen Klootronde en gesteeeld.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
XXXIV.
Mimosa
Nilotica.
Egyptische
Acacia.

Deeze Soortelyke beschryving, op rekening van HASSELQUIST, is by hem als volgt. Hy noemt het Gewas, *Mimosa met dubbelde, afgezonderde, kortachtige Doornen*; de Bladen dubbeld gevind; de smaldeelingen wederzyds van meer dan agt Blaadjes. Het is, zegt hy, een groote, zeer Takkige, Gommige Boom, die Bloemen als Hoofdjes, geel, een weinig kleiner en donkerer dan in de nabuurige Soort heeft; de Peulen uit samengedrukte, langachtige, Leedjes samengesteld, lang en los: de Zaaden rondachtig, samengedrukt. De Doornen zyn even als in de nabykomende Soort, maar merkelyk korter, en niet naar de punt verdunnende.

Van

(34) *Mimosa Spinis Stipularibus patentibus; Foliis bipinnatis, partialibus extimis Glandulâ interstinctis: Spicis globosis pedunculatis.* HASSELQ. *Itin.* 475. *Mimosa Spinis geminis approximatis, Foliis bipinnatis, partialibus bijugis.* *Hort. Cliff.* 208. ROYEN *Lugdhat.* 470. GRON. *Orient.* 159. *Acacia Foliis Scorpioidis leguminosa.* C. B. *Pin.* 392. *Acacia vera.* J. B. *Hist.* I. p. 429. VESLING. *Ægypt.* T. 8. DOB. *Pempt.* 752. TOURN. *Inst.* 605. *Acacia Ægyptiaca.* HERN. *Mexican.* 866. *Acacia vera s. Spina Ægyptiaca, subrotundis Foliis, Flore luteo, Siliquâ paucioribus Isthmis glabris nigricantibus.* FLUK. *Alm.* III. T. 123. f. 1.

II. Van deeze Soort komt, zegt die Autheur, de Arabifche Gom, de *Gummi Thuris* en *Sucus Acaciæ*, en niet van de andere, die men tot dus verre daar voor gehouden heeft. Om dat dezelve by toeval alleen in Europa overgebragt was, en ALPINUS ook geen onderscheiding hadt gemaakt, hebben alle Kruidkundigen, en befchryvers der Enkelde Geneesmiddelen, die aangezien voor de Echte *Acacia Ægyptiaca*, daar ze door de Egyptenaaren naauwkeurig van onderscheiden wordt, niettegenftaande deeze twee Soorten aldaar onder malkander groeijen. Zy noemen, naamelyk, de gene die de Gom en het Sap geeft, *Charad*; de andere, die van geen gebruik is, *Fetne*.

„ Het verfchil beftaat : 1. In de Grootte :
 „ want de Echte Acacia wordt een zeer grootte Boom, en de andere bereikt naauwlyks
 „ meer dan agt of tien Voeten hoogte: 2. In
 „ de uitwendige gedaante der Bloemen, welke in
 „ de Echte donkerer, een weinig kleiner en
 „ niet zo bevallig voor 't Gezigt of den Reuk
 „ zyn : 3. In de figuur der Haauwen, welke
 „ in deeze met Leedjes, als gezegd is, in de
 „ andere Rolrond en effen zyn : 4. In 't getal
 „ der Vinblaadjes aan de Zydvinnen, 't welk
 „ in de Echte grooter is, zelden minder dan
 „ agt en dikwils tien Paaren uitmaakende; in
 „ de onechte zig dikwils tot vyf Paaren be-
 „ paalt.

„ Bei-

„ Beiden komen zy , in Neder - Egypte , ^{II.}
 „ zeldzaam , en meest in de Tuinen voort , ^{AFDEEL.}
 „ hoewel men 'er ook sommigen van zelf ge- ^{XXI.}
 „ groeid vindt ; gelyk in de Zand - Woestyn ^{HOOFD-}
 „ by de oude Begraafplaatsen der Egyptena- ^{STUK.}
 „ ren ; maar in de bovenste deelen van Eryp- ^{Acacia.}
 „ te zyn geheele Bosfchen van de Echte Aca-
 „ cia , als ook in Steenachtig Arabie , alwaar
 „ de Arabifche Gom in groote veelheid verga-
 „ derd wordt , en nevens den Noordelyken In-
 „ ham van de Roode Zee , aan den Voet van
 „ den Berg Sinäi , waar de Witte Gom , ge-
 „ naamd *Gummi Thuris* , voortkomt. Men geeft
 „ aan deeze laafte alleenlyk dien naam naar
 „ een Haven in die Zee , by de Stad Kairo ,
 „ *Thur* of *Thor* genaamd. Men moet hier om
 „ geen Wierook denken. De *Gummi Thuris*
 „ is alleenlyk helderer , witachtig of geheel
 „ zonder Kleur : de *Gummi Arabicum* minder
 „ doorschynende en uit den rofen of graau-
 „ wen geelachtig”.

Zie hier dan den oirfprong van de Arabifche
 Gom , zo van de grove als van de fyne of wit- ^{De}
 te Soort , die van de Gom van Senegal zekerlyk in ^{Arabifche}
 plaats en ook waarfchynlyk in afkomst verfchilt , ^{Gom.}
 als komende dezelve , naar alle gedagten , van
 de andere Soort , hier voor befchreeven , de Se-
 negalfche genaamd , of ook van andere Boo-
 men. Ik heb van derzelve gebruik en nuttig-
 heden reeds gefproken *.

* II. D.
 II. STUK.
 bl. 580.

Wat

II. Wat het van ouds zo beruchte *Succus Aca-*
AFDEEL. *ciæ* aangaat , dit wordt geperst uit de onrype ,
XXI. *ciæ* aangaat , dit wordt geperst uit de onrype ,
HOOFD- groene , Haauwen van den Echten Acacia - Boom ,
STUK. en dan , dik gekookt zynde , tot Koekjes ge-
 maakt , en dit is tot ftemping van Bloed , en
 andere te groote Ontlastingen , wanneer die uit
 eene flapheid der Vaste deelen ontstaan , zeer
 dienftig. Men heeft 'er ook een Hartsterkende
 kragt aan toefchreeven , die zekerlyk in derge-
 lyke gevallen plaats heeft , en hierom is het een
 der Ingredienten van de Theriaak , Mithridaat
 en andere Winkelmiddelen. Doch , aan den
 eenen kant , krygt men dikwils daar voor het
 verdikte Sap van onrype Duitfche Slec - Pruimen ,
 en , aan den anderen kant , wordt het Sap der
 Echte Acacia te Kairo , van de Lederbereiders ,
 in groote menigte tot het zwart maaken van
 Huiden gebezigd , zo ALPINUS meldt.

VELLINGIUS geeft , in zyne Aantekenin-
 gen op dien Autheur , eene zeer goede Afbeel-
 ding van een Tak van den Echten Acacia - Boom ,
 met zyne Bladen , Doornen , Bloemen en Vrugten.
 „ Het *Succus Acaciæ* heeft , nu twintig Jaaren
 „ lang , (zegt hy , dit fchryvende in den jaare
 „ 1638 ,) de braave Man , COSMUS DE NI-
 „ GRIS , Apotheker te Venetie , in Europa
 „ overgezonden. Deeze drukt , met een Pers ,
 „ het Sap uit de Haauwen , die nog groen zyn ,
 „ in een Steenen Mortier gestampt , en laat niet
 „ hetzelve , op de manier der Ouden , in de
 „ Zonneschyn dik worden , maar in een vertind
 „ Bek-

„ Bekken , door de hitte van een Stoof lang- II.
 „ zaam uitdampen , tot dat een Druppeltje daar AFDEEL.
 „ van koud wordende volkomen stolle. Dan, XXI.
 „ op een zuiveren Linnen doek uitgegooten , HOOFD-
 „ besluit hy 't zelve , zo dra het laauw gewor- STUK.
 „ den is , in Ofsen Blaazen. Het Sap , op *Acacia.*
 „ deeze manier bereid , geenszins verbrand zyn-
 „ zynde , rosachtig bruin , niet onaangenaam
 „ ruikende , wordt tot de gebruiken , van onzen
 „ ALPINUS voorgeschreeven , zeer dienstig
 „ bevonden.”

Uit Zaad van deeze Acacia , 't welk FABIVS
 COLUMNA van Keizer FERDINAND bekomen
 hadt , kreeg hy , te Napels , Boompjes van drie
 Jaaren , ter hoogte van drie Voeten , doch hy
 kon 'er niets dan de Bladen aan waarneemen : zy
 stiervën door de strenge Winter - Koude. De
 Keizer , zegt hy , perste zelf het Sap uit de
 geweekte Haauwen , dat zuur , samentrekkende ,
 rosachtig doorschynende , en in Koekjes samen-
 gegroeid , diende om beste Theriaak te maaken ,
 waar op zyne Majesteit zig byzonder toeleid ,
 gebruikende byna alle de Ingrediënten volgens
 't Voorschrift. Het drooge Zaad , uit de knoo-
 pige , platte , Haauwen genomen , schein als
 met zekere glanzige Gom bestreeken te zyn ,
 die men 'er door smelting in Water af kreeg en
 dan verdikte tot Klonten. Waarschynlyk zal dit
 een Soort van Arabische Gom geweest zyn. Hy
 merkt aan , dat de Farnesiaansche geenszins dee-
 ze Echte Acacia is , 't welk hy door vergelyking
der

II. der Afbeeldingen van de Egyptifche met de
 AFDEEL. Mexikaanfche aantoot, voegende 'er vervol-
 XXI. gens de Afbeelding by van eene Mefopotami-
 HOOFD- fche, welke zo wel van die beiden als van de
 STUK. *Acacia*. Senegalfche aanmerkelyk verfchilt (*).

Met de befchryving van deeze drie Soorten van *Acacia*, onder de *Mimofa*'s betrokken, ftap ik af van dit uitgebreide Geflagt, om de overigen onder de Heesters te befchryven, gaande daarom thans tot de *Tweehuizigen* onder de *Veelwyvigen* over; welker eerfte Geflagt den naam voert van

G L E D I T S I A.

De Geflagtnaam ftrekt ter vereeringe van den Leipziger Heer J. GOTLIEB GLEDITSCHE, door wien onze Ridder nu ruim dertig Jaaren geleeden, tegen de beoordeelingen van den Heer SIGESBEK, zo dapper werdt verdedigd: en die naderhand ook een Samenftel der Kruidkunde, in 't jaar 1764, wel ingelyks op de Sexen der Planten gegrond, doch op een andere manier gefchikt, aan 't licht gegeven heeft.

De Mannetjes - Bloemen hebben zo wel den Kelk als de Bloem driebladig en zes Meeldraadjes: de Wyfjes beiden vyfbladig: de Tweeflagtigen den Kelk in vieren gedeeld en de Bloem

(* In zyne Aantekeningen op RECCHI Uitgaave der Werken van HERNANDEZ, ut fupra.

Bloem vierbladig en zes Meeldraadjes. Zo wel in deeze laatsten als in de Wyfjes - Bloemen is een Stamper, en Vrugtbeginzel, dat een Haauw wordt.

II.
AFDEEL
XXI.
HOOFD-
STUK.

Twee Soorten bevat dit Geslacht, de eene in Noord - Amerika, de andere in Oostindie t'huis.

(1) *Gleditsia met drievoudige Doornen aan de Oxels der Bladen.*

I.
Gleditsia
triacanthos;
Driedoor-
nige.

Dit Gewas, bevoorens *Casalpinoïdes* door den Ridder getyeld, en door MICHELIUS genaamd *Melilobus*, voert thans den naam van *Gedoornde Gleditsia*. In de Zuidelyke deelen van Europa kan het in de open Lugt blyven staan, zo de Heer GOUAN aanmerkt. CATESBY bevondt hetzelfde zeer hooge, wyd uitgespreide Boomen te maaken, welken zeker Heer aan de Rivier Ashley geplant hadt, alwaar die op verdronken Land groeiden. Doch schynt ook de eigentyke woonplaats van hetzelfde in

Vir-

(1) *Gleditsia* Caule spinis triplicibus axillaribus. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1159. p. 678. *Veg.* XIII. p. 771. *Gleditsia*. *Hort. Ups.* 298. GRON. *Virg.* 183. GOUAN. *Monsp.* 520. *Gleditsia spinosa*. DU HAM. *Arbr.* I. p. 266. T. 105. *Melilobus*. MICH. *Gen.* 15. *Casalpinoïdes* Foliis pinnatis ac duplicato-pinnatis. *Hort. Cliff.* 489. *Acacia Americana* *Abruzæ folio triacanthos*. PLUK. *Mant.* I. T. 352. f. 1. *Hort. Angl.* T. 21. β. *Acacia Abruzæ folio triacanthos*, *Capsulâ ovali &c.* CATESB. *Car.* I. T. 43. SRL. *Vogel.* I. Band. Pl. 86.

R r

II. Virginia te zyn , aangezien de Heer CLAY-
 AFDEEL. TON aanmerkt, dat men 'er den naam van *Ho-*
 XXI. *ney-Locust* aan geeft, strekkende de Haauwen,
 HOOFD- mooglyk na dat zy uitgepeld zyn, des Winters
 STUK. veel tot Voedzel van het Vee. Deeze Haauwen
 zyn kort en Eyrondachtig, bevattende een
 Boon. Het wordt van denzelven *Driedoornige*
Acacia, met breede bruine Haauwen, die een
 groene zoetachtige Pap bevatten, getyteld. PLU-
 KENETIUS hadt zodanig een *Acacia*, met Bladen
 van Oostindische Boonen, te Londen voort-
 geteeld, die van Suriname afkomstig was, ge-
 zien. De Bladen zyn dubbeld gevind, en ge-
 lyken veel naar die van 't voorgaande Geslacht.

II.
Gleditsia
inermis.
 Onge-
 doornde.

(2) *Gleditsia zonder Doornen.*

Deeze Soort groeit op 't Eiland Java in
 Oostindie. Men vindtze derhalve Javaansche
 ongedoornde *Acacia*, met zeer groote glanzi-
 ge Bladen, *Cadawang* by de Ingezetenen ge-
 naamd, in de Beaumontsche Tuin getyteld.
 Niettemin wordt daar toe ook de Ongedoornde
 Amerikaansche *Acacia* van den Heer MILLER,
 met paarsche Bloemen en zeer lange Meel-
 draad-

(2) *Gleditsia inermis.* DU HAM. *Arbr.* I. p. 266. *Acacia*
javanica non spinosa, Foliis maximis splendidibus. PLUK.
Alm. 6. T. 123. f. 3. *Acacia Americana non spinosa*, Flore
 purpureo, Staminibus longisfimis, Siliquis planis villosis.
 MILL. 16. T. 5. *Gleditsia inermis.* BURM. *Fl. Ind.* p.
 244.

draadje, de Haauwen plat en ruig hebbende, t'huis gebragt. De Bladen, zegt LINNÆUS, zyn dubbeld gevind; de Vinfteeltjes met vier paaren van spitse, gladde, glinsterende Blaadjes, en de gemeene Bladsteel loopt in een zachten Doorn uit.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

FRAXINUS. Escheboom.

In dit Geslagt komen Tweeflagtige en Wyfjes-Bloemen voor. Sommigen van de eersten hebben geen Bloem noch Kelk, anderen een Kelk, die in vieren gedeeld is, en eene vierbladige Bloemkrans, met twee Meeldraadjes en een Stamper, welken de Wyfjes-Bloemen, ook, van eene Lancetswyze figuur hebben, en zodanig is insgelyks de figuur van het Zaad.

Drie Soorten zyn in hetzelfde opgetekend, als volgt.

(1) Escheboom met Zaagswys' getande Vinbladen, de Bloemen zonder Bladdjes.

I.
Fraxinus
excelsior.
Gemeene.

Deeze Soort is door gantsch Europa gemeen. RAY zegt, dat dezelve zo wel in de warme als

(1) *Fraxinus foliolis ferratis, floribus apetalis.* Syst. Nat. XII. Gen. 1160. p. 679. Veg. XIII. p. 771. *Fraxinus floribus nudis.* Hort. Cliff. 469. Fl. Suec. 830: 926. Mat. Med. 475. ROYEN Lugdbat. 396. DALIB. Paris. 306. *Fraxinus excelsior.* C. B. Pin. 416. *Fraxinus.* DOD. Peñpt. 771. TOURNEF. Inst. 577.

Rr 2

II. als in de koude Landschappen groeit: evenwel
 AFDEEL schynt zy in de Zuidelyke deelen van Europa,
 XXI. overal, zo veel niet voor te komen, als in de
 HOOFD- overal, zo veel niet voor te komen, als in de
 STUK. Noordelyke. In Karniolie, immers, werdt zy
Ejcheboom- door Doktor SCOPOLI niet aangetroffen. In
 Duitschland, Vrankryk, Engeland en onze Pro-
 vintiën, is zy zeer gemeen; ja in Sweeden
 zodanig, dat menze byna overal in de Haa-
 gen, nevens de Landeryën, aantrest. Men
 noemtze aldaar *Ask*, dat veel overeenkomst
 heeft met den Hoogduitschen naam *Eschen-*
Baum en met den Engelschen *Ash-Tree*, moog-
 lyk, zo RAY wil, van de Afchkleurigheid der
 Schors afkomstig. De Italiaansche naam *Fras-*
sino, de Spaansche *Fraxino* en *Fresno*, de Fran-
 sche *Fresne*, zyn buiten twyfel flegts verande-
 ringen van den Latynschen naam *Fraxinus*, naar
 den Tongval der byzondere Natiën, gelyk men
 dien in de Landtaal van Provence noemt *lou*
Fraisfé.

Deeze wordt door de hoogte, onder den
 naam van *Fraxinus excelsior*, van de volgende
 onderscheiden. Hy munt by andere Boomen
 uit door zynen regten Stam, die op zig zelf
 staande Weer en Wind verduurt, en dus als
 den Palmboom van Europa uitmaakt. In 't
 groeijen en in 't opschieten is hy zeer gewil-
 lig, doch verdraagt het afkappen zo wel niet
 als de Ypen en Wilgen, wordende daar door
 dikwils geheel mismakt. Anders kroont hy
 sierlyk uit. Hy wil gaarn groeijen aan Rivie-
 ren

ren en Wateren, en niettemin is zyn Hout zo droog, dat men de levendige Takken, zo als zy van den Boom gekapt of gebroken zyn, aanstonds kan branden. Men teelt hem alleenlyk van Zaad. De Wortels hebben die eigenschap, dat zy zig ver langs de Oppervlakte uitspreiden, 't welk niet alleen een groote vastigheid aan den Boom geeft, maar ook den Grond zodanig te samen houdt, dat men dit Gewas van een kundigen Hovenier niet alleen aangepreezen vindt, om de Stranden en Dyken onzes Lands daar mede te beplanten, ten einde die voor den slag van 't Water en voor Stormwinden te beveiligen, maar ook om Aarden Wallen voor het instorten en uitkabbelen te beschutten, enz. (*).

II.
 AFDEFL
 XXI.
 HOOFD-
 STUK.
Efcheboom.

Op alle Efcheboomen, nogthans, is dit niet toepasfelyk. Men krygt 'er uit Zaad, die grootte Boomen worden: men krygt 'er, die zeer knobbelachtig opgroeijen: ook komen 'er met zeer glanzige Bladen voor, die weinig deugen: zo dat hier in een uitkiezing plaats moet hebben. De beroemde MICHEL IUS, te Florence, vertoont zevenderley Bladen van Efcheboomen, met Bloem en Zaad, om het verschil aan te wyzen, 't welk zyn Ed. onder de Groote Efchen

Verfchei-
 denheden.

(* *Verhand. der Holl. Maatschapp. X. DEEL. II. STUK, bladz. 133.* Wenschelyk ware het, inderdaad, dat deeze Boom in onze Provincie, inzonderheid in Noordholland, tot Windbrecking en tot voordeel, meer werd aangekweekt.

Rr 3

II. DEFL. III. STUK.

II. Eschen gevonden hadt. Het zyn maar enkele
 AFDEEL. XXI. Vinbladen, die hy afbeeldt: want de Bladen
 HOOFD- der Escheboomen bestaan, gelyk bekend is, uit
 STUK. verscheide langwerpig ovaale, gespitsste, aan
Escheboom. den rand gekartelde Bladen, die aan sommige
 Plantsoenen breeder, naar die der Ockernooten-
 Boomen gelykende, voorkomen, en de zodani-
 gen groeijen in de Bosfchen door geheel Toska-
 nen, wordende op de Velden geplant om de
 Wynstokken daar by te laten opklimmen. Hier
 van vindt hy 'er één met de Vrucht lang en
 stomp: een anderen met de Vrucht kort en pun-
 tig. Op de zelfde plaatsen kwam 'er hem met
 rondachtiger Bladen voor, en eene Spatelswyze:
 een andere met eene Hartvormige Vrucht, tot
 het zelfde oogmerk dienende. Sommigen had-
 den de Bladen Lauriërachtig, of Lancetswys'
 ovaal en eenigen geheel Lancetvormig; te wee-
 ten ruim driemaal zo lang als breed. Deeze
 laatste was kleiner van Gewas, hebbende het
 Zaadhuisje dun en stomp. In 't geheel zyn door
 deezen Kruidkenner ten minste twaalf Verschei-
 denheden van den Grooten Escheboom, in Tos-
 kanen van zelf voortkomende, aangetekend.

De Heer LINNÆUS geeft aan dit Geslacht
 alleenlyk Tweeslagtige en Vrouwelyke Bloe-
 men, gelyk in de Kenmerken is gezegd. TOUR-
 NEFORT merkt aan, dat in de Bloemen van den
 Escheboom, somtyds, het Vruchtbeginzel ont-
 breekt, en deeze zouden dan Mannelyke Bloe-
 men zyn. Dit wordt door den gedagten MI-

CHELIUS bevestigd , zeggende , dat zulks zo II.
 wel in Bloemen met Bloemblaadjes als in die ^{AFDEEL.}
 met enkele Meeldraadjes plaats heeft. De groo- ^{XXI.}
 te BOERHAAVE vermoedde derhalve niet ^{HOOFD-}
 zonder reden , dat 'er , onder de Eschen , Manne- ^{STUK.}
 tjes , Wyfjes en Tweeflagtige Boomen zyn : ten ^{Escheboom.}
 minste hadt hy , door een oplettend onderzoek ,
 eenigen vrugtbaar , anderen onvrugtbaar , be-
 vonden : het welk door my en anderen ook waar-
 genomen is. In beiden , zo wel die vrugtbaar
 als die onvrugtbaar zyn , komen de Bloemen
 reeds in 't vroege Voorjaar te voorschyn , eer
 de Bladen uitbotten , doch het Zaad , dat in
 langwerpige Zaadhuisjes , als Sleutelbosfchen by
 elkander hangende , vervat is , wordt niet eer
 ryp dan in de Herfst. De Mos-achtige Bol-
 letjes , die men als tusfchen deeze Trosfen voor-
 komende afgebeeld vindt , zyn zeldzaam.

Men heeft aan dit Zaad , dat in de Genees- ^{Gebruik.}
 kunde van gebruik is , wegens de zonderlinge
 figuur , den naam van *Ornithoglossum* of *Lingua*
Avis , dat is Vogel-Tongetje , gegeven. Tot
 een half Drachme 's morgens met een Glas
 Wyn ingenomen , is het zeer Pisdryvende , en
 dienstig voor de genen die met Waterzugt of
 de Geluw gekweld zyn , zo men zegt. Van
 den Bast des Eschebooms hebben veelen als van
 den Koorts-Bast en in deszelfs plaats , niet
 zonder vrugt , in Afkookzel of Aftrekzel , ge-
 bruik gemaakt. Het Poeijer van denzelven dient
 tot hetzelfde oogmerk. Men neemt den binnen-

R r 4

Bast,

II. Bast, die eerst wit is en door 't droogen geel
 AFDEEL. wordt, hebbende een bitteren Smaak, ook dien-
 XXI. ftig zynde tegen andere Kwaalen. Aan het Hout
 HOOFD- is van E T T M U L L E R een Sympathetische kragt
 STUK. *Efcheboom.* in 't stempen van Bloedstortingen toegeschree-
 ven; weshalve de Duitschers aan deeze Soort
 ook wel den naam van *Wondboom* geeven. Aan
 de Bladen schryft men gemeenlyk een Wond-
 heelende kragt toe; doch zy worden zeldzaam
 inwendig gebruikt. P L I N I U S heeft het Sap,
 dat uit deezen Boom vloeit, als een onfeilbaar
 Middel tegen een Vergiftige Slangen-Beet aan-
 gepreezen, mids men dan tevens de Bladen
 op de Wonde legge. Een groen Takje, met het
 eene end op 't Vuur gelegd, laat tot het andere
 end een Waterig Vogt uitloopen, 't welk tegen de
 Doofheid zeer dienstig zou zyn. Om kort te gaan,
 deeze Boom levert, volgens sommigen, een
 geheele Huis-Apotheek uit. Zekere Jesuit, ge-
 naamd Pater S C H O T T, heeft zeven-en-der-
 tig Artikelen by een vergaderd van byzondere
 kragten, die aan sommige deelen van deezen
 Boom zyn toegeschreeven. Het meeste gebruik
 wordt hier te Lande van deszelfs Hout, zo
 tot Brandstof, als tot Wagenmakers, Stoelen-
 makers, Draaijers en ander Werk gemaakt.
 Het is witachtig gesprenkeld van Kleur, zeer
 taay en ligt: weshalve men ook Snaphaanen of
 Musketten uit Eschen Planken zaagt, en van
 de Takken Hoepels om Toppen en Kuipen
 slaat.

(2) Escheboom, die de Vinbladen Zaagswyze getand heeft, de Bloemen met Bloemblaadjes.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

Om deeze reden geeft onze Ridder, elders, aan deeze Soort den naam van Escheboom met volmaakte Bloemen. Onder de Verscheidenheden van MICHELIUS schynt het de Dertienste te zyn, daar ik van gesproken heb, als kleiner zynde van Gewas en de Bladen langwerpig, zeer smal, hebbende, en deeze wordt de Bloemtrosfen draagende getyteld; hoewel 'er, volgens dien zelfden Autheur, ook een groote breedbladige Soort is van dien aart. LINNÆUS onderscheidt deeze Soort van de voorgaande, niet alleen door de gezegde smalheid der Bladen, maar ook doordien zy allen aan den gemeenen Bladsteel, die effen is, even groot zyn; daar in de andere het uiterste Blad grooter is en de Bladsteel gezoomd.

II.
Fraxinus
Ornus.
Itali-
aan[sche.]

Men noemt deeze Soort van Esch, die ook in 't Gebergte by Lyons valt, in de Kruidkunde *Ornus*. Zy groeit in de Zuidelyke deelen van Europa, in 't byzonder in Italie, en van

dee-

(2) *Fraxinus Foliolis ferratis, Floribus corollatis. Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. Fr. Floribus completis. *Hort. Ups.* 304. *Hort. Cliff.* 470. ROYEN *Lugdbat.* 396. *Mat. Med.* 476. Fr. humilior f. altera Theophrasti minore et tenuiore folio. C. B. *Pin.* 416. Fr. Florifera botryoides. MOR. *Præl.* 265. *Hort. Angl.* 33. T. 9. Fr. tenuiore & minore folio. J. B. *Hist.* 1. p. 177.

R r 5

II. DEEL. III. STUK.

II. deeze , als ook van eene Verscheidenheid der gemeene Eschen , met ronder of Pimpernel-Bladen , bevoorens gedagt , is het dat in de Zuidelyke deelen van de Landtong van Italie , in 't Ryk van Napels en den Kerkelyken Staat , naamelyk , als ook op Sicilie , die berugte en zeer nuttige Drogerij , *Manna van Kalabrie* genaamd , wordt ingezameld (*).

Inzame-
ling der
Manna.

„ Alle Boomen van dien aart leveren dezelve niet uit. Het moeten jonge Boomen zyn , wier Schors nog effen is , zonder kloven. Uit den Stam en de groote Takken van de zodanigen vloeit met droog Weer , van den twintigsten Juny tot het end van July , van 's middags tot 's avonds , van zelf een helder Vogt , dat allengs tot verscheide Klonten stolt , hard en wit wordende. Deeze schraapen de Booren 's anderen daags , wanneer het een drooge Nagt geweest is , met Houten Mesfen af , vergaderenze in onverglaasde Potten en drooggenze vervolgens op wit Papier , tot dat zy niet meer aan de Handen kleeven. Dit is de beste Manna van Kalabrie , welke Inzameling voor dien Dag door een opkomende Regen verlooren gaat.

„ In Augustus , wanneer de Boomen niet „ meer

(*) De vermaarde TOURNEFORT zegt wel , dat de purgerende Manna het voedend Sap is , zo van den Gemeenen Esch , als van den Wilden , dien men gewoonlyk *Ornus* noemt ; *de l'Us. des Med.* Tom. I. p. 27 : maar het gene ik hier tenneder stel , is uit GEOFROY *Mat. Med.* veel laater aan 't licht gegeven , ontleend.

„ meer zodanig Sap uitzypelen, beginnen zy
 „ Infnydingen in den Stam, zo van de eene als
 „ de andere Soort dier Escheboomen, te maa-
 „ ken door den Bast tot op het Hout, en dee-
 „ ze geeven een grooter overvloed van Sap,
 „ het welke van den middag tot den avond
 „ vloeit, loopende dikwils tot op den Grond,
 „ en aldaar in groote Klonten stollende, die
 „ men dan aan stukken snydt en op dergelyke
 „ manier droogt. Men noemtze *Forzata* of
 „ *Forzatella*, dat is geforceerde of gepynde
 „ Manna. Dezelve is roodachtiger, flegter en
 „ dikwils met aarde en vuil gemengd. Deeze
 „ twee Soorten noemen zy *Manna di Corpo*, als
 „ komende van het Lighaam des Booms.

„ Een derde Soort van Manna, welke zy op
 „ de Bladen van deeze Boomen verzamelen,
 „ wordt *Manna di Fronda* door hun geheten.
 „ Dezelve zweet, in de Maanden July en Au-
 „ gustus, omtrent den middag, Druppelswyze
 „ uit de Bladen der Escheboomen, en, door
 „ de Hitte der Lugt uitgedroogd, groeit de-
 „ zelve famen tot witachtige Greintjes, als
 „ Geerst- of Tarwekorrels, waar door somtyds
 „ de geheele Boom zig als met Sneeuw gedekt
 „ vertoont. Weleer was deeze veel in ge-
 „ bruik; doch tegenwoordig wordt zy, om de
 „ moeielykheid der Inzameling, zelden in de
 „ Winkels van Italic gevonden.

„ De Italiaanen maaken onderscheid tusschen
 „ de gepynde Manna van Boomen die reeds

II.
 AFDEEL.
 XXI.
 HOOFD-
 STUK.
Eschebooms

II. ; ongepynde van zelf hebben uitgeleverd , en
 AFDEEL. ; die van Wilde Eschen , welke 'er niets van
 XXI. ; gegeven hebben , houdende de laatste voor
 HOOFD ; de beste. En , in de Wonden of Sneedden ,
 STUK. ; welken zy in zulke Boomen gemaakt hebben ,
Escheboom. ; een Houtje , Takje of Strooitje steekende ,
 ; laten zy het uitvloeiende Sap daar om ver-
 ; dikken , waar door zy die schoone , lange ,
 ; groote Stukken van Manna bekomen , welke
 ; men *Uitgelezen Manna* noemt : zynde daar
 ; aan dikwils nog een teken van dat Stokje
 ; te bespeuren. Die men in heldere , zuive-
 ; re , rondachtige Greinen bekomt , in 't Fransch
 ; genaamd *Manne en Larmes* , is niettemin wel
 ; zo goed. Hier aan volgt , in waarde , de ge-
 ; woone *Manna Calabrina* , en die men in
 ; Apulie verzamelt , hoewel deeze niet zeer
 ; droog en wat geelachtig is : dan de Siciliaan-
 ; sche , die witter is en drooger : eindelyk de
 ; gene , die by Civita Vechia , in de Kerkelyke
 ; Staat , valt , welke drooger , duisterer en
 ; zwaarder is , en van minder waarde."

Uit het gezegde blykt , dat de Manna van
 Kalabrie het eigentlyke Sap , en wel waarschyn-
 lyk het overtollige voedend Sap der Escheboo-
 men is ; even als wy dit van de *Manna van*
Briançon , uit de Lorkeboomen , en van den
Suiker der Ahornen reeds gezien hebben. LE-
 MERY houdt deeze ook voor een Soort van Man-
 na , en de Vierde Soort zou die zyn , welke in
 Arabic valt op stekelige Heesters , en *Terenia-*
bin

hin genoemd wordt, waar van ik in 't vervolg zal spreken.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
Efchebooms.

Onder alle deeze Soorten van Manna is die der Efcheboomen het kragtigfte Purgeermiddel, doch niettemin van een zeer zagten aart : zo dat zy veilig kan ingegeven worden aan zeer jonge Kinderen, zeer oude Luiden, hoog zwangere of Kraamvrouwen en allertederste Gestellen. In andere Menschen wordt dikwils een groote veelheid, om zelfs maar een zagte Ontlasting te maaken, vereischt. En, wanneer zo wel de Gifte als de werking der Manna, door byvoeging van andere Ingredienten, gelyk gewoonlyk, naar den eisch, door een kundigen Arts gemaatigd en bepaald wordt, dan is 't een zeer heilzaam Middel. Zy komt in verscheide laxeerende Electuariën der Apotheeken.

(3) *Efcheboom met ongekartelde Bladen en ronde Bladsteelen.*

III.
Fraxinus
Americana,
Virgini-
sche.

De Karolinische Efcheboom met finalle nederhangende Bladen, aan beide enden spits, wordt deeze van CATESBY genoemd; zeggende, dat het Boomen van taamelyke grootte zyn. CLAYTON voegt 'er by, dat zy de Zaad-

(3) *Fraxinus Foliolis integerimis, Petiolis teretibus. GRON. Virg. 120. ROYEN Lugdbat. 533. Fraxinus Caroliniensis, Foliis angustioribus utrinque acuminatis pendulis, CATESB. Car. I. p. tT. 80. SELIGM. Vog. II. Band. Pl. 60.*

II. Zaadhuisjes gewiekt of gevleugeld hebben. De-
 AFDEEL. zelve komen rond en breeder voor, dan in
 XXI. de gewoone Eschen. LINNÆUS zegt van
 HOOFD- smaller, dat ik niet kan zien. De groeyplaats
 STUK. is dan in Karolina en Virginie.

D I O S P Y R O S. Basterd-Lotus.

In dit Geslacht hebben de Bloemen den Kelk en Bloemkrans, beiden, in vieren gedeeld, en de laatste Bekerachtig, met agt Meeldraadjes. Dit zyn de Mannelyke, maar de Tweeflagtigen hebben bovendien een vierdeeligen Styl, wordende het Vruchtbeginzel een Besie met agt Zaaden.

Twee Soorten komen 'er in-voor, als volgt.

(I) Basterd - Lotus, die de Bladzyden van verschillende Kleur heeft.

I.
 Diospyros
 Lotus.
 Italiaan-
 sche.

Door THEOPHRASTUS vindt men den Kerseboom vergeleeken by een Gewas, *Diospyros* genaamd, dat 'er alleen door de hoedanigheid der Zaadkorrelen van verschilde. Die naam is door onzen Ridder gegeven aan den

Bas-

(I) *Diospyros Foliorum paginis discoloribus. Syst. Nat. XII. Gen. 1161. p. 679. MILL. Dict. T. 116. D. Fol. utrinque bicoloribus. ROYEN Lugdbat. 441. Hort. Cliff. 149. Lotus Africana latifolia & angustif. seu foemina. C. B. Pin. 447. Pseudo-Lotus & Lotus Africana altera. CAM. Epist. 156, 157. Guajacana. TOURNEF. Inst. 600.*

Basterd-Lotus van MATTHIOLUS of CAMERARIUS, waar van gezegd wordt, dat het een hooge Boom is, met breede, langwerpige, styve en sterk geaderde Bladen; een Vrucht als de Sebesten hebbende, maar veel kleiner, die door de rypheid blaauw van Kleur wordt, van binnen met veele Steentjes en niet onaangenaam van Smaak. Deeze Boom was vreemd in Italie, en wordt van C. BAUHINUS de *Afrikaansche* breedbladige Lotus getyteld; behalve welken 'er nog een andere is, die hy noemt Smalbladige of Wyfjes Afrikaansche Lotus. Deeze is, volgens CAMERARIUS, mede een hooge Boom, die Besfen draagt van dergelyke figuur, kleur en inhoud, op de zelfde manier, ongesteeld, in de Kelkjes aan de Takken zittende. Deeze kwamen ook wel in Italie voor, doch waren 'er van elders gebragt. Hy merkt aan, dat zy, zeer ten onregte, van de Italiaanen voor Pokhoutboomen gehouden, en deswegcn *Legno Santo* getyteld werden. LINNÆUS zegt, dat de Woonplaats van deeze Soort is in Languedok, Italie en Barbarye.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
*Basterd-
Lotus.*

(2) *Basterd-Lotus met de Bladzijden eveneens gekleurd.*

II.
*Diospyros
Virginia-
Dena
Virgini-
sche.*

(2) *Diospyros* Foliorum paginis concoloribus. KALM. *It.* II. p. 200, 255, 437. D. Foliis utrinque concoloribus. *Hort. Cliff.* 149. ROYEN *Lugdbat.* 441. D. Floribus dioicis. GRON. *Virg.* 156. *Fl. Virg.* 162. Guajacana Loto arbori affinis Virgini-

ni-

II. De Kleur der Bladen, die aan beide zyden
 AFDEEL. eveneens is, onderscheidt deeze, welke de Man-
 XXI. netjes- en Tweeslagtige Bloemen op byzondere
 HOOFD- netjes- en Tweeslagtige Bloemen op byzondere
 STUK. Stammen heeft. De Mannetjes hebben zestien
 Basterd. Meeldraadjes; agt onder de anderen. Men vindt-
 Lotus. ze *Guajacana* getyteld door CATESBY en
 PARKINSON verzekert, dat het de *Pishamin*
 der Virginiaanen zy, die zeer gelykt naar den
 Pokhoutboom. Het wordt een groote Boom,
 die het Hout witachtig, hard doch broofsch,
 met een dunnen groenen Bast gedekt heeft,
 maar de Schors der dunne Takken is grysachtig,
 en hier aan komen veele schoone breede groe-
 ne Bladen, zeer naar die van den Pokhoutboom
 gelykende. De Vrucht trekt in grootte naar
 een Dadel, met een zwart Huidje gedekt, en
 heeft een zoet Vleesch, waar in drie of vier
 groote, dikke, platte Steenen of Zaadkorrels.
 Deeze Vrucht zit in een Kelk met vier styve
 punten, even als die van de voorgaande Soort.

De Heer KALM vindt deezen Boom, in Pen-
 sylvanie en Nieuw Jork, overvloedig op vogti-
 ge Velden en aan de Water-Beeken. Dezelve
 werdt van de Engelschen *Perfimon*, en van
 de Sweeden, aldaar woonende, *Mispelboom* ge-
 heten. In de Herfst wierden eerst deszelfs
 Appeltjes ryp, doch zy waren te wrang en
 bitter

niana *Pishamin* dicta. PLUK. *Alm.* 180. T. 244. f. 5. RAJ.
Hist. 1918. *Guajacana*. CATESB. *Car.* II. p. T. 76, TOURNEF.
Inst. 690. *Lori Africana* similis *Indica*. G. B. *Pin.* 448.

bitter om te eeten, eer zy van den Vorst door- drongen waren geweest. Dan wierden zy zo smaakelyk, dat men 'er zelfs gebruik van maak- te onder de Nageregten. Waarfchynlyk hebben zy den aart van onze Mispelen, dat zy naame- lyk eerst tot een beginzel van Rottigheid moe- ten komen, eer zy eetbaar zyn. Men zuigt ook het Vleesch af, en werpt de Steenen weg. Van deeze Appeltjes, zegt hy, werdt, met by- voeging van Mout, Bier gebrouwen, dat zeer aangenaam was, en Brandewyn gestookt. Het Hout van deezen Boom is tot allerley Werktui- gen dienstig; doch men moet het niet lang in de Lugt, aan Zonneshyn en Regen blootgesteld, leggen laten, of het verrot. 't Gewas loopt op een Akker sterk voort, en kan van Stek wor- den aangekweekt, maar het is niet zeer bestand tegen de Koude.

N Y S S A. Waterboom.

Geen Bloemkrans of Bloemblaadjes heeft dit Geslagt, maar een Kelk in vyven verdeeld, en de Mannetjes - Bloemen hebben tien, de Twee- slagtige vyf Meeldraadjes, benevens een Stam- per. Het Vruchtbeginzel in dezelve wordt een Pruimvrugt.

Onze Ridder heeft maar ééne Soort opgete- kend (1); doch aangezien door den Heer MIL- LER kaansche,

(1) Nysia. Syst. Nat. XII. Gen. 1163. p. 679. Veg. XIII.

II. LER een andere met geheel effenrandige Bladen, terwyl de onze getande Bladen heeft, is **AFDEEL.**
XXI. den, terwyl de onze getande Bladen heeft, is
HOOFD- voorgesteld, zo vraagt LINNÆUS, of die ook
STUK. in Soort verschillen? Inderdaad, wanneer men
Water-? de beide Afbeeldingen van CATESBY, hier
boom. aangehaald, beschouwt, dan schynen het wel
 byzondere Boomen te zyn.

Die Autheur noemtze beiden *Tupelo*, waarschynlyk volgens den Amerikaanschen naam, en zegt, dat het hooge Boomen worden, groeiende op Moerasfige plaatsen, op Ondiepten in de Rivieren, en zelfs in 't Water. De Bladen van den eenen gelyken zeer naar Laurier-Bladen; die van den anderen zyn breed en rondachtig, als Lindebooms Bladen; maar aan de kanten met groote hoeken onregelmatig uitgesneden. In deeze gelyken de Vruchten, in grootte, gedaante en Kleur, zeer naar een kleine Spaansche Olyf: in de andere zyn het Eyvormige zwarte Besfen, die aan lange Steelen hangen, scherp en bitter van Smaak, doch tot Aas dienende voor Gevogelte en Wilde Dieren. Deeze bevatten zo wel een gestreepten Steen als die anderen. Het Hout van den Laurierbladigen is taay en hard, tot veelerley Werkhout dien-

p. 771, N. Foliis integerrimis. *Hors. Cliff.* 462. N. Pedunculis multifloris GRON. *Virg.* 121. Arbor in aqua nascens &c. CATESE, *Car.* I. p. T. 41 & 60. SELICM. *Vog.* I. Band. p. 66. Pl. 82. II. B. p. 16. Pl. 20. *Fœmina.* Nysfa pedunculis unifloris. GRON. *Virg.* 121. Cynoxylon Americanum Foliis crassiusculo molli & tenaci, PLUK. *Alm.* 127. T. 172. f. 6.

dienftig: dat van den anderen is wit, week en Spongieus, wordende van dat der Wortelen als Kurk gebruik gemaakt.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

De eerste van CATESBY, met Laurierbladen, is in de Virginifche Flora van den ouden GRONOVIVS genoemd Nysfa met veelbloemige; de andere Nysfa met eenbloemige Steeltjes. Deze laatfte wordt voor het Wyfje gehouden, en dezelve zou het Amerikaanfche Hout zyn, 't welk de Engelschen *Black Dogwood*, dat is *zwart Honden-Hout* heeten, volgens PLUKENETIUS: maar hoe komt zulks met het zeggen van CATESBY, dat het Hout van deezen Water-Tupelo wit is, overeen?

Water-
boom.

P I S O N I A.

Naar den vermaarden PISO, die door zyn Reistogt naar Brasil, en de beschryving der Natuurlyke Historie van dat Land, by de Kruidkundigen zeer bekend is, heeft PLUMIER deezen Geslagt naam ontworpen.

In hetzelfde hebben zo wel Tweeslagtige, als Mannetjes- en Wyfjes-Bloemen, 't zy op de zelfde of op byzondere Stammen, plaats. 't Is een Klokswyze Bloem, aan den rand in vyven gedeeld, met vyf of zes Meeldraadjes en eenen Stamper, welke in sommige Tweeslagtigen misdraagt. Anders levert die een Vrucht uit, welke vyfkleppig is, met ééne Holligheid en daar in een enkel Zaad.

Twee Soorten komen 'er in voor, als volgt.

S s 2

(1) Pi-

II. (1) *Pisonia* met de Oxeldoornen zeer uitgebreid.

AFDEEL.
XXI.

HOOFD-
STUK.

I.
Pisonia
aculeata.
Gedoorn-
de.

Onder deeze bepaaling komt thans het Gewas voor, dat onze Ridder weleer eenvoudiglyk *Gedoornde Pisonia* getyteld hadt. PLUMIER geeft 'er een Lymerige Tros-Vrugt aan. BROWNE noemt het Klimmende *Pisonia*, met sterke Ranken, ovaale, wederzyds uitgerekte Bladen en zeer sterke kromme Doornen. SLOANE noemt het een naar den *Paliurus* gelykende Boom, met Doornen, een groenachtige Bloem, die uit vyf Blaadjes schynt te bestaan, aan Trosfen, en eene drooge, naakte, gesleufde Vrugt, als van de Klisfen, zynde een Soort van *Rhamnus* of *Lycium*, *Fringego* by de Jamaikaaenen genaamd.

De Heer JACQUIN nam dit Gewas op Jamaika en St. Domingo waar. Het is, zegt zyn Ed., een onaanzienlyke Boom, die zwaare Takken als Ranken uitgeeft, welke zig zelf niet kunnen ophouden. Daar aan zyn, by de Oxels der Bladen, sterke, spitse Doornen, regthoekig op den Tak, met haakswys' omgekromde punten.

(1) *Pisonia spinis axillaribus patentissimis. Syst. Nat. XII. Gen. 1162. p. 680. Hort. Cliff. 457. Pisonia asurgens &c. BROWN. Jam. 258. Pisonia aculeata, Fructu glutinoso & racemoso. PLUM. Gen. 7. Ic. 227. f. 1. Rhamnus f. Lycium Fringego Jamaicensibus dictum. PLUK. Alm. 318. T. 108. f. 2. Paliuro affinis arbor spinosa &c. SLOAN. Jam. 137. Hist. II. p. 25. T. 167. RAJ. Dendr. 95. JACQ. Amer. Hist. 274.*

ten. De Bladen , die ovaal , spits en gesteeid zyn , groeijen tegenover elkander. De Bloemen zyn klein en talryk , uit den geelen groen , en komen by Trosfen voort. Zyn Ed. bevondt , dat sommigen van deeze Boomen onvrugtbaare Tweeslagtige , en anderen vrugtbaare Wyfjes-Bloemen , zonder Meeldraadjes , voortbragten.

II.
AFDEEL
XXI.
HOOFD-
STUK.

(2) *Pisonia met ongedoornde Takken.*

II.
Pisonia
mitis.
Onge-
doorde.

Die zelfde Heer vondt in de Boschen omstreeks Karthagena in de Westindiën , een *Ongedoornde Pisonia*. Deeze maakte een regtstammigen Kroonboom , van twaalf en somtyds twintig Voeten hoogte , met eenen Stam van vyf Dui- men dik. In dicht Kreupelbosch groeiende , evenwel , nam zy eene dergelyke Gestalte als de andere aan. De Bladen en Trosfen verschilden weinig , zo min als de Bloemen , maar van dezelve kwamen op den eenen Stam onvrugt- baare Tweeslagtige , op een anderen Stam vrugt- baare Tweeslagtigen voor. De Vrugt was een zwartachtige weeke Besie , langwerpig rond en stomp , een witachtig Vleesch bevattende , met één Zaad. Meest vondt men deeze Besen als

van

(1) *Pisonia inermis.* Syst. Nat. XII. Veg. XIII. JACQ. Amer.-Hist. 275. *Pisonia Malabarica non spinosa.* AMM Herb. 582. Katu - kara - walli. Hort. Mal. VII. p. 33. T. 17. BURM. Fl. Ind. p. 224.

II. van Infekten opgevreten , zo dat het Zaad alleenlyk overbleef.

AFDEEL-
XXI.
HOOFD-
STUK.

Zyn Ed. merkt aan , dat met deeze Soort geenszins overeenkomt de *Katu-Kara-walli* van Malabar , welke daar toe betrokken was door onzen Ridder. SLOANE , inderdaad , hadt zulks bedenkeiyk geacht , ten opzigt van de voorgaande Soort , en , dewyl de Neerduitfche naam , volgens COMMELYN , *Salk-Doorn* (ik denk *Slak-Doorn*) is , zo heeft dit weinig overeenkomst met een ongedoornd Gewas.

De derde Rang van deeze Klasfe behelst de *Driehuizigen* , dat is te zeggen , die op byzondere Stammen drierley Bloemen , wat de Kunne aangaat , hebben , en daar van zyn alleenlyk de twee volgende Geflagten gemeld.

CERATONIA, Karoben - Boom.

Hier heeft een Tweeflagtige Bloem plaats , met eenen vyfdeeligen Kelk , zonder Bloemkrans , vyf Meeldraadjes , en een Draadachtigen Styl. In fommigen komen Mannelyke , in anderen Vrouwelyke Bloemen voor. De Vrugt is een Lederachtige Haauw , met veele Zaa-

I. De eenigfte Soort (1) voert , om dat die
Haau-
Ceratonia
Siliqua.
St. Jans
Brood.

(1) *Ceratonia*. *Syst. Nat.* XII. Gen. 1167. p. 621. *Veg.* XIII. p. 773. *Hort. Ups.* 296. *Mat. Med.* 455. HASSELQ. *It.* 492: 531. GRON. *Orient.* 315. *Siliqua edulis.* C. B. *Pin.* 400. *Fæm.* *Siliqua.* CAM. *Epit.* 139. DOD. *Pempt.* 787. TOURNEF. *Inst.* 578.

Haauwen 'er den Nederduitschen naam van *St. Frans Brood* aan geeven, daar van den bynaam. II.
AFDEEL.
XXI.
Men noemtze in 't Italiaansch *Caroba* en *Carobola*, in 't Fransch *Carobe* of *Carouge*, en den HOOFD-
STUK-
St. Frans
Brood.
Boom zelf *Carougier*, dat is *Karoben - Boom*.
De Spaansche naam is *Algarrovas*, en die van den Boom *Garovo*; welke benaamingen altemaal haare afkomst van den Arabischen naam *Charub*, of van den Egyptischen *Carob*, hebben. De gemeenste Naam, nogthans, in de Winkelen, is *Siliqua* of *Siliqua dulcis*, Zoete Haauw. Men geeft 'er in 't Hoogduitsch en Engelsch, zo wel als by ons, den naam van *St. Frans Brood* aan: misfchien, dewyl men onderstelt, dat de Vrugt van dit Geboomte, 't welk in de Oosterfche Landen gemeen is, aan JOHANNES den Dooper, in de Woestyn, tot Spyze gestrekt zal hebben (*). De Grieksche naam van den Boom is *Keratomia*, en die van de Vrugt *Keration*, waar uit de grootste Geleerden met reden opmaaken, dat de Draf der Zwynen, op welke in de Gelykenis van den Verlooren Zoon gezinspeeld wordt, in zodanige Haauwen bestaan heeft (†). De

(*). *Arbores Charnubi, nobis Siliquaz, quarum Fructibus Joannes Baptista vesci consuevit. COTOV. Hodoep. Libr. II. Cap. 8. p. 249.*

(†) LUC. XV. v. 16- *Et cupiebat implere Ventrem suum de Siliquis, quas Porci manducabant.* heeft de *Vulgata*, met de Overzetting van JUNIUS en TREMELLIUS, en met den Griekschen Text, overeenkomstig. Zie TRILLERUS de Me-

II. De Groeyplaats van dit Gewas is , boven-
 AFDEEL. dien , in het Ryk van Napels , op Sicilie , Kan-
 XXI. dia en Cyprus , in de Middellandsche Zee , in
 HOOFD- Spanje en de Zuidelyke deelen van Vrankryk.
 STUK. Men vindt het in 't wilde meest Heesterachtig ,
 St. Fans doch in de Hoven en Plantagiën schiet het op
 Boom. tot een Boom van taamelyke hoogte , met dikke
 Takken zig uitbreidende. De Bladen zyn rond-
 achtig ovaal , zittende tegenover elkander , by
 paaren , aan een gemeenen Bladsteel , als die der
 Ockernooten. In het gedroogde Takje , dat ik
 'er van heb , is geen oneffen Blad aan 't end ,
 zo min als in de Afbeelding by CAMERARIUS ,
 hoewel men het in die van DODONÉUS
 vindt. De Bloemen zyn als in de Kenmerken
 is gezegd. LINNÆUS heeft het Mannetje en
 Wyfje uit de Zuidelyke van deelen Europa , en
 de Tweeflagtige uit de Keizerlyke Hoven gekree-
 gen : zo dat 'er ten opzigt van de Driehuizig-
 heid geen twyfel overblyft.

De Vrugten , van welken deeze Boom zynen
 Latynfchen naam heeft , zyn breede platte Haau-
 wen , fomtyds wel een Span lang of langer , dik
 en Vleezig. Zy hangen aan den Boom , en zyn
 in 't eerst groen , doch , door de rypheid en het
 droogen , worden zy uit den rosfen zwartachtig ,
 en bevatten verscheide Zaaden , die in een
 zoete

dicamentis Officinalibus , die GROTIUS , BOCHART , en een
 menigte andere Autheuren , van welken het zelfde beweerd
 wordt , te berde brengt.

II. luikende Vrucht, die als een gemeene Ontvanger
 AFDEEL. (Receptaculum) de Bloemen, 't zy op den zelfden
 XXI. Stam of op byzondere Stammen, insluit en ver-
 HOOFD- bergt. Het zyn Mannetjes- Bloemen met den
 STUK. Kelk in drieën of Wyfjes- Bloemen met den
 Kelk in vyven gedeeld; beiden zonder Bloem-
 krans; hebbende de eersten drie Meeldraadjes,
 de laatsten eenen Stamper en een enkel Zaad.

In dit Geslacht komen thans tien Soorten voor,
 waar van ver de meesten in Indie huisvesten,
 als volgt.

I.
 Ficus
 Carica.
 Europi-
 sche.

(1) Vygeboom met Handpalmswys' verdeelde
 Bladen.

Hier wordt de *Europische* Vygeboom bedoeld,
 die natuurlyk groeit in de Zuidelyke deelen van
 ons Wereldsdeel, op de Eilanden van Grieken-
 land, en verder Oostwaards in Asie. Het is een
 Geboomte, dat wel de Koude der Gemaatigde
 deelen van Europa, doch geen al te strengen
 Vorst verdraagt, en in de Noordelyke deelen
 's Winters in huis moet staan. De Latynsche
 naam *Ficus* is bewaard in 't Italiaansche *Fico*,
 in

(1) *Ficus Foliis palmatis. Syst. Nat. XII. Gen. 1168. p.*
681. Veg. XIII. p. 774. Hort. Cliff. 471. Hort. Ups. 305.
Mat. Med. 478. Amoen. Acad. I. p. 24. ROYEN Lugubat.
211. GOUAN Monsp. 521. Ficus communis. C. B. Pin. 457.
Ficus. DOD. Pempe. 812. Mas. Caprificus. J. B. Hist. I. p.
134. β. Ficus humilis. C. B. Pin. 457. Ficus fativa ejusque
species plurimæ, humilis, & sylvestris, quæ Caprificus. TOURNE.
Inst. 662. RAJ. Hist. 1431.

in 't Franſche *Figuier*, in 't Engelfche *Fig-Tree*, II.
 en zelfs in 't Hoogduitsche *Feigenbaum*, met AFDEEL.
 den Nederduitschen naam overeenkomſtig. De HOOFD.
 Spaanſchen noemen hem *Higuero*. De Griek- STUK.
 ſche naam is *Syké*, de Hebreuwſche *Theenah*. Vygeboom.

Van geen Geboomte, miſchien, vindt men zo veel gewag gemaakt in de Heilige Schrift (*), en in dat opzigt is het een van de alleroudſten. Wy leezen dat onze eerſte Ouders, onmiddelyk na den Val, zig Voorſchooten maakten van de Bladen des Vygebooms, tot dekking van hunne Schamelheid. Vervolgens komt deeze Boom onder de uitneemendſten voor, ten aanzien van zyne Vrugten, die met het Koorn, de Olyven, Druiven en Granaatappelen, den rykdom uitmaakten van 't Beloofde Land. Daar wordt onderſcheid gemaakt tuſſchen goede Vygen en kwaade Vygen, die niet eetbaar wareh: ja haare voornaamſte hoedanigheid in de uitwendige Geneeskunde, is in het geval van Koning HISKIA opgemerkt (†).

De Vygeboom heeft, op zyne natuurlyke Groeyplaatſen, eene taamelyke grootte, doch geen regten Stam, en dezelve is ook altoos van binnen gevuld met eene weeke zelfſtandigheid,

(*) 't Is by de veertig maalen, dat in het Oude en Nieuwe Testament van deezen Boom, dezelfs Bladen of Vrugten, geſproken wordt.

(†) Zie het eerſte JEREM. XXIV. v. 1, 2: het andere II. KON. XX. v. 7.

II. heid, geheel Spongieus, als die van den Vlier-
AFDEEL. boom, 't welk ook in de Takken en Looten
XXI. blykt. De Schors van deeze laatsten is bruin-
HOOFD- achtig groen, die der Takken en Stammen van
STUK. jonge Boomen Afchgrauw of witachtig en glad;
Vygeboom. doch in oude Boomen wordt de Schors taamelyk
 ruuw. Dat zy niet zeer groot worden, zou aan
 de Uitloopers, welken zy uitgeeven, toe te
 fchryven zyn. De Wortels fpreiden zig wyd
 en zyd uit, met veele geele Vezelen. De Bla-
 den heeft hy groot en breed; ja de grootften,
 zo men aanmerkt, onder de Vruchtboomen van
 Europa. Zy zyn door vier diepe infnydingen
 in vyf groote Kwabben verdeeld, en daarom
 eenigszins Vingerachtig, donker groen, ruuw
 en dik, vol van een Melkachtig Sap, gelyk
 derzelver Steelen, Takken en de geheele Boom.

Melkach- Dit Sap heeft een byzondere, en van de Vy-
tig Sap. gen zeer verfchillende hoedanigheid. Het is
 bitter en fcherp, van reuk naar Wynruit trek-
 kende, lymerig en van eenen walgelyken Smaak.
 Inwendig in eenige veelheid gebruikt, werkt
 het vry fterk naar boven of beneden: ja als de
 Runderen Melk maar met den Tak van een Vy-
 geboom omgeroerd werdt, zou die een Purgee-
 rende eigenschap hebben, volgens CAMERARIUS.
 Doch de Melk ftremt door het indoen van dit
 Sap, zo anderen verhaalen. Het dient tot Ge-
 neezing van Kwetzuuren door Venynige of ver-
 dagte Beesten, gelyk Scorpioenen, Spinnekop-
 pen, Hommels en Wespen, wanneer men een
 wei-

weinig daar van op de gekwetste plaats strykt; als ook tot wegneeming van Puistjes, Zweertjes en andere Huidkwaalen. De Letters, daarmede op wit Papier geschreeven, droogen onzichtbaar op, doch worden, als men 't Papier tegen 't Vuur houdt, zwart en leesbaar.

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.

De Ouden hebben zig verbeeld, dat de Vygeboom de eenigste onder het Geboomte ware, die geen Bloemen hadt. Ondertusfchen was van het bloeijen des Vygebooms in het oude Testament gesproken (*). CORDUS, die in het voorste der Zestiende Eeuw ter wereld kwam, en te Rome stierf, in 't jaar 1544, was de eerste, door wien men eenige opheldering kreeg, en daar by bleef het wel anderhalve Eeuw: want de beroemde TOURNEFORT stelde, in 't laatste der Zeventiende Eeuwe, op het gezag van CORDUS de Bloemen voor, die binnen in de Vyg begreepen waren. Doch behalve deeze Bloempjes, welken men enkel als *Flores pistillati*, en dus niet anders dan Vrouwelyk kon aanmerken, nam de jonge LA HIRE, weinige Jaaren daarna, in de Vygen, bovendien, ook Mannelyke Bloempjes waar, welke boven by het Oog zaten, en de Vrouwelyken in 't midden van de Vyg. Men vindtze beiden zeer duidelyk beschreeven en afgebeeld, in de Vertoogen van de Koninglyke Akademie der Weetenschappen van

De Vrught-
making.

(*) HABAKUK. III. v. 17, 18.

II. van Parys , op 't jaar 1712. MAGNOL een
 AFDEEL. der Leden van de Koninglyke Societeit van
 XXI. Montpellier , hadt dergelyke Mannetjes Bloe-
 HOOFD- men in de Vygen reeds eenige Jaaren vroeger
 STUK. *Vygeboom.* waargenomen (*).

Dit laatste zou tot eene aanmerkelyke bevestiging schynen te strekken van de Waarneeming van gedagten Franschen Akademist ; maar alle moeite , welke de beroemde Keizerlyke Lyf-Arts en Hofraad TREW , met de twee grootste Mikroskopisten van onzen Leeftyd , LEDERMULLER en den Heer Baron VAN GLEICHEN , beiden door hunne Werken bekend , aanwenden kon , om gedagte Mannelyke Bloempjes in groene Vygen te vinden , was vrugteloos. Inmiddels hadt de Italiaansche Kruidkenner , PONTEDERA , in de holligheid der Vruchten van den *Caprificus* , Mannelyke Bloemen ontdekt , en derhalve heeft onze Ridder denzelven sedert voor het Mannetje van den Europeischen Vygeboom gehouden ; behalve welken 'er ook zouden kunnen zyn , die in 't Voorjaar Vruchten met Mannelyke Bloemen , onryp afvallende , en in 't Najaar Vruchten met Vrouwelyke Bloemen , die in de volgende Voortyd eerst ryp wierden , voortbragten , van dien Italiaan *Erinosyca* genaamd : als wanneer deeze Vygeboom weezentlyk driehuizig ware (†).

Die

(*) *Hist. de la Societé R. de Montpell.* Lyon 1766. p. 166.

(†) Aangaande dit alles kan men een zeer uitvoerig Berigt vinden in de beschryving der Planten van de X. *Decades Plant.*

Die Waarneeming heeft aangaande de Bevrugting der Vygeboomen een denkbeeld ter baan gebragt, het welke met het Stelzel van LINNÆUS strookt. Men weet, dat tot de rypwording der Vygen in de Levant zekere werking, de *Caprificatie* genaamd, vereifcht wordt. Uit verscheide beschryvingen, zelfs in onze Vaderlandsche Taal, is 't Wereldkundig, hoe dezelve geschiede (*). In 't algemeen zal ik maar zeggen, dat aan den Wilden Vygeboom, *Caprificus* genaamd, een foort van Vygen groeijen, die nooit ryp worden, maar dienen om de Vrugten der tamme Vygen, in de Levant, ryp te maaken. Van de manier, hoe zulks geschiedt, geeft J. BAUHINUS, het denkbeeld der Ouden dienaangaande voorstellende, deeze beknop- te beschryving (†).

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
De Capri-
ficatie.

„ Muggen of Vliegen, in de rottende Vrug-
„ ten van den Wilden Vygeboom gebo-
„ ren, vliegen daar uit op de Vrugten van
„ den Tammen, en, dezelve door haaren
„ Beet

Plant. Sel. TREWII, *delin. per* EHRET: (welk Werk ook in 't Nederduitsch is vertaald en uitgegeven,) ad Tab. 73 & 74, alwaar men alle de deelen van den Vygeboom, waar van hier gesproken is, ten duidelykste en uitvoerigste vindt afgebeeld.

(*) Zie het Vertoog over de rypmaaking der Vygen in de Levant, door G. DE RIVILLE. *Uitgezogte Verhand.* VI. D. bl. 277, enz. als ook de *Reize van TOURNEFORT* naar de Levant. I. D. bl. 134.

(†) *Hist. Plant.* Tom. I. p. 135.

II. „ Beet geopend hebbende , neemen zy daar
 AFDEEL. „ van de overtollige Vogtigheid naar zig , laa-
 XXI. „ tende tevens de Zonnestraalen in , waar door
 HOOFD- „ zy die niet alleen beletten af te vallen , maar
 STUK. „ ook derzelve rypwording bevorderen en ver-
Vygeboom. „ haasten.” **TOURNEFORT** , die de zaak
 op de plaats zelve onderzocht heeft , was
 ook van dit denkbeeld , en brengt tot bevesti-
 ging van dat Gevoelen , als of 'er door het
 steeken van die Vliegen , zynde een soort van
 Wespen , in de groene Vygen een Gisting te
 weeg gebragt werde , die de Rypwording be-
 vorderde , het voorbeeld by van de Peeren en
 Pruimen , die door Infekten gestoken eer ryp
 worden dan anders ; als ook , dat in Provence ,
 en zelfs te Parys , de Vygen spoediger aanry-
 pen , wanneer men in het Oog van deeze
 Vrugten een Strooitje steekt.

Manier
 van be-
 vructing.

Dit is , wanneer men uit de overeenkomst
 redeneert , byna ontwyfelbaar ; maar als men ,
 aan den anderen kant , de Wegen der Natuur
 in de Huishouding der Plantgewassen gadeslaât ,
 dan schynt in deezen iets anders te moeten en
 te kunnen gebeuren. Dat het overbrengen der
 Takken van den Wilden Vygeboom , op de
 Tammen , door de Boeren in de Levant , niet
 zonder reden geschiedt , heeft **TOURNEFORT**
 reeds beweezen ; doordien een Vygeboom al-
 daar gemeenlyk meer dan tienmaal zo veel
 Vrugten voortbrengt als in Provence , alwaar
 de Caprificatie niet werktellig gemaakt wordt.

Die

Die Steek - Wespjes, welken HASSELQUIST II. zelf by Smirna in de Botten der Vygen gezien AFDEEL. heeft en beschreeven, *Pfenes* in 't Grieksch XXI. genaamd, en dus door den Ridder in zyn Sa- HOOFD- menstel gebragt (*): doen buiten twyfel tot Vyeboom. de aanryping en volkomenheid der Vygen, veel; doch PONTEDERA verbeeldt zig, dat deeze Wespen, uit de bloeiende Wilde Vygen overvliegende, zekerlyk haare Wieken met het Stuifmeel, daar van, meer of min beladen hebben, en dat zy dus, door het Oog der tamme Vygen, die nog groen zyn, inboorende, en de holligheid van die Vrugt doorwandellende, de Wyfjes - Bloemen met dat Stuifmeel bevrugten. Dit is niet onwaarschynlyk, wanneer men de noodzaaklykheid in acht neemt, welke de Grieken dwingt om zorgvuldig op te pasfen, dat zy Takken van den Wilden Vygeboom, eer nog de Vygen open zyn, op de Tammen overbrengen: want anders konden zy dit Werk wel aan de Natuur overlaaten, en PLINIUS meldt, dat zy die Takken of Boomen zodanig plaatzen, dat de Wind de Vliegen op de Vygen dryft (†). Sommigen beweeren echter, dat deeze manier van Bevrugting geen plaats kan hebben, om dat de Vliegjes, eer zy in de Tamme

(*) Zie het I. DEELS XII. STUK van deeze *Nat. Historie* Baldz. 134.

(†) Hinc Ficetis Caprificus permittitur ad rationem Venti, ut flatus evolantes Culices in Ficus ferat.

T t

II. me Vygen booren, haare Wieken zuiveren zouden van het Stuifmeel (*). Wat my belangt: ik zou het denkbeeld van PONTEDERA niet zo voetstoots verwerpen.

Vygeboom.

Aangaande de Vygen, die zonder Caprificatie ryp worden, gelyk die wy uit Provence en uit Spanje bekomen, moet men aanmerken, dat het Lighaam van de Vyg eigentlyk geen Zaadhuisje *Pericarpium*, maar een gemeene Vergaarpplaats (*Receptaculum commune*) is, van de deelen der Vruchtmaaking, of van Bloemen en Vruchtbeginzels; zo dat hetzelfde kan aangroeijen zonder Bevrugting, of misfchien door zig zelve bevrugt wordt; mids het Oog zig alleenlyk opene of door het insteeken van een Strooitje geopend worde. En, waarom zoude het met deeze Vruchten niet kunnen zyn gelyk met de Dadels, welke groeijen en aanrypen, al zynze niet bevrugt? 't is waar, dat het aldus niet dan flegte Dadels zyn: maar die hebben ook alle de deelen der Vruchtmaaking niet in zig beslooten. De Levantsche Vygen, die de Caprificatie ondergaan, in de Oven moettende gedroogd worden om de gedagte Infekten of derzelve Eijeren en Wormpjes te doen sterven, worden hier door minder fmaakelyk gemaakt dan die van Provence. Deeze, ondertusfchen, leveren weinig vruchtbaar Zaad uit, zo min als de genen, wel-

(*) Zie het VI. DEEL der *Uitgezogte Verhandelingen*, bladz. 290, 291.

welken men in Vrankryk, Duitschland, Engeland of de Nederlanden, teelt: maar in die van Griekenland of Italic, daar men den Wil- den Vygeboom heeft, is een menigte van vrug- baare Zaadkorrels Meest echter worden zy, in onze Landen, van Uitloopers door aflegging vermenigvuldigd, dewyl het Zaaijen veele verwilderde Soorten voortbrengt.

De Verscheidenheden van Tamme Vygeboomen, ten opzigt van de Vrucht, zyn zo menigvuldig, dat **TOURNEFORT** daar van agttien Soorten gemaakt heeft. Men vindt 'er met een vroege of laate, met eene groote of kleine Vrucht, maar het meeste verschil heeft in de Kleur plaats, en tevens in de figuur. Van de gestalte der gewoone Vygen, die Tolachtig is, wyken eenigen af door byna rond te worden. Sommigen zyn van buiten wit of witachtig; gelyk 'er dus zes onder de gedagte agttien voorkomen: men heeft 'er vyf onder die Violetkleurig, donkerrood of paarsch zyn, en twee zwarten: meestendeels van binnen Roozekleurig, of uit den rooden. Onder de vyf overigen komen twee van buiten groenachtige, twee geelachtige en een bruine voor. In 't Fransch worden deeze allen door byzondere naamen onderscheiden. De Ronde Witte, die van buiten geelachtig groen zyn, worden het eerste ryp, en deeze houdt men hier te Lande voor de smaakelyksten: ook geeft die Boom, in warme Zomers, dikwils tweemaal rype Vrugten: doch deeze worden

II.
ARDEEL
XXI.
HOOFD-
STUK.
Vygebooms.
Verschei-
denheden
van Vygen.

II. fchielykrottig: hier aan volgen de Lange Witte; en die van binnen rood zyn: de Violette en
 AFDEEL XXI. Paarſche worden veel minder geacht.
 HOOFD- STUK. Ik moest niet vergeten te melden, dat men
 Gebruik der Vygen. de onrype groene Vygen *Groſſi*, en de gedroogde Vygen *Caricæ* noemt. De eerstgemelden, met het scherpe Melkachtige Sap des Booms nog bezwangerd, zyn, even als de onrype Appelen en Peeren, en in veel hooger trap, on-eetbaar wrang, ongezonder, ja byna Vergiftig: de rype Vygen, in tegendeel, hebben, naar de Soort, een zeer aangenaamen, doch wat al te laf zoeten of mierschen Smaak, welke door het droogen grootelyks wordt verbeterd. Hierom strekken zy dus, in Provence en Italie, met Brood en een weinigje Zout, tot een zeer gemeen Ontbyt. In Griekenland maaken drooge Vygen met Gerstenbrood het voornaamste Voedzel van de Boeren en Monniken uit. Van ouds waren zy 'er zo geacht, dat men Menschen van Vermogen, en die een zagtvoerig Leven leidden, *Vygen-eeters* noemde. De Vygen van Athenen waren zo lekker, dat de Uitvoer derzelve door een openbaare Wet verboden werdt, en daar werden, in die Stad, Oppassers aangesteld, om zulks te beletten, waar aan men den naam van *Sycophantæ* gaf. XERXES, de Koning der Perſen, werdt door de aange-naamheid van deeze Vygen, onder anderen, verlokt, om zyn Krygshair over te voeren in Griekenland. Het nootlot der verwoesting van
 Kar-

Karthago was zynen oirfprong fchuldig aan de uitneemendheid der Afrikaanfche Vygen (*). II.
AFDEEL.
XXI.

De Vygen, die wy hier gedroogd bekomen, zyn in grootte en aangenaamheid, gelyk wy weeten, zeer verfchillende. Tot Verfnapering kunnen zy dienen, midf men 'er niet te veel van gebruike: want zy geeven een zeer Slymig Voedzel, en veroirzaaken dus niet minder Ongemakken in het Lighaam, dan de overmaat van andere Zoetigheden. Hier door kunnen zy ook ligt tot Wormen gelegenheid geeven; maar dat het eeten van Vygen, in Kinderen, Luitzen zou voortbrengen, gelyk het Gemeene Volk zig in fommige Landen wys maakt, is zekerlyk een Fabel. Een kwaade Adem, Schurft en dergelyk Uitflag, kan uit het veel gebruiken van Vygen zeer wel ontftaan. Men heeft echter verfcheide voorbeelden, dat Menfchen en Dieren daar door vet geworden zyn. In de Geneeskunde ftrekt het Afkookzel tot een zeer verzagtend Middel, in Ongemakken van de Borst en Waterwegen; als ook in het Kolyk: men maakt 'er Gorgeldranken van, in Keel-ontfteekingen, en tot het doen aanrypen der Gezwollen is een Pap van Vygen niet minder dienftig dan oudtyds. Gebraden hebben zy, uitwendig, de grootfte weekmaakende kragt. Het Hout der Vygeboomen dient, door zyne voosheid,

(*) *Amer. Acad.* VOL. I. p. 52, 53.

II. heid, tot polyfting; dewyl hetzelfde de Amaril
 AFDEEL. fterk opneemt. Van den Laagen of Naantjes
 XXI.
 HOOFD- Vygeboom, die volgens sommigen maar ander-
 STUK. half Elle hoog wordt, vind ik niets byzonders
 aangetekend.

II. (2) Vygeboom met Hartvormige, rondachtige,
 Ficus onverdeelde Bladen.
 Sycomorus.
 Egyptifche
 Vygeboom.

't Is bekend, dat onze gewoone Vygeboom, eerst uit Zaad opfchietende, de Bladen rondachtig of ovaal, niet ingefneeden, heeft (*). Dus blyven de Bladen van den *Egyptifchen Vygeboom*, *Sycomorus*, die deezen naam voert, om dat het een Vygeboom is, als met Moerbefie-Bladen. Zy worden ook *Vygen van Pharao* en *Adams Vygen*, in 't Spaanifch *Higuera de Adam* getyteld. De Egyptifche naam is *Giomez* volgens ALPINUS, de Arabifche *Mumeiz*, *Jumeiz*, enz. volgens MATTHIOLUS; de Hebreufche, in 't meervoudige, *Schikmim*. waar mede gemeenlyk de Boomen, en eens ook de Vrugten betekend worden in de Heilige Bladen.

(2) *Ficus Foliis cordatis subrotundis integerrimis. Hort. Cliff. 471. ROYEN Lugdhat. 211. Am. Acad. I. p. 26. GRON. Or. 329. Ficus Folio Mori Fructum in Caudice ferens. C. B. Pin. 459. Sycomorus. J. B. Hift. I. p. 124. f. 1, 2. Sycomorus, Ficus Pharaonis. CAM. Math. 103. f. 3. Epit. 180. HASSELQ. It. 495. Ficus Cypria. RAUW. Io. T. 57.*

(*) Zie zodanige Scheuten afgebeeld. *Amen. Acad. VOL. I. Tab. 2.*

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD.
STUK.
Vygeboom.

deren (*). De Griekſche Overzetters hebben hier van gemaakt *Sycamina*, en in 't Nederduiſch is het *Wilde Vygeboomen* vertaald. Deeze moeten ongemeen overvloedig in de Valeijen van Paleſtina gegroeid hebben: want men vindtze wel viermaalen tot voorbeelden geſteld van menigvuldigheid. Koning SALOMO maakte de Cederen te zyn als de Wilde Vygeboomen, die in de laagte waren, in menigte (†). De verwoeſting deezer Boomen werdt derhalve ook als een Straf des Hemels en een Landplaaſ aangemerkt (‡). Men vindtze tegenwoordig op den Berg Libanon, in Syrie, op de Eilanden in de Middellandſche Zee en in Barbarie. HASSELQUIST vondtze op de Velden der laage deelen van Egypte zeer menigvuldig.

In 't Werk van J. BAUHINUS komen drie Afbeeldingen voor van den *Sycomorus*, de eene van MATTHIOLUS, de andere van ALPINUS ontleend, en de derde de *Cypria*, van 't Eiland Cyprus, welke door DIOSCORIDES daar van onderſcheiden wordt. Die van ALPINUS

(†) AMOS. VII. v. 14. Ik was een Oſfen-Herder en las *Wilde Vygen* af, zegt de Profeet. Sommigen willen, dat het Moerbeziën betekenen zou, doch wat reden, daar men die met het woord Becäim, van *Bak* of *Baka* af komſtig, aangewezen vindt, zie bladz. 279. hier voor.

(‡) I. KON. X. v. 27. I. CHRON. XXVII. v. 28. II. CHRON. I. v. 15. IX. v. 27.

(§) PSALM. LXXVII. v. 47. IES. IX. v. 9.

T t 4

II. NUS heeft de Bladen een weinig uitgegulpt ,
 AFDEEL. die van DODONÆUS aan den rand gekarteld ,
 XXI. byna als der Olmeboomen , by welken THEO-
 HOOFD- PHRASTUS dezelve vergelykt. Wanneer zy
 STUK. ook met die der Moerbezie Boomen overeen
 Vygeboom. zullen komen , dan kunnen zy niet geheel effen-
 randig (*integerrima*) zyn , en dus past de opgege-
 vene bepaling niet voor deeze Soort. Ik vind
 er thans bygevoegd , dat zy van onderen Wol-
 lig zyn ; doch HASSELQUIST spreekt daar
 van niet. Zie hier hoe die Autheur den *Sycomor-
 us* in Egypte waarnam.

Het is , zegt hy , een byster groote Boom ,
 wiens Stam fomtyds vyftig Voeten middellyn
 heeft ; maar dezelve is door Knobbels en uithol-
 lingen zeer ongelijk , geevende veele zeer dik-
 ke , magtig uitgebreide Twygen , die ongelijk
 zyn en knobbelig , zig weinig verheffende , uit.
 VESLINGIUS zegt , dat hy zig uit een laagen
 breedten Stam , in twee of drie bovenmaatig dik-
 ke Twygen verdeelt , uit welken verder zwaare
 Armen van Takken digt aan elkander voortko-
 men , die door hun Bladerloof een verkwikke-
 lyke Schaduw maaken. Men vindt in Matte-
 réa , een Tuin by Memphis , ten tyde van AL-
 PINUS zulk een Boom , die reeds over de vyf-
 tienhonderd Jaaren oud moest zyn , als van de
 Kristenen geduurig , op een Godsdienstige manier ,
 bezogt wordende , om dat de Heilige Maagd ,
 van Bethlehem naar Egypte gevlugt , haar Ge-
 zegende Kind in deszelfs holte in 't eerst ver-
 bor-

borgen zou hebben. De Bladen vergelykt hy ^{II.}
 by die van den Moerbefie-Boom, mids dat zy ^{AFDEEL}
 dikker, witter, grooter en ruuwer waren. Zy ^{XXI.}
 vallen ook jaarlyks niet af: de Boom blyft al- ^{HOOFD-}
 toos groen. Volgens HASSELQUIST zyn ^{STUK.}
 zy langwerpig ovaal, effenrandig, met ronde ^{Vygeboom.}
 dunne Steelen en staan tegenover elkander. Aan
 derzelve voet is een Knop, die uit twee Blaad-
 jes beftaat, waar tufchen het beginzel van een
 nieuw Blad of van een nieuwe Knop is begreep-
 en. Van de deelen der Vruchtmaaking fpreekt
 hy aldus.

„ De gemeene Kelk (zegt hy, verftaande ^{De Vrucht-}
 „ daar door de Vrucht,) is Klootrondachtig, aan ^{makende}
 „ het Oog zeer plat, aan het Steeltje een wei- ^{deelen.}
 „ nig uitgerekt, groot, Vleezig, bleekrood,
 „ van binnen hol, aan het Oog geflooten met
 „ veele Schubbetjes, waar van de buitenften
 „ op ééne ry korter, de binnenften tweemaal
 „ langer zyn, allen half Lancetvormig, met
 „ omgeboogen punten, aan den rand dunner,
 „ ongekarteld. In de holligheid van deeze Kelk
 „ zyn Mannetjes- en Wyfjes- Bloemen ver-
 „ vat, gelyk in de gewoone Vygen. De eer-
 „ ften, naast aan den rand, zyn van gefteeldheid
 „ als in dezelve: de andere bekleeden de ge-
 „ heele holte. De Bloemkelk is ook gelyk in
 „ de gewoone Vygen: het Vruchtbeginzel ovaal,
 „ famengedrukt, zeer klein, ongefteeld, zo
 „ wel als de Mannetjes Bloemen; niet gefteeld,
 „ gelyk in dezelve: de Styl even als in die:

T t 5

„ de

- II. „ de Stempel geknodst , platachtig , verhard ;
 AFDEEL. „ het een met het andere zeer naauw verbon-
 XXI. „ den Het Zaad ovaal , zeer klein en uitge-
 HOOFD- „ droogd.”
 STUK.

Vygeboom. Of deeze Boom een Tweeflagtige of Manwyvige (*) Vrugtmaaking had , durfde hy nog niet bepaalen. Hy hadt Tweeflagtige Bloemen , by de anderen , in de Vrugt , zo hy meende , gezien ; doch het was zeer moeielyk het waare gestel der Vrugtmaaking te ontknopen , zo wegens de kleinheid der Bloempjes , als wegens de Korst van verdikte Stempels , waar mede de holte der Vrugt van binnen is overtoogen , en wegens de Loopgraaven , die het Infekt , dat de meeste Bloempjes vernielt , daar in maakt. Aangaande het Steeken deezer Vygen door zulke Diertjes spreekt hy aldus.

Het Steeken der Vygen. „ Tegen den tyd der Rypwording worden
 „ deeze Vygen gestoken van een dergelyk In-
 „ fekt , als het gene de gewoone Vygen steekt ,
 „ doch veel kleiner en misfchien in Soort daar
 „ van verschillende. Daar komt aan het Oog
 „ een opening , 't zy , wanneer de Schubbetjes ,
 „ die daar zyn , verslenzen , en inwards om-
 „ geboogen worden , gelyk in de gewoone Vy-
 „ gen

(*) Manwyvige (*Androgynæ*) zouden deeze Boomen zyn , indien zy Vrugten met enkel Mannelyke en Vrugten met enkel Vrouwelyke Bloemen voortbragten : Tweeflagtige (*Hermaphrodite*) zo zy die beiden hadden in eene zelfde of in alle Vrugten.

„ gen plaats heeft, doch dit ziet men in deeze
 „ weinig : de andere manier is veel gemeener
 „ en verwonderlyk. Een weinig beneden de
 „ Schubbetjes, naamelyk, aan de zyde der nog
 „ onrype Vrugt, komt een Vlakje, als een soort
 „ van Verfterving, dat zig in een taamelyk
 „ groot Kringetje, dor en zwart, van breedte
 „ als de Pink uitspreidt, wordende het Vleesch
 „ aldaar in 't midden, ter grootte van een Pen-
 „ ne-Schaft, doorgeknaagd; zo dat de Man-
 „ netjes-Bloempjes zig bloot vertoonen, die
 „ digst aan den rand zyn, en 'er dus een open
 „ Weg is voor het Diertje, 't welk zig, hier
 „ en daar, langs den geheelen wand van binnen,
 „ verscheide Loopgraaven baant, latende de
 „ Stempels altoos vry, maar de Vrugtbeginzels
 „ dikwils uitknaagende. In 't begin is de ge-
 „ kwetste plaats nog door Bloempjes geflooten,
 „ maar vervolgens wordt het een open en taa-
 „ melyk wyd Gat, waar van de randen altoos
 „ verstorven, zwart, hard en omgekruld zyn.
 „ Dit zelfde bederf der randen wordt men aan
 „ het Oog gewaar, wanneer het Diertje aldaar
 „ is ingedrongen.”

De Vrugten komen, in deeze Vygeboom, uit
 den Stam en dikke Twygen, niet aan de dunne
 of bovenste Takken voort, gelyk DIOSCORIDES
 te regt heeft opgemerkt. In 't end van Maart
 geeft de Boom zyne Knoppen uit, en draagt in
 't begin van Juny rype Vrugten, op zyne na-
 tuurlyke Groeyplaats. Hier te Lande kan men
 hem

II. hem wel in Winterhuizen overhouden, maar hy
 AFDEEL. draagt hier nimmer Vrugt. De Vygen wel ryp
 XXI. geworden zyn, volgens het Berigt van HASSEL-
 HOOFD- QUIST, zoet, een weinig Waterig, met ee-
 STUK. nige Kruiderigheid, en zo aangenaam van Smaak,
 Vygeboom. dat hy zig in 't eeten derzelve naauwlyks kon
 maatigen. Bovendien geeft deeze Boom, door
 zyne uitgebreidheid en breede Bladeren, terwyl
 hy dikwils op de woefte Heijen voorkomt, in
 de Oosterfche Landen, voor de Reizende Lui-
 den een zeer verkwikkelyke Schaduw. Zyn
 Hout is byna onvergangeljk, en heeft daarom,
 van over-oude tyden her, gestrekt tot Lyk-Kis-
 ten om de gebalfemde Lighaamen te bergen.
 Hy hadt in Egypte Momiën in zodanige Kis-
 ten, van een uitgehold stuk deezes Booms ge-
 maakt, beiden onbedorven, uit de Graffteden
 zien haalen, welken men vaststelde tweeduizend
 Jaaren daar in begraven te zyn geweest.

II*.
Ficus Nym-
phaifolia.
 Plompen-
 bladige.

(2*) Vygeboom met Hartvormige, rondach-
 tig gespitsje, effenrandige, gladde, van
 onderen blaauwachtige Bladen.

Daar is by de Kruidkundigen een Vygeboom
 be,

(2*) *Ficus Foliis cordatis subrotundis mucronatis integerrimis, glabris subrus glaucis. Syst. Nat. Veg. XIII. p. 774. Mant. 305. F. Fol. ovato-cordatis integerrimis glabris. MILL. Dict. 9. Ficus Nymphææ folio, vulgo. ROYEN Lsgdhat. 211. Ficus Indica Tilix folio subrus albo & villoso, polyrhizos, FLUK. Phyt. 144. T. 178. f. 3.*

bekend , met de Bladen van Plompen ; en van
 deezèn wordt door den Ridder thans een nieu-
 we Soort gemaakt. Hy zegt , dat de Bladen in
 dezelve grootelyks naar die der Geelbloemige
 Plompen gelyken , stomp zynde met een punt ,
 eenigermaate gegolfd , als Schildvormig hangen-
 de , glad en van onderen witachtig. Hier toe
 zal buiten twyfel de *Ficus Cypria* behooren ;
 welke van J. BAUHINUS in de derde plaats
 wordt afgebeeld. Ook twyfel ik niet , of de
Indische Vygeboom met Lindè-Bladen , die van
 onderen wit en ruig zyn , van PLUKENE-
 TIUS , te vooren door den Heer N. L. BUR-
 MANNUS tot de voorgaande t'huis gebragt ,
 behoort tot deeze Soort.

Hier zal ik een algemeene aanmerking , van
 den Heer ADANSON , omtrent de Vygeboo-
 men , plaatzen. „ De Stoel (zegt hy) die de
 „ Bloemen van den Vygeboom bevat , verschilt
 „ niet van dien der *Dorstenia* , dan dat hy nage-
 „ noeg Klootrond is en byna als een Beurs ge-
 „ flooten , wier opening is gezoomd met om-
 „ trent tweehonderd op elkander leggende Schub-
 „ betjes , naby welken de Mannelyke Bloemen
 „ boven de Vrouwelyken gerangeerd zyn. On-
 „ der alle Soorten van Vygeboomen , welken
 „ ik te Senegal waargenomen heb , is my slegts
 „ éene voorgekomen , welke de Mannelyke
 „ Bloemen dus in een zelfde Omwindzel ver-
 „ zameld hadt : de overigen droegen die op an-
 „ dere Stammen dan de Wyfjes - Bloemen. Dee-

II.
 AFDEEL.
 XXI.
 HOEFD-
 STUK.
 Vygeboom.

II. „ Deze aanmerking verdient bevestigd te wor-
 AFDEEL. „ den door andere Waarneemingen” (*).
 XXI.

HOOFD-
 STUK.

(3) Vygeboom met langwerpig Hartvormige ;
 effenrandige , uitermaate spitse Bladen.

III.
 Ficus
 Religiosa.
 Afgods-
 Boom.

Deeze wordt , in de Tuinen van Europa , gemeenlyk de *Duivels - Boom* getyteld ; doch ik noem hem liever de *Afgods - Boom* ; dewyl door de Indiaanen daar onder geofferd wordt aan hunne Afgoden ; waar op ook de Latynsche bynaam staat. Het is de *Malabaarse Vygeboom* met puntige Bladen en kleine ronde , dubbelde Vrugten , van PLUKENETIUS , dien de Malabaaren *Are - Alu* heeten. Hy is aan hunnen Afgod *Vistnu* geheiligd en doorgaans met een Muur omheind. Volgens den Heer BURMANNUS hoort hier ook t’huis de Ceylonsche Boom , *Boghass* of *Budughaha* genaamd , wiens Bladen in geduurige beweging zyn. De Ceyloneezen een Propheet gehad hebbende , *Buddu* genaamd , die onder de Schaduw van zulk een Boom hun onderwees , wordt dezelve van hun voor Heilig gehouden en vereerd met Offerhanden. De Vrugten zyn van grootte als Erwtten , en komen in

(*) *Famill. des Plantes.* p. 369.

(3) *Ficus Foliis cordatis oblongis integerrimis acuminatis Hort. Cliff.* 471. *Fl. Zeyl.* 372. *Am. Acad.* I. p. 30. *Ficus Malabariensis Folio cuspidato, Fructu rotundo parvo gemino. PLUK. Alm.* 144. T. 178. f. 2. *Are - Alou. Hort. Mal.* I. p. 47. T. 27. *Arbor Zeylanica religiosa, BURM. Zeyl.* 29.

in de Oxels der Bladen , ongesteeld , twee by elkander , voort , hebbende van onderen een driebladigen Kelk , zegt LINNÆUS.

II.
AFDEEL
XXI.
HOOFD-
STUK.

(3*) Vygeboom met ovaale gespitste, dwars gestreepte, glad gerande Bladen.

III*.
Ficus
Benjaminæ.
Banjaanen-
Boom.

De Vygeboom , met digtere kleine onverdeelde Bladen , door PLUKENETIUS afgebeeld , wordt hier toe betrokken. De bynaam schynt van den Vygeboom der Banjaanen , die tot de volgende Soort behoort , volgens eene meermaalige gewoonte van den Ridder , afgeleid te zyn.

Tot deeze Soort behoort de *Pitsjaar - Boom* van RUMPHIUS , dus in Indie genoemd wordende , om dat de Indiaanen daar onder hunne Samenrottingen maaken , eensdeels , dewyl zy 'er dikwils hunne Pagoden of Afgods - Tempeltjes en Beelden onder hebben ; andersdeels , om dat die Boom door zyne digte Takken en Schaduwe hun daar toe uitlokt en een bekwaame Schuilplaats geeft. De Boom is kort doch dik van Stam , en breidt zig langs den Grond uit met een menigte van Takken , die op een wonderlyke manier door malkander gegroeid zyn.

(3*) *Ficus Foliis ovatis acuminatis transverse striatis , margine lævi. Syst. Nat. XII. Veg. XIII. Ficus arbor, densioribus Foliis parvis integris. PLUK. Phyt. 243. T. 4. Arbor Conciliarum. RUMPH. Amb. III. p. 142. T. 91.*

II. zyn, met puntig Hartvormige Bladen, en ronde
 AFDEEL. Vrugten van grootte als Pistool-Kogels, in de
 XXI. rypheid zwart, zoet en eetbaar; doch men vindt-
 HOOFD- ze weinig aan de Boomen, om dat het Gevo-
 STUK. gelte en allerley Gedierte dezelve zo bemint.
 De Bladen, die zeer mals zyn, strekken tot
 Voedzel voor de Menschen en allerley Vee.

IV. (4) Vygeboom met ovaale effenrandige, stom-
 Ficus pe Bladen; de Stam om laag Wortelschie-
 Benghalen- tende.
 sis.
 Bengaal-
 sche.

Deeze wordt de *Bengaalsche Vygeboom* ge-
 noemd, om dat men hem veel in Bengale
 vindt. Hy heeft met de volgende die byzon-
 dere eigenschap, van Wortels uit te schieten,
 die aan den Grond komende daar in vatten, en
 zelf nieuwe Stammen worden; zo dat een en-
 kele Boom, door den tyd, een geheel Bosch
 uitlevert, even als wy dit in de Mangies-Boo-
 men gezien hebben*. Om die reden worden
 zy, van de Nederlanders, *Wortel Vygen* ge-
 tyteld. De Malabaarse naam van deezen, die
 hier bedoeld wordt, is *Per-Alu*: doch alzo die
 Boom,

II. D.
 II. STUK
 bladz. 489.

(4) *Ficus* Foliis ovatis integerrimis obtusis, Caulis inferne
 radicato. Hort. Cliff. 471. Am. Acad. I. p. 29. ROYEN
 Lugdbat. 212. TREW. Ebrat. 50. *Ficus* Americana latiore fo-
 lio venoso. FLUK. Phyt. 173. f. 1. *Ficus* Benghalensis Folio
 subrotundo, Fructu orbiculato. COMM. Hort. Amst. I. p. 119.
 T. 62. *Per-Alu*. Hort. Mal. I. p. 49. T. 28. BURM. Fl.
 Ind. p. 225.

Boom, volgens de Aantekening van SYEN een dubbelde Vrugt, welke hoog rood is, heeft, en groote dikke Bladen; zo schynt die betrekking wat duister. LINNÆUS zelf heeft 'er aan getwyfeld volgens TREW, die de Afbeelding van een Takje geeft; maar dit voldoet weinig, en aangezien de Hoogleeraar J. BURMANNUS onder anderen een fraay geschilderde Afbeelding van dergelyken Vygeboom, van Koromandel, my hadt medegedeeld, zo heb ik daar van, by verkleining, op Plaat XVII., gebruik gemaakt.

By deeze Afbeelding is gevoegd, dat de Boom *Ahamarom* heet. Men ziet dat hy een dikken Stam, van onderen geworteld, heeft; 't welk zou doen denken op de uitdrukking door LINNÆUS gebruikt, welke, alzo zyn Ed. met *Caulis* in 't algemeen den Stam of Steng betekent, zulks schynt aan te wyzen; doch, aangezien alle Boomen van onderen geworteld zyn, kan zyn Ed. 'er dat niet mede zeggen willen. Daar zyn wel onder deeze Boomen, gelyk wy straks zien zullen, die om laag uit hunnen Stam, boven den Grond, een menigte Wortels uitgeeven, maar van den *Per- Alu* van Malabar wordt duidelyk gezegd, dat die Draaden of Wortels uit de Takken nederlaat. Ik neem het derhalve voor die Wortelschieting der Takken, waar van hier een blyk gegeven wordt, en welke aan verscheide Oostindische Vygeboomen, van byzondere Soorten, eigen schynt te zyn, zonder te kunnen

II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
Vygebooms.

Korman-
delsche.
Pl. XVII.
Fig 2.

V v

die-

II. dienende tot eene Soortelyke onderscheiding (*).
 AFDEFL XXI. De Stam en Takken zyn bleek graauw ge-
 HOOFD- kleurd, maar aan de enden, daar de jonge Bla-
 STUK. den uitschieten, rood getopt. De Bladen zyn
 Vygeboom. Eyvormig, sterk geaderd, schoon groen van
 Kleur. De Vruchten zyn Kogelrond, naar oo-
 genfchyn ongesteeld, en groeiën tropswyze aan
 de Takken by elkander. Eerst fchynen zy bleek
 groenachtig, dan geel te zyn, wordende in de
 rypheid hoogrood, en dan van binnen het Zaad
 bevattende; gelyk 'er dus een, misfchien in de
 Natuurlyke grootte, geheel en doorgesneeden,
 nevens den Stam verтоond wordt.

V.
 Ficus
 Indica.
 Wortel-
 Vygeboom.

(5) Vygeboom met Lancetswyze effenrandi-
 ge,

(*). Zie dien aangaande het meergemelde Werk, genaamd
Plant. Decades, van TREW, in de verklaring der aangehaal-
 de Plaat 50, alwaar zulks breedvoerig beredeneerd wordt.

(5) *Ficus Foliis lanceolatis integerrimis petiolatis, Peduncu-
 lis aggregatis, Ramis radicanibus. Syst. Nat. XII. Veg. XIII.*
 BURM. *Fl. Ind.* p. 225. *Ficus Indica Foliis Mali Cotoneæ fi-
 milibus. C. B. Pin.* 457. *Ficus Indica Theophrasti. TABERN.*
Hist. 1370. *Am. Acad.* I. p. 27. Katou-Alou. *Hort. Mal.*
 III. p. 73. T. 57. RAJ. *Hist.* 1437. β. *Ficus Foliis lanceola-
 tis integerrimis. Hort. Cliff.* 471. ROYEN *Luzdhat.* 212. *Fi-
 cus arborea asurgens utrinque brachiata &c. BROWN. Fam.*
 110. *Ficus Indica maxima &c. SLOAN. Fam.* 189. *Hist.* II.
 p. 140. T. 223. RAJ. *Dendr.* 16. *Ficus Americana Arbuti
 foliis &c. PLUK. Alm.* 144. T. 178. f. 4. *Ficus Citri folio.*
 CATESB. *Car.* III. p. T. 18. *Varinga latifolia. RUMPH.*
Amb. III. p. 127. T. 84. Tsjela, *Hort. Mal.* III. p. 85.
 T. 63.

ge, gesteelde Bladen, veel Vrugtsteeltjes
by elkander en Wortelschietende Takken.

II.
AFDEEL.
XXI.

HOOFD.

STUK.

Wortel-
Vygeboom.

Vooreerst komt hier in aanmerking de vandoors vermaarde *Indische Vygeboom* van THEOPRASTUS, waar van CLUSIUS en anderen de Afbeelding gegeven hebben, die elders nogthans veel natuurlyker is vertoond (*). By den eerstgemelden, die ten tyde van ALEXANDER den Grooten, wiens Togat naar Indie wereldkundig is, geleefd heeft, vindt men van eenen Indischen Vygeboom gemeld, die uit zyne Takken Wortelen nederwaards schoot, welke in den Grond gevestigd als een Heining maakten om den Boom, en een uitgebreid Prieel, waar in veel Menschen hun verblyf konden houden; zodanig zelfs dat die Vorst, met zyn geheele Krygsmagt, daar onder gelegerd was geweest. De dikte van den Stam was meer dan zestig, doch dikwils veertig Voeten: Bladen hadt hy niet kleiner dan een Schild; doch ongemeen kleine Vruchten, byna als Erwtten, naar Vygen gelykende. Wel twee Stadiën Gronds werdt door deezen Boom, die een ontzaglyke hoogte hadt, beschaduwd. LINSCHOTEN, die eenigen tyd te Goa is geweest, geeft de Afbeelding van een Boom aldaar groeiende, en van de Portugeezen *Wortelboom* genaamd, doch

(* In de *Hedend. Historie of Tegenw. Staat van alle Volkeren*, III. Deel, bl. 537.

II. doch de bosjes van Wortelen, die dezelve
 AFDEEL. tot zyne Takken-uitgaf, doen hem meer ge-
 XXI. lyken naar den Koromandelfchen, hier voor
 HOOFD-
 STUK. vertoond.

*Wortel-
 Vygeboom.*

De vermaarde HERMANNUS hadt een dergelyken Boom gezien, die zo groot was; dat verscheide duizenden van Menschen onder deszelfs Schaduw konden rusten. De Indiaanen hielden 'er hunne Markten onder. Zyn Stam was echter zo overmaatig dik niet, maar uit de Twygen liet hy andere Takken nederzakken, die in de Grond Wortels schooten. Hy hadt voos Hout, vol Melk, met eene groene Schors en Bladen, dik en glad, van boven groen, van onderen Wollig, zynde zagt op 't aanraaken. De Vrugten, die even als de gewoone Vygen onmiddelyk uit de Takken voortkwamen, waren rond en rood, van grootte als groote Kerfen, van boven met een Kroontje, bevattende van binnen een fyn Zaad. Hy noemt denzelven, de Malabaarse Vygeboom met een ronde roode Vrugt. Of deeze, nu, de *Katou-Alou* van den Malabaarsen Kruidhof, die van de Nederlanders aldaar *Glas-Vygeboom* genoemd wordt, zy, zou men, also dezelve de Bladen langwerpig rond heeft, mogen twyfelden: want die van deezen Indischen Vygeboom worden in figuur by de Bladen van den Kweepeeren-Boom vergeleeken.

*Westindi-
 sche.*

Als eene Verscheidenheid wordt hier toe betrokken de *Westindische* met Lancetvormige
 Bla-

Bladen , door SLOANE genaamd *Zeer groote* II.
Indifche Vygeboom , met een langwerpig Blad , ^{AFDEEL,}
 die zig uitbreidt door Wortelfchietende Tou- ^{XXI.}
 wen , uit de hoogfte Takken nedergelaten , ^{HOOFD-}
 hebbende een kleine Kogelronde Bloedroode ^{STUK.}
 Vrugt. Deeze hadt die Auteur op Jamaika
 gevonden , en vraagt , of het ook de *Tsjela*
 van Malabar zy , welken ons Volk den *Vleder-*
muizen - Boom tytelt , volgens COMMELYN.
 Het zoude alleenlyk de grootte van de Vrugt
 moeten zyn , die daar van den verwonderlyken
 Amerikaanfchen Vygeboom onderscheidt , welke
 door de Franfche Schryvers , ROCHEFORT
 en DU TERTRE , is voorgesteld , en waar van
 gezegd wordt , dat dezelve de Wortels , die
 in den Grond vatten , van Takken of Twy-
 gen , wel veertig of vyftig Voeten hoog , ne-
 derlaat ; maakende dus dat de Boom zig als
 een groote Houtftapel , gelyk PURCHAS zegt ,
 vertoone. Deeze heeft een zwartachtige Schors ,
 volgens SLOANE , en Vrugten als de *Caprifif-*
cus of Wilde Vygeboom , voorgemeld ; groei-
 jende op woefte , Steenachtige , dorre Velden ,
 van de Karibifche Eilanden , overal.

„ Van het onderfte van den Stam geeft hy
 „ naar alle kanten Wortels uit , die verfcheide
 „ Ellen langs den Grond voortloopen , zig
 „ hier en daar tegen de Rotfen ombuigende
 „ en verwarrende met anderen , hebbende een
 „ bleek gryze Schors. De Stam wordt , in
 „ dikte en hoogte , van weinige Boomen over-

II. „ troffen , hebbende de Schors byna glad en
 AFDEEL. „ donkerer grys , het Hout week. Boven ver-
 XXI. „ deelt hy zig in verscheide Twygen , naar
 HOOFD- „ alle kanten uitgebreid , wier Takken hier
 STUK. „ en daar met Bladen bezet zyn , van vyf
 „ Duimen lang en half zo breed , glad , don-
 „ ker-groen , met een Middelrib en dwars-
 „ Ribben , op Steeltjes van een Duim lang
 „ zittende. Uit de Oxels der Bladen komt een
 „ Vrucht voort , in 't eerst als een Erwt , ver-
 „ volgens de grootte krygende van de Wilde
 „ Vygen , dan volkomen Klootrond , van bui-
 „ ten groen , van binnen met veele roode
 „ Korreltjes gevuld , naar die der Europische
 „ Vygen gelykende , maar smaakeloos. De Boom
 „ geeft overal een Melkachtig Sap , of Wey ,
 „ uit ; waar men hem ook kwetze. Dikwils ziet
 „ men deeze Boomen den een of anderen ou-
 „ den Boom omvatten , dien zy vervolgens
 „ verstikken , latende uit hunne Twygen lan-
 „ ge Vezelen neder , tot aan de Aarde toe ,
 „ die zig onder elkander en met andere dee-
 „ len van den Boom vereenigen , waar door
 „ de Stam hol wordt , en dikwils afbreekende
 „ de Wegen verspert , als wanneer hy om-
 „ tuimelende weder Wortelen schiet , worden-
 „ de dus de Top des Booms in den Wortel
 „ veranderd.”

Oostindi-
sche.

Van dergelyke verwarring der Stammen ,
 Takken en Wortelen , die de Boschen in de
 beide Indiën byna ondoordringelyk maakt , kan
 men

men een nader denkbeeld bekomen uit de om- II.
 standige beschryving , welke RUMPHIUS^{AFDEEL.}
 geeft van de *Breedbladige Varinga* of *Warin-*^{XXI.}
ge - Boomen , die men van Java Oostwaards^{HOOFD-}
 aan , over Baly en Celebes , tot in alle Mo-^{STUK.}
 lukfe Eilanden vindt. Het zyn groote wyd^{Wortel-}
 uitgebreide Boomen , die ieder op zig zelve een^{Vygeboom.}
 geheele Wildernis maaken , verspreidende zig
 van den Wortel aanstonds in verscheide Twy-
 gen , als ware het een Kruid of Plantgewas , en
 ieder Twyg is zo wonderlyk vol Reeten , Hol-
 len en Kuilen , dat 'er millioenen van Slangen
 en ander Ongediert in zo ééne Boom kunnen
 nestelen. De Twygen groeijen bovendien dik-
 wils aan malkander , en geeven Wortels uit
 naar den Grond , die nieuwe Boomstammen
 maaken , even als meermaalen is gezegd ; zo
 dat men dikwils te vergeefs zou zoeken naar
 den Hoofd- of Moederstam. Doch het gaat
 daar mede , even als by ons met de Hazel-
 nooten , Vlier en andere sterk uitloopende
 Boomen , die op zig zelf in 't wilde groeijen-
 de geheele Wildernissen worden , daar men-
 ze , door het havenen , tot fraaije Boomen
 maakt. By de Huizen en Negeryën krygt de
 Waringe - Boom , door het afhaalen der ver-
 wilderde Takken en Slierten , eene vry regel-
 maatige figuur. De Bladen zyn langwerpig
 rond ; de Vrugten als Olyven , wordende van
 het Gevogelte en ander Gedierte zeer bemind ,
 doch van de Menschen weinig gegeten , als

II. zynde hard en droog, zonder merkelyken
 AFDEEL. Smaak. Zy komen, zegt RUMPHIUS, aan
 XXI. alle Waringen zonder bloeizel voort, gelyk de
 HOOFD- alle Waringen zonder bloeizel voort, gelyk de
 STUK. Vygen: LINNÆUS zegt, dat de Bloemen
Wortel- rood zyn, of dat deeze Soort roode Bloemen
Vygeboom. heeft (*Flores rubri*): hier door zal men die
 roode Zaadkorreltjes in de Vygen, waar van
 SLOANE spreekt, naar alle gedagten, ver-
 staan moeten, en dus schynt de Vrugtmaa-
 king ook veel overeenkomst te hebben met die
 van onze Europische Vygeboomen.

VI.
Ficus
+ acemosa.
 Tros-Vy-
 genboom.

(6) Vygeboom met spits ovaale effenrandige
 Bladen, een Boomachtigen Stam en Tros-
 achtige Vrugten.

Aan deeze Soort, die den Stam allerminst
 Boomachtig heeft van al dit slag van Vyge-
 boomen, geeft LINNÆUS, door een zonder-
 linge kiefchheid, een Boomachtigen Stam, waar
 van hy in de anderen geen gewag maakt.
 Men behoeft alleen maar het Oog te slaan op
 de Afbeelding van RUMPHIUS, waar in die
 allermismaakste Stam van deezen Boom ver-
 toond wordt. 't Is wel waar, dat dezelve in

(6) *Ficus Foliis ovatis acutis integerrimis, Caule arboreo, Fructu racemoso. Am. Acad. I. p. 30. Grosularia domesti- ca. RUMPH. Amb. III. p. 136. T. 87, 88. Atty-Alu. Hort. Mal. I. p. 43. T. 25. RAJ. Hist. 1434. BURM. Fl. Ind. p. 226.*

't eerst met een enkelen Stam opschiet, doch die Stam geeft aanstonds aan de zyden Wortel-Vezels uit, die in de Grond vatten, en den Stam niet alleen als 't ware honderdmaal verdubbelen, maar ook maaken dat dezelve zig als een Schraag of Stel van verscheide Krukken, die de Kroon onderschraagen, ver- toont, zynde uit veele Armen samengefeld, die groote Kamertjes of Cellen vormen, waar in men zig kan verbergen.

Een enkele Tak van deezen Boom is zeer regelmatig bezet met Bladen van ruim een half Voet lang en twee Duimen breed; dus zeer langwerpig zynde. RUMPHIUS noemt hem den *Tammen Besfeboom*, om dat alle de Takken zeer vol van kleine Vygjes als Er- wten zitten, doch niet aan Trosfen, en daar- om is de bynaam van *Racemosa* of Tros-Vy- geboom ook niet eigen. Deeze Besfen wor- den van 't Gevogelte veel gegeten, waar in het Volk dezelve met rust laat, vergenoe- gende zig met de Bladen, welke van de Men- schen zeer bemind worden, zo om raauw te eeten, als by de Saufen van Visch en Vleesch te kooken: ten welken einde men deeze Bla- den by bosjes op de Markten van Amboina en andere Molukkische Eilanden te koop vindt.

Hier wordt t'huis gebragt de *Atty-Alu* (*)
van

(*) Niet *Atty-Alu*, gelyk men door een Schryffout,
V v. 5
waar.

II. van Malabar, welke een der vier Soorten van
 AFDEEL. *Alu* of *Alou*, aldaar vallende, is; een hoo-
 XXI. HOOFD-ge Boom, met een digte Kroon, uit den Stam
 TUK. Wortelschietende, en uit afgesneeden Takken
Tros-Vy-geboom. een Waterig, niet een Melkachtig Sap, ge-
 lyk de Besfeboom, zo even gemeld, uitgee-
 vende, en de Vrugten ook niet als Besfen,
 maar als de Europifche onrype Vygen, hebben-
 de; wanneer zy ryp worden rood en eetbaar.
 Deeze groeijen eenigermaate aan Trosfen, zo
 dat men deezen de *Tros-Vygeboom* zou kun-
 nen noemen. Het zyn de eenigften Vrugten
 van dit flag van Vygeboomen, welken de In-
 diaanen aldaar voor Spys gebruiken. Die van
 de *Tsjela*, tot de voorgaande Soort betrokken,
 zyn inderdaad als Aalbesfen, van figuur en
 grootte.

Malabaarfe Wortelvygen. Onder andere Soorten komt op Malabar ook
 voor de *Atty-Meer Alou*, welke wederom
 een byzondere manier van Groeijing heeft,
 wordende daar *Wortelvyg* genoemd. Uit het
 door de Vogelen verspreide Zaad komt het
 Gewas, hier of daar, uit de Stammen van Boo-
 men, uit kloven van Steenrotsen of Spleeten
 van oude Muuren, gelyk als Klimop of als
 Winde voort, geevende dan dunne Draaden
 uit, die in de Aarde Wortelende, en weder
 opschietende, den grootften Boom, dien men in
 de

waarschynlyk, de aanhaaling vindt gedaan: in de *Hortus
 Malabaricus* staat *Atty-Alu*.

de Indiën heeft , uitleveren. Deeze laat geene Worteldraaden uit de Takken of Twygen neder , maar schiet dezelve uit den Stam zyde-
 deewaards , en zou derhalve beter voegen by de Vierde Soort dan de *Per - Alu* , die Wortels uit de Takken nederlaat , even als de *Itty - Alu* , welke kleiner is , doch niettemin een hooge Boom. De *Itty - Are - Alou* schiet dezelve ook uit de hoogste Takken nederwaards , wanneer hy den ouderdom van veertig of vyftig Jaaren bereikt , maakende dus een zeer digte Bosfchagie.

Nog vindt men op Malabar eenen *Vyge - Ryfboom* boom , *Teregam* genaamd , van dertig Voeten hoog , met Bladen als van den Citroenboom , welke zo ruuw zyn , dat menze tot het fchuuren en polyften van Houten en Tinnen Vaatwerk of Meubilen gebruikt. Deswegen noemt men hem den *Ryfboom* , en eene andere Soort , die grooter is , *Perin - Teregam* genaamd , den Grooten Ryfboom. Deeze fchynen eenigzins overeen te komen met het *Polyst - Blad* van RUMPHIUS , in 't Javaanfch *Ampelaas* genaamd , waar van de Heer N. L. BURMANNUS , onder den naam van *Ficus Ampelos* , een nieuwe Soort gemaakt heeft (*).

Op

(*) *Ficus Foliis ovato - oblongis integerrimis scabris , Fructu parvo Uvaformi.* BURM. *Fl. Ind.* p. 226. *Folium politorium.* RUMPH.

II. Op Malabar is ook een Vygeboom, genaamd
 AFDEEL. *Handir - Alou*, en deeze noemen de Neder-
 XXI. HOOFD-landers *Kraay - Vyg*. Hy behoort tot de
 STUR. Wortelvygen, doch geeft de Wortels niet
 Kraay- tot de Takken, maar tot den Stam uit, dien
 VYG. hy daar door uitermaate dik heeft. Gedagte
 Hoogleeraar betreft daar toe den *Schadelyken
 Vygeboom* van RUMPHIUS, dus wegens zyne
 bytende Melk genaamd, die echter nut-
 tig is tot geneezing van sommige Huidkwaa-
 len (*).

Heup- Voorts vindt men door zyn Ed. gewag ge-
 boom. maakt van den *Tsjakela* van Malabar, dien de
 onzen *Heupboom* noemen, van wiens Bast men
 Peezen tot Schietboogen draait en daar een
 Kleur uit trekt, dienende tot het rood verwen
 van Stoffen of Kleedjes. De Bladen daar van
 geleecken naar Moerbezie-Bladen (†).

Stomp- Van den Suratschen, die Vrugten als Aal-
 bladige. besfen, welke geel en Vergiftig zyn, of van
 twee Japanfschen, de een met Peerebooms-Bladen,
 den,

RUMPH. *Amb.* IV. p. 128. T. 63. Teregam. *Hort. Mal.* III. p. 79. T. 60.

(*) *Ficus Caule erecto, Fol. ovatis acuminatis integerrimis, Fiuftu folitario.* BURM. *Fl. Ind.* p. 226. *Ficus septica.* RUMPH. *Amb.* III. p. 153. T. 96. *Handir - Alou: Hort. Mal.* III. p. 77. T. 59.

(†) *Ficus Foliis ovato - oblongis integerrimis & crenatis.* BURM. *Fl. Ind.* p. 227. *Ficus Suratrensis &c. β. Malabarica, Mori folio.* GARCIN. *Herb. Tsjakela. Hort. Mal.* III. p. 87. T. 64.

den , zal ik niet byzonder fpreeken : maar alleen aanmerken , dat LINNÆUS thans ook een *Stompbladigen Vygeboom* als eene Soort heeft voorgesteld , die de Takken hoekig heeft , en de Vruchten ongefteeld (*). II.
AFDEEL.
XXI.
HOOFD-
STUK.
Vygeboom.

Hier komt by , de *Vergiftige Vygeboom* , onder den naam van *Ficus Toxicaria* , welke in het Dorp *Padan* op Sumatra gevonden ware , en deswegen by den Heer BURMAN- NUS den bynaam van *Padana* voert. Hy heeft Bladen die Hartvormig ovaal zyn , byna een Voet groot , eenigermaate getand en van on- deren Wollig , draagende ronde zeer ruige Vruchten (†).

(7) *Vygeboom met langwerpige , gefpitste , ge- tande Bladen.*

VII.
Ficus
maculata.
Gevlakte.

Deeze voert den bynaam van *Gevlakte* , om dat de Vruchten , volgens PLUMIER , Kogel- rond en gevlakt zyn. Eigentlyk zynze geftip- peld of eenigermaate Wrattig. Deeze Ameri- kaan-

(*) *Ficus Foliis obovatis , oblongis , obrufissimis , Ramis angulatis , Fructibus sessilibus.* *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII.

(†) *Ficus Foliis cordato - ovatis , subdenticulatis , subrus tomentosis.* *Syst. Veg.* XIII. *Mart.* 305. *Ficus Padana.* BURM. *Fl. Ind.* 226.

(7) *Ficus Foliis oblongis acuminatis ferratis.* *Syst. Nat.* XII. *Veg.* XIII. *Ficus Castaneæ folio , Fructu globoso macu- lato.* PLUM. *Sp.* 21. *IC.* 131. f. 1.

II. kaanfche Vygeboom heeft Karftengenbooms
 AFDEEL Bladen. Men vindtze by **TOURNEFORT**,
 XXI. die ook eenen Vygeboom met Laurier- en drie
 HOOFD met Citroenbooms Bladen, door dien zelfden
 STUK. Auteur in Amerika waargenomen en afge-
 beeld, heeft opgetekend.

VIII. (8) Vygeboom met spits-ovaale effenrandige
 Ficus Bladen, langs de Aarde kruipende.
 pumila.
 Laage
 Vygeboom.

Deeze Soort, hoewel niet volftrekt tot de Boomen behoorende, kon ik echter niet gevoeglyk van dit Geflacht afzonderen. Het gene by **RUMPHIUS** van dien aart voorkomt, heeft den naam van *Kruipende Waringa*, een Rankgewas, dat op Ambon gemeen is, klauterende veelal langs de Boomen op en Vruchten draagende, die wel eetbaar zyn, doch meest dienen tot Aas voor de Vledermuizen. **KAEMPFER** vindt in Japan een dergelyk Gewas, dat hy *hurkende Wilde Vyg* noemt, een Soort van *Sycomorus*, met eene laffe Vrugt. Hetzelve beschryft hy als eene warrig Takkige Melkgeevende Heefter, die by Muuren en Rotsen opklimt, Vezelige Wortels hebbende. De Takken zyn kort en krom, met gestipte Ringen en eene rosfe of uit den groenen bruinroode

† (8) *Ficus* Fol. ovatis acutis integerrimis, Caule repente. *Amœn. Acad.* I. p. 30. *Ficus* sylvestris procumbens, Follo simplici. **KAEMPFER**. *Amœn.* 803. T. 304. *Varinga* repens. **RUMPH.** *Amb.* III. p. 134. T. 85. **BURM.** *Fl. Ind.* 226.

roode Schors; het Hout vast, met eene Hout-
 achtige Pit. De Bladen zyn dik, hard en styf, II.
 ovaalachtig met een Punt, doorgaans drie Dui- AFDEEL.
 men lang, groen en sterk geaderd, met lange XXI.
 Steelen, uitermaate fraay. Geen Bloemen ver- HOOFD-
 toonen zig, maar Vrugten van grootte en fi- STUK.
 guur als een Ockernoot in de Bolster, op kor- Laage
 te dikke Steeltjes zittende, van buiten vol Vygeboom.
 Kuiltjes en Pukkeltjes, somtyds paarschachtig,
 somtyds groen met witte Stippen, van binnen
 een voos, Melkachtig wit, Vleesch hebbende,
 waar in veele Zaaden zitten, grooter dan
 Papaver-Zaad, met Steeltjes, die hy naauw-
 keurig beschouwende bevondt een vierbladig
 Bloempje of Kelkje te hebben, bestaande uit
 sinalle witte tedere Blaadjes, door welken het
 Zaad dicht omvat wordt.

De Vrugtmaaking schynt derhalve met die
 der gewoone Vygeboomen eenigermaate over-
 eenkomstig te zyn. LINNÆUS geeft 'er wel
 een driebladigen Kelk aan, doch by RUM-
 PHIUS wordt van geen Kelk enig gewag ge-
 maakt, en in zyne Afbeelding is ook niets dat
 naar een Kelk gelykt. „ Het zyn, zegt hy,
 „ Vrugten, die met haar tweeën of drieën
 „ by elkander aan de Takjes hangen, de eer-
 „ ste Knoppen van Vygen gelyk, doch voor
 „ wat plat en met een Kuiltje, in 't eerst
 „ geel, daarna hoogrood, en bykans bruin,
 „ ZON-

II. „ zonder Puntjes. Als zy geheel ryp zyn ,
AFDEEL. „ hangenze meest enkeld , en zyn wat week
XXI. „
HOOFD- „ in 't aantasten , van binnen vol kleine Grein-
STUK. „ tjes , en byna zonder Holligheid. De Smaak
Laage
Vygeboom. „ is laf zoet , doch komt naby aan die der
 „ Vygen , met eenige rinsheid. De Menschen
 „ maaken 'er weinig gebruik van , om dat zy
 „ de moeite van het afplukken naauwlyks waar-
 „ dig zyn. De Takjes of Looten , daar de
 „ Bladen en Vrugten aan voortkomen , loopen
 „ in zekere Hoorntjes uit , [gelyk men dit in
 „ de Afbeelding van den voorgemelden Kor-
 „ mandelschen Vygeboom kan zien ,] en deeze
 „ Hoorntjes zyn eigentlyk het beginzel van
 „ een nieuw Blad , [of bestaan uit nog famen-
 „ gerolde jonge Bladen.] Dit , zo wel als het
 „ uitgeeven van Melk , uit de gekwetste Tak-
 „ ken en Bladen , is een algemeen Kenmerk
 „ van de Waringen of Wortel-Vygeboomen”.
 Dus de BOOMEN beschreeven hebbende ,
 gaa ik in 't volgende STUK tot de HEESTERS
 over.

B L A D W Y Z E R

D E R

B O O M E N.

*Van de Letters, voor de Getallen geplaatst, wyst a het
Eerste Stuk, b. het Tweede en c. het Derde, van
de beschryving der Planten, aan.*

A.		B.	
A alen - Touw.	b. 455	Baardboom,	c. 131
Aapenbrood - Boom.	c. 137	Balfem - Boom.	b. 278
Aardbezie - Struik.	b. 451, 454	Balfem - Appel Boom.	c. 581
Abeelboom.	c. 512	Balfem Copayve Boom.	b. 461
Abrikoos.	b. 562	Balfem van Gilead Boom.	b. 282
Acacia - Boom.	c. 614	Balfem van Mekka Boom.	b. 286
Adams - Appel.	c. 203	Balfem van Tolu Boom.	b. 412
Advokaat - Peeren Boom.	b. 352	Balfem - Popelier.	c. 520
Afgods - Boom.	c. 670	Balfem - Pynboom.	c. 405
Agel - Hout Boom.	c. 480	Bamboes - Riet Boom.	b. 58
Ahornboom.	c. 583	Bancal - Boom.	b. 79
Ahorn. (Kleine)	c. 598	Bancudie - Boom.	b. 100
—— (Levantsche)	c. 601	Banjaanen - Boom.	c. 671
—— (Sweedfche)	c. 595	Barbados - Kerfen.	b. 467
Aloë - Hout.	c. 482	Basterd - Ceder.	c. 190
Amandelboom.	b. 546, 550	Basterd - Kerfenboom.	b. 131
Amberboom.	c. 363	Basterd - Lotus.	c. 638
Ananas - Boom.	a. 299	Basterd - Papierboom.	c. 572
Anysboom.	b. 520	Basterd - Pokhout Boom.	b. 399
Appelboomen.	b. 607	Basterd - Sandelhout.	b. 383
Arabifche Gom.	b. 579	Basterd Sprinkhaanboom.	
Azarolboom.	b. 594		b. 365
Azedarach.	b. 431	Bedelfnoeren.	b. 535
		Beerboom.	b. 216
		X x	Ben.

B L A D W Y Z E R.

Benzöin - Boom.	b. 357	Chineefche Roos.	c. 157
Berg - Roos.	c. 129	Citroen - Boon.	c. 192
Berg Sorbenboom.	b. 585	Cypers - Hout Boom.	b. 127
Berkeboom.	c. 252	Cypresseboom.	c. 428
—— (Amerikaanfche)	b. 243		
Besfen - Boom.	b. 446	D.	
Besfen-Boom.(Indifche)	c. 68	Dadelboomen.	a. 350
Beukeboom.	c. 342. 349	Dammeren - Hout.	c. 539
Beverboom.	c. 71	Denneboom.	c. 407
Bilakboom.	b. 519	—— (Levantfche.	c. 421
Bind - Wilg.	c. 458	—— met Taxisblad.	c. 403
Bintangor - Boom.	c. 22	Dennen - Hout.	c. 411
Bitterhout - Boom.	c. 237	Dolboom.	c. 459
Blimbing - Boom.	b. 473	Donsboom.	c. 147
Boonboom.	c. 130	Doorn-Brem Boom.	b. 381
Boeton - Boom.	b. 534	Draad- of Garen Boom.	a. 297
Bombeenen.	b. 518	Draakboom.	b. 227, c. 166
Booghout.	c. 598	Drekboom.	b. 51
Boom des Doods.	c. 563	Droevige Boom.	b. 39
Boom des Levens.	c. 425	Druiveboom.	b. 303
Braaknooten - Boom.	b. 116	—— —	c. 75, 77
Braamboozen - Boom.	b. 99	Duivels - Boom.	c. 161
Braslie - Hout - Boom.	b. 464	—— —	c. 670
—— —	b. 383	Duizendbeenen.	b. 495
Breedblad - Boom.	c. 58	Durioen - Boom.	c. 209
C.		E.	
Cananga - Boomen.	c. 79	Egyptifche Vygeboom.	c. 662
Cannaie-Boom, (West- ind.	b. 378	Eijerboom.	c. 247
—— (Oostind. Zie Kanarie.		Eikeboom.	c. 292
Catalpa - Boom.	c. 104	Eik. (Europifche)	c. 305
Catsjoe - Appel Boom.	b. 405	Eiken. (Virginifche)	c. 302
Ceder. (Amerikaanfche)	c. 386	Elzeboom.	c. 271
—— van den Libanon.	c. 387	Emblifche Myrobalaan.	c. 249
—— (Roode)	c. 554	Efchdoorn.	c. 585
—— (Westindifche)	b. 158	Efcheboom.	c. 627
—— (Witte)	c. 424, 432.	Espenboom.	c. 515
Ceder - Pynboom.	c. 381		
Cederaat - Boom.	c. 195		

B L A D W Y Z E R.

	F.	Heilpeeren - Boom.	c. 121
		Hemelboom.	b. 424
		Hercules - Boom.	c. 501
Franje - Boom.	b. 33	Heupboom.	c. 684
	G.	Hoedboom.	c. 574
		Hollandfche Boom.	c. 294
Gariterboom.	c. 37	Honds-Hout (<i>Dogwood-Tree</i>)	c. 177
Garen - Boom.	a. 297	Honig-Appel Boom.	c. 92
Geelboom.	c. 224	Hoorn draager.	b. 506
Geele Gom-Appel Boom.	c. 24	Hout - Casfia - Boom.	b. 327
Geiten - Wilg.	c. 465	Houten. (verschillende structuur der)	c. 414
Gelala - Boom.	c. 175	I.	
Geneverboom.	c. 537	Ibenboom.	c. 563
Gefchutboom.	c. 478	Icaco - Pruimen.	b. 581
Glas - Vygeboom.	c. 676	Indifche Vygeboom.	c. 669, 675
Gejaves - Boom.	b. 524	J.	
Gomboom.	c. 366	Jagerboom.	a. 261
Gom Animé Boom.	b. 376	Jamaika - Peper.	b. 545
Gom Caranna Boom.	b. 265	Jamboes - Boom.	b. 529
Gom Elemni-Boom.	b. 243, 294	St. Jans - Brood.	c. 647
Gom Gutta Boom.	c. 4	———— (Dol of Wild).	b. 368
Gom Kopal Boom.	b. 213	Judas - Boom.	b. 368
Granaat - Pruimen.	b. 527	Jukboom.	b. 435
Graveelhout.	b. 391	————	c. 353
Greenen - Hout.	c. 372, 410	K.	
Groen - Eik.	c. 295	Kaasboom.	c. 149, 151
Groenhout Boom.	b. 347	Kaasdraagende - Boom.	b. 505
Guldenboom.	c. 365	Kaarsboom.	b. 503
Guldenblad - Boom.	b. 144	Kajupoetic - Boom.	c. 212
H.		Kakau - Boom.	c. 186
Haag-Appelboom.	b. 583	Kalabas - Boom.	c. 115
Haagbeuk.	c. 354	Kalambak - Hout.	c. 483
Haagdoorn.	b. 593	Kalappus - Boom.	a. 305
Haanekam - Boom.	c. 173	Kamfer - Boom.	b. 338
Haanepoot-Boom.	b. 590	Kampêche-Hout Boom.	b. 414
Harstboom.	c. 368, 402, 412	X x 2	Ka-
———— (Indifche)	c. 42		
Haver - Esfchen.	b. 597		
Heilboom.	c. 530		
Heilig Hout Boom.	b. 396		

B L A D W Y Z E R.

<p style="text-align: center; margin-bottom: 10px;">M.</p> <p>Maagden-Pruimboom. <i>b.</i> 55 Maasboom. <i>c.</i> 585 Magellaanfche Kaneel. <i>b.</i> 513 Malakka - Boonen. <i>c.</i> 125 Maluw - Boom. <i>c.</i> 156 Mammee Boom. <i>c.</i> 12 Mancenilje - Boom. <i>c.</i> 439 Mangas - Boom. <i>b.</i> 160 Mangles - Boom. <i>b.</i> 104, 495 Mangostan - Boom. <i>b.</i> 509 Mastboom. <i>c.</i> 407 Mastikboom. <i>b.</i> 243 ————— <i>c.</i> 496 ————— (Peruviaan- fche. <i>c.</i> 530 Mazel - Ahorn. <i>c.</i> 590 Melkboom. (Oostind.) <i>b.</i> 174 Meloenboom. <i>c.</i> 136 Mieren - Hout Boom. <i>c.</i> 246 Mispelboom. (Europ.) <i>b.</i> 600 ————— (Amerik.) <i>b.</i> 238 Moerbezie - Boom. <i>c.</i> 276 Moesboom. <i>c.</i> 446 Morellen. <i>b.</i> 567 Myrobalanen - Boom. <i>b.</i> 485 Myrtus, (Boomachtige) <i>b.</i> 538</p> <p style="text-align: center; margin-top: 20px;">N.</p> <p>Nam - nam Boom. <i>b.</i> 401 Nani - Boom. <i>b.</i> 270 Nie - Boom. <i>a.</i> 428 Nierpluimen - Boom. <i>c.</i> 240 Nieuwblad - Boom. <i>b.</i> 125 Nooteboom (Ceylonfche.) ————— <i>c.</i> 438 ————— (Groote) <i>c.</i> 321 Nootenboomen. (Ameri- kaanfche) <i>c.</i> 328</p>	<p style="font-size: 2em;">}</p>	<p>Nooten-Moskaat Boom. <i>c.</i> 332 Nypboom. <i>a.</i> 422</p> <p style="text-align: center; margin-top: 20px;">O.</p> <p>Ockernooten - Boom. <i>c.</i> 319 Oeſterboomen. <i>b.</i> 495 Olmboom. <i>b.</i> 198 Olyfboom. (Europ.) <i>b.</i> 22 ————— (Oostind.) <i>c.</i> 36 Olyphants - Boom. <i>c.</i> 170 Ooftboom. <i>b.</i> 604 Oranje - Boom. <i>c.</i> 197 Orleans - Boom. <i>c.</i> 7</p> <p style="text-align: center; margin-top: 10px;">P.</p> <p>Paarden Karſtenge Boom. ————— <i>b.</i> 249 Palmboomen. <i>a.</i> 253 Palmietboomen. <i>a.</i> 375 Papaja - Boom. <i>c.</i> 525 Papierboom. <i>b.</i> 306 ————— (Japanfche) <i>c.</i> 283 Paradys - Hout. <i>c.</i> 486 Pavia - Boom. <i>b.</i> 253 Peereboomen. <i>b.</i> 605 Pekboom. <i>c.</i> 412 Pek - Pynboom. <i>c.</i> 379 Peppelboom. <i>c.</i> 517 Perfikboom. <i>b.</i> 546 Pimento. <i>b.</i> 545 Pinangboomen. <i>a.</i> 383 Piſtache - Boom. <i>c.</i> 487 Pitsjaar - Boom. <i>c.</i> 671 Platanus. (Duitfche) <i>c.</i> 595 Pokhout - Boom. <i>b.</i> 394 Pollwiller - Peeren ————— <i>b.</i> 615 Polyst-Blad Boom. <i>c.</i> 683 Pompelmoes - Boom. <i>c.</i> 203 Pompoen - Boom. <i>c.</i> 524 Popelier. <i>c.</i> 512 ————— (Witte) <i>c.</i> 513 ————— (Zwarte.) <i>c.</i> 517</p> <p style="text-align: center; margin-top: 10px;">Po.</p>
--	----------------------------------	--

B L A D W Y Z E R.

Pefoposo - Boom;	c. 528
Potboom.	c. 39
Prammen - Boom.	b. 236
—————	c. 12
Pruimboom.	b. 554
—————	b. 570
Pynboom.	c. 367
————— (Geele)	c. 380
————— (Tamme)	c. 375
————— (Wilde)	c. 368
————— (Witte)	c. 387
————— (Zwarte)	c. 379
Pynboom van Kanada.	c. 406

Q.

Qualster - Boom.	b. 597
Quasle - Hout.	b. 437

R.

Ratelaar.	c. 514
Ratelboom.	c. 447
Rinkelboom.	b. 171
Roode Laurierboom.	b. 355
Roodboon - Boom.	b. 370
Roodhout - Boom.	b. 472
Roos - Appel - Boom.	c. 60
Roozenhout - Boom.	b. 281
Roukou - Boom.	c. 10
Ruige Eik.	c. 316
Ruige Wilg.	c. 465
Runboom.	b. 491
Runder - Boom.	b. 35
Ryfboom.	c. 683
Rys - Wilg.	c. 469

S.

Saffraanboom.	b. 300
Sagoe - Boom.	a. 282
Sagueer - Boom.	a. 410

Salamander - Boom.	c. 218
Sandelboom. (Oostindi-	
sche)	b. 295
Sandelboom. (Westindi-	
sche.	b. 109
Sapan - Hout Boom.	b. 386
Sapodille - Boom.	b. 237
Sariboe - Boom.	a. 275
Sasafraas - Boom.	b. 360
Savel - of Sevenboom.	c. 557
Schaamboom.	c. 183
Schildboom.	b. 423
Schoolhout - Boom.	b. 185
Schoonblad - Boom.	c. 21
Schotse Linden.	c. 585
Schroevenboom.	c. 230
Sebesten - Boom.	b. 122
Simarouba - Boom.	b. 245
Slackhout - Boom.	c. 170
Slakdoorn. (<i>Pisonia</i>)	c. 646
Slangenbout Boom.	b. 119
Slee - Doorn of Slec - Pruim.	
	b. 576
Slym - Appel Boom.	b. 518
Snot - Appel Boom.	c. 96
Sorbenboom.	b. 596
————— (Tamme)	b. 598
————— (Wilde)	b. 587
Spaansche Pruim.	b. 481
Sparreboom.	c. 407
Spilleboom.	c. 582
Splitshoorens.	b. 506
Sprinkhaanboom.	b. 377
Star - Appel Boom.	b. 147
Steen - Appel Boom.	c. 92
Sterreboom.	c. 503
Ster - Anys.	b. 521
Stinkboom.	c. 434
Stink - Appel Boom.	b. 516
Stokvisch - Hout Boom.	c. 288
Storaxboom. (Onechte)	c. 364
Strand	

B L A D W Y Z E R.

Strand - Berkenboom.	b. 488
Strand - Nagelboom.	b. 258
Stuipboom.	c. 604
Syrax of Storax Boom.	b. 457
Suiker - Ahorn.	c. 591
Suiker - Appel Boom.	c. 92
Suiker - Berk.	c. 265
Suikerpeulen - Boom.	c. 605

T.

Tabak - Boom,	b. 115
Tacamahak Boom.	c. 521
Tackboom.	b. 276
Taleru Boom.	b. 37
Tamarinden - Boom.	b. 43
Tandpyn - Boom.	c. 500
Taxis - Boom.	c. 562
Teen - Wilg.	c. 468
Terbenthyn - Boom.	c. 492
St. Thomas Boom.	b. 371
Tover - Hazelaar.	b. 75
Trompetboom.	c. 476
Tros - Kerfen.	b. 558
Tros - Vygen - Boom.	c. 680
Tulpen - Boom.	c. 63
Tupelo - Boom.	c. 642

V.

Varkens - Prui.	b. 483
Vedelhout - Boom.	c. 110
Verblindboom.	c. 480
Vergiftbesfen - Boom.	b. 142
Vergiftboom.	c. 443
———— (Ameri- kaanfche)	b. 208
———— (Virgini- fche)	b. 217
Vernisboom. (Chinee- fche)	b. 212
———— (Japanfche)	b. 210

Viltboom.	b. 72
Vifchboom.	c. 175
Vlaade - Appel Boom.	c. 93
Vlafchboom.	c. 510
Vledermuizen - Boom.	c. 677
Vlothout.	c. 290
Vogelbesfen.	b. 597
Vogelkerfen.	b. 555
Vrakelbesfen.	c. 539
Vuuren - Hout.	c. 405, 410
Vyfhoek - Boom,	b. 477
Vygeboom.	c. 649
———— (Egyptifche)	c. 662
———— (Hurkende, Laage)	c. 686
———— (Indifche)	c. 669, 675
———— (Vergiftige)	c. 685
———— (Wilde) <i>Syco- morus.</i>	c. 663

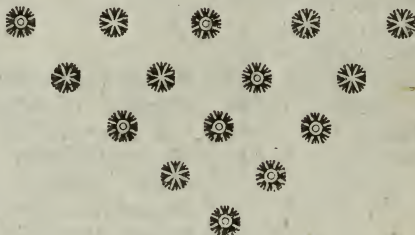
W.

Walnoot (Europifche)	c. 319
Waringe- of Wortel Vy- ge Boomen.	c. 679
Washout - Boom.	c. 170
Water - Boom.	c. 641
Waterfrui (Oostind.)	b. 223
Water - Appel Boom.	c. 97
Weegkorrels - Boom.	b. 421
Welriekende Kers.	b. 561
Wervelen - Hout,	c. 459
Wielboom.	c. 354
Wierookboom.	c. 547, 548
————	c. 379
Wilde Pynboom.	c. 368
———— Syringen.	b. 556
Wilde Vygeboom. (<i>Syco- morus</i>)	c. 663
Wilgeboom.	c. 452
Wilgen - Eik.	c. 293

Wii.

B L A D W Y Z E R.

<p>Wit - Hout Boom. <i>c.</i> 107</p> <p>Witte Boom. <i>c.</i> 212</p> <p>Witte Doorn. <i>b.</i> 593</p> <p>Witte Kaneel Boom. <i>b.</i> 512</p> <p>Witte Straal Boom. <i>b.</i> 586</p> <p>Witte Wilg. <i>c.</i> 470</p> <p>Woldoorn - Boom. <i>c.</i> 153</p> <p>Wortelboom. <i>b.</i> 490</p> <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p style="text-align: center;">Y.</p> <p>Ypeboom. <i>b.</i> 198</p> <p>Yzerboom. <i>b.</i> 151, 271</p> <p>—— (Chineefche) <i>b.</i> 232</p> <p>—— (Kaapfche) <i>b.</i> 158</p>		<p>Yzerhout. <i>c.</i> 358</p> <p>Yzerhout - Boom. <i>c.</i> 159</p> <p style="text-align: center;">Z.</p> <p>Zadelboom. <i>b.</i> 70</p> <p>Zandkoker - Boom. <i>c.</i> 448</p> <p>Zeekants - Hout. <i>b.</i> 495</p> <p>Zeepboom. <i>b.</i> 310</p> <p>Zilverboom. <i>b.</i> 538</p> <p>Zoethout - Boom. <i>c.</i> 180</p> <p>Zomer - Laurier. <i>b.</i> 356</p> <p>Zonnescherm - Boom. <i>c.</i> 74</p> <p>Zoutboom. <i>c.</i> 124</p> <p>Zuurknoop - Boom. <i>c.</i> 479</p> <p>Zuurzak - Boom. <i>c.</i> 83</p> <p>Zyde - Katoen Boom. <i>c.</i> 149</p>
--	--	---

REGISTER

VAN DE

GESLAGTEN,

Die of geheel of gedeeltelyk tot de Boomen betrok-
ken zyn , en derhalve in de drie eerste Stukken van
het Tweede Deel deezer Natuurlyke
Historie beschreeven.

Met de Letter a wordt hier ook het Eerste ; met b
het Tweede, en met c het Derde Stuk aangewezen.

A.			
<i>Acer.</i>	c. 583	<i>Bixa.</i>	c. 7
<i>Achras.</i>	b. 235	<i>Bombax.</i>	c. 147
<i>Adansonia.</i>	c. 135	<i>Borassus.</i>	a. 261
<i>Adenanthera.</i>	b. 419	<i>Bosea.</i>	b. 197
<i>Æschynomene.</i>	c. 183	<i>Brabejum.</i>	b. 73 c. 576
<i>Æsculus.</i>	b. 247	<i>Brownæa.</i>	c. 128
<i>Allophyllus.</i>	b. 262	<i>Bucida.</i>	b. 464
<i>Amygdalus.</i>	b. 547	<i>Bursera.</i>	b. 242
<i>Amyris.</i>	b. 278		C.
<i>Anacardium.</i>	b. 404	<i>Cæsalpinia.</i>	b. 382
<i>Annona.</i>	c. 82	<i>Calophyllum.</i>	c. 21
<i>Antidesma.</i>	c. 510	<i>Cambogia.</i>	c. 3
<i>Aralia.</i>	b. 221	<i>Camellia.</i>	c. 156
<i>Areca.</i>	a. 383	<i>Cameraria.</i>	b. 195
<i>Arundo.</i>	b. 57	<i>Canarium.</i>	c. 505
<i>Astronium.</i>	c. 503	<i>Capura.</i>	b. 235
<i>Averrhoa.</i>	b. 475	<i>Carica.</i>	c. 524
<i>Avicennia.</i>	c. 123	<i>Carisfa.</i>	b. 170
		<i>Carpinus.</i>	c. 353
		<i>Caryocar.</i>	c. 59
		<i>Caryophyllus.</i>	c. 44
		<i>Caryota.</i>	a. 428
		Yy	Ceu-

R E G I S T E R.

<i>Cecropia.</i>	c. 476	<i>Durio.</i>	c. 209
<i>Cedrela.</i>	b. 158	E.	
<i>Celtis.</i>	c. 569	<i>Echites.</i>	b. 184
<i>Ceratonia.</i>	c. 646	<i>Ehretia.</i>	b. 129
<i>Cerbera.</i>	b. 171	<i>Eleocarpus.</i>	c. 36
<i>Cercis.</i>	b. 367	<i>Elais.</i>	a. 375
<i>Cestrum.</i>	b. 142	<i>Elate.</i>	a. 406
<i>Chamærops.</i>	a. 257	<i>Erihalis.</i>	b. 109
<i>Chionanthus.</i>	b. 33	<i>Erythrina.</i>	c. 169
<i>Chrysobalanus.</i>	b. 580	<i>Erythroxylon.</i>	b. 472
<i>Chrysophyllum.</i>	b. 144	<i>Eugenia.</i>	b. 529
<i>Cinchona.</i>	b. 82	<i>Excœcaria.</i>	c. 480
<i>Citharexylum.</i>	c. 110	F.	
<i>Citrus.</i>	c. 192	<i>Fagara.</i>	b. 70
<i>Clusia.</i>	c. 577	<i>Fagus.</i>	c. 342
<i>Coccoloba.</i>	b. 303	<i>Ficus.</i>	c. 649
<i>Cocos.</i>	a. 305	<i>Fraxinus.</i>	c. 627
<i>Coffea.</i>	b. 90	<i>Fusanus.</i>	c. 582
<i>Comocladia.</i>	b. 54	G.	
<i>Conarus.</i>	c. 130	<i>Garcinia.</i>	b. 509
<i>Conocarpus.</i>	b. 104	<i>Genipa.</i>	b. 111
<i>Copaifera.</i>	b. 461	<i>Geoffroya.</i>	c. 178
<i>Cordia.</i>	b. 122	<i>Glabraria.</i>	c. 207
<i>Coriaria.</i>	c. 533	<i>Gleditsia.</i>	c. 624
<i>Cornus.</i>	b. 63	<i>Gmelina.</i>	c. 120
<i>Corypha.</i>	a. 275	<i>Gnetum.</i>	c. 446
<i>Cratægus.</i>	b. 583	<i>Grewia.</i>	c. 239
<i>Cratæva.</i>	b. 515	<i>Grias.</i>	c. 20
<i>Crescentia.</i>	c. 115	<i>Guajacum.</i>	b. 393
<i>Croton.</i>	c. 434	<i>Guarea.</i>	b. 260
<i>Cupressus.</i>	c. 428	<i>Guettarda.</i>	c. 291
<i>Cycas.</i>	a. 282	<i>Guilandina.</i>	b. 388
<i>Cynometra.</i>	b. 401	H.	
D.		<i>Hæmatoxylon.</i>	b. 414
<i>Datura.</i>	b. 112	<i>Halleria.</i>	c. 113
<i>Dialium.</i>	b. 36	<i>Hamamelis.</i>	b. 75
<i>Dillenia.</i>	c. 60	<i>Helicteres.</i>	c. 230
<i>Diospyros.</i>	c. 638	<i>Hernandia.</i>	c. 244
<i>Dodonæa.</i>	b. 256	<i>Hippomane.</i>	c. 439
<i>Dracena.</i>	b. 226	<i>Hirtella.</i>	b. 165
			Hg.

R E G I S T E R.

<i>Hopea.</i>	.	c. 224	<i>Myrtus.</i>	.	b. 537
<i>Hugonia,</i>	.	c. 131		N.	
<i>Hura.</i>	.	c. 447	<i>Nauclea.</i>	.	b. 79
<i>Hymenaea.</i>	.	b. 376	<i>Nicotiana,</i>	.	b. 114
	I.		<i>Nisifolia.</i>	.	c. 164
<i>Illicium.</i>	.	b. 519	<i>Nyctanthes.</i>	.	b. 39
	J.		<i>Nysja.</i>	.	c. 641
<i>Jambolifera.</i>	.	b. 272		O.	
<i>Juglans.</i>	.	c. 319	<i>Ochna.</i>	.	c. 18
<i>Juniperus.</i>	.	c. 537	<i>Oiax.</i>	.	b. 51
	K.		<i>Olea.</i>	.	b. 21
<i>Kleinhovia.</i>	.	c. 228		P.	
	L.		<i>Parkinsonia.</i>	.	b. 380
<i>Laetia.</i>	.	c. 34	<i>Pentapetes</i>	.	c. 133
<i>Laugieria.</i>	.	b. 140	<i>Phoenix</i>	.	a. 350
<i>Laurus</i>	.	b. 318	<i>Pnyllanthus.</i>	.	c. 248
<i>Lecythis.</i>	.	c. 39	<i>Pinus.</i>	.	c. 37
<i>Limonia</i>	.	b. 438	<i>Piscidia.</i>	.	c. 175
<i>Liquidambar.</i>	.	c. 363	<i>Pisonia.</i>	.	c. 643
<i>Liriodendron.</i>	.	c. 63	<i>Pistacia.</i>	.	c. 487
	M.		<i>Platanus.</i>	.	c. 358
<i>Magnolia.</i>	.	c. 69	<i>Plectronia.</i>	.	b. 166
<i>Malpighia.</i>	.	b. 466	<i>Plinia.</i>	.	b. 536
<i>Mammea.</i>	.	c. 13	<i>Plumeria.</i>	.	b. 177
<i>Mangifera.</i>	.	b. 160	<i>Populus.</i>	.	c. 512
<i>Melaleuca.</i>	.	c. 210	<i>Portlandia.</i>	.	b. 80
<i>Melastoma.</i>	.	b. 445	<i>Prinos.</i>	.	b. 240
<i>Melia.</i>	.	b. 431	<i>Profopsis.</i>	.	b. 418
<i>Melicocca.</i>	.	b. 276	<i>Prunus.</i>	.	b. 555
<i>Memecylon.</i>	.	b. 300	<i>Psidium.</i>	.	b. 524
<i>Mespilus.</i>	.	b. 600	<i>Pterocarpus.</i>	.	c. 165
<i>Mesua.</i>	.	c. 158	<i>Pyrus.</i>	.	b. 604
<i>Michelia.</i>	.	c. 74		Q.	
<i>Mimosa.</i>	.	c. 604	<i>Quasfia</i>	.	b. 436
<i>Mimusops.</i>	.	b. 266	<i>Quercus.</i>	.	c. 292
<i>Morinda.</i>	.	b. 99		R.	
<i>Morisonia.</i>	.	c. 160	<i>Rauwolfia.</i>	.	b. 167
<i>Morus.</i>	.	c. 276	<i>Rheedia.</i>	.	c. 2
<i>Myristica.</i>	.	c. 332	<i>Rhizophora.</i>	.	b. 490
<i>Myrobalanifera.</i>	.	b. 485	<i>Rhus,</i>	.	b. 207
					Re.

R E G I S T E R.

<p><i>Robinia.</i> . . . c. 179 <i>Rumphia.</i> . . . b. 53 S. <i>Salix.</i> . . . c. 452 <i>Santalum.</i> . . . b. 295 <i>Sapindus.</i> . . . b. 310 <i>Saraca.</i> . . . c. 163 <i>Schinus</i> . . . c. 530 <i>Sideroxylon.</i> . . . b. 151 <i>Sloanea.</i> . . . c. 10 <i>Sorbus.</i> . . . b. 596 <i>Spathelia.</i> . . . b. 219 <i>Spondias.</i> . . . b. 480 <i>Sterculia.</i> . . . c. 434 <i>Stewartia.</i> . . . c. 155 <i>Stilago.</i> . . . c. 226 <i>Strychnos.</i> . . . b. 115 <i>Styrax.</i> . . . b. 457 <i>Suriana.</i> . . . b. 488 <i>Swietenia.</i> . . . b. 429 <i>Symplocos.</i> . . . c. 225 <i>Symplocos.</i> . . . c. 56 T. <i>Tabernamontana.</i> . . . b. 187 <i>Tamarindus.</i> . . . b. 43 <i>Taxus.</i> . . . c. 562 <i>Terminalia.</i> . . . c. 574</p>	<p><i>Tetracera.</i> . . . c. 58 <i>Theobroma.</i> . . . c. 186 <i>Theophrasta.</i> . . . b. 78 <i>Thuja.</i> . . . c. 423 <i>Tilia.</i> . . . c. 27 <i>Tinus.</i> . . . b. 365 <i>Toluifera.</i> . . . b. 412 <i>Tomex.</i> . . . b. 72 <i>Trewia.</i> . . . c. 11 <i>Trichilia.</i> . . . b. 425 <i>Triplaris.</i> . . . b. 62 <i>Turraea.</i> . . . b. 411 U. <i>Ulmus.</i> . . . b. 198 <i>Uyaria.</i> . . . c. 77 V. <i>Varronia.</i> . . . b. 135 <i>Vateria.</i> . . . c. 40 W. <i>Winterania</i> . . . b. 512 X. <i>Ximenia.</i> . . . b. 263 <i>Xylopia.</i> . . . c. 237 Z. <i>Zamia.</i> . . . a. 425 <i>Zanthoxylon.</i> . . . c. 500 <i>Zygophyllum.</i> . . . b. 435</p>
---	---

De PLAATEN zyn dus ingevoegd.

PLAAT	XII.	tegen over	Bladz.	49.
. . .	XIII.	—————		135.
. . .	XIV.	—————		187.
. . .	XV.	—————		217.
. . .	XVI.	—————		413.
. . .	XVII.	—————		579.

